

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 52 том 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

Збірник включено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України зі спеціальності 035 «Філологія» на підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 1471 від 26.11.2020 р. (додаток 3).

Видання включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол 5 від 29.12.2021 р.

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський**, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко**, д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті**, акад. НАН України; **О.М. Головченко**, д-р екон. наук, проф.; **М.З. Згуровський**, акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко**, д-р філол. наук, проф.; **Г.П. Пекліна**, д. мед. наук, проф.; **О.В. Токарєв**, Засл. діяч мистецтв України.

Головні редактори серії: доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов професійного спілкування **В.Я. Мізецька**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики **М.В. Мамич**.

Редакційна колегія серії «Філологія»:

С.В. Голик, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; **І.І. Дмитрів**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та теорії літератури, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка; **М.І. Зубов**, доктор філологічних наук, професор кафедри германських та східних мов, Міжнародний гуманітарний університет; **А.А. Кісельова**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Одеська юридична академія»; **А.П. Ладиненко**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **Г.В. Савчук**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу та мовознавства, Міжнародний гуманітарний університет; **Ю.О. Томчаковська**, кандидат філологічних наук, доцент, в.о. зав. кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.В. Шевченко-Бігенська**, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов № 1, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.К. Гадамський**, доктор філологічних наук, доктор габлітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень, Інститут славистики, Опольський університет (Ополе, Польща).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»,
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16819-5491Р від 10.06.2010

Адреса редакції:

Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.

Серія: «Філологія», 2021

© Міжнародний гуманітарний університет, 2021

МОБОЗНАБСТВО

---

*Алиева А. Д.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри іноземної та української філології
Луцького національного технічного університету*

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МОРФОЛОГІЧНИХ ОЗНАК ПРИКМЕТНИКІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Анотація. У статті досліджується порівняльна характеристика морфологічних ознак прикметників в англійській та українських мовах як один із важливих структурних елементів у мовознавстві та перекладознавстві для забезпечення навчального процесу з вивчення іноземної мови. Проаналізовано трактування сутності категорії «прикметник» і досліджено основні характеристики прикметників в англійській та українських мовах. Встановлено, що формально прикметник виконує чотири граматичні умови. Визначено типові ознаки прикметника в англійській та українській мовах. Проведено аналіз прикметникових ознак в англійській та українській мовах у морфологічному й синтаксичному аспектах. Визначено, що ізоморфний характер у мовах полягає в наявності додатковості, а деякі групи прикметників у мовах не мають оцінки. Установлено, що в англійській мові, якщо в одному заголовку є кілька передмодифікованих прикметників, вони мають певні позиційні призначення. Визначено, що прикметник в українській мові є складовим класом, який має категорії роду, числа та відмінка й узгоджується зі змінним іменником у всіх цих категоріях, що виражається морфологічною парадигмою. Установлено, що в англійській мові прикметник може утворювати частину предикативної конструкції, а потім виконує функцію частини складного об'єкта або частини дієприслівникового модифікатора, якого немає в прикметника в українській мові. Визначено, що, незважаючи на типологічні відмінності еквівалентів перекладу, виявляються певні подібності їх структурної організації та структури компонентів. Проаналізовано форми й класифікацію прикметників, а також їх ступені порівняння в англійській та українській мовах. Виокремлено, що залежно від типу прикметників, якісних або відносних прикметників, які походять з іншої частини мови, вони виявляють подібність або відмінності в плані утворення ступенів порівняння. Установлено, що граматична система в українській мові відрізняється від англійської, але є також загальні елементи, відмінності й подібності, що становлять основу такого дослідження.

Ключові слова: прикметник, морфологічна ознака, англійська мова, українська мова.

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві намітилася тенденція до вивчення системно-функціональних особливостей і морфологічних ознак мовних одиниць. Звернення до цієї теми зумовлене необхідністю всебічного вивчення шляхів і засобів додавання лексичного складу англійської мови. Вивчення прикметників є актуальним з огляду на розуміння розмовного характеру номінативних одиниць, характеру вторинного оформлення нових одиниць і їх смислових маркерів. Останнім часом лінгвістика стрімко розвивається й демон-

струє переваги дослідження семантики слова та морфологічних ознак шляхом його вживання, оскільки вживання слів у різних сполученнях призводить до трансформації їх семантики й появи нових значень саме в контексті найяскравішого розкриття потенційних значень, що визначають смислову структуру слова.

Словник англійської й української мови збагачується лексико-семантичною деривацією, як відомо, словниковий запас будь-якої мови перебуває в стані безперервної зміни. Ця мобільність і її мінливість пояснюється тим, що мова, насамперед її лексика, безпосередньо пов'язана з виробничою та суспільною діяльністю людей. Для виконання своєї найважливішої функції – засобів спілкування – словниковий запас мови повинен швидко реагувати на зміни в усіх сферах життя й діяльності людей, тому актуальним є дослідження особливостей порівняльної характеристики морфологічних ознак прикметників в англійській та українських мовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематику порівняльної характеристики морфологічних ознак прикметників в англійській та українських мовах досліджує значна кількість науковців. Зокрема, наукові праці А.В. Сітко [1], О.В. Зайченко [2], Є.Я. Мараховської [3], Х.О. Мельник [4], В.Н. Ярцевої [5], Н. Pavlyuk [6], Б.А. Львів [7], О.М. Бондаревської [8] присвячені аналізу прикметників, які вплинули на генезис і становлення сучасних англійської та української мов.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження порівняльної характеристики морфологічних ознак прикметників в англійській та українських мовах. При проведенні дослідження використані загальнонаукові й спеціальні методи дослідження, зокрема аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, критичний аналіз.

Виклад основного матеріалу дослідження. Англійська й українська мови є прикладами двох типів мов: аналітичної, морфологічної й синтетичної. Пізнання нової мови є процесом освоєння саме формальної, специфічної, якісної її сторони. Проте морфологія – одна з найменш опрацьованих ділянок у перекладознавстві та контрастивістиці [1, с. 203].

Загальна граматична категорія прикметника виражається в його статичній ознаковості предмета й граматично виявляється в категоріях роду, числа й відмінка, які залежать від іменника. Прикметник як частина мови не тільки є універсальною категорією, а й становить клас слів, найменш специфікований порівняно з іншими морфолого-синтаксичними класами. Поняття якості може бути виражене безпосередньо або через відношення до інших предметів, до особи чи істоти. З усіх частин мови означальна властивість прикметника виявляється

найяскравіше й послідовно відображається в особливостях його семантики, морфологічної форми, синтаксичної ролі [2, с. 85].

Прикметники є однією з чотирьох основних частин мови як в українській, так і в англійській мовах, роль якого полягає у вираженні ознаки предмета, позначенні оцінюваних властивостей і вираженні якості. Отже, прикметник знаходиться в залежності від предмета чи дії, яку описує, адже характеристика не може існувати без об'єкта, який вона розкриває. Головною ознакою прикметника в англійській мові є передача емоцій автора, тобто емотивна властивість суб'єктивної позитивної чи негативної оцінки, що виражається лексичними засобами залежно від конотації [3, с. 157].

Типологізація прикметників залежить від того, за якими принципами їх поділяти. Головною систематизацією є семантична класифікація, за принципом якої прикметники поділяються на менш абстрагованої якості – відносні, більш абстрагованої якості – якісні [4, с. 39]. Морфологічний рівень прикметника в англійській мові передбачає відсутність форм узгодження з іменником, тільки незначна частина слів відносних прикметників оформлюється словотворчими суфіксами [5, с. 401].

Прикметник – це частина мови, що означає непроцесійну ознаку предмета, події чи іншої ознаки, вираженої іменником. Прикметник може позначати або абсолютну ознаку предмета незалежно від інших предметів, подій чи ознак, або відносну ознаку, що характеризує суб'єкт за його зв'язком з іншим предметом, подією чи ознакою. Прикметник як частина мови не можна назвати універсальною категорією, цей клас слів не є чітко визначеним, у багатьох мовах прикметник не вважається окремою частиною мови з власними морфологічними та синтаксичними характеристиками. Цей клас слів співвідноситься з референтами через змінений іменник, тому він завжди залежить від нього семантично.

Зв'язок прикметника зі зміненим іменником виражається або через атрибутивні відносини, коли іменник утворюється з прикметником у функції атрибута, або предикативні відносини, коли прикметник функціонує як частина складеного іменного присудка, зв'язаного зі зміненим іменником за допомогою дієслова.

Прикметник є основною частиною мови, традиційно визначається як слово, що описує, або «слово, яке розповідає нам щось про іменник». У сучасній граматиці прикметник зазвичай визначається більш граматичними термінами. Формально прикметник виконує чотири граматичні умови: 1) його можна вживати атрибутивно в іменниковому словосполученні (наприклад, *an old man* – старий чоловік); 2) він може слідувати за *be* або іншим дієсловом зв'язку й зустрічається поодиноці в предикативній позиції (наприклад, *He looks old* – Він виглядає старим); 3) він може бути модифікованим за допомогою інтенсифікованих слів, таких як *дуже* (наприклад, *He is very old* – Він дуже старий); 4) мають порівняльні та вищі ступені ступеня (наприклад, *an older person* – старша людина, *the most extraordinary* – найнезвичайніший), але не всі прикметники мають ступені порівняння [6, с. 45–46].

За своєю морфологічною будовою прикметники поділяються в українській мові на дві групи: прикметники повні (повні або членні) – це прикметники із закінченнями, а саме: певний, повний і короткі прикметники (короткі або нечленні) – без закінчення, а саме: винен, годин, повен, певен. Короткі форми

прикметників вживаються паралельно з формою повних прикметників і лише в називному відмінку однини чоловічого роду. Вони втратили свою систему відмінювання, тому тепер не піддаються цьому процесу.

У сучасній українській мові короткі прикметники вживаються переважно у функції номінативної частини присудка (Скільки я вам винен? Будинок повен людей. Рад би ще раз побачити). Вони практично не зустрічаються у функції атрибута (виняток становлять деякі прикметники, вживані в мові фольклору чи поезії: *ясен місяць, дрібен дощик*) [7, с. 52].

Прикметники в англійській мові не мають закінчень і складаються з «чистої» основи, тому за своєю структурою вони подібні до українських коротких прикметників. Проте втрата закінчень не відбилася на їх граматичних характеристиках. Позбавлені будь-яких морфологічних засобів вираження синтаксичних відносин, англійські прикметники все ще виконують дві характерні для цієї частини мови синтаксичні функції – функцію атрибута й функцію номінальної частини складеного присудка, тоді як українські короткі прикметники, утративши закінчення, також втратили частину своїх виражальних ознак. Прикметник в англійській мові як частина мови характеризується такими типовими ознаками: 1. Лексико-граматичне значення «атрибутив (речовин)/якості (речовин)». Варто розуміти, що під атрибутами ми розуміємо різні властивості речовин, такі як їх розмір (*large* – великий, *small* – маленький), колір (*red* – червоний, *blue* – синій), положення в просторі (*upper* – верхній, *inner* – внутрішній), матеріал (*wooden* – дерев'яний, *woolen* – вовняний), психічний стан особи (*happy* – щасливі, *furious* – розлючені) тощо. 2. Типові афікси для побудови суфіксів, префіксів і закінчень *-ful, -less, -ish, -ous, -ive, -ic, un-, pre-, in-* тощо. 3. Морфологічна категорія ступенів порівняння прикметників (відсутність категорії числа відрізняє прикметники в англійській мові від прикметників у всіх інших германських мовах). 4. Характерна сполучуваність: правосторонні зв'язки з іменниками (*a beautiful girl* – гарна дівчина) та займенниками (*the grey one* – сірий), лівосторонні зв'язки з дієсловами-посиланнями (*(... is clever – ... розумний)*, прислівники, переважно зі ступенями (*a very clever boy* – дуже розумний хлопчик). 5. Його типові синтаксичні функції – це атрибут і предикативне доповнення.

Прикметник в українській мові – це умовна частина мови, яка передає певну характеристику об'єкта (але не характеристику процесу – непроцесуальна ознака предмета), що виражає його за допомогою граматичних категорій роду, числа та відмінка. У реченні він виконує функції атрибута й номінальної частини складеного іменного присудка [8, с. 19–20].

Ізоморфний характер у мовах полягає в наявності додатковості (*(good – better – the best; bad – worse – the worst; little – less – the least; добрий – кращий – найкращий; поганий – гірший – найгірший; гарний – кращий – найкращий)*). Деякі групи прикметників у мовах не мають оцінки, які є: а) прикметниками, що позначають постійну ознаку іменника референт (*(blind – сліпий, deaf – глухий, barefooted – босий, nude – голий)*); б) деякі прикметники, які позначають колір (*lilac – бузковий, lemon – лимонний, cream – кремовий, ruby – яскраво-червоний, chestnut – темно-коричневий*); в) прикметники, що виражають інтенсивну властивість за допомогою суфіксів або префіксів (*bluish, reddish, yellowish; синявий, синюватий, жовтуватий, жовтісінький, здоровенний, злющий, прегарний, супермодний*);

г) обмеження якісних прикметників, які виділяють або визначають тип речей або осіб (previous, middle, left, childless, medical, dead); д) прикметники з порівняльною та вищою ознакою (former, inner, upper, junior).

Важливо підкреслити, що прикметник в українській мові є складовим класом, який має категорії роду, числа та відмінка й узгоджується зі зміненим іменником у всіх цих категоріях, що виражається морфологічною парадигмою, позначеною окремими зворотами, – це основна аломорфна ознака українського прикметника порівняно з англійським.

В англійській мові, якщо в одному заголовку є кілька перед-модифікованих прикметників, вони мають певні позиційні призначення. Як правило, якісні прикметники передують певним обмеженням, якщо їх декілька видів, прикметники різного значення стоять у такій послідовності (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Порядок прикметників, що характеризують один і той самий іменник

Судження	Розмір	Колір	Форма	Вік	Обмежувальний прикметник	Іменник
wonderful чудовий, horrid -	huge -	pale -	thin -	young -	Greek -	

Примітки: сформовано автором на основі джерела: [6, с. 4647].

В англійській мові прикметник може утворювати частину предикативної конструкції (невербальні об'єктивні та абсолютні номінальні предикативні конструкції), потім він виконує функцію частини складного об'єкта або частини дієприслівникового модифікатора, якого немає в прикметника в українській мові [6, с. 46–47]. Порівняння основних морфологічних ознак англійських та українських прикметників відображено в таблиці 2.

Усі згадані категорії прикметників виражені досить своєрідно. Українські іменники, їх категорії роду, числа та відмінка, тією чи іншою мірою визначаються значенням слів; тоді як у прикметниках вони відображаються лише відповідно до форми слова, з яким прикметник поєднується. Отже, категорії роду (довгий – довга – довге), кількість (довгий – довгі) та відмінок (довгий, довгого, довгому тощо) українських прикметників є лише формами граматичного відношення прикметників щодо змінених слів, форм узгодження

прикметників з ними. Таким чином, категорія роду, числа та відмінка в українському прикметниках – це ні що інше, як форми граматичного відновлення прикметників до означуваних слів, форми узгодження прикметників з ними. Прикметники в англійській мові втратили будь-які форми координування зі зміненими словами, тому зрозуміло, що вони втратили одночасно категорії роду, числа та відмінка [8, с. 20–21].

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті дослідження порівняльної характеристики морфологічних ознак прикметників в англійській та українських мовах встановлено, що ця тема набуває все більшої актуальності. Виявлення відмінностей і подібності мов допомагає подолати мовну інтерференцію та забезпечує уникнення типових помилок у перекладі з рідної мови іноземною.

Практичне значення проведеного дослідження полягає в тому, що висновки й рекомендації, розроблені автором і запропоновані в статті, можуть бути пов'язані з можливостями використання результатів у навчанні англійської та української мов як іноземних; у теорії перекладу; на курсах порівняльного мовознавства. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вдосконалення та розвиток розумної методики викладання англійської мови в українських школах, викладання загальних і спеціальних курсів української та англійської мов; результати можуть бути використані при підготовці спеціальних курсів і семінарів з морфології й синтаксису англійської та української мов.

Література:

1. Сітко А.В. Використання результатів контрастивних досліджень у перекладознавстві. *Наукові записки. Серія «Філологічні науки (мовознавство)»*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. Вип. 116. С. 199–203.
2. Зайченко О.В. Прикметник: семантичний і структурний аспекти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 9 «Сучасні тенденції розвитку мов»*. Київ, 2011. Вип. 6. С. 84–90.
3. Мараховська С.Я. Основи теоретичної граматики англійської мови. Київ, 2001. 287 с.
4. Мельник Х.О. Морфологічні, синтаксичні та семантичні ознаки емотивно-оцінних прикметників англійської мови. *Перекладацькі інновації* : матеріали VIII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції. 2018. С. 39–41.
5. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Яреца. Москва : Советская энциклопедия, 1990. 682 с.
6. Pavlyuk N. Contrastive grammar of English and Ukrainian. ДОНУ, 2010. 191 с.
7. Ильиш Б.А. Строй современного английского языка. Москва : Просвещение, 1971. 366 с.

Таблиця 2

Порівняльна характеристика морфологічних ознак прикметників в англійській та українських мовах

№ з/п	Прикметник в англійській мові	Прикметник в українській мові
1	Лексико-граматичні значення по суті однакові	
2	«Суфікси суб'єктивної оцінки» чужі прикметнику в англійській мові (єдиним винятком є -ish у whitish – білуватий, reddish – червонуватий тощо).	Прикметник має більшу різноманітність афіксів для створення основи, ніж його англійський аналог. Так звані «суфікси суб'єктивної оцінки» (як у дрібнесенький, багатющий, синюватий, величезний тощо).
3	Прикметник в англійській мові не має граматичних категорій роду, числа та відмінка, які були втрачені вже в середньоанглійський період.	Усі прикметники змінюються відповідно до статі й числа, які мають власну систему відмінкових закінчень. Подібно до іменників, прикметники змінюються відповідно до шести відмінків. Крім того, за характером кінцевого приголосного суфікса вони поділяються на тверді (тверда група: дужий, червоний) і м'які (м'яка група: нижній, безкрай). У множині всі прикметники втрачають гендерну диференціацію (родове розрізнення) і мають подібні закінчення в усіх трьох родах.

Примітки: сформовано автором на основі джерела: [8, с. 20–21].

8. Бондаревська О.М. Порівняльна граматики англійської та української мови : курс лекцій з дисципліни для студ. спец. 035 «Філологія», ступінь бакалавр / М-во освіти і науки України, Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, каф. іноземної філології та перекладу. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2018. 82 с.

Alyieva A. Comparative characteristics of morphological signs of adjectives in English and Ukrainian languages

Summary. The paper studies the comparative characteristics of morphological features of adjectives in English and Ukrainian as one of the important structural elements in linguistics and translation studies to ensure the educational process of learning a foreign language. The interpretation of the essence of the category “adjective” is analyzed and the main characteristics of adjectives in English and Ukrainian languages are investigated. It is established that formally the adjective fulfills four grammatical conditions. The typical features of adjectives in English and Ukrainian are determined. The analysis of adjective features in English and Ukrainian languages in morphological and syntactic aspects is carried out. It is determined that the isomorphic character in languages consists in the presence of additionality, and some groups of adjectives in languages do not have

an estimate. It is established that in English, if there are several pre-modified adjectives in one title, they have certain positional purposes. It is determined that an adjective in the Ukrainian language is a constituent class that has categories of gender, number and case and agrees with the changed noun in all these categories, which is expressed by the morphological paradigm. It is established that in English an adjective can form a part of a predicative construction, and then it performs the function of a part of a complex object or a part of an adverbial modifier, which the adjective does not have in the Ukrainian language. It is determined that despite the typological differences of translation equivalents, certain similarities of their structural organization and structure of components are revealed. The forms and classification of adjectives, as well as their degrees of comparison in English and Ukrainian are analyzed. It is pointed out that depending on the type of adjectives, qualitative or relative adjectives that come from another part of the language, they show similarities or differences in terms of the formation of degrees of comparison. It is established that the grammatical system in the Ukrainian language differs from English, but there are also common elements, differences and similarities that form the basis of such a study.

Key words: adjective, morphological feature, English, Ukrainian.

Бережна М. В.,
кандидатка філологічних наук,
докторантка кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Запорізького національного університету

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АРХЕТИП «ПРОБЛЕМНА ЮНАЧКА»

Анотація. У статті розглянуто особливості психолінгвістичного образу кіноперсонажів відповідно до психологічного архетипу «Проблемна юначка» (*the Troubled Teen*). Робота є частиною дослідження системи психолінгвістичних кінообразів англосовієтських фільмів масової культури ХХІ сторіччя. Матеріалом роботи є американський супергеройський комедійний фільм «Дедпул» (*Deadpool*), фентезі фільм «Гаррі Поттер і Таємна кімната» (*Harry Potter and the Chamber of Secrets*), романтичний фентезі фільм «Сутінки. Сага: Молодий місяць» (*The Twilight Saga: New Moon*) та американський комп'ютерно-анімаційний комедійно-драматичний фільм «Думками навиворіт» (*Inside Out*). Об'єкт роботи: репліки Надзвучової (*Negasonic*), Плаксивої Мірти (*Moaning Myrtle*), Белли Свон (*Bella Swan*) і Райлі (*Riley*), які належать у досліджуваному матеріалі до архетипу «Проблемна юначка». За основу визначення психологічного архетипу персонажів узято класифікацію В. Шмідт (2007). Визначальними рисами архетипу є такі. «Проблемна юначка» сконцентрована на власних проблемах та емоціях, вона часто страждає від депресії, що зумовлює частотне використання займенників першої особи однини, лексики на позначення негативних емоцій, лексико-семантичних груп *DEATH* і *LONELINESS*, окличних речень. «Проблемна юначка» демонструє пасивно-агресивну поведінку в стосунках із родиною; відповідно, використовує конфронтаційний стиль спілкування, тактики образи, звинувачення й ухилення від розмови, знижену лексику, вульгаризми, сарказм. У мовленні членів родини риса реалізована лексико-семантичною групою *WORRY*. Вона надає перевагу ризикованим розвагам, що відбивається у використанні лексико-семантичних груп *DANGEROUS* і *RUSH*. «Проблемна юначка» не переймається майбутнім; відповідно, у репліках персонажів цієї групи переважають дієслова у формі теперішнього часу, а використання дієслів у формах майбутнього часу має найнижчий показник серед архетипів.

Ключові слова: кіноархетип, психолінгвістичний образ, архетип «Проблемна юначка», «Дедпул», «Гаррі Поттер і Таємна кімната», «Сутінки. Сага: Молодий місяць», «Думками навиворіт».

Постановка проблеми. Антропологічний ракурс сучасних досліджень зумовлює інтерес науковців-філологів до понять «мовна» та «мовленнева особистість», «мовленнєвий портрет». Визначення системи свідомих і несвідомих стимулів, які формують особливості мовлення комунікантів, стає можливим у рамках психолінгвістичного підходу до вивчення проблеми. Англосовієтський кінодискурс, розрахований на масового споживача, пропонує систему психологічних образів (архетипів), зрозумілих реципієнтам у глобалізованому світі, які належать до різних вікових, мовних, культурних, гендерних, соціальних і релігійних груп. Прагматика культурного архетипу в соціумі має широкий

спектр передусім у сегменті масової культури, сфері комунікації та маніпуляції масовою свідомістю [1, с. 260]. Сучасна екранна культура становить сукупність образів, маніпулюючи якими мистецтво кіно впливає на свідомість і підсвідомість глядача, виступаючи засобом самоідентифікації реципієнта.

Особливості мовлення персонажів серед іншого визначають образ персонажа у свідомості глядача. В аудіомедіальних текстах, передусім художніх фільмах масової культури, мовленнєвий портрет реалізується через діалогічне мовлення. Індивідуальний вибір лексико-семантичних, граматичних і стилістичних засобів, які формують інваріанти висловлювання з ідентичною прагматикою, зумовлюється психологічним портретом мовця. Оскільки персонажі відіграють провідну роль у формуванні та розвитку сюжетних ліній, розуміння способів і засобів створення мовленнєвого портрета персонажів художнього твору є необхідним у дослідженнях філологічного, літературознавчого та перекладознавчого спрямувань. Нині робіт, у яких розглядається взаємозв'язок між архетипом персонажа і його мовленням, нараховується невелика кількість, що визначає актуальність і новизну цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження мовленнєвого портрета на засадах психолінгвістики зумовлює те, що за основу визначення поняття мовної особистості береться поняття особистості як конкретної людини з індивідуально-своєрідними розумовими, емоційними, мотиваційно-вольовими властивостями [2, с. 306]. У кінофільмі, як у художньому творі, персонажі створюються таким чином, щоб водночас бути унікальними образами, подібними в унікальності до людини, а також діяти за типовими схемами, зрозумілими середньостатистичному глядачу. Таким чином, дослідження мовленнєвих портретів персонажів на основі їхніх архетипів видається релевантним.

Вплив кінообразів на масову свідомість глядачів визначається використанням базових архетипів і міфологічних образів. Так, дослідники зазначають, що аналіз образів кінематографічних персонажів дає змогу простежити дію культурних універсалій, а кінообрази сучасності базуються на енергії міфу, тим самим експлуатують архетип, створюючи «нову міфологію» [3, с. 4]. Крім того, архетипові образи завжди співвідносяться з епохою (домінантною культурною програмою часового періоду), яка породжує їх, виступаючи проявленою метафорою з колективного несвідомого [3, с. 12].

У сучасному літературознавстві архетип розуміють як універсальний прасюжет чи прообраз, які були зафіксовані міфом і перейшли з нього в літературу [4, с. 189]. Водночас самі літературознавці вказують на вторинність літературного архетипу в культурі й визначають архетип як ситуацію, характер чи образ, який постійно з'являється в житті й, відповідно,

у літературі. Культурні архетипи є стійкими до історичних змін і визначають будову світогляду [5, с. 170].

Особливості психіки персонажів відбиваються в їхньому мовленні; відповідно, система архетипів персонажів англomовного кінодискурсу масової культури породжує систему психолінгвістичних моделей комунікації, яка, своєю чергою, відбиває комунікативні шаблони спілкування на сучасному етапі розвитку глобалізованого суспільства. Як зазначає Л.М. Марчук, мистецтво мовного портрета вимагає, щоб разом із зовнішньою подібністю автор передав духовне життя людини, відбив соціальний стан героя, певні характерні риси епохи, у якій він живе, тощо [6, с. 3]. Погоджуємося з думкою, що персонажне мовлення є медіатором між автором і читачем, яке відіграє визначну роль у передачі особливостей характеру, світобачення, поведінки, бажань, прагнень та інтенцій персонажів [7]. Уважаємо, що діалог персонажів у художньому творі побудовано таким чином, щоб у ньому розкривалася особистість персонажа, його мотивація і сприйняття того, що відбувається навколо. Сприймаємо мовленнєвий портрет як засіб зображення персонажів, що полягає в підборі особливих для кожної дійової особи художнього твору лексико-семантичних, граматичних, фразеологічних, стилістичних, синтаксичних елементів, які розкривають його психотип і формують образ персонажа в уяві реципієнта твору. Діалогічне мовлення визначаємо як середовище формування мовленнєвого портрета.

Мета дослідження – установити кореляцію між психологічним архетипом персонажів художнього фільму й особливостями їхнього мовлення.

Об'єкт дослідження: мовлення Надзвуквої (*Negasonic*), Плаксивої Мірти (*Moaning Myrtle*), Белли Свон (*Bella Swan*) і Райлі (*Riley*), які належать у досліджуваному матеріалі до архетипу «Проблемна юначка».

Матеріал роботи: американський супергеройський комедійний фільм «Дедпул» (*Deadpool*), фентезі фільм «Гаррі Поттер і Таємна кімната» (*Harry Potter and the Chamber of Secrets*), романтичний фентезі фільм «Сутінки. Сага: Молодий місяць» (*The Twilight Saga: New Moon*) та американський комп'ютерно-анімаційний комедійно-драматичний фільм «Думками навиворіт» (*Inside Out*).

Виклад основного матеріалу. За класифікацією В. Шмідт (2007), прообраз Персефони має позитивне втілення як архетип «Діва» та негативне – як «Проблемна юначка». Для порівняння з психолінгвістичним образом персонажа за архетипом «Діва» див. роботу [8]. У цій роботі визначаємо для персонажів, які належать до архетипу «Проблемна юначка» (англ. *the Troubled Teen*), такі провідні риси [9, с. 119–121]:

1. Як негативний персонаж «Проблемна юначка» надає перевагу ризикованим, на межі життя і смерті, розвагам. Белла Свон у «Сутінках», страждаючи від нерозділеного кохання, спочатку захоплюється швидкісною їздою на мотоциклі: *JESSICA: You're insane, actually. Or suicidal. That homeboy could've been a psycho* [10, 00:35:14] / *BELLA: God, that was such a rush. JESSICA: Awesome. So you're an adrenaline junkie now?* [10, 00:35:25]. Далі за сюжетом її зацікавлює ідея стрибків із високої скелі в океан: *JACOB: They're cliff diving. Scary as hell, but a total rush. BELLA: A rush?* [10, 00:43:18].

Риса реалізована використанням лексико-семантичних груп *DANGEROUS* (*insane, stupid, psycho, dangerous, reckless, suicidal, crazy, scary*) та *RUSH* (*rush, adrenaline, junkie*). Позитивне ставлення персонажа актуалізоване використанням виразу *God*, розмовних інтенсифікаторів *such a, as hell i total*.

2. «Проблемна юначка» не переймається майбутнім. Риса актуалізована переважанням у репліках персонажів цієї групи дієслів у формі теперішнього часу й найнижчим показником серед інших архетипів використання дієслів у формах майбутнього часу. Наприклад, за результатами аналізу *LIWC*, співвідношення *focuspast – focuspresent – focusfuture* в мовленні Райлі Андерсон становить 4,79–17,38–0,25; у репліках Плаксивої Мірти – 6,91–15,67–0,92; у репліках Надзвуквої – 1,37–16,44–1,37.

3. «Проблемна юначка» схильна завдавати болю людям навколо, адже вважає, що вони завдають болю їй. Часто це виражається у в'їдливих коментарях і саркастичних репліках: *COLOSSUS: When will he grow up and see benefits of becoming X-Man? NEGASONIC: Which benefits? The matching unitards? The house that blows up every few years?* [11, 00:09:42]. / *DEADPOOL: X-Men left you behind on what? Shit detail? NEGASONIC: What does that make you?* [11, 00:37:29]. / *NEGASONIC: Hey, douche-pool!* [11, 00:38:57]. / *DEADPOOL: Ripley, from 'Alien 3'!* *NEGASONIC: Fuck, you're old* [11, 01:17:46]. / *MYRTLE: Wait till you see. It's awful* [12, 01:35:53].

Риса реалізована використанням сарказму, риторичних запитань, перебільшень і применшень, зниженої лексики та вульгаризмів, оказіональних обсценних апелювань, неполіткоректної лексики, негативної оцінної лексики.

4. «Проблемна юначка» страждає від депресії. Відповідно, для неї є характерними думки про смерть чи самогубство: *MYRTLE: I was just sitting in the U-bend, thinking about death...* [12, 01:37:42]. / *Oh, Harry? If you die down there, you're welcome to share my toilet* [12, 02:13:29]. / *BELLA: I wanna go again. JACOB: Are you trying to get yourself killed?* [10, 00:45:59].

Вона в цілому сприймає своє життя як постійне страждання й не бачить можливостей для змін на краще: *BELLA: Alice, things are... Things are bad again. Without Jake, I just... I can't stand it* [10, 00:58:48]. / *Alice, I'm all right. Until I'm alone. And lately, that's all the time. Jacob's gone. He's hunting Victoria. And Charlie's hunting Jacob. And you're gone. And so is Edward. And there's just nothing now* [10, 01:16:43]. / *You know, I'm not like a car that you can fix up. I'm never gonna run right* [10, 00:52:16].

Риса реалізована використанням негативної оцінної лексики, лексико-семантичних груп *DEATH* і *LONELINESS*, коротких простих речень і полісиндетонів для передачі депресивного, хворобливого стану.

5. Поведінка «Проблемної юначки» безвідповідальна, а вчинки – необгрунтовано ризиковані, аморальні та неетичні: *EDWARD: You promised me, nothing reckless. BELLA: You promised it would be as if you never existed. You lied* [10, 00:34:15].

Вона може навіть учинити злочин, не усвідомлюючи наслідків своїх дій. У фільмі «Думками навиворіт» Райлі краде гроші з гаманця матері, керована своїми емоціями: *RILEY'S DISGUST: A ticket costs money. How do we get money? RILEY'S ANGER: Mom's purse. RILEY'S DISGUST: You wouldn't. RILEY'S ANGER: Oh, but I would* [13, 01:01:01].

Риса актуалізована лексико-семантичною групою *DANGEROUS*, антитезами, конфронтативним стилем спілкування.

6. «Проблемна юначка» вважає, що батьки чи інші члени родини зобов'язані завжди приходити їй на допомогу. Вона

сприймає їх присутність у своєму житті як належне або звинувачує їх у своїх проблемах: *RILEY'S ANGER: Stupid Mom and Dad. If they hadn't moved us, none of this would've happened* [13, 01:00:23]. / *RILEY'S ANGER: Mom and Dad got us into this mess. They can pay to get us out* [13, 01:01:13].

Риса реалізована використанням зниженої лексики, негативною оцінної лексики, речень із причинно-наслідковим зв'язком для демонстрації логіки мислення, а також тактики звинувачення.

7. Коли родина та друзі не роблять того, чого вона від них очікує, «Проблемна юначка» здатна на драматичні вчинки заради того, щоб привернути їхню увагу: *BELLA: Maybe I'm crazy now. I guess that's okay. If a rush of danger is what it takes to see him, then that's what I'll find* [10, 00:35:47]. / *EDWARD: Don't do this... Please. For me. BELLA: You won't stay with me any other way* [10, 01:20:27]. / *HARRY: Looks like Moaning Myrtle's flooded the bathroom* [12, 01:36:47]. / *MIND WORKER: Haven't you heard? Riley's running away* [13, 01:03:59].

Риса реалізована маніпулятивним стилем спілкування, використанням умовних речень, речень із причинно-наслідковим зв'язком для демонстрації логіки мислення персонажа.

8. Родичі та друзі «Проблемної юначки» часто страждають через її дії: *RILEY'S MOTHER: We were worried sick! Where have you been? It's so late!* [13, 01:20:09]. / *BELLA'S FATHER: It's just not normal, this behavior. Quite frankly, it's scaring the hell out of me and your mother* [10, 00:30:55].

Риса актуалізована використанням лексико-семантичної групи *WORRY*, інтенсифікаторів, окличних речень у мовленні інших персонажів, коли адресатом чи об'єктом мовлення є «Проблемна юначка».

9. Поведінка «Проблемної юначки» часто викликана дитячою/підлітковою психологічною травмою, різкими змінами в житті. Для Райлі такою травмою є переїзд в інше місто, для Белли – розрив з Едвардом, для Мірти – насмішки однокласниці: *EDWARD: You just don't belong in my world, Bella. BELLA: I belong with you. EDWARD: No. You don't. BELLA: I'm coming. EDWARD: Bella, I don't want you to come. BELLA: You don't want me? EDWARD: No. BELLA: That changes things a lot* [10, 00:22:49]. / *MYRTLE: It was dreadful... I'd hidden because Olive Hornby was teasing me about my glasses. I was crying... I was distraught!* [12, 02:10:20].

Риса реалізована використанням займенників першої особи однини *I* (що демонструє психологічні страждання персонажа), повторів, негативною оцінної лексики, простих коротких окличних речень для висловлювання неприйняття, невіри, образи, горя; у діалогах частотним є використання займенника другої особи *you* для демонстрації конфлікту між персонажами.

10. «Проблемна юначка» егоїстична. Вона ставить свої проблеми на перше місце, ігноруючи життя навколо. Їй бракує емпатії; вона не здатна до співчуття: *JESSICA: Like, your depression thing, I get it. I'm totally, totally worried. But after a while it's like, you're still bumming... and I'm going through stuff, too. You know? Like Mike deciding he just wants to be friends* [10, 00:32:32].

Риса реалізована використанням тактики уникнення розмови, лексико-семантичної групи *WORRY*, сарказму, повторів, антитез, займенників *I* та *you*.

11. «Проблемна юначка» водночас потребує уваги й хоче, щоб їй дали спокій: *RON: Who's Moaning Myrtle? MYRTLE: I'm Moaning Myrtle. I wouldn't expect you to know me. Who would ever talk about ugly, miserable... moping Moaning Myrtle? HERMIONE:*

She's a little sensitive [12, 01:10:04]. / *RILEY'S FATHER: Riley, I do not like this new attitude* [13, 00:29:02] / *RILEY: What is your problem? Just leave me alone!* [13, 00:29:08].

Риса реалізована використанням конфронтативного стилю спілкування, тактики образи, оцінної лексики й окличних речень для вираження негативних емоцій, прямих і непрямих директивів для маніпулювання відчуттям провини співрозмовника.

12. «Проблемна юначка» ненавидить правила й обмеження. На будь-яку вказівку чи зауваження реагує різко: *DEADPOOL: Go get Silver Balls. NEGASONIC: You guys going for a bite? Early bird special? DEADPOOL: Oh, like there's something wrong with eating before sundown or saving money* [11, 01:17:54]. / *RILEY'S FATHER: Listen, young lady, I don't know where this disrespectful attitude came from...* [13, 00:29:17] / *RILEY: Just shut up!* [13, 00:29:37].

Риса реалізована використанням конфронтативного стилю спілкування, тактики ухилення від виконання директивів/реквестивів, сарказму, прямих директивів, зниженої лексики, окличних речень для висловлювання незгоди чи незадоволення.

13. Її емоційний фон нестабільний, а настрої легко змінюється. Вона часто дратується без причини. У початкових титрах до фільму «Дедпул», замість прізвищ акторів, використовується загальний опис персонажів за сюжетом. Надзвукова зазначена як «a moody teen» «досл. тійджерка зі змінами настрою» [11, 00:01:26]. Дедпул так коментує її загальну поведінку: *DEADPOOL: Look! I'm a teenage girl. I'd rather be anywhere than here. I'm all about long sullen silences... followed by mean comments, followed by more silences. So what's it gonna be, huh? Long sullen silence... or mean comment? Go on. NEGASONIC: You got me in a box here* [11, 00:37:38].

У наступному прикладі бачимо, як змінюються стратегії спілкування Плаксивої Мірти залежно від адресата її реплік: *MYRTLE: Come to throw something else at me? HARRY: Why would I throw something at you? MYRTLE: Don't ask me. Here I am, minding my own business... and someone thinks it's funny to throw a book at me. RON: But it can't hurt if someone throws something at you. I mean, it'll just go right through you. MYRTLE: Sure! Let's all throw books at Myrtle because she can't feel it. Ten points if you get it through her stomach! Fifty points if it goes through her head! HARRY: But who threw it at you, anyway? MYRTLE: I don't know. I didn't see them. I was just sitting in the U-bend, thinking about death... and it fell through the top of my head. Uh-huh* [12, 01:37:06]. У репліках, призначених Гаррі Поттеру, Мірта дотримується кооперативної стратегії спілкування, у фразах, адресованих Рону Візлі, – конфронтативної стратегії.

Риса в цілому реалізована використанням пауз у мовленні, тактики ухилення від розмови, сарказму, змін стратегії та тактики спілкування, прагматики висловлювання в послідовних репліках.

Висновки та перспективи. Визначаємо, що для психолінгвістичного образу персонажів, які за класифікацією В. Шмідт належать до архетипу «Проблемна юначка», характерними є такі елементи. «Проблемна юначка» сконцентрована на власних проблемах та емоціях, вона часто страждає від депресії, що зумовлює частотне використання займенників першої особи однини, лексики на позначення негативних емоцій, лексико-семантичних груп *DEATH* і *LONELINESS*, окличних речень. «Проблемна юначка» демонструє пасивно-агресивну поведінку в стосунках із родиною, схильна завдавати болю людям навколо, адже вважає, що вони завдають болю їй; відпо-

*Бойчук В. М.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології та перекладу
ЗВО «Університет Короля Данила»**Бойчук М. В.,**кандидат філологічних наук, доцент кафедри права
ВМУРОЛ «Україна»*

ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ ВНУТРІШНЬОЇ ФОРМИ СЛОВА В ЗІСТАВНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ (НА МАТЕРІАЛІ ІМЕННИКІВ-ДЕСУБСТАНТИВІВ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)

Анотація. У статті лінгво-філософське поняття внутрішньої форми слова охарактеризовано з погляду ономасіології як дієвий методичний прийом у зіставному дослідженні похідних слів української та англійської мов, акцентовано увагу на важливості цієї лінгвістичної категорії у процесах найменувань; проаналізовано типи внутрішньої форми похідних відіменникових найменувань осіб української мови, утворених за словотвірною моделлю «Іменникова основа + суфікс –ар (яр)», з їх відповідниками в англійській мові.

Зважаючи на онтологічну складність поняття внутрішньої форми слова у сучасній лінгвістиці, протлумачено розуміння цієї лінгво-філософської категорії в мовознавстві відомими лінгвістами та філософами мови. У пропонованому дослідженні внутрішня форма слова термінологізується як мотиваційна ознака, що кладеться в основу найменування і є своєрідним національним «маркером» у процесах категоризації позамовного світу носіями мов, що уможливує в словотвірній системі мови виокремити різні за типом способи мотивації значень у дериватах і охарактеризувати передусім їхню змістову та формальну структури.

Зіставно-типологічне вивчення українських похідних іменників та їхніх англійських еквівалентів з огляду на їхню ономасіологічну природу засвідчує ізоморфні та аломорфні характеристики внутрішньої форми слова у номінаційних процесах, виявляє оригінальність на неповторність мовної картини світу в різних націй.

Прикладне застосування поняття внутрішньої форми слова як методичного інструментарію в зіставних і типологічних студіях не лише проливає світло на проблеми лінгвістичної характерології, а й створює підґрунтя для подальших інтердисциплінарних досліджень, зокрема в етнолінгвістиці, етнопсихології, культурології, когнітивістиці, надає цінний теоретико-емпіричний матеріал до корекції класичної типологічної класифікації мов світу, зокрема, за способом мотивації лінгвальних знаків.

Ключові слова: тип внутрішньої форми слова, ономасіологічна категорія, дериват, мотивованість, похідний іменник.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Однією з головних проблем лінгвістики останніх десятиліть є питання функціонування як окремих елементів мовної сис-

теми, так і мови в цілому. Зародки функціоналізму як потужного мовного напрямку, що доповнював і слугував певним чином альтернативою дескриптивізму та глосематиці, знаходимо ще у «Тезах Празького лінгвістичного гуртка». Функціоналізм загалом передбачає аналіз мовної одиниці з акцентом на її призначенні, що дозволяє накопичувати наукові узагальнення й масиви емпіричних даних для подальшого аналізу. Такий підхід певною мірою дозволяє виходити за межі об'єкта традиційної лінгвістики й опрацьовувати дослідницьке поле суміжних гуманітарних наук, зокрема антропологічної спрямованості. З огляду на зазначене, застосування динамічного підходу до аналізу мовних явищ, або ж методології динамізму, апіорі зумовлює актуальність таких досліджень і їхню теоретичну значущість. Йдеться передусім про проблематику мотивованості мовного знака, когнітивної природи номінації, формування і структурування етнічно маркованих елементів семантики тощо. Власне, застосування внутрішньої форми (далі – ВФ) слова як лінгвістичного методичного прийому для опису формально-змістових характеристик десубстантивів в українській та англійській мовах дозволить пролити світло на складні питання функціонування вказаних одиниць, зокрема їх ономасіологічної категоризації й систематизації за типом ВФ, а також буде цінним для «виявлення специфічних ознак лексико-семантичних систем і, відповідно, для розкриття мовних картин світу» [1, с. 334] у компаративних дослідженнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. У сучасному мовознавстві онтологічно-лінгвістичну сутність ВФ слова ґрунтовно висвітлено в працях М. І. Голянич, О. О. Земської, О. П. Єрмакової, Т. Р. Кияка, Н. І. Мігіріної, Б. О. Плотникова, В. М. Русанівського, П. О. Селігея, О. С. Снітко, Р. І. Стефурак, В. І. Телії, М. О. Тихонова та ін., однак єдиної загальноприйнятної дефініції натепер немає, зважаючи на неоднозначність трактування цього філософсько-мовного явища, особливо як методологічного інструментарію в різноаспектних наукових студіях. Окремі вчені вважають, що витоки неоднозначного трактування ВФ оригінально закладені у вченні О. О. Потєбні, з іншого ж боку, абсолютизації чи нівелляції окремих аспектів ВФ слова в дефініціях учених-лінгвістів ХХ століття часто були зумовлені методологією наукового пошуку. Наприклад, В. Гумбольдт трактував ВФ (не слова,

а мови) із позицій класичної німецької філософії і співвідносив це поняття з енергією мови, її духом, вказуючи, що поняття форми виходить за межі словосполучення та словотворення, тобто дослідник співвідносив це поняття зі сферою «ідеального, духовного, внутрішнього, форми (внутрішньої форми)» [2, с. 95], визначаючи мову не як продукт діяльності, а як діяльність духу, що робить артикульований звук придатним для вираження думки [3, с. 70]. Таке лінгво-філософське розуміння явища ВФ породило численні теоретичні дискусії, що, зрозуміло, не сприяло чіткій термінологізації поняття ВФ. З іншого боку, уведення В. Гумбольдтом поняття ВФ у компаративістику для порівняльного аналізу виявилось методологічно доцільним.

У сучасному мовознавстві питання ВФ не перестали бути об'єктами наукових зацікавлень вітчизняних лінгвістів, хоча у своїх доробках вони зазвичай дотримуються й розвивають концепцію ВФ слова О. О. Потебні, для якого ВФ слова є передусім попереднім етимологічним значенням, що є «своєрідною опорою для актуального значення, або смислу» [4, с. 53–54]. Слушною є думка П. Селігея, який, опрацювавши розуміння ВФ слова дослідниками, виділяє такі підходи, як номінативний, образний, мотиваційний і когнітивний, і вважає синтез указаних підходів справжньою природою ВФ слова [5, с. 21].

У системі словотворення ВФ слова, на наше переконання, є мотиваційною ознакою, що «вичленовується» когнітивними структурами мовця із значеннєвої структури твірного слова і формує номінативне ядро (базу, підґрунтя) нового найменування явищ (предметів) матеріального (чи віртуального) світу, які в мовному вираженні є дериватом; з іншого боку, ВФ слова є своєрідним способом мотивації значення між твірним і похідним словом, що конкретизується вказаною мотиваційною ознакою. Звідси – ВФ слова, визначаючи номінативні ознаки, детермінує смислові зв'язки у парі «твірне – похідне» і виявляє ономазіологічну характеристику деривата.

У процесах номінації встановлюються кореляційні зв'язки, що пов'язують світ дійсності і світ мови, а частинки простору екстралінгвістичного поєднуються з частинкою простору мовного [6, с. 8]. У цих процесах саме ВФ слова виявляє свою пояснювальну потенцію, оскільки вказує, яка з великої кількості ознак того чи іншого предмета вичленовується свідомістю людини для номінації певного сегмента дійсності і формування семантики новоутвореного мовного знака.

Формування мети статті. Метою статті є зіставний аналіз (у межах наявного лексикографічного матеріалу) продуктивних і непродуктивних типів ВФ назв осіб в українській мові з їхніми англійськими відповідниками, представлених десубстантивними іменниками, утвореними за словотвірною моделлю (далі – СМ) «Іменникова основа + суфікс –ар/яр», і виявлення універсальних та диференційних рис ВФ зазначених дериватів, їхніх формально-змістових характеристик.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Процес найменування є динамічним за своєю природою, а на вибір мотиваційної ознаки впливають чинники, які є проблемою як для теорії номінації, так і мотивації. Саме тому, на наше переконання, вибудовування типології ВФ у системі десубстантивного словотворення повинно спиратися на положення основоцентричної дериватології, яка у процесах творення семантики деривата особливу увагу звертає на твірну базу [7, 7-8], а не на похідне слово.

Коли твірним словом є іменник з предметним значенням, то з функціонального погляду ВФ слова неважко встановити, оскільки будь-який предмет навколишнього світу може мати ознаки локативності, інструментальності, об'єктності, продукту чи результату праці тощо. Аналіз засвідчує, що особи, названі похідним словом, в українській та англійській мовах репрезентуються іменниками із загальним категоріальним значенням реальної предметності.

За характером мотивації, який визначає семантичну структуру деривата, іменники-назви осіб можна поділити на відіменні і віддієслівні, а за тематичною ознакою – на дві підгрупи: найменування осіб за професією та непрофесійним заняттям. І професійні, і непрофесійні номінації завдяки оцінному компоненту можуть бути експресивними і нейтральними. Наявність оцінного компонента виявляється лише у групі непрофесійних назв [8, с. 92].

У процесах найменувань осіб за професією проявляються дві протилежні тенденції. З одного боку, це тенденція до спеціалізації, тобто до збільшення кількості одиниць для номінації осіб за професійною ознакою, що зумовлено зростаючою диференціацією і ускладненням виробничих процесів, з іншого боку, прослідковується тенденція до універсалізму [9, с. 210].

Наявність різнотипних зв'язків між твірною базою і дериватом, що зумовлено неоднаковим характером ВФ похідних слів, дає можливість умовно ідентифікувати різні типи ВФ дериватів-назв осіб, ВФ яких вказує на: 1) результативність, 2) локативність, 3) об'єктність, 4) інструментальність, 5) членство, 6) посесивність, 7) зайнятість, 8) спосіб діяльності, 9) параметричність, 10) родинність, 11) темпоральність, 12) ієрархічність [10, с. 12-13].

Аналіз десубстантивів, утворених за СМ «Іменникова основа + ар/яр», засвідчує продуктивність типу ВФ слова, що реалізує мотиваційну ознаку результативності (результату праці, діяльності) (59 одиниць), менш продуктивними є типи ВФ за ознаками об'єктності (20 дериватів) та інструментальності (17 слів). Інші типи ВФ слова у похідних, утворених за вказаною СМ в українській мові, є непродуктивними і представлені поодиноким.

Результативність. Для похідних іменників цього типу ВФ фіксує в семантичній структурі твірною мотиваційну ознаку результату діяльності, продукту праці. Так, твірна база називає предмети промислового виробництва, речі побутового вжитку, харчові продукти, будівельні матеріали, рослини, свійські тварини, мистецькі поняття тощо. Напр., *казаняр (котляр) – boiler-maker*; *кравар – tradesman; retailer, huckster, grocer*; *свічар, щіткар – brushmaker*; *смоляр – tar-sprayer*; *пляшкар – bottle-maker*; *іграшкар – toy-maker*; *голкар, дігляр, бляхар – tinman, tin-smith, whitesmith*; *лялькар, мебляр – furniture-maker, upholsterer*; *вугляр – charcoal-burner*; *столяр – joiner, cabinet-maker*; *лимар – saddler, saddle- (harness-)maker*; *килимар, стрічкар – tape-maker*; *кошикар – basket-maker*; *решетар, ситар, сіткар, сідляр – saddler*; *скриняр, ложкар – spoon-maker*; *соляр, круп'яр, виноградар – vine dresser, vine-grower, viticulturist*; *бавовняр – cotton-grower, cotton-planter*; *картонляр, хмеляр – hop-grower*; *льонар – flax-grower*; *конопляр, квіткар (квітничар) – floriculturist, florist*; *словникар, пісняр – song-writer, author of songs, novice*; *хронікар (-ер) – chronicler, news reporter*; *коломиїкар, байкар – fabler, fabulist*; *казкар – tale-teller*; *оленьяр – reindeer-breeder*; *нушкар – gunner (a member of the armed forces whose*

job is to fire a large gun), *connoneer*, *сукнар* – *clothier*, *плотар* – *raftsman*, *раfter*, *шапкар* – *hatter*; *трунар* – *coffin-maker*; *гробар* – *gravedigger*, *голубар* – *pigeon-breeder*, *pigeon-fancier*; *бджоляр*, *кармотекар*, *перукар* – *hairdresser*; *барбер*, *штуркар* (фігляр).

Об'єктність. Основною функцією іменника цього типу ВФ слова є позначення субстанції (об'єкта), на який опосередковано чи безпосередньо впливає діяльність особи, названої похідним. Властивості об'єкта і характер дій, учинених над ним, доволі різнопланові, що не сприяє чіткій структуризації цього типу ВФ слова, хоча й уможливує виділення підтипів залежно від семантики предиката у лексичному значенні похідного. Мотиваційними назвами є, для прикладу, речі торгівлі: *крамар* (т.с. *торгівець*) – *tradesman*, *сукнар* (у зн. «торговець сукном») – *wool-worker*; *онучкар*, *газетяр* (у зн. «той, хто продає газети на вулиці») – 1. *Newspaper-seller*, *newspaper-boy*, 2. *Journalist*, *pressman*; об'єкти догляду: *воляр* (у зн. «той, хто доглядає або пасе воли»), *козар* («пастух кіз»), *собакар* («наглядач за мисливськими собаками, псар»), *свинар* – *swine- (pig-)breeder*; *pig-tender*; об'єкти обслуговування: *казаняр* (у зн. «робітник, що обслуговує парові казани») – *steam-boiler operator*; *поштар* (у зн. «службовець, який супроводжує пошту») – 1. *Postman*, *letter-carrier*, 2. *Mail coachman*; об'єкти уподобання: *картяр* («завзятий, азартний гравець у карти») – *card-player*, *гаместер*; *гамблер*; об'єкти стеження: *човникяр* («робітник на ткацькому верстаті, що стежить за човником»); об'єкти професійної діяльності: *сміттяр* («той, хто займається прибиранням і вивезенням сміття») – *dustman*, *scavenger*; *смушкар* («кушнір, що вичинає смушки»), *срібляр*, *золотар* («т.с. ювелір») – *silversmith*, *gilder*, *goldsmith*, *молочар* (у зн. «той, хто приймає молоко або возить його на молокоприймальний пункт») – *milkman* (a man whose job is to deliver milk to people's homes), *dairyman*; *milk dealer*; *коминяр* («сажотрус») – *chimney-sweeper*; *каменяр* («робітник, що обтісує каміння») – *stonemason*; *stone-cutter*; *stone-crusher*; *господар* («той, хто займається господарством») – *master*, *boss*.

Інструментальність. ВФ похідних цього типу актуалізує мотиваційну ознаку інструментальності, тобто знаряддя праці, засоби забезпечення певного виду діяльності. Як правило, мотиваційними є назви музичних інструментів: *дудар* (у зн. «той, хто грає на дудці»), *сопілкар* («той, хто грає на сопілці»), *гусяр* («музикант, який грає на гусях») – *player on the psaltery*, *трембітар* («той, хто грає на трембіті»), *кобзар* – *an itinerant player on the kobza*, *сурмар*; назви господарсько-побутових предметів: *пачкар* («т.с. контрабандист»); назви засобів пересування: *лижвар* (*лижвар*) («той, хто ходить на лижах») – *skier* (someone who moves over snow on skis), *човняр* (у зн. «той, хто перевозить човном людей і вантажі») – *boatman*; *фerryman*, *ковзаняр* – *skater* (ice-skater – someone who ice-skates, especially someone who does it as a sport), *тачкар* («робітник, що перевозить вантажі на тачці»); назви сільськогосподарських та інших знарядь і механізмів: *жаткар* («той, хто править жаткою»), *плугар* («той, хто оре землю плугом») – *ploughman*, *plougher*, *tiller*; *вудкар* («рибалка, який ловить рибу вудкою») – *angler* (someone who catches fish for sport), *тинькар* («т.с. штукатур») – *plasterer*, *паргетер*; назви небесних світил, речей релігійної обрядовості: *звіздар* («той, хто займається ворожінням на планетах і зірках») – *astrologer*, *astronomer*; *дзвонар* («служитель, який дзвонить у церковні дзвони») – *bell-ringer*, *ringer* (someone who ring s church bells or hand bells).

Інші типи ВФ у похідних, утворених за СМ «Іменникова основа + -ар/яр», представлені нечисленними дериватами. Так, тип ВФ «**Приналежність, членство в організації, русі тощо**» виявлено у похідних: *комунар* (у зн. «член комуни»), *бенкетар* («учасник бенкету») – *banqueter*; *жниввар* («той, хто бере участь у жнивах»), *сектяр* (у зн. «послідовник певної релігійної секти») – *sectarian*, *member of a sect*; тип «**Посесивність**» – у: *книгар* (у зн. «власник книгарні») – *bookseller*, *скленар* («дрібний торговець, власник невеликої крамниці»), *винар* («власник винної крамниці»), *корчмар* («господар корчми») – *innkeeper* (someone whose job was to manage an inn), *орандар* («заст. шинкар»), *ключар* («той, хто зберігає ключі від чого-небудь»), *ювіляр* («особа, установа, місто і т. ін., ювілей яких відзначають, святкують») – *person whose jubilee is being celebrated*, *hero of an anniversary*, *hero of the day*, *чубар* («той, хто має чуб»); тип «**Зайнятість**» – у: *ниткар* («працівник ниткового виробництва») – *spinner* (someone who uses a spinning wheel to make thread from wool or cotton), *thread seller*; тип «**Екзистенційність**» (ВФ вказує на форму та спосіб діяльності, норми проживання) виявлено у: *лихвар* («той, хто позичає гроші за великий процент, лихва – процент») – *usurer*, *money-lender*, *rawnbroker*; *loan shark*; *money spinner*; *злидар* («людина, яка живе у злиднях, нестатках»); **темпоральність** представлено похідним *строкар*, **ієрархічність** – *чотар* («командир чоти»).

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у науковому напрямі. Аналіз іменників-десубстантивів, утворених за СМ «Іменникова основа + -ар/яр», та їх зіставний аналіз із відповідниками в англійській мові засвідчує специфічне ментальне (змістове, семантичне) та формально-лінгвальне представлення навколишнього світу носіями вказаних мов. Зважаючи на різну природу порівнюваних мов, їх флективну та аналітичну будову, що виражено словотвірною структурою похідних, варто наголосити на більшій кількості ізоморфних, на відміну від помітного невеликого числа аломорфних, характеристик у типах ВФ похідних слів, зокрема у номінації осіб. Таким чином, ґрунтовніші дослідження дозволять виробити цінні припущення і висновки стосовно специфічних рис мовних картин світу українців та англіців. А використання ВФ слова як методичного прийому в зіставно-типологічних студіях уможливить розуміння складних процесів «омовлення» об'єктивної реальності носіями мов й сприятиме накопиченню цінного емпіричного матеріалу для подальших перспективних міждисциплінарних досліджень.

Література:

1. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства: підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2006. 424 с.
2. Постовалова В. И. Язык как деятельность. Опыт интерпретации концепции В. Гумбольдта. Москва : Наука, 1986. 222 с.
3. Гумбольдт В. Избранные работы по языкознанию. Москва : Прогресс, 1984. 397с.
4. Библихин В. В. Принцип внутренней формы и редуционизм в семантических исследованиях. *Языковая практика и теория языка* : сб. ст. Москва : МГУ, 1978. С. 52–69.
5. Селігей П.О. Внутрішня форма слова: на шляху до створення єдиної теорії. *Наукова спадщина О. О. Потебні в контексті сучасності*. Київ, 2005. С.15–22.
6. Кубрякова Е. С. Части речи в ономазиологическом освещении. Москва : Наука, 1976. 115 с.
7. Грещук В. В. Український відприкметниковий словотвір. Івано-Франківськ : Плай, 1995. 208 с.

8. Земская Е.А. Словообразование как деятельность. Москва : Наука, 1992. 221 с.
9. Сопоставительное исследование русского и украинского языков. Лексика и фразеология / Ижакевич Г.П., Грицина П.Е., Кононенко В.И. и др. Київ : Наукова думка, 1991. 384 с.
10. Бойчук В. М. Типологія внутрішньої форми слова у десубстантивному словотворі : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Івано-Франківськ : Плай, 1997. 18 с.

Boichuk V., Boichuk M. Applied aspect of the inner form of the word in comparative studies (on the material of nouns-desubstantives of Ukrainian and English languages)

Summary. In the article the linguo-philosophical concept of the inner form of the word is being characterized from the point of view of onomasiology as an effective methodological technique in comparative study of derivatives of Ukrainian and English languages, and the importance of this linguistic category in naming processes is actualized; the types of internal form of derived noun names of persons of the Ukrainian language, formed according to the word-forming model "Noun base + suffix - ар/яр" are analyzed, their comparison with English equivalents is made.

Given the ontological complexity of the concept of the inner form of the word in modern linguistics, the understanding of this linguistic and philosophical category in linguistics has

been explained according to well-known scholars. In the study, the inner form of the word is terminologized as a motivational feature of the name, which is an appropriate "marker" in the categorization of the extralingual world by native speakers, which allows in the word-forming language system to distinguish different types and ways of semantic motivations of derivatives, and characterize their semantic and formal structure accordingly.

Comparative study of Ukrainian derived nouns and their English equivalents in view of their onomasiological nature shows isomorphic and allomorphic characteristics of the inner form of the word in nomination processes, reveals originality in the uniqueness of the linguistic picture of the world in different nations.

Practical application of the concept of the inner form of the word as a methodological tool in comparative and typological studies makes it possible not only reveal the problems of linguistic characterology, but also prepares the value ground for further interdisciplinary research, including ethnolinguistics, ethnopsychology, culturology, cognitive studies etc., lets correlate to some exchange classical typological classification of world languages, in particular by the method of motivation of linguistic signs.

Key words: type of inner form of the word, onomasiological category, derivative, motivation, derived noun.

Borys D. P.,

PhD in Philology,

Associate Professor at Department of English Philology
Kyiv National Linguistic UniversityELLIPSIS IN THE 21ST CENTURY ENGLISH SLANG

Summary. The present article focuses on investigating the phenomenon of ellipsis as a productive mechanism of syntactic derivation in the 21st c. English slang. Ellipsis is characterized by the deletion of a certain structurally and semantically autonomous element (or elements) of a compound lexeme, phrase, or proposeme with the condensation of the original meaning in the remaining constituent. As the primary focus of the article bears on the 21st century slang, three English slang dictionaries are chosen as the research database of neologisms, namely “The concise new Partridge dictionary of slang and unconventional English” (2008), “Vice slang” (2008), and “The Routledge dictionary of modern American slang and unconventional English” (2009). Elliptical neologisms in the 21st c. English slang are found to derive predominantly from both free and bound phrases (97.7% of the items) as well as, to a much lesser extent, proposemes (2.3% of the items). The bulk of the material under analysis is made up of dephrasal elliptical slang neologisms deriving from bound verbal phrases (47.1% of the items) and free substantival phrases (42.5% of the items). Dephrasal elliptical slang neologisms deriving from bound verbal phrases are formed in accordance with one of the two patterns: *verbal phrase* → [*constituent*] *verb* or *verbal phrase* → [*constituent*] *noun*. Dephrasal elliptical slang neologisms deriving from free substantival phrases may follow one of the four patterns: *adjective+noun* → *adjective, noun¹+noun²* → *noun¹, noun¹+noun²* → *noun²*, or *numeral+noun* → *numeral*. The ontological semantic difference between lexemes and proposemes accounts for the minute number of deproposemic elliptical slang neologisms (2.3% of the items), which manifests itself in the structural coincidence of the resulting elided proposeme with a lexeme. The overwhelming majority (94.2%) of the items under investigation fully condense the meaning of the derivational base. The formation of 5.8% of the slang neologisms, however, is characterized by semantic shifts, based on expansion of meaning, metaphorization, metonymization and metaphonymization.

Key words: ellipsis, dephrasal ellipsis, deproposemic ellipsis, English slang, slang neologism.

Introduction. Redundancy is typical of all natural languages and can, therefore, be rightfully regarded as a linguistic universal. It is aimed at compressing information, i.e., semantically speaking, encasing the meaning (in the form of a notion, concept, or utterance) originally conveyed by a more complex and/or extended form in a simpler and/or more concise form. Lexical redundancy as a specific case of linguistic redundancy incorporates a wide range of processes which may affect the structure of either a word (as in the case of back formation, clipping, and suffixed clipping) or a superordinate unit – a free/bound phrase or a proposeme (as in the case of acronyms, blending, and ellipsis). In either case, the deletion of a segment of the original form, no matter whether subverbal, verbal, or superverbal, does not entail the loss

of the original meaning, albeit occasional semantic shifts are not impossible. If the retained segment constitutes a word or a phrase deriving from a superordinate unit, i.e. a compound word/a phrase or a more complex phrase/a sentence respectively, the mechanism involved is known as ellipsis.

Ellipsis is a multifaceted phenomenon that has been aptly dubbed “the consummate crowd-pleaser” [1, p. 1] by K. Johnson, which reflects the fact that it may be investigated within diverse frameworks: syntactic [2; 3; 4]; rhetorical [5; 6]; stylistic [7]; prosodic [8]. According to M. Z. Kurdi, ellipsis consists in ‘omitting a certain number of elements from an utterance without affecting its intelligibility’ [9, p. 142].

Depending on whether the interpretation of the missing element is recoverable or unrecoverable exclusively from context, two types of ellipsis [ibid.] can be singled out: situational, whose interpretation totally relies on context and roughly corresponds to the dependency-based theory of syntactic structure, and grammatical, where the implicit form and meaning are deducible from the syntactic fabric of a specific language in accordance with the constituency-based theory of syntactic structure. As situational ellipsis is restricted to a peculiar communicative situation and thus inconceivable beyond discourse, it is of no interest to the present article which centers on the predominantly lexical phenomenon of slang viewed derivationally and not functionally. Therefore, it is on grammatical ellipsis that I would like to focus my attention in this study.

However, a purely grammatical perspective on the phenomenon in question generally boils down to investigating either the syntactical status and correlations of miscellaneous forms of ellipsis (including but not limited to bare argument ellipsis (aka stripping), comparative deletion, gapping, pseudogapping, right node raising, sluicing, verb phrase ellipsis, etc. [1; 10]), or the algorithms underlying the syntactic and/or semantic recoverability of the deleted element. In either case, it is the sentence that serves as the point of departure. The focus of the present article, however, bears on identifying those multiword slang items (predominantly, phrases) whose structural reduction ultimately resulted in the coinage of novel forms condensing the original semantics. Hence, the approach adopted in my study is syntactic-derivational, i.e. integrated.

The purpose of the article is threefold. Firstly, my aim is to identify all the patterns of syntactic derivation accounting for the formation of elliptical neologisms in the 21st century English slang. Secondly, the patterns delimited are to be classified according to their syntactic status and structure, and arranged with respect to their productivity level. Thirdly, it is essential to deduce the semantic and derivational regularities, if any, involved in the formation of the slang neologisms under study.

The database of the research is 87 elided forms. The items under study constitute a selection from three English slang

dictionaries: “The concise new Partridge dictionary of slang and unconventional English” (2008), “Vice slang” (2008), and “The Routledge dictionary of modern American slang and unconventional English” (2009).

Methodology. The key characteristics of elliptical items include:

- 1) availability of a full (unelided) correlate in the form of a free/bound phrase or a proposeme in contemporary language;
- 2) implicitness of a structurally required deleted element of the original phrase;
- 3) recoverability of the deleted element based on immediate context [11, p. 102; 12, p. 7].

With the above in mind, the present study of elliptical slang neologisms is premised on the use of transformational analysis. This technique relies on opposing pairs of semantically identical units according to the criterion of “invariance (the original unit – derivational base – is a complete structurally explicit phrase/proposeme) → variance (the resulting unit – syntactic derivative – is an incomplete structurally implicit phrase/proposeme)”. For instance, the decomposition of the bound phrase *blonde marijuana* ‘golden-leaved marijuana’, both of whose components retain their semantic autonomy, results in the formation of the neologism *blonde* ‘golden-leaved marijuana’ [13, p. 67]. The coined word is structurally defective due to the loss of its head *marijuana* and semantically opaque due to the condensation of the original phrase meaning in its dependent *blonde*.

In the present study, ellipsis is analyzed both structurally and semantically. Structurally, it is approached from the perspective of the nominative or predicative relationships existing between the components of a free/bound phrase or a proposeme respectively. Semantically, ellipsis consists in transferring a meaning from one language item to the other which is associated to it within a certain stable syntagm [14, p. 591].

Results and discussion. According to the linguistic status of the derivational bases identified, the elliptical slang neologisms under study are divided into **dephrasal** and **deproposemic**.

Dephrasal elliptical slang neologisms

The **dephrasal elliptical slang neologisms** (85 items, or 97.7% of the items under analysis) derive from phrases that have lost one or more structurally and semantically autonomous components with the complete or quasi-complete condensation of the original meaning in the resulting lexeme. Both free and bound phrases are found to serve as derivational bases.

The **dephrasal elliptical slang neologisms deriving from free phrases** constitute 38 items. The overwhelming majority of these neologisms are formed through deletion of a structurally and semantically autonomous component in a substantival phrase (37 items). Conversely, verbal phrases have contributed only as few as 1 neologism to the early 21st c. English slang stock.

The **dephrasal elliptical slang neologisms deriving from free substantival phrases** are found to be formed according to one of the four patterns: *adjective+noun* → *adjective* (20 items), *noun¹+noun²* → *noun¹* (15 items), *noun¹+noun²* → *noun²* (1 item), or *numeral+noun* → *numeral* (1 item).

In the first pattern *adjective+noun* → *adjective*, it is always the second – head – substantival component that is elided, which leads to the condensation of the original meaning in the first – dependent – adjective, as in *Hawaiian* ‘very potent marijuana cultivated in Hawaii’ [13, p. 325] (derivational base

Hawaiian marijuana); *joint* ‘a hip-hop recording that features more than one leading rapper’ [15, p. 574] (derivational base *joint recording*); *regular* ‘a skateboarder who skates with the left foot to the front’ [13, p. 536] (derivational base *regular-footed skateboarder*); *technical* ‘in foot-powered scootering, any trick that is performed on a flat surface or ledge and requires a good deal of technical skill’ [13, p. 643] (derivational base *technical trick*).

The second pattern *noun¹+noun²* → *noun¹* is similarly characterized by the deletion of the second – head – substantival component, while the first noun originally performing the function of a modifier encapsulates the meaning of the whole phrase, as in *cheesecutter* ‘a wedge-shaped hat’ [13, p. 131] (derivational base *cheesecutter cap*); *China / china* ‘heroin’ [13, p. 135] (derivational base *China white*); *Crown* ‘a Crown Prosecutor’ [13, p. 175] (derivational base *Crown Prosecutor*).

The third pattern *noun¹+noun²* → *noun²*, in which the meaning is condensed in the second – head – component, has contributed only 1 neologism to English slang: *dew* ‘rum that has been manufactured illegally’ [13, p. 196] (derivational base *mountain dew*).

Finally, the fourth pattern *numeral+noun* → *numeral* is based on the loss of the second – head – substantival component, the original semantics being retained by the first – dependent – numeral: *five* ‘five pounds’ (derivational base *five pounds*) [13, p. 253].

The single **dephrasal elliptical slang neologism deriving from a free verbal phrase** identified in the present research conforms to the pattern *verb+nominal phrase* → *verb*: *start* ‘to start one’s menstrual period’ [13, p. 617] (derivational base *to start one’s menstrual period*). This instance of decomposition is characterized by the retention of the verbal head, whereas the phrase dependent is deleted.

The **dephrasal elliptical slang neologisms deriving from bound phrases** constitute 48 items. The vast majority of coinages belonging to this group (41 items) are based on verbal phrases. The remaining 7 items result from elided substantival (6) or adjectival (1) phrases.

The **dephrasal elliptical slang neologisms deriving from bound verbal phrases** are found to retain either the phrase head or the phrase dependent. In the former case, the original meaning is condensed in the verbal phrase head following the pattern *verbal phrase* → *[constituent] verb*, as in *hammer* ‘to stretch physical limits’ [13, p. 317] (derivational base *hammer away*); *head* ‘to leave’ [13, p. 326] (derivational base *head off*); *tickle* ‘to prime an engine’ [13, p. 651] (derivational base *tickle the pot* ‘(sl.) to prime an engine’). In the latter case, it is the substantival phrase dependent that retains the original semantics in compliance with the pattern *verbal phrase* → *[constituent] noun*, as in *bliksem* ‘to smack, punch or beat up’ [13, p. 65] (derivational base *to donner the bliksem* [out of sb] ‘(sl.) to beat the lights [out of sb]’); *egg* ‘to perform poorly’ [13, p. 232] (derivational base *to lay an egg*). Although the meaningful phrase dependent is fully preserved in the neologisms provided, one example results from the retention of only one autonomous constituent of the dependent: *large* ‘to live an extreme and hedonistic lifestyle to its fullest extent’ [13, p. 392] (derivational base *to give / have it large*).

Similarly, the **dephrasal elliptical slang neologisms deriving from bound substantival phrases** result from the retention of either the phrase head or the phrase dependent, which incorporate the original meaning. The substantival head is preserved in 3 items: *the nuts* ‘excellent, outstanding, very impressive’ [13, p. 466]

(derivational base *mutt's nuts* '(sl.) anything considered to be the finest, the most excellent, the best'); *monty* 'everything required within a given context' [13, p. 438] (derivational base *the full monty*); *the turkey* 'an act of withdrawing from addictive drugs; the time period of that withdrawal' [13, p. 670] (derivational base *cold turkey*). An equal number of the neologisms is based on the retention of the adjectival (a) or substantival (b) dependent:

(a) *blunt* 'a reporter' [13, p. 72] (derivational base *blunt nib* '(sl.) a reporter'); *lunar* 'the bleed period of the menstrual cycle' [13, p. 412] (derivational base *lunar occurrence* '(sl.) the bleed period of the menstrual cycle');

(b) *doughnut* 'a fool, a crazy person' [13, p. 216] (derivational base *doughnut head* '(sl.) a fool, a crazy person').

The only **dephrasal elliptical slang neologism deriving from a bound adjectival phrase** is formed according to the pattern *noun+adjective* → *noun*: *jelly* 'excellent' [13, p. 365] (derivational base *jelly tight*). In this case, the original meaning is condensed in the dependent noun, the adjectival phrase head being omitted.

As far as the semantic characteristics of the dephrasal elliptical slang neologisms under study are concerned, the original meanings of the derivational base phrases are fully preserved in the overwhelming majority (80 out of 85) of the derivatives. However, the research material contains 5 lexemes which, apart from decomposition, have equally undergone a shift of meaning. **Expansion of meaning** is identified in 2 items: *rude* 'a youth who steals by mugging' [13, p. 551] (derivational base *rude b(w)oy* 'a Jamaican youth associated with gang activities'); *wet* 'a conventional cigarette infused with embalming fluid' [16, p. 198] (derivational base *wet cigarette* 'a conventional cigarette infused with phencyclidine'). **Metaphorization** as transfer of meaning based on similarity has contributed 1 neologism to the 21st c. English slang stock: *poke* 'marijuana' [13, p. 505] (derivational base *pokeweed* '*Phytolacca americana*, a strong-smelling shrub native to North America'). **Metonymization** as transfer of meaning based on contiguity is found in the lexeme *ends* 'the hair' [13, p. 236] (derivational base *split ends* 'tips of a person's hair which have split from dryness or ill-treatment'). A combination of metaphorization and metonymization in the form of **metaphonymization** as transfer of meaning based on both similarity and contiguity underlies the formation of the neologism *froth* 'to engage in an abusive verbal attack' [13, p. 272] (derivational base *froth at the mouth* 'to be extremely angry').

Deproposemic elliptical slang neologisms

Deproposemic elliptical slang neologisms (2 items, or 2.3% of the items under analysis) derive from sentences that have lost one or more structurally and semantically autonomous components with the complete or quasi-complete condensation of the original meaning in the resulting lexeme.

The slang neologisms included in this group are all lexemes deriving from proposemes. Although the elliptization of the latter can also result in the formation of elliptical proposemes or phrasemes, such instances are not addressed in the present paper, which has to do with the predominantly lexicocentric understanding of neologisms [17, p. 58]. As a result, this study does not focus on novel slang proverbs and sayings such as *ain't no shame in my game* 'used for expressing a lack of shame when engaged in an activity that might shame others' [15, p. 9] (derivational base *there ain't no shame in my game*) or *been there, done that, bought the tee-shirt!* 'used as a laconic, world-weary dismissal of another's suggestion'

[13, p. 45] (derivational base *I've been there, I've done that, I've bought the tee-shirt!*).

The 2 deproposemic elliptical neologisms identified in the 21st c. English slang are *believe* 'used for registering agreement' [13, p. 46] (derivational base *I believe you*) and *easy* 'used as a greeting' [13, p. 230] (derivational base *at ease, gentlemen*). The minute quantity of neologisms attributable to this group is due to the fundamental semasiological difference between the lexeme and the proposeme: the former is characterized by nominativeness and denotes concepts, whereas the latter is characterized by predicativeness, which serves to express judgments [18, p. 250]. Therefore, when the structurally and semantically autonomous components of the proposeme are deleted, the condensation of its meaning in the lexeme contradicts the very nature of the latter. The key functions of the lexeme consist in naming objects, qualities, states, and actions; yet, it does not correlate the meaning expressed with reality, i.e. does not possess predicativeness. Furthermore, the lexeme proves prototypically incapable of expressing an opinion which confirms or denies information about objective reality, i.e. it does not convey judgments. The first slang neologism *believe* constitutes a structural coincidence of a lexeme and an elliptical sentence with both the subject (*I*) and the object (*you*) removed. The second example, *easy*, results from the desemantization of the original proposeme *at ease, gentlemen*, whose components have lost their proper meanings, turning into a greeting formula.

Conclusions. Ellipsis is a form of syntactic derivation characterized by the deletion of a certain structurally and semantically autonomous element (or elements) of a compound word, phrase, or proposeme with the condensation of the original meaning in the remaining constituent. Elliptical neologisms in the 21st c. English slang derive predominantly from both free and bound phrases (97.7% of the items) as well as, to a much lesser extent, proposemes (2.3% of the items). The bulk of the material under analysis is made up of dephrasal elliptical slang neologisms deriving from bound verbal phrases (47.1% of the items) and free substantival phrases (42.5% of the items). The ontological semantic difference between lexemes and proposemes accounts for the minute number of deproposemic elliptical slang neologisms (2.3% of the items), which manifests itself in the structural coincidence of the resulting ellided proposeme with a lexeme. The overwhelming majority (94.2%) of the items under investigation fully condense the meaning of the derivational base. The formation of 5.8% of the slang neologisms, however, is characterized by semantic shifts, based on expansion of meaning, metaphorization, metonymization and metaphonymization.

Further synchronic studies focusing on neologisms from other periods in English as well as in other languages will need to be undertaken to enhance our understanding of ellipsis from derivational, syntactical, and semantic perspectives.

References:

1. Johnson K. Introduction. *Topics in ellipsis* / Ed. K. Johnson. Cambridge/New York : Cambridge University Press, 2008. P. 1–14.
2. Aelbrecht L. The syntactic licensing of ellipsis. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2010. 230 p.
3. Lobeck A. Ellipsis: Functional heads, licensing, and identification. New York/Oxford: Oxford University Press, 1995. 210 p.
4. Craenenbroeck J. van. The syntax of ellipsis: Evidence from Dutch dialects. Oxford/New York : Oxford University Press, 2010. 315 p.
5. Hamilton J.T. *Philology of the flesh*. Chicago/London: The University of Chicago Press, 2018. 239 p.

6. Saiber A. *Giordano Bruno and the geometry of language*. Burlington: Taylor & Francis Ltd, 2005. 200 p.
7. Wilson P. *Mind the gap: Ellipsis and stylistic variation in spoken and written English*. London: Routledge, 2000. 252 p.
8. Carlson K., Horn L. *Parallelism and prosody in the processing of ellipsis sentences*. New York/London : Routledge, 2002. 244 p.
9. Kurdi M.Z. *Natural language processing and computational linguistics 2: Semantics, discourse and applications*. London : ISTE Ltd. & Hoboken: John Wiley & Sons, Inc., 2017. 316 p.
10. Merchant J. *Ellipsis: A survey of analytical approaches*. *The Oxford handbook of ellipsis* / Eds. J. van Craenenbroeck & T. Temmerman. Oxford : Oxford University Press, 2019. P. 19–45.
11. Зеликов М.В. Эллиптические модели в языках Испании. *Вопросы языкознания*. 1994. № 1. С. 100–113.
12. Морозова Е.И. Структурно-функциональные типы и прагматические характеристики эллипсиса во французском языке в сопоставлении с английским (на материале газетно-журнальных публикаций) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Екатеринбург, 2005. 23 с.
13. Dalzell T., Victor. T. *The concise new Partridge dictionary of slang and unconventional English*. London/New York : Routledge, 2008. 721 p.
14. Українська мова : енциклопедія / редкол. : В.М. Русанівський (співголова), О.О. Тараненко (співголова), М.П. Зяблюк та ін. Київ : Українська енциклопедія імені М.П. Бажана, 2004. 824 с.
15. Dalzell T. *The Routledge dictionary of modern American slang and unconventional English*. New York/London : Routledge, 2009. 1104 p.
16. Dalzell T., Victor. T. *Vice slang*. London/New York: Routledge, 2008. 206 p.
17. Борис Д.П. Проблема неоднозначності поняття «неологізм» кризь призму лінгвофілософської теорії. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки (мовознавство)»*. 2015. № 3. С. 54–61.
18. Кочерган М.П. Загальне мовознавство. Київ : Академія, 2006. 464 с.

Борис Д. Еліпсис у сленгу англійської мови початку ХХІ століття

Анотація. Стаття присвячена проблемі дослідження явища еліпсису, який постає продуктивним способом

синтаксичного словотвору в сленгу англійської мови початку ХХІ століття. Еліпсис характеризується вилученням певного структурно й семантично самостійного елемента (або елементів) композита, словосполучення або речення з конденсацією вихідного значення в кінцевому фрагменті. Оскільки основний акцент у статті зроблено на сленгу початку ХХІ століття, базою даних дослідження було обрано три тлумачні словники сленгу англійської мови, зокрема “The concise new Partridge dictionary of slang and unconventional English” (2008), “Vice slang” (2008) і “The Routledge dictionary of modern American slang and unconventional English” (2009). Виявлено, що еліптичні неологізми сленгу англійської мови початку ХХІ століття переважно творяться від вільних і сталих словосполучень (97,7% одиниць), а також значно меншою мірою від пропозем (2,3% одиниць). Більшість аналізованих неологізмів становлять дефразові еліптичні неосленгізми, які походять від сталих дієслівних (47,1% одиниць) і вільних іменникових (42,5% одиниць) словосполучень. Дефразові еліптичні неосленгізми, які походять від сталих дієслівних словосполучень, утворюються за однією з двох моделей: *дієслівне словосполучення* → [голове] *дієслово* або *дієслівне словосполучення* → [підрядний] *іменник*. Дефразові еліптичні неосленгізми, які походять від вільних іменникових словосполучень, співвідносяться з однією з чотирьох моделей: *прикметник+іменник* → *прикметник*, *іменник¹+іменник²* → *іменник¹*, *іменник¹+іменник²* → *іменник²* або *числівник+іменник* → *числівник*. Онтологічна семантична відмінність між лексемами та пропозиціями пояснює мізерну кількість депропоземних еліптичних неосленгізмів (2,3% одиниць), що знаходять відображення в структурному збігу кінцевої неповної пропозиції з лексемою. Більшість (94,2%) досліджуваних одиниць повністю конденсують значення вихідної основи. Водночас творення 5,8% неосленгізмів характеризується семантичними зсувами, які ґрунтуються на розширенні значення, метафоризації, метонімізації та метафтонімізації.

Ключові слова: еліпсис, дефразовий еліпсис, депропоземний еліпсис, сленг англійської мови, неосленгізм.

Vysotska R. R.,

Maître assistante du département des langues étrangères de l'Université nationale Polytechnique de Lviv

LA QUESTION DE LA NORME DE LA LANGUE ÉCRITE FRANÇAISE DURANT LA PÉRIODE DU SIÈCLE DES LUMIÈRES

Анотація. Дослідження про походження французької мови абсолютно не є дискусійним: вона, як і всі інші романські мови, бере свій початок із латини, таким чином, французька мова належить до цієї рідкісної групи індоєвропейських мов, базова мова яких історично засвідчена й доступна для вивчення.

Як відомо, історія розвитку французької мови поділяється на такі періоди: старофранцузька, французька мова епохи Середньовіччя та новофранцузький період. Виходячи з такого поділу, кожен етап характеризується своїми особливостями розвитку і становлення відповідно до культурного рівня населення й діалектної основи розмовної мови. Подана робота присвячена аналізу вищезгаданих етапів розвитку французької мови, а особливо писемної.

У дослідженні ми звертаємо особливу увагу на новофранцузький період, оскільки саме в цей час завершується формування французької держави й остаточно окреслюються норми французької національної літературної мови. Проблема нормування літературної мови блискуче вирішена теоретиками XVII століття, а особливо Франсуа Малербом. Основним завданням, яке ставив перед собою теоретик, було виправлення стилю поетичної мови на основі трьох вимог: мова повинна бути правильною, чіткою та зрозумілою. У XVIII столітті теоретики мови – Дюкло, Фроман, Дюмарсе – продовжували роботу з уточнення норм писемно-літературної мови: у XVIII ст. утворюється думка, що у творах класичної літератури французька мова досягла своєї досконалості, як наслідок, потрібно зберігати мову на досягнутому рівні. У кінці XVIII ст. французька літературна мова стала живою розмовною мовою більшості міського населення, а також у цей період французька мова починає поширюватися й за межами Франції. У дослідженні проведено аналіз тенденцій розвитку мови в галузі фонетики, граматики, лексики, визначено особливості літературної мови XVIII ст. й окреслено паралель з особливостями розвитку писемної мови XVI та XVII ст.

Ключові слова: Просвітництво, політичний устрій, діалект, писемність, літературна норма, народність, стиль.

La définition du problème. La question de l'origine de la langue française est indiscutable: elle, comme toutes les autres langues romanes, s'est développée à partir du latin, ou plutôt du latin vernaculaire de la Gaule méridionale, qui à son tour est connu pour avoir donné naissance au dialecte provençal. Le français appartient ainsi à ce groupe rare de langues indo-européennes dont la langue de base est historiquement attestée et disponible à l'étude.

Comme on le sait bien, l'histoire de la langue française est divisée selon les périodes de développement suivantes: l'ancien français (IX–XIII), le moyen français (XIV–XV), le nouveau français (XVII–XVIII) [1, p. 106]. L'ancienne période du français a été une période de féodalité florissante en France et le développement d'une tendance à créer de grandes associations féodales. Elle se caracté-

risée par le début de la formation de la langue écrite et littéraire française sur une certaine base dialectale. Pendant cette période, les dialectes sont une base très importante pour créer une norme littéraire. La période moyenne française est une époque caractérisée par l'intensification du processus d'unification économique, politique et territoriale de la France. Les préparatifs du processus éducatif de la nation française se mettent aussi progressivement en place. Cependant, il s'agit d'une période de renforcement de la langue littéraire et de création de conditions préalables de base pour son développement en tant que langue écrite et littéraire nationale [1, p. 107].

L'objectif de l'étude. Dans cet article, nous accordons une attention particulière à la période du Nouveau français, car c'est à cette époque que s'achève la formation de l'État français et que les normes de la langue littéraire nationale française sont enfin esquissées.

L'analyse des récentes recherches. Comme indiqué dans les travaux précédents, au XIIIe siècle, dans la langue écrite et littéraire, il existe une certaine tradition dans le domaine des normes phonétiques et grammaticales. Cependant, jusqu'au XVIIe siècle, il n'y avait pas de règles strictement fixes et généralement acceptées pour l'utilisation de la langue écrite et littéraire. Ainsi, non seulement à l'époque du moyen français, mais aussi à l'époque de l'éducation de la nation française, il y a eu des fluctuations comme dans les normes grammaticales et phonétiques [2, p. 12].

La présentation du matériel de base de notre étude. Au XVIIe siècle, la question de la standardisation du langage littéraire se posait avec une acuité particulière, c'est-à-dire qu'il fallait établir et consigner une telle forme écrite et orale, qui serait exemplaire et commune. La standardisation de la langue littéraire était étroitement liée au développement historique de la nation française et de la langue nationale française, car, comme on le sait, la caractéristique principale de l'existence de la nation est l'unité de la langue dans tout l'État. Au XVIe siècle, la langue française supplante le latin des agences gouvernementales, et au XVIIe siècle est reconnue comme langue officielle de l'État français.

Bien sûr, après que la langue écrite et littéraire française ait commencé à fonctionner comme langue des affaires des agences gouvernementales en France, au lieu du latin, elle pénètre même dans les villes les plus reculées de France [3, p. 243]. En conséquence, le degré de diffusion des normes de la langue écrite et littéraire dépendait principalement de deux facteurs: le niveau culturel de la population et la base dialectale de la langue parlée.

Au XVIIe siècle en raison du développement et du renforcement de l'absolutisme en France, Paris est devenu un centre culturel puissant du pays, qui a joué un rôle majeur dans la normalisation de la langue littéraire. Avec le développement de la culture, l'intérêt des courtisans pour les questions de littérature et de langue s'est accru. A cette époque apparaît le terme honnête homme qui signifie «personne instruite, instruite» [4, p. 123]. Le développement de

la science de la grammaire et le rôle unificateur de la langue littéraire ont conduit à la nécessité d'établir et de fixer définitivement ses normes phonétiques et grammaticales. Le problème de l'uniformisation de la langue littéraire a été brillamment résolu par les théoriciens du XVIIe siècle, et notamment François de Malherbe. La tâche principale fixée par le théoricien était de corriger le style du langage poétique sur la base de trois exigences : le langage doit être correct, clair et compréhensible. Les règles établies par de Malherbe s'appliquaient non seulement au langage poétique, mais aussi à la littérature générale. Il croyait que «dans la haute poésie», ni les termes techniques, ni médicaux, ni les expressions folkloriques ne devaient être utilisés. Il était contre les archaïsmes et les emprunts parce qu'il croyait qu'ils pouvaient être incompréhensibles pour le peuple. La popularité du scientifique, comme sa théorie, grandit rapidement. En 1609 il y a un sens du «purisme» (du mot pur – «pur») [4, p. 125].

En 1635, à l'initiative de Richelieu, est créée l'Académie française qui est confrontée à diverses tâches: créer la rhétorique, la poétique, la grammaire et le vocabulaire. La publication de rhétorique et de poétique n'a jamais eu lieu, et le travail lexicographique de l'Académie était très lent. Ce n'est qu'en 1694 qu'un dictionnaire académique a été créé qui ne reflétait que le reste de mots utilisés dans les cercles de la noblesse de Paris. Quant à l'établissement et à la fixation des normes phonétiques et grammaticales de la langue littéraire générale sur la base des principes de Malherbe, cette base théorique n'a pas seulement été acceptée par les membres de l'Académie, mais a été encore développée dans les enseignements du grand théoricien du langage Claude Vaugelais .

Si Malherbe s'est donné pour tâche de corriger la langue de la poésie, alors pour Vaugelais la standardisation de la langue littéraire générale française est devenue l'objectif principal. Le critère principal et unique qui doit être guidé par l'établissement d'une norme exemplaire, selon Vaugelais, était le concept de «bon usage», c'est-à-dire l'usage le plus correct de la langue [5, p. 168]. Dans la préface de son ouvrage «Les remarques sur la langue française», il écrit qu'il ne va pas fixer ses propres règles et ne procédera pas à des réformes, mais cherche seulement à indiquer le bon usage des mots et dans tous les cas peu clairs à établir ce qui est correct. Le critère principal pour établir une norme exemplaire Vaugelais met en avant la langue littéraire familière, c'est-à-dire la langue la plus influencée par la langue écrite et littéraire. Par conséquent, Vaugelais ne se limite pas à l'étude de la langue familière, il propose de se référer aux œuvres des meilleurs écrivains, c'est-à-dire la langue écrite et littéraire. En étudiant l'utilisation de normes exemplaires dans divers styles littéraires, Vaugelais est arrivé à la conclusion que dans les œuvres des meilleurs écrivains, quel que soit le style, le terme «bon usage» est généralement utilisé. Selon le théoricien, dans la langue écrite et littéraire ne devraient pas être utilisés uniquement les mots qui ne sont plus utilisés dans la langue littéraire familière. Il expose toutes ses observations dans son seul ouvrage théorique «Les remarques sur la langue française», publié en 1647, qui comprend 549 commentaires [5, p. 170].

Bien que les membres de l'Académie n'aient pas travaillé directement à la création d'une grammaire de la langue française, leur travail dans le domaine de la normalisation de la langue littéraire générale a été assez fructueux.

Les branches de l'Académie de Paris à Marseille, Lyon, Toulouse et Arles ont joué un rôle important dans la diffusion des normes de la langue littéraire. Ces académies provinciales étaient

subordonnées à l'Académie de Paris, et leur tâche principale était de maîtriser la théorie du purisme et le concept de «bon usage». Le rôle de ces académies dans la diffusion de la langue littéraire était principalement que les citadins s'intéressaient à la littérature et à la langue. Comme à Paris, des salons ont été créés pour discuter des questions de langue et de littérature, ce qui a contribué à l'unification des normes de la langue littéraire.

A la fin du XVIIe siècle, la littérature française a eu une grande influence sur l'uniformisation de la langue littéraire parlée et sur sa diffusion en province; les œuvres des écrivains classiques sont devenues des modèles non seulement pour le langage littéraire écrit mais aussi pour le langage littéraire oral [6, p. 140].

Le développement ultérieur des théories du langage a été grandement influencé par la philosophie rationaliste de René Descartes. Il croyait que la base de toute connaissance est l'esprit. Selon son enseignement, la vérité est comprise par la raison et confirmée par la clarté des concepts, non par l'expérience ou la pratique.

A la fin du XVIIe siècle en France, il y a eu une chute de la monarchie absolue, et le XVIIIe siècle marque une nouvelle étape dans le développement de la vie publique en France, et s'appelle le Siècle des Lumières. Les changements dans la vie sociale de la France ne pouvaient que se refléter dans le développement ultérieur des théories du langage. Le champ d'utilisation de la langue littéraire familière s'élargit: au XVIIIe siècle Vaugelais a étudié le concept de «bon usage» dans la langue familière des personnes les plus instruites de la société de cour, jusqu'au début du XVIIIe siècle les normes de langue littéraire parmi la population de Paris étaient beaucoup plus répandues.

Le style de langage de la société de cour est devenu archaïque et de plus en plus influencé par la partie progressiste de la société, dont le langage comprenait un grand nombre de termes spéciaux, de néologismes et de dictons populaires. Ainsi, la forme orale de la langue littéraire s'est répandue parmi la population parisienne, et a considérablement enrichi le vocabulaire d'une telle langue, reflétant les changements dans l'évolution de la société [6, p. 143].

Au XVIIIe siècle, les théoriciens du langage – Duclos, Froman ont continué à travailler sur la clarification des normes de la langue écrite et littéraire, mais la base théorique de ce travail a quelque peu changé: au XVIIIe siècle l'opinion est affirmée que dans les œuvres de la littérature classique, la langue française a atteint sa perfection, et par conséquent, il est nécessaire de maintenir la langue au niveau atteint, et tous les changements ont été considérés comme conduisant à un déclin linguistique. L'Académie était confrontée à la question de savoir comment fixer pratiquement les normes de la langue littéraire des œuvres des écrivains classiques. Il a été décidé de rééditer ces ouvrages et d'y ajouter des commentaires appropriés dans le domaine du vocabulaire, de la morphologie et de la syntaxe. Cependant, ce travail n'a pas été achevé, car au cours du processus, il est devenu évident que certains dessins et formes étaient utilisés au XVIIe siècle déjà dépassé.

Au milieu du XVIIIe siècle paraît un certain nombre d'ouvrages de linguistique générale et comparée. Les recherches dans le domaine des séries grammaticales du langage étaient soumises à la logique, la grammaire devenant de plus en plus abstraite. Le principe d'«usage» est de plus en plus critiqué et considéré comme obsolète. Le théoricien de Vaugelais a été comparé à un physicien, et son attitude critique envers les méthodes de son travail n'a pas diminué. Ainsi, au XVIIIe siècle, de nouveaux travaux ont été menés sur la normalisation de la langue littéraire. L'inconvénient

de ce travail était que la logique a été privilégiée dans la détermination de la norme linguistique, estimant que le terme «usage» devrait être soumis à la raison et à la tradition. Cette approche de l'analyse des phénomènes linguistiques a souvent conduit au fait que tous les phénomènes non linguistiques sont acceptés comme obligatoires. L'influence de la grammaire rationaliste a été assez grande non seulement en France mais aussi à l'étranger [7, p. 120].

Des changements importants ont eu lieu dans le travail lexicographique de l'Académie. Les limitations du vocabulaire de la langue littéraire ont diminué, ce qui était lié à la direction du rationalisme, selon laquelle chaque mot est un moyen de transmission précise de la pensée. La question s'est posée de l'utilisation de termes scientifiques dans la langue écrite et littéraire, qui s'expliquait par l'intérêt de la société pour le développement de la science et de la technologie. Tout cela suggérait que le stock de mots utilisés par les écrivains du XVIIe siècle était insuffisant pour les écrivains du XVIIIe siècle. Parmi les membres de l'Académie se trouvaient des conservateurs qui tentaient de préserver le «style noble» du XVIIe siècle, mais sous l'influence des théoriciens et des écrivains progressistes, ils ont perdu progressivement leurs positions. Et l'Encyclopédie française, publiée à l'initiative de Diderot et d'Alembert, reflète pleinement l'évolution du vocabulaire de la langue littéraire. L'Encyclopédie comprenait toute la richesse des termes nouveaux et modifiés. La création de l'Encyclopédie a marqué le développement révolutionnaire de la conscience de la bourgeoisie, autour de cette édition ont rassemblé des représentants célèbres de la science, de l'art, de la philosophie, de la littérature de l'époque.

Même les membres les plus conservateurs de l'Académie doivent abandonner leurs positions dans les travaux lexicographiques et reconnaître la possibilité d'utiliser des néologismes et des termes spéciaux en langue littéraire. Trois styles littéraires ont été reconnus : le style haut, le style moyen et le style simple. La langue écrite et littéraire évoluait rapidement vers la libération de tous les obstacles artificiels dans le domaine de la réduction du vocabulaire. Mais l'élimination complète de ces obstacles ne viendra qu'après la révolution de 1789.

Au XVIIIe siècle s'agrandit la sphère de diffusion de la langue littéraire. Le latin n'est plus utilisé dans la poésie, il est toujours utilisé dans les universités, mais de nombreux savants ont déjà demandé son exclusion du programme scolaire, notamment dans la seconde moitié du XVIIIe siècle. L'enseignement primaire était à un niveau très bas. Il n'y avait pas de programmes, il n'y avait même pas assez d'enseignants. Ainsi, en province, il arrive qu'une génération entière se retrouve sans éducation. Ainsi, même au XVIIIe siècle, la diffusion et l'assimilation des normes de la langue littéraire, surtout parmi la population de la province, ne pouvaient se faire par l'école [7, p. 158].

L'une des sources de la diffusion de la langue littéraire a été le renforcement des liens culturels et économiques. De plus, un rôle majeur a été joué par la littérature classique, qui est devenue de plus en plus populaire parmi la population urbaine de la province. A la fin du XVIIIe siècle, la langue littéraire française devient la langue vivante parlée de la majorité de la population urbaine. Cela a également été facilité par le développement de la presse, des théâtres et des clubs dans les villes. Au XVIIIe siècle, la langue française commence à se répandre au-delà de la France. Cela était dû au renforcement de l'influence culturelle et économique de la France et d'autres pays européens, ainsi qu'à la popularité de la philosophie et de la littérature françaises dans ces pays. Le français devient la

langue de la diplomatie internationale et du commerce. La langue littéraire parlée se répand parmi les couches privilégiées de la population des différents pays ; la connaissance de la langue française était considérée comme un signe de culture.

L'influence normative de la langue littéraire dans le pays a considérablement augmenté après la Révolution française. La révolution bourgeoise française de 1789 a été préparée par toute l'histoire du développement de la nation française. Vu le fait qu'aucun changement dans le plan économique, social et politique de la société n'a d'impact direct sur le développement de l'ordre phonétique et grammatical. Quant au vocabulaire de la langue, il reflétait clairement tous les changements survenus dans la société. Par conséquent, compte tenu de l'impact que la Révolution française pourrait avoir sur la langue, on peut parler de changements dans son vocabulaire et de la poursuite du développement de la langue nationale française en termes de son établissement définitif comme la seule langue de la nation française [8, p. 208].

Après la révolution, l'idéologie bourgeoise a immédiatement influencé la politique linguistique nationale, ce qui a conduit à la destruction complète non seulement des dialectes locaux mais aussi des langues des minorités nationales. Le gouvernement révolutionnaire était avant tout confronté à la question de savoir comment transmettre au peuple toutes les résolutions révolutionnaires et la littérature révolutionnaire. Des propositions ont été faites pour traduire du français vers les langues minoritaires et même vers les dialectes locaux, mais cela a nécessité des financements considérables et ne se justifiait pas, car d'une part, non seulement la plupart des dialectes n'étaient pas alphabétisés, mais même là où il y avait de l'alphabétisation, la plupart de la population était analphabète. Puis il y avait le besoin d'une seule langue de la nation : puisque la nation est une seule langue, chaque citoyen doit parler le français. A la tête de ce mouvement se trouvait l'abbé Grégoire, qui a écrit une lettre à tous les départements de France pour demander une réponse à la question de l'étendue de la langue littéraire française, de l'état des dialectes et des langues des minorités nationales, etc. Dans les départements situés au nord et plus proches du centre de la France, le tableau change : la base dialectale des dialectes est la même que dans la langue littéraire, bien que dans la langue vernaculaire il y ait des écarts importants par rapport à la langue littéraire [8, p. 179].

En plus de la politique menée par les autorités révolutionnaires, la vie elle-même a conduit au fait que la langue littéraire a de plus en plus supplanté la parole. L'assimilation des normes de la langue littéraire a également eu lieu à travers le théâtre, les événements révolutionnaires et sociaux. Ainsi, si après la révolution il n'est pas possible de parler de disparition complète des dialectes, pourtant la langue littéraire a commencé à être utilisée sur un pied d'égalité avec les dialectes où elle n'avait pas été utilisée auparavant. Les langues des minorités nationales: le provençal, le basque, le breton, sous l'influence de la politique nationale bourgeoise, cèdent progressivement la place au français. L'unité des normes de la langue nationale est définitivement établie à la fin du XIXe siècle, lorsque l'enseignement primaire universel obligatoire est instauré en France en 1896.

Conclusions. Ainsi, l'histoire de la langue française montre que, malgré l'utilisation généralisée des moyens analytiques d'expression des sens grammaticaux, la flexion continue d'occuper une place particulière dans le système linguistique français, étant inégalement répartie dans les parties du discours : elle est la plus faible dans noms et le plus pleinement dans les verbes.

Liste des ouvrages consultés:

1. Гуківська З.В. «Заметки о французском языке» Воля и проблема французского языка в 18 в. Москва, 1950. 240 с.
2. Baulier Fr. Contribution à l'étude de l'inversion du sujet après la conjonction «et». Français Moderne / Fr. Baulier, 1956, n 4.
3. Borlé E. Observation sur l'emploi des conjonctions de subordination dans la langue du XVI siècle. Paris, 1927. 357 p.
4. Gougenheim G. Grammaire de la langue française du XVI siècle. Par Georges Gougenheim. Lyon-Paris : IAC, 1951. 154 p.
5. Huguet E. Dictionnaire de la langue française du XVI siècle. Paris : Champion, 1925. 369 p.
6. Livet Ch.-L. La grammaire française et les grammairiens du XVI siècle. Paris : Hachette, 1958. 159 p.
7. Vaugelais Cl. Remarques sur la langue française. Paris, 1647. 348 p.
8. Zander E. Recherches sur l'emploi de l'article dans le français du XVI siècle comparé aux autres époques de la langue. Diss. Lund, 1892. 507 p.

Vysotska R. A short essay on the normalization of the French written language in the Enlightenment

Summary. The study of the origin of the French language is being always under debate: it, like all other Romance languages, originates from Latin, so French belongs to this rare group of Indo-European languages, whose basic language is historically attested and available for study.

As we all may know, the history of the French language is divided into the following periods: Old French, French of the Middle Ages and the New French period, based on this division, each stage is characterized by its peculiarities

of development and formation in accordance with the cultural level and dialect of spoken language. The presented work is devoted to the analysis of the above-mentioned stages of development of the French language, and especially written.

In this study, we pay special attention to the New French period, because it is at this time that the formation of the French state is completed and the norms of the French national literary language are finally outlined. The problem of standardization of literary language was brilliantly solved by theorists of the 17th century, and especially François Malherbe. The main task set by the theorist was to correct the style of poetic language on the basis of three requirements: the language must be correct, clear and understandable. In the 18th century, language theorists – Duclos, Froman, Dumarse continued to work to clarify the norms of written and literary language: in the 18th century the opinion is asserted that in the works of classical literature the French language has reached its perfection, and as a consequence, it is necessary to keep the language at the achieved level. At the end of the 18th century, the French literary language became a spoken language of the majority of the urban population, and during this period the French language began to spread beyond France.

This study analyzes the trends in language development in the field of phonetics, grammar, vocabulary, identifies the features of the literary language of the 18th century and draws a parallel with the features of the development of written language of the 16th and 17th centuries.

Key words: Enlightenment, political system, dialect, writing, literary norm, nationality, style.

*Vlasenko I. V.,**Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer of the English Philology Department
Petro Mohyla Black Sea National University*

“NONCE-SPELLS” AS A CONSTITUENT OF PHANTASTIC ONOMASTICON

Summary. Each work of literature created by an author reflects its inner world, idiolect, linguistic consciousness. The author is a kind of researcher who discovers the world and the results of this cognition are described in his work. Language means of a fiction text are included into it with the object of depicting the realities of the secondary world created in the author's imagination. The works of such type belong to the fantasy genre which is characterized by the numerous amount of new lexemes – “author's neologisms” or “nonce-words” which appear under the influence of the context on the basis of typical (usual) or untypical (occasional) pattern of word-formation.

This article covers the key points of the analysis of spells as “nonce-onyms” in the fantasy genre which function in the novels created by the English and Russian writers. The process of the complex interpretation of the given lexical units is multilayer and includes such constituents as derivational analysis, componential and contextual analyses.

The structure of nonce-words denoting spells is seldom coincide with the norms that's why the derivational patterns applied to the corps of fantasy nonce-words cannot be restricted by usual ways of word-formation. This fact causes the appearance of the large amount of occasional means of word-formation. The most productive are considered to be the following: onimization, alternation, rederivation, desegmentation, tmesis, semantic method, occasional word-combination etc. In the process of interpretation of the occasional spells one of the main issues is devoted to the contextual analysis. The study of contextual and structural aspects of spells makes it possible to deduce with the help of componential analysis the differential and integral semes in the corps of the nonce-words under analysis. This process is considered to be extremely essential stage of interpretational apparatus of the nonce-spells as, besides revealing the semantic characteristics of given lexemes, it enables the distinguishing of analysed onyms denoting spells into semantic groups and subgroups according their semantic peculiarities.

Key words: occasional onym, appellative, seme, rederivation, tmesis, elision.

Problem statement. One of the most popular genres nowadays is considered to be fantasy, which has found the acceptance in many countries during its rather brief existence and broadened its boundaries far more than the literary sphere. While creating the fantasy text the author firstly makes the new world, unreal world, which, however, has to be described in real detail, so as the reader could not doubt its authenticity and real existence. Such world has its own culture, history, geography, mythology, language, people etc. One of the integral parts of every fantasy world is magic. The fantasy author certainly more or less uses it in his work: he can endow with magic one or more characters of his novel or construct the whole

fantasy world on the basis of magic by means of making so called “magic systems” [1, p. 52]. One should distinguish the ways of getting of the magic power: in some worlds magic is innate ability, in the others it is the skill, which is available for the one who wishes. There also ought to be distinguished the ways of the implementation of magic in the fantasy works, such as bewitched objects, soothsaying, impersonation and of course spells – “the type of ritual and magic speech, the direct appeal to the object of impact in the imperative form – demand, order, incitement, request, supplication, warning, prohibition” [2, p. 259]. Spells are used not only on the pages of literary works, but were used by people since earliest times. With the help of spells, which were the original verbal ritual and could be a part of the complex verbal forms – charms, ritual songs, people tried to make their wishes come true, for instance, to affect the weather, crops etc.

Thus, the spells are undoubtedly the group of the language devices, which help the author to construct his own fantasy world, so they are the nonce-words according to their nature, because they are new unique items and function only on the pages of the literary work.

Purpose of the article. The aim of the article is the analysis of semantic and structural peculiarities of the spells as nonce-words in the novels of Russian and British fantasy.

Presentation of the main material. In the capacity of the illustrative material were chosen the cycles of novels “Harry Potter” by J. K. Rowling and “Tanya Grotter” by D. Yemets, on the score of the fact that these novels are ones of a few works, which the mentioned group of the nonce-word with different structure and semantics functions in. Besides, the work of the British fantasy writers has become very popular not only in the motherland, but quite beyond its borders. Russian fantasy after all has appeared much more later, but though has been developing very rapidly and has got a lot of fans in many countries.

In the process of analysis of some nonce-words the most valid way is, to our mind, their classification according to the semantic principle, namely their division into “onyms”(proper nouns) and “apelatives”(common nouns), which contain in turn the groups of nonce-words with different semantics and structure. Author's new formations with the additional seme “spells” are analyzed for the first time from the linguistic point of view. That is why the question about their relation to one or another class is controversial. According to A. V. Superanskaya, whose research is devoted to the theory and methodology of onomastic investigation, person during the process of cognition gives names to its separate parts by means of “classification (by giving common names) and “individualization (by giving proper names)” [3, p. 15]. Classification indicates that the named objects are apprehended as typical, so they

denote the class of similar objects, while individualization means that the object, which gets certain name, considered to be a representative of its class, which is unique – that is the peculiar characteristics of the nonce-words with the additional seme “spells”, because every item, which functions in this class, has special semantics, purpose and the sphere of use.

According to the results of the component analysis in the semantic structure of the occasional onyms with the common meaning “spells” were distinguished such dominant semes:

1. Group of the nonce-words with the dominant seme **action** is one of the biggest in the English language and is presented by such lexemes: *Alohomora*, *Ligilimens*, *Rictusempra*, *Evanesco*, *Aparecium*, which are built by means of different mixed methods of word-formation, which include usual and occasional models. For instance, the occasional spell *Alohomora*, which is formed by mixing the means of compounding and occasional way of rederivation, is the three-component compound word, which is very rare phenomenon in occasional word-building, because compounding is characterized by the two-component type of compound lexemes. Mentioned nonce-word is derived from the Latin language items **alo, v** – “to worsen”, **mora, n** – “obstacle” and the pronoun **hoc** – “this”, which in the process of rederivation – the method of reduction of a part of certain word, loses its final component. Such transformation is caused probably by phonetic processes, namely by the phenomenon of elision, which is characterized by the reduction of vowel or consonant sound in the word for the purpose of facilitation of its pronunciation, i. e. the achievement of the euphony.

In the process of combination of these lexemes the word-combination is formed with the meaning of “to remove this obstacle”, which fully defines the meaning of this so called “semantically-tinted” lexeme, because the mentioned spell is used for opening the closed doors.

Besides, on the basis of the similar model was formed another occasional spell *Legilimens*, which structure are the methods of compounding and tmesis are combined in. Its structure also includes the components of the Latin origin, namely the verb **lego** – “to read”, which is used in the form of present tense of the first person singular and complicated by the means of tmesis by adding phonemes “l” and “i”, which are presumably used for the purpose of creation of the partial equivalent of the Latin Participle **legibilis** – “easy-to-interpret”. This transformed verb in the combination with the noun of Latin origin **mens** – “thought” forms the word-combination “to read thoughts (easily)” and reflects the semantics and purpose of the spell, which is called to help a magician to read the thoughts of the object of his influence.

Occasional word-building in the network of the mentioned group is characterized by a set of unusual methods. For example, the lexical unit, which also means a spell and functions in the British fantasy, *Rictusempra*, is formed by means of the use of occasional ways of rederivation and the method of the so called “overlapping” of the words. When in use of this method the words are combined so that the final part of the first word becomes the beginning of the second one. This process takes place in the formation of the compound lexeme *Rictusempra*, which is built according to the model N+Adv. This lexeme is derived from the Latin masculine noun **rictus** – “the opening of the mouth” and the adverb **semper** – “always”, which was transformed into “sempra” by means of rederivation, namely the omission of the phoneme “e” in the middle of the word for the purpose of the facilitation of pronunciation. Besides, the final

part of this nonce-word is complicated with the inflexional formant, which is the marker of the noun of the first declination in the Latin language. The analysis of so called “zero” context of the word, namely its internal form, which nonce-words mainly explicate their semantics through, gives only partial image of its purpose in the text. However, the analysis of the minicontext, which the nonce-word functions in, gives an opportunity to conclude about the purpose of this spell in the text – to provoke unrestrained laughter. This minicontext gives also an opportunity to parallel between the meaning of the word in the minicontext and its internal form.

The occasional spells, which function in the text of Russian fantasy and have the same dominant seme **action** are formed on the basis of usual word-building models and derived from Russian lexemes. For instance, the spell *Взломус* is formed by the affixal method, namely by means of adding to root of the Russian noun **взлом** – “break-in” the final formant “-ус”, which is the inflexion of Latin origin and is used for the purpose of the masculine nouns. Such kind of transformation doesn’t cause any semantic changes, but gives the lexeme additional semantic shade of “magic”, because the most part of the magic rituals, alchemic works are created in Latin. Besides, the word “magic” itself has Latin origin. The semantics of the analyzed new formation is fully represented in its internal form, because the mentioned spell is used to make up the pass in every surface.

Likewise, another spell *Расслабонум* was formed, namely by means of adding the formants “o” and “n” to the verb **расслаблять** – “to relax”. Besides it is complicated by the form-generating affix “-ум”, which has Latin origin and is used to form singular nouns. The formants “o” and “n” indicate the fact, that the mentioned nonce-word is derived from another Russian word “расслабон”, which is the slang unit according to its nature, which means in the dictionary of argot “a pleasant physical state, the absence of difficulties and trouble”. The analysis of semantics and structure of the author’s new formation gives only partial interpretation of this unit, however, the studying of the minimal context of the occasional word gives to the reader an opportunity to define the real nature of this spell – the magician’s ability to see invisible things.

2. One of the numerous groups of the occasional spells is the group with the common seme **fight**, which is represented in both English and Russian fantasy. The means of word-formation in this semantic group differentiate from purely usual to fully occasional. For example, the spells *Crucio* and *Stupefy* are formed by means of the occasional way of onimization, which assumes the transformation of the appellative lexical unit into the proper noun or onym. With the help of this method J. K. Rowling has transformed Latin verb **crucio** – “to torture” and the verb of English origin **to stupefy** into the occasional onyms, which in their occasional use stand for the spells for the activation of excruciating pain and for the loss of consciousness, respectively.

Unlike the British fantasy, which include the nonce-words, which are built by means of occasional methods, the Russian fantasy texts are characterized by usual ways of word-building. For instance, the spell *Искрис Фронтис* was built on the basis of affixal method, namely the adding of a certain inflexional element “-ис”, which has Latin origin, to the Russian noun **искра** – “spark” and the adjective **фронтальный** – “frontal”. The semantics of the components of this spell fully corresponds to its purpose in the text – creation of the battle spark, which appear from the wizard’s ring, because the bewitched rings are used by the pupils of magic school Tibidochs (“Тибидохс”) instead of the magic wands.

Usual word-formation is represented in Russian fantasy with the way of compounding. By means of this way was formed the occasional spell *Kaputt Tynetut* (“*Капут Тынентут*”), which consists of the German adjectival lexeme **kaputt** – “damaged”, which was transliterated in the text by means of the Russian alphabet. It is also combined with the ternary lexeme, which includes the stems of the pronoun **ты** – “you”, negative particle **не** – “no” and the adverb **тут** – “here”. This battle spell is used to separate the enemy’s soul from his body.

It’s worth mention that occasional word-formation in this semantic group is represented with the mixed method, but it appears only in the English language, because according to the results of analysis of the occasional spells it can be concluded that English lexical units have more complex structure and semantics, than the Russian ones. For example, the spell *Expeliarmus*, which functions in the J. K. Rowling’s novel “Harry Potter”, was formed by means of the combination of two usual methods: compounding and affixation. The mentioned occasional formation is a complex disyllabic word, which was built by the combination of the stems of Latin lexemes **expello, v** – “to drive out” and **arma, n** – “weapon” and grammatically complicated with the final formant “-us”, which has Latin origin and doesn’t provoke any semantic changes. The semantics of this occasional word develops through its internal form, namely the mentioned spell is used by the wizards during the fight for the purpose of disarming the enemy.

3. Another type of occasional words, which have a dominant seme **chores**, are represented mainly in Russian fantasy, because the wizards of Tibidochs use the spells in all spheres of life. For example, the spell *Tehistus Trubatchistus* (“*Течистус Трубачистус*”), which is used by lazy magicians for doing such chores as washing up and cleaning the teeth. The mentioned lexeme is formed by using the affixal method with the help of word-forming affix “-us” (“-ус”), which originate from the Latin language. Russian word-formation is also represented by the mixed method. For example, the occasional onym *Banticus Tribanticus* (“*Бантикус Трибантикус*”) – the spell, which is used for lacing the shoes, is formed by adding the same affix as in the previous nonce-word, however the second component of this occasional word-combination is build by means of compounding: combination of the roots of the numeral **три** – “three” and noun **бант** – “bow”, which gets the additional connotation in the process of adding to the root Russian hypocoristic suffix “-ик” (“-ik”).

British nonce-words, which function in the mentioned semantic group, are used mainly by means of onymization. For instance, the spell *Nox* and *Reparo* are formed by transforming the appellative units of Latin origin into onyms: a noun **nox** – “night” and a verb **reparo** – “to repair”. These spells are used for turning off the light and reparation of different things, thereafter.

4. The multiple number of the nonce-words, which function in the texts about Tanya Grotter, refer to the group with the common seme **motion**. It is caused by the fact, that the wizard in the D. Yemets’ novels has to use a certain spell to levitate, while the pupils of Hogwarts in J. K. Rowling’s texts has brooms, which contain magic themselves and do not require additional spells. In this group have to be mentioned such spells as *Toronygus Ugorelus*, *Плотус Камикадзис*, which are word-combinations according to their structure and were formed by means of affixation, namely by adding the form-generating affix “-us” to every component.

Semantic group with the common seme **motion** in the English language is represented by occasional items, which mostly have

complex structure, because they are formed by means of mixing the usual and occasional word-building methods. For example, the spell *Wingardium Leviosa* which is used to lift the things into air, is occasional word-combination, which components are built with the help of the ways of compounding, affixation and tmesis. The word *Wingardium* is formed by means of adding the reduced stem of the Latin adjective **ardus** – “high” to the verb of the same origin **wing** – “to fly”. Besides, the analyzed component of this lexical unit is grammatically complicated with the inflexional formant “-um”, which is used in the Latin language to mark a singular form of a noun. The final component of the word-combination, the lexeme *Leviosa*, is formed with the help of occasional method – the tmesis, which is performed by means of adding the vowel sounds “o” and “a” to the Latin adjective **levis** – “light”. The appearance of the first vowel causes only phonetic changes, which were possibly necessary for the purpose of facilitation of the pronunciation or making up more syllables, which gives to this spell a shade of solemnity, because namely this intonation was the so called button, which activated the spell. However, phoneme “a” causes to its turn some grammar transformations, as this phoneme as an inflexional component is used in Latin to mark the nouns of the first declination.

5. One of the numeral groups in this occasional semantic set is the group of the nonce-words, which denote “protection”, which function basically in the British texts. Here has to be mentioned such occasional unit as *Protego*, which is built by using the way of onymization – changing the Latin appellative **protego, v** – “to protect” into the proper lexical unit and used by the wizards to make up an invisible shield, which helps to protect themselves from the enemies. The same way is used to create a spell *Expecto Patronum*, which helps to protect the wizard from the dementors. This lexeme is derived from the Latin verb **expecto** – “to expect” and the noun **patronus** – “protector”. Besides, this nonce-word is grammatically complicated by adding the inflexion “-um” to final part of the stem of the second component of this word-combination, which does not cause any semantic transformations.

Conclusions. Thus, occasional units, which denote the spells, which are onyms according to their nature, as they indicate a certain object in the certain class, are the integral part of every fantasy text, which they function in. Occasional spells are very important components, which have to be taken into consideration while analyzing any fantasy work of literature. Having interpreted this semantic group in the areas of British and Russian fantasy, it has to be concluded, that the most part of English nonce-words are used in the texts to denote “action”, “fight” and “protection”. However, the Russian occasional spells mainly denote “chores”, while the number of lexemes with common semes “fight” and “action” is less than in English. Total number of the nonce-words in the British fantasy is much more multiple than in the Russian language. It also has to be mentioned that the structure of the nonce-words has a number of differences in both languages. The ways of occasional word-formation differentiate from the totally usual to purely occasional. Besides, occasional new Russian units are mainly are mainly word-combinations, which structure contains the process of the repetition of their final components. This process causes the effect of a rhyme.

Such difference in the structure, semantics and the ways of word-formation of the occasional spells in both languages has arisen because of the fact that fantasy in Britain, which is considered to be its motherland, has been developing for several decades, while in Russia this process is much more slower. Besides, in spite

of the similar plot, both sets of novels differentiate to a great extent, because the work of Russian writer was used mainly for the readers of juvenile age, while, the novels of British author captivate the attention of the great part of reader audience, which include several age groups. This stuff has caused the situation, that occasional onyms and other nonce-words, which function in the Russian fantasy, are considered to be simple, though their interpretation causes some difficulties, as the structure of some nonce-words contradict some rules of usual and occasional word-building processes. Though, the interpretation of the English formations is complicated with some factors, which are connected with Latin origin of the words, every case of using a nonce-word is motivated, and the lexemes themselves have accurate structure and corresponding semantics.

The perspective of the further research in this direction can be the interpretation of the other types of onyms, which function in the fantasy genre, and the studying of the problems connected with their translation.

References:

1. Курин А. Классификация магических систем. *Мир фантастики*. Москва : Техномир, 2004. С. 52–55.
2. Толстая С.М. Заклинание. *Славянские древности: Этнолингвистический словарь*. Москва : Международные отношения, 1995. С. 258–260.
3. Суперанская А.В. Теория и методика ономастических исследований. Москва, 2007. 256 с.

Власенко І. Оказіональні закляття як компонент фантастичного ономастикону

Кожен літературний твір, створений автором, відображає його внутрішній світ, ідіолект, світовідчуття, мовну свідомість. Письменник є дослідником, який пізнає навколишній світ, а результати цього пізнання відображаються в тексті його твору за допомогою мови. Мовні особливості

художнього тексту введені до тексту з метою відображення реалій вторинного світу, створеного в уяві автора. Твори такого типу належать до літературного жанру фентезі, що характеризується наявністю великої кількості нових слів – «авторських новотворів» або «оказіоналізмів», які виникають під впливом контексту на основі типової (узальної) або нетипової (оказіональної) моделі.

Стаття висвітлює аспекти аналізу оказіональних онімичних закляття жанру фентезі, що функціонують у творах британських і російських письменників. Процес комплексної інтерпретації оказіональних лексичних одиниць є багаторівневим і містить такі скланики, як аналіз способу творення лексеми, а також компонентний і контекстуальний аналізи.

Структура оказіоналізмів на позначення закляття досить часто не відповідає нормі, саме тому моделі словотвору, використовувані в корпусі оказіональних лексем жанру фентезі, не можуть бути обмежені узуальними засобами. Цей факт спричинює появу значної кількості оказіональних способів, серед яких найбільш продуктивними для жанру фентезі є онімізація, альтернація, редеривація, десегментація, тмезис, семантичний спосіб, засіб оказіонального поєднання слів тощо. При інтерпретації оказіональних закляття значну роль відіграє дослідження контексту, у якому вони функціонують. Дослідження контексту та структури аналізованих новотворів дає змогу виділити шляхом компонентного аналізу інтегральні й диференційні семи в корпусі аналізованих оказіоналізмів. Цей процес є досить важливою ланкою інтерпретаційного апарату оказіональних закляття, оскільки, окрім аналізу семантичних характеристик, він дає можливість розподілити оказіональні лексеми по групах і підгрупах згідно з їх семантикою.

Ключові слова: оказіональний онім, апелятив, сема, редеривація, тмезис, елізія.

*Havrylenko K. M.,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Teacher at the Department of English for Engineering № 2
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"*

LINGUISTIC FEATURES OF THE INTERNET LANGUAGE

Summary. The modern Internet provides a diverse range of linguistic materials represented by various links based on hypertext technology. The new types of communication changed the linguistic approaches to the text analyses as written messages started dominating over the spoken language and text is often realized as a sound or video recording. As a result, network communication appeared and induced the discussion in the scientific world about the language of the Internet as a new type of discourse.

A range of studies argues about correct terminology for new Internet realities using various definitions for network communication and mixed forms of language produced on the Internet. Internet text is regarded as actively developing hypertext discourse and such terms as polycode, multimodal, polymodal are widely used for digital texts.

In this paper applications of different types of computer-mediated communication for communication are analyzed and three special groups have been selected as the main source of Internet language (texts created by the users, Internet mass media, and educational web resources). It is emphasized that the content of Internet communication is determined by the socio-demographic characteristics of the users. The digital texts developed from electronic versions of printed texts to a combination of oral direct interaction and written forms of various types depending on a communicative task. The paper suggests the requirements for the linguistic analysis of various web resources depending on their framework and communicative goals. The basic text elements of web pages are defined and their types are highlighted based on functions, properties, content group, topology, etc. The Internet language is fast developing a huge system of hypertexts and a rich source for further linguistic research.

Key words: digital discourse, genre, hyperlinks, hypertext, Internet communication, Internet discourse, Internet linguistics.

Statement of the problem. The modern Internet consists of a huge range of texts connected by various kinds of links – hypertexts, topics, keywords, network location, etc. The main features of web determining the Internet text functioning are interactivity, communicability, individual approach, consumer-oriented discourse, (which permits to take into account the needs and interests of various groups of people by the search engines), various kinds of menus, information hierarchy, availability dependency on the requests, measurability of the number of text accesses, interconnectivity based on hypertext technology, (which allows one text to be linked to others), etc. [1] All the texts on the Internet are connected by hyperlinks and are organized in a huge interrelated text.

The fundamental changes in communication shifted radically the existing linguistic concepts: the spoken word dominance over the handwritten and printed text is replaced by sound and visualiza-

tion. Along with oral and written communication, a new form of it appeared – network communication [2].

It is argued that the language has also undergone major changes: there are discussions about the modern language of Internet communication, the language of the Internet, the Internet language, the language of social networks, the language of the blog, and modern network jargon. Internet communication became the main form of interaction between people and has developed a new type of language – the Internet language [3; 4; 5].

Analysis of recent research and publications. Different publications analyzing new digital forms of communication in the framework of Internet communication started multiplying since the beginning of the 20th century. The main perspectives in linguistic studies are determined by the expansion of new forms of language used on the Internet.

Specific terminology for new Internet realities has not yet been developed, and therefore various terms are applied: network communication, virtual communication, Internet communication, electronically mediated communication, digital communications, digital communicative environment, communicative hypertext, network discourse, discursive space, etc. [6; 7; 8; 9; 10].

New types of communication (oral-written, spoken-written) within the framework of Internet communication are regarded as new mixed forms of speech. Moreover, experts note that digital communication is a special and separate language. In the scientific literature, Internet texts are also defined as a discourse in the hypertext [11]. D. Barton, devoted several works to the description of new types of digital texts [12]. Various authors widely use the terms polycode, multimedia, multimodal, polymodal, texts, etc.

Researchers identify several main trends reflecting the transformation of traditional into new text formats. In the scientific literature, there are several features of digital texts that distinguish them fundamentally from paper formats: hypertext, interactivity, and multimodality [13; 14; 15–16; 17].

Purpose of the article. The purpose of this article is to consider modern approaches to Internet language studies, to describe the characteristics of digital texts and their functions through the prism of linguistics discourse.

Presentation of the main research material. The study of the Internet language should be based on several such complex conditions of the Internet as a complex multifunctional hierarchical information system; sociolinguistic characteristics of the main groups of users and their communication needs, language preferences; take into account the significant impact of cultures and traditions of language communication; trends and changes in the modern language; the processes of the new speech genres and forms of communication development.

The linguistic features of the web resources are determined by several factors: the type of computer-mediated communication (blogs, chats, media), the user needs (communication, entertainment, information, training), the sociolinguistic characteristics of users as text creators. Three groups of Internet texts have been selected for the analysis in this paper. The first group includes texts created by the users (blogs, chats, forums), the second is the Internet mass media, and the third is the educational web resources. This division is rather arbitrary since both educational and information resources of the Internet may include forums, blogs, books, etc. Various changes of the text on the Internet give it new features, qualities, thereby placing the text in various classification groups. Access to the text is dependent on hypertext links and their possibility to be found in search engines.

Special attention should be paid to the users' characteristics in certain resources, as the Internet texts creators and the Internet communication participants. This is important for the definition and description of the Internet user's language. The content and forms of communication on the Internet are determined by the users. The socio-demographic characteristics of Internet users differ from the general population as the Internet audience largely consists of educated and socially active people.

Depending on the content, all Internet resources can be divided into several groups. The first group includes reference and informational texts related to purchases, sales, and advertising; the second are electronic versions of paper newspapers and magazines or electronic newspapers and magazines; the third comprises educational resources, abstracts, educational portals, online versions of textbooks; the fourth has texts created in real-time as free discussion on forums, teleconferences, chats, blogs. Different approaches to the typology of Internet resources are presented in the scientific literature. The Internet discourse differs depending on the target audience: schoolchildren, students, representatives of a particular profession, groups by interests; by the type of organization (government, commercial, educational, international, etc.); by purpose and functionality (search engines, catalogs, educational portals, electronic libraries, online stores); by topics (informational, entertainment, communication) [18].

There are two types of texts on the Internet: electronic versions of printed texts: texts functioning in a certain electronic environment and acquiring special forms and performing specific functions. The latter can also be divided into two groups. The first is the texts created in real-time as a written type of oral speech. The most obvious examples are chats, blogs, forums, e-mail, and social network communication. The purpose of these texts is to ensure communication between users and they combine oral direct communication and written forms [19; 20]. For complying with the rules of Internet communication, special regulations and recommendations for such text writing are created. The second group is the texts for various types of web pages. They are quite sustainable and their linguistic features mainly depend on the communicative tasks set by the web page writers (to report or advertise something, entertain the audience).

Each type of Internet resource has special means of interaction. For example, electronic media could be classified as exact copies of paper editions or independent computer publications using databases, hypertext, etc. The Internet newspapers have developed such new rubrics as a public opinion poll, forum, guest book, special column for newspaper authors, blog, etc. for active communication with readers. The most important feature of electronic media, which

distinguishes them from print media, is interactivity (guest books, forums, questionnaires). This provides a reliable link between the reader and the publication. Three aspects are distinguished in network interactivity: the ability provided by an electronic publication for a reader to request information; the convenience of navigation through text, hyperlinks, headings, visuals; communication with readers through blogs and forums. Electronic media promote two-way communication, involving readers in the discussion of a particular problem. We mean the adaptability of this communication to two-way communication, social technologies of communication that help to achieve certain social goals [21]. Interactivity is a fundamental feature of all Internet resources and services. Texts posted on the Internet, especially media texts, involve active user interaction. B. Danet and P. Herring, based on the analysis of the language of the Internet media, note that communication on the Internet provides the most explicit type of language behavior, motivates speakers to manifest their thoughts and freedom of speech [22, p. 375].

The analysis of educational resources includes the material structuring and description, as well as the establishment of the main users of these resources. Educational electronic publications could be divided into reference, educational and cultural resources. The reference provides general informational support for the learning process. Educational electronic publications and resources provide the educational process and systematization of the material within an academic discipline. The resources of a cultural nature are aimed at the development and expansion of the cultural environment (virtual excursions, city trips, etc.). In education, the most widely used technologies are electronic textbooks, interactive learning resources (simulators), virtual environments (virtual laboratories, virtual design environments, etc.), computer demonstrations, universal learning environments, electronic databases, reference and data sources (online translators, dictionaries, summaries), electronic libraries, electronic periodicals, databases and archives, electronic collections (sound, photo, video files).

The properties of the Internet discourse organization can be studied in blogs, chats, forums where these specific forms of communication are visible, due to both computer use and the features of the Internet users' language behavior. In the process of the Internet communication analysis, the researchers have identified such features of computer communication as

- the electronic channel of communication;
- virtual environment (communication with undefined or unknown interlocutors);
- distance (separation in space and time, asynchrony);
- indirectness (communication is carried out via a technical means);
- publicity (anyone can participate in the communication);
- use of hypertext;
- equality of participants;
- transmission of emotions, facial expressions, and feelings through graphic images, or emoticons;
- specific computer etiquette, (use of jargon, abbreviations, denizen) [23].

The analysis of the linguistic literature has demonstrated that the scientists paid little attention to the consideration of the genre characteristics of various types of web resources. It is necessary to set the requirements for the linguistic rules of web resources organization. The analysis of a web resource is determined by its specific framework, goals, target audience, content, traffic, design,

etc. The framework comprises the content of a web resource, or information conception of the site – texts, pictures, photographs, music, animation, site structure, etc. Traffic is measured in visitors and visits. The popularity of a particular site is determined by traffic or the number of visits. The design is the entire system of site appearance and composition.

For effective analysis of any resource and the texts from this resource, the linguistic criteria needed for a particular site or web page evaluation should be formulated for any special type of text. Until now, web resources creators usually rely on the following criteria:

- author's rights, which determine the information reliability (sites of government organizations, educational institutions, libraries, scientific centers, etc.);
- the frequency of information updates;
- interaction possibilities;
- easiness of search for information and site navigation;
- the number and types of hypertext links compared to other resources;
- website design (attractiveness, readability, easy access to information);
- the site frequency.

A web page as a complex type of text uses special language tools. Firstly, users usually go to the home page, where they learn about the structure, navigation, sitemap, hyperlinks, and the content of the site. The texts with different communicative functions coexist and interact within the same web resource and the following basic text elements of web pages could be defined:

- index texts, consisting only of hyperlinks; communication texts with linear main text providing a link between this text and other texts within this or other sites;
- the informative texts, which contain the basic information of the website and links to texts related to the main content;
- texts that provide user interaction with the text authors (polls, discussion, opinion exchanges).

Special studies are still needed in this aspect, as many speech genres are actively developing on the Internet, while the others are losing their popularity.

Preliminary studies show that depending on their functions and properties the different sites can be divided into the business promo, promotion or advertising sites, e-shops, data sites, corporate sites, enterprise management systems, etc. A business promo is a short, laconic site containing general information about the company and the type of services provided. The purpose of such a site is a presentation. A promotion site is a direct advertisement for a particular product or event. An electronic shop is a site for goods and services sold via the Internet, which contains a product catalog, price lists, ordering system, etc. The data site contains information on a certain subject. Sites of this type usually contain different articles by various authors, as well as services such as polls, voting, mailing. Some sites are corporate representatives of the company's activities, which may include an e-shop, an ordering system, communication services, electronic document exchange, and online negotiations. From the topological point of view, web pages can also be divided into personal, institutional, news, advertising, entertainment, etc. [24; 25].

Each of the three considered content groups (electronic media, educational sites, computer communication) has its special means of interaction with the users. For media texts, an important point is a regular and quick update, the organization of interaction with

the reader (polls, letters from readers), and the active use of hyperlinks. For educational resources, content reliability and validity are important, as well as the inclusion of traditional genres of scientific and educational literature, the use of informative search systems, and databases accumulating and storing the information.

Conclusions. Nowadays, linguistics study of the new concept of computer-mediated language interaction gets more complex developing new genres and gaining deeper layers of intertextuality. The problem of discourse and social interaction expands with the application of multimedia, chatbots, robots in communication. The solution often requires methods and ideas going beyond linguistic discourse analysis. The areas of further research will consider such sides of Internet language as semiotics, ethnography, human-computer, and human-robot interaction.

However, language remains central for digital discourse understanding. Internet communication creates new types of discourse, which requires a thorough methodological analysis of diversified data. A promising direction in the study of Internet language is the entire diversity of computer-mediated communication.

References:

1. Ke J., Gong T., Wang W. S. Language change and social networks. *Communications in Computational Physics*. 2008. Vol. 3 (4). P. 935–949.
2. Warschauer M., Kern R. Network-based language teaching: Concepts and practice. Cambridge university press, 2000. 264 p.
3. Crystal D. Internet Linguistics: A Student Guide. 2011.
4. Kortmann B. English linguistics: essentials. JB Metzler, 2020.
5. Marshall J. Language change and sociolinguistics: Rethinking social networks. Springer, 2004. 245 p.
6. Kortmann B. English linguistics: essentials. JB Metzler, 2020.
7. Eisenlauer V. A critical hypertext analysis of social media: The true colours of Facebook. A&C Black, 2013. 234 p.
8. Herring S.C. Language and the Internet. The concise encyclopedia of communication. Oxford, UK : Wiley-Blackwell, 2008.
9. O'Hagan M., Ashworth D. Translation-mediated communication in a digital world. Bristol : Blue Ridge Summit : Multilingual Matters, 2002. URL: <https://doi.org/10.21832/9781853595820>.
10. Warschauer M., Kern R. Network-based language teaching: Concepts and practice. Cambridge university press, 2000. 264 p.
11. Herring S.C. Language and the Internet. The concise encyclopedia of communication. Oxford, UK : Wiley-Blackwell, 2008.
12. Barton D., Lee C. Language online: Investigating digital texts and practices. Routledge, 2013. 221 p.
13. Barkovich A. Informational Linguistics: The New Communicational Reality. Cambridge Scholars Publishing, 2020. 264 p.
14. Crystal D. Internet Linguistics: A Student Guide. 2011.
15. Herring S.C. Computer-mediated communication: Linguistic, social, and cross-cultural perspectives. ohn Benjamins Publishing., 1996. 327 p.
16. Herring S.C. Language and the Internet. The concise encyclopedia of communication. Oxford, UK : Wiley-Blackwell, 2008.
17. Warschauer M., Kern R. Network-based language teaching: Concepts and practice. Cambridge university press, 2000. 264 p.
18. O'Halloran K.L. Multimodal discourse analysis. Systemic Functional Perspectives. London and New York : Continuum, 2004.
19. Herring S. C. Language and the Internet. The concise encyclopedia of communication. Oxford, UK: Wiley-Blackwell, 2008.
20. O'Halloran K. L. Multimodal discourse analysis. Systemic Functional Perspectives. London and New York : Continuum, 2004.
21. Baron N.S. Language and the Internet. A. Farghali (Ed.) *The Stanford handbook for language engineers*. Stanford : 2003. P. 59–127.

22. Danet B., Herring S.C. The multilingual Internet: Language, culture, and communication online. Oxford University Press on Demand, 2007, P. 373–442.
23. Squires L. Enregistering internet language. *Language in society*. 2010. № 39 (4). P. 457–492.
24. Baron N.S. Language and the Internet. *A. Farghali (Ed.) The Stanford handbook for language engineers*. Stanford : 2003. P. 59–127.
25. Herring S.C. Language and the Internet. *The concise encyclopedia of communication*. Oxford, UK : Wiley-Blackwell, 2008.

Гавриленко К. Лінгвістичні особливості мови Інтернету

Анотація. Сучасний Інтернет пропонує безліч лінгвістичних матеріалів, представлених різноманітними посиланнями на основі гіпертекстової технології. Нові види комунікації змінили лінгвістичні підходи до аналізу тексту, оскільки письмові повідомлення стали домінувати над розмовною мовою, а текст часто реалізується як звук або відеозапис. У результаті з'явилася мережева комунікація, спричинивши дискусію в науковому світі щодо мови Інтернету як нового типу дискурсу.

Низка досліджень пропонує різні варіанти термінології для нових Інтернет-реалій, подаючи різні визначення мережевого спілкування та нових типів мовленнєвих висловлень,

створених в Інтернеті. Інтернет-текст розглядається як гіпертекстовий дискурс, що активно розвивається, і для позначення особливостей цифрових текстів широко використовуються такі терміни, як полікод, мультимодальний, полімодальний.

У статті проаналізовано використання різних типів комп'ютерно-опосередкованої комунікації та виділено три окремі групи як джерело для дослідження мови Інтернету (тексти, створені користувачами, сторінки Інтернет-ЗМІ й освітні веб-ресурси). Наголошується, що зміст Інтернет-комунікації залежить також від соціально-демографічних характеристик користувачів. Цифрові тексти розпочалися від переведення друкованих текстів в електронні версії до поєднання усних і письмових текстів різних типів залежно від комунікативної мети в єдиний гіпертекст. Запропоновано критерії проведення лінгвістичного аналізу різноманітних веб-ресурсів залежно від їх формату й комунікативних цілей. Визначено основні текстові елементи веб-сторінок і їх типи відповідно до їх функцій, властивостей, цільової групи, топології тощо. Наголошується на тому, що зі швидким розвитком мови Інтернету розширюється система гіпертекстів, яка є багатим джерелом подальших лінгвістичних досліджень.

Ключові слова: цифровий дискурс, гіперпосилання, гіпертекст, жанр, Інтернет-комунікація, Інтернет-дискурс, Інтернет-лінгвістика.

Гарбар А. І.,

старший викладач кафедри сучасних мов

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

ГЕНДЕРНА ЛІНГВІСТИКА: ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК

Анотація. Статтю присвячено виникненню та становленню галузі знань – гендерній лінгвістиці (лінгвістичній гендерології). Передумовою її появи був феміністичний рух, а згодом і феміністична лінгвістика, метою якої було викрити патріархат та з'ясувати закономірності гендерної асиметрії у мові. Розглянуто особливості феміністичних гендерних досліджень. Гендерні дослідження – це новий напрям гуманітарних знань. Виділено основні етапи та особливості становлення гендерних досліджень. Зауважено, що західні та вітчизняні мовознавці визнали гендерну проблематику у мові пріоритетним напрямом вивчення, оскільки мова є інструментом встановлення рівнозначності особистостей. Вказано, що гендерні дослідження в Україні перебувають у процесі розвитку і покладаються переважно на російськомовне середовище. Подано огляд основних наукових напрямів, що наразі існують у цій галузі. На основі вивчення низки наукових праць проаналізовано неоднозначні погляди вчених-лінгвістів щодо походження поняття *гендер*. Звернено увагу на відмінності у поняттях *стать* та *гендер*. Встановлено, що загалом гендерна лінгвістика вивчає мову та *стать*, чоловічі та жіночі мовленнєві особливості, комунікативну поведінку під час спілкування у номінативній системі, лексиці, синтаксисі тощо. Акцентовано увагу на дослідженнях, які ґрунтуються на соціальній і культурно маркованій специфіці *статі*. Зазначено, що вивчення гендерного фактора сформуло зв'язок між мовленням чоловіка та жінки як норму та відхилення від норми. Звернено увагу на нерівномірність мовлення осіб різної *статі*, на гендерну ідентичність – усвідомлення чоловічою та жіночою *статтю* своєї значимості та сприйняття її у соціумі. Окреслено шляхи подальшого розвитку гендерної лінгвістики.

Результати дослідження можна використати під час вивчення лінгвістичних та суміжних дисциплін, на спецкурсах, що вивчають проблеми мовної комунікації.

Ключові слова: гендерна лінгвістика, феміністична лінгвістика, *стать*, гендер, андроцентризм, асиметрія, гендерні дослідження, лінгвістична гендерологія.

Постановка проблеми. Наприкінці ХХ століття у науковій гуманітарній сфері розпочалася розбудова та швидкий розвиток гендерної лінгвістики. Західні та вітчизняні мовознавці визнали гендерну проблему у мові пріоритетним напрямом вивчення. У їхніх працях не лише проаналізовано статус мови, а й доведено, що мова – це не лише продукт діяльності спільноти, а й інструмент встановлення рівнозначності особистостей. Наразі спостерігається постійне зростання інтересу до гендерних досліджень.

Актуальність теми пояснюється тим, що нині значення поняття *стать* розуміємо як фізіологічні ознаки організму, за якими розрізняються чоловічі та жіночі особи, а значення

поняття *гендер* – як поведінкові відмінності, сформовані під впливом суспільства, під тиском культури. Тому виникає потреба встановити співвідношення понять *стать* та *гендер* саме у лінгвістиці. Сучасна лінгвістика потребує досліджень основ відображення *статі* в мовленні, оскільки мовлення репрезентує *стать* і робить лінгвістику однією з найважливіших наукових дисциплін, за допомогою якої може здійснюватися процес пізнання гендера. У гендерних дослідженнях акцентується увага на культурних та соціально-психологічних факторах, що зумовлюють стереотипні уявлення про особливості чоловіка та жінки, суспільне ставлення до них, породжують механізми побудови повновладної системи, враховуючи відмінності у мовленні чоловічої та жіночої *статей*.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема гендерної лінгвістики займалася значна кількість зарубіжних та вітчизняних дослідників, зокрема: Дж. Корбетт, М. Талбот, Р. Лакоф, Д. Спендер, Б. Мондорф, А. Кириліна, А. Шиліна, М. Колесникова, О. Горошко, Н. Борисенко, А. Архангельська, Ю. Маслова, А. Мартинюк, Л. Ставицька, Ф. Бацевич, О. Козачишина, О. Тараненко, Н. Баландіна, Я. Пузиренко та інші. У гендерологічних студіях досліджували схожість та відмінність жіночого та чоловічого мовлення.

Мета статті – дослідити історію становлення гендерної лінгвістики та проаналізувати перспективи її розвитку.

Основний матеріал. Гендерні дослідження у лінгвістиці беруть свій початок ще з античних часів. Тоді вже почали розрізняти такі категорії, як природна *стать* (*sexus*) і граматичний рід (*gender*). Категорія роду (*genus*) розглядалася як зв'язок з реальністю, в якій були представлені люди різних *статей*. Досі природа гендера науково не обґрунтована. Мовознавці пов'язують її з моделями, які чітко описують проблеми гендера у мові і розмежовують його призначення, або це соціальний аспект, який твориться суспільством за допомогою мови.

Спостереження доводять, що у науковій літературі переважно використовують не поняття *гендер*, а його похідні (деривати): *гендерологія*, *гендерні дослідження*, *гендеристи*, *гендерні аспекти* тощо. Доволі часто рівнобіжно вживають поняття *стать* та поняття *гендер*. Лише з контексту можна зрозуміти, коли це пов'язано з біологічними аспектами, а коли із соціально зумовленими. Німецькі науковці загальний напрям дослідження позначають поняттям *гендер*, а згодом використовують поняття *das (soziale) Geschlecht*.

Тривалий час у науковому середовищі була єдина панівна думка про очевидний зв'язок *природної статі* та *граматичного роду*. Пояснювалося це тим, що символіко-семантична гіпотеза була запропонована впливовими вченими В. Гумбольдтом, В. Гріммом. За цією теорією в тлумаченні категорії роду чоловічий рід посідав перше місце, бо імена, які до нього

належали, мали енергію, активність, семантику сили. Жіночому роду залишали підлеглість, пасивність – усе те, що власне слабкій статі. Умови реального життя поширювалися на закони розвитку мови.

Однак існують мови, в яких немає категорії роду. Попри критику цієї гіпотези, визнавалася її здатність впливати на те, як люди сприймають належні поняття та слова. При персоніфікації жіночі властивості вбачаються у всіх об'єктах, які належать до жіночого роду. Якщо йдеться про чоловічий та середній рід, то їм притаманні риси, що характеризують чоловічу стать. Мовознавець Р. Якобсон зазначає, що у росіян назви днів тижня асоціюються з родом слів, до яких вони належать. Слово *сріх* у свідомості німців асоціюється з жінкою. Водночас ніхто не замислюється, що на рід слова впливає як семантика, так і синтаксис і морфологія.

Рід – це граматична категорія, яку мають різні частини мови. Поділ слів відбувається за класами (двома чи трьома), які тотожні ознакам статі або відсутності цих ознак [1, с. 275]. У граматиці розмежують поняття *рід* і *стать*. Пояснюють це тим, що *стать* – це «універсальна понятійна категорія», якій притаманні властивості «універсального семантичного компонента» [2, с. 174]. Для роду, як відомо, така загальність (представленість у різних мовах світу) не характерна. Навіть за відсутності у мові граматичного роду, як, наприклад, у англійській чи перській мовах, проявляється універсальна категорія статі.

Гендерні дослідження ґрунтуються на принципі міждисциплінарності, який реалізується на рівні дослідження конкретних проблем і на рівні аргументованості гендерної асиметрії суспільного розвитку загалом. Нині такі дослідження проводяться в економіці, політології, демографії, історії, соціології, психології, антропології, етнографії, культурології, філології і соціолінгвістиці. Вчені-філософи першими запропонували класифікувати статево-рольові стереотипи, оскільки проблема гендерних досліджень має міждисциплінарний характер. К. Юнг пов'язував поняття *мужності* та *жіночності* з міфологічним (прототиповим) мисленням, у якому вони поєднують два протилежні начала – Анімуса і Аніму:

- чоловік повинен бути активним, сильним, незалежним, раціональним, цілеспрямованим, домінувати у стосунках, логічно думати, бути готовим до конкуренції, критично налаштованим, проявляти нетерпіння;
- жінка повинна бути терплячою, завжди погоджуватися і надавати підтримку, ніколи не повинна сердитися або принаймні не повинна показувати це, бути слабкою, поступливою, пасивною, ніжною, тактовною, чуйною, турботливою, схильною до співпраці.

Тривалий час тема взаємозв'язку мови та гендера у лінгвістиці не обговорювалась, систематичні дослідження не проводилися, існували лише окремі описи відмінностей чоловічого та жіночого мовлення у деяких мовах Карибського архіпелагу. Мандрівники відкрили первісні мови Америки та Африки (XII-XIII ст.), які мали чоловічий і жіночий варіанти. Найчастіше жіноче мовлення розглядали як порушення норми – чоловічої мови [3, с. 33]. Різницю у мовленні чоловіка та жінки помітили європейці після прибуття до західної частини Індії, де особам чоловічої статі було властиво вживати безліч слів та висловів, заборонених для жінок, хоча чоловіки ніколи не використовували слова із жіночої лексики. Гендерний чинник у мові ґрунтувався на переконанні, що всі розбіжності між чолові-

чим та жіночим мовленням зумовлюються лише біологічною статтю без врахування таких аспектів, як освіта, культура, вік.

На початку XX століття у лінгвістиці нагальною стала тема мови та статі. Цьому сприяла низка обставин. Насамперед, ця проблема зацікавила лінгвістів зі світовим ім'ям О. Есперсена, Е. Сепіра, Ф. Маутнера, хоча на той час у їхніх працях ще не був сформований окремий напрям цієї галузі. По-друге, у лінгвістичному описі першочерговим стає соціальний план, у якому мова поєднується із суспільством та людиною, яка знаходиться у ньому. Досвід вивчення відмінностей між мовленням чоловіка та жінки став екстраполюватися на «цивілізовані» європейські мови: німецьку, англійську, французьку [4, с. 122].

Ф. Маутнер вивчав чоловічу і жіночу мовленнєву поведінку в різних соціальних групах і співвідносив гендерну варіативність у мовленні із суспільними факторами. Вчений вважав, що історичні традиції були причиною виникнення *жіночого* мовлення. В античному театрі чоловіки виконували усі жіночі ролі, і лише тоді, коли жінкам дозволили виступати, суспільство прийняло цей варіант мови [5, с. 52]. Однак теорія Ф. Маутнера про соціальну природу гендерної варіативності у мовленні тривалий час не розвивалася.

У 1922 р. О. Есперсен проаналізував чоловіче та жіноче мовлення індіанців (плем'я чикіто) із Карибського архіпелагу. Вчений з'ясував, що жінки вживають лексику, яка відрізняється від чоловічої, наприклад, називати чоловіків на ім'я було взагалі заборонено; чоловіки користувалися одними суфіксами для творення слів, а жінки – іншими. Ці відомості надали йому місіонери [6].

Е. Сепір вивчав фонетичні та граматичні відмінності у мовленні жінки та чоловіка. Вчений зауважив, що у жіночому мовленні трапляються скорочені форми, хоча стать не дотична до їхнього походження, а саме фонетична та морфологічна ощадливість мови пояснює вживання жіночих варіантів скорочених форм. Однак вчений допускає, що вони можуть бути показником статусу жінки у соціумі, який менш центральний і менш ритуальний, ніж у чоловіків [7, с. 461].

Здебільшого вважалось, що всі відмінності між чоловічим і жіночим мовленням визначаються лише біологічною статтю. Мовлення таке, яке воно є, завдяки тому факту, що чоловік – це чоловік, а жінка – це жінка, – такий поділ розглядається як природний та зафіксований у біології. Гендерний фактор у ранніх дослідженнях був епізодичний. Переважала думка про дефіцитність жіночого мовлення порівняно з чоловічим [8, с. 25].

Згодом професійний інтерес до гендерних досліджень почав зростати. Наприкінці 60-х рр. XX ст. почався інтенсивний розвиток комунікативної семантики, соціолінгвістики. Дослідники змінили структуралістичний погляд на мову. У їхніх працях почала переважати прагматика та зверталася увага на психофізіологічні і соціальні властивості статі: рівень освіти, стать, вік тощо [4, с. 123]. У 60-70 рр. XX століття опис особливостей мовлення чоловіка та жінки вперше був зроблений на основі германських мов (S. McConnell-Ginet, R. Lakoff, D. Spender). У сучасних розробках – це дискурс-аналіз (J. Sunderland, S. Mills), академічний дискурс (E. Morris, J. Swan), міжкультурна комунікація (N. Besnier, J. Sidnell, S. Tretchler), медійне та політичне спілкування (R. Wodak, L. Litosselitti), сімейний дискурс (D. Tannen, P. Eckert), гендерний аналіз (M. Talbot, S. Kiesling). Чоловіче мовлення поки не досить вивчене, але такі роботи почали з'являтися (J. Sidnell, B. Benwell).

Дослідження про взаємозв'язок мови і статі з 60-х років минулого століття поділяють на два етапи: біологічну визначеність (детермінізм) і власне гендерні розвідки. А. Кириліна зауважує, що є ще й третій перехідний етап, який тривав із середини ХХ ст. та став підґрунтям для сучасних гендерних досліджень [9, с. 366].

Варто зазначити, що передумовою виникнення гендерної лінгвістики став новий жіночий рух (*Women's Liberation Movement*), який зародився у 60-і роки у Сполучених Штатах Америки, а згодом поширився на Північну Америку та Європу, а потім охопив і решту світу. Його ідеологія надала потужний імпульс гендерним дослідженням. Результатом такого імпульсу стало виникнення своєрідного напрямку у мовознавстві – феміністичної лінгвістики, метою якої було викрити патріархат, оскільки чоловіче завжди домінувало в усіх сферах суспільного життя. Феміністична лінгвістика з'ясувала закономірності гендерної асиметрії у мові. Лінгвістична відносність гіпотези Сепіра-Ворфа (першовідкривачів, які досліджували різні народи, їхній світогляд і залежність від мови) дає нам можливість стверджувати, що феміністична критика хоче переосмислення та змін у мовних нормах, оскільки мова не тільки є продуктом суспільного розвитку, а й формує мислення та ментальність [10]. Яскравим прикладом теоретичної феміністичної лінгвістики стає праця Р. Лакоф «Мова і місце жінки» [11], у якій відображено жінку та її соціальну позицію у мові. На думку Р. Лакоф, європейські мови відображають жінку з негативного боку (як відображено у фольклорі). Жінки присутні як об'єкт, а не суб'єкт; мовна поведінка жінок більш невпевнена порівняно з чоловіком, але гуманна, орієнтована на співрозмовника. Серед європейських країн найбільшого поширення феміністична лінгвістика набула у Німеччині [12]. Німецькою дослідницею С. Тремело-Плетц була створена теорія дефіцитності, тобто нестачі впевненості, домінантності, агресивності та інших чоловічих якостей у жіночому усному та писемному мовленні. Цю концепцію оскаржили у 90-х роках Ю. Самеле та Б. Барон, які наполягали на істинності рідкісного жіночого мовлення, на розрізненні вербальної поведінки чоловічої та жіночої статей, на існуванні у кожній статі особливих рис, на основі яких можна порівнювати одне мовлення з іншим.

Дослідники феміністичної ідеології зауважують, що жінка повинна бути відображена та ідентифікована у мові для того, щоб вижити у суспільстві (біологічно, соціально, психологічно), натомість особи різної статі репрезентовані у мові нерівномірно. Світ андроцентричний: завжди орієнтований на чоловічу стать, чоловіче завжди домінує, а жіноче виглядає як об'єкт, як інше, як чуже, як вторинне. Андроцентризм – це глибинна цивілізована традиція зводити все до єдиної форми (чоловічої), яка репрезентується універсальною об'єктивністю. Виходячи з цього визначення, дослідники наділяють андроцентризм такими ознаками: уподібнюються поняття *людина* та поняття *чоловік*; будь-яка стать позначається іменниками чоловічого роду; іменники жіночого роду утворюються від чоловічого тощо. Це традиція: домінування у суспільстві усього чоловічого було завжди; це культурна і соціальна специфіка, яка відображається у мові; цінність чоловіка завжди переважала і була більшою за цінність жінки.

Останні роки відзначилися різними підходами до гендерної проблематики, виникають суперечності під час розробки теорії. Усе це вказує на ступінь її розвитку та теоретичну глибину.

Аналізуючи слов'янські мови, А. Кириліна дійшла висновку, що гендерна лінгвістика і лінгвістична гердерологія тотожні [13, с. 47–80]. О. Каменська пропонує розмежовувати ці поняття, звертати увагу на методи дослідження, тому що гендерна лінгвістика використовує гендерні методи під час дослідження мови та мовленнєвої поведінки, а об'єктом вивчення лінгвістичної гердерології є категорія гендера з використанням лінгвістичних інструментів [14, с. 15]. Однак О. Горошко стверджує, що під час формування гендерної лінгвістики створюються методологічні основи, у яких можуть бути використані обидві точки зору. Методи, що вивчають категорію гендера, притаманні соціальним наукам (філософії, психології, соціології). Розвивається напрям, розвивається його власна методологія, з'являються нові методи, формується ще одна дослідницька парадигма [10].

На думку В. Новицької та Ю. Галустьян, чоловік або жінка (якщо вони себе так ідентифікували) повинні взяти на себе усі психологічні якості, поведінку, що відповідає їхній біологічній статі та яка прийнята суспільством [15, с. 7].

Висновок. Провівши наукові розвідки щодо передумов становлення та розвитку гендерної лінгвістики та проаналізувавши різні погляди науковців, можна стверджувати, що гендерна лінгвістика дає можливість загалом розкрити значення поняття *гендер* за допомогою такої різноманітної і складної структури, як мова. Сучасні дослідження гендерної лінгвістики акцентують увагу на мовленнєво-комунікативній поведінці чоловічої та жіночої статей.

Результати проведеного дослідження сприятимуть подальшому розвитку лінгвістичної гердерології, розробці основ, принципів, структури та закономірності гендера, вивченню антропоцентризму і андроцентризму мов. Практична цінність полягає у застосуванні результатів дослідження на спецкурсах з проблем мовної комунікації, під час викладання лінгвістичних та суміжних дисциплін з лексикології, загального мовознавства, культурології та лінгвокультурології.

Література:

1. Горошко Е. И. Особенности мужского и женского стиля письма. *Гендерный фактор в языке и коммуникации* / под ред. И.И. Халеевой. Иваново : ИвГУ, 1999. С. 28–41.
2. Виноградов В. В. О языке художественной прозы. *Избранные труды*. Т. 5. Москва : Наука, 1980. 358 с.
3. Герасименко Д. В. Понятие «политическая корректность» в гендерной лингвистике. *Вестник МГОУ, Лингвистика*. 2011. № 2. С. 33–35.
4. Скачкова И. И. Гендерная проблематика в зарубежном теоретическом языкознании: к истории вопроса. *Вестник Тихоокеанского государственного экономического университета. Теория и методология гендерных исследований*. 2009. № 4. С. 119–132.
5. Гриценко Е. С. Язык как средство конструирования гендера : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.19. Н. Новгород, 2005. 405 с.
6. Jespersen O. *The Woman : The Feminist Critique of Language* / ed. by D. Cameron. London, 1998. P. 225–241.
7. Сепир Э. Мужской и женский варианты речи в языке яна. *Избранные труды по языкознанию и культурологии*. Москва, 1993. С. 455–461.
8. Кирилина А. В. Гендер : лингвистические аспекты. Москва : Институт социологии РАН, 1999. 180 с.
9. Кирилина А. В. Освещение связи языка и пола в истории лингвистики. *Теория и методология гендерных исследований : курс лекций* / под. общ. ред. О. В. Ворониной. Москва : Московский центр гендерных исследований, 2001. 415 с.

10. Горошко Е. И. Гендерная проблематика в языкознании. Введение в гендерные исследования : учебное пособие / под ред. И. Жеребкиной. Санкт-Петербург : Алетейя, 2001. Ч. 1. С. 508–542.
11. Lakoff Robin. Language and Women's Place. *Language in Society*. 1973. Vol. 2, No. 1. P. 45–79.
12. Trömel-Plötz S. Linguistik und Frauensprache. *Linguistische Berichte*. 1978. S. 49–68.
13. Кирилина А. В. Гендерные аспекты массовой коммуникации. *Гендер как интрига познания* : сб. науч. ст. Москва, 2000. С. 47–80.
14. Каменская О. Л. Гендергетика – наука будущего. *Гендер как интрига познания* : альманах / за ред. И.И. Халеевой. Москва : Рудомино, 2002. С. 13–20.
15. Галустьян Ю. М., Новицька В. П. Деякі аспекти гендерної ідентифікації та соціалізації особистості. *Український соціум*. 2004. № 1 (3). С. 7–13.

Garbar A. Gender linguistics: history and contemporary stage of development

Summary. The article is devoted to emergence and formation of the field of knowledge – gender linguistics (linguistic gender studies). The precondition for its emergence was the feminist movement, and later feminist linguistics, which was aimed to expose patriarchy and elucidate language patterns of gender asymmetry. Feminist gender studies features are considered. Gender research is a new field of humanities. Main formation

stages and features of gender research are highlighted. It is noted that Western and domestic linguists have recognized language gender issues as a priority area of study, as language is a tool for personality equivalence. It is pointed out that gender research in Ukraine is in the process of development and relies mainly on Russian-speaking environment. An overview of main scientific directions that currently exist in this field is given. Based on study of scientific papers, the ambiguous linguists views on the origin of gender concept are analyzed. Attention is drawn to differences in concepts of sex and gender. It is established that in general gender linguistics studies language and gender, male and female speech features, communicative behaviour during communication in the nominative system, vocabulary, syntax, etc. Emphasis is placed on research based on social and culturally marked gender specifics. It is noted that the study of gender factor has formed a link between male and female speech as the norm and deviations from the norm. Attention is paid to uneven speech of people of different sexes, to gender identity: awareness of men and women of their importance and perception of it in society. The ways of gender linguistics further development are outlined.

The results of research can be used in linguistic study and related disciplines, in special courses that study problems of language communication.

Key words: gender linguistics, feminist linguistics, gender, androcentrism, asymmetry, gender research, linguistic gender studies.

*Hlavatska Yu. L.,**Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Hotel and Restaurant
and Tourist Business and Foreign Languages
Kherson State Agrarian and Economic University*

THE LINGUISTIC NATURE OF PHRASAL VERBS: SOME SCIENTIFIC VECTORS OF THEIR STUDYING

Summary. Phrasal verbs are recognized to constitute a vast section of the English vocabulary. Recent theoretical developments have revealed that there are various nominations of phrasal verbs in modern linguistics such as “two-word verbs”, “discontinuous verbs”, “multi-word verbs”, “verbal collocations” etc.

Researchers have always seen a phrasal verb as a combination of a verb with a preposition or an adverb, or simultaneously with both of these parts of speech; it appears as one member of the sentence and, thus, forms a coherent semantic construction. The uniqueness of English phrasal verbs lies in the fact that despite the lexical and semantic changes that these formations underwent in the process of language development, they retained a separately formed character or “phrasal”.

A close attention to the phrasal verbs of both linguists and methodologists is caused by their high communicative value providing unlimited opportunities to express virtually any concept. Phrasal verbs are an almost innumerable group of verbs, which in combination with various prepositions or adverbs are able to acquire a variety of new meanings.

Phrasal verbs have a number of specific features: semantic relations between the constituent parts of phrasal verbs, polysemy, variety, idiomaticity. Obviously, popularity of phrasal verbs (their usage in oral as well as in written speech) is explained by their semantic conciseness and great informativeness. Functioning of phrasal verbs in English is directly related to the mobility of these language combinations, their ability to acquire new and transform existing lexical meanings for spreading them to new concepts and phenomena.

It should be stated that a distinctive feature of phrasal verbs is a different degree of cohesion and a different nature of the influence of adjacent elements on the meaning of a phrasal verb. This fact makes them an interesting subject for analysis within various scientific approaches: in terms of phraseology, taxonomic (semantic) and cognitive vectors.

Key words: phrasal verb, postposition, scientific vector, semantic construction, linguistic status, conceptual structure, prototypical structure.

Problem statement. Phrasal verbs are set to become a vital factor in modern linguistics as they form a large layer of the lexical structure of the English language. The general definition of phrasal verbs is the following: “a phrasal verb is a combination of a verb with a preposition or an adverb, or simultaneously with both of these parts of speech; it appears as one member of the sentence and, thus, forms a coherent semantic construction” [1]. Phrasal verbs being an almost innumerable group of verbs in combination with various prepositions or adverbs are able to acquire a variety of new meanings.

O. Zaluzhna consider phrasal verbs to be one of the most important objects of theoretical study and practical development of Eng-

lish. The existence of a large number of different opposing views and the uniqueness of phrasal verbs themselves confirms the necessity for detailed study of phrasal verbs” [2]. Phrasal verbs, being part of the lexical system of modern English, are the result of profound evolutionary transformations of the grammatical structure of the language and are a reflection of the processes of its analysis.

Review of recent researches. Phrasal verbs have received much attention in the last two centuries as the object of active research among foreign and domestic linguists. In the history of their investigation the focus has always been on phrasal verbs contributions in the field of the English language vocabulary development, on the one hand, and the determination of their linguistic status, on the other hand (Yu. Apresyan, N. Arutyunova, B. Bazarova, N. Boldyirev, P. Busuttil, A. Kunin, E. Paducheva, Yu. Zhluktenko). Nowadays we are dealing with the papers oriented towards the cognitive approach to phrasal verbs studying (B. Hampe, S. Lindner, N. Mahpeykar, D. Thom, A. Tyler), their semantic peculiarities (O. Guseva, V. Egorova, O. Vorobiova, L. Saienko), the functioning of phrasal verbs in various discursive situations (O. Dmitrieva, O. Kalugina, Yu. Stolyankov, Yu. Subachev) as well as the difficulties of their translation (I. Androsova, E. Kondratenko, O. Pertseva, Ya. Tsarenko, A. E. Saragih, S. Lubis, M. Muchtar). Moreover, there is a considerable amount of literature on methodological tips of effective ways of learning and teaching phrasal verbs (A. Zabolotskaya, N. Rokunova, O. Slugina, B.J. White).

The aim of our paper is to shed light on various scientific vectors as for phrasal verbs linguistic nature. In this context we'll try to find out the solution to the matter whether a phrasal verb refers to a phrase or it is an indivisible and complete structure.

Discussion. Among scholars there is a wide range of questions concerning phrasal verbs, and, in particular, the determination of their status. According to the results of general scientific methods of analysis and synthesis, there are two points of view on this key problem. Thus, domestic linguists hold the opinion that a phrasal verb is a phrase (free or phraseological), while foreign researchers believe that phrasal verbs are just words, in other terminology – analytical derivatives. In addition to the actual interpretation of the status of phrasal verbs, other problems have been covered in the scientific literature.

It's clear that the tasks of researchers depend on the specific topic of the papers, but in general the range of issues can be defined as follows: determining the criteria for distinguishing phrasal verbs from semantic verbs with prepositions; establishing the class of particles as the second components; settling the status of phrasal verbs as units of nomination; study of the degree of phrasal verbs idiomaticity, etc. [3, p. 38]. Along with theoretical matters, there are

attempts to classify phrasal verbs according to certain criteria, such as, for example, the component structure, as reported by phrasal verbs are divided into two-membered and three-membered.

The first vector of scientific study of phrasal verbs is considered in terms of phraseology. O. Kunin believes that the distinguishing feature of phraseological units is the stability and integrity of their meanings due to which phraseological unit is reproduced as a semantically indivisible linguistic unit [4, p. 15]. None of the four groups of phraseological units (idioms, phraseological units, phraseological combinations, phraseological expressions), the definition of which is not unanimous in scientific circles, does not fully reflect the essence of the phrasal verb, because it does not affect the criterion of stability of phrasal verb components as well as their separability/inseparability. N. Amosova insists that the term “phrasal verb” correlates with the term “stable contextual units”, in which it is impossible to replace any of the existing components without changing the meaning not only of the whole, but also of those elements that remain intact [5, p. 9].

In addition, phrasal verbs cannot be considered as purely idioms. The phrasal verb corresponds to such a property of the idiom as the globality of the nomination. “Phrasal verbs are phrases that denote actions and are made up of a verb along with a preposition or an adverb. Idioms are expressions made up of a combination of words while presenting a figurative meaning” [6].

A number of phrasal verbs are characterized by some characteristics of the phraseological unity that is lexical complete indivisibility. Replacement of the postposition within the structure of a phrasal verb as well as substitution of the synonym of the semantic verb leads either to the destruction of the imagery inherent in the phrasal verb, or to change of its expressive meaning [7, p. 2]. According to dictionary.com [8], the verb *to go* has 38 positions of its meaning. Also, the semantic verb *to go* forms phrasal verbs of different meanings with 23 postpositions. This variability of meanings clearly demonstrates the impossibility of replacing both the semantic and adverbial part of this phrasal verb.

A. Tyler and V. Evans believe that one of the components of the phrasal verb can be replaced [9, p. 21]. The fact that the main meaning is contained in the verb and the direction of the action is in the postposition allows to do the replacement of the verbal part of the phrase. It's a well-known fact that such phrasal verbs as *take down*, *put down*, *jot down*, *write down* have the same meaning. However, in some cases it is possible to substitute different postpositions after the same semantic verb while fully preserving the original meaning. Thus, variants of the phrasal verb *pass away* – *pass on* when replacing the preposition retain the denotative meaning *to die, to go from life* [10].

Yu. Stolyankov summarizes that on modern stage of the English language development, a combination of verbs with a second element of an adverbial character is a lexico-grammatical structure formed according to the “verb + postposition” model [11]. The scholar adds that as for the coordinates “the word – the phrase” phrasal verbs tend to syntactic formations, the logical relations within which, due to well-known grammatical features of more analytic language, are built on the basis of linear logic.

Thus, within this approach the phrasal verb appears to be a speech unit, the meaning of which consists of its elements. A number of phrasal verbs can be separated. In this case, we can make a synonymous replacement of one of its constituents. The above examples show that such combinations, possessing their own

semantics, are largely determined by the meaning of the postpositively located adverbs. As a result, phrasal verbs can be named two-vertex units of the language (Yu. Stolyankov) – word combinations – with varying degrees of idiomatization.

The second vector of phrasal verbs studying (taxonomic) is focused on their different classifications. When creating semantic classifications, scholars concentrate the attention either on the verb or the postposition, which is due to the two-component structure of the phrasal verb. The verb component is represented by an abstract verb, widely used in English, often ambiguous rather than specific with an accurate and unique interpretation. The interpretation of the verb component itself affects the meaning of the phrasal verb in general.

It should be stated that in modern linguistics there is a general classification of phrasal verbs into transitive and intransitive [12]. Transitive phrasal verbs take a direct object (*to look after somebody*) whereas intransitive ones cannot, for example: *to eat out*, *to eat in*. Further phrasal verbs are grouped into inseparable (*to pick on*, *to take after*) and separable “meaning that the elements can be separated in this way” [12]: *to call off* (the party, for instance), *to bring up* (the argument, for example).

Semantic nature of phrasal verbs is brightly presented by M. Celce-Murcia and D. Larsen-Freeman [13]. According to this classification there are phrasal verbs which:

- express movement and at the same time characterize it: *to jump in*, *to run away*;
- denote the cessation or beginning of the movement: *to start out*, *to start over*;
- point out the moving of the object from one state to another: *to break down*, *to lay off*;
- have such a semantic component as “no change in the position of the object”: *to put down*, *to talk into*;
- possess a dominant constituent “image of movement”: *to put back*, *to take away/off*.

Various approaches have been proposed in a profound investigation by M. Walkova [14, p. 52–53]. The scientist presents the schematic illustration of different classifications of phrasal verbs as well as the descriptive one. Thus, for example, “B. Fraser distinguishes two semantic classes of PVs – figurative (*figure out*) and systematic, in which the particle systematically modifies the meaning of the verbal root” [14, p. 53]. The systematic phrasal verbs in their turn are subdivided into adverbial (*hang up*) and completive (*fade out*).

R. Jackendoff's grouping of phrasal verbs is based on semantic and syntactic criteria. He points out such classes of phrasal verbs: “directional (*put something away*), aspectual (*drink up*) and idiomatic (*freak out*) PVs, the ‘time’-away construction (*twist the night away*), the V/N-d out construction (*I'm coffeed out*), and the *his heart out* family of constructions (*Richard yelled his head off*)” [14, p. 58].

Modern Ukrainian linguists, N. Shokarova, for example, is of the opinion that the second component of a phrasal verb is meaningful, because in order to be combined with the verb, the postposition must have the necessary meaning. Otherwise, there would be no need to join them [1, p. 55].

According to the meaning of the postposition (according to the classification of M. Celce-Murcia and D. Larsen-Freeman [13]) phrasal verbs are grouped into:

- phrasal verbs in which the postposition is used in its denotative (aspectual) meaning: *use up*, *think over*;

– phrasal verbs in which the second component, while maintaining its basic aspectual meaning, enhances the meaning of the verb: *to slow down*;

– phrasal verbs in which the postposition has an abstract derivative of the basic meaning, the connection of which with the primary is being felt: *to put down something*;

– phrasal verbs in which the second component introduces a lexically specific shade indicating the beginning, continuation, ceasing, repetition of the action: *to keep up, to bring up*;

– phrasal verbs the meanings of which do not appear as the sum of the meanings of verbs and postpositions, they are semantically undecomposed: *to call off* = *to cancel*, *to wait on* = *to serve*.

As a whole, according to M. Walkova's observations the classification given above comprises "literal, aspectual and idiomatic phrasal verbs" [14, p. 55]. The indicator of non-compositionality underlies the classification. "Fully compositional phrasal verbs, in which the particle has a directional meaning, are literal; non-compositional ones are idiomatic. Aspectual phrasal verbs are defined as the class where "particles contribute consistent aspectual meaning" [14, p. 55].

The third vector of phrasal verbs investigation is cognitive. From a cognitive point of view, a phrasal verb is a derived unit, the semantics of which is formed by the interaction of adjacent elements – the conceptual structures of the verb and the particle. The phrasal verb, thus, has a special compositional, or integrative, type of meaning, which is not completely reducible to the value of its parts and at the same time based on these meanings according to certain rules [15, p. 30]. This problem can be outlined in terms of some cognitive theories: the cognitive grammar of R. Langacker [16], prototype theory by A. Wierzbicka [17], conceptual metaphor by G. Lakoff and M. Johnson [18].

Refining the concept of language reflection of the surrounding reality and continuing to develop the previously expressed assumptions that the same objective situation and state of affairs in the world can be described in different ways, cognitive grammar puts forward the term "construction of the world" [16, p. 13]. The function of the components of a compositionally complex linguistic unit, which is a phrasal verb, consists in profiling, or cognitive selection, of certain aspects of the conceptualized scene, which leads to the emergence of new properties that none of the elements constituting a given linguistic unit could cause separately.

In the light of prototype theory phrasal verbs can be considered as a linguistic category that has a prototypical structure with idiomatic constructions in the center and free combinations of the verb and particle on the periphery [17, p. 32].

Within this vector cognitive linguists consider phrasal verbs polysemous as their meanings are well defined but have reference to each other. E. Kovács claims that the meanings of phrasal verbs "are related in a systematic and natural way forming radial categories where one or more senses are more prototypical (central) while others are less prototypical (peripheral)" [19, p. 14].

The dominant ideas of the theory of conceptual metaphor point out that the phrasal verb is not just an idiomatic expression with occasional meaning; its meaning "can be seen as motivated by metaphors that link domains of knowledge to idiomatic meanings" [19, p. 14]. In other terms, phrasal verbs reveal related patterns, representing that they are not merely language units but issues of our intellectual system.

N. Mahpeykar and A. Tyler in their profound scientific work prove that phrasal verb constructions "can have several systematic,

motivated meanings" [7, p. 32]. It is stated that prior studies only reflected the polysemy of the postposition, and, as a result, admitted a distinct, constant meaning for the verb within the construction. The analysis of the scholars demonstrates that the multiple meanings of each constituent contribute to the multiple meanings associated with the construction can only provide a partial investigation [7, p. 32]. Moreover, it has been verified that a wide variety of phrasal verb meanings can be thoroughly motivated from the wide-ranging source of human capability and experience.

Conclusions. Summing up, we can say that the dominant function of phrasal verbs is lexical, because phrasal verbs are concise and expressive. According to their structure, phrasal verbs are complex structural, lexical and semantic formations that reflect changes in the linguistic, communicative and cognitive processes of speech and constantly attract the attention of many researchers. This can be explained by the fact that a number of phrasal verbs have now become a kind of transfer to the stylistic layer of the English language, and, thus, acquired a new semantic colouring.

To further our research, we intend to focus our attention on basic principles of phrasal verbs within pedagogical approach to describe the effective ways of their teaching and learning.

References:

1. Шокарьова Н.С. Лінгвістичні аспекти вивчення фразових дієслів. *Engineering and Educational Technologies*. 2019. Вип. 7 (2). С. 50–58.
2. Залужна О.О. Лексико-стилістичні та структурно-синтаксичні особливості привативних дієслів в англійській та українській мовах : монографія (типологічні, зіставні, діахронічні дослідження). Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2019. 316 с. URL: <http://dx.doi.org/10.31558/mono/2019.978-966-949-161-9> (дата звернення: 05.12.2021).
3. Егорова В.Г. Когнитивно-дискурсивные особенности английских фразовых глаголов концептуальной области «умственная деятельность» : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 2013. 201 с.
4. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. Дубна : Феникс, 2005. 488 с.
5. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии. Москва : ЛИБРОКОМ, 2013. 216 с.
6. What is the Difference Between Phrasal Verbs and Idioms. URL: <https://www.differencebetween.com/what-is-the-difference-between-phrasal-verbs-and-idioms/> (дата звернення: 05.12.2021).
7. Mahpeykar N., Tyler A. A principled Cognitive Linguistics account of English phrasal verbs with *up* and *out*. *Language and Cognition*. 2015. № 7. P. 1–35.
8. Dictionary.com. URL: <https://www.dictionary.com/browse/go> (дата звернення: 06.12.2021).
9. Tyler A., Evans V. The semantics of English prepositions: Spatial scenes, embodied meaning and cognition. Cambridge University Press : Cambridge, 2003. 255 p. URL: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511486517> (дата звернення: 06.12.2021).
10. The verb *To DIE*. *Cambridge Dictionary*. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/словарь/английский/die> (дата звернення: 06.12.2021).
11. Столянков Ю.В. Фразовые глаголы с точки зрения проблемы слова и словосочетания в современном английском языке. *Вестник Московского университета. Серия 19 «Лингвистика и межкультурная коммуникация»*. 2011. № 2. С. 170–177.
12. What are the different types of phrasal verb? Academic Marker. URL: <https://academicmarker.com/grammar-practice/words/word-types/verbs/phrasal-verbs/what-are-the-different-types-of-phrasal-verb/> (дата звернення: 07.12.2021).

13. Celce-Murcia M., Larsen-Freeman D. *The grammar book: An ESL/ EFL teacher's course*. 2nd ed. Boston : Heinle and Heinle, 1999. 854 p.
14. Walkova M. *The aspectual function of particles in phrasal verbs*. University of Groningen, 2013. 225 p.
15. Thom D. *A Cognitive Linguistic Approach to Phrasal Verbs: A Teacher's Guide*. Western Oregon University, 2017. 90 p.
16. Langacker R.W. *Foundations of Cognitive Grammar: Theoretical prerequisites*. Stanford University Press, 1987. 540 p.
17. Вежицкая А. *Семантические универсалии и описание языков*. Москва : Языки русской культуры, 1999. 780 с.
18. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago : University of Chicago, 2003. 256 p.
19. Kovács E. *Polyseny in traditional vs. cognitive linguistics*. *Eger Journal of English Studies*. 2011. № XI. P. 3–9.

Главацька Ю. Лінгвістична природа фразових дієслів: деякі наукові вектори дослідження

Анотація. У статті визнано, що фразові дієслова становлять велику частину англійського словникового запасу. Останні теоретичні розробки виявили, що в сучасній лінгвістиці існують різні номінації фразових дієслів, такі як «двослівні дієслова», «нерозривні дієслова», «багатослівні дієслова», «дієслівні словосполучення» тощо.

Дослідники завжди розглядали фразове дієслово як поєднання дієслова з прийменником чи прислівником або водночас з обома цими частинами мови; воно виступає як один член речення й, отже, утворює зв'язну смислову конструкцію. Унікальність англійських фразових дієслів полягає в тому, що, незважаючи на лексико-семантичні зміни,

яких ці утворення зазнали в процесі розвитку мови, вони зберегли рису окремої сформованості або «фразовість».

Пильна увага до фразових дієслів як лінгвістів, так і методистів зумовлена їх високою комунікативною цінністю, що надає необмежені можливості для вираження практично будь-якого поняття. Фразові дієслова – це майже незліченна група дієслів, які в поєднанні з різноманітними прийменниками чи прислівниками здатні набувати різноманітних нових значень.

Фразові дієслова мають низку специфічних ознак: семантичні відношення між складовими частинами фразових дієслів, багатозначність, різноманітність, ідіоматичність. Очевидно, що популярність фразових дієслів (їх використання в усному, а також у писемному мовленні) пояснюється їх семантичною лаконічністю й великою інформативністю. Функціонування фразових дієслів в англійській мові безпосередньо пов'язане з рухливістю цих мовних комбінацій, їх здатністю набувати нових значень і трансформувати наявні лексичні значення на нові поняття та явища.

Варто констатувати, що відмінною рисою фразових дієслів є різний ступінь зв'язності й різний характер впливу суміжних елементів на значення фразового дієслова. Це робить їх цікавим предметом для вивчення в рамках різних наукових підходів: з точки зору фразеології, таксономічного (семантичного) та когнітивного векторів.

Ключові слова: фразове дієслово, постпозиція, науковий вектор, семантична конструкція, лінгвістичний статус, концептуальна структура, прототипна структура.

*Гнезділова С. П.,**кандидат наук з державного управління,**старший викладач кафедри українознавства**Національного університету «Одеська морська академія»*

ТЕРМІНОЛОГІЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ В ОНЛАЙН-ПРОСТОРИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЯК ФІКСАЦІЯ І ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНИХ УСТАНОВОК СУСПІЛЬСТВА

Анотація. У статті проаналізовано сучасні поняття і терміни, репрезентовані на офіційних сайтах уряду та органів публічного управління України. Проведений аналіз дефініцій понять «портал», «онлайн», «е-уряд», «електронний документообіг», «пандемія», «форс-мажор», «вебінар», «брифінг», «цифровізація», «візія», «дашборд». Визначено етимологію, а також основні процеси формування нових термінологічних лексем.

Кількість інноваційних мовних одиниць стрімко збільшується, що пов'язано із поширенням інформаційних технологій, Інтернету, переходом державних і суспільних процесів до онлайн-простору. Аналіз термінологічних груп, представлених на Урядовому порталі та сайтах органів публічного управління, вказує на універсалізацію суспільних процесів, глобальну інформатизацію і переформатування еволюційної картини світу. Особливості мовної комунікації державних інституцій із суспільством на сучасному етапі відбуваються шляхом запровадження інформаційних технологій на всіх рівнях управління та орієнтовані на формування у національному мовному полі оновлених світоглядних конотацій.

Виникнення нових термінів відбувається під впливом інформаційно-технологічних і глобалізаційних сучасних світових перетворень, а їхній обіг в інформаційному полі впливає на основні шляхи формування наявної і перспективної світоглядної картини українського суспільства. Крім того, динамізм сьогодення, а також непередбачувані обставини, що постійно супроводжують суспільне життя, значно впливають на перехід спеціальних термінів до загальноживаної суспільної термінології.

Оновлення термінологічного складу публічного управління вказує на одночасне поєднання елементів сучасної мови та мовної адаптації термінологічних новоутворень до наявних реалій, а також наповнення терміносистеми похідними термінологічними утвореннями іншомовного походження. Зазначені процеси мають безпосередній зв'язок із загальними змінами світового буття в межах глобального суспільного існування.

Ключові слова: терміносистема, публічне управління, державний портал, е-уряд, онлайн, комунікація, інформатизація, цифровізація, картина світу.

Постановка проблеми. Однією з актуальних проблем сучасного мовознавства є співвідношення мови, мислення і культури, оскільки мова є відзеркаленням культури як суспільної самосвідомості, традицій, системи цінностей, світогляду. Публічне управління як одна із підсистем соціальних відносин існує, звертаючись до мови як засобу комунікації із суспільством. Мовна репрезентація є важливою ознакою та відображенням світу нау-

кового пізнання сфери публічної влади, суттєвою рисою цілісного системного образу управлінської діяльності. Мова є одним із інструментів суспільної сфери, в ній виробляються орієнтири і настанови, відбувається розподіл позицій управлінської діяльності. Сучасний етап мовної реальності сфери публічного управління характеризується стрімким оновленням термінологічної низки лексичних одиниць.

Глобалізаційні процеси, що відбуваються у суспільстві, мають відповідний прояв у словниковому складі, оновлюючись, збагачуючись і, таким чином, доповнюючи лексику. «Історична змінність мови – її суттєва ознака, внутрішня властивість», – зазначав український мовознавець М. Кочерган, аналізуючи історію розвитку мови [1, с. 333]. Повсякденна діяльність суспільства або її певний період обслуговуються активною і пасивною лексикою, проте динамічні перетворення, що відбуваються в усьому світі, пов'язані із швидкою інформатизацією. Вони впливають на виникнення нових лексичних одиниць, які накопичуються і закріплюються у колективній свідомості народу. Вербальне закріплення знань є компонентом загальнонародного знання.

Поточний етап світового існування характеризується стрімким розвитком, динамікою сучасних перетворень, активним інформаційно-технологічним впливом. Із проникненням технологій та інформаційних потоків у життя людей більшість людських функцій замінюється електронними системами, що розвиваються за експонентою, впливаючи на зміну картини світу сучасної людини. Рухливі зміни стосуються соціуму і суспільних наук, спричинюють осучаснення і перебудову широкого кола наукових досліджень. Цей процес триває без зупинок і проявляється змінами поняттєво-термінологічного апарату різних термінологічних систем, їхнім оновленням. Сучасні мовні новоутворення нині складаються на 90% саме із термінів [2, с. 5]. Водночас консеквентне термінологічне розширення і термінологічні новації потребують систематизації, максимальної керованості та забезпечення точності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості розвитку терміносистеми, формування понятійно-категоріального апарату, когнітологію теорії публічного управління досліджують вітчизняні та зарубіжні науковці, такі як М. Білинська, Р. Войтович, Н. Гавкалова, Н. Драгомирецька, Ю. Ковбасюк, К. Колесникова, Р. Ленда, В. Малиновський, О. Онуфрієнко, О. Полякова, Ю. Сурмін, Н. Попович, Г. Улунова, С. Хаджирадева, В. Шелудько та інші. Увага сучасних дослідників до зазначених питань викликана швидким зростанням спеціальних термінологічних одиниць різних номінативних груп і впли-

вом публічного управління на трансформації у мовних процесах за допомогою інформації.

Мета роботи – аналіз процесу термінологізації у сфері публічного управління на основі термінологічних одиниць, представлених у мережі Інтернет на урядових та офіційних сайтах органів публічної влади. Завдання дослідження – з’ясувати передумови і причини семантичної перебудови терміносистеми у період цифрової епохи, її поширення і вплив на формування світоглядних установок суспільства.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап існування українського суспільства і державотворення в Україні перебуває у стані суттєвих змін, потребуючи ґрунтовного аналізу і проведення досліджень, оскільки кількість інноваційних мовних одиниць зростає і стає розмаїтою. Особливого поширення набуває термінологія, пов’язана із використанням інформаційно-комунікаційних технологій та Інтернету. Нами проаналізовано лексичні одиниці сфери публічного управління, що найчастіше використовуються в Інтернеті, щодо їх функціонування і шляхів утворення.

Ґрунтовний аналіз лексики офіційних державних веб-сайтів, серед яких Офіційне інтернет-представництво Президента України, єдиний веб-портал органів виконавчої влади України (далі - Урядовий портал), Єдиний державний портал надання адміністративних послуг, офіційний портал Києва, веб-портал ЦНАП Одеської міської ради, виявили специфіку національної адміністративної особливості на сучасному етапі, яка набуває оновлених рис, реагуючи на вимоги стрімкого розвитку суспільства, змін національної свідомості. На термінологічному рівні це проявляється у запозиченні масиву термінів іншомовного походження, що не тільки постійно поповнюють тезаурус галузі публічного управління, але й успішно існують в активному вжитку сьогодення в українському суспільстві.

Такі терміни та терміноелементи, як «е-уряд», «е-послуги», «е-декларация», «веб-сайт», «портал», «діджиталізація», «online-дашборд», «візія», «цифровізація», «контент», «медіатека» тощо є термінами нового покоління, їхній широкий ужиток пов’язаний із непинним розвитком інформаційних технологій, поширенням онлайн-спілкування, впливом глобалізації.

Сучасна термінологія публічного управління та адміністрування, незважаючи на нелегке становлення, специфічні властивості традиційності та системності, нині стає рухливою, гнучкою, набуває рис відкритості. Проведений аналіз лексики сайтів публічного управління дозволив виділити основні екстралінгвістичні фактори, що зумовлюють появу специфічних неологізмів та їхнє широке використання в обігу, серед яких є глобалізаційні, інформаційні, науково-технічні, політичні, соціально-культурні, економічні.

Зміни лексичної системи мови відбуваються постійно, як і постійно змінюються значення слів, фіксує всі суспільні зміни. Як зазначав М.П. Кочерган, «... всі мовні зміни у підсумку визначаються суспільними потребами» [1, с. 336]. Зокрема, розширення лексичного складу термінів публічного управління зумовлене мовними змінами під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів мовного розвитку. Наприклад, у термінології публічного управління стрімко пройшов мовну адаптацію термін «портал» органу публічного управління. Лексичний аналіз слова «портал» свідчить про глибокі корені, якими воно сягає у латину (лат. porta - «ворота») і сформувалося під впливом англійської мови (англ. portal у перекладі означає «ворота, головний вхід, тамбур») [3, с. 620]. Ще кілька

десятиліть тому у Словнику української мови «портал» тлумачився як «1. Архітектурно оформлений вхід до монументального будинку, переважно громадського призначення; 2. Архітектурне обрамлення сцени, яке відокремлює її від залу для глядачів. 3. спец. Металева рама, яка є частиною опорної конструкції, машинної станини і т. ін.; 4. Металева рухома опорна конструкція, на якій монтується вантажопідійомний кран» [4, С. 289]. Отже, лексичне значення цієї мовної одиниці мало інше змістовне навантаження. Нині один із варіантів лексеми «портал» окреслюється як «розрив у просторі-часі, є штучного або природного походження, що дозволяє матерії миттєво переміщатися між двома точками простору або часу (так званий «часовий портал»)», а також як «веб-портал – крупний сайт, що поєднує різні сервіси» [5]. У сфері публічного управління термін «портал» простежується на Інтернет сайтах як *Урядовий портал*, *державний портал* тощо. Термінологічний словник публічного управління у розділі «портальні технології» подає таке пояснення терміну: «портал є комплексним технологічним рішенням, який забезпечує доступ до користування контентом і сервісами засобами уніфікованого інтерфейсу із загальною політикою авторизації та розмежування прав користувачів» [6, с. 124]. Зазначені мовні явища вказують на зміни у картині світу сучасного суспільства, що зумовлене інформаційним впливом, розвитком інформаційних, цифрових технологій, впливаючи на продукування, семантичне оновлення і появу в обігу нових слів. Цей процес поповнення мовної системи є цілком закономірним. Ще В. фон Гумбольдт зазначав, що «через різноманіття мов для нас відкривається багатство світу і різноманіття того, що ми пізнаємо у ньому; людське буття стає для нас ширше, оскільки мови в окреслених і дієвих рисах дають нам різні способи мислення і сприйняття» [7, с. 349]. У свідомості суспільства відбувається послідовне оновлення ментальної картини світу, її реального світосприйняття. Тому такі інтернет-назви офіційних установ, як «Урядовий портал», «Єдиний державний портал надання адміністративних послуг» не викликають здивування, не проводяться аналогії із фантастичними фільмами, «чорною дірою» чи інопланетними дивами. Суспільство користується урядовими «веб-порталами», оскільки це зручно і дозволяє зберігати час.

Сучасне суспільство є інформаційним, тому головним його продуктом є інформація і знання. Воно рухливе, активне, динамічне, орієнтоване на трансформацію і зміни у сучасному світі та асоціюється із розвитком глобальної мережі завдяки Інтернету, доступу до гігантських обсягів інформації. Всесвітня павутина (від англ. World Wide Web) є абстрактним інформаційним середовищем для обміну інформацією між людьми всього світу. Цей засіб комунікації, його використання у публічному управлінні та адмініструванні має чимало позитивних аспектів:

- оперативне передавання інформації на різні відстані, водночас об’єм і вигляд інформації можуть бути будь-якими;
- інтерактивність та оперативність зворотного зв’язку;
- доступ до різноманітних джерел інформації;
- організація спільних телекомунікаційних проєктів;
- запит інформації із будь-якого питання через систему електронних конференцій тощо [8].

В управлінську термінологію впевнено входять лексичні одиниці, пов’язані з універсальним, мобільним, оперативним зв’язком, незважаючи на «дистанцію» (від лат. distantia – відстань), що тлумачиться як «віддаль між чим-небудь у просторі або часі, зокрема через мережу Інтернет, тобто здійснення дій в Інтернеті у режимі реального часу» [3, С. 260]. На Урядовому порталі у великій кількості представлені терміни словотвірної

моделі «онлайн +». Наприклад, «онлайн-конференція», «онлайн-брифінг», «онлайн-реєстрація», «онлайн-дашборд». Звернемося до Оксфордського словника, який тлумачить «on-line» таким чином: «(of an activity or service) available on or done using the internet or other computer network <be, come, etc. on line, to be working or functioning>, що у перекладі вказує на «діяльність чи послугу, доступну в Інтернеті чи в іншій комп'ютерній мережі, або виконується за їхньою допомогою» [9]. Ці термінологічні новоутворення легко увійшли у суспільне використання, зокрема у лексику публічного управління.

Слід зазначити, що сучасне термінологічне поле створюється не тільки завдяки загальнонаціональному суспільному використанню мережевих інформаційно-комунікаційних технологій, а також завдяки цивілізаційним викликам сучасного століття, що також впливає на суспільне світосприйняття. Зокрема, планетарний виклик сьогодення (пандемія) швидко вплинув на життєвий цикл світового суспільства. Цей спеціальний термін прийшов із термінології медичної галузі та посів одне із чільних місць у рейтингу термінології публічного управління. Всі урядові та адміністративні сайти (найчастіше сайт Міністерства охорони здоров'я України) використовують цей термін в онлайн- і медіапросторі. Словник української мови тлумачить це слово таким чином: «пандемія - найвищий ступінь розвитку епідемії, яка поширилася на більшість населення однієї чи кількох країн. Якщо хвороба охоплює одночасно багато людей, виникає епідемія, яка може перерости у пандемію, наприклад, пандемію грипу...» [4, с. 43]. У словнику іншомовних слів за редакцією Мельничука зазначено походження слова «пандемія» від грец. *πανδημία* – «все населення», що вказує на масовість і широке коло охоплення [3, с. 573]. Слід зауважити, що термін не використовувався до 2019 року поза межами медичної термінології. Перехід цього терміну до публічної термінологічної площини відбувся із медичної терміносистеми під впливом посідання конкретного місця у загальній системі понять. Термін повністю мотивований, оскільки всім зрозумілий і не потребує звертання до тлумачного словника. Крім того, важливою ознакою цього терміну є відсутність синонімів, які б заважали його розумінню.

Причиною стрімкого входження зазначеного терміну у суспільне буття стали непереборні обставини життя, що змінили сприйняття структурованої цілісності картини світу у свідомості суспільства, а також комунікація як інтеракція, що є відображенням людського буття, відносин у межах суспільного існування. Якщо розглядати непереборні обставини буття у контексті діяльнісного підходу до системи публічного управління, виокремлюється єдність комунікації та діяльності державних інституцій і суспільства. У термінологічній площині сфери публічного управління виокремлюється стійка комунікація із суспільством щодо обслуговування рішень і предметних державних завдань, пов'язаних із форс-мажорними обставинами, що склалися у державі зокрема і у світі загалом.

Окрім того, надзвичайно вживаним на урядових сайтах, у нормативно-правових і законодавчих актах, представлених в Інтернеті, є термін «форс-мажор». У перекладі із французької мови «форс мажор» (*force majeure*) означає «непереборна сила». В українському законодавстві «форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) вважають надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору

(контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами...», а також «стихийні лиха, а саме: епідемію...» [10]. Ми бачимо логічний взаємозв'язок між актуальними процесами та їхнім впливом на перехід спеціальних термінів до загальноновживаної суспільної термінології. Невідворотні обставини у вигляді епідемічної ситуації, що склалась у державі, супроводжуються миттєвим моніторингом, оприлюдненням інформації, масштабуванням, швидкістю реакцій. Ці фактори прямо впливають на формування комунікативної політики і формату спілкування органів публічного управління із суспільством, що проявляється в новому форматі солідарності, швидкому реагуванні та виробленні спільних дій. Формат сьогодення вимагає повноцінного спілкування за допомогою технічних засобів, новітніх електронних технологій, віртуального формату, що є основними чинниками у формуванні сучасної термінологічної системи в онлайн-площині публічного управління.

Проведений аналіз термінів, активно використовуваних органами публічного управління в Інтернеті, дозволяє визначити деякі аспекти формування термінологічних одиниць у галузі публічного управління і сучасного існування мови.

Безперечним є той факт, що держава бере участь у визначенні важливої характеристики мови як планування, функціонування, формування соціально-правового статусу, надання адміністративних послуг у різних сферах суспільної діяльності публічного управління і державних інституцій, а також прагне наблизитися до суспільства, встановлення конструктивної і продуктивної моделі комунікації. Через це з'являється необхідність утворення і застосування конструктивних комунікативних моделей, зокрема використання термінів, пов'язаних із необхідністю називати нові сучасні процеси та явища, що існують у державному житті країни. Відбувається заміна попередніх найменувань новими або оновленими, утворюються нові терміни за продуктивними моделями чи за допомогою запозичень із інших мов або відбувається поява нових значень відомих лексем, утворених за семантичними моделями. Водночас слід зазначити, що неологізми є фактором впливу на сучасну професійну термінологію у галузі публічного управління в онлайн-діяльності. Основою створення у мові публічної влади нових номінативних об'єктів і формування новоутворених лексем є реальність.

Одну із найбільших новоутворених термінологічних груп на офіційному Урядовому порталі та сайтах органів виконавчої влади, а також на сайтах надання адміністративних послуг становлять терміноелементи із початковим скороченням е-, що є похідним від слова «електронний»: е-документ, е-ресурс, е-направлення, е-кабінет, е-карта, е-послуги, е-ідентифікація, е-підпис. Прикметник «електронний» утворений від слова «електрон» давньогрецького походження (*ήλεκτρον* – «янтар, бурштин, ясний камінь», оскільки стародавні елліни знали: якщо потерти бурштин, він починає притягувати пір'їнки); найлегша з елементарних частинок, негативний заряд якої становить 1,6 10⁻¹⁹ К, маса – 9,1 10⁻²⁸ г. Позначається е» [3, с. 290].

Ми розглянемо похідні терміни, найбільш уживані у сучасному адміністративному інформаційному полі. Зокрема, термін електронний документ (е-документ) тлумачиться як «документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Електронний документ може бути створений, переданий, збе-

режений і перетворений електронними засобами у візуальній формі. Візуальною формою подання електронного документа є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для приймання його змісту людиною» [11]. Термінологічний словник публічного управління виділяє термін «електронний документообіг» у розділі «документообіг (окремо – електронний документообіг)...» [6, с. 42] і тлумачить обидва поняття ідентично, не розділяючи способу створення, передавання або зберігання електронного документу відповідними електронними засобами. Проте використання електронних документів на сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства є пріоритетним серед організаційно-правових засад документування у публічному управлінні України. У деяких науковців існує думка про тотожність термінів «документ» та «електронний документ». Наприклад, М.В. Ларін заперечує необхідність утворення терміну «електронний документ», вважаючи, що термін «документ», маючи такі характеристики, як «...інформація, зафіксована певним чином із можливістю її ідентифікації», не виходить за межі загального визначення документа, тому необхідності у створенні нового терміну немає [12]. Стрімкий розвиток інформаційних технологій та їхнє широке використання у багатьох галузях і сучасному суспільному житті, збільшення законодавчих ініціатив, зростання дистанційних адміністративних послуг впливають на семантичну і лексичну появу нових термінів, пов'язаних із використанням електронних систем та інформаційних технологій і, відповідно, утворенням словосполучень із афіксом е- (у значенні «електронний»). Отже, терміни, утворені за допомогою прикметника «електронний», пов'язані із поняттями та явищами, які можна використовувати (створювати і передавати) завдяки або через електронні способи передавання. Крім того, утворення нових термінологічних одиниць, пов'язаних із електронним використанням, має тенденцію до зростання.

Скорочення слова «електронний» також є ознакою сучасного інформаційного впливу і спрямоване на спрощення і скорочення слів та, як наслідок, на ефективне використання часу або його зберігання, без витрат на довге вимовляння або написання. Використання лексеми «електронний» у вигляді однієї літери (е) є цілком природним і має тенденцію до зростання, що обґрунтовується глобальною інформатизацією і впливає на формування еволюційної картини світу.

Слід зазначити, що частину термінів на сайтах органів публічного управління становлять терміни, утворені шляхом синтезу іншомовних слів, наприклад, «онлайн-конференція» (від англійського «online», англ. on line — «наліній», «на зв'язку», «у мережі» та лат. conferentia, confereo — «збираю в одне місце») [3, с. 418] або «онлайн-вебінар» (слово webinar — англ., утворене поєднанням web + похідний постфікс від «семинар», який є похідним від лат. seminarium — «розсадник, форма групових навчально-теоретичних або практичних занять студентів вузів, членів наукових гуртків, слухачів курсів» [3, с. 695]. Сучасні науковці тлумачать вебінар як «сучасний мультимедійний інструмент для організації онлайн-навчання і ділового спілкування через Інтернет» [13], який є універсальною платформою для ділової комунікації. Окрім того, широко представленим на сайтах органів публічної влади і таким, що набув суттєвої популярності останнім часом, є термін «онлайн-брифінг». Він широко використовується у різних галузях суспільного життя у значенні «коротка зустріч зазвичай офіційних осіб із метою

інструктажу чи обговорення певних питань» [14]. Наприклад, термін «military briefing, brief meeting» є традиційним у практиці інформаційної діяльності оборонного відомства Сполучених Штатів Америки як «тип інструктажу», зокрема «інформаційний інструктаж; інструктаж щодо прийняття рішень; брифінг місії як обмін інформацією, оголошення рішень усередині команди; брифінг персоналу як координація зусиль персоналу підрозділу; коротка інформаційна нарада; детальний інструктаж перед початком військової операції; звіт про підсумки проведення військової операції» [15]. У бізнес-секторі зазначене явище є також ефективним робочим бізнес-інструментом, спрямованим на швидке досягнення результату і пов'язане з інформуванням. В управлінській діяльності органів публічного управління проведення брифінгів, у свою чергу, набуло широкого застосування, оскільки є необхідність швидко доводити службову інформацію керівному складу, надавати інструктажі персоналу, оперативно приймати рішення, інформувати суспільство про події. Деякі дослідники стверджують, що брифінг схожий на суху інформаційну довідку та є своєрідним звітом про виконану протягом певного часу роботу (зазвичай протягом одного тижня), а також способом поінформувати про найближчі плани організації чи установи [16]. Аналіз дефініції «брифінг» (від англ. briefing, brief — «короткий, нетривалий») у галузі публічного управління дає змогу описати цей термін як коротке інформаційне повідомлення офіційної особи, що стосується актуальних суспільно-політичних подій життя країни. Цей термін є менш значущим від, наприклад, прес-конференції. На брифінгу лише доводиться інформація про важливі події, їхній хід, погляди учасників і досягнуті результати. Щодо терміну «онлайн-брифінг», слід звернути увагу, що саме «онлайн» указує на швидкість надходження і передавання інформації та впливає на тлумачення зазначеної дефініції. Важливо, що за ступенем ефективності брифінги є більш ефективним способом і випереджають електронні види службово-ділової комунікації, що дозволяє органам публічного управління забезпечити негайну, взаємоузгоджену і конструктивну взаємодію.

Оновлення адміністративно-управлінської парадигми і вдосконалення форм роботи системи публічного управління та адміністрування, зокрема в інформаційно-технологічному просторі, чого вимагають сучасні світові зміни, впливають на формування новітніх платформ адміністративно-управлінської комунікації. Ці процеси відчутні також на сайтах публічного управління. Зокрема, нині надання публічних послуг супроводжується значними незручностями, часовими та фінансовими затратами. З метою підвищення ефективності надання адміністративних послуг на різних порталах органів влади запроваджено електронні послуги. Основною метою галузі публічного управління є уніфікація і стандартизація типових ділових процесів державних установ (міністерств, відомств, муніципалітетів тощо), використання стандартизованих рішень, розроблення систем управління типовими діловими процесами [17]. Причинами цього є вимоги сучасного світу, що потребують «переходу світового співтовариства до інформаційного суспільства, розвитку інформаційного простору та інформаційних технологій» [18; 19]. Підходи до вирішення цього завдання є різними, але їх об'єднує спільна риса – аутсорсинг функцій автоматизації та супроводу типових ділових процесів. Багатоканальний зв'язок із суспільством – основа ефективної взаємодії публічного управління. Нові методи виявлення і розуміння потреб та бажань

громадян, зворотній зв'язок є важливими чинниками в управлінській комунікації. На думку науковців [20], задля впровадження ініціатив із трансформації державних організацій через цифровізацію у сучасних умовах розвитку нашої країни слід застосувати стратегічні технології публічного управління і діяльності, що відповідають українським реаліям і можуть використовуватися на шляху трансформації та реформування держави.

На порталах органів публічного управління інтенсивно запроваджується цифровізація, автоматизація, візуалізація тощо. Ми звернемо увагу на способи утворення зазначених термінів. Усі вони, незважаючи на те, що є запозиченнями, утворені найпродуктивнішим способом збагачення словникового складу мови – морфологічним, який указує на їхнє проникнення без ускладнень у лексику різних галузей, а також поширення самих процесів у суспільному та адміністративному середовищі. Зазначені процеси є ознакою перезавантаження українського суспільства та його переходу на більш високий цивілізаційний рівень. Завдяки проникненню IT-технологій у національне середовище українська держава стає частиною глобального інформаційного кола, що нівелює ментальний та інформаційно-технологічний конфлікт між різними професійними і віковими групами. Відбувається процес інформаційно-технологічної комунікації між суспільством та органами публічного управління.

У публічній площині цифровізація (з англ. digitalization) розглядається як інструмент цифрової трансформації із впровадження цифрових технологій у всі сфери життя і переходу діяльності від реального світу до світу онлайн (віртуального), перетворення наявних аналогових (іноді електронних) продуктів, процесів і бізнес-моделей організації, в основі яких лежить ефективне використання цифрових технологій [20]. У «Цифровій адженді України» та Концепції розвитку цифрової економіки і суспільства України сформульовано основні принципи цифровізації держави. Формування новітньої картини світу в українському суспільстві орієнтоване на розвиток глобалізаційних інформаційно-технологічних процесів. І термінологічні новоутворення є яскравою демонстрацією зазначених процесів. У сучасній управлінській термінології слова «діджиталізація» і «цифровізація» використовуються рівною мірою на сайтах органів публічної влади, а Міністерство цифрової трансформації України на Урядовому порталі має скорочену назву - Мінцифри, що повністю відповідає сучасній парадигмі утворення офіційних назв.

Термінологічні одиниці «цифровий підпис», «цифровізація адміністративних послуг», «цифрова держава», «цифрове посвідчення», «цифрові технології», «цифрова економіка» є найпоширенішою групою, яку бачать користувачі на офіційних сайтах. Залучення до термінології публічного управління термінів «візія», «мобільний застосунок», «дашборд», «контент», «QR-код» та інших спрямоване на перетворення державного сектору України на майданчик розвитку, на використання інформаційних технологій і дистанційну та максимально ефективну трансформацію протягом наступних років. Наприклад, термін «візія» (від англ. vision - зір, бачення) – «уявлення про майбутнє» [21] є стратегічно важливим у публічному управлінні та має широке використання на сайтах органів публічного управління. Зокрема, на офіційному сайті Кабінету Міністрів України презентовано «візію» Національної економічної стратегії 2030, яка полягає в тому, щоб зробити Україну «найпривабливішою країною економічних можливостей для інвестицій, інновацій,

ведення бізнесу..., забезпечення конкурентоспроможності на міжнародному ринку...» [22]. Візією Інституту експертно-аналітичних і наукових досліджень НАДУ при Президентові України є «інтегрований у європейський простір провідний центр наукового та експертно-аналітичного забезпечення розвитку теорії і практики публічного управління (державного управління, місцевого врядування) в Україні [23]. Зазначені презентації демонструють, що дефініція слова «візія» вказує на впевненість стратегічного бачення майбутнього розвитку. Отже, термін «візія» набуває значення «образу майбутнього» або «віри у майбутнє», містить позитивний зміст і спонукає до реалізації ідей, досягнення результату. Активне використання цього терміну у сфері публічного управління не є випадковим, оскільки формує якісно новий рівень державотворення, орієнтованого на людину і громадянина, на демократичні цінності. Закріплення ментальних установок нової української держави, вільної, сконцентрованої на людині, на національних традиціях і культурі, є візійним для реалізації майбуття нової України.

У сучасному суспільному житті візуалізація відіграє значну роль як серед громадян, так і у будь-якій галузі, будучи частиною сучасного світосприйняття. Користувачі Інтернету потребують легкого способу сприйняття великих масивів даних. Отже, термін, поширений на сайтах органів публічного управління, - «дашборд» (від англ. dashboard – дослівно «приладова панель») означає інструмент, що презентує візуальне надання даних, згрупованих за змістом на одному екрані для більш легкого візуального сприйняття інформації, що постійно оновлюється. Інформація у візуальному форматі стає реальною. Такою «живою» інформацією легко впливати на користувача, оскільки вона створює образи у свідомості. Довіра до такої інформації має переваги перед текстовою, переконує якнайбільше, змінює настрої. Використання дашбордів спрощує процес пошуку потрібної інформації у реальному часі. Правильно надана і своєчасна інформація є основою правильних рішень та економії часу.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків. Проведений аналіз термінологічних лексем публічного управління доводить, що із представлених в Інтернеті на сайтах органів публічного управління нових термінологічних груп найбільшу становлять запозичення (інтернаціоналізми англійського і французького походження), що мають безпосередній зв'язок із інформаційними технологіями. Цей процес пов'язаний із використанням світової мережі та повної або часткової мовної адаптації термінів у суспільстві. Крім того, відбувається їхнє наповнення похідними утвореннями. Поява термінологічних новоутворень пов'язана із сучасними реаліями, що набувають змін відповідно до граматичних законів української мови.

Отже, українська термінологія реагує на зміни суспільного життя немовби живий організм, перебуваючи у рухомому стані, відбиваючи загальну ментальну картину світу українського суспільства та забезпечуючи фіксацію суспільного світосприйняття українців. Дослідження факторів впливу на формування сучасної людини, її життєві цінності мають велике значення для публічної влади з метою формування і розвитку адекватної управлінської системи. Оновлення і розширення термінологічного складу галузі публічного управління та адміністрування забезпечує синхронний зв'язок елементів мови на сучасному етапі її розвитку та є ознакою своєчасної позитивної реакції національного уряду на встановлення конструктивної комунікації із суспільством.

Підсумовуючи, слід зазначити, що терміносистема публічного управління як складник загального термінологічного ресурсу, ґрунтуючись на традиційній спадщині термінів державного управління минулого століття, нині проходить етап семантичних змін під впливом загальносвітових глобалізаційних впливів і спрямована на швидку адаптацію до суспільної реакції. Отже, у мовознавстві спектр термінологічних досліджень розширюється і набуває нових перспектив щодо подальших наукових досліджень.

Література:

1. Кочерган М.П. Загальне мовознавство : Підруч. для студ. філол. спец. ВНЗ. 2. вид., випр. і доп. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 463 с.
2. Васенко Л.А., Дубічинський В.В., Кримець О.М. В19 Фахова українська мова. Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 272 с. URL : http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/13968/1/Vasenko_Fakhova_ukrainska_2008.pdf (дата звернення: 20.12.2021).
3. Мельничук О.С. Словник іншомовних слів. Київ : 74. 865 с.
4. Словник української мови: в 11 томах. Том 6, 1975, С. 43.; Том 7, 1976, С. 289. Всі посилання на словник далі подаються в тексті за цим виданням із зазначенням у дужках відповідно тому й сторінки. URL : <http://sum.in.ua> (Дата звернення: 11.12.2021)
5. Портал. URL : <https://ru.wikipedia.org/wiki/Портал> (Дата звернення: 11.12.2021)
6. Публічне управління : термінол. слов. Уклад. : В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петроє та ін. Київ : НАДУ, 2018. 224 с. URL : <http://academy.gov.ua/pages/dop/28/files/2b45f71c-e57f-4f36-acc4-63fef4e1117c.pdf> (Дата звернення: 20.12.2021).
7. Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры. Москва: Прогресс, 1985. 451 с.
8. Використання глобальної мережі інтернет в освіті, її можливості та ресурси. URL : <https://sites.google.com/site/enmtgeovdpu/navcalnmateriali/lekcii/lekcia-2-vikoristanna-globalnoie-merezi-internet-v-osviti-ieie-mozlivosti-ta-resursi> (Дата звернення: 20.12.2021).
9. Oxford Advanced Learner's Dictionary <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/academic/online> (Дата звернення: 11.12.2021)
10. Регламент (нова редакція) засвідчення Торгово-промисловою палатою України та регіональними торгово-промисловими палатами форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили). Рішення Президії ТПП України від 18 грудня 2014 р. № 44 (5) (Дата оновлення: 16.07.2018) URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0044571> (Дата звернення: 20.12.2021).
11. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV (Дата оновлення: 07.11.2018). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (Дата звернення: 20.12.2021).
12. Ларин. М.В. Некоторые проблемы эволюции управленческого документа. *Документация в информационном обществе: электронное делопроизводство и электронный архив. VI Международная научно-практическая конференция*. Вестник архивиста. 1999. № 6 (54). С. 34-48.
13. Бодненко Д.М. Використання вебінарів та їх роль в навчальному процесі. *Проблеми сучасної педагогічної освіти: зб. статей*. Ялта : РВВ КГУ, 2011. Вип. 32. Ч. 2. С. 188-198. (Сер. «Педагогіка і психологія»)
14. Вільний тлумачний словник: новітній онлайн-словник української мови. 2013. URL : <http://sum.in.ua/f/bryfingh> (Дата звернення: 20.12.2021).
15. Effective Army Briefing. [Electronic resource]. Mode of access. URL : https://train.gordon.army.mil/chaplain/IMI%205%20Internal%20Advisement/chaplain_dr5/resources/effective_army_briefing.pdf (Дата звернення: 11.12.2021).
16. Бебик В. М. Інформаційно-комунікаційний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, техніка публік рілейшнз : монографія. Київ : МАУП, 2005. 440 с.
17. Цифрова адженда України – 2020 («Цифровий порядок денний» – 2020): Концептуальні засади (версія 1.0). Першочергові сфери, ініціативи, проекти «цифровізації» України до 2020 року. URL : <https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf> (Дата звернення: 11.12.2021)
18. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України»: постанова Верховної Ради України від 31 березня 2016 року № 1073-VIII. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1073-19> (Дата звернення: 20.12.2021).
19. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження КМУ від 17 січня 2018 р. №67-р. *ГС «ХАЙ-ТЕК ОФІС УКРАЇНА»*, 2016.
20. Україна 2030Е – країна з розвинутою цифровою економікою. URL : <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html> (Дата звернення: 15.12.2021)
21. Словотвір. Значення слова візія. URL : <https://slovotvir.org.ua/words/viziia> (Дата звернення: 11.12.2021)
22. Презентація візії та цільових показників документу. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/na-robochij-grupi-uryadu-z-rozrobki-nacionalnoyi-ekonomichnoyi-strategiyi-2030-prezentuvali-viziyu-ta-cilovi-pokazniki-dokumentu> (Дата звернення: 11.12.2021).
23. Візія, місія та цілі інституту. URL : <http://academy.gov.ua/?lang=ukr&tip=dop&tipn=Page&page=150> (Дата звернення: 11.12.2021).

Gniezdilova S. Terminological representation in the online space of public administration as the fixation and formation of worldviews of society

Summary. The article analyzes modern concepts and terms represented on the official websites of the government and public administration bodies of Ukraine. The analysis of the definitions of «portal», «online», «e-government», «electronic document management», «pandemic», «force majeure», «webinar», «briefing», «digitization», «vision», «dashboard». The etymology, as well as the main processes of formation of new terminological tokens are determined.

The number of innovative language units is growing rapidly due to the spread of information technology, the Internet, the transition of state and social processes and the online space. The analysis of terminological groups presented on the Government portal and websites of public administration bodies indicates the universalization of social processes, global informatization and reformatting of the evolutionary picture of the world. Features of language communication of state institutions with society at the present stage are through the introduction of information technology at all levels of government and focused on the formation of updated worldview connotations in the national language field.

The emergence of new terms is influenced by information technology and globalization of modern world processes, and their circulation in the information circle has an impact on the main ways of forming the existing and future worldview of Ukrainian society. In addition, the dynamism of today, as well as unforeseen circumstances that constantly accompany public life, have a significant impact on the transition of special terms into common social terminology. Renewal of the terminological structure of the field of public administration indicates a simultaneous combination of elements of modern language and linguistic adaptation of terminological innovations to existing realities, as well as the filling of derivative terminological formations of foreign origin. These processes are directly related to the general changes in world life within the framework of global social existence.

Key words: terminological system, public administration, public portal, e-government, online, communication, informatization, digitalization, picture of the world.

Грималюк А. М.,

асистент кафедри німецької філології

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ «СТРАХ» ЕКСПЛІЦИТНО-ЛЕКСЕМНИМИ ТА ІМПЛІЦИТНО- СЕМАНТИЧНИМИ КОНОТОВАНИМИ ФРАЗЕОЛОГІЗМАМИ

Анотація. У статті вибірково проаналізовано фразеологічні одиниці з експліцитно-лексемними та імпліцитно-семантичними конотаціями, що виражають концепт «СТРАХ» та вживаються у сучасних текстах німецькомовної преси. Конотація вживається неоднозначно у лінгвістиці та має довгу суперечливу історію дослідження. Натепер вчені не дійшли однозначної думки щодо дефініції цього поняття. Ми розуміємо конотацію як макрокомпонент семантичної структури фразеологізму, що включає у себе оцінний, емотивний, експресивний і функціонально-стилістичний складники та несе навантаження асоціативно-образною інформацією із частково культурно-національною специфікою. Через відсутність єдиного тлумачення терміна «концепт», у результаті аналізу думок різних науковців концепт розглядається як нерозчленоване уявлення про об'єкт, ідею поняття і навіть саме поняття. Розглянуто тематичні групи аналізованих експліцитно-лексемних та імпліцитно-семантичних конотованих ідіом, виділено домінанті та архаїзовані фразеологічні одиниці. Зазначена лексикографічна фіксація та зіставлення її із текстовою реалізацією на базі текстових вживань. Передумовою успішного дослідження є наявність масштабного текстового корпусу. Корпусний аналіз вважається важливим методом у дослідженні фразеології, оскільки дає змогу провести дослідження на базі сучасного мовного матеріалу. Вибрана продуктивна колекція корпусів Інституту німецької мови міста Мангейм (Німеччина), яка являє собою найбільше в світі електронне зібрання сучасних німецькомовних текстів – майже 2 мільярди слів, літературні тексти понад 1000 авторів. Корпуси є джерелом текстової мовної інформації, а отже, результати нашого аналізу базуються на мовних даних, які є частиною природної та живої комунікації. Вибрано дослідження концепту «СТРАХ» через багатогранність емоційного явища, яке виражається та описується мовними засобами у всіх культурах світу. Через здатність фразеологічних одиниць передати широкий спектр емоцій аналіз їхньої конотативної семантики залишається актуальним. За результатами дослідження виділено тенденції вживання вибраних фразеологічних одиниць та проаналізовані основні стилістичні функції текстового масиву.

Ключові слова: концепт, фразеологізм, ідіома, експліцитна лексемна конотація, імпліцитна семантична конотація.

Постановка проблеми. Нині продовжує розвиватися когнітивна лінгвістика та аналіз її базового поняття «концепт», який є складним та багатогарбовим явищем. Не припиняє свого розвитку й фразеологія, мовні вирази якої вживаються у всіх сферах людського життя. У нашій статті ми спробуємо проаналізувати багатогранний концепт «СТРАХ» через емоційно насичені мовні вирази, а саме експліцитно та імпліцитно конотовані фразеологічні одиниці (далі – ФО).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Натепер поняття «концепт» не має однозначного визначення. У лінгвістиці виділяють три основні підходи до його розуміння. Представники першого підходу, культурологічного, (А. Вежбицька, Ю. Степанов та ін.) [1] розглядають концепт, з одного боку, як ментальну частинку культури в мовній свідомості людини, з іншого – як засіб входження людини в культуру та її вплив на неї [1, с. 40]. Представники другого підходу, когнітивного, (О.С. Кубрякова, А.А. Павлова та ін.) вказують на важливість мови, пам'яті для сприйняття, зберігання та передачі ментальної інформації, яка відображається у вигляді концептів. Представники третього підходу, комплексного, (Д.С. Лихачев, С.А. Аскольдов та др.) розділяють поняття: «когнітивний концепт» та «лінгвокультурний концепт». Під лінгвокультурним концептом розуміють «умовну ментальну одиницю, яка спрямована на вивчення мови, свідомості та культури» [2].

Ми розглядаємо концепт як нерозчленоване уявлення про об'єкт, ідею поняття і навіть саме поняття, для якого характерна мовна та психічна сутність [3; 41, с. 153].

Упорядковане поєднання концептів у свідомості людини утворює концептосистему, до компонентного складу якої входять фрейми. Поняття фрейму було введено у 1974 р. М. Мінським; під фреймом ми, слідом за науковцями, розуміємо структуру, яка відображає стереотипні, типізовані ситуації у свідомості мовця, призначенням якої є ідентифікація нової ситуації на базі такого ж ситуативного шаблону [4, с. 154-155].

А. Баранов та Д. Добровольський вважають, що актуальне значення ідіоми виникає в результаті взаємодії декількох фреймів, тобто актуальне значення породжується в результаті операцій над знаннями, що називається синтагматикою когнітивних операцій [5, с. 240]. До складу фрейму входять слоти, які з'єднані між собою певними семантичними зв'язками. Наведемо приклад у контексті нашого дослідження: *Hasenherz haben* – наповнення слотом «відчуття небезпеки, страху», фрем «тварина» вводиться в слот фрейму «людина», що породжує актуальне значення «боягуз». Отже, ми не звертаємося до етимології ідіоми, а осмислюємо зв'язок внутрішньої форми та актуального значення.

Об'єктом нашого аналізу слугують експліцитно-лексемно та імпліцитно-семантично конотовані ФО які виражають емоційний концепт – «страх». Оскільки мова та мислення пов'язані, то думки та емоції під час мовлення зливаються. В. Шаховський зазначає, що емоційні концепти можуть бути універсальними та неуніверсальними, або етноспецифічними. Універсальність емоційного концепту пояснюється тим, що емоції займають провідну позицію у житті людини і це спорід-

ное представників різних етносів [6; 7, с. 87]. Однак розуміння емоцій напружує залежить від типу культури та етнічної і лінгвістичної належності мовця [2].

Етимологія поняття *Angst* вказує на початок вживання цієї лексеми у VIII ст.: спочатку воно вживалося для позначення фізичної величини – «взъзності простору» – у різних німецькомовних діалектах. Подальші етимологічні дослідження виявили зв'язок німецького *Angst* з ст.-інд. коренем *amhas* – «стиснення», «удушення»; індоєвропейський суфікс – *st* слугував для визначення абстрактного поняття. Тобто можна зазначити, що початкове значення вживалося для опису фізіологічних змін, згодом трансформувало свою семантику в психологічну субстанцію [8].

Синонімічний ряд *Angst* включає у нашому дослідженні такі лексеми, як *die Scheu, die Furcht, der Schreck, der Schrecken*, вони виступають компонентами ФО, переносять свою конотативність на фразеологізм, забарвлюючи його позитивно чи негативно, та входять до групи експліцитно-лексемно конотованих ФО. До імпліцитно-семантично конотованих ФО ми відносимо ідіоми, конотативність яких можна визначити за їхньою семантикою або вживанням у тексті [9; 10].

Виклад основного матеріалу. Вибрані нами фразеологізми на позначення концепту «страх» ми поділили на такі тематичні групи та проаналізували їх на базі корпусів Cosmas (IdS corpora інституту німецької мови міста Мангайм) [11]:

- *страх як емоція з негативним впливом: Angst essen Seele auf* – 100 Korpora 150 Treffer; *In tausend Ängsten schweben* – 1 Korpora 1 Treffer; *Angst # Furcht haben vor +D.* – etw. 800 Korpora 100 taus. Treffer # 600 Korpora 8 taus. Treffer; *Furcht einschließen* – 0; *In Furcht geraten* – 13 Korpora 14 Treffer; *um j-n in Furcht sein* – 0; *j-m ist (wurde) angst und bange* – 450 Korpora 1500 Treffer

- *страх – перепона для успіху: aus Angst darf man wichtige Dinge nicht versäumen* – 0

- *страх – негативний досвід, пересторога: Gebranntes Kind scheut das Feuer lautet* – 0; *Gebrühte Katze scheut auch kaltes Wasser* – 0; *Gesoffene Katze scheut den kochenden Kessel* – 0.

- *страх осмислюється через смерть: Tausend Tode sterben* – 180 Korpora 285 Treffer; *Der Tod ist nicht zu fürchten, denn es hat noch niemand erlebt, dass er gestorben ist* – 0; *Zu Tod erschrocken ist auch gestorben* – 0; *Wer den Tod fürchtet, der verliert sein Leben* – 0; *жартівливо: die Angstläuse beißen* – 0

- *фізіологічні реакції відчуття страху: Blut (und Wasser) schwitzen* – 180 Korpora 200 Treffer; *mit weichen Knien* – 195 Korpora 235 Treffer; *j-m werden die Knie weich* – 140 Korpora 190 Treffer; *j-m sitzt die Angst im Nacken* – 65 Korpora 75 Treffer; *Kalte Beine (Füße) kriegern (bekommen)* – *kalte Beine kriegern* – 2 Korpora 2 Treffer; *Kalte Füße bekommen* – 400 Korpora etw. 2000 Treffer; *j-m fällt das Herz in die Hosen* – 0; *j-m Mark und Bein durchschauern* – 0; *kein Pulver riechen können* – 0; *weiche Knie haben* – 150 Korpora 200 Treffer; *Der Furchtsame sieht überall Gespenster* – 0; *der Schrecken ist j-m in die Glieder (in die Haut, ins Gebein, in die Knochen) gefahren* – 36 Korpora 44 Treffer; *der Schrecken sitzt (steckt) j-m in den Gliedern* – 13 Korpora 13 Treffer; *die Angst ist j-m in die Beine gefahren* – 0; *j-m bricht der Angstschweiß* – 12 Korpora 16 Treffer; *Ihm fällt das Herz in die Schuhe* – 2; *etw macht den Rücken kalt* – 0; *etw. erschreckt j-n bis ins Herz* – 0; *umg: sich (einen Fleck, einen Bonbon) ins Hemd machen* – 0; *sich in die Hose machen* – 25 Korpora 25 Treffer.

- *страх описаний через тваринний прототип: feiger Hund* – 25 Treffer 25 Korpora; *ein Angsthase sein* – 210 Korpora 340

Treffer; einen Hasenfuß in der Tasche haben – 0; *ein Hasenherz haben* – 7 Korpora 7 Treffer; *einen Hasen im Busen haben* – 0; *ein beschossener Hase flieht vor jedem Gebüsch* – 0; *Gebrühte Katze scheut auch kaltes Wasser* – 0; *Gesoffene Katze scheut den kochenden Kessel* – 0.

- *сприйняття страху через релігію: Jmd fürchtet etw wie der Teufel das Weihwasser* – 70 Korpora 80 Treffer; *Gott steh' mir/uns bei!* – 10 Korpora Treffer – mir; 40 Korpora 50 Treffer – uns

- *страх через погрози, залякування: j-n in Angst und Schrecken halten # versetzen # jagen* – 128 Korpora. 220 Treffer; *mit Schreckpistolen schießen* – 0; *j-m angst und bange machen* – 170 Korpora 260 Treffer; *In Furcht (und Schrecken) (ver)setzen* – 60 K 80 Treffer

- *персоніфікація страху: die Furcht hat tausend Augen* – 0; *Furcht hat Beine* – 0.

У кожній тематичній групі ми можемо простежити частоту текстового вживання ідіом, а отже їхню актуальність чи архаїзацію, виділити типи конотативного забарвлення, виокремити певні стилістичні функції конотованих ФО на базі текстових корпусів.

Експліцитно-лексемно конотовані ФО на позначення концепту «страх» показали від 0 до системного (сотня тисяч) текстового вживання. Виділимо три найактуальніші ідіоми: вираження емоції страху як негативного відчуття – *Angst # Furcht haben vor +D.* [12; 13] – etw. 800 Korpora 100 taus. Treffer # 600 Korpora 8 taus. Treffer; *j-m ist (wurde) angst und bange* – 450 Korpora 1500 Treffer; фізіологічна реакція на страх – *Kalte Füße bekommen* – 400 Korpora etw. 2000 Treffer. Варто зазначити, що ідіома *kalte Beine kriegern* (2 Korpora 2 Treffer) архаїзувалася, про що свідчить низька текстова фіксація, вона була витіснена іншою ФО – *Kalte Füße bekommen* [12; 13; 14]. Метафора холодних нижніх кінцівок викликає у свідомості людини асоціативний образ сильного страху, у тексті може точніше передати спектр відчуттів цієї емоційної реакції: NUN18/MAR.01867 Nürnberger Nachrichten, 23.03.2018, S. 2; Zuckerbergs Sorry reicht nicht - Investoren, aber auch Werbekunden bekommen wegen des Skandals kalte Füße: Investoren, aber auch Werbekunden bekommen wegen des Skandals kalte Füße. [15; 16] – у контексті можемо також зауважити порушення синтаксичної структури, а саме розширення компонентного складу через уточнення, як одну із стилістичних функцій.

У нашій вибірці домінують експліцитно-лексемно конотовані ФО з частотним текстовим маркуванням. Варто відзначити фразеологізми, що описують фізіологічні реакції організму людини на страх, серед них: підвищена пітливість, холод, прискорене серцебиття, в'ялість у колінах, реакції на шкірі чи інших органах та навіть акти дефекації. Усі ці прояви викликають у свідомості людини негативні емоційні реакції, а отже ФО, які застосовує мовець для їх опису, несуть негативне конотативне навантаження. Наприклад, вживання (*sich*) *in die Hose machen* у контексті сильного переляку через пожежу у будівлі:

HAZ20/NOV.01912 Hannoversche Allgemeine, 19.11.2020, S. 23, Ressort: Kultur; *Der Täter zündelt gern nachmittags: Am Montag durften die Betroffenen einmal kurz in das sonst verschlossene Gebäude und in ihre Wohnungen, um sich Sachen zum Wechseln zu holen. .... Er war am Sonnabendnachmittag in seiner Wohnung im dritten Stock, als das Feuer gelegt wurde. Ich bin sofort ans Fenster, da habe ich dann gestanden und mir vor Angst fast in die Hose gemacht, bis mich die Feuerwehr gerettet hat ...*[17].

Розглянемо також групу ідіом із зоонімами, які є культурними символічними складниками. Найактуальнішою ідіомою за текстовим аналізом є *ein Angsthase sein* - 210 Korpora 340 Treffer, та з узуальним вживанням - *feiger Hund* - 25 Treffer 25 Korpora. Обидві ФО описують «боягуза», для них характерна експліцитна вказівка на конотованість через складники *Angst* та *feiger*; інші ідіоми цієї групи з імпліцитно-семантичним вираженням конотації показали нульову або мінімальну текстову маркованість, що стало частково неочікуваним результатом. Оскільки у культурній традиції тварина *Hase* метафорично зіставляється з боягузливою людиною на базі споріднених характеристик, які закладені у свідомості мовців, – полохливості, прискороного серцебиття, втечі від любові загрози – ідіоми з цим компонентом є загальновідомі та теоретично загальноновживані, проте корпусні аналізи не підтвердили їхню абсолютну актуальність.

M20/AUG.01597 *Mannheimer Morgen*, 10.08.2020, S. 23; "Das ist für mich ein Angsthase, der so etwas macht": Nach Schätzles Angaben ermittelt nun der Staatsschutz wegen des Briefs, der vorübergehend zur Räumung von Tekinoglus Kanzlei führte. Hat er Angst? "Nein", sagt der Anwalt. "Jemand, der es mit einer Drohung ernst meint, der versteckt sich nicht hinter so einem anonymen Brief. Das ist für mich ein Angsthase, der so etwas macht." Auf die Frage nach dem rechtsextremen Charakter des Briefs sagt Tekinoglu, er könne nur Mutmaßungen anstellen... [18].

Вибукова фраза *Gott steh mir/ uns bei!* [19] (10 Korpora Treffer – mir; 40 Korpora 50 Treffer – uns) показала незначне текстове вживання:

HMP18/JUN.00778 *Hamburger Morgenpost*, 14.06.2018; Wahnsinniges Unterfangen: "Gott steh uns bei, die ALS!" Es ist ein Schockmoment, als der Schulleiter des Werther-Gymnasiums in den Elbvororten seinem Kollegium eröffnet, dass einer von ihnen als "Feuerwehrkraft" an die berühmte Astrid-Lindgren-Schule abgeordnet wird. Nach Ellerbrook, Hamburgs einem sozialen Brennpunkt. Es trifft: Annika Paulsen, 27 Jahre alt, Lehrerin für Musik und Geografie [20].

Експресивність таких ФО підіймають градус емотивності тексту, у якому вживаються, передаючи експресивно-емоційний стан мовця, його світосприйняття. Проте, проходячи кризу призми мислення, вибукові вирази виражають емоції у чистому вигляді та частіше вживаються спонтанними усними способами.

ФО інших тематичних груп не відзначилися системним вживанням, а отже, це дає нам підстави вважати їх застарілими у сучасному німецькомовному суспільстві. Причини втрати своєї актуальності ми вбачаємо у можливій тенденції до мінімального уживання довгих за структурою фраз, застарілих приказок, афоризмів (*aus Angst darf man wichtige Dinge nicht versäumen; ein beschossener Hase flieht vor jedem Gebüsch; Der Tod ist nicht zu fürchten, denn es hat noch niemand erlebt, dass er gestorben ist; Gebühnte Katze scheut auch kaltes Wasser*); втраті значущості символічного складника для сучасного суспільства; архаїзації компонентного складу, витісненні з мовного вжитку одних ФО іншими і т. п.

Серед стилістичних функцій аналізованого матеріалу спостерігаємо принцип трансформації ФО як спосіб посилення виразності та емоційно-оцінного впливу у публікаціях. Серед них – розширення компонентного складу для більшої деталізації або ж, навпаки, скорочення компонентного складу для лаконічності викладу мовного матеріалу. Наприклад, ідіома *ein Ende mit Schrecken* показала низьку текстову фіксацію

(10 Korpora, 10 Treffer), на противагу ФО з розширеним компонентним складом *Lieber ein Ende mit Schrecken als ein Schrecken ohne Ende* – (280 Korpora 500 Treffer): NON16/OKT.03729 *Niederösterreichische Nachrichten*, 14.10.2016; *Lieber ein Ende mit Schrecken ...: Für die Stadt ist der Verlust des Pharma-Riesen natürlich sehr schmerzhaft. Aber wohl bei wenigen Projekten passt der Spruch "lieber ein Ende mit Schrecken als ein Schrecken ohne Ende" besser als hier* [21].

Часто використовують алюзію на автора, яка утворює асоціативну функцію і цим викликає у читача певну згадку або асоціацію, надаючи ФО конотативного забарвлення: *Lieber ein Ende mit Schrecken als ein Schrecken ohne Ende* цитата національного героя Німеччини, учасника Наполеонівських війн Фердинанта фон Шілля.

У нашому прикладі можемо спостерігати також використання даної ФО як заголовка [18]. Застосування ідіом у формі заголовків для публікацій піднімає градус зацікавленості у читача для її прочитання.

Рис. 1

Окрім вжитої ФО, додається також інформаційне уточнення теми публікації, що допомагає читачу швидше зрозуміти її зміст.

Висновки. Отже, на базі проведеного аналізу ФО з негативною імпліцитною та експліцитною конотаціями, які виражають емоційний концепт «страх», ми дійшли висновку про домінантність ідіом з експліцитною конотацією, а отже, лексеми *Angst* # *Furcht* виражають ядро концепту «СТРАХ» та є найбільш точним для опису цієї негативної емоції. Фізіологічні та невербальні прояви страху описуються метафорично ФО, серед яких ми простежуємо наявність актуальних часто вживаних ідіом, проте ми відносимо їх до оказіональних фразеологізмів. Неочікувано низьку текстову кодифікацію виявлено у культурно маркованих ФО із символічним зоонімом *Hase*. Етимологічно та синтагматично когнітивно аналізований складник висвітлює досліджений нами концепт, проте ідіоми з цим складником показали достатнє вживання саме у поєднанні з експліцитною лексемою *Angst* = *ein Angsthase sein*. Виявлено значну кількість ФО, які належать до різних тематичних груп і описують концепт периферійно, вони втратили актуальність у сучасних текстах преси. Причини таких результатів ми вбачаємо у тенденції до мінімального уживання довгих за структурою фраз, застарілих приказок, афоризмів, архаїзації компонентного складу, витісненні з мовного вжитку одних ФО іншими і т. п. Окрім лексикографічної та текстової кодифікації, ми аналізу-

вали стилістичні функції мовного матеріалу. У німецькомовних медійних текстах спостерігаємо принцип трансформації ФО (редукція, субституція, еспансія); алюзію на автора, яка утворює асоціативну функцію; використання ФО у формі заголовка для акцентування та привернення уваги та ін. Отже, можемо зауважити, що вживання ФО для передачі концепту «СТРАХ» є досить поширеним явищем у сучасній публіцистиці та актуальним полем для досліджень.

Література:

1. Степанов Ю. С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации. Москва : Языки славянских культур, 2007. 248 с.
2. Гавриш В. І., Пророченко О. П. Німецько-український фразеологічний словник. Київ : Радянська школа, 1981. Т. I, II.
3. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти. Київ : Видавничий центр «Академія», 2001. 368 с.
4. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 104 с.
5. Баранов А. Н., Добровольский Д. О. Аспекты теории фразеологии. Москва : Знак, 2008. 565 с.
6. Шаховский В. И. Эмотивный компонент значения и методы его описания : учебное пособие к спецкурсу. Волгоград : ВГПИ, 1983. 94 с.
7. Шаховський В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. Москва : Либроком, 2009. 204 с.
8. Булатова А. М. Лексико-фразеологические средства репрезентации эмоционального концепта страх в немецком и русском языках : автореф. дис. ... канд. філолог. наук: 10.02.20. Казань, 2015. 24 с.
9. Грималиук А. М. Експліцитна, імпліцитна та релятивна конотації у німецькій фразеології. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики* : науковий журнал. 2016. Вип. 11-12, Ч. 1. С. 160–164.
10. Грималиук А. М. До проблеми актуальності позитивно конотативного аспекту семантики німецьких фразеологізмів у пресі ХХІ століття. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2015. Вип. 52. С. 79–82.
11. Das Deutsche Referenzkorpus (COSMAS II). URL: <http://www.ids-mannheim.de/cosmas2/> (дата звернення: 15.09.2019).
12. Бинович Л. Э., Гришин Н. Н. Немецко-русский фразеологический словарь. Москва : Русский язык, 1975. 656 с.
13. Günter Drosdowski, Scholze-Stubenrecht. Duden – Redewendungen und sprichwörtliche Redensarten. Wörterbuch der deutschen Idiomatik. Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich : Dudenverl., 1992. S. 864.
14. Heinz Griesbach, Dora Schulz. Lagenscheid – 1000 deutsche Redensarten. Berlin; München; Wien; Zürich; New-York: Druckhaus Lagenscheid, 1981. S. 248.
15. Röhrich Lutz. Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten (Band 1-5). Freiburg, Basel, Wien, Herder, 1995.
16. Pfeifer W. Etymologisches Wörterbuch des Deutschen in 3 Bd. Berlin, 1989.
17. Hannoversche Allgemeine. Steuer auf Börsengeschäfte? Eine alte Idee wird wiederbelebt. 04.12.2018, S. 11 / COSMAS II. URL: <http://www.ids-mannheim.de/cosmas2/> (дата звернення: 05.06.2019).
18. Jasper Rothfels. Heidelberger Anwalt erhält Drohbrief: "Das ist für mich ein Angstphase, der so etwas macht". 09.08.2020 / Mannheimer Morgen. URL: https://www.mannheimer-morgen.de/orte/heidelberg_artikel,-heidelberg-heidelberger-anwalt-erhaelt-drohbrief-das-ist-fuer-mich-ein-angstphase-der-so-etwas-macht-_arid,1672320.html (дата звернення: 10.06.2021).
19. Kluge F. Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Berlin; N.Y., 1999.
20. Hamburger Morgenpost. Wahnsinniges Unterfangen. 14.06.2018 / COSMAS II. URL: <http://www.ids-mannheim.de/cosmas2/> (дата звернення: 10.07.2019).
21. Raimund Bauer. Lieber ein Ende mit Schrecken. 26.03.2019 / Niederösterreichische Nachrichten. URL: <https://www.noen.at/melk/kommentar/kommentar-lieber-ein-ende-mit-schrecken-noechling-roland-voracek-kommentar-sport-141323037> (дата звернення: 10.07.2019).

Hrymaliuk A. Expression of concept "FEAR" with explicitly lexeme and implicitly semantic connotative phraseological units

Summary. The article deals with phraseological units with explicitly lexeme and implicitly semantic connotations that express the concept "FEAR" and are used in modern texts of the German language press. The role of connotation in the meaning of phraseological units (PU) is very important, because many scholars discussed this problem, but there isn't unanimous opinion to this definition. In our opinion connotation includes emotively-evaluative, expressive and functionally stylistic constituents and bears the load of associative and image-bearing information with partly cultural and national peculiarities. Explicit and implicit connotative aspect was investigated in some phraseological units in modern German language. Due to the lack of a single interpretation of the term "concept", according to different researchers, the concept is considered as an indivisible idea of the object, the idea of the concept and even the concept itself. The thematic groups of the analyzed idioms are considered, the dominant ones and the archaized phraseological units are singled out. The lexicographic fixation are comparing with the text realization. A prerequisite for successful research is the modern large-scale text corpus. Corpus analysis is considered an important method in the phraseology; it allows to conduct research on the basis of modern language material. A productive collection has been selected on the basis of text corpora of the German Language Institute in Mannheim (Germany), which is the world's largest electronic collection of modern German-language texts. The study of the concept "FEAR" is selected due to the multifaceted nature of the emotional phenomenon, which is expressed and described by means language in all cultures of the world. Due to the ability of phraseological units to convey a wide range of emotions, the analysis of their connotative semantics remains relevant. According to the results of the research were analyzing the tendencies of using the selected phraseological units with explicit lexeme and implicit semantic connotations and the main stylistic functions of the journalistic texts.

Key words: concept, phraseology, idiom, explicit lexeme connotation, implicit semantic connotation.

*Hromovenko V. V.,**Doctor of Philosophy in the branch of knowledge 03 "Humanities",
majoring in 035 "Philology"**Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages of Professional Communication
International Humanitarian University*

MAIN TYPES OF DATABASES IN LINGUISTIC RESEARCH OF THE XXI CENTURY: FEATURES AND FUNCTIONAL PURPOSE

Summary. The article characterizes the main directions of using linguistic databases (LDB) with consistent demarcation of full-text and actual linguistic databases in modern linguistics. For the successful realization of the goal two main tasks have been solved: 1) acquaintance with full-text LDB and determining the specifics of their content and functioning; 2) delineation of theoretical and applied principles of factual LDB (2011–2021). The relevance of the article is motivated by the lack of a thorough analysis of the experience of creating and operating linguistic databases in domestic and foreign linguistics. The object of research is LDB as a set of systematized linguistic data; subject – specific tested LDB. The main methods are the method of critical analysis and descriptive-analytical method. The methodological basis of the article is the main provisions of applied linguistics and corpus linguistics. The database in modern linguistics is the most effective technology for a compact representation of the set of parameters of linguistic units, the convenience and speed of processing the necessary data to achieve a specific research goal. The factual linguistic database is recognized as the most adequate tool for preserving lexical, phraseological, terminological, morphological and syntactic, stylistic units with the reflection of their characteristics. The use of database technology in linguistics contributes to the convenient presentation of materials and their integration into a single structure, as well as improving the efficiency of working with them, opening new perspectives for further research based on full-text databases or factual databases. We see the prospect of work in the development of a linguistic database of political neologisms in Ukrainian and English.

Key words: database, linguistic database, corpus of texts, factual database, applied linguistics.

Statement of the problem and links with important scientific and practical knowledge. The effective solution of theoretical and applied problems in linguistics of the XXI century requires an appeal to computer technologies in general and the use of database technology, which allows you to quickly obtain lexicographic information from various sources. Thus, one of the productive areas of applied linguistics is the development of linguistic databases, the use of which allows solving a number of new problems and expands the possibilities for solving traditional problems.

Analysis of recent research and publications on the topic. The experience of using databases or data banks for the analysis of linguistic phenomena shows that their creation is mostly not the ultimate goal of the researcher (see the works of M. Bihdai [1], A. Galieva [2], Yu. Kalymon [3], N. Lototska [4], etc.). Databases are created for further multiple analysis of information contained in them, and the format of storing information in the form of databases

provides a fundamental opportunity, first, to verify the findings of other researchers, and, secondly, the possibility of further study collected in the database primary empirical information.

The urgency of the study is motivated by the lack of a thorough analysis of the experience of creating and operating linguistic databases in domestic and foreign linguistics.

The purpose of the article: to characterize the main directions of use of linguistic databases with consistent demarcation of full-text and actual linguistic databases in modern linguistics. Successful implementation of the goal involves solving the following tasks: 1) to get acquainted with full-text LDB and determine the specifics of their content and functioning; 2) to outline the theoretical and applied principles of factual LDB, created in 2011–2021.

The object of study is the linguistic database (LDB) as a set of systematized linguistic data. The subject of the work are specific tested LDB. The purpose and objectives of the work necessitated the use of the method of critical analysis and descriptive-analytical method.

The methodological basis of the article is the main provisions of applied linguistics (Ye. Karpilovska [5]) and corpus linguistics (O. Buhakov, T. Hriaznukhina, V. Shyrokov [6]).

Presentation of the main material of the study. Today in applied linguistics there are two main types of LDB: full-text LDB and actually LDB (see the works of N. Mishankina [7] and L. Rychkova [8], etc.).

Full-text LDB are positioned as documentary databases in which complete texts are presented. These include digital libraries, text collections and text corpora.

One of the first was the French base Frantext. Note that this is not a case, but the system of its operation allows the researcher to form his "working case" taking into account a number of parameters (author, date, genre, size, etc.). Work on the base began in 1957 as part of the preparation of the 16-volume "Thesaurus of the French Language" (TLFI), but over time, replenishment and development of facilities for the operation of the database became an independent task. Frantext received financial support, and an abortion of the French National Research Center (CNRS) of 30-50 people worked on it for half a century. The context is the basis of word usage from the texts of the XVI-XX centuries and continues to replenish today. In recent years, work has been carried out to deepen the "historical perspective" of Frantext: it has added databases of the Old French (IX-XIII centuries) and Middle French (XIV-XV centuries) periods, and anyone can use these databases for free. More than half of the database texts are provided with morpho-syntactic markup.

External access to Frantext has been open since 1992 for corporate users (libraries, universities, etc.) and is paid. Free access is

provided to the bibliographic database and to the electronic version of the “French Thesaurus”.

The advantages of Frantext include its size and long history of formation. However, these advantages are the source of his problems. The formats and systems of operation developed in the 1960's and 1970's are now very outdated and do not meet the capabilities of modern technology and the demands of researchers. Upgrading Frantext, in particular its conversion to XML standard and markup according to TEI recommendations, is a difficult task. However, the current system of exploitation of Frantext allows the solution of many linguistic and literary problems and is widely used by French language researchers around the world.

The first databases appeared in Britain in the 60's of the twentieth century (Brown University Corpus and Lancaster/Oslo-Bergen Corpus (LOB)) but one of the most famous and popular English language corpora is the British National Corpus (BNC). This database was created by the joint efforts of several British universities and publishers, as well as the British Library for the period 1991–1994.

Characteristics of the corpus: a) includes written and oral texts in British English of various genres and functional styles; b) the volume is more than 100,000,000 word usages; c) fragmentary type: texts of more than 45,000 words, presented in fragments, which avoids the influence of the individual style of a particular author on the results; d) equipped with morphological marking: each word form is characterized by belonging to a part of speech, category in the framework of a part of speech and form of word change.

BNC data are widely used in the compilation of dictionaries, grammars and textbooks in English, in linguistic research, in the work of artificial intelligence, as well as in the practice of teaching English.

The Ukrainian National Linguistic Corpus (UNLC) has been established at the Ukrainian Lingua-Information Fund of National Academy of Sciences of Ukraine to study the Ukrainian language and compile modern dictionaries. UNLC is being developed under the leadership of Academician of National Academy of Sciences of Ukraine V. Shyrovok [6, p. 103]. By the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine (dated February 11, 2004 №73) the National Dictionary Database of the Ukrainian Lingua-Information Fund of National Academy of Sciences of Ukraine was included in the state register of scientific objects of national heritage. The main directions of UNLC are: 1) provision of textual information according to certain criteria; 2) creation of input streams of linguistic information for various research systems; 3) integration of various linguistic-software means of word processing in a single environment.

There are two functional subsystems in the UNLC system:

1) bibliographic, i.e. electronic library as a collection of digital resources, which is the basis for the development of any corpus; the subsystem serves as a tool for collecting, storing, modeling and using natural language information in digital form;

2) full-text, i.e. full-text search, the user enters a search phrase, sets the maximum desired number of words between search engines and selects additional parameters of full-text search, namely: a) taking into account the order of words; b) search in a certain subset of objects; c) use of the lemmatization procedure; d) use of a synonymous lexicographic database; e) use of certain synonymous series; e) choice of grammatical parameters for each word included in the search fragment. The result of a full-text search is a list of bibliographic descriptions. But unlike a bibliography search, the user has direct access to each localization of the search fragment in the text, i.e. to all contexts that contain the search fragment. By

selecting the source, the user can view the contexts (for convenience, the search snippet is highlighted in red).

We also focus on the temporary storage (so-called ‘basket’) features: the user can select the objects that interest him from various search queries and save the data image for further work in other sessions. Using such a tool, the researcher can select sources of a particular author, style or genre and work only with this part of the body; this procedure makes it possible to distinguish from the general corpus its own sub-corpus, focused on solving personal problems. According to A. Luchyk and I. Ostapova, the functions of the basket allow to generate virtual ‘subcorpora’ in real time and within a single linguistic corpus, which simulate certain linguistic effects, providing each researcher with opportunities to realize his own ideas about standardity and balance [9, p. 35–36].

The UNLC system is multifaceted and can have many different applications: as a source base of linguistic information for the creation of a fundamental academic multi-volume lexicographic system “Dictionary of the Ukrainian language”; implementation of linguistic research in order to identify new linguistic phenomena and formalize existing ones; provides tools for grammatical and semantic marking of texts; convenient environment for statistical processing of textual information.

One of the main corpora of texts in Russian is the Russian National Corpus. Characteristics of the corpus: a) contains historical, literary, dialectal, written, oral, modern, translated texts covering a period of 200 years, so it is best suited for the study of short (several decades) and medium language changes; b) conditionally divided into two parts – modern (texts created in the period from 1951 to the present) and diachronic (is about 53 million words and combines texts of the XVIII century, XIX century and 1st half of XX century); c) equipped with a significant number of markings: lexical, morphological, syntactic, lexical-semantic and a number of other specialized markings; d) a feature of the corpus is poetic markup, which allows you to search for poetic texts with different parameters.

Includes the following subcorpora:

1) the deeply annotated corpus, in which a complete morphological and syntactic structure (dependence tree) is constructed for each sentence;

2) the parallel Russian-English corpus of texts, in which you can find all the translations for a particular Russian or English word or phrase;

3) the body of dialect texts, including the recording of dialect speech of different regions of Russia while preserving their grammatical specificity; special search is provided taking into account dialect morphology;

4) the corpus of poetic texts, in which it is possible to search not only for lexical and grammatical, but also for specific verse features (search for a certain combination in sonnets, epigrams, poems written by amphibrach, with a certain type of rhyme, etc.);

5) the educational corpus of the Russian language – a corpus with removed homonymy, the layout of which is focused on the school program of the Russian language;

6) the corpus of oral speech includes deciphering of tape recordings of public and private oral speech, as well as transcripts of films of the 2000s.

A distinctive feature of the Czech National Corpus is a) the possibility to obtain all examples of uses together with the contexts in which the word-form occurs, the frequency with which the word-form enters the corpus; b) the morphological analyzer, which allows for morphological and contextual analysis.

Actually, LDB are factual information systems and contain structured information about linguistic units of various kinds. Ye. Karpilovska clarifies that the models for a computer are modern, declarative and procedural knowledge about them to become factual information for the development of singers in computer linguistics [5, p. 34], that is why this type of LDB is also called factual and is classified according to the level of language description into phonetic, morphological, lexical, terminological, phraseological and syntactic [10, p. 30].

Over the last 10 years (2011–2021) the following theoretical and applied principles of factual LDB in linguistics have been updated:

1) electronic dictionary of paronyms, the construction of which involves the following tasks: interpretation at the grapheme level of the main characteristics of paronyms – “sound similarity” (in relation to the written form of language); formation of LDB phonetic paronyms of the Ukrainian language; formation of LDB quasi-paronyms of the Ukrainian language; integration of LDB paronyms with the explanatory dictionary of the Ukrainian language in the general lexicographic system of the Ukrainian Lingua-Information Fund of National Academy of Sciences of Ukraine [11];

2) creation of the database of Ukrainian particles was implemented using software products Microsoft Word and Microsoft Access 2010. The database is a table of 38 fields, which correlates with the relevant information about the particles, and more than 200 rows (records). For convenience of work the form from 9 tabs each of which reflects essential parameters of particles, and the built-in procedures of automatic data processing is constructed. Each tab contains the corresponding text fields and controls [12];

3) the LDB of the special vocabulary of the Belarusian language contains not only lexical units, but also various kinds of linguistic information about them (about part of speech; about lexical and semantic variants having a “special” meaning; about derivatives related to the area of special use, etc.) [13];

4) compiling an electronic dictionary taking into account modern lexicographic methods and technologies to create a detailed description of Taras Shevchenko’s language and optimizing the work of researchers with texts of his creative heritage, which involves the following tasks: compiling a database of fixed language units with their grammatical and quantitative characteristics; creation of a user-friendly interface that could search, sort and statistically process the information collected in the database according to the needs of researchers [14];

5) elaboration of tasks of infological [15] and datalogical [16] stages of LDB design “Concept *human* in the phraseology of East Steppe Ukrainian dialects”. At the infological stage: a) the corpus of areal phraseological units (APhU) of East Steppe Ukrainian dialects with the archisema ‘human’ was formed; b) the classification types of APhU by axiological, ideographic, structural parameters are determined; c) the list of culture codes and intercode transitions of the analyzed concept is developed; d) the dictionary article of APhU is constructed; e) the LDB design table is concluded. During the data stage, the LDB was created on the basis of Microsoft Office Access using a single data table, which is an alphabetical dictionary of the analyzed APhU with an indication of belonging to a particular phraseosemantic group or subgroup; queries responsible for sampling data from the table for certain parameters; forms that appear as pages in the menu; macros that provide navigation actions in the menu sections of the LDB. The main menu is presented in

the sections “Areal phraseological units”, “Codes of culture”, “Axiological characteristics”, which fully corresponds to the structural components of the concept *human* in the phraseology of East Steppe Ukrainian dialects;

6) design of the database “Syntactic phraseology in the Ukrainian language”, which provides infographic (selection and structuring of relevant linguistic and/or linguistic data, i.e. selection of models of syntactic phraseology in the Ukrainian language and establishing their classification features) and datalogical (choice of database management system) stages. The main field in the form mode is the field “Structural scheme of the sentence”, which corresponds to the record of the sentence model. The rest of the selected features of syntactic phraseology are grouped by the author in eight tabs: 1) structure (type of sentence by structure; partial language status of the core component; number of word forms within the core component; variants of structural scheme; presence of distributors); 2) semantics (typical semantics of a sentence; additional semantic nuances; semantic type; degree of fusion of components; presence/absence of lexical restrictions on filling the position of a variable component; figurative models); 3) syntactic paradigm reflects the component composition of the syntactic paradigm of the described sentence model (grammatical modifications of time, method, phase, modal and other transformations of the basic sentence model); 4) pragmatics (pragmatic function of syntactic phraseology; pragmatic status of the speaker; pragmatic status of the addressee); 5) statistics (calculation of indicators of association MI, MI³, MI log Freq, Dice and gmean); 6) semantic-paradigmatic properties (syntactic synonyms; syntactic homonyms); 7) dictionary information (data given in authoritative dictionaries); 8) examples of use in artistic, journalistic and conversational styles [17];

7) concept, structure and content of LDB negative-evaluative vocabulary developed for linguistic research in the field of linguistic expertise [10];

8) an electronic terminographic product in the form of a terminological database “Classification parameters of phraseological units” with a consistent implementation of the infological and datalogical stages. The DB is a special terminological dictionary (monolingual: Ukrainian), which has 113 terms for designating the types of phraseological units, covers 17 phraseological classifications and was created to store information, optimize and intensify system research on fundamental questions of phraseology [18];

9) elaboration of the technology of compiling dictionaries using databases on personal computers: construction of an abstract model of this dictionary; generation of structure and application software: lexicographic database; filling the lexicographic database; converting the lexicographic database to the appropriate final form [19].

Conclusions and prospects. The database in modern linguistics is the most effective technology for a compact representation of the set of parameters of linguistic units, the convenience and speed of processing the necessary data to achieve a specific research goal. The factual linguistic database is recognized as the most adequate tool for preserving lexical, phraseological, terminological, morphological and syntactic, stylistic units with the reflection of their characteristics. The use of database technology in linguistics contributes not only to the convenient presentation of materials and their unification into a single structure, but also to an increase in the efficiency of working with them, and also opens up new prospects for further research on the basis of created full-text databases or using factual databases.

We see the prospect of research in the development of a linguistic database of political neologisms in Ukrainian and English translations.

References:

1. Бігдай М.О. Идеографічні параметри дієслівної лексики української мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Чернівці, 2020. 20 с.
2. Галиева А.М. Представление глаголов физиологического действия и состояния в лексикографической базе данных татарских глаголов. *Ученые записки Казанского университета. Серия «Гуманитарные науки»*. 2018. Т. 160. Кн. 5. С. 1219–1234.
3. Калимон Ю.О. Структурно-інформаційна модель словника мови новел Василя Стефаника : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Чернівці, 2020. 20 с.
4. Лотоцька Н.Я. Ідіолект Романа Іваничука: корпуснобазований та лінгвокогнітивний підходи : дис. ... докт. філософії : 035 «Філологія» / Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2021. 324 с.
5. Карпіловська Є.А. Вступ до прикладної лінгвістики: комп'ютерна лінгвістика. Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2006. 188 с.
6. Корпусна лінгвістика / В.А. Широков, О.В. Бугаков, Т.О. Грязнухіна та ін. Київ : Довіра, 2005. 471 с.
7. Мишанкина Н.А. Базы данных в лингвистических исследованиях. *Вопросы лексикографии*. 2013. № 1 (3). С. 25–33.
8. Рычкова Л.В. Полнотекстовые базы данных как материал для лингвистических исследований. *Язык. Образование. Компьютер*. Гродно, 2010. С. 112–115.
9. Лучик А., Остапова І. Синтагматична параметризація еквівалентів слова у парадигмі корпусної лінгвістики. *Human. Computer. Communication (20-22 September, Lviv)*. 2017. С. 33–37.
10. Кочергина К.С. Лингвистическая база данных отрицательно-оценочной лексики: концепция, структура, наполнение. *Вестник Томского государственного университета*. 2019. № 446. С. 29–40.
11. Грязнухіна Т., Любченко Т. Електронні словники паронімів та їх використання в системах автоматичної обробки тексту. *Комп'ютерна лінгвістика: сучасне та майбутнє* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23–24 лютого 2012 р.). Київ : КНЛУ, 2012. С. 15.
12. Загнітко А., Ситар Г., Данилюк І. Структура і модель бази даних «Українські частки та їхні еквіваленти». *Комп'ютерна лінгвістика: сучасне та майбутнє* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23–24 лютого 2012 р.). Київ : КНЛУ, 2012. С. 21–22.
13. Мишкевич О.С. Лингвистическая база данных (ЛБД) специальной лексики белорусского языка с точки зрения потенциальных пользователей. *Прикладная лингвистика в науке и образовании* : сборник трудов VI Международной научной конференции (Санкт-Петербург, 5–7 апреля 2012 г.). Санкт-Петербург : ООО «Книжный дом», 2012. С. 203–206.
14. Дарчук Н.П., Лангенбах М.О. Електронний словник як дослідницька база даних (на прикладі електронного словника мови Тараса Шевченка). *Мовні і концептуальні картини світу*. 2014. Вип. 50 (1). С. 442–447.
15. Гарбера І. Інфологічний етап проектування лінгвістичної бази даних «Концепт «Людина» у фразеології східноєвропейських українських говірок». *Славистика*. Београд, 2017. № 1–2. С. 112–118.
16. Гарбера І. Лінгвістична база даних «Концепт людина у фразеології східноєвропейських українських говірок»: структура та функції. *Лінгвістичні студії/Linguistic Studies*. Вінниця, 2019. Вип. 37. С. 123–130.

17. Ситар Г. Синтаксичні фразеологізми в розрізі конструкційної граматики. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 458 с.
18. Краснобаева-Черная Ж.В. Терминологический банк данных «Классификационные параметры фразеологических единиц» как электронный терминографический продукт: опыт проектирования. *Вопросы лексикографии*. 2020. № 18. С. 117–132.
19. Кульчицкий І., Костирко В. Укладання словників за технологією лексикографічної бази даних. *Вісник Державного університету «Львівська політехніка»*. 2000. № 402 : Проблеми української термінології. С. 119–122.

Sources:

1. FRANTEXT. URL: <http://www.atilf.fr> (дата звернення: 19.12.2021).
2. British National Corpus. URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/> (дата звернення: 19.12.2021).
3. Український національний лінгвістичний корпус Українського мовно-інформаційного фонду НАН України. URL: http://lcorp.ulif.org.ua/virt_unlc/ (дата звернення: 19.12.2021).
4. Национальный корпус русского языка. URL: <http://www.ruscorpora.ru/> (дата звернення: 19.12.2021).
5. Český národní korpus. URL: <https://korpus.cz/> (дата звернення: 19.12.2021).

Громовенко В. Основні типи баз даних у лінгвістичних дослідженнях XXI століття: особливості й функційне призначення

Анотація. У статті схарактеризовано основні напрями використання лінгвістичних баз даних (ЛБД) з послідовним розмежуванням повнотекстових і власне лінгвістичних баз даних у сучасному мовознавстві. Для успішної реалізації мети вирішено два основні завдання: 1) ознайомлення з повнотекстовими ЛБД та визначення специфіки їх наповнення та функціонування; 2) окреслення теоретико-прикладних засад фактографічних ЛБД (2011–2021 рр.). Актуальність статті мотивована відсутністю ґрунтовного аналізу досвіду створення й функціонування лінгвістичних баз даних у вітчизняній і закордонній лінгвістиці. Об'єктом дослідження постає ЛБД як сукупність систематизованих лінгвістичних даних; предметом – конкретні апробовані ЛБД. Основними методами постають метод критичного аналізу й дескриптивно-аналітичний метод. Методологічну базу статті становлять основні положення прикладної лінгвістики та корпусної лінгвістики. База даних у сучасному мовознавстві постає найефективнішою технологією для компактної репрезентації сукупності параметрів мовознавчих одиниць, зручності й швидкості опрацювання потрібних даних для реалізації конкретної дослідницької мети. Фактографічну лінгвістичну базу даних визнано найбільш адекватним інструментом збереження лексичних, фразеологічних, термінологічних, морфологічних і синтаксичних, стилістичних одиниць із відображенням їх характеристик. Використання технології БД в лінгвістиці сприяє зручному представленню матеріалів і їх об'єднанню в єдину структуру, а також підвищенню ефективності роботи з ними, відкриваючи нові перспективи для подальших досліджень на основі створених повнотекстових баз даних або з використанням фактографічних баз даних. Перспективу роботи бачимо в розробці лінгвістичної бази даних політичних неологізмів в українській та англійській мовах.

Ключові слова: база даних, лінгвістична база даних, корпус текстів, фактографічна база даних, прикладна лінгвістика.

Доронкіна Н. Є.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 1
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут України ім. Ігоря Сікорського»

СТРУКТУРИ КОМПОЗИЦІЙНО-МОВЛЕННЄВИХ ФОРМ В АНГЛОМОВНІЙ ЛІТЕРАТУРІ АБСУРДУ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню результата горизонтального членування тексту у комічній абсурдистській літературі на матеріалі таких творів: «Книга нісенітниць» Е. Ліра (1846), «Пригоди Аліси у Країні Чудес» Л. Керрола (1865), «Як відрізати птахів від квітів» Р. Вуда (1907), «Поросята під дощем & Локшина: поеми» Дж. Прелуджі (2000). Визначено об'єкт дослідження абсурдистських літературних творів. Виявлено чинники виникнення комічного ефекту у комічних абсурдних текстах. Обговорено та уточнено поняття «абсурд» як філософської категорії та з'ясовано значення терміну «літературний абсурд». Розглянуто базові властивості композиційно-мовленнєвих форм у співвідношенні з характерними рисами літературного абсурду. Висвітлено критерії виокремлення композиційно-мовленнєвих форм. Проведено порівняння з комедійними формами абстрактного тексту і з'ясовано особливості останніх, а також визначено відмінність комунікативних характеристик. Розглянуто особливості опису, розповіді та міркування порівняно з відповідними формами комедійних абсурдних текстів. Особливу увагу приділено проявам семантичного скандалу у композиційно-мовленнєвих формах абсурдного комічного тексту. Аналіз композиційно-мовленнєвих форм типу «міркування» проведено, спираючись на його розподіл на підтипи відповідно до комунікативно-пізнавальної функції. Окрім того, виокремлено п'ять різновидів аргументів та аргументативних фрагментів, які складають зміст композиційно-мовленнєвих форм у кореляції із розподілом на підтипи міркування. Описано особливості кожного із різновидів в абсурдному комедійному тексті. Проаналізовано структуру аргументу кожного різновиду аргументативного фрагменту. Визначено логічні та семантичні чинники виникнення комедійної абсурдності. Сформульовано передумови виникнення семантичного скандалу в абсурдній літературі.

Ключові слова: абсурд, семантичний скандал, аргумент, композиційно-мовленнєва форма, комунікативно-пізнавальна функція.

Постановка проблеми. Починаючи з XIX століття, література абсурду посідає значне місце не лише в англійській, але і у світовій літературі. Засновниками цього літературного напрямку вважають Е. Ліра та Л. Керрола. Більшість видатних європейських та американських письменників тією чи іншою мірою використовували абсурдизм у своїх літературних творах і театральних п'єсах (К. Воннегут, Ж. Жене, Е. Іонеско, А. Камю, Ф. Кафка, С. Мрожек, Е. Олбі, Д. Хармс, та інші). Інтерес літературознавців, лінгвістів і простих читачів до літератури абсурду зумовлений спонуканням до розширення меж знань та розвитку абстрактного мислення, оскільки контр-

сенси, з якими стикається розум, спочатку сприймаються як абсурд, а згодом стають частиною логіки міркувань. Зокрема, непрямі докази і докази від протилежного неможливі без звернення до абсурду та розмежування істинних і хибних міркувань [1].

Попри те, що абсурд припускає порушення чи відсутність логічних зв'язків, абсурдний текст спирається на певну логічну структуру, що потребує аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Об'єктом дослідження абсурдистської літератури є абсурдне існування, що потребує чіткого уявлення про «абсурд» як центральну філософську категорію цього виду літератури. Відповідно до Енциклопедії постмодернізму цей термін належить до інтелектуальної традиції та означає безглуздість, тобто порушення логічного закону суперечності. Абсурд – зворотній бік смислу, його перетворена форма [1].

Є. Ключев відмітив, що слід розрізняти повсякденний нонсенс, що є хаосом, та літературний нонсенс, який припускає гру за правилами. Це означає, що літературний нонсенс піддається упорядкуванню. Крім того, було введено поняття «семантичний скандал», що означає стихійний зміст без обмежень. Доведено, що у тексті літературного абсурду семантичний скандал зводиться нанівець чіткою структурною формою [2].

Особливу увагу дослідників привертає комічний абсурд, оскільки абсурд і гумор – це два когнітивні та лінгвістичні явища, які часто супроводжують одне одного. Зокрема, С. Івлева висвітлила такі різновиди комічного абсурду, як оцінний (коли відбувається переосмислення цінностей) і логічний. Останньому притаманні суперечливі твердження або твердження, з яких виводиться протиріччя. Виокремлено такі моделі комічного логічного абсурду:

- із попередньої тези не виводиться наступна;
- із попередньої дії не виводиться наступна;
- із попередньої тези не виводиться наступна дія [3].

Мета роботи – виявлення джерела абсурдності у комічних текстах, порівняння структури аргументативного літературного абсурду з аргументативними структурами та визначення особливостей абсурдної аргументації.

Виклад основного матеріалу. Оскільки характерною рисою літературного абсурду є наявність структури, то письменники, твори яких належать до цього напрямку, використовують відомі композиційні форми. Горизонтальне членування тексту спричинює його розподіл на фрагменти або блоки, кожен із яких виступає як складна функція за текстово-мовленнєвою єдністю. Ці блоки, що називають композиційно-мовленнєвими формами, слугують інструментом структурування думки

та упорядкування її розвитку [4, с. 140]. Традиційно розглядають такі форми, як опис, розповідь і міркування, які також знаходять своє відображення у літературі абсурду. Аналізуючи абсурдний текст, слід співвіднести характерні риси літературного абсурду з такими властивостями композиційно-мовленнєвих форм:

- 1) просторово-часова чи логічна впорядкованість думок;
- 2) типовість логічного змісту;
- 3) відстороненість від конкретних проявів мови;
- 4) єдність певного типу знакового змісту і типу структури;
- 5) належність до складних синтаксичних комплексів;
- 6) незвідність власних якостей до якостей речень, що входять до складу композиційно-мовленнєвої форми;
- 7) повторюваність формальних рис;
- 8) однорідність форм словесної композиції;
- 9) функціонування як норма типового синтаксичного оформлення тексту, що характеризується ізоморфізмом між структурами всередині тексту і граматичними структурами мови;
- 10) модальна єдність, тобто єдине ставлення мовця до предмету висловлення;
- 11) орієнтованість на адресата, що реалізується за допомогою відбору мовних засобів.

Виокремлення композиційно-мовленнєвих форм відбувається за такими критеріями:

- 1) комунікативна інтенція, що реалізується у тексті;
- 2) типові мовні засоби її реалізації;
- 3) характер рематичних компонентів висловлювань;
- 4) форми думки, представлені у формі;
- 5) тип структурних зв'язків між реченнями та їхніми частинами;
- 6) тип інформації, що об'єктивується;
- 7) логічна основа змісту форми [5].

Зокрема, комунікативною інтенцією опису слугує констатація або повідомлення. Крім того, однією з характеристик опису є зображувальний тип інформації. Комунікативною інтенцією опису є констатація або повідомлення. Форма і функція рематичного компоненту значно впливає на характер опису. Розділяють статичний опис із якісною та предметною ремою (позначення предметів, явищ, людей, стану та якості), динамічний опис (відображення змін об'єктів у часі), а також опис із імпресивною ремою (зображення емоцій). Вірш Е. Ліра з його «Книги нісенітниць» нагадує опис із експресивною ремою:

*There was an Old Man with a beard,
who said, "It is just as I feared!
Two Owls and a Hen,
four Larks and a Wren,
Have all built their nests in my beard!"* [6].

Втім, є відмінність між описом та формою вірша. По-перше, інтенція автора полягає головним чином у тому, щоб насмішити читача. По-друге, повідомлена інформація є нісенітницею, тобто суперечить дійсності.

На відміну від опису, розповідь описує розвиток подій у часовій послідовності або зміну стану. Логічною основою розповіді слугує подія, а головною ознакою – динамічність. Тому розповіді відповідає сюжетно-динамічний тип інформації. Рематична домінанта є динамічною та акціональною, що реалізується за допомогою мовних засобів, які позначають фізичні дії, рух та інші активні дії. Між реченнями переважно

має місце послідовно-часовий або ланцюжковий структурний зв'язок, коли думки слідує одна за одною [7, с. 57-58].

У комічному абсурдному тесті між діями та висновками немає логічного зв'язку, як це продемонстровано у книжці Л. Керола «Аліса у Країні Чудес»:

"How am I to get in?" she repeated, aloud. "I shall sit here," the Footman remarked, "till to-morrow—"

At this moment the door of the house opened, and a large plate came skimming out, straight at the Footman's head: it just grazed his nose, and broke to pieces against one of the trees behind him. ... The Footman seemed to think this a good opportunity for repeating his remark, with variations. "I shall sit here," he said, "on and off, for days and days." "But what am I to do?" said Alice. "Anything you like," said the Footman, and began whistling [8, p. 79-80].

Репліка лакея *"I shall sit here ... till to-morrow* не є логічною відповіддю Аліси на її запитання *«How am I to get in?»*. Інша відповідь на запитання *"But what am I to do?"*, коли Аліса знову хотіла дізнатись, як увійти в дім, *"Anything you like,"* [8, p. 79-80] взагалі не дає Алісі корисної інформації.

Інший уривок із цієї книжки зображує нелогічну поведінку: *Alice did not at all like the tone of this remark, and thought it would be as well to introduce some other subject of conversation. While she was trying to fix on one, the cook took the cauldron of soup off the fire, and at once set to work throwing everything within her reach at the Duchess and the baby—the fire-irons came first; then followed a shower of saucepans, plates, and dishes [8, p. 83].*

Важко пояснити не лише поведінку кухарки (*the cook took the cauldron of soup off the fire, and at once set to work throwing everything*), але і відсутність реакції на неї.

Аргументація реалізується у композиційно-мовленнєвій формі «міркування», яка відповідає такій формі мислення, як умовивід. У міркуванні мовець окреслює хід своїх думок і застосовує мовні засоби, що відображають логічний зв'язок, зокрема такий його різновид, як каузальний зв'язок. Міркування має такі характеристики, як логічність, продуманість, виводимість. Остання характеристика припускає наявність проблеми та маніфестацію ланцюжка суджень, в якому із попередніх суджень логічно виводяться наступні.

Міркування розділяють на підтипи відповідно до композиційно-мовленнєвої функції, а саме: власне міркування (функція – вивід нового знання); доведення (функція – встановлення істинності чи хибності певного твердження); підтвердження (функція – встановлення достовірності певного твердження); обґрунтування (функція – встановлення доцільності певної дії); пояснення (функція – встановлення причин певної події) [9, с. 20–27].

Цей розподіл корелює із класифікацією аргументативних фрагментів та аргументів, які складають зміст композиційно-мовленнєвих форм. Всвітлено такі типи аргументів, як висновок, підтвердження, спростування, пояснення та обґрунтування. Відповідно, комунікативними намірами мовця є пояснення, обґрунтування, спростування, доказ та інші [10]. Наше дослідження спирається на модель аргументу С. Тулміна, згідно з якою аргумент складається із шести компонентів: 1) Тези, тобто твердження, в істинності якого переконують реципієнта; 2) Даних, в істинності яких немає сумніву; 3) Підстави, що дозволяє перейти від даних до твердженнь; 4) Підтвердження, що підтримує Підставу; 5) Обмежувача, що окреслює область дії підстави; 6) Кваліфікатора, який демонструє ступінь впевнено-

сті аргументатора в істинності Тези [11, с. 274-277]. У загальному випадку міркування композиційно складається із ключової ланки, яка формулює Тезу, а також тіла та резюмуючої ланки, тобто висновку щодо правдивості Тези. У разі позитивного висновку формулювання Тези відбувається двічі. Втім, зазвичай у міркуванні присутня одна з цих ланок.

В абсурдній аргументації принаймні один із елементів суперечить дійсності. Зазвичай у цій ролі виступають Теза, Дані чи Підстава. Композиційно-мовленнєвою функцією обґрунтування є встановлення доцільності дії із позитивною вірогідністю. Р. Вуд написав книгу «Як відрізнити птахів від квітів» і пояснив це тим, що їх легко переплутати, що суперечить дійсності та створює комічний ефект. Комунікативно-пізнавальною функцією підтвердження є встановлення достовірності твердження, що потрібно підтвердити із позитивною вірогідністю. Р. Вуд підтверджує можливість переплутати птицю і квітку за допомогою метафор (wall-flower – дама, що залишилася без партнера на танцях; hen – жінка із низькими інтелектуальними здібностями).

By other Nature books I'm sure,
You've often been misled,
You've tried a wall-flower to secure
And "picked a hen" instead

.....
I hence submit for your inspection,
This very new and choice collection [12].

У розглянутому фрагменті абсурдним є формулювання проблеми (квітку і рослину легко переплутати). Крім того, Підтвердження також є абсурдним, оскільки базується на переносному значенні слів.

Метою іншого різновиду міркування та пояснення слугує розкриття причини певної події чи явища, тобто Тезою аргумента є причина у каузальній ситуації. Наприклад, Р. Вуд порівнює рослину (виноград) і тварину (мавпу), пояснюючи той факт тим, що людина, яка випила надмірну кількість вина, зробленого із виноградного соку, поводить себе як мавпа, оскільки вона висить на гілці подібно до виноградного грона.

The Apes, from whom we are descended,
Hang ape-x down from trees suspended,
And since we find them in the trees,
We term them arbor-ig-i-nes.
This quite explains the monkey-shines
Cut up by those who pluck from vines
The Grape, and then subject its juices,
To Bacchanalian abuses [12].

У наведеному прикладі Теза (візуальна подібність на дереві) і Дані (подібна поведінка) не суперечать дійсності. Абсурдною є Підстава, тобто спроба логічно поєднати ці факти.

У наступному різновиді (міркуванні, підтвердженні) Теза знаходиться у ключовій ланці, тобто судження, істинність якого треба підтвердити шляхом наведення фактів чи думок. Унаслідок цього реципієнт більше вірить в істинність Тези.

Власне міркування, що містить аргумент-висновок, складається із послідовності суджень, упорядкованих за принципом: «засновок-висновок». Оскільки висновок у цьому різновиді міркування виконує функцію Тези, то ключова ланка знаходиться у постпозиції, що зумовлює відсутність резюмуючої ланки. Аргументативний фрагмент у цьому разі містить один аргумент або ланцюг аргументів, де останній висновок слугує

головною Тезою, як це продемонстровано у наступному фрагменті статті, де, починаючи із припущення, побудовано ланцюг суджень, останнім із яких є висновок.

У наступному прикладі продемонстровано аргумент-підтвердження, де використано ланцюг аргументів-висновків як думки і факти на користь Тези.

Oh, you can 't help that," said the Cat : "we're all mad here. I'm mad. You're mad." "How do you know I 'm mad ?" said Alice. "You must be," said the Cat, "or you wouldn't have come here." Alice didn 't think that proved it at all ; however, she went on: "And how do you know that you're mad ?" "To begin with," said the Cat, "a dog 's not mad. You grant that ?" "I suppose so," said Alice. "Well, then," the Cat went on, "you see a dog growls when it 's angry, and wags its tail when it 's pleased. Now I growl when I'm pleased, and wag my tail when I'm angry. Therefore I 'm mad." "I call it purring, not growling," said Alice. "Call it what you like," said the Cat [8, p. 99-91].

Тезою аргумента-підтвердження слугує твердження про те, що всі, хто знаходиться у Країні Чудес, є божевільними. На користь Тези приводиться послідовність аргументів-висновків, які створюють псевдоаргументацію, логічні вади якої очевидні. Її результат полягає не в тому, що читач більше вірить в істинність Тези, а у комічному ефекті.

Особливим різновидом міркування є спростування, оскільки висновок суперечить Тезі. Вірш Дж. Прелюцкі має подібну побудову:

I kissed a frog because I'd heard
that it would turn into a prince.
That's not exactly what occurred,
and I've been croaking ever since [13].

Замість очікуваного наслідка (*it would turn into a prince*), що слугує Тезою, результат дії був іншим (*I've been croaking ever since*). У пресупозиції знаходиться абсурдна інформація із численних казок, яка слугує Підтримкою.

Висновки. Проведений аналіз 200 комічних абсурдних текстів показав, що абсурдність виникає під дією таких чинників: 1) семантичний скандал; 2) порушення логічних зв'язків. Семантичний скандал забезпечується за рахунок того, що контент суперечить дійсності або загальноприйнятим правилам і нормам.

Автори комічних абсурдних текстів використовують усі види композиційно-мовленнєвих форм. Втім, головна комунікативна інтенція таких форм полягає в тому, щоб насмішити реципієнта. Водночас інтенція форми, яку використовує автор абсурдного тексту, є другорядною.

Комічний ефект такого тексту забезпечується такими чинниками, як абсурдність, використання слів у переносному значенні та гра слів. Перспективи подальших досліджень пов'язані із визначенням ролі гри слів та інших мовних засобів у створенні комічного ефекту.

Література:

1. Энциклопедия постмодернизма. URL: <http://niv.ru/doc/philosophy/encyclopedia-post-modern/index.htm#d1>
2. Ключев Е. Теория литературы абсурда. Москва: УРАО, 2000. 191 с.
3. Ивлева С. В. Прагматические характеристики комического абсурда. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2010. № 3. С. 133-138.
4. Гайденок Ю. О. Семантико-прагматичний потенціал авторської мови та авторського мовлення Шарлотти Бінгем. Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Чернівці, 2018. 300 с.

5. Брандес М. П. Стилистика текста. Теоретический курс. Москва: Прогресс-Традиция; ИНФРА, 2004. 416 с.
6. Lear E. A book of nonsense. Alma books, 2019. 128 p.
7. Валгина Н. С. Теория текста. Москва: Логос, 2003. 173 с.
8. Carrol L. Alice's Adventures in Wonderland. Chicago, Illinois: VolumeOne Publishing, 1998. 192 p
9. Трошева Т.Б. Формирование рассуждения в процессе развития научного стиля русского литературного языка XVIII - XX вв. (сопоставительно с другими функциональными разновидностями). Дис.... д-ра. филол. наук.: 10.02.01. Пермь, 2000. 329 с.
10. Доронкіна Н.С. Аргументативні фрагменти науково-технічних статей. *Наукові записки. Філологічні науки (мовознавство)*. Кропивницький, 2018. Вип. 164. С.420–423.
11. Филиппов К. А. Лингвистика текста: курс лекцій. СПб.: Изд-во С.-Петербургуниверситета, 2007. 331 с.
12. Wood R. W. How to tell the birds from the flowers and other wordcuts. URL: <https://doi.org/10.5962/bhl.title.153993>
13. Prelutsky, Jack. It's Raining Pigs & Noodles: Poems. New York, NY: Green Willow Books, 2000. 159 p.

Doronkina N. Structures of Compositional Speech Forms in English-language nonsense literature

Summary. The article is devoted to investigating the result of horizontal text decomposition in comical nonsense literature on the material taken from the following books: by Lear E. “A book of nonsense” (1846), “Alice's Adventures in Wonderland” by L. Carrol (1865), “How to Tell the Birds from the Flowers”

by R. Wood (1907), “It's raining pigs&Noodles: Poems” by J. Prelutsky (2000). The research object of nonsense literature is determined. The main factors for comical effect to appear in comical nonsense texts are revealed. The concept of absurd as a philosophical category is clarified. The meaning of the term “literature absurd” is found out. The fundamental properties of compositional speech forms in accordance with characteristic features of literature absurd are considered. The criteria of compositional speech forms selection are revealed. The comparison with comical forms of absurd text is performed with features of the latter being clarified. Besides, the difference of communicative characteristics was determined. The peculiarities of description, narration and reasoning on comparison with corresponding forms of comical absurd texts are considered. Special attention is paid to semantic scandal manifestation in compositional speech forms of absurd comical texts. The performed analysis of reasoning is based on the division into subtypes according to their communicative and cognitive functions. Five versions of arguments and argumentative fragments being the content of compositional speech forms are revealed in correlation with the division into subtypes of reasoning. The peculiarities of each version in absurd comical text are described. The argument structure of each argumentative fragment type is analyzed. The preconditions of semantic scandal in absurd literature are formulated.

Key words: nonsense, semantical scandal, argument, compositional speech form, communicative and cognitive function.

*Zabotnova M. V.**PhD Student at Borys Grinchenko Kyiv University,
Lecturer of the Department of Philology, Translation and Strategic
Communication at the National Academy of the National Guard of Ukraine*

DISCOURSE PECULIARITIES OF INTERNET MEMES

Summary. The article is devoted to the discourse analysis of the internet memes. It highlights the peculiarities of the internet memes and figures out the features which implement political discourse based on the classification proposed by the Netherland scholar T. van Dijk in his book “Discourse and Power”. The proposed theoretical material has been reworked stressing out the prior directions of contemporary linguistics. Practical material was purposefully selected from official pages of news agencies in social network Instagram among which there are: BBC News, Telegraph, the Independent, and the Times. All the mentioned resources are official representatives in social networks. The aim of this work is based on the process of figuring out discourse peculiarities of internet memes. To achieve the proposed aim there is a need to identify key information concerning internet memes themselves and the way they implement political discourse on the internet. The author proposes basic information concerning the research on discourse, political discourse and internet memes. Moreover, the article points out key classifications on discourse and internet memes. Being based on the classification by T. van Dijk the work analyses pragmatological, lexical, and semantological features which are appropriate for political internet memes. The article figures out separate phrases and word-combinations which express the highest level of emotional marking and implement core intentions posed by news agencies in Instagram. The priority was granted to internet memes which depict political situation in two countries – the United States of America and the United Kingdom. In conclusion the author proposes the results of the comparative analyses which presents distinctive as well as common features of political discourse verbalization of internet memes.

Key words: political discourse, internet memes, social networks, comparative analysis, discourse analyses, political memes.

Introduction. Means of communication of modern digital interaction continue growing in number. Today it includes numerous features which enlist not only linguistical aspects but also visual units such as internet memes which are integrated into the sphere of politics being bright example of information presentation. Thus, the urgency of this work is formed due to the wide-spread usage of internet memes with political content and their role in implementing political discourse worldwide.

Numerous researchers work with internet memes: P. Davison [1] who describes visual effects of internet memes, R. Dawkins [2] – the scholar who has been the first who used the term “memes”, and A. Kulkarni [3] who highlights core issues connected with political memes; describes political discourse: F. Batsevych [4] who devotes his works to discourse and its classifications, T. van Dijk [5] who works with all spheres of discourse, etc.

The urgency of the work is formed due to the needs of determining political memes as linguistic units which can implement political discourse.

The aim of work is to figure out discourse peculiarities of internet memes.

To achieve the aim there is a need to identify key information concerning internet memes and the way they implement political discourse.

Results and discussions.

Practical material was purposefully selected from official Instagram pages of British news agencies such as: BBC News, Telegraph, the Independent, and the Times. All the chosen internet memes have political context.

Dr. Richard Dawkins [2] was the first scientist who proposed the concept “meme”. His book “Selfish Gene” which has been published in 1976 highlights that memes are units which have so called replicating element of cultural heritage which, due to its similarity, can be multiplied and transmitted to future generations. Contemporary linguistic views on this concept differs from original one – nowadays memes can include pictures, video-fragments, emojis, and GIFs. However, the term “Internet meme” was firstly proposed by American author Mike Godwin in 1993. In 2012 P. Davison in the article “The Language of Internet Memes” points out that “Internet memes is a unit of culture, mainly a joke, which may have an influential power due to its ability to spread online”. In our article [6] the meme was defined as a cultural, linguistic phenomenon which depends on emotional and educational possibilities of its author and further Internet-users, it is realized as a linguistic unit in the process of digital interaction. Internet memes with political content are not the exception. They are formed not to entertain only, but to inform and share views.

Thus, it is possible to determine that political memes are linguistic and psycholinguistic units of the Internet which narrative is completely based on the political content aimed at the information, disinformation, entertainment, and formation of the required political views [7].

Political discourse is represented in works of the Netherland scholar T. van Dijk who has pointed out in his work “Discourse and Power” that for political discourse it is inherent to have counterarguments, exaggerations and situational semantics, that can work with political memes. “Political discourse can solve the question by itself only, it can depict what is true and what is false. Political discourse declares its ideas to be the best when the ideas of others are the examples of lie” [5]. Discourse is closely connected with context which may represent the background of every situation. It is possible to point out that “context controls discourse by virtue of the definition of context as the definition of the relevant aspects of the social situation” [8, p. 111].

Thus, there is a need to study discourse peculiarities of British internet memes which have been selected due to the typology of political memes:

1) textual memes:

- original (non-manipulated photos with no purposefully incorporated passage) (Pic. 1);
- symbiotic (combination of photo and written passage) (Pic. 2);
- integral (comics-like picture with incorporated picture) (Pic. 3);
- fused (more than one photo/picture, written passage, and visual effects) (Pic. 4);
- phrasal (text only) (Pic. 5);
- 2) non-textual memes:
  - original (non-manipulated photo only) (Pic.6);
  - fused (more than one photo/picture and visual effects) (Pic.8);
  - pictorial (comics-like picture) (Pic. 7);
- 3) animated memes:
  - GIF (rounded animation) (Pic. 9);
  - fragmental textual (video-episode with subtitles, length up to 30 seconds) (Pic. 10);
  - fragmental non-textual (video-episode without subtitles, length up to 30 seconds) (Pic. 11) [7].

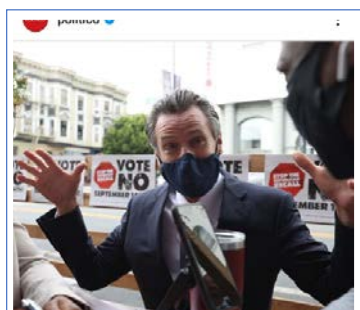
Discourse analysis proposed by scientist Teun van Dijk detects three main aspects of the written passage – pragmatics, intention, and linguistics. Thus, there is a need to determine background information which has influence on the formation of definite memes, to figure out lexical specificity of every unit, and understand the intention of the meme.

Thus, political meme gained numerous ways of representation through internet-memes. To figure out main streams of political discourse verbalized by internet-memes presented in social media there have been analyzed units from several Instagram pages.

One of the most wide-spread topics of contemporary political memes are Covid-related ones (Pic. 12). Many examples were

provided by COP26 (UN Climate Change Conference) which was visited by numerous politicians from the whole world. The meme represents the Prime Minister of Great Britain at the conference without means of protection whereas the United Kingdom has rather high level of patients infected with Covid-19 daily – about 130 000 cases [9]. The passage “*Did Boris Johnson and Sir David Attenborough break face mask rules at COP26?*” is marked with word-combination “to break the rule” that means to do something forbidden. The forbidden thing in this case is absence of medical masks used not to spread the virus which has already turned the world to pandemic. The form of question gives internet-users possibility to think about the answer which is clear. Intention of the author is not to inform, but to show the level of responsibility of the politician who runs the country where people die from coronavirus. As well this meme presents the views of its creator concerning the seriousness of this disease.

Another example (Pic. 13) from COP26 is the meme related to the speech of the 44th President of the United States of America. His passage was fully directed to climate changes. “*To all the young people out there – I want you to stay angry. I want you to stay frustrated. But channel that anger. Harness that frustration. Gird yourself for a marathon, not a sprint.*” The pragmatics of this political meme is to inform the world concerning the danger connected with climate changes which can ruin the way we live. Barack Obama used repetition “*I want you to stay*” which stresses out the importance of his passage. His rhetoric is full of “*I*” that demonstrated his position as influencer and leader. The verbs “*to channel*”, “*to harness*”, and “*to gird*” give strength to the speech. Another means is comparison “*gird yourself for a marathon, not a sprint*” which gives internet-users

Pic. 1 "Original meme"

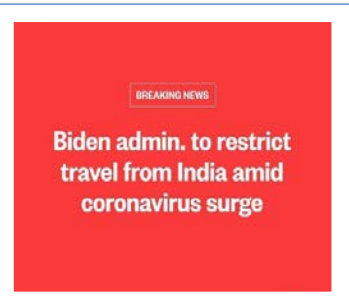
Pic. 2 "Symbiotic meme"

Pic. 3 "Integrated meme"

Pic. 4 "Fused meme"

Pic. 5 "Phrasal meme"

Pic. 6 "Non-textual original meme"

the possibility to understand that much time is required for changes. Word-combination “*I want*” reflects personal desire of the politician to change the situation for better.

This meme (Pic. 14) demonstrates the saying by Fraser Nelson who is a political British journalist and an editor of *The Spectator* magazine concerning Brexit. The United Kingdom held a referendum concerning its membership of the EU on the 23rd of June 2016. 51.89% of voters voted to leave the European Union. In fact, the UK left the EU on the 31st of January 2020 [10]. Nowadays the percentage 51.89% has slightly decreased. Fraser Nelson has used question “*Was I right to support Brexit? If this is ‘Global Britain’, I’m starting to wander*” that helps to form emotional marking as well as to engage internet-readers into

the process of consideration Brexit-related issues, its pros and cons. Another aspect which attracts attention is “*I’m starting to wander*” which demonstrates opinion of Fraser Nelson. Moreover, the saying shows that his author has already changed his views and wants others to do the same. “*Global Britain*” is used in brackets as if it is a metaphor and according to the opinion of the author – Britain is not global anymore. Conditional “*if this is ‘Global Britain’, I’m starting to wander*” demonstrates hesitation.

The Independent magazine has presented political meme which depicts manipulated photo with a plot based on the Korean serial “*Squid game*” released in 2021. But the author correlated it with the topic of COP26 and named it “*Climate game*”. The backstage shows the saying “*World leaders – stop playing climate games*”

Pic. 7 Pictorial Meme

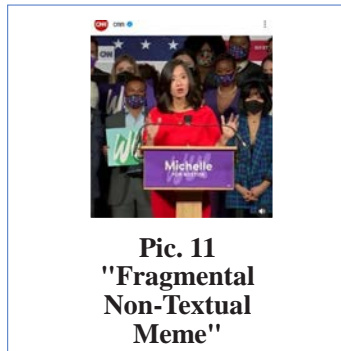
Pic. 8 "Fused Meme"

Pic. 9 "GIF"

"Fragmental Textual Meme"

Pic. 11 "Fragmental Non-Textual Meme"

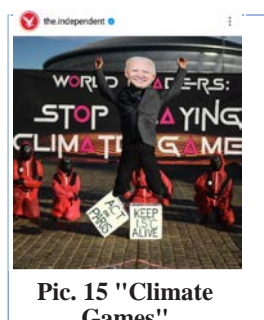
Pic. 12 "Covid-19"

Pic. 13 "COP26"

Pic. 14 "Brexit"

Pic. 15 "Climate Games"

Pic. 16 "Empty Shelves"

Pic. 16 "The Queen"

which is like a call for actions. The front position of meme is occupied by the person with a mask which depicts current President of the United States of America Joe Biden; thus, he is accepted by the author as a “world leader”. The boxes below the have much in common with dices, they say, “*act in Paris*” (talking about the Paris Agreement which legally binds international treaty on climate change. It was adopted by 196 Parties at COP 21 in Paris, on 12 December 2015 and entered into force on 4 November 2016 [11]) and “*keep 1.5 C° alive*” (talking about the decided increase of this indicator up to 1.8% [12]) and are addressed to politicians worldwide to save the nature and live around. “*Stop playing*” does not leave place for thinking and is used to exaggerate general marking of the meme.

Our next example demonstrates back side of Brexit which turned into empty shelves in stores and supermarkets. Tough situation with import and export, difficulties inside the countries of the United Kingdom related to Brexit, and decreased quantity of people who support exit from the EU has brought controversy to the kingdom. The author of the internet meme uses the passage: “*On the plus side the weights are in imperial*” that reflects all the difficulties inside the country. The meme illustrates the Prime Minister of the UK – Boris Johnson. That means that the author correlates the situation namely with this politician.

The queen of the United Kingdom did not omit the situation connected with COP26. This political meme (Pic. 16) presents an abstract from the speech “*We are doing this not for ourselves but for our children and children's children*”. The bright appeal to family and children, those people whom every individual wants to save and support. Another essential aspect is pronoun “*we*” which demonstrates the desire to cooperate to solve the situation. Elizabeth II uses word “*children*” twice to stress out the importance of the issues.

Conclusions. Thus, 2021 had numerous political issues to discuss, but the second part of the year is marked by two big events – UN Climate Change Conference and tough times related to Covid-19 which has not stop its spreading. Political discourse of the analyzed internet memes is verbalized using repetition, appeal to fears and opinions, self-presentation, emotionally marked lexicon, and appeal to family (children). Exaggeration and comparison are other two means of realizing political discourse. Nowadays political issues of the USA and the UK of the second year is almost identical – questions related to climate changes and to world pandemic of coronavirus. Political discourse is widely represented on the internet with the help of internet memes which are turned to inform the users concerning wide range of international affairs being popular variants of multimodal texts throughout digital interaction.

The prospect of this research is to figure out linguistic means which can implement political discourse throughout the internet.

References:

1. Davison P. The Language of Internet Memes. *The Social Media Reader*. NYU Press, 2012. P. 120–134.
2. Dawkins R. *The Selfish Gene*. UK : Oxford University Press, 2006. 236 p.
3. Kulkarni A. Internet Memes and Political Discourse: a Study on the Impact of Internet Meme as a Tool in Communicating Political Satire. *Journal of Content, Community and Communication*. 2017. Vol. 6. P. 13–17.

4. Бацевич Ф.С. Основы коммуникативной лингвистики. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 244 с.
5. Dijk T. *Discourse and Power*. UK : . British Library, 2008. 308 p.
6. Zabolnova M. Textuality of Internet Memes in English Political Discourse. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2021. № 48. Том 1. С. 67–68.
7. Заботнова М.В. Інтернет-меми як засіб реалізації стратегічної комунікації. *Studia Philologica* : Збірник наукових праць. 2021. Вип. 17. С. 30–38.
8. Dijk T. *Discourse and Context. A Sociocognitive Approach*. Cambridge University Press, 2008. 267 p.
9. Coronavirus in the UK / Government UK. 2021. URL: <https://coronavirus.data.gov.uk> (date of addressing: 25.12.2021).
10. Questions and Answers on Brexit / Government of the Netherlands. 2021. URL: <https://www.government.nl/topics/brexit/question-and-answer/what-is-brexit> (date of addressing: 25.12.2021).
11. Climate Change. The Paris Agreement. *United Nations*. URL: <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement> (date of addressing 25.12.2021).
12. COP26 keeps 1.5 C alive and finalises Paris Agreement. *COP26* : website. 2021. URL: <https://ukcop26.org/cop26-keeps-1-5c-alive-and-finalises-paris-agreement/> (date of addressing: 25.12.2021).

Заботнова М. Дискурсивні особливості інтернет-мемів

Анотація. Стаття присвячена дискурсивному аналізу політичних інтернет-мемів. У роботі викладені особливості політичних інтернет-мемів, визначені ключові аспекти, які відтворюють політичний дискурс за класифікацією, що була запропонована нідерландським вченим Теуном ван Дейком у своїй книзі «Дискурс і влада». Згаданий теоретичний матеріал було опрацьовано з наголосом на головних напрямках сучасної лінгвістики. Практичний матеріал було цілеспрямовано відібрано з офіційних британських сторінок новинних агенцій, які представлені в соціальній мережі Instagram, серед них: BBC News, Telegraph, The Independent і The Times. Усі зазначені ресурси мають офіційні представництва в соціальній мережі Instagram. Мета роботи повністю базується на процесі виявлення дискурсивних особливостей англійських політичних інтернет-мемів. Для досягнення поставленої мети було потрібно чітко ідентифікувати основну інформацію, яка стосується як самих політичних інтернет-мемів, так і способів, до яких вони вдаються, щоб реалізувати політичний дискурс в інтернет-середовищі. Крім того, стаття надає класифікацію дискурсу й політичних інтернет-мемів. Розвідка спирається на аналіз прагматичних, лінгвістичних особливостей та інтенцій журналіста, що притаманні політичним інтернет-мемам. Авторка виокремлює окремі вирази й словосполучення, які відбивають найвищий рівень емоційного маркування та відтворюють основні інтенції, які переслідують новинні агенції, що представлені в соціальній мережі Instagram. Пріоритетність надавалась політичним інтернет-мемам, котрі демонструють політичну ситуацію в Сполучених Штатах Америки й Об'єднаному Королівстві. У підсумках авторка виклала результати проведеного дослідження, які демонструють спільні й розбіжні риси, що проявляються в процесі вербалізації політичного дискурсу за допомогою політичних інтернет-мемів.

Ключові слова: політичний дискурс, інтернет-меми, соціальні мережі, порівняльний аналіз, дискурсивний аналіз, політичні меми.

Іванова Н. Г.,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ГЕМІНОВАНІ ДВОЛІТЕРНІ КОМПЛЕКСИ У ФРАНКОМОВНОМУ МАНУСКРИПТІ XVIII СТОЛІТТЯ (ГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ)

Анотація. Статтю присвячено дослідженню графічних особливостей гемінованих дволітерних комплексів у франкомовному манускрипті XVIII століття *“Herbier Médical contenant vingt et une classes de plantes usuelles dont on fait le plus fréquemment usage dans la pratique de la Médecine Rangées selon les vertus qui leur sont les plus généralement reconnues” 1759*”.

Констатовано, що графіка літерних і нелітерних комплексів досліджуваного рукопису лишається фактично поза увагою лінгвістів, а це слугує підставою для усвідомлення необхідності акцентувати на описі основних механізмів декодування французьких подвійних літер у манускрипті, оскільки в його тексті знайшла відбиття вказана вище графічна традиція французької мови (подвоєння літер): десять літер фігурують гемінованими – **bb, cc, ff, ll, mm, nn, pp, rr, ss, tt**.

Розглянуто універсальні й диференційні особливості функціонування гемінантів у тексті. З'ясовано, що всі вони розташовані в медіальній позиції. Більшість гемінованих літер мають різні варіативні форми, що вважається характерною рисою того періоду. Так, у графічному зображенні слова *VAISSEAU(X)* подається вісім варіантів правопису гемінованого дволітерного комплексу **ss**. Задля ідентифікації слів було здійснено реституційну характеристику літер з урахуванням закономірностей з'єднання у складі слова.

Доведено, що в тексті *Herbier Médical (1759)* спостерігається, з одного боку, безвідривне написання деяких подвійних букв у межах слова, а з іншого, – посвідчується застосування інтервалу як нелітерного графічного знаку французької орфографії у внутрішньому оформленні гемінантів. Установлено, що графічне зображення гемінантів, як і їхнє з'єднання з прилеглими до них літерами, може варіювати за розміром, за формою, за місцем розташування (на титульній сторінці, у найменуванні розділу й у тексті) і за способами міжлітерного з'єднання (безвідривним, відокремленим або уривчастим, повністю або частково). Засвідчено перманентне використання нелітерного графічного знаку французької орфографії в подвоєному графічному комплексі **mm**; гемінанти **nn, ss, rr** супроводжуються інтервалом, якщо вони застосовуються на титульній сторінці манускрипту або в найменуваннях його розділів.

Уперше викладено дистинктивні властивості явища графічної редуплікації гемінантів (або подвійної гемінації), тобто фіксації пари подвоєних літер у рамках одного слова. Редуплікативними гемінантами виступають: **cc / nn; ll / pp; ss / nn; pp / ss; rr / ss**. Виявлено унікальну варіативну подвійну ізогемінацію диграфа **ss**. Відзначено, що редуплікація пари двох подвоєних літерних знаків здійснюється за дистанційним типом, оскільки між двома гемінантами функціонують інші літери.

Перспективою подальших досліджень є всебічний аналіз інших літерних і нелітерних комплексів *Herbier*

Medical (1759), оскільки графіка пам'ятки має величезний інтерес для історії графічної лінгвістики французької мови XVIII століття.

Ключові слова: франкомовний науковий манускрипт XVIII століття, графіка, варіативність, подвоєння літер, редуплікація гемінантів, подвійна ізогемінація.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Досліджуваний манускрипт, що має повну назву *“Herbier Médical contenant vingt et une classes de plantes usuelles dont on fait le plus fréquemment usage dans la pratique de la Médecine Rangées selon les vertus qui leur sont les plus généralement reconnues” 1759*” (далі – *Herbier Médical (1759)*) [1], знаходиться в Гербарії Одеського національного університету імені І.І. Мечникова й визнаний перлиною його колекції [2; 3] та одним із наукових об'єктів, котрі становлять національне надбання України [4]. Нині на порядку денному стоїть питання про необхідність коректного прочитання старовинного манускрипту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Графіка пам'ятки *Herbier Médical (1759)* має величезний інтерес для історії графічної лінгвістики французької мови XVIII століття. Трактатуванню графічних особливостей і виявленню загальних тенденцій розвитку графічної системи французької мови присвячені роботи вітчизняних і зарубіжних лінгвістів: В.Ю. Ал Касем, Т.А. Амірової, Н. Андріо-Ре, Ж. Асенора, Н.В. Бабченко, С. Баддлея, П. Бадіну, Бодуена де Куртене, Ж. Буркена, С. Бюстаре, І.В. Вітвіцької, М. В'ємона, В.Г. Гака, Ф. Гішар-Тессон, М. Гуайєна, О. Домінгеза, Ш. Жоре, Н. Каташ, О.В. Кромбет, Г.Г. Крючкова, Ж. Лебрена, Л.Л. Макаручук, С. Монсега, А.В. Новікової, К. Опсомер, Ж.С. Пелла, С. Пуїо, Т. Сабо, М. Саккена, Ф. Себастьянофф, Ж.-П. Сегена, Ж.-Б. Сен-Лаже, Л.В. Сидельникової, Ж.-К. Турея, М. Фонтане, О.І. Черденченко й інших.

Щонайперше *Herbier Médical (1759)* був проаналізований одеськими вченими-ботаніками, які описали флористичний склад рослин із розподілом по групах, ознаки й мету їхнього медичного користування у XVIII столітті й натеper [3]. Раніше ми описали деякі каліграфічні особливості літер рукопису [5], проте графіка літерних і нелітерних комплексів залишилася поза нашою увагою. Згадана незначна кількість лінгвістичних досліджень рукописної пам'ятки XVIII століття слугує підставою для усвідомлення актуальності й необхідності нашого звернення до обраної теми. Здійсненню всебічного опису графіки гемінантів *Herbier Médical (1759)* сприяло дослідження еволюції подвоєних літерних комплексів французького письма IX – початку XXI століття [6].

Метою статті є виявлення, вивчення та опис певних графічних особливостей *Herbier Medical (1759)*. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: виявити геміновані дволітерні комплекси в суцільному тексті рукопису *Herbier Medical (1759)*; відокремити особливості оформлення подвоєних літер досліджуваного рукопису з урахуванням авторських графічних відхилень; систематизувати графічні варіанти гемінованих форм із метою встановлення та опису певних графічних характеристик досліджуваного манускрипту.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Текст *Herbier Medical (1759)* написаний скорописом, у системі якого закладена його основна особливість – письмова варіативність, що реалізується в індивідуальному авторському почерку в зображенні букв, у тому числі дволітерних подвоєних комплексів. Розглянемо особливості написання подвійних літер французького алфавіту, які залучені в рукописному гербарії XVIII століття.

Диграф **bb**, зафіксований у 5 випадках (Рис. 1 [1, с. 29]¹, Рис. 2 [1, с. 97] Рис. 3 [1, с. 120]), має єдину постійну форму: безвідривне написання з попередньою а й всередині нього, відсутність лінії для з'єднання з подальшою буквою:

Рис. 1.

Рис. 2.

Рис. 3.

Подвоєне вживання літери **e** стосується обмеженої кількості (10 випадків) (Рис. 4 [1, с. 126], Рис. 5 [1, с. 62], Рис. 6 [1, с. 97], Рис. 7 [1, с. 148]), але її правопис варіативний: написання гемінанти **ee** із попередньою та наступною літерою та всередині нього може бути безвідривним та/або уривчастим. Представлений диграф відбиває поєднання двох звуків [ks] у словах *ACCIDENT* (Рис. 4), *ACCÈS* (Рис. 5), *SUCCÈS* (Рис. 6), *SUCCES* (Рис. 7):

Рис. 4.

Рис. 5.

Рис. 6.

Рис. 7.

Існування гемінованого диграфа **ff** досить не поширене (21 фіксація). Зауважимо, що правопис його може варіювати, іноді дивно походити на **ss** або бути побудованим за допомогою двох великих похилих вертикалей і великої горизонталі, яка може з'єднуватися з наступною літерою (Рис. 8 [1, с. 6], Рис. 9 [1, с. 6], Рис. 10 [1, с. 23]):

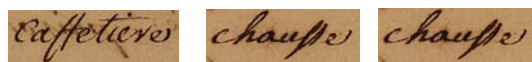

Рис. 8.

Рис. 9.

Рис. 10.

Відзначимо, що графічне зображення подвоєних **ff** може варіювати за розміром і за способами міжлітерного з'єднання (Рис. 11 [1, с. 68], Рис. 12 [1, с. 23], Рис. 13 [1, с. 23], Рис. 14 [1, с. 5], Рис. 15 [1, с. 97], Рис. 16 [1, с. 97], Рис. 17 [1, с. 82], Рис. 18 [1, с. 97]). Зауважимо, що варіативний правопис слова *EFFET* (Рис. 11, Рис. 12, Рис. 13) у двох випадках зафіксований на одній сторінці (Рис. 12, Рис. 13), іноді з використанням в останньому випадку хвостіку доверху:

Рис. 11.

Рис. 12.

Рис. 13.

Рис. 14.

Рис. 15.

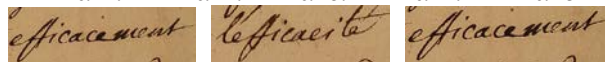

Рис. 16.

Рис. 17.

Рис. 18.

Надзвичайно поширеним визнається використання подвоєних літер **ll** (понад 150 фіксацій). Зверху вони утворюють петлю в більшості випадків (Рис. 19 [1, с. 7], Рис. 20 [1, с. 6], Рис. 21 [1, с. 82]):

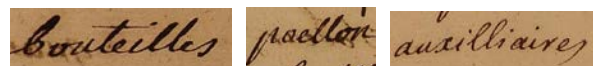

Рис. 19.

Рис. 20.

Рис. 21.

З'єднання гемінованих літер **ll** із подальшою та попередньою буквою безвідривне, крім оформлення титульної сторінки, що доводиться наочним порівнянням двох малих літер **ll** у словах *GENERALLEMENT* та *USUELLES* на титульній сторінці *Herbier Medical (1759)* (Рис. 22 [1, с. 4], Рис. 24 [1, с. 4]) і в тексті (Рис. 23 [1, с. 8], Рис. 25 [1, с. 5]):

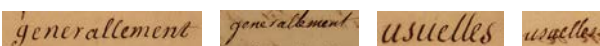

Рис. 22.

Рис. 23.

Рис. 24.

Рис. 25.

Наведені нижче приклади свідчать, що друга літера гемінанту трохи перевершує за розміром першу, але всі чотири літери – подвоєний літерний комплекс, попередня та наступна – оформлюються безвідривною лінією (Рис. 26 [1, с. 5], Рис. 27 [1, с. 4], Рис. 28 [1, с. 4], Рис. 29 [1, с. 6], Рис. 30 [1, с. 8], Рис. 31 [1, с. 8], Рис. 32 [1, с. 4], Рис. 33 [1, с. 4], Рис. 34 [1, с. 6], Рис. 35 [1, с. 7], Рис. 36 [1, с. 7], Рис. 37 [1, с. 6], Рис. 38 [1, с. 8], Рис. 39 [1, с. 80], Рис. 40 [1, с. 7]):

Рис. 26.

Рис. 27.

Рис. 28.

Рис. 29.

Рис. 30.

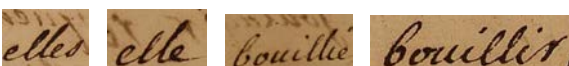

Рис. 31.

Рис. 32.

Рис. 33.

Рис. 34.

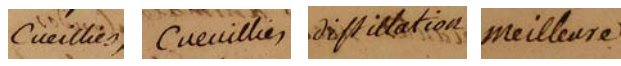

Рис. 35.

Рис. 36.

Рис. 37.

Рис. 38.

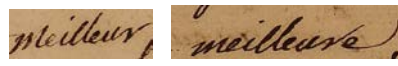

Рис. 39.

Рис. 40.

У тексті зображується значна кількість слів (41 фіксація) з подвоєним графічним комплексом **mm**, під час декодування якого спостерігаються характерні риси (Рис. 41 [1, с. 74], Рис. 42 [1, с. 6], Рис. 43 [1, с. 6], Рис. 44 [1, с. 107], Рис. 45 [1, с. 106], Рис. 46 [1, с. 74], Рис. 47 [1, с. 148]): найчастіше гемінанти **mm** не з'єднуються між собою, тобто послідовний правопис літер **mm** розмежується нелітерним графічним знаком французької орфографії – інтервалом [7, с. 7], який у такому випадку бере участь в оформленні слова:

¹ Оскільки в оригіналі *Herbier Medical (1759)* нумерацію за допомогою арабських цифр збережено лише до десятої сторінки, з метою оптимізації та полегшення подальшої роботи з рукописною пам'яткою в бібліографічних посиланнях ми зазначаємо сторінки за електронною версією.

Рис. 41.

Рис. 42.

Рис. 43.

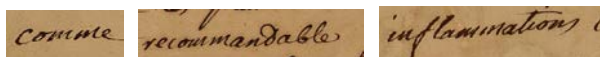

Рис. 44.

Рис. 45.

Рис. 46.

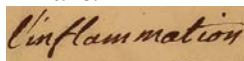

Рис. 47.

Простежимо розгляд правопису подвоєних **mm** в одному слові (Рис. 48 [1, с. 36], Рис. 49 [1, с. 9], Рис. 50 [1, с. 9], Рис. 51 [1, с. 23], Рис. 52 [1, с. 50]):

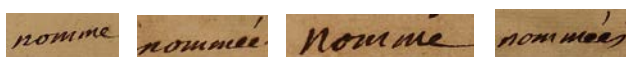

Рис. 48.

Рис. 49.

Рис. 50.

Рис. 51.

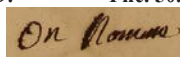

Рис. 52.

Зробимо ще одне наочне порівняння двох малих літер **mm** слова *FREQUEMMENT* на титульній сторінці (Рис. 53 [1, с. 2]) і в тексті (Рис. 54 [1, с. 9]):

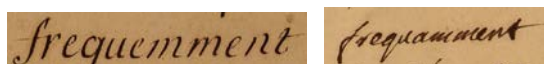

Рис. 53.

Рис. 54.

Наступні приклади демонструють вживання гемінантів **nn**, що важко диференціювати (41 фіксація). Найчастіше їх непросто відрізнити від букв **u** і **v** (Рис. 54 [1, с. 7], Рис. 55 [1, с. 7], Рис. 56 [1, с. 142], Рис. 57 [1, с. 36], Рис. 58 [1, с. 36], Рис. 59 [с. 107], Рис. 60 [1, с. 62], Рис. 61 [1, с. 114], Рис. 62 [1, с. 50], Рис. 63 [1, с. 62], Рис. 64 [1, с. 62], Рис. 65 [с. 50], Рис. 66 [с. 134]). На відміну від подвоєних **mm** вони зцементовуються між собою та з прилеглими до них літерами (**i**, **e**, **o**), тобто написання невідривне:

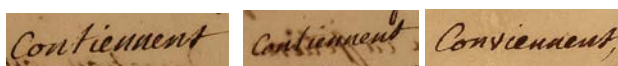

Рис. 54.

Рис. 55.

Рис. 56.

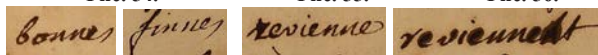

Рис. 57.

Рис. 58.

Рис. 59.

Рис. 60.

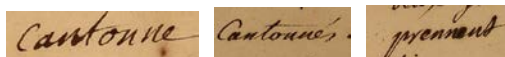

Рис. 61.

Рис. 62.

Рис. 63.

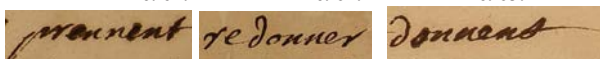

Рис. 64.

Рис. 65.

Рис. 66.

Однак на титульній сторінці дві малі літери **nn** у слові *RECONNUES* зображені чіткіше, майже не з'єднуються між собою, але зв'язуються з прилеглими до них літерами (Рис. 67 [1, с. 2]):

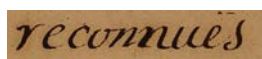

Рис. 67.

Одноразово відзначено варіативне написання слова з гемінантом і без нього (Рис. 68 [1, с. 23], Рис. 69 [1, с. 68]):

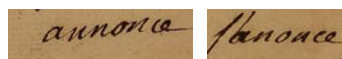

Рис. 68.

Рис. 69.

Подвоєне використання графеми **p** засвідчено в багатьох лексемах (32 фіксації) (Рис. 70 [1, с. 7], Рис. 71 [1, с. 97], Рис. 72 [1, с. 107], Рис. 73 [1, с. 97], Рис. 74 [1, с. 97], Рис. 75 [1, с. 7]). Наведені нижче зображення ілюструють значні труднощі інтерпретації подвоєних **pp**:

Рис. 70.

Рис. 71.

Рис. 72.

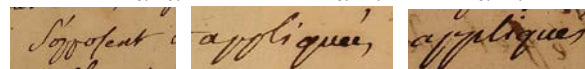

Рис. 73.

Рис. 74.

Рис. 75.

У більшості прикладів певні труднощі для декодування викликають гемінанти **rr** (30 фіксацій). Мала літера **r**, яка має завиток зверху зліва, закінчується подовженим крючком вгору направо, який з'єднує її з іншими літерами (у тому числі з **r**). (Рис. 76 [1, с. 126], Рис. 77 [1, с. 97], Рис. 78 [1, с. 97], Рис. 79 [1, с. 6], Рис. 80 [1, с. 6]):

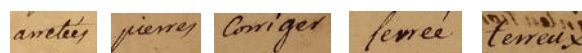

Рис. 76.

Рис. 77.

Рис. 78.

Рис. 79.

Рис. 80.

Двічі спостерігаємо гемінанти **rr**, графічно оформлені за сучасними правилами, але перша літера **r** традиційна для манускрипту (Рис. 81 [1, с. 126], Рис. 82 [1, с. 7]):

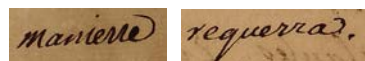

Рис. 81.

Рис. 82.

Найчастіше написання літери, що передує подвоєним **rr**, із ними невідривне (Рис. 83 [1, с. 148], Рис. 84 [1, с. 89], Рис. 85 [1, с. 89], Рис. 86 [1, с. 8], Рис. 87 [1, с. 134], Рис. 88 [1, с. 134], Рис. 89 [1, с. 9]):

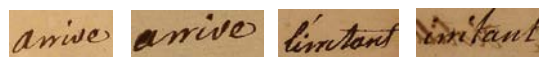

Рис. 83.

Рис. 84.

Рис. 85.

Рис. 86.

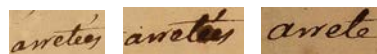

Рис. 87.

Рис. 88.

Рис. 89.

Проте спостерігається уривчасте написання подвоєних **rr** як у середині між компонентами гемінанти, так і з наступною літерою (Рис. 90 [1, с. 9], Рис. 91 [1, с. 114], Рис. 92 [1, с. 36], Рис. 93 [1, с. 50], Рис. 94 [1, с. 6]):

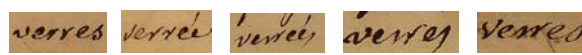

Рис. 90.

Рис. 91.

Рис. 92.

Рис. 93.

Рис. 94.

У найменуванні розділу спостерігаємо найрозбірливіше відокремлене зображення двох літер **rr** у слові *ERRHINES* (Рис. 95 [1, с. 80]):

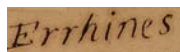

Рис. 95

Проблематична ідентифікація подвоєних малих літер **ss** (115 фіксацій). Часто відзначається їхнє традиційне звичне нам написання; на наведених нижче прикладах вони легітно пізнаються, оскільки перебувають на майже одному рівні з іншими літерами (Рис. 96 [1, с. 148], Рис. 97 [1, с. 7], Рис. 98 [1, с. 148]):

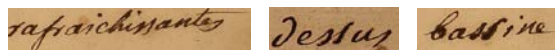

Рис. 96. Рис. 97. Рис. 98.

Неодноразово вони можуть відрізнятися розміром угору й униз, що майже не ускладнює розпізнавання (Рис. 99 [1, с. 6], Рис. 100 [1, с. 97], Рис. 101 [1, с. 148], Рис. 102 [1, с. 107], Рис. 103 [1, с. 80], Рис. 104 [1, с. 80], Рис. 105 [1, с. 142]):

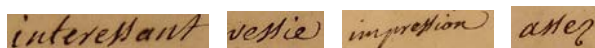

Рис. 99. Рис. 100. Рис. 101. Рис. 102.

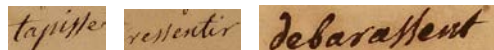

Рис. 103. Рис. 104. Рис. 105.

У деяких випадках важко провести розмежування між комплексами **ff** і **ss** (72 фіксації), що, природно, веде до певних труднощів під час декодування тексту (Рис. 106 [1, с. 9], Рис. 107 [1, с. 134], Рис. 108 [1, с. 142]):

Рис. 106. Рис. 107. Рис. 108.

Відзначаються оригінальні способи написання гемінованих **ss** (із вертикальною рисою та петелькою), що кардинально відрізняються від сучасних; у наведених нижче прикладах коректне прочитання забезпечується контекстом (Рис. 109 [1, с. 114], Рис. 110 [1, с. 134], Рис. 111 [1, с. 142], Рис. 112 [1, с. 89]):

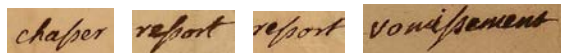

Рис. 109. Рис. 110. Рис. 111. Рис. 112.

Зіставлення правопису гемінанти **ss** із буквою **s** у межах одного слова свідчить, що звичайно вони відрізняються розміром і формою (більш подовгуваті) (Рис. 113 [1, с. 7], Рис. 114 [1, с. 126], Рис. 115 [1, с. 50], Рис. 116 [1, с. 142]). У деяких випадках подвоєні літери розпізнаються важко й наближаються до правопису **p** (*REPASSER* (Рис. 117 [1, с. 134]), *POSSIBLE* (Рис. 118 [1, с. 148]) і *COMPRESSES* (Рис. 119 [1, с. 148]):

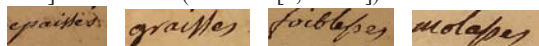

Рис. 113. Рис. 114. Рис. 115. Рис. 116.

Рис. 117. Рис. 118. Рис. 119.

Виявлено варіативне написання диграфа **ss** у складі одного й того слова: *AGISSENT* (Рис. 120 [1, с. 6], Рис. 121 [1, с. 9]), *TASSE* (Рис. 122 [1, с. 6], Рис. 123 [1, с. 148]), *BOISSONS* (Рис. 124 [1, с. 148], Рис. 125 [1, с. 97]), *NECESSAIRE* (Рис. 126 [1, с. 50], Рис. 127 [1, с. 5]), *PASSE* (*PASSENT*, *PASSANT*) (Рис. 128 [1, с. 7], Рис. 129 [1, с. 82], Рис. 130 [1, с. 97]), *DISSOUDRE* (Рис. 131 [1, с. 120], Рис. 132 [1, с. 126]):

Рис. 120. Рис. 121. Рис. 122. Рис. 123.

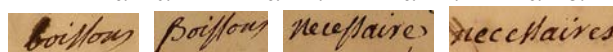

Рис. 124. Рис. 125. Рис. 126. Рис. 127.

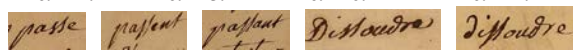

Рис. 128. Рис. 129. Рис. 130. Рис. 131. Рис. 132.

Розглянемо чотири варіанти написання слова *AUSSI* (Рис. 133 [1, с. 29], Рис. 134 [1, с. 29], Рис. 135 [1, с. 99], Рис. 136 [1, с. 36]); приголомшує, що перші два відтворення спостерігаються на одній сторінці:

Рис. 133. Рис. 134. Рис. 135. Рис. 136.

Найцікавішим виявилось слово *VAISSEAU(X)*, що подає вісім найрізноманітніших варіантів правопису подвоєних **ss** (Рис. 137 [1, с. 9], Рис. 138 [1, с. 23], Рис. 139 [1, с. 29], Рис. 140 [1, с. 56], Рис. 141 [1, с. 148], Рис. 142 [1, с. 142], Рис. 143 [1, с. 9], Рис. 144 [1, с. 134]):

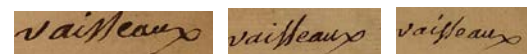

Рис. 137. Рис. 138. Рис. 139.

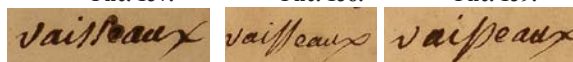

Рис. 140. Рис. 141. Рис. 142.

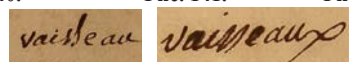

Рис. 143. Рис. 144.

Зробимо ще одне наочне зіставлення гемінованого дволітерного комплексу **ss** у графічному зображенні слова *CLASSE* у найменуванні розділу Гербарію (Рис. 147 [1, с. 148]), на його титульній сторінці (Рис. 146 [1, с. 56]) і в тексті (Рис. 145 [1, с. 9], Рис. 148 [1, с. 6]). Останні три зображення демонструють приклади написання, практично еквівалентні із сучасним:

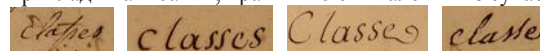

Рис. 145. Рис. 146. Рис. 147. Рис. 148

Розповсюджені в досліджуваному тексті гемінанти **tt** (39 фіксацій). Вони мають перманентну горизонталь різноманітної довжини, що йде ліворуч і/або праворуч, іноді над кількома буквами, іноді над всім словом. Із суміжними буквами подвоєні **tt** пишуться, не відриваючись (Рис. 149 [1, с. 14], Рис. 150 [1, с. 82], Рис. 151 [1, с. 6], Рис. 152 [1, с. 7], Рис. 153 [1, с. 14], Рис. 154 [1, с. 142], Рис. 155 [1, с. 5], Рис. 156 [1, с. 142], Рис. 157 [1, с. 9], Рис. 158 [1, с. 107], Рис. 159 [1, с. 7]):

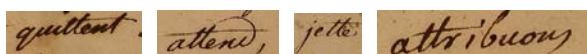

Рис. 149. Рис. 150. Рис. 151. Рис. 152

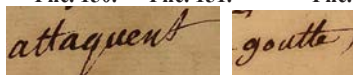

Рис. 153. Рис. 154

Рис. 155. Рис. 156. Рис. 157.

Рис. 158. Рис. 159

Надзвичайний інтерес викликають випадки дистантної редуплікації гемінантів або дистантної подвійної гемінації, тобто фіксації пари подвоєних літер у рамках одного слова, коли між двома гемінантами функціонують інші літери. Як редуплікативні гемінанти виявлено пари таких двох подвоєних літерних знаків:

– **cc** і **nn** (Рис. 160 [1, с. 56], Рис. 161 [1, с. 8]):

Рис. 160. Рис. 161.

– **ll** і **pp** (Рис. 162 [1, с. 36], Рис. 163 [1, с. 148], Рис. 164 [1, с. 50], Рис. 165 [1, с. 44], Рис. 166 [1, с. 80], Рис. 167 [1, с. 89]):

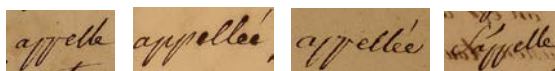

Рис. 162. Рис. 163. Рис. 164. Рис. 165.

Рис. 166. Рис. 167

– **ss** і **nn** (Рис. 168 [1, с. 5], Рис. 169 [1, с. 5]):

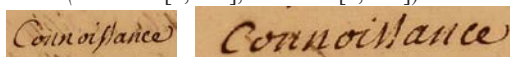

Рис. 168. Рис. 169.

– **pp** і **ss** (Рис. 170 [1, с. 134], Рис. 171 [1, с. 107]):

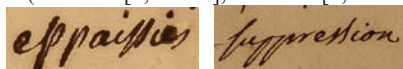

Рис. 170. Рис. 171.

– **rr** і **ss** (Рис. 172 [1, с. 9]):

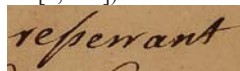

Рис. 172

Виявлено подвійну ізогемінацію диграфа **ss**, що зображується варіативно, у словах *ASSOUPISSANTES* (Рис. 173 [1, с. 8], Рис. 174 [1, с. 5], Рис. 175 [1, с. 5]), *EPAISSISEMENT* (Рис. 176 [1, с. 5]):

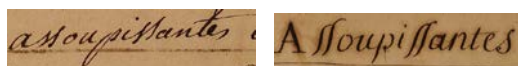

Рис. 173. Рис. 174.

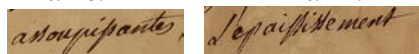

Рис. 175. Рис. 176

Висновки з дослідження та перспективи подальших пошуків у науковому напрямі.

Таким чином, наша увага була зосереджена на детальному описі подвоєних літер манускрипту XVIII століття. Задля ідентифікації слів було здійснено реституційну характеристику літер з урахуванням закономірностей з'єднання у складі слова. Отже, наше дослідження шляхом функціонального опису специфіки графічної системи французької мови виявило основні механізми декодування французьких подвійних літер у манускрипті *Herbier Medical (1759)*. У тексті *Herbier Medical (1759)* знайшла відбиття графічна традиція французької мови – подвоєння літер: десять букв фігурують гемінованими – **bb, cc, ff, ll, mm, nn, pp, rr, ss, tt**. Усі диграфи розташовані в медіальній позиції. Більшість літер мають різні варіативні форми, що демонструє авторську манеру фіксації слів. Варіативність у написанні подвійних літер, що реалізується в численних випадках, вважається характерною рисою того періоду.

У тексті *Herbier Medical (1759)* спостерігається, з одного боку, безвідривне написання деяких подвійних букв у межах слова, а з іншого, – засвідчується застосування інтервалу як нелітерного графічного знаку французької орфографії у внутрішньому оформленні гемінантів. Так, для подвоєних **mm** використання інтервалу перманентне; гемінанти **nn, ss, rr** супроводжуються нелітерним графічним знаком, якщо вони застосовуються на титульній сторінці манускрипту або в найменуваннях його розділів. Викладено дистинктивні властивості явища редуплікації гемінантів дистантного типу.

Представлене дослідження відкриває перспективу подальших наукових розвідок, зокрема докладніше вивчення функціональних і структурно-семантичних особливостей інших типів графічних комплексів, вичерпний опис французьких нелітерних знаків, що оформлюють досліджуваний манускрипт.

Література:

1. *Herbier Medical* contenant vingt et une classes de plantes usuelles dont on fait le plus frequemment usage dans la pratique de la Medecine Rangées selon les vertus qui leur sont les plus generally reconnues. Manuscrit. 1759. 156 p. *Rarebook* : вебсайт. URL: <http://rarebook.onu.edu.ua:8081/handle/store/5926> (дата звернення: 31 жовтня 2021).
2. Коваленко С.Г., Бондаренко О.Ю. Скарби гербарію Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова. Травник XVIII сторіччя. *Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова*. 2005. Т. 10. Вип. 5. С. 191–198.
3. Мурашко О.С., Немерцалов В.В. Рослини-символи Старого та Нового світу в бібліографічних джерелах. *Вісник Одеського національного університету. Серія «Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство»*. 2012. Том 17. № 1 (7). С. 105–138.
4. Державний реєстр наукових об'єктів, що становлять національне надбання. Реєстр 4 (доповнений). Додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2004 р. № 1241 НАУКОВИ ОБ'ЄКТИ, що становлять національне надбання. Київ, 2004. 15 с. URL: http://www1.nas.gov.ua/infrastructures/NationalProperty/Documents/Der_Rejestr_NN.pdf (дата звернення: 21.11.2021).
5. Ivanova N. *Herbier* manuscrit du XVIIIème siècle : Particularités de sa calligraphie. *INTERTEXT*. Nr. 3/4 (39/40). 10th year. Chişinău : ULIM, 2016. P. 112–126.
6. Сидельникова Л.В. Еволюція подвоєних літерних комплексів французького письма IX – початку XXI століття. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки (мовознавство)»*.

2014. № 2. С.119–124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvddpufm_2014_2_24 (дата звернення: 21.11.2021).

7. Крючков Г.Г. Теоретичні засади французького письма. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Іноземна філологія»*. 2011. № 44. С. 9–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Iif_2011_44_4 (дата звернення: 21.11.2021).

Ivanova N. Geminated two-letter complexes in the French-language manuscript of the 18th century (graphic features)

Summary. The article is devoted to the study of the graphic features of geminated two-letter complexes in the French-language manuscript of the 18th century “*Herbier Medical contenant vingt et une classes de plantes usuelles dont on fait le plus fréquemment usage dans la pratique de la Medecine Rangées selon les vertus qui leur sont les plus généralement reconnues*” 1759.

It is stated that the graphics of the alphabetic and non-alphabetic complexes of the studied manuscript are in fact ignored by linguists. This is the reason to pay attention to the description of the main mechanisms for decoding French double letters in the manuscript. The text of the manuscript reflects the graphic tradition of the French language (doubling of letters): ten letters appear geminated (**bb, cc, ff, ll, mm, nn, pp, rr, ss, tt**). There are universal and differential features of the functioning of geminants in the text. As it turned out, they are all located in the medial position. The overwhelming majority of geminated letters have different variable forms. For example, the graphic representation of the word *VAISSEAU(X)* has eight spelling options for the geminated two-letter **ss** complex. To identify words, a restorative characterization of letters was carried out,

which takes into account the patterns of combining letters in a word.

On the one hand, in the text of *Herbier Medical (1759)*, there is an joined-up handwriting of some double letters within the word. On the other hand, in the internal design of the geminants, the use of the spacing as a non-letter graphic sign of the French spelling is noted. It has been established that the graphic representation of geminants and their connection with letters adjacent to them can vary in size, shape, location (on the title page, in the title of the section and in the text) and methods of inter-letter connection (continuous, isolated or fragmentary, completely or partially). The permanent use of the non-letter graphic symbol of the French spelling in the **mm** geminant is noted. Geminants **nn, ss, rr** are followed by an interval if they are used on the title page of the manuscript or in the titles of its sections.

The distinctive properties of the phenomenon of graphic reduplication of geminants (or double gemination) are described for the first time. It is about fixing a pair of doubled letters within one word. The reduplicative geminants are: **cc / nn; ll / pp; ss / nn; pp / ss; rr / ss**. A unique variable double isohemination of **ss** digraph was revealed. It is noted that the duplication of pairs of two doubled letter characters is carried out according to the distance type, since other letters function between the two geminants.

A prospect for further research is a comprehensive analysis of other letter and non-letter complexes of *Herbier Medical (1759)*, since the graphics of this monument are of great interest for the history of graphic linguistics of the French language in the 18th century.

Key words: French-language scientific manuscript of the 18th century, graphics, variation, doubling of letters, reduplication of geminants, double isogemination.

*Льченко І. І.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Запорізького національного університету*

*Ткаченко Н. В.,
аспірантка кафедри української мови
Запорізького національного університету*

ВЛАСНІ ІМЕНА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ХУДОЖНЬОГО В НАРИСІ К. СУШКА «У ЗГОНАХ»

Анотація. Статтю присвячено багатогранним різноплановим особливостям історико-регіональних власних імен у нарисі К. Сушка «У згонах». Проаналізувавши антропонімікон нарису, з'ясовано, що антропонімічні назви є невід'ємною частиною історичних нарисів. Завдяки антропонімам автор створює візуальні пейзажі й орієнтири в просторі. Класифікація та систематизація власних імен показали нам, що найбільшу кількість імен (жіночих) за походженням склали грецькі, а серед чоловічих – грецькі й латинські. Іншомовні імена адаптувались до власне українських норм, тому їх вживання стало цілком звичним. Значна кількість андронімічних жіночих імен зумовлена тим, що першозасновником роду був чоловік. Найменшу кількість запозичених імен становлять скандинавські, грузинські, арамейські й німецькі, які у творі представлені поодинокі. У нарисі переважають чоловічі імена, що зумовлено оточенням письменника та його життям. Прізвища у творі відіграють роль своєрідного вікна в давнину, що дає нам змогу дізнатися далеке минуле предків носія. Більшість становлять відіменні прізвища, які утворені від імені засновника роду. Друга група – прізвища, утворені за характерною ознакою носія (частіше зовнішньою). Ознаками могли бути колір волосся, зріст, хвороби й каліцтва, дефекти мовлення, риси вдачі. Третю групу становлять прізвища, які походять від роду занять, професії предка роду. Крім того, ми виділяємо й таку групу, як-от прізвишка. Серед усіх прізвишок, зафіксованих у нарисі, переважають ті, що підкреслюють у людині найхарактернішу рису її вдачі або зовнішності. Як правило, більшість прізвишок не були проявом зневажливого ставлення до носія, а походили від імен і прізвищ та у змінній формі констатували відомий факт. У нарисі «У згонах» антропонімічні назви виконують художньо-просторову функцію, формують прізвищеву картину села Бабиного, а саме завдяки онімам ми можемо уявити, де живуть мешканці села, який вигляд має кладовище й хто там похований. Власні назви виконують оцінну функцію під час розмови персонажів, ставлення один до одного. Антропоніми відбивають історію села на тлі Північної Таврії та його сьогодення.

Ключові слова: антропонім, антропонімікон, ім'я, онім, прізвишко, прізвище.

Постановка проблеми. На особливу увагу заслуговує аналіз історико-регіональних власних імен нарису К. Сушка «У згонах» у контексті ономастичних досліджень, які тісно пов'язані з ідейною та сюжетно-тематичною спрямованістю твору.

У визначенні антропонімії через призму художнього як засобу зображення реального, що містить систему чоловічих і жіночих імен, прізвищ і прізвишок, репрезентується антропонімікон території (Надвеликолужжя).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед досліджень, що присвячені творчому доробку К. Сушка, немає жодної мовознавчої розвідки. Здебільшого критики творчості К. Сушка аналізують певні аспекти в публіцистичних творах автора (В. Ференц, Т. Гиріна), подають загальну характеристику його творчості або здійснюють огляд книг (Ю. Кушнерюк, П. Юрик).

Нарис К. Сушка «У згонах. Начерки життєпису одного села у контексті історії Таврії», присвячений світлій пам'яті нашого видатного земляка Віктора Антоновича Чабаненка, цікавий з ономастичного погляду, оскільки через власну назву можна дізнатися історію краю.

Автора не зупинило, що слова «згони» не знайшлись у словниках, але воно близьке й відоме старшому поколінню не лише на батьківщині автора – селі Бабиному Херсонської області. Слово означає талу або дощову воду, що струмками бігла вулицями до Дніпра та його приток, створюючи рівчакі. Оскільки письменник вирішив не просто створити життєпис села, а розглянути його становлення на історичному тлі Таврії, то використання великої кількості онімів необхідне для цілісності твору.

Мета статті – розглянути семантико-функціональні особливості антропонімів у нарисі К. Сушка «У згонах». Завдання дослідження – визначити особливості онімного письма автора.

Виклад основного матеріалу. Антропонімікон нарису «У згонах» представлений іменами й прізвищами жителів села Бабиного, як колишніми, так і нинішніми, друзями й товаришами К. Сушка, історичними постатями, письменниками й політичними діячами.

Завдяки антропонімам автор створює візуальні пейзажі й орієнтири в просторі. Використовуючи власні імена, письменник описує кладовище й людей, які там поховані, тим самим представляючи свій родовід: *Якщо доглядаю самотні могилки Радивонів-Петренків-Копських, то чому не звертаю увагу на могилки двоюрідного батькового брата Мельника Івана Савовича, його дружини Анастасії та його мамі Євдокії, які лежать коло моїх батьків? Чому проходжу мимо занедбаних, запущених могили інших наших родичів і добрих батькових-ма-*

мих приятелів – Григорія Федоровича П., Івана Федоровича П., їхніх батька й матері, Підгородного Миколи Петровича, Сушка Миколи Андрійовича... [1, с. 79].

Занурюючись в історію Північної Таврії, Костянтин Іванович не міг оминати трагічний і примусовий процес заселення, в якому брали участь і бабинці: Так, переселенцями були всі – і господа Воронцови, Попови, Самойлови, Апраксіни, Бутурліни, Інзови, Балабини, Канкрини, Мордвинови, Колосови, Потьомкіни, і селяни Петренки, Бондаренки, Шевченки, Коваленки, Чабаненки, Гулаки, Кислі, Лебеденки, Сердюки, Шульги, Мартиненки, Білицькі, Котови, Кутищеві, Прокоф'єви, Лохматови, Бушчєви <...> [1, с. 85].

Антропонімікон твору більшою мірою представлений іменами, прізвищами, прізвицькими жителів села Бабиного.

1. Жіночі імена єврейського й давньоєврейського походження: Солоха – «мир» [2, с. 180], Анна (Ганна) – «та, що виявляє ласку» [2, с. 128], Марія (Марічка) – «те саме, що Маріамна: чинити опір, відмовлятися, заперечувати, бути гірким або кохана, бажана» [2, с. 158], Тамара – «фінікова пальма, фігове дерево» [2, с. 183], Сара – «знатна, княгиня» [2, с. 178].

2. Жіночі імена грецького походження: Катерина – «чистий, чистота» [2, с. 146], Оксана – «гостинність або чужий, чужоземний» [2, с. 167], Діна – «сила, міць або віра» [2, с. 133], Євдокія – «благовоління» [2, с. 137], Марфа – «пані, господиня» [2, с. 161], Галина – «спокій, тиша або штиль на морі» [2, с. 127], Зоя – «життя» [2, с. 142], Ніна – «від імені легендарного засновника Ассирійської держави, чоловіка Семіраміди» [2, с. 166], Лариса – «від назви міста Лариса або чайка» [2, с. 150], Ірина – «мир, спокій» [2, с. 144].

3. Латинські імена: Наталка – «рідна» [2, с. 164], Мотря – «поважна, заміжня жінка» [2, с. 163].

4. Імена слов'янського й старослов'янського походження: Віра – «віра» [2, с. 125], Людмила – «люди й милий» [2, с. 155], Люба (Любка) – «любов» [2, с. 154].

5. Скандинавські імена: Ольга – «свята» [2, с. 170].

6. Грузинського походження: Ніна – «можливо, від грецького -Нін- – ім'я легендарного засновника Ассирійської держави, чоловіка Семіраміди й назва столиці Ассирії» [2, с. 166].

7. Власне українські імена: Надя – «переклад запозиченого зі старослов'янського імені Надежда» [2, с. 164].

Варто зазначити, що велика група антропонімів представлена жіночими іменами, утвореними від чоловічих (андроніми), а це свідчить про особливість іменника села Бабиного: Олексія ← Олексій, Дарина (Одарка) ← Дарій, Анастасія (Настя) ← Анастас, Клавдія ← Клавдій, Світлана ← Світлан, Василина ← Василь, Олександра (Санька, Шура) ← Олександр, Мирослава ← Мирослав, Поліна ← Аполлінар, Валентина (Валя) ← Валентин.

Уживання багатьох варіантів імені зумовлено тим, що загальнонаціональні варіанти документальних імен виникли в процесі освоєння давніх запозичень і відбивають взаємодію літературно-книжної та усно-розмовної традиції в розвитку української мови [2, с. 10].

У нарисі переважають чоловічі імена грецького походження: Микола – «переможець народів» [2, с. 77], Остап – «міцний, здоровий, урівноважений» [2, с. 87], Григорій (Григорій) – «той, хто не спить, пильнує» [2, с. 53], Андрій – «мужній, хоробрий» [2, с. 38], Микита – «той, що перемагає» [2, с. 77], Панас – «безсмертя» [2, с. 89], Аркадій – «житель Аркадії (область Стародавньої Греції) або пастух» [2, с. 40].

Також були зафіксовані латинські, єврейські, давньоєврейські, скандинавські, слов'янські, давньослов'янські й німецькі за походженням чоловічі імена.

1. Латинські імена: Костянтин (Костік) – «постійний, стійкий» [2, с. 69], Мартин – «воєвничий» [2, с. 75], Валерій (Валерка) – «сильний, міцний» [2, с. 44], Віктор – «переможець» [2, с. 47], Устим – «справедливий» [2, с. 104], Павло – «малий» [2, с. 88], Омелько – «суперник, учасник змагань» [2, с. 86].

2. Єврейські й давньоєврейські: Іван – «Божа благодать, дар богів» [2, с. 61], Семен – «той, що слухає або чує (Бога)» [2, с. 98], Яким – «Яхве (Бог) споруджує» [2, с. 111], Симон – «слухати, чути» [2, с. 99], Матвій – «Божа людина» [2, с. 76], Михайло – «рівний Богові» [2, с. 79].

3. Скандинавського походження: Ігор – «охоронець» [2, с. 63], Олег – «святий, священний» [2, с. 84].

4. Слов'янського або давньослов'янського походження: Володимир (Вовка) – «володар світу» [2, с. 48], Святослав (Слава) – «святий і слава» [2, с. 97], Вячеслав (Слава) – «більше слави» [2, с. 50], Станіслав – «стати й слава» [2, с. 100].

5. Німецького походження: Едуард – «власність та охоронець» [2, с. 57], Роберт – «слава й блискучий» [2, с. 94], Генріх – «домівка й князь» [2, с. 51].

Використання великої кількості імен іншомовного походження зумовлене їхньою адаптацією в українській мові, тому дуже часто їх вважають власне українськими або слов'янськими.

Уживаючи у творі варіанти зменшено-пестливих імен або їх неофіційні форми, автор передає вік людини, ставлення мовця до неї та мовленнєві особливості: – Чи ти, Костік, не змерз? [1, с. 81]; – Володю, синку, досить. Ти краще побільше їж борщу... [1, с. 217]; <...> хлопців Валерку Біляєва, Толю та Миколу Таранів, Юрка Ганжу, Анатолія Зеленського, Льону Копійку, Славка Бондара, Володю Копійку, Юрка Канигіна... [1, с. 241].

Письменник також описав мовну особливість села Бабиного – використання у звертанні називного відмінка замість кличного: Марія Іванівна, а чого Костік мене займає? [1, с. 115].

Прізвища, які були зафіксовані в нарисі К. Сушка «У згонах», утворені лексико-семантичним способом і представлені такими групами:

1. Більшу частину становлять прізвища, утворені від імені батька (патронімічні), бо найменування осіб виникло раніше за прізвища, тому мало ознаки засновника роду: Петренко [3, с. 121], Довбуш [3, с. 152], Коваленко [3, с. 63], Алексєєв – від імені Олексій [4, с. 13], Самойлов – від загальноновживаної в минулому форми Самійло [5, с. 109], Авдеєнко – від імені Авдій [4, с. 6], Лавренєв походить від імені Лавр (у перекладі з латинської – «перемога») [4, с. 110], Радіонов – від імені Радіон [4, с. 174], Свиридов – від форми Свирид [5, с. 112].

2. Від страв, продуктів, рослин: Вишня [4, с. 47], Вишневецький, Сметана [3, с. 99], Ковбаса [3, с. 98], Репін – від овоча ріпа [5, с. 101], Воронцов, Береза [3, с. 97], Гоголь [3, с. 98].

3. Від назв тварин, комах, риби: Жуков [4, с. 75], Лебеденко, Голуб [3, с. 98], Медведєва – походить від назви дикої тварини [6, с. 38].

4. За класовою приналежністю, за постійним заняттям, професією, промисловістю: Попов – від назв церковних посад [3, с. 60], Мельник [3, с. 46], Чабаненко [3, с. 53], Шаповалов

(Шановал) [3, с. 44], Сторожук [3, с. 56], Скляр (Скляренко) [3, с. 49], Чумак [3, с. 51], Копаниця – частина приладдя [3, с. 98], Шевченко – син шевця [3, с. 8], Стельмах – людина, яка займалася виготовленням різного роду возів [3, с. 47], Таран – знаряддя праці [3, с. 98].

5. За характерною ознакою носія (частіше зовнішньою). Ознаками могли бути колір волосся, зріст, хвороби й каліцтва, дефекти мовлення, риси вдачі: Кармелюк – від білоруського Курмель «мала на зріст людина» [7, с. 18], Чехов – від чех, чіх, чханья (прізвище, що вказує на постійний нежить людини, алергію) [4, с. 230], Чубарь – таке прізвище могла отримати людина, в якій в чубі було пасмо іншого кольору або яка починала сивіти [4, с. 231], Дубінін – від Дубина (прізвищем наділяли місцевого силача) [4, с. 63], Жмур – людина, що сильно мружить очі, Чуприна – від зачіски [3, с. 68], Ковтун – від ковтун, «хвороба шкіри» [3, с. 28].

6. За національними ознаками, за місцем проживання: Турченко [3, с. 24], Богуславський – прибулий із Богуслава [5, с. 19], Коцюбинський – від топоніма Коцюбинці [3, с. 28].

7. Утворені від предметів: Голіцин – походить від слова голіци (шкіряні рукавиці для праці) [5, с. 31], Маяковський – утворене від слова маяк, але на той час, коли виникло прізвище, воно позначало будь-який знак, установлений людьми [4, с. 127], Шермет – із чуваського «бідолага, неборак, бідолашний, гідний жалю» [6, с. 33], Сабуров – із тюркського «терплячий» [6, с. 32], Цимбала – від назви музичного інструмента [3, с. 58], Доломан – від назви одягу [6, с. 42], Сердюк – від козацької зброї, військовий побут [3, с. 41].

8. Прізвища, утворені іншими способами: Апраксін – тюркське «ввічливий, вихований або хвалькуватий» [6, с. 43], Гайдамака – виникло в процесі боротьби народу за визволення [3, с. 62], Мороз – від назви природного явища [3, с. 77], Зима – пов'язано з календарем [3, с. 99], Яновський – західнослов'янська форма імені Іван (від давньоєврейського – «милість Божа-Ян») [4, с. 251].

Прізвиська або, як їх називає сам автор, «дражнилки» – це невід'ємна частина становлення прізвищ. Адже, як зауважує Л. Масенко, прізвиська виникли раніше прізвищ і витісняли їх значний проміжок часу [8, с. 32]. «<...> Тут винахідливість моїх земляків викликає шире захоплення <...>», як зауважив письменник, бо прізвиська могли давати, щоб присоромити, нашкодити або підкреслити найганебнішу рису вдачі. На питання «Чому давали прізвиська один одному?» Костянтин Іванович сам їй відповів: «Мабуть, тому, що кличка – лаконічніша й виразніша, до того ж вона на відміну од справжнього імені більше відповідає суті її носія» [1, с. 247].

Серед усіх прізвищ, зафіксованих у нарисі, переважають ті, що підкреслюють у людині найхарактернішу рису її вдачі або зовнішності, зокрема: Ропуха, Жулік, Захряпа, Мала, Монах, Задов, Аляпа, Балда, Безвусий, Безвухий, Бобчик, Брехеря, Вагеник (носії прізвиська не вимовляв літеру «р» у слові «вареник»), Веселка, Гава, Гам (Гамине Вуха), Глиняк, Грицатук, Губрій, Дохльова Рибина, Дряся, Жулік, Закірок (Закірянський), Затірка, Золотце, Кирпата, Кваша, Кагал, Косоротов, Кроша, Красивий, Кривунько, Маєро, Маслак, Матюшка, Рижий, Рохля, Сиволап, Циценко, Шестипалько [1, с. 246].

Також автор наводить прізвиська, які вказують на спорідненість із тваринами: Бугай, Валах, Кабанець, Кажан, Коза, Крися, Мавпа, Собакулька, Шкапа; з предметом: Балон, Барабан, Баржа,

Гиря, Камаз, Коршок, Мантачка, Мочалка, Штолик, Шприц; із птахом: Зозулька, Лелека, Мартин, Мартинець, Шпак, Щур; із рибою: Камбала, Кліпець, Таранька; з комахою: Клоп, Коник, Мураха; з рослиною: Гарбуз, Курай, Ляний, Орех, Яблучко.

Поодинокими прикладами представлені такі групи прізвищ:

1. Прізвиська, які натякають на походження: Грек, Жид, Молдаван, Румин, Турок, Циган, Черя (Черкес).

2. Прізвиська, які визначають вид діяльності або заняття: Купець, Кок, Листонос, Люешник (Люлька), Портной, Сапожник.

3. Прізвиська, які вказували на історичних нащадків: Бандера, Будонний, Гітлер, Денікін, Керенський, Колчак, Македонський, Сірко, Чингісхан.

4. Прізвиська, які були проявом ставлення до носія: Варєга, Дидак, Дзюндя, Заза, Галапирда, Гергелік, Кекевеке, Лица, Макабула, Муц.

Як правило, більшість прізвищ не були проявом зневажливого ставлення до носія, а походили від імен і прізвищ і в змінній формі констатували відомий факт: Балковий, Бедренець, Бомешко, Ботуз, Височиний, Віскляр, Великий Терешко, Ганс, Гема, Гокіха, Горян, Джьсона, Жан, Жмурик, Жора, Зінько, Зема (Земський), Іванько, Капран, Свирид, Соцький, Сушля (Сушляк), Тарзан, Хрінько, Чита, Чумандеря, Шегер, Шурпет, Ярема.

Висновки. Проаналізувавши антропонімікон нарису Костянтина Сушка «У згонах», ми виявили, що власні назви становлять невід'ємну частину твору. Класифікація та систематизування антропонімів показало нам, що найбільшу кількість жіночих імен за походженням склали грецькі імена, а серед чоловічих – грецькі й латинські. У нарисі переважають чоловічі імена, що зумовлено оточенням письменника та його життям. Прізвища у творі відіграють роль своєрідного вікна в давнину, що дає змогу нам дізнатися далеке минуле предків носія.

Отже, у нарисі «У згонах» оніми виконують художньо-просторову функцію, формують картину села Бабиного. Власні назви виконують оцінну функцію під час розмови персонажів, ставлення один до одного. Антропоніми відбивають історію села на тлі Північної Таврії та його сьогодення.

Література:

1. Сушко К.І. У згонах. Начерки життєпису одного села у контексті історії Таврії. Нікополь : ТОВ «Принтхаус «Римм», 2014. 380 с.
2. Скрипник Л.Г. Власні імена людей : словник-довідник. Київ : Наукова думка, 2005. 335 с.
3. Редько Ю.К. Сучасні українські прізвища / Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1966. 217 с.
4. Ведина Т.Ф. Энциклопедия русских фамилий. Тайны происхождения и значения. Москва : Астрель, АСТ, 2008. 274 с.
5. Никонов В.А. Словарь русских фамилий. Москва : Школа-Пресс, 1993. 224 с.
6. Баскаков Н.А. Русские фамилии тюркского происхождения. Москва : Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1979. 279 с.
7. Сфименко І.В. Дещо про походження сучасних українських прізвищ. Дивослово. 2002. № 11. С. 18–19.
8. Масенко Л.Т. Українські імені і прізвища. Київ : Товариство «Знання», 1990. 48 с.

Pichenko I., Tkachenko N. Proper names through the prism of the artist in K. Sushko's essay "U zghonakh"

Summary. The article is devoted to the multifaceted, diverse features of historical and regional proper names in

K. Sushko's essay "U zghonakh". After analyzing the anthroponymicon of the essay, it was found that anthroponymic names are an integral part of historical essays. Thanks to anthroponyms, the author creates visual landscapes and landmarks in space. Classification and systematization of proper names showed us that the largest number of names (female) by origin were Greek, and among men – Greek and Latin. Foreign names have adapted to the actual Ukrainian norms, so their use has become quite common. A significant number of andronymic female names is due to the fact that the founder of the genus was a man. The smallest number of borrowed names are: Scandinavian, Georgian, Aramaic and German, which are presented in the work individually. The essay is dominated by male names, due to the writer's environment and his life. Surnames in the work play the role of a kind of window into the past, which allows us to learn the distant past of the ancestors of the bearer. Most are distinctive surnames formed on behalf of the founder of the genus. The second group – surnames, formed on the basis of the characteristic of the carrier (often

external). Signs could be hair color, height, disease and injury, speech defects, traits. The third group consists of surnames that come from the genus of occupation, the profession of the ancestor of the genus. In addition, we single out a group such as nicknames. Among all the nicknames recorded in the essay, those that emphasize the most characteristic feature of a person's temperament or appearance predominate. As a rule, most nicknames were not a manifestation of contempt for the bearer, but came from names and surnames and in a modified form stated a known fact. In the essay "U zghonakh" anthroponymic names perform artistic and spatial function, form the surname picture of the village Babyny, and thanks to onyms, we can imagine where the villagers live, what the cemetery looks like and who is buried there. Proper names perform an evaluative function in the conversation of the characters, the relationship to each other. Anthroponyms reflect the history of the village against the background of Northern Tavria and its present.

Key words: anthroponym, anthroponymicon, name, onym, nickname, surname.

*Ищенко І. В.,
аспірантка 3 року навчання,
асистент кафедри української мови
Криворізького державного педагогічного університету*

ЛІНГВОКУЛЬТУРНА МАРКОВАНІСТЬ ФРАЗЕМ ІЗ ГЛЮТОНІЙНИМ КОМПОНЕНТОМ САЛО

Анотація. У статті зроблено акцент на лінгвістичних розвідках, які присвячені студіюванню фразеології у зв'язку з лінгвокультурологією та етнолінгвістикою. Культура харчування – це ключовий лінгвокультурний концепт, що втілюється в багатьох фразеологічних одиницях, а тому потребує глибшого аналізу. В аспекті дихотомії «мова – культура» окреслено функціонування українськомовного фразеологічного фонду. Зокрема, досліджено лінгвокультурну маркованість фразеологічних одиниць української мови з глютонійним компонентом *сало*, з'ясовано місце відповідних фразеологізмів в українській мові, зауважено на особливостях символічної та лінгвокультурної інтерпретації.

Під час аналізу джерельної бази, якою послужив фразеологічний словник української мови за загальною редакцією Л. Паламарчука у 2-х томах, виявлено семантичні асоціації та описано особливості прочитання етнокультурних кодів крізь призму звичаїв, традицій, історичних віх і народного побуту українців. Результати дослідження інтерпретовано з позиції національно-специфічної семантики символічного компонента, розглянутого в аспекті світоглядної традиції українського етносу. Фразеологічні одиниці з глютонійним компонентом *сало* демонструють яскравий приклад відтворення етнічної самобутності, указують на особливості менталітету (його позитивні й негативні риси), маніфестують неповторність нації за допомогою мовної фіксації. Фразеологічне значення знаків-етнонімів ілюструє й наявність певної стереотипізації, яка формувалася упродовж тисячоліть. Глютонійний компонент *сало* у складі фразеологізмів української мови – це етнонім, який репрезентує національну своєрідність українців, вирізняє їх з-поміж представників інших націй.

Студіювання аналізованого фактичного матеріалу дає змогу зробити висновок: глютонійний компонент *сало* у структурі українськомовних фразеологізмів втілює мовну інтерпретацію психологічних особливостей, історичного минулого, національного побуту, загальної культури українців та іншого. Семантична структура відповідних фразеологізмів представлена лексико-семантичною конотацією, яка безпосередньо пов'язана з асоціативними кодами, що приписуються глютонійному компоненту.

Ключові слова: фразеологізм, глютонім, етнонім, культура, лінгвокультура, символ.

Постановка проблеми. Загальновідоме те, що будь-яке слово-символ знаходить своє відтворення в контексті певної культури, а отже, досить часто й сама лексема може транслювати неоднакові семантичні асоціації. Найяскравіше відповідна інтерпретація простежується на фразеологічному рівні, де неабиякої актуальності набуває дослідження національно-специфічної семантики символічного компонента передовсім

в аспекті світоглядної традиції окремого етносу. Наразі з-поміж наявних лінгвістичних розвідок вагоме значення має студіювання фразеології у зв'язку з лінгвокультурологією та етнолінгвістикою, оскільки саме фразеологічний фонд тієї чи іншої мови надає перспективні можливості для вивчення специфічних взаємозв'язків у межах дихотомії «мова – культура». Своєю чергою такий напрям дослідження уможливує багатогранний аналіз історії становлення окремої лінгвокультурної спільноти й особливостей її ментальної організації в синхронному й діахронному вимірах.

Нині зацікавлення викликає й культура харчування, яка неодноразово ставала предметом дослідження як зарубіжних, так і вітчизняних учених. Окрім того, культура харчування являє собою ключовий лінгвокультурний концепт, що втілюється в багатьох фразеологічних одиницях, а тому потребує детальнішого аналізу. Фразеологізми з глютонійним компонентом загалом і з глютонійним компонентом *сало* зокрема демонструють яскравий приклад відтворення ідентифікації українським етносом своєї національної самосвідомості, ментальності й унікальності в усіх її позитивних чи негативних проявах. Актуальність нашої статті визначається увагою до проблем взаємозв'язку мови й духовної культури, потребою пошуків нових підходів до вивчення українськомовної фразеологічної царини як скарбниці спектру національних характеристик, що інтерпретуються передовсім за допомогою тих чи інших харчових знаків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Реалії сьогодення демонструють значні здобутки вітчизняних і зарубіжних мовознавців, у наукових працях яких комплексно викладено найрізноманітніші аспекти вивчення фразеології. Так, семантику фразеологізмів дослідили М. Алефіренко, Л. Булаховський, Ю. Прадід, Г. Удовиченко. Стилїстичний аспект став об'єктом зацікавлення Д. Баранника, Г. Іжакевич, В. Калашника, Ж. Колоїз, В. Коптілова. Історія, становлення та етимологія фразеологізмів були в центрі уваги М. Демського, В. Мокієнкі, Л. Скрипник, Ю. Шевельова й інших.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. активізуються нові напрями у вивченні української фразеології – психокогнітивний, етнолінгвістичний і лінгвокультурний (Н. Венжинович, В. Жайворонок, О. Левченко, Л. Савченко, О. Селіванова й інші), що дотепер не втратили своєї актуальності й сприяють тематичному розширенню лінгвістичних студій. Стосовно цього слушною є думка Н. Венжинович, яка зазначає, що наукове дослідження фраземіки в лінгвокультурологічному й етнопсихологічному аспектах розпочалося порівняно недавно й відбувається в межах вивчення мови загалом як антропологічного феномена [1, с. 149].

Окрім того, фіксуємо активне зацікавлення вчених лінгвокультурним напрямом дослідження фразеологічних одиниць, які містять у своїй структурі певний харчовий компонент. Однак варто зауважити, що з поширенням явища міжкультурної комунікації аспект вивчення відповідних фразем здебільшого ґрунтується на компаративному зіставленні кількох мов або ж на аналізі іншомовної джерельної бази. Так, Т. Григор'єва [2], О. Дмитренко [3], І. Крикніцька [4] дослідили англословний фразеологічний фонд, Г. Мелех [5], О. Лапініна [6] – німецькомовний, С. Ісаєв [7] обрав джерельною базою фраземи китайської мови. О. Копчак [8] здійснила компаративний аналіз фразеологічних одиниць перської та української мов тощо.

Мета статті полягає в з'ясуванні лінгвокультурної маркованості фразеологічних одиниць української мови з глютонійним компонентом *сало*, в описі семантичних асоціацій та особливостей прочитання етнокультурних кодів. Джерельною базою статті послужив фразеологічний словник української мови за загальною редакцією Л. Паламарчука у 2-х томах.

Виклад основного матеріалу. Фразеологія як невід'ємна й органічна частина мовної системи є цінним лінгвістичним джерелом, за допомогою якого ретранслюється бачення світу й національна культура окремої етноспільноти. Фразеологічний фонд тієї чи іншої мови накопичує в собі не лише колективний досвід нації, що передається з покоління в покоління, але й уможлиблює студіювання далекого минулого мови в тісному взаємозв'язку з історією та культурою її носіїв. Окремої уваги потребує глютонійний компонент *сало* у складі фразеологізмів української мови, адже такий етнонім репрезентує національну своєрідність українців, вирізняє їх з-поміж представників інших націй, а тому вимагає ґрунтовнішого аналізу.

Як відомо, специфічні знаки-етноніми безпосередньо пов'язані з феноменом національної ідентичності, впливають на формування фразеологічного значення та виникнення оцінних суджень. Функціонування фразеологічних одиниць, у складі яких наявний той чи інший етнонім, впливає на вироблення та укорінення в суспільстві національних стереотипів. Цілком очевидно, що глютонійні найменування – це національно марковані складники певної лінгвокультурної спільноти, елементи повсякденного буття кожної людини, які репрезентують матеріальне й духовне багатство нації, формують мовну картину світу. Звідси, відповідно, глютоніми можна уналежнити до так званих стабілізаторів етнічної лексики, які увиразнюють мовну картину загалом і фразеологічну царину зокрема.

Для українців *сало* є не лише цінним продуктом харчування, а й символом національної культури. Джерела шанобливого ставлення до сала сягають далекої минувщини народу. Споконвічно свиня (а точніше, м'ясо, сало, ковбаса) є неформальним лідером серед гастрономічних уподобань українців, до того ж сало є нашим національним «стратегічним продуктом!» [9, с. 42]. Лексема *сало* як глютонійний компонент фразеологізмів української мови набуває досить поліаспектного трактування, оскільки не завжди втілює лише позитивні характеристики української етноспільноти.

В українській народній харчовій системі життєзабезпечення сало здавна виступає ознакою добробуту й достатку. Відповідна семантична насаженість притаманна й таким фразеологічним одиницям із глютонійним компонентом *сало*, як-от: *годувати, як (мов, немов і таке інше) на сало* [10, с. 778], що означає «щедро, сито харчувати когось»; *жити, як бобер*

у *салі* – «дуже добре, заможно, безтурботно» [10, с. 778]. Фразеологічна царина маніфестує активне побутування глютоніма *сало* в поєднанні із зоонімом *кіт (кішка)*, що своєю чергою вказує на традиційні народознавчі уявлення українців: *як кіт до сала* – «допастися до чогось»; «жадібно, енергійно щось робити» [11, с. 378]; *(Позирати) як кіт на сало* – «ласо, пристрасно» [11, с. 378]. Окрім того, семантичне значення таких фразеологізмів демонструє певну надмірність, а вживання глютоніма *сало*, очевидно, мотивоване далеким історичним минулим і пов'язано з тим, що в повоєнні роки солоне сало слугувало стратегічним запасом для скрутних часів, довго не псувалося та зберігалось сирим у скляних трілітрових банках, які здебільшого відкривали, коли зовсім не було чого їсти.

Як зазначає Л. Артюх, у минулому й позаминулому століттях значення сала як продукту висококалорійного й поживного було значно вищим. Дефіцит тваринних білкових продуктів постійно компенсувався споживанням сала й страв із нього. Пізніше, навіть коли споживчий харчовий баланс білків, жирів і вуглеводів у народному харчуванні значно оптимізувався, сало залишилося символом ситості [12]. Однак харчові вподобання українців свідчать про те, що жирну їжу, зокрема й сало, варто вживати з хлібом: *дурне сало без хліба* [11, с. 21]. Цілком закономірне плумачення фразеологізму (*сало без хліба не їдять*), яке відбиває певне стереотипне уявлення, що сформувалося досить давно й набуло поширення посеред інших культурних лінгвоспільнот.

Для української лінгвокультури глютонім *сало* є одним із ключових у концептосфері «Їжа». Зважаючи на те, що споживання свинячого сала характерне не тільки для українців, але й для поляків, угорців, німців, білорусів та інших етносів, можемо констатувати: у різних етнографічних ареалах ті самі найменування можуть утілювати різний знаковий статус. Проте чомусь лише про українців склався стереотип як про націю салоїдів. Це яскраво позначилося й на фразеологічному фонді: *як мішок із салом* [11, с. 129]; *вбиватися в сало* [11, с. 70]; *запливати салом* [11, с. 315]. Відповідні фразеологічні одиниці мають досить прозору семантику й означають гладшати, ставати (у першому разі – бути) товстим. Так званий культ сала настільки заповнив сучасний гастрономічний етнопростір (відкриваються музеї-ресторани сала, виготовляють різноманітні їстівні фігурки-сувеніри із сала, цукерки «Сало в шоколаді» й інше для того, щоб розширити міжкультурну взаємодію та популяризувати свою власну ідентичність), що сало було, є і буде специфічною родзинкою української культури загалом і фразеологічної царини зокрема.

Досить часто фразеологізми з глютонійним компонентом *сало* набувають негативного забарвлення, указують на розумові вади людини: *дурний як сало* [11, с. 45]; на нещирість співрозмовника або нещирість його слів / почуттів: *як салом мастити* [11, с. 466]; на блягузтво: *мазати п'яти салом* [11, с. 459]. В українській етноспільноті такі фразеологічні одиниці вживаються передовсім тоді, коли є потреба у висміюванні тих чи інших негативних характеристик. Іноді вживаний у структурі фразеологізму глютонім *сало* в поєднанні з іншими елементами створює ефект каламбуру: *на комариному салі* [10, с. 778] – «пісний, немащений» (використовується жартома).

Подекуди натрапляємо на фразеологічні одиниці, семантичне значення яких пов'язано з певним історичним минулим або з подіями, які були актуальними багато століть тому.

Наприклад, фразема *залити (залляти) за душу сала* [11, с. 315] тлумачиться як «завдавати великого горя, страждань». У посібнику «Фразеологія сучасної мови» В. Ужченка й Д. Ужченка фіксуємо авторські коментарі, де зазначено, що розпечене сало використовували як карно-судовий засіб зізнань – заливали його за шкіру [13, с. 179].

Для українців сало стало символом не лише української кухні, а й виразним показником побутових реалій, які втілюються в прихованому семантичному значенні фразеологізмів: *вишкварити сало* [11, с. 170] – «розправитися з кимось»; *чия кішка сало з'їла* [11, с. 378] – «знати, хто винен»; *змінити ковбасу на сало* [11, с. 88] – «здійснити не вигідний обмін». Зазвичай зміст аналізованих національно-специфічних фразеологічних одиниць досить важко пояснити представникам інших лінгвокультурних спільнот, оскільки такі фраземи містять культурний компонент, який не є близьким їхнім носіям, не відповідає їхньому світобаченню та менталітету.

Лінгвокультурна маркованість фразеологічних одиниць із глютонійним компонентом *сало* вирізняється своєрідною специфікою асоціацій, які давно укорінені у свідомості українського етносу. Відповідні фраземи ілюструють особливості споживання їжі, історичне минуле, побутові реалії українців та інше. Зчитування етнокультурних кодів уможлиблює отримання інформації про самоідентифікацію нації, її матеріальне й духовне надбання.

Висновки. Фразеологічна царина будь-якої мови перебуває в тісному взаємозв'язку з історією, традиціями, побутом народу, являє собою джерело фонові інформації, відтворює вияви національної культури, зберігає найсуттєвіший історичний досвід. Лінгвокультурна маркованість фразеологічних одиниць із глютонійним компонентом *сало* виявляється в специфічній образності фразем, що втілюють національні особливості українського етносу. Такі особливості здебільшого реалізуються внаслідок оригінального поєднання понять, які створюються на основі постійних асоціативних реалій (знаків-символів / етнонімів) і демонструють образне переосмислення звичайних речей. Аналіз дібраного фактичного матеріалу дає змогу зробити висновок: наявність етноніма *сало* у структурі фразеологізмів увиразнює репрезентацію національного світосприйняття, мовний вияв ментальних ознак, особливості звичаїв, традицій, історичного минулого, народного побуту, культури тощо. Семантична структура аналізованих фразеологічних одиниць демонструє наявність лексико-семантичного відтінку, який співвідноситься з асоціативними кодами, закріпленими за глютонійним компонентом, визначає специфіку лексико-семантичної мовної системи загалом. Зважаючи на те, що глютонім *сало* у складі фразем можна уналежнити до так званих етнічних лакун – лексичних одиниць, які позначають реалії носіїв вихідної мови й не мають відповідників у мові перекладу, – цілком закономірне неправильне зчитування відповідних фразеологізмів носіями іншої лінгвокультури, а отже, виникає перспектива дослідження труднощів сприйняття та перекладу таких фразеологічних одиниць.

Література:

1. Венжинович Н.Ф. Фраземіка української літературної мови в контексті когнітології та лінгвокультурології : монографія. Ужгород, 2018. 462 с.
2. Григор'єва Т.Ю. Класифікаційні особливості фразеологізмів із компонентом-найменуванням «їжа» в сучасній англійській мові.

- Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія «Філологія (мовознавство)».* Вінниця, 2015. Вип. 21. С. 7–12.
3. Дмитренко О.В., Зінченко І.Ю. Вербалізація концепту «їжа» засобами сучасної англійської фразеології. *Імідж сучасного педагога*. Полтава, 2018. № 6 (183). С. 77–79.
  4. Крикніцька І.О. Англійські фразеологізми з кулінарним компонентом у когнітивно-семантичній парадигмі. *Південний архів. Серія «Філологічні науки».* Херсон, 2017. Вип. 71. С. 91–95.
  5. Мелех Г.Б. Системні зв'язки у фразеологізмах із кулінарним компонентом. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія «Філологічні науки (мовознавство)».* Кіровоград, 2011. Вип. 95. С. 230–235.
  6. Лапиніна О.Л. Характеристика гастрономів як окремих лексичних одиниць та компонентів фразеологізмів (на матеріалі німецької мови). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна».* Острогоз, 2015. Вип. 51. С. 249–251.
  7. Ісаєв С.С. Етнокультурний код китайських фразеологізмів гастрономів (на прикладі фразеологізмів із компонентами назвами продуктів харчування тваринного походження). *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ, 2017. Вип. 1 (56). С. 201–211.
  8. Копчак О.І. Глютоніми у перських і українських фразеологізмах на позначення емоцій людини. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна».* Острогоз, 2012. Вип. 29. С. 89–92.
  9. Добролюбова Г.М. Концепт свиня як один із основних образів української етнолінгвістики та лінгвокультурології. *Лінгвістика. Лінгвокультурологія*. 2019. № 13. С. 36–50.
  10. Фразеологічний словник української мови / За заг. ред. Л.С. Паламарчука. Київ, 1993. Кн. 2. С. 529–980.
  11. Фразеологічний словник української мови / За заг. ред. Л.С. Паламарчука. Київ, 1993. Кн. 1. 528 с.
  12. Артюх Л.Ф. Чому українці люблять сало. *Етнографія* : вебсайт. URL: <http://ethnography.org.ua/content/chomu-ukrayinci-lyublyat-salo>.
  13. Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологія сучасної української мови : посібник. Луганськ : Альма-матер, 2005. 399 с.

Ishchenko I. Lingocultural marking of phraseological units with the glutonic component *fat (salo)*

Summary. It is known that any word symbol is reflected in the context of a particular culture, so quite often the same lexeme can have different semantic associations. The clearest interpretation is shown at the phraseological level, where the study of the national-specific semantics of the symbolic component becomes especially relevant, especially in the aspect of the worldview tradition of a particular ethnic group. At present the study of phraseology in relation to linguoculture and ethno-linguistics starts to get a huge importance, because the phraseological source of some languages offers the great opportunities for studying of specific interrelations within the dichotomy “language – culture”.

In today's society, there is a particular interest of the culture of eating, which has been become the subject of research by both foreign and domestic scientists. In addition, culture of eating is a key linguistic and cultural concept that is embodied in many phraseological units. Phraseological units with the glutonic component in general and the glutonic component of *fat (salo)*, in particular, show a clear example of the reflection of the identity of the Ukrainian ethnic group on its national identity, mentality and uniqueness in all its positive or negative manifestations. The relevance of our article is determined by the attention to the problems of the interrelation of language and spiritual culture, which are shown through certain food signs. The purpose of the article is to find out the linguocultural

marking of phraseological units of the Ukrainian language (on the material of the phraseological dictionary of the Ukrainian language, edited by L.S. Palamarchuk) with the glutonic component of *fat (salo)*, in the description of semantic associations and features of understanding ethnocultural codes.

The analysis of the selected factual material makes it possible to conclude: the ethnonym *fat (salo)* in the structure of phraseological units expresses the representation of the national

world perception, linguistic expression of mental features, peculiarities of customs, traditions, historical past, national life, culture, etc. The semantic structure of the analyzed phraseological units demonstrates the lexical-semantic connotation that correlates with associative codes assigned to the glutonic component.

Key words: phraseological unit, glutonym, ethnonym, culture, linguoculture, symbol.

*Kalinichenko T. M.,
PhD en sciences de l'éducation,
professeur associé du département des langues romanes
Université pédagogique nationale Grygoriy Skovoroda de Kharkiv*

ANNOTATION DES NOMS DANS “LE DICTIONNAIRE FONDAMENTAL DE L'ENVIRONNEMENT *DiCoEnviro*” COMME EXEMPLE DE CERTAINS ASPECTS DE LA LEXICOGRAPHIE ÉLECTRONIQUE MODERNE

Анотація. Метою статті є дослідження анутован-ня іменників, що позначають події чи процеси, у «Фундаментальному словнику навколишнього середовища *DiCoEnviro*» для вивчення деяких аспектів сучасної електронної лексикографії. Наукова новизна роботи полягає в тому, що ми представляємо дослідження, яке стосується деяких аспектів сучасної електронної лексикографії, зокрема анутовання іменників, що позначають події чи процеси, у «Фундаментальному словнику навколишнього середовища *DiCoEnviro*», котрий містить лексику спеціалізованої мови навколишнього середовища. Актуальність розвідки зумовлена необхідністю дослідження роботи електронних словників, які є досить новим і водночас динамічним явищем. У процесі розгляду були використані такі методи: комплексний лінгвопрагматичний описовий метод із прийомом спостереження, порівняння, узагальнення та інтерпретації – для характеристики анутованих іменників у «Фундаментальному словнику навколишнього середовища *DiCoEnviro*», для виявлення явищ у них; метод суцільної вибірки дозволив знайти термінологічні одиниці в досліджуваному матеріалі для результатів розвідки. У статті презентовано дослідження анутованих іменників у термінологічному онлайн-ресурсі «Фундаментальний словник навколишнього середовища *DiCoEnviro*». Насамперед ануються іменники, що позначають події чи процеси. Як правило, іменник має ті ж актанти й значення, що й дієслово. Але часто актанти іменників можуть бути не виражені. З'ясовано, що під час анутовання іменників ураховуються допоміжні дієслова, а підмети дієслів ануються. Простежено доповнення, внесені до схеми: додавання синтаксичної функції *детермінанта*, синтаксичної групи *присвійного детермінанта (Poss-det)*, семантичної ролі *Describeur*. Зроблено висновки, що, незважаючи на схожість анутованих іменників і дієслів у *DiCoEnviro*, є деякі відмінності, представлені в дослідженні.

Ключові слова: анутовання, іменники, терміни, актанти, словники, лексикографія.

Formulation du problème. En linguistique ukrainienne, de nombreuses recherches sont accumulées consacrées à l'analyse des dictionnaires et à la couverture des concepts généraux de la théorie et de la pratique de la lexicographie. La lexicographie électronique qui est apparue il n'y a pas longtemps est consacrée à un ensemble de méthodes et d'outils logiciels de traitement de l'information textuelle pour créer des dictionnaires.

À notre époque de l'informatisation et de la mobilité mondiales rapides les questions liées à la lexicographie électronique et

de corpus qui ont été étudiées dans cette recherche ont contribué à mieux comprendre ses certains aspects ayant comme exemple l'annotation des noms dans “le Dictionnaire fondamental de l'environnement *DiCoEnviro*”. La nouveauté scientifique de l'article réside dans le fait que nous présentons une recherche qui concerne certains aspects de la lexicographie électronique moderne notamment l'annotation des noms qui désignent des événements ou des processus dans “le Dictionnaire fondamental de l'environnement *DiCoEnviro*” qui traite le lexique de la langue spécialisée de l'environnement. La pertinence de cette étude tient à la nécessité d'apprendre le fonctionnement des dictionnaires électroniques qui sont des phénomènes assez nouveaux et en même temps dynamiques. Malgré les développements existants en lexicographie électronique moderne, la question sur les dictionnaires reste toujours ouverte.

L'analyse des recherches et des publications récentes. De nombreux savants ont contribué au développement des théories linguistiques modernes. M.-C.L'Homme a fait des recherches sur la sémantique lexicale dans la terminologie et ses caractéristiques [1]. L'étude du concept “GUERRE” dans le contexte de la sémantique et de la pragmatique a été représentée par G. Yavorska [2]. G. Bernier-Colborne a examiné les questions de l'aide pendant l'identification de relations lexicales au moyen de la sémantique distributionnelle et son application à un corpus bilingue du domaine de l'environnement [3]. M. Cabezas-García et P. Faber ont étudié une approche sémantique de l'inclusion des noms complexes dans les ressources terminographiques anglaises [4]. B. Daille a exploré la variation des termes dans les corpus spécialisés, plus précisément leur caractérisation, la découverte automatique et les applications [5]. M. Djemmaa a présenté une recherche sur la stratégie domaine par domaine pour la création d'un FrameNet du français [6]. Mais les recherches sur l'annotation des noms à laquelle est consacrée notre étude ne sont pas assez présentées par les savants.

Le but de l'article est de faire une recherche sur l'annotation des noms qui désignent des événements ou des processus dans “le Dictionnaire fondamental de l'environnement *DiCoEnviro*” pour étudier certains aspects de la lexicographie électronique moderne.

Pour atteindre ce but, il est nécessaire de résoudre les tâches suivantes: identifier si le nom possède les mêmes actants et les mêmes significations que le verbe; se familiariser avec l'information sur les verbes supports pendant l'annotation des noms; observer les ajouts faits au schéma de l'annotation des noms.

Les méthodes suivantes ont été utilisées dans le processus de la recherche: la méthode descriptive linguistique pragmatique complexe avec les procédés d'observation, de comparaison, de généra-

lisation et d'interprétation pour caractériser l'annotation des noms dans "le Dictionnaire fondamental de l'environnement *DiCoEnviro*", pour identifier les phénomènes qui s'y trouvent ; la méthode d'échantillonnage continu a permis de trouver les unités terminologiques dans le matériel exploré pour les résultats de cette recherche.

Présentation du matériel principal. Dans le présent article il s'agit de l'annotation des noms dans "le Dictionnaire fondamental de l'environnement *DiCoEnviro*" qui est développé à L'Observatoire de linguistique Sens-Texte de l'Université de Montréal (Le Canada). Le *DiCoEnviro* est une ressource terminologique en ligne qui énumère et explique la multitude de liens qui existent entre les termes dans le domaine de l'environnement [7]. Au cours des premières étapes du projet du *DiCoEnviro*, la recherche a été surtout concentrée sur les verbes. Plus tard l'annotation des noms a commencée. Les noms qui sont annotés à présent sont des noms qui désignent des événements ou des processus tels que *accumulation*, *réchauffement*, *refroidissement*, *dégradation*. Des noms représentant des entités ne sont pas encore annotés [8].

Dégrader	Dégradation
Résultats de la recherche trouvés dans 1 entrée. Apparaît comme entrée dans l'article : dégrader _{1b} (↔ en: degrade ₁) dégrader _{1b} . v. tr. Structure actancielle : dégrader : Cause(émission) ~ Patient(écosystème) Réalisations linguistiques des actants Contextes Liens lexicaux	Résultats de la recherche trouvés dans 1 entrée. Apparaît comme entrée dans l'article : dégradation _{1b} (↔ en: degradation ₁) dégradation _{1b} . n. f. Structure actancielle : dégradation : ~ de Patient(écosystème) par Cause(phénomène) Réalisations linguistiques des actants Contextes Liens lexicaux

Image 1. Comparaison de l'annotation d'un verbe et d'un nom dans le *DiCoEnviro*

Il est possible de comparer le verbe *dégrader* et le nom *dégradation* (Image 1). On distingue deux sens en analysant l'unité lexicale *dégrader* comme verbe transitif. Concentrons-nous sur le sens 1b du verbe *dégrader*. Sa structure actancielle est **Cause dégrade Patient** – *émission dégrade écosystème*. Si on fait attention à la structure actancielle du nom *dégradation* 1b: **dégradation de Patient par Cause** – *dégradation d'écosystème par phénomène*, on constate que dans les structures actancielles du verbe *dégrader* 1b et du nom *dégradation* 1b les actants - **Cause** et **Patient** – sont les mêmes. Il est possible de le voir en regardant la comparaison de l'annotation de ces unités lexicales (Image 2). Nous voyons les réalisations des actants Causes et nous comprenons que les réalisations peuvent être les mêmes (*phénomène* – Cause). Il est possible de voir les réalisations de l'actant Patient (*sol* – *écosystème*) [8].

Dégrader	Dégradation																		
Pour en revenir à l'action possible du changement climatique sur la raréfaction de cet ozone, le système de dominos fonctionne de la manière suivante : Les émissions humaines des CF ₂ Le temps peut devenir trop riche en Les phénomènes naturels peuvent détruire physiquement les végétaux. DÉGRADER le ou amener des éléments qui empêchent le développement de la végétation. [d'après JANCOVICI 0 TK 06/01/2012]	En outre, les sécheresses graves feront augmenter la DÉGRADATION de la qualité de l'eau, le risque d'eutrophisation et les dommages généralisés aux écosystèmes aquatiques. [SCANADAICC 0 SDG TK 17/10/2012] Ce phénomène pourrait provoquer une DÉGRADATION des écosystèmes marins. [NEWCOURRIER 0 SDG TK 17/10/2012]																		
DÉGRADER 1b <table border="1"> <thead> <tr> <th colspan="2">Actants</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Cause</td> <td>Sujet (SN) (2) Complément (SP -par) (2) Lien indirect (SN)</td> </tr> <tr> <td>Patient</td> <td>Objet (SN) (3) Sujet (SN) (8) Sujet (Pro)</td> </tr> </tbody> </table> <table border="1"> <thead> <tr> <th colspan="2">Autres</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Raison</td> <td>Complément (SP -à cause de) chlore</td> </tr> </tbody> </table>	Actants		Cause	Sujet (SN) (2) Complément (SP -par) (2) Lien indirect (SN)	Patient	Objet (SN) (3) Sujet (SN) (8) Sujet (Pro)	Autres		Raison	Complément (SP -à cause de) chlore	DÉGRADATION 1b <table border="1"> <thead> <tr> <th colspan="2">Actants</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Cause</td> <td>Lien indirect (SN) (5) ceci sécheresse phénomène changement perturbation</td> </tr> <tr> <td>Patient</td> <td>Complément (SP -de) (10) terre (3) pergélisol (2) écosystème (2) source qualité forêt</td> </tr> </tbody> </table> <table border="1"> <thead> <tr> <th colspan="2">Autres</th> </tr> </thead> </table>	Actants		Cause	Lien indirect (SN) (5) ceci sécheresse phénomène changement perturbation	Patient	Complément (SP -de) (10) terre (3) pergélisol (2) écosystème (2) source qualité forêt	Autres	
Actants																			
Cause	Sujet (SN) (2) Complément (SP -par) (2) Lien indirect (SN)																		
Patient	Objet (SN) (3) Sujet (SN) (8) Sujet (Pro)																		
Autres																			
Raison	Complément (SP -à cause de) chlore																		
Actants																			
Cause	Lien indirect (SN) (5) ceci sécheresse phénomène changement perturbation																		
Patient	Complément (SP -de) (10) terre (3) pergélisol (2) écosystème (2) source qualité forêt																		
Autres																			

Image 2. Comparaison des contextes annotés d'un verbe et d'un nom dans le *DiCoEnviro*

Dans l'annotation des noms on prend en considération les verbes supports, on rencontre des actants non-exprimés, par exemple Cause non-exprimée, on a fait des ajouts au schéma – on a ajouté une nouvelle fonction syntaxique *déterminant* et un nouveau groupe syntaxique de *déterminant possessif* (*Poss-det*), on a ajouté un nouveau rôle sémantique *Descripteur*.

Dans le *DiCoEnviro*, on prend en considération les verbes supports. Dans le cas des verbes supports dans le *DiCoEnviro* français, on annoté les sujets des verbes supports (Image 3). Dans ce cas, la fonction syntaxique est annotée comme *Lien indirect*. On peut voir le verbe support *entraîner* et les unités lexicales *changement*, *perturbation* qui sont sujets des verbes supports et qui sont annotés comme Cause.

Ce phénomène pourrait provoquer une DÉGRADATION des écosystèmes marins. [NEWCOURRIER 0 SDG TK 17/10/2012]
 Les changements de fréquence de ces phénomènes et perturbations pourraient entraîner une baisse de productivité et, donc, une DÉGRADATION des terres .... [3IPCCCONSEQUENCE 0 SDG TK 17/10/2012]

DÉGRADATION 1b		
Actants		
Cause	Lien indirect (SN) (5)	ceci sécheresse phénomène changement perturbation
Patient	Complément (SP -de) (10)	terre (3) pergélisol (2) écosystème (2) source qualité forêt
Autres		

Image 3. Annotation des sujets des verbes supports *Dégradation*

Dans le livre du FrameNet les verbes supports sont définis comme des verbes qui se combinent avec un nom qui désigne un évènement ou un état pour créer un prédicat verbal, permettant aux arguments du verbe de remplir les fentes des éléments du cadre évoqué par le nom. Les verbes supports n'introduisent pas de sémantique importante de leur propre [9].

Dans le *DiCoEnviro* on n'annote pas les verbes supports. Ils apparaissent dans la rubrique *Liens lexicaux*. Dans l'exemple qu'il est possible de voir le verbe *entraîner* est considéré comme verbe support du nom DÉGRADATION (Image 4).

Encore une différence entre l'annotation des noms et des verbes sont des actants non exprimés, par exemple Cause non exprimée dans l'annotation des noms. Prenons comme exemple l'annotation du verbe *réchauffer* et du nom *réchauffement* (Image 5). Nous voyons l'acceptation du verbe *réchauffer* 1b – verbe transitif – qch – Cause (changement) ou Agent (gaz) réchauffe qch Patient (le climat) et l'acceptation du nom *Réchauffement* 1b – du verbe transitif, ~ de qch (Patient – climat) par qch (par Cause – (changement) ou par Agent (gaz)).

Si nous regardons l'annotation du *réchauffement* provenant du verbe transitif, nous verrons que l'actant de Cause n'est pas exprimé et est souvent seulement sous-entendu (Image 6). Dans l'annotation du verbe nous observons l'actant Cause avec sa réalisation – *le rayonnement solaire*. Mais quand même il est possible de voir un cas d'Agent dans les annotations de *réchauffement*; ce fait montre que

les causes ou agents sont rares, mais tout de même possibles. Nous voyons l'actant Patient dans l'annotation du verbe et du nom. La même réalisation – *atmosphère* est dans les listes des réalisations du verbe et du nom, il est possibles de voir encore les réalisations du verbe et du nom *la terre, l'air qui l'entoure, la surface de la planète* [10].

Dégradation

dégradation_{1b, n. f.}

Structure actancielle : dégradation : ~ de Patient(*écosystème*) par Cause(*phénomène*)

Réalisations linguistiques des actants

Contextes

Liens lexicaux

Rôles actanciaux

Explication - terme typique	Lexie reliée
Voisins	
=	désertification ₁
Autres parties du discours et dérivés	
Verbe	dégrader _{1a}
Sortes de	
Dont la cause est d'origine naturelle	~ naturelle
Combinatoire	
Le phénomène produit une d.	entraîner la ~
Le phénomène produit une d.	provoquer la ~
La d. devient plus importante	la ~ s'intensifie _{1a}
Qqn ou qqch. cause que la d. devienne plus importante	augmenter la ~
-> NOM	augmentation de la ~
Qqn ou qqch. cause que la d. devienne moins importante	atténuer la ~
Qqn ou qqch cause que la d. devienne moins importante	diminuer la ~
Qqn ou qqch cause que la d. devienne moins importante	réduire la ~
-> NOM	atténuation de la ~
-> NOM	diminution de la ~
-> NOM	réduction de la ~
Qqn ou qqch. essaie de faire en sorte que la d. n'ait plus lieu	lutter ₁ contre la ~
-> NOM	lutte ₁ contre la ~

Image 4. Prise en compte des verbes supports dans les liens lexicaux des noms

Réchauffer

Réchauffement

réchauffer _{1b, v. tr.}	réchauffement _{1b, D. m.}
Domaine : changements climatiques	Domaine : changements climatiques
Structure actancielle : réchauffer :	Structure actancielle : le réchauffement :
Cause{changement} ou Agent{gaz} ~	~ de Patient{climat} par Cause(changement) ou Agent{gaz}
Patient{climat}	
Réalisations linguistiques des actants	Réalisations linguistiques des actants
Contextes	Contextes
Liens lexicaux	Liens lexicaux

Image 5. Comparaison de l'annotation d'un verbe et d'un nom dans le DiCoEnviro. Cas particulier

Réchauffer

Réchauffement

<p>À mesure que l'énergie solaire y entre, elle RÉCHAUFFE la Terre et l'air qui l'entoure... [SCANADAICC 0 ALS MCLH 08/05/2008]</p> <p>Le volume d'eau ainsi "perdu" par l'atmosphère qui s'évapore par de l'eau de surface RÉCHAUFFE par le rayonnement solaire. JACLET 0 ALS MCLH 08/05/2008</p> <p>Dans l'atmosphère, les molécules d'eau capturent la chaleur que la terre réfléchit. Elles la redistribuent dans toutes les directions. RÉCHAUFFANT la surface de la terre, avant de rejeter finalement cette chaleur dans l'espace [2EUROPACHANGE 0 ALS MCLH 08/05/2008]</p> <p>RÉCHAUFFER 1b</p> <p>Actants</p> <p>Sujet (SN) augmentation effet [if(énergie solaire)]</p> <p>Complément (SP -par) qu'une circulation océanique globale)</p> <p>Lien indirect (SN) changement rayonnement</p> <p>Objet (SN) surface atmosphère</p> <p>Sujet (SN) air</p> <p>Objet (Pro) terre</p> <p>Lien indirect (SN) (elles) les molécules d'eau</p> <p>Autres</p> <p>Lieu Complément (SP -à) endroit</p> <p>Temps Complément (SP -en) hiver</p> <p>Degré Complément (SAdv) également</p>	<p>Ce rayonnement est absorbé par la surface de la planète, ce qui en provoque le RÉCHAUFFEMENT. [3CANADAENVIRO 0 MEL 15/05/2009.] mais par ailleurs CO2 supplémentaire dans l'air engendre un RÉCHAUFFEMENT de la surface planétaire, qui s'appliquera aussi à l'océan [JANCOVICI 0 MEL MCLH 01/02/2013]</p> <p>RÉCHAUFFEMENT 1b</p> <p>Actants</p> <p>Patient Lien indirect (Pro) surface en (la surface de la planète) atmosphère</p> <p>Complément (SP -de)</p> <p>Agent Lien indirect (SN) co2</p> <p>Autres</p> <p>Temps Complément (SP -au) année cours de</p>
---	---

Image 6. Comparaison des contextes annotés d'un verbe et d'un nom dans le DiCoEnviro. Cas particulier

La nouvelle fonction syntaxique comme *Déterminant* et le nouveau groupe syntaxique comme *Poss-det* (déterminant possessif) sont introduits dans l'annotation des noms français (Image 7). Cette fonction et ce groupe syntaxiques sont employés lorsqu'un déterminant et un déterminant possessif sont présents dans la phrase et il est nécessaire de les annoter. L'antécédent est également annoté [1].

Map a permis de recueillir une documentation sans précédent des *écoulements alpins* et de mettre en évidence *leur* profonde et complexe *ALTÉRATION* par l'orographie.

ALTÉRATION 1		
Actants		
Patient	Déterminant (Poss-det) (1)	leur {écoulements alpins}

Image 7. Ajouts au schéma. Fonction syntaxique *Déterminant*. Groupe syntaxique *Déterminant possessif (Poss-det)*. *Altération*

On a ajouté un rôle sémantique *Descripteur* pendant l'annotation des noms (Image 8). Ce rôle est nécessaire parce que les noms sont très souvent modifiés par les adjectifs ayant une signification assez générale. C'est un participant modifiant le nom lorsque le rôle sémantique est descriptif et assez général, le plus souvent il est sous forme d'adjectif. D'habitude, les adjectifs sous forme d'épithète ou d'attribut sont annotés [8].

- **Ex. A** La recherche et le développement porteront sur l'optimisation de l'injection, les techniques de confinement, la **MODELISATION prédictive (Descripteur)** et les techniques de surveillance.
- **Ex. B** Lorsque l'on a recours à ces trois modèles du cycle du carbone en se basant sur les émissions de combustibles fossiles anthropiques, **L'ACCUMULATION simulée (Descripteur)** de CO2 atmosphérique depuis la révolution industrielle est proche des valeurs observées.

Image 8. Rôle sémantique *Descripteur* pendant l'annotation des noms dans le DiCoEnviro

Conclusions. Dans cet article nous avons observé l'annotation des noms dans la ressource terminologique en ligne "le Dictionnaire fondamental de l'environnement *DiCoEnviro*". Tout d'abord ce sont des noms qui désignent des événements ou des processus qui sont annotés à présent. Les noms représentant des entités ne sont pas encore annotés. D'habitude le nom a les mêmes actants que le verbe et les mêmes acceptions que le verbe. Mais très souvent les actants des noms peuvent ne pas être exprimés. Nous avons vu que les verbes supports étaient pris en considération pendant l'annotation des noms et que les sujets des verbes supports étaient annotés. Nous avons observé les ajouts faits au schéma: l'addition de la fonction syntaxique *déterminant*, du groupe syntaxique de *déterminant possessif (Poss-det)*, du rôle sémantique *Descripteur*. Nous voyons que malgré la similitude de l'annotation des noms et des verbes dans le *DiCoEnviro*, il y a des différences que nous venons de présenter. Les perspectives de futures recherches dans ce domaine sont dans l'analyse comparative de l'annotation des adjectifs dans les différents projets électroniques linguistiques.

Liste des ouvrages utilisés:

1. L'Homme M.C. *Lexical Semantics for Terminology. Coll. Terminology and Lexicography Research and Practice*. No 20. Amsterdam : John Benjamins, xxi, 2020. 263 p.
2. Яворська Г.М. Концепт «ВІЙНА»: семантика і прагматика. *Стратегічні пріоритети*. 2016. Вип. 1 (38). С. 14–23.

3. Bernier-Colborne G. Aide à l'identification de relations lexicales au moyen de la sémantique distributionnelle et son application à un corpus bilingue du domaine de l'environnement : PhD thesis presented at the University of Montreal. Montreal, 2016. 265 p. URL: <https://papyrus.bib.umontreal.ca/xmlui/handle/1866/18474> (дата звернення: 19.12.2021).
4. Cabezas-García M., Faber P. A Semantic Approach to the Inclusion of Complex Nominals in English Terminographic Resources / ed. R. Mitkov. *Computational and Corpus-Based Phraseology. EUROPHRAS*. 2017. Lecture Notes in Computer Science. Vol. 10596. Cham : Springer, 2017. P. 145–159. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-69805-2_11.
5. Daille B. Term Variation in Specialised Corpora: Characterisation, Automatic Discovery and Applications. Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins, 2017. 272 p.
6. Djemmaa M. Stratégie domaine par domaine pour la création d'un FrameNet du français : annotations en corpus de cadres et rôles sémantiques : PhD thesis presented at Université Paris-Diderot. Paris, 2017. 283 p.
7. Калініченко Т.М. Аналіз «Фундаментального словника навколишнього середовища DiCoEnviro» порівняно з електронними ресурсами FrameNet, Propbank, VerbNet у рамках сучасної теоретичної лексикографічної парадигми. *Південний архів (філологічні науки) : збірник наукових праць*. Херсон : ХДУ, 2021. Вип. 85. С. 166–173. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2663-2691/2021-85-27>.
8. DiCoEnviro. Observatoire de linguistique Sens-Texte (OLST) : веб-сайт. URL: <http://olst.ling.umontreal.ca/cgi-bin/dicoenviro/search.cgi> (дата звернення: 19.12.2021).
9. FrameNet II: Extended Theory and Practice : ICSI Technical Report / J. Ruppenhofer et al. 2010. 119 p. URL: <http://framenet2.icsi.berkeley.edu/docs/r1.5/book.pdf> (дата звернення: 19.12.2021).
10. L'Homme M.C. Adding syntactico-semantic information to specialized dictionaries: an application of the FrameNet methodology. *Lexicographica*. 2012. Vol. 28. Issue 1. P. 233–252.

Kalinichenko T. Annotation of nouns in “The Fundamental Dictionary of the Environment *DiCoEnviro*” as an example of some aspects of modern electronic lexicography

Summary. The purpose of the article is to study the annotation of nouns denoting events or processes in “The Fundamental Dictionary of the Environment *DiCoEnviro*” to explore some aspects of modern electronic lexicography. The scientific novelty of the article is that we present the research on some aspects of modern electronic lexicography, including annotation of nouns denoting events or processes in “The Fundamental Dictionary of the Environment *DiCoEnviro*” which includes vocabulary of specialized language of environment. The relevance of this research is due to the need to study the work of electronic dictionaries which are quite new and at the same time dynamic phenomenon. The following methods were used in the research process: the complex linguo-pragmatic descriptive method and the techniques of observation, comparison, generalization and interpretation to characterize the annotation of nouns in the “The Fundamental Dictionary of the Environment *DiCoEnviro*”, to identify phenomena in them; the method of continuous sampling allowed to find terminological units in the studied material for the results of this research. This article presents a study of the annotation of nouns in the terminological online resource “The Fundamental Dictionary of the Environment *DiCoEnviro*”. First of all, nouns denoting events or processes are annotated. As a rule, the noun has the same actants and meanings as the verb. But the actants of nouns can be often unexpressed. It is found out that auxiliary verbs are taken into account when annotating nouns, and the subjects of these verbs are annotated. The additions to the scheme are traced: addition of the syntactic function of the *determinant*, the syntactic group of the *possessive determinant (Poss-det)*, the semantic role of *Descriptor*. It is concluded that despite the similarities in the annotation of nouns and verbs in *DiCoEnviro*, there are some differences given in the study.

Key words: annotation, nouns, terms, actants, dictionaries, lexicography.

Kachmar O. Yu.,

PhD in Philology,

*Associate Professor of the Department of Applied Linguistics
SU "Uzhhorod National University"*

Laver M. V.,

Student of the Department of Applied Linguistics

SU "Uzhhorod National University"

BUSINESS IDIOMS IN MEDIA DISCOURSE

Summary. The research deals with the functional characteristics of idiomatic expressions in the English-language media discourse.

The prevalence of the use of business idioms in journalistic publications determined the main purpose of this study that is to highlight the functioning of business idioms in media discourse.

The object of the article is the usage of business idioms in media discourse and the specific features of their interpretation. The subject of the research is the implementation of language means in business idioms used in articles from "The Economist" and the "Financial Times".

The novelty of this work is closely connected with the topicality of the subject. The use of idioms in business communication in the media space is currently one of the least investigated issues of discourse in general due to the fact that idiomatics, as the object of meticulous attention of individual linguists, has received a number of diverse assessments, which are known to represent systemic or situational ideas, regarding to the certain area of research and context.

The article considers the theoretical features of the concepts of discourse and its connection with the media environment, as well as represents business idioms as a single concept, the content of which is not determined by the content of their complex elements.

In order to explore the types of idioms used in the magazines, a mixed approach of study was employed. All the examined idioms are transmitted objectively and impersonally through various textual formulas including description, classification, interpretation etc.

On the basis of the research, the thematic area of business idioms was represented and their phonetic, lexical and structural-semantic features were determined. Idiomatic expressions are thought to be more extensively used in journalistic register than in any other discourse registers.

The paper manifests that despite the fact that the investigated articles are written in a semi-formal journalistic style, they contain a significant number of business idioms that can be used in business communication. Examples of the effective utilization of idiomatic expressions according to their functional load (administration, career, work, money, investment, partnership) are represented there. In order to perceive effectively current concepts of modern business society, it is important to continue to explore the stylistic and syntactic features of business idioms in the context of business communication on the basis of English-language media discourse.

Key words: idioms, business idioms, idiomatic, discourse, media discourse, structural, semantic.

The use of idioms in business communication is currently one of the least investigated issues, especially in the texts of media discourse. The **topicality** of the research is caused by the fact that idiomatics, as the object of meticulous attention of individual linguists, has received a number of diverse assessments, which are known to represent systemic or situational ideas, regarding to the certain area of research and context.

Today it is vital to define the notion of discourse accurately from a linguistic perspective before considering media discourse, especially given the fact that this concept has diverse uses which are often ambiguous and divergent.

In fact, huge number of **recent linguistic studies** on the phenomenon called discourse is so significant (by N.D. Arutyunova, A.D. Belova, D.J. Brown and J. Yul, T. van Dijk, V.I. Karasyk, O.S. Kubryakova, M.L. Makarov, P. Serio, O. Sheigal, O.P. Zagnitko etc.), that some experts speak of a "discursive boom" in modern linguistics.

Discourse in a broad sense is understood by T. van Dijk as a complex communicative event that occurs between a speaker, listener (observer, etc.) in the course of a communicative action in a certain time, space, and other context. This communicative action can be verbal, written, and it has verbal and nonverbal components. Typical examples are an ordinary conversation with a friend, a dialogue between a doctor and a patient, reading a newspaper [1, p. 22].

In strict linguistic terms, discourse is defined by V.E. Chernyavskaya as "text (s) in inseparable connection with the situational context, together with social, cultural-historical, ideological, psychological, and other factors, with the system of communicative and cognitive goal-setting of the author interacting with the addressee, which causes a special ordering of language units of different levels when implemented in the text [2, p. 18].

According to another definition, the given term is elucidated as a coherent text in combination with extra-linguistic-pragmatic, socio-cultural, psychological and other factors; as a text taken in the conceptual aspect; as a purposeful social action that characterizes the interaction of people and the mechanism of their consciousness [3, p. 81].

Dependent upon the socially situational parameter of the distinctive criteria of discourse, there is a vast variety of its types and subtypes, and media discourse is also among them. The emergence of a new type of discourse, which is called media discourse, publicistic discourse or journalistic discourse is the development of modern telecommunication technologies in the whole world due to the trends of internationalization and globalization.

At the present stage of research, media discourse is usually understood as any type of discourse implemented in the field of media communication. E.A. Kozhemyakin notes that media discourse includes elements of political, economic, scientific and other types of discourse, as it contains information from various fields. In this case, the subject of media discourse also includes ways to describe and transmit knowledge about them. Media discourse becomes to a large extent an intermediary activity, during which information can be created, transmitted, converted, or merged. Knowledge within the media discourse acquires a relative character: “the truth or significance is determined by the linguosocial, socio-cultural and historical-civilizational contexts, which are also necessary when describing the media discourse” [4, p. 41].

As R. Scollon writes in the book “Media Discourse as a Type of Social Interaction”, media discourse is understood primarily as the discourse of Newspapers, magazines and other periodicals, as well as television. However, in the modern conditions of media development, the discourse of online publications is increasingly coming to the fore. According to the broadest understanding of media discourse, it includes all means of transmitting information (computer, phone, microphone), its results (letters, notes, memoirs, etc.), as well as languages as a method of this transmission [5, p. 22]. With this understanding, the social interaction of communication participants becomes an important component of the media discourse. Social and discursive practices are considered as an integral part of human activity [5, p. 23].

The extralinguistic factors influencing this type of discourse include the main event that requires prompt coverage, channel of communication, newspaper, magazine, television or radio broadcast, and the attitude towards the described event, which implicitly or less often explicitly conveys the author. It can express the interests of the whole country, political party, editorial or an individual [6].

Taking into consideration everything mentioned above, we can talk about media discourse as an institutionalized speech-thinking activity that has two plans (linguistic and linguistic-cognitive) and is carried out within the framework of printed media (newspapers, magazines etc), which determine the way of its implementation, forms of organization (text) and the main specifications.

The prevalence of the use of business idioms in journalistic publications determined **the main purpose** of this study that is to highlight the functioning of business idioms in the media discourse.

R. Scollon claims that interaction in the media discourse can be carried out according to several models:

1. Model – “message”: in this case, the interaction of the sender and the addressee is coordinated, it proceeds according to the rules established in advance by agreement of the communication participants themselves (business letter, road signs, laws, etc.).

2. Model – “sale”: the sender conditionally sends the following message: “If you want X, I tell You where X can be taken”. The most striking example of this model is the advertising text. At the same time, the rules of communication are also known to both parties.

3. Model – “game”: here the purpose of transmitting information becomes a spectacle, entertainment. The recipient’s intention is to pay attention to the message, because it is interesting and unusual. An example is the comments of a football match.

4. The “poster” model: in this case, the author tries to convey some information to the recipient, but there are no strict rules

and agreements between the participants in such communication, so the recipient needs to interpret the information received [5, p. 24]. These models can influence each other and manifest themselves in discourse in a complex way [7, p. 24]. T. Dobroklonskaya also includes to the components of the media discourse a sender of the message, its recipient, channel, feedback, communication situation or context [8, p. 22].

From the stylistic point of view, the press uses the most heterogeneous vocabulary. Vocabulary should be aimed at general understanding. Here the linguistic possibilities of written colloquial language are connected with the special vocabulary of certain branches of science. They resort to various lexical units such as neologisms, foreign words, means of expression, emotional and expressive vocabulary, in order to attract readers’ attention and retain their interest [9, p. 196].

It is well known that the core of the lexical composition of the mass media is socio-political vocabulary. The change of power, ideology, political system in the state inevitably leads to the emergence of new nominations of socio-political nature which are constantly penetrating the media. Mass media is an information space where mass communication takes place. In general, an idiom is a phrase which combines several words together and its meaning differs from the dictionary definitions of the individual words.

A vast majority of English idioms cover a certain thematic area, which reflects the objectively existing groups of objects and phenomena of a particular field. As **the results of the investigation**, we have divided the selected business idioms from the Economist and the Financial Times magazines according to the classification of I.V. Gapeyeva [10]:

1. Management:

a) to pay tribute to sb or sth: *The support committee working on Baker’s inclusion in the Panthéon, which includes her son Brian Bouillon-Baker, told AFP: “We **pay tribute to her commitment to republican values**” (Josephine Baker enters France’s Panthéon of national heroes, FT, 18);*

b) to let someone or sth slide: *But it is better than **letting the effort slide**, just as the UN-sanctioned circus of the COPs is better than leaving the world without any such forum at all (Was COP26 in Glasgow a success? TE, 17).*

2. Career:

a) a never-say-die spirit: *But it will take more than a **never-say-die spirit** from smaller rivals before they relinquish their dominant positions (Why the small business underdog may never have its day, FT, 12);*

b) face an uphill battle: *Both companies would **face an uphill battle** due to the high legal threshold to reverse the CMA’s decision (Facebook owner Meta ordered by UK regulator to sell Giphy, FT, 14);*

c) campaign for: *“<...> Baker went on to **campaign for** civil rights with Martin Luther King and was decorated for spying for the French resistance movement, smuggling hidden messages in her sheet music” (Josephine Baker enters France’s Pantheon of national heroes, FT, 17).*

3. Work:

a) hold sb accountable: *Reports of Bill Gates’ inappropriate relationships and sexual advances towards Microsoft employees have only exacerbated concerns, putting in question the culture set by top leadership, and the board’s role **holding** those culpable **accountable** (Microsoft shareholders back protest vote over sexual harassment claims, FT, 4);*

b) have / keep an ear to the ground: *I have done my fair share of eulogising about the advantages of being small, including the agility that comes from **having our ears closer to the ground**, and the ease with which small businesses can offer truly personalised experiences for our customers (Why the small business underdog may never have its day, FT, 8);*

c) get one's way: *It is hard to come away from a meeting where such minor verbal manoeuvring matters so much, and when countries can hold the whole process to ransom in order to **get their way** (Was COP26 in Glasgow a success, TE, 15);*

d) vote with one's feet: *When the price of skiing doubled, tourists **voted with their feet** and just stopped going (Olaf Scholz's coalition prepares to take office in Germany, TE, 19).*

4. Money:

a) hold sb/sth to ransom: *It is hard to come away from a meeting where such minor verbal manoeuvring matters so much, and when countries can **hold** the whole process to ransom in order to get their way (Was COP26 in Glasgow a success, TE, 14).*

5. Investments:

a) do a fair share: *I have **done** my **fair share** of eulogising about the advantages of being small, including the agility that comes from having our ears closer to the ground, and the ease with which small businesses can offer truly personalised experiences for our customers (Why the small business underdog may never have its day, FT, 7);*

b) worth the candle: *"<...> and some seemed they might not be getting enough to make it **worth the candle**" (Was COP26 in Glasgow a success, TE, 2);*

c) fuel the growth: *The combination of seasoned executives and access to experienced talent has **fuelled the growth** of a cluster of European firms founded after the ructions of the financial crisis that are now reaching maturity (Olaf Scholz's coalition prepares to take office in Germany, TE, 20);*

d) plug the gap: *"Easing restrictions on labour immigration from outside the eu is welcome but cannot **plug** the demographic gap" (Olaf Scholz's coalition prepares to take office in Germany, TE, 29.)*

6. Partnership:

a) strike a deal / bargain / agreement: *Negotiators say they **struck agreement** on these issues quickly (Olaf Scholz's coalition prepares to take office in Germany, TE, 26);*

b) brush / sweep sth under the carpet: *The shareholder revolt followed years of complaints from some workers that Microsoft had **brushed** pervasive claims of harassment **under the carpet** (Microsoft shareholders back protest vote over sexual harassment claims, FT, 2);*

c) deal a blow to sb or sth: *The shareholder vote **dealt a blow** to Microsoft's lofty reputation with investors focused on environmental, social and governance issues (Microsoft shareholders back protest vote over sexual harassment claims, FT, 5);*

d) take a stand against someone or sth: *The vote also marked the first time since at least 2000 that shareholders have **taken a stand against** the company's management, according to ISS, a shareholder advisory firm (Microsoft shareholders back protest vote over sexual harassment claims, FT, 6);*

e) lodge an appeal: *It has four weeks to **lodge an appeal** against the ruling at the Competition Appeal Tribunal, a route it is likely to take, according to an individual close to the company (Facebook owner Meta ordered by UK regulator to sell Giphy, FT, 13);*

f) see eye to eye: *Although America and China made a show of agreement on some matters in Glasgow, thus attempting to reassure the world that the climate is a priority that can supersede their many differences, this was not one of the issues on which they managed to **see eye to eye** (Was COP26 in Glasgow a success, TE, 11).*

Rhyming consonance can also be observed in the illustrated idioms. Rhyme, or harmony of endings, is an extremely important feature of idioms, reflecting the musical sense and subconscious desire for the fullness and beauty of sound. Rhyme gives a complete form of expression, completes the structure, makes it motionless and at the same time easy to remember [10, p. 67]. The rhyming consonance is widely common in the idioms of business communication, e.g. do a fair share. In media discourse alliteration in combination with repetition and rhyme can be also observed, e.g. see eye to eye.

Complex morphological idioms have N + N structure. The scientific legitimacy of phrases of this type established in the academic reception resonates directly in the works by A. Kunin, causing the development of a certain discursive line on the use of these lexical units. Some of them are completely rethought, in others only one component is reconsidered. N + N – bedrock: *Financials are the **bedrock** for many of these funds given the sector's size as a component of the FTSE index – as well as the fact that most funds depend on the income from the dividends being paid by the banks., money-laundering (Cracks appear in the bedrock stocks, FT, 19).* However, whatever structural characteristics we use, none of them can be reduced to absolutization, but must be largely determined and concretized by the context.

Other complex morphological idioms are represented by the following structure: V + N – think-tank: *For Enrique Mendizabal, a researcher who has launched the country's first national awards for **think-tanks** in conjunction with the magazine Poder, the importance of homegrown research to drive policy is an important part of addressing that weakness. (Peru: local think tanks wanted, FT, 21).*

Lexical idioms arise as a result of figurative or non-figurative reinterpretation of sentences and combinations of words or figures of speech. They are formed according to the following models:

1. N(s) + prep + (determiner) + N:

– word of mouth: *The way we get our product listed [with the supermarkets] is initially sacrificing margin and giving away more marketing spend than we would want. The goal for us is "not at any cost" but almost", he adds, noting that from here the company hopes to build demand through **word of mouth** (Why the small business underdog may never have its day, FT, 10);*

– cause for hope: *It is hard to come away from a meeting where such minor verbal manoeuvring matters so much, and when countries can hold the whole process to ransom in order to get their way. But there is still some **cause for hope** (Was COP26 in Glasgow a success? TE, 16);*

– bedrock of trust: *Seeking to conjure coherence from an unwieldy project, the parties are pushing a narrative of "modernising" Germany after 16 years of Mrs Merkel's conservative rule. The notion that three disparate parties might so quickly sand away their differences looked dubious. But their leaders insisted that the two-month coalition negotiations – which proceeded relatively smoothly, on time and mostly without leaks – built a **bedrock of trust**. (Olaf Scholz's coalition prepares to take office in Germany, TE, 23).*

2. A + N:

– robust language: *The Russia talks were especially contentious, and the coalition agreement ducks explicit mention of Nord Stream 2, a Russian gas pipeline detested in America and much of Europe. But Germany's China hawks are delighted with the deal's **robust language**, including support for Taiwan's involvement in international organisations (Olaf Scholz's coalition prepares to take office in Germany, TE, 27);*

– uphill battle: *Both companies would face **an uphill battle** due to the high legal threshold to reverse the CMA's decision. In May, airline software companies Sabre and Farelogix failed in a CAT appeal against the CMA's decision to block their merger (Facebook owner Meta ordered by UK regulator to sell Giphy, FT, 14).*

3. V + (det) + N(s):

– lodge an appeal: *Meta said on Tuesday that it was "reviewing the decision and considering all options, including appeal". It has four weeks to **lodge an appeal** against the ruling at the Competition Appeal Tribunal, a route it is likely to take, according to an individual close to the company (Facebook owner Meta ordered by UK regulator to sell Giphy, FT, 13);*

– plug the gap: *The agreement is weaker on reforms to Germany's pension system, which faces chronic pressure from an ageing population. Easing restrictions on labour immigration from outside the EU is welcome but cannot **plug** the demographic **gap** (Olaf Scholz's coalition prepares to take office in Germany, TE, 29);*

– deal a blow to sb or sth: *The shareholder vote **dealt a blow** to Microsoft's lofty reputation with investors focused on environmental, social and governance issues (Microsoft shareholders back protest vote over sexual harassment claims, FT, 5);*

– push a narrative: *Seeking to conjure coherence from an unwieldy project, the parties are **pushing a narrative** of "modernising" Germany after 16 years of Mrs Merkel's conservative rule. The notion that three disparate parties might so quickly sand away their differences looked dubious (Olaf Scholz's coalition prepares to take office in Germany, TE, 22).*

4. V + prep + (det) + N:

– come to the fore: *In Glasgow another justification came to the fore, one which frames the cash as an essential tool for energy transition... (Was COP26 in Glasgow a success, TE, 10);*

– put in/into question: *"Reports of Bill Gates" inappropriate relationships and sexual advances towards Microsoft employees have only exacerbated concerns, **putting in question** the culture set by top leadership, and the board's role holding those culpable accountable", the shareholder proposal added (Microsoft shareholders back protest vote over sexual harassment claims, FT, 3);*

– brush / sweep sth under the carpet: *The shareholder revolt followed years of complaints from some workers that Microsoft had **brushed** pervasive claims of harassment **under the carpet** (Microsoft shareholders back protest vote over sexual harassment claims, FT, 2.).*

5. V + (det)N + prep + (det) + N (pronoun):

– throw a spanner into the timing: *The White House hopes that its willingness to address a problem that is close to Latino hearts will help the Republicans handsomely in such hotly contested states as Florida, New Mexico and Nevada. This is not to say that the proposal is guaranteed an easy ride. Mr Bush is leaving most of the details to Congress, and many members wish to **throw spanners in** the works (The huddled masses can stay, TE, 30).*

6. V + postpositive:

– stop short of: *It brought an immediate promise from the company of more transparency, though Microsoft **stopped short of** saying it would reveal details about individual allegations or reopen its handling of cases from previous years (Microsoft shareholders back protest vote over sexual harassment claims, FT, 1).*

Phraseological units in the function of adjectives are formed as **Prep + N**: from the outset: *From the outset, executives at Frutteto, a small business that makes frozen fruit ice lollies free of preservatives, wanted to work with supermarket (Why the small business underdog may never have its day, FT, 9).*

The style and vocabulary of the media discourse language are multidimensional. In this way, the language of the newspaper uses not only literary terminology, although it plays an important role in such areas as economics, law and medicine, but also very often uses elements of colloquial language, less commonplace.

Conclusions. It should be noted that the language of the media is saturated with idioms, and therefore has axiological, figurative and emotional potential. The study of idioms in the thematic field reflects their structural and semantic features, it also allows us to reveal their internal connections, to identify the sources of their formation. Therefore, in terms of the quantitative component of the constituent elements among idioms, business communication distinguishes three main types: morphological, lexical and syntactic.

Thus, on the basis of the above, it can be concluded that business idioms are widely used in the media discourse to optimize the information impact on the audience. The above mentioned examples show the unambiguity of business idioms in the media discourse. We can presume that this is due to the fact that speech in business sphere should be expressive and at the same time brief in form but comprehensive in scope. This research helped to clarify the structural and semantic features of business idioms in their thematic field, to reveal internal connections and to identify the sources of their formation.

All the extra-linguistic factors which are actively involved in the processes of generating and perceiving business texts in media discourse could serve as perspectives for further research opportunities.

References:

1. Dijk T.A. van. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. Second Edition. Sage Publications Ltd, 2011. 432 p.
2. Чернявская В.Е. Лингвистика текста: Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность. Москва : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. 248 с.
3. Kachmar O.Yu. Economic discourse as a type of institutional discourse. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. Острог : Видавництво НаУОА, 2021. Вип. 11 (79). С. 80–84.
4. Кожемякин Е.А. Дискурсивный подход к изучению институциональной культуры. Белгород, 2008. 244 с.
5. Scollon R. Mediated Discourse as Social Interaction. London : Routledge, 2011. 427 p.
6. Костяшина Е.А. Тематическое единство как фактор организации медиатекста. *Язык и культура*. № 3. 2009. URL: <http://www.lib.tsu.ru/mminfo/000349304/07/image/07-034.pdf>.
7. Schegloff E.A. Sequence organization in interaction: A primer in conversation analysis. Cambridge : Cambridge University Press, 2006. 300 p.
8. Добросклонская Т.Г. Вопросы изучения медиатекстов: Опыт исследования современной английской медиаречи. Москва : УРСС Эдиториал, 2005. 288 с.

9. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык : Учебник для высших учебных заведений. 4-е изд., исправл. и доп. Москва : Наука, 2002. 384 с.
  10. Гапеева І.В. Комунікативна лінія ідіом ділового спілкування в англomовному дискурсі. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія «Філологія»*. Маріуполь, 2017. Вип. 16. С. 66–72.
- Illustrative sources:**
11. Josephine Baker enters France's Panthéon of national heroes. November 30, 2021. *Financial Times* : web-site. URL: <https://www.ft.com/content/e41535ca-db99-4f40-827e-d6deedb4aace>.
  12. Was COP26 in Glasgow a success? November 14, 2021. *The Economist* : web-site. URL: <https://www.economist.com/international/2021/11/14/was-cop26-in-glasgow-a-success>.
  13. Why the small business underdog may never have its day? November 10, 2021. *Financial Times* : web-site. URL: <https://www.ft.com/content/772d9276-30c3-4026-ad7a-c8f8831d2bdc>.
  14. Facebook owner Meta ordered by UK regulator to sell Giphy. November 30, 2021. *Financial Times* : web-site. URL: <https://www.ft.com/content/af93369a-56fe-4d79-ad68-42e40404291f>.
  15. Microsoft shareholders back protest vote over sexual harassment claims. December 1, 2021. *Financial Times* : web-site. URL: <https://www.ft.com/content/2c70997f-d044-4a58-9e1e-1122282967f8>.
  16. Olaf Scholz's coalition prepares to take office in Germany. November 27, 2021. *The Economist* : web-site. URL: <https://www.economist.com/europe/2021/11/27/olaf-scholzs-coalition-prepares-to-take-office-in-germany>.
  17. Cracks appear in the bedrock stocks. September 28, 2007. *Financial Times* : web-site. URL: <https://www.ft.com/content/004ac83a-6db2-11dc-b8ab-0000779fd2ac>.
  18. Peru: local think tanks wanted. September 10, 2013. *Financial Times* : web-site. URL: <https://www.ft.com/content/9a860b2a-779d-3164-ad1c-3640a8740ac2>.
  19. The huddled masses can stay. January 8, 2004. *The Economist* : web-site. URL: <https://www.economist.com/news/2004/01/08/the-huddled-masses-can-stay>.

Качмар О., Лавер М. Бізнес-ідіоми в медійному дискурсі

Анотація. Дослідження присвячено викладенню функціональних характеристик ідіоматичних виразів в англomовному медіадискурсі.

Ідіоматичні вирази наразі функціонують у журналістській сфері частіше, ніж у будь-яких інших

видах комунікації. Власне, актуальність і поширеність використання бізнес-ідіом у публіцистиці визначили головну мету дослідження – викласти функціонування бізнес-ідіом у медіапросторі.

Об'єктом статті є використання ділових ідіом у публіцистичному дискурсі й особливості їх тлумачення. Предметом дослідження є реалізація засобів використання бізнес-ідіом у статтях популярних інтернет-журналів, таких як “The Economist” і “Financial Times”.

Новизна дослідження полягає в окресленні специфіки ситуативного використання ідіом ділового спілкування в медіапросторі, що станом на тепер є однією з найменш досліджених проблем дискурсу. Окрім того, ідіоматика як об'єкт прискіпливої уваги окремих лінгвістів отримала низку різноманітних оцінок, що відтворюють системні або ж ситуативні ідеї, зумовлені певною сферою дослідження та відповідним контекстом.

У статті, зокрема, розглянуто теоретичні особливості дискурсу загалом та його зв'язку з медіасередовищем, а також представлено бізнес-ідіому як єдине поняття, зміст якого не визначається змістом компонентних елементів.

З метою виокремлення різноманітних типів ідіом, які використовуються в медійному дискурсі, застосовано змішаний підхід до їхнього вивчення. Проаналізовані ідіоми репрезентовано в текстових формулах включно з описом, класифікацією та інтерпретацією.

На основі дослідження представлено тематичну галузь бізнес-ідіом і визначено їх фонетичні, лексичні й структурно-семантичні особливості. У роботі показано, що, незважаючи на те, що досліджувані статті написані в напівформальному публіцистичному стилі, вони охоплюють значну кількість бізнес-ідіом, які можуть бути використані в діловому спілкуванні. Наведено приклади ефективного вживання ідіоматичних виразів відповідно до їхнього функціонального навантаження (адміністрування, кар'єра, робота, кошти, інвестиції, партнерство). Для ефективного сприйняття актуальних понять сучасного ділового соціуму важливо й надалі досліджувати стилістичні й синтаксичні особливості бізнес-ідіом у контексті ділового спілкування на матеріалі англomовного медійного дискурсу.

Ключові слова: ідіома, бізнес-ідіома, ідіоматичний, дискурс, медійний дискурс, структурний, семантичний.

УДК 821.111-31(73) Л.М. Олкотт
DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.52-1.20>

Ковальчук І. В.,
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Гончарова О. О.,
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри англійської філології та міжкультурної комунікації
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

МОВНА ОСОБИСТІТЬ МАРГАРЕТ МАРЧ В РОМАНІ ЛУЇЗИ М. ОЛКОТТ «МАЛЕНЬКІ ЖІНКИ»: ВЕРБАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИЙ РІВЕНЬ

Анотація. Стаття розглядає вербально-семантичні особливості мовної поведінки Маргарет Марч, героїні роману Луїзи М. Олкотт «Маленькі жінки», і презентує мовленнєвий портрет мовної особистості дівчини-американки, яка орієнтована на сімейні цінності. Описано характерні риси мовної особистості на лексичному й синтаксичному рівнях, складено перелік лексем і синтаксичних конструкцій, типових для її мовної поведінки, і виявлено спільні морфологічні й синтаксичні характеристики наповнення виділених груп. Дослідження базується на розумінні того, що вербально-семантичний рівень є підґрунтям для спілкування та завдяки статусно маркованому лексикону забезпечує клішованість дискурсу й дотримання жанрових канонів. Другим положенням, що лежить в основі дослідження, є твердження, що тексти, створені людиною, віддзеркалюють її ідентичність, яку людина усвідомлює в межах своєї приналежності до етносу, до певних соціальних груп і в межах своєї унікальної особистості.

Аналіз вербальної презентації Маргарет Марч у діалогах роману дозволив виділити теми, типові для персонажа, а саме зовнішність (APPEARANCE), поведінка (BEHAVIOUR), одяг (CLOTHES), багатство (WEALTH) і гроші (MONEY), які, з одного боку, разом створюють унікальну комбінацію, а з іншого боку, кожна з них має свої особливості лексико-семантичного наповнення. Тема APPEARANCE в розмовах Мег обов'язково пов'язується з темою BEHAVIOUR, яка фактично звужується до поняття «аристократична поведінка». Провідною темою розмов Мег стає тема CLOTHES, яка містить прикметники на позначення загальної оцінки предмету, а також розміру, віку, форми, кольору, матеріалу й мети використання. Лексико-семантичне поле WEALTH містить лексеми, що утворюють опозицію «home : work» і «to enjoy : to work». Особливістю теми MONEY є те, що вона неодноразово обговорюється в контексті одруження та понять *marriage, money, being poor, work*.

Стаття порушує питання, які можуть отримати подальше вивчення в межах лінгвоперсоналогії, соціолінгвістики, психолінгвістики, етнолінгвістики, дискурсології та лінгвістики тексту. Результати дослідження стають елементом всебічного розгляду особливостей вербально-семантичного рівня мовної особистості, її індивідуальних і соціально зумовлених характеристик, що своєю чергою

дає змогу доповнити мовну картину світу на різних етапах його розвитку.

Ключові слова: мовна особистість, мовленнєвий портрет, лексико-семантичне поле, тема.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Тенденцією розвитку лінгвістики останніх десятиліть є всебічне вивчення людського фактора в мовленнєвій діяльності. Застосування антропоцентричного підходу в лінгвістичних дослідженнях зумовлено визнанням провідної ролі людини в процесах породження та використання мови. А це означає, що спілкування в певному комунікативному середовищі є важливою характеристикою культури й суспільного розвитку певного періоду. Вивчення мовної особистості є одним із напрямів, що найактивніше розвиваються в рамках антропоцентричного підходу, однак залишаються дискусійними багато питань, що стосуються різних типів мовної особистості, а також різних рівнів її структури. Залежно від обраного підходу й предмета дослідження мовну особистість можна вивчати в межах лінгвоперсоналогії, соціолінгвістики, психолінгвістики, етнолінгвістики, дискурсології та лінгвістики тексту. Всебічне дослідження особливостей вербально-семантичного рівня мовної особистості, її індивідуальних і соціально зумовлених рис дає змогу доповнити мовну картину світу на різних етапах його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із теми, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Уперше принципи антропоцентричного підходу до дослідження мови було сформульовано в першій половині XIX ст. В. фон Гумбольдтом, який помітив зв'язок між природою мови й розвитком суспільства. Термін «мовна особистість» уперше вжив В.В. Виноградов, хоча в центр пильної уваги лінгвістів мовна особистість потрапляє після виходу книги Ю.М. Караулова «Російська мова й мовна особистість», в якій автор під поняттям розуміє «сукупність здібностей і характеристик людини, що зумовлюють створення нею мовленнєвих творів (текстів)» [1, с. 3]. Виходячи з такого розуміння мовної особистості, Ю.М. Караулов пропонує методологічну основу аналізу мовної особи, що

містить такі рівні її структури: вербально-семантичний, когнітивний і мотиваційний. Близьким до такого розуміння, але з деяким акцентом на когнітивну й комунікативну лінгвістику, стало визначення В.І. Карасика: «Мовна особистість – узагальнений образ носія культурно-мовних і комунікативно-діяльних цінностей, знань, установок і поведінкових реакцій» [2, с. 363]. Обидва вчених, характеризуючи вербально-семантичний рівень, стверджують, що саме такий рівень є базою для спілкування та завдяки статусно маркованому лексикону забезпечує клішованість дискурсу й дотримання жанрових канонів. Для дослідження важливий висновок, який робить В.І. Карасик, про те, що «коли мовець клішує своє мовлення, він ніби надягає маску представника інституційної групи» [3, с. 180]. Крім того, теоретичну основу статті складають положення В.І. Карасика про те, що тексти, створені людиною, віддзеркалюють її ідентичність, яку людина усвідомлює в межах своєї приналежності до етносу, до певних соціальних груп і в межах своєї унікальної особистості. Таке усвідомлення фіксується в комунікативній поведінці, яка «виявляється в текстах, що виникають у ситуаціях спілкування та характеризують учасників спілкування як таких, що належать до етнокультурної та соціокультурної спільноти, та як індивідуумів» [4, с. 5]. Вивченням тенденцій відтворення особливостей словникового складу (і мови в цілому) крізь ментальну призму особистості займався О.А. Семенюк [5], клішовані форми комунікації у своїх роботах розглядала Т.М. Ніколаєва. Вона виділяє три види стереотипів у мовній поведінці: мовленнєвий, комунікативний (це – етикетні формули, клішовані обороти ділового спілкування тощо, а також менш вивчені індивідуальні комунікативні стереотипи і ментальний [6, с. 114–130]).

Типологією та класифікаціями мовної особистості займався також В.П. Нерознак, С.Г. Воркачев, О.Б. Сиротиніна, Т.В. Кочеткова, В.І. Карасик, В.І. Шаховський, О. Клапп, виділяючи свої типи відповідно до обраних засад її характеристики. Велика кількість наукових праць і постійна цікавість до такого лінгвістичного явища доводять, що мовна особистість – це складний феномен, який вбирає в себе соціально відфільтроване й індивідуальне знання мови й володіння нею. Незважаючи на активне вивчення сучасною лінгвістикою феномену мовної особистості, далеко не всі складові частини її функціональної репрезентації схарактеризовані вичерпно.

Формування мети статті. Мета статті полягає у вивченні вербально-семантичного рівня мовної особистості Маргарет Марч та описі мовленнєвого портрета мовної особистості дівчини-американки, яка орієнтована на сімейні цінності. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

1) виділити лексичні одиниці, типові для мовної особистості Маргарет Марч, і визначити їхню семантичну приналежність і конотативні значення;

2) виявити синтаксичні особливості мовної поведінки однієї з головних героїнь роману, розділивши їх на індивідуально й соціально зумовлені.

Об'єктом дослідження стала вербальна репрезентація Маргарет Марч у діалогах роману. Як предмет дослідження було обрано лексико-семантичні й синтаксичні особливості мовної особистості героїні роману.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Скла-

даючи мовленнєвий портрет мовної особистості, важливо окреслити її етно- й соціокультурну приналежність та індивідуально-культурну ідентичність. Луїза Олкотт, авторка роману, характеризує Маргарет Марч таким чином: “*Margaret, the eldest of the four, was sixteen, and very pretty, being plump and fair, with large eyes, plenty of soft brown hair, a sweet mouth, and white hands, of which she was rather vain*” [7, Ch. 1]. Опис 16-річної Маргарет або Мег, як її всі називають, дає змогу читачу уявити дуже вродливу молоду американку (*very pretty*), оскільки містить лексеми на позначення зовнішності (іменники) в комбінації з лексемами на позначення ознак (прикметники), наприклад: *plump and fair, white hands, large eyes, sweet mouth, soft brown hair*. Свій зовнішній вигляд Мег вважає своєю гордістю (*of which she was rather vain*), хоча далі героїня сама визнає, що забагато думає про свою зовнішність і ненавидить працювати: “*I think too much of my looks and hate to work, but won't any more, if I can help it*”.

Тема APPEARANCE в розмовах Мег обов'язково пов'язується з темою BEHAVIOUR. Мег намагається копіювати поведінку й манери своєї матері, яка є взірцем жінки й жіночності для дівчини. Мег незмінно наголошує, що поводитися треба правильно, пристойно, гідно й аристократично, як справжня леді: “*It is one of her aristocratic tastes, and quite proper, for a real lady is always known by neat boots, gloves, and handkerchief*”, і, відповідно, себе також вважає аристократичною натурою. Цікавим видається, що в лексико-семантичне поле аристократичної поведінки потрапляють такі лексеми, як *boots, gloves, handkerchief*, які зазвичай відносять до теми одягу.

Мовна особистість Мег виражає ставлення до жіночності в коментарях поведінки сестер, насамперед Джо, яку вона вважає пацанкою та шибеником: “*Don't, Jo. It's so boyish!*” [7, Ch. 1]; “*I detest rude, unladylike girls!*” [7, Ch. 1]; “*Don't use such dreadful expressions*” [7, Ch. 4]; “*You have been running, Jo. How could you? When will you stop such romping ways?*” [7, Ch. 14]; “*What shall we do with that girl? She never will behave like a young lady*” [7, Ch. 14]. Приклади демонструють, що тема BEHAVIOUR настільки важлива для Маргарет, що в неї сформувалися категоричні принципи оцінювання поведінки за шкалою “*ladylike : unladylike*”.

Мег і Джо як старші сестри регулярно виходять «у світ» разом, тож Мег доводиться докладати неабияких зусиль, щоб Джо відповідала її стандартам жіночності й поводитися відповідно до соціальних правил у суспільстві, наприклад: “*You may have it, you may! Only don't stain it, and do behave nicely. Don't put your hands behind you, or stare, or say 'Christopher Columbus!' will you?*”; “*No, winking isn't ladylike. I'll lift my eyebrows if any thing is wrong, and nod if you are all right. Now hold your shoulder straight, and take short steps, and don't shake hands if you are introduced to anyone. It isn't the thing*”; “*Now don't forget to keep the bad breadth out of sight, Jo*” [7, Ch. 3]. Отже, лексико-семантичне поле BEHAVIOUR складають дієлова та їхні деривати (*behave, stare, wink, nod, say, introduce*), дієслівні словосполучення (*put your hands behind, lift one's eyebrows, hold one's shoulder straight, take short steps, shake hands, keep the bad breadth out of sight*), прикметники й прислівники з оцінним значенням (*nice, nicely, ladylike, unladylike, right, wrong, rude, dreadful, boyish*).

Ще однією провідною темою розмов Мег стає тема CLOTHES, вербальні елементи якої утворюють однойменне

лексико-семантичне поле. За допомогою одягу найлегше підкреслити свою жіночність, отже, Мег завжди приділяє своєму вбранню надзвичайну увагу: “Mrs. Gardiner would be happy to see Miss March and Miss Josephine at a little dance on New Year’s Eve’. Marmee is willing we should go, **now what shall we wear?**” [7, Ch. 3].

У лексиконі персонажа Мег використовується широкий спектр прикметників для опису елементів одягу. Можна виділити прикметники, які описують якість (*a new ribbon for my hair, new slippers, that pretty carved fan, my old tarlatan, a lovely old-fashioned pearl set, two pairs of new gloves*), матеріал (*a pair of silk stockings, silk stockings*), колір (*lovely blue sash, the violet silk, my new gray walking suit, low-necked blue housedress, silk sacque, (umbrella) a green one with a yellowish handle, blue and pink bows on nightcaps*), розмір (*a little pearl pin, high heels*). З однієї сторони, Мег вживає прикметники на позначення загальної оцінки предмету (*pretty, lovely, old-fashioned*), але, з іншої сторони, вона також детально описує предмети з боку розміру (*little, high*), віку (*new, old*), форми (*carved, low-necked*), кольору (*blue, violet, gray, green, yellowish, pink*), матеріалу (*pearl, silk*) і мети використання (*walking*). Коли вона одягається відповідно до своїх уподобань, вона задоволена: “I feel so **rich and sort of elegant**” [7, Ch. 9].

Походження Мег Марч знайшло своє відбиття в темі WEALTH. Вона народилася в заможній родині, проте так сталося, що батько втратив свої статки й старшим дочкам довелося почати працювати, щоб підтримати сім’ю. Така подія неабияк вплинула на Мег, оскільки вона обожнювала розкіш: “I’m so **fond of luxury**” [7, Ch. 4], і коли життя змінилось, вона більше за інших членів родини страждала від бідності: “It’s so **dreadful to be poor!**”; “Don’t you wish we had the money Papa lost when we were little, Jo? **Dear me! How happy and good we’d be, if we had no worries!**” [7, Ch. 1] і часто засмучувалась і заздрила подругам із багатших сімей: “I shall have to toil and moil all my days, with only little bits of fun now and then, and get old and ugly and sour, because I’m **poor and can’t enjoy my life as other girls do. It’s a shame!**” [7, Ch. 4]. Мег влаштувалася гувернанткою, проте часто в розмовах із сестрами зазначала, що вона залюбки б не працювала (*not work, rest*) і насолоджувалась життям (*enjoy, lie abed late, do nothing, revel to my heart’s content*), наприклад: “But it does seem so nice to have little suppers and bouquets, and go to parties, and drive home, and read and rest, and **not work**”; “I know I do — teaching those tiresome children nearly all day, when I’m **longing to enjoy myself at home**” [7, Ch. 4]; “The first of June! The Kings are off to the seashore tomorrow, and I’m free. Three months’ vacation — **how I shall enjoy it!** <...> **I shall lie abed late, and do nothing** <...> I’ve been routed up early all winter and had to spend my days working for other people, so now I’m going to **rest and revel to my heart’s content**” [7, Ch. 11]. Лексико-семантичне поле WEALTH містить лексеми, що утворюють опозицію “home : work” і “to enjoy : to work”.

Тема MONEY також неодноразово обговорюється в контексті одруження, а поняття *marry, money, poor, work* викликають суперечливі почуття в Мег: “People don’t have fortunes left them in that style nowadays, men have to work and women **marry for money. It’s a dreadfully unjust world**” [7, Ch.15]. Але врешті-решт, почуття переважають: “Father and Mother don’t think so. They like John though he is **poor**”; “I shall marry whom I please, Aunt March, and you can leave your money to anyone

you like”; “My John **wouldn’t marry for money, any more than I would. We are willing to work and we mean to wait. I’m not afraid of being poor, for I’ve been happy so far, and I know I shall be with him because he loves me, and I...**”; “I couldn’t do better if I waited half my life! John is good and wise, he’s got heaps of talent, he’s **willing to work and sure to get on, he’s so energetic and brave. Everyone likes and respects him, and I’m proud to think he cares for me, though I’m so poor and young and silly**” [7, Ch. 23].

Оскільки Мег є найстаршою із сестер, закономірно очікується, що вона першою вийде заміж. Проте сама Мег так не думає: якщо із сестрами вона постійно підкреслює свій вік за допомогою прикметника *old*, то в розмовах про стосунки між чоловіком і жінкою вона вдається до прислівника *too* у сполученні з прикметником *young*, таким чином натякаючи, що наразі не готова до серйозних стосунків: “I only said I was **too young to do anything about it yet, that I didn’t wish to have secrets from you, and he must speak to father. I was very grateful for his kindness, and would be his friend, but nothing more, for a long while**” [7, Ch. 21]; “Oh, I should merely say, quite calmly and decidedly”, “Thank you, Mr. Brooke, you are very kind, but I agree with Father that I am **too young to enter into any engagement at present, so please say no more, but let us be friends as we were**”; “I’m **too young**” [7, Ch. 23] Також вона додає, що їй потрібно вчитися (*learn*), щоб стати гарною дружиною, і що вона свідомо робить вибір: “Not if I chose to **learn it, but <...>**”; “I’ve got so much to **learn before I shall be ready, it seems a short time to me**” [7, Ch. 23].

У стосунках із сестрами в Мег як у старшої в родині можна спостерігати два типи поведінки: прихильно-зверхнє ставлення до дівчат (*elder-sisterly fashion*) та їх опіка й підтримка у складних життєвих ситуаціях. На лексико-семантичному й синтаксичному рівнях у мовній особистості Мег можна виокремити такі характерні способи вираження прихильно-зверхнього ставлення до сестер:

1) фокусування уваги на своєму віці за допомогою найвищого ступеня порівняння прикметника *old*, наприклад: “I’m the **oldest**” [7, Ch. 1]; “I shall stay, of course, I’m **oldest**” [7, Ch. 17];

2) використання іменника *child / children* щодо молодших сестер: “Don’t peck at one another, **children**” [7, Ch. 1]; “How stupid you are, **child!** He meant you, of course” [7, Ch. 5]; “Just listen to me a minute, and be a good **child**” [7, Ch. 8]; “<...> walking on with great dignity while the others followed, laughing, whispering, skipping stones, and ‘behaving like **children**’, as Meg said to herself” [7, Ch. 14]; Турботливе ставлення до сестер Мег виражає зверненням *dear*, наприклад: “It’s all right, **dear**, and a very pretty idea, quite sensible too, for no one can ever mistake now” [7, Ch. 2]; “I can’t, **dear**, because you aren’t invited” [7, Ch. 8]; “Here’s Mother, **dear**, and you shall have another bird tomorrow, if you want it” [7, Ch. 11]; “Jo, **dear**, what is it? Are you crying about father?” [7, Ch. 15].

3) вираження своєї експертності в порадах у реченнях із дієсловами або граматичними конструкціями зі значенням поради: “It’s cold and dull out, and I **advise you to stay warm and dry by the fire, as I do**” [7, Ch. 5]; “**You’d better see what you have got before you think of having company**”; “**You had better ask Mother’s leave before you order anything**” [7, Ch. 11];

4) вираження категоричних суджень через використання інфінітивів або каузативних форм: “Really, girls, **you are both to be blamed**” [7, Ch. 1]; “Beth, if you don’t keep these horrid cats down cellar I’ll have them **drowned**” [7, Ch. 4];

5) вираження наказів завдяки використанню імперативів у заперечній і стверджувальній формі: “*Don't say that. You were very naughty, and it is hard to forgive the loss of her precious little book, but I think she might do it now, and I guess she will, if you try her at the right minute*” [7, Ch. 8]; “*Don't try too many messes, Jo, for you can't make anything but gingerbread and molasses candy fit to eat*” [7, Ch. 11]; “*We will. Jo, go and get Dr. Bangs at once*” [7, Ch. 17].

Мег також є дбайливою та уважною сестрою, завжди готовою послухати “*Tell me all about it*” [Ch. 7], підтримати “*I wish you were all going, but as you can't, I shall keep my adventures to tell you when I come back*” [7, Ch. 9] і допомогти “*I'm sure it's the least I can do when you have been so kind, lending me things and helping me get ready*” [Ch. 9], та активно співпереживає у складних життєвих ситуаціях: “*If God spares Beth, I never will complain again... I wish I had no heart, it aches so*” [7, Ch. 18].

Висновки з дослідження та перспективи подальших пошуків у науковому напрямі.

Аналіз вербально-семантичного рівня мовної особистості Мег виявив, що основними темами розмов за участю Маргарет Марч є зовнішність (APPEARANCE), поведінка (BEHAVIOUR), одяг (CLOTHES), багатство (WEALTH) і гроші (MONEY). Їй характерні стандартні словосполучення та прості поширені речення, якими вона описує сфери своїх інтересів, наприклад, важливість жіночності й гарних манер для дівчат, одягу, переживання через бідність і соціальне становище родини, відносини із сестрами, а також ставлення до заміжжя.

Загалом Мег Марч уособлює в собі очікування від жінки XIX ст.: з однієї сторони, вона тендітна й жіночна, а з іншої, – вона активно перебирає на себе роль господині, коли їх матері Мармі немає вдома, піклується про молодших сестер і заохочує їх виростати справжніми леді. Фактично вона є ідеальною «маленькою жінкою» в очах суспільства.

Література:

1. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. Москва : УРСС, 2004. 262 с.
2. Карасик В.И. Языковая личность: аспекты изучения. *Язык и культура* : материалы II Международной научной конференции, г. Москва, 17–21 сентября 2003 г. Москва, 2003. С. 362–363.
3. Карасик В.И. Языковая личность: аспекты изучения *Язык vs. социум: XXI век* : коллективная монография. Москва – Владимир : Владимирский филиал РАНХиГС, 2020. С. 178–183.
4. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. 331 с.
5. Семенюк О.А. Мова епохи та мовна особистість у сатирико-гумористичному тексті : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01 «Українська мова», 10.02.02 «Російська мова» ; Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. Кіровоград, 2002. 27 с.

6. Николаева Т.М. Речевые, коммуникативные и ментальные стереотипы: социолингвистическая дистрибуция. *Язык как средство трансляции культуры*. Москва : Наука, 2000. С. 114–130.
7. Alcott L.M. Little women. First published in 1868. *Project Gutenberg* : web-site. URL: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/514/pg514-images.html> (дата звернення: 17.12.2021).

Kovalchuk I., Honcharova O. Margaret March's language personality in “Little Women” by Louisa May Alcott: verbal-semantic level

Summary. The article examines verbal and semantic features of language behaviour of Margaret March, one of the main characters in “Little Women”, a novel by Louise M. Olcott. It also presents a speech portrait of the language personality of an American girl who focuses on family values. The article describes the characteristic features of this language personality at lexical and syntactic levels, contains a list of typical lexemes and syntactic structures, and reveals common morphological and syntactic characteristics of selected groups. The research is based on the theory that verbal-semantic level forms the basis of communication, and, it provides clichéd discourse and maintains genre standards due to the status-marked lexicon. The second point underlying the study is the assertion that man-made texts reflect the identity of a person, which lies within his or her ethnicity, sense of belonging to certain social groups, and unique personality.

Analysis of Margaret March's verbal presentation in the dialogues of the novel allowed us to identify her typical topics in conversations, namely APPEARANCE, BEHAVIOUR, CLOTHES, WEALTH and MONEY, which, on the one hand, all together create a unique combination for this language personality, and, on the other hand, each of them has its own features of lexical and semantic content. The topic of APPEARANCE in Meg's conversations is always connected to the topic of BEHAVIOUR, which, in fact, narrows down to the concept of “aristocratic behaviour”. The main topic in Meg's conversations is CLOTHES, which contains adjectives to indicate the overall assessment of the subject, as well as to describe the size, age, shape, colour, material and purpose of use. The lexical-semantic field of WEALTH includes lexemes which form the opposition “home : work” and “to enjoy : to work”. The peculiarity of the topic MONEY is that it is repeatedly discussed in the context of marriage, and the notions of *marriage, money, being poor, and work*.

The article raises issues that can be further studied within linguopersonology, sociolinguistics, psycholinguistics, ethno-linguistics, discourse analysis and text linguistics. The results of this study form a part of the comprehensive study of the verbal-semantic level of a language personality, its individual and socially dependent characteristics, which, in turn, allows us to supplement the linguistic picture of the world at different stages of its development.

Key words: language personality, idiostyle, lexical-semantic field, topics.

Козловський В. В.,

доктор філологічних наук, професор,

професор кафедри германської філології та перекладу

Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ МОДЕЛІ З КОН'ЮНКТИВОМ І МОДАЛЬНИМ ЗНАЧЕННЯМ «ІРРЕАЛЬНІСТЬ» (НА МАТЕРІАЛІ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ)

Анотація. Стаття присвячена дослідженню німецького простого речення з присудком у формі претеритального кон'юнктива (Präterit / Plusquamperfekt Konjunktiv; Konditional I / II). Мета статті полягає:

- у визначенні ролі форми кон'юнктива в організації структури й семантики речення;
- в інтерпретації взаємодії кон'юнктива з іншими формальними елементами речення;
- у встановленні структурно-семантичних моделей речень, постійними ознаками яких є форма Konjunktiv і модальне значення "Irrealität".

Проблемність питання полягає в тому, що німецьке просте речення з претеритальним кон'юнктивом виявляє особливості будови (структури), які не наявні в аналогічному реченні в українській мові. Інтерпретація таких особливостей поглиблює знання про граматику німецької мови, сприяє визначенню часового й модального значень у реченні, дозволяє уникнути помилок у вживанні форми присудка.

Відповідно до мети й завдань дослідження прості речення з присудком у претеритальному кон'юнктиві були систематизовані за критеріями: «автономності» функції кон'юнктива у вираженні значення «ірреальність», взаємодії кон'юнктива з формальними елементами у складі речення, взаємодії кон'юнктива з контекстом. На такій основі були встановлені структурно-семантичні моделі (речення).

Інтерпретація моделей дозволила визначити структурну й семантичну функції претеритального кон'юнктива. Структурна функція виокремлює речення та об'єднує їх в окрему групу. Взаємодіючи з лексичними / граматичними одиницями, претеритальний кон'юнктив зберігає за собою провідну позицію у визначенні структури конкретного типу речення-моделі. Семантична функція претеритального кон'юнктива (вираження модального значення «ірреальність») також індивідуалізує речення-моделі. «Ірреальність», наявна в усіх структурно-семантичних моделях, визначається як головне (інваріантне) в ієрархії модальних значень окремого речення-моделі. Взаємодіючи з іншими семами, «ірреальність» модифікує значення речення, яке отримує статус варіанта або субваріанта.

Ключові слова: просте речення, претеритальний кон'юнктив, синтаксис, семантика, структурно-семантична модель.

Постановка проблеми. «Ірреальність» як значення об'єктивної модальності виражає відношення змісту речення до об'єктивної дійсності. «Ірреальність» означає, що представлена в реченні дія з боку мовця (автора) не знайшла реалізацію або не може бути реалізована під час мовлення [1, с. 99; 2, с. 300].

У кожній мові є інвентар мовних одиниць, що слугують для вираження ірреальної дії. У німецькій мові таким частотним засобом виступає форма претеритального кон'юнктива.

У простому за синтаксичною структурою реченні форма претеритального кон'юнктива виражає значення «ірреальність»: індивідуально ("autonom") – (1); у сполученні з лексичними одиницями – (2); під впливом мовного / ситуативного контексту – (3). Наприклад:

- (1) *Ich hätte dich begleitet.*
- (2) *Ohne deine Hilfe hätte ich diese Aufgabe nicht gelöst.*
- (3) *Ich möchte mit ihr sprechen. Sie ist aber nicht da.*

Практика викладання німецької мови показує, що речення з присудком у формі кон'юнктива часто викликає в аудиторії труднощі, насамперед через синтаксичне оформлення, вибір правильної форми присудка для вираження необхідного часового й модального значення речення. Актуальність дослідження синтаксису й семантики німецького речення підвищується у зв'язку із задачами лінгвопрагматики, лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ознайомлення з працями, які пов'язані з дослідженням форми претеритального кон'юнктива, показує, що лінгвістів цікавлять: синтаксис і семантика речення в кон'юнктиві [напр.: 3; 4], взаємодія форми кон'юнктива з іншими елементами у складі речення [напр.: 5; 6; 7; 8]; семантико-прагматичні функції форми кон'юнктива; комунікативно-прагматичні зв'язки між формою кон'юнктива та її оцінним модальним значенням [напр.: 5; 9; 10; 11; 12]. Що стосується моделювання простих речень із претеритальним кон'юнктивом, то таке питання ще не зацікавило належним чином дослідників. Водночас спостереження над ними на рівні мовлення надає можливість поглибити знання щодо особливостей синтаксису й семантики сучасної німецької мови, а під час їх інтерпретації в аспекті прагмасинтаксису може дати нову й цікаву інформацію [напр.: 4, с. 39–83; с. 136–200].

Мета й завдання статті полягає у визначенні ролі кон'юнктива й інших формальних елементів в організації речення-моделі як засобів, що індивідуалізують модель в аспектах структури й семантики. Постановка мети зумовлена наміром проілюструвати взаємодію та одночасно ієрархію формальних елементів німецького речення-моделі, значень (сем), які вони виражають, розглянути різноаспектні характеристики речення-моделі в організації форми й значення (Bedeutung).

Виклад основного матеріалу. Перша група речень виявляє просту синтаксичну побудову й присудок у формі претериталь-

ного кон'юнктива. Кон'юнктив виступає тут у так званій «автономній» функції. В аспекті семантики виокремлюються семи «ірреальність» + «бажання» та «ірреальність» + «можливість».

Модель 1: *Hier hätte ich mich erholen mögen.*

Речення характеризується формою плюсквамперфекта кон'юнктива дієслова *mögen*. Лексичне значення дієслова (*mögen*) зумовлює сему «бажання», а часова форма присудка – «минуле». Оскільки бажання мовця співвідноситься з дією в минулому, воно визначається як «нереалізоване бажання» (“nicht realisierter Wunsch”).

Роль і функцію форми кон'юнктива у вираженні семантики речення можна перевірити пробою на заміну кон'юнктива індикативом: → *Hier hatte ich mich erholen mögen*. У такому випадку спостерігаємо зміну основного (інваріантного) модального значення «ірреальність» на «реальність», речення констатує минуле. Отже, речення в кон'юнктиві виражає факт бажання, що не було реалізоване. Дія, якої бажав суб'єкт, не відбулася, вона не змогла відбутися через те, що бажання перебувало в минулому. Кон'юнктив конкретизує сему «бажання», і воно розуміється як ірреальне. «Нереалізоване бажання» визначається нами як варіантне значення (вид) «ірреального бажання» як такого (Irrealität → nicht realisierter Wunsch).

Модель 2: *Wenn er (doch) gekommen wäre! / Wäre er (doch) gekommen!*

Модель 3:

а) *Wenn er (doch) käme! / Käme er!*

б) *Wenn er (doch) kommen würde! / Würde er (doch) kommen!*

У структурному аспекті моделі 2 і 3 виявляють претеритальний кон'юнктив, сполучник *wenn*, інтонацію. Сполучник *wenn* не впливає на семантику речення. Якщо сполучник не наявний, семний склад речення залишається незмінним. Семи «оклик», «експресивність» зумовлені інтонацією окличного речення. Як правило, інтонація пов'язується з наміром мовця підкреслити зацікавленість мовця в реалізації бажання (стилістичний / лінгвопрагматичний аспект).

Моделі 2 і 3 розрізняються часовими формами. Це приводить до конкретизації значення «бажання». Плюсквамперфект кон'юнктива й «минуле», що ним виражено, вказують, що бажання мовця співвідноситься з моментом, який передусе часовій межі оформлення висловлення. Дія, в реалізації якої зацікавлений мовець, перебуває в межах минулого, у зв'язку із чим бажання визначається як «нереалізоване бажання» (“nicht realisierter Wunsch”). У моделі 3 претерит кон'юнктива семою «теперішнє» / «майбутнє» вказує, що бажана дія на момент мовлення не має реалізації. У такому випадку бажання класифікується як “nicht realisierbarer Wunsch” [13; 14, с. 373; 9, с. 131–132]. Речення-моделі класифікуються як варіанти прояву значення «ірреальності» (Irrealität → nicht realisierter Wunsch; Irrealität → nicht realisierbarer Wunsch).

Провідна роль кон'юнктива у вираженні сем «ірреальність» і «бажання» доводиться спробою заміни кон'юнктива індикативом: → *Wenn er gekommen war*; → *Wenn er kommt...* Трансформація змінює значення (зміст) речень: провідними семами є «умова» й «реальність» (семи «ірреальність» і «бажання» нейтралізовані індикативом).

Модель 4: *Ich hätte dich damals abgeholt.*

Форма плюсквамперфекта кон'юнктива співвідноситься дію, точніше, можливість здійснення дії, з минулим часом, що врешті-решт виключає її реалізацію: *Ich konnte dich damals*

abholen (aber ich tat es nicht und werde es nicht mehr tun). Сполучення сем «ірреальність», «можливість», «минуле» визначає таке значення моделі: «нереалізована можливість» (“nicht realisierte Möglichkeit”). Заміна кон'юнктива на індикатив (→ *Ich hatte dich damals abgeholt*) впливає на семантику речення: не наявними є семи «ірреальність», «можливість»; виражається конкретна дія в минулому.

Значення «нереалізованої можливості» може бути представлено також реченням, у складі якого фігурує модальне дієслово *können* у формі плюсквамперфекта кон'юнктива:

Модель 5: *Ich hätte damals die Prüfung ablegen können.*

Сема «можливість» зумовлена семантикою дієслова *können*, а «ірреальність» і «минуле» – формою плюсквамперфекта кон'юнктива й мовним контекстом (*damals*). В індикативному варіанті (→ *Ich hatte damals die Prüfung besser ablegen können*) спостерігається нейтралізація семи «ірреальність». У моделі 5 «ірреальність» пов'язується не з дією як такою, а з можливістю здійснення дії. У кон'юнктивному й індикативному варіантах дія залишилася в межах можливого. У такому плані речення із семами «ірреальність» + «можливість» і семами «реальність» + «можливість» відрізняються стилістично: сполучення сем «ірреальність» і «можливість» привносить у зміст речення експресію, що впливає на прагматику висловлювання. Значення речень-моделей 4 і 5 мають статус варіанту.

Наступна низка речень-моделей ілюструє взаємодію форми кон'юнктива з лексичними одиницями. «Автономна» функція кон'юнктива за такої умови зберігається.

Модель 6: *Er hätte gern ihr alles erzählt.*

За плюсквамперфектом кон'юнктива залишається вираження сем «ірреальність» і «минуле». Своєрідність моделі полягає у взаємодії форми кон'юнктива з прислівником *gern* (*am liebsten*). Акт взаємодії веде не тільки до вираження «бажання». Одночасно спостерігається конкретизація «бажання»: через різні причини мовець «стримує», «приховує» своє бажання (бажання суб'єкта): *Ich hätte gern ihr alles erzählt = Ich wollte ihr alles erzählen, tat es aber nicht*. Така характеристика бажання мовця (суб'єкта) досить суттєва, оскільки вона індивідуалізує модель в аспектах синтаксису й семантики (вираження похідних значень від «ірреального бажання»). Зміст речення-моделі – «нереалізоване стримане бажання» (“nicht realisierter suppressiver Wunsch”).

Значущість акту взаємодії плюсквамперфекта кон'юнктива з прислівником *gern* можна довести «викресленням» прислівника (1) і заміною кон'юнктива на індикатив (2): → *Er hätte ihr alles erzählt* (1); → *Er hatte gern ihr alles erzählt* (2). В обох випадках фіксується зміна семантики речення. «Викреслення» прислівника *gern* приводить до вираження «нереалізованої можливості» («бажання» → «можливість»), а індикатив представляє конкретну дію в минулому. «Нереалізоване стримане бажання» займає місце в ряду значень, що виражені моделями 1, 2 і 3.

Модель 7: *Mit deiner Hilfe hätte ich die Arbeit beendet.*

Речення-модель 7 виражає дію, яка була б можливою за певних обставин. Особливістю моделі є взаємодія плюсквамперфекта кон'юнктива зі словосполученнями типу: *mit deiner Hilfe, beim guten Wetter; an deiner Stelle*.

Оскільки можливість реалізації дії співвідноситься з умовою, а сама умова під час мовленнєвої дії не наявна, то значення речення відбиває «ірреальну обумовлену можливість» (“irreale bedingte Möglichkeit”). «Викреслення» лексичного компонента

mit deiner Hilfe: → *Ich hätte die Arbeit früher beendet* приводить до нейтралізації семи «умова» (семи «ірреальність» і «можливість» зберігаються). Однак саме «умова» визначає специфіку моделі: вона конкретизує «можливість» і тим самим індивідуалізує семантику речення. Варіант заміни кон'юнктива на індикатив (→ *Mit deiner Hilfe hatte ich die Arbeit früher beendet*) приводить до нейтралізації провідних сем («ірреальність», «можливість», «умова»): індикативне речення виражає конкретну дію в минулому. «Ірреальна обумовлена можливість» представляє варіант «ірреальної можливості». Вона займає місце в одному ряду зі значенням, що виражене моделями 4 і 5 («нереалізована можливість»).

Модель 8: *Beinahe hätte ich die Begrüßungsworte vergessen*.

Речення-модель слугує для вираження дії, здійснення якої було можливим, однак воно сталося незавершеним [13, с. 205–206; 9, с. 133].

У структурному аспекті речення характеризується наявністю двох взаємопов'язаних компонентів: прислівника *beinahe* (*fast*) і форми плюсквамперфекта кон'юнктива. Їх взаємодія веде до ефекту «перерваної дії». Акт «припинення» («обмеження») дії виключає можливість його продовження та завершення. У семантичному аспекті це знаходить вираження в чотирьох семах – «ірреальності», «перерваності дії», «можливості», «минулому»). У цілому значення речення-моделі класифікується як «ірреальна перервана можливість» (“*irreale suppressive Möglichkeit*”). «Викреслення» *beinahe* веде до зміни структурної та семантичної індивідуальності моделі: (→ *Ich hätte die Begrüßungsworte vergessen*): нейтралізована така важлива сема, як «перерваність дії»; як наслідок, речення виражає «нездійснену можливість» (замість «перерваної можливості»). Пряма заміна на індикатив (→ *Beinahe hatte ich die Begrüßungsworte vergessen*) приводить до некоректної форми речення. Семантика моделі 8 є варіантом щодо значення «ірреальна можливість» і стає в один ряд зі значеннями моделей 4, 5, 7.

Третя група речень-моделей ілюструє функціонування форми кон'юнктива у межах ситуативного контексту.

Форми ... *möchte* + *Inf. I*, ... *würde gern* + *Inf. I*, ... *könnte* + *Inf. I* часто використовуються для вираження, відповідно, значень (сем) «бажання» та «можливість», що мають відтінок «ввічливості» («м'якості», «дипломатичності»). У певному мовному оточенні речення з такими формами виявляють сему «ірреальність», наприклад:

Модель 9: *Ich möchte an der Wanderung teilnehmen. Aber ich bin im Moment sehr beschäftigt*.

Модель 10: *Ich würde heute gern ins Theater gehen. Ich muss aber den Vortrag für morgen vorbereiten*.

Модель 11: *Sie könnten uns helfen. Sie sind aber weit von uns entfernt*.

«Ірреальність» є парадигматичним значенням форми кон'юнктива. Часове значення претерита кон'юнктива (вираження «теперішнього» / «майбутнього») певною мірою «послаблює» головну функцію кон'юнктива. Складається ситуація подвійного розуміння семантичної спрямованості форми: з одного боку, «теперішнє» / «майбутнє» не виключають реалізацію дії, з іншого, – вони не можуть гарантувати таку реалізацію. Потрібний засіб, який би конкретизував модальне значення речення. Як такий засіб виступає контекст, зміст якого свідчить про те, що «бажання» (моделі 9, 10) і «можливість» (модель 11) характеризуються індексом «ірреальність». Кон-

текст стає основою для вірного розуміння семантики речення з кон'юнктивом.

Беручи до уваги роль контексту, семантичну функцію кон'юнктива (сюди ми відносимо також вираження «ввічливості» / «дипломатичності»), можна визначити значення речень-моделей: моделі 9 і 10 слугують для вираження «контекстом обумовленого, ввічливого («дипломатичного»), нерелізованого бажання» (“*durch Kontext bedingter, gemilderter, unerfüllbarer Wunsch*”); моделі 11 – «контекстом обумовленої, пом'якшеної, нерелізованої можливості» (“*durch Kontext bedingte gemilderte, unerfüllbare Möglichkeit*”). Значення мають щодо «ірреального бажання» та «ірреальної можливості» статус варіанта.

Висновки з дослідження та перспективи подальших пошуків у науковому напрямі. У представлених реченнях-моделях форма претеритального кон'юнктива визначає своєрідність їхньої структури й семантики. Претеритальний кон'юнктив слугує ознакою, за якою речення з такою формою присудку об'єднуються в окрему групу (речення з кон'юнктивом). Взаємодіючи з лексичними й граматичними одиницями, претеритальний кон'юнктив зберігає за собою провідну позицію в побудові конкретного типу речення.

Семантична функція претеритального кон'юнктива виявляє себе відповідно до механізму прояву структурної функції. «Ірреальність» індивідуалізує речення та об'єднує речення з таким значенням у певну групу. Надалі, поєднуючись із семами «бажання» та «можливість», «ірреальність» визначає їх як «ірреальне бажання» та «ірреальну можливість». Наступний (умовно) етап являє собою поєднання «ірреального бажання» / «ірреальної можливості» із семами, що індивідуалізують ту чи іншу модель, яка веде до подальшого, похідного характеру значення речення.

Значення «ірреальність», яке присутнє в усіх структурно-семантичних моделях такої серії та утворює їх синтактико-семантичний стрижень, визначається нами як головне в ієрархії модальних значень окремого типу речення-моделі. «Ірреальне бажання» та «ірреальна можливість» не змінюють надалі компоненти «бажання» та «можливість» і зберігають сему «ірреальність». Відповідно, «ірреальне бажання» та «ірреальна можливість» класифікуються нами як варіанти, а похідні від них – як субваріанти значень [4, с. 39–84].

Перспектива дослідження теми може бути пов'язана з інтерпретацією моделей на рівні мовлення в аспекті прагматичної й когнітивної лінгвістики.

Література:

1. Ермолаева Л.С. Типология системы наклонения в современных германских языках. *Вопросы языкознания*. 1977. № 4. С. 97–106.
2. Wildenhahn В. Zum lingwistischen Modalitätsbegriff und zum Modalitätsausdruck im modernen Französisch. *ZPSK*. № 7. 1984. S. 295–308.
3. Гулыга Е.В., Натанзон М.Д. Синтаксис современного немецкого языка. Москва, Ленинград, 1966. 226 с.
4. Козловский В.В. Предложения с конъюнктивом (структура, семантика, прагматика) : монография, Черновцы : Рута, 1997. 281 с.
5. Admoni W.G. Der deutsche Sprachbau : Учебное пособие. Ленинград : Просвещение, 1972. 312 с.
6. Марунько О.А. Усталені конструкції з кон'юнктивом у сучасній німецькій мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2009. 20 с.

7. Bausch K.-H. Modalität und Konjunktivgebrauch in der gesprochenen deutschen Standardsprache. München : Max Hueber Verlag, 1979. 272 S.
8. Flämig W. Zum Konjunktiv in der deutschen Sprache der Gegenwart Deutsche Grammatik. Leipzig : Academy Verlag, 1984. 217 S.
9. Moskalskaja O.I. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache. Moskau : Hochschule, 1971. 384 S.
10. Adler D. Ich würde sagen – oder: Herr Konjunktiv. *Gedenkschrift für Jost Trier* / Hrsg. H. Beckers, H. Schwarz. Köln, Wien : Böhlau Verlag, 1975. S. 286–297.
11. Козловський В.В. Інтерпретація речення з кон'юнктивом: структурно-семантичний, прагматичний, когнітивний, лінгвокультурний аспекти. *Науковий Вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. Одеса, 2019. Вип. 39. Том 2. С. 34–38.
12. Панчишин Т.О. Репрезентація ірреального бажання в синтаксичних конструкціях з кон'юнктивом у сучасній німецькій мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2001. 21 с.
13. Jäger S. Der Konjunktiv in der deutschen Sprache der Gegenwart. München / Düsseldorf : Max Hueber Verlag, 1971. S. 236–249.
14. Brinkmann H. Die deutsche Sprache: Gestalt und Leistung. Düsseldorf, 1971. 939 S.

Kozlovskiy V. Structural-semantic models with Conjunctive and modal meaning “unreality” (on the material of a simple sentence of modern German)

Summary. The article is devoted to the study of a German simple sentence with a predicate in the form of Conjunctive II (in German: Präterit / Plusquamperfekt Konjunktiv; Konditional I / II). The purpose of the article is:

- to determine the role of the Conjunctive in the organization of the structure and semantics of the sentence;

- interpretation of the interaction of the Conjunctive with other formal elements of the sentence;
- the establishment of structural-semantic sentence-models, the constant features of which are the Conjunctive II and the modal meaning of “unreality”.

The problem of the question is that a German simple sentence with the Conjunctive II reveals features of construction that are not present in similar sentences in the Ukrainian language. Interpretation of these features deepens the knowledge of the grammar of the German language, avoids errors in the use of the predicate form, helps to determine the temporal and modal meanings in the sentence.

In accordance with the purpose and objectives of the study, simple sentences with a predicate in the Conjunctive II were systematized by criteria: “autonomy” of the Conjunctive function in the expression of “unreality”, interaction of the Conjunctive with formal elements in the sentence, context. On this basis, structural-semantic models were established.

Interpretation of the models allowed to determine the structural and semantic functions of the Conjunctive II. The structural function separates sentences from a number of others, unites them in a certain group. Interacting with lexical and grammatical units, the Conjunctive retains a leading position in determining the structure of a particular type of sentence-model. The semantic function of the Conjunctive II (the expression of the modal meaning “unreality”) also individualizes the sentence-model. “Unreality” is present in all structural and semantic models, and is defined as the main (invariant) in the hierarchy of modal values of a single model sentence. Interacting with other families, “unreality” changes the meaning of a sentence that gets the status of a variant or sub-variant.

Key words: simple sentence, Conjunctive II, syntax, semantics, structural-semantic model.

*Козяревич-Зозуля Л. В.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри англійської філології і перекладу імені І. Корунця
Київського національного лінгвістичного університету*

ФАСЦИНАТИВНИЙ ДИСКУРС АНГЛОМОВНИХ ІНФЛЮЕНСЕРІВ

Анотація. Стрімкий та активний розвиток віртуальної комунікації постійно змінює види й способи спілкування. Поява в інтернет-просторі великої кількості лідерів думок, які формують уявлення своєї аудиторії, привело до радикального переходу від традиційних форм комунікації до блогів, форумів, вебінарів тощо. Відповідно, такий процес викликає зміни в комунікативній поведінці, комунікативних стратегіях. Віртуальний формат спілкування дав поштовх до розвитку сучасної Інтернет-лінгвістики й неології. Наразі мова модифікується шляхом новітніх тенденцій в інтернет-комунікації, яка стала невід'ємною реальією сучасного життя. Дослідження присвячено розгляду дискурсу англомовних інфлюенсерів (від англ. *influence* – вплив), який має фасцинативний характер. Інфлюенсер – людина, думка якої має значення для певної аудиторії. Фасцинацію тлумачимо як вербальну або невербальну дію, що миттєво захоплює увагу й мобілізує психіку, викликає різні емоції – здивування, страх, – свідчить про насолоду або небезпеку, миттєво викликає психологічний комфорт / дискомфорт і задоволення / незадоволення. У статті розглядається психолінгвістичний механізм запуску фасцинації інфлюенсера на аудиторію, що починається з вербального або невербального сигналу. Виокремлено вербальні засоби, що використовуються інфлюенсерами: які закликають до дії; які захоплюють увагу. У дискурсі інфлюенсерів фасцинація постає стратегією:

- 1) активізації уваги адресата;
- 2) долання бар'єрів;
- 3) встановлення та підтримання контакту.

Отже, основне призначення фасцинації полягає в оптимізації інформації інфлюенсера.

Актуальність теми роботи зумовлена необхідністю опису функціонування мовної особистості інфлюенсера в комунікативному просторі, визначення основних засобів реалізації фасцинації та фасцинативних стратегій, які використовуються інфлюенсерами для здійснення маніпулятивного впливу.

Ключові слова: дискурс, інфлюенсер, інтернет-комунікація, фасцинація, маніпуляція, стратегія.

Постановка проблеми. Фасцинативний дискурс інфлюенсерів маніпулятивний, оскільки працює через вербальні й невербальні знаки, які змінюють образ певного контексту у сприйнятті, здійснюючи вплив на аудиторію. Метою інфлюенсера-маніпулятора є м'яке підведення об'єкта до здійснення конкретного вибору.

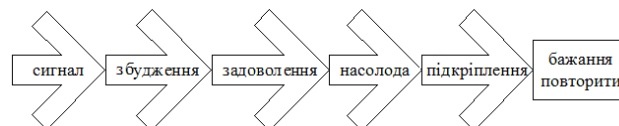
Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку Інтернет-лінгвістики проблематика дослідження Інтернет-текстів стає популярною. Такі дослідження стосуються мовної ідентичності в мережі [1], лінгвістичних і семіотичних аспектів ідентичності в електронній комунікації [2], комунікативно-прагматичних ознак персонального інтер-

нет-дискурсу [3]. Наразі актуальним постає питання подолання бар'єрів у віртуальній комунікації [4]. Проте досі не досліджено питання засобів чарування аудиторії з боку інфлюенсера.

Мета роботи полягає в описі лінгвістичних механізмів фасцинативного впливу на слухача через вербальні засоби фасцинації та побудові фасцинативних стратегій маніпулятивного дискурсу інфлюенсера.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інфлюенсери є віртуальними особистостями зі своєю аудиторією, для якої вони вміють фасцинативно створювати й презентувати атрактивний контент. Відзначимо, що фасцинативний дискурс інфлюенсерів маніпулятивний, оскільки вербальні й невербальні знаки здатні змінити образ певного контексту у сприйнятті, тим самим здійснюючи вплив на аудиторію. Метою інфлюенсера-маніпулятора є м'яке підведення об'єкта до вибору. Фасцинація – це сигнал, який не лишає людину байдужою, пробиває будь-які фільтри її психологічної захищеності й захоплює мозок, нервову й гормональну системи, викликає раптову реакцію (позитивну чи негативну), паніку й, оминаючи свідомість, загострює критичність. Знаки й символи фасцинації спираються на найсильніші емоції та почуття: захоплення, переляк, шок і таке інше. Вони викликають задоволення та насолоду або попереджають про загрозу. Фасцинація навіть сильніша за розум та інстинкт виживання, вона чарує, «зводить із розуму» [5, с. 163].

Дослідник В.М. Соковнін розуміє під фасцинацією «те, що миттєво захоплює увагу й мобілізує організм і психіку, викликає здивування, страх, безпосередньо сигналізує про насолоду або небезпеку, миттєво викликає психологічний комфорт / дискомфорт і задоволення / незадоволення [6, с. 16]. Запуск фасцинації для аудиторії є відповіддю на особливий сигнал, який викликає хвилювання, підвищену увагу, насолоду. Це такий сигнал, що не дозволяє лишатись байдужим, викликає бажання повторити (схема 1.1.).

Фасцинація – не просто зачарування, спокуса. Це нейрофізіологічний і психологічний процес, що охоплює: сигнал, збудження, задоволення, насолоду, підкріплення та бажання повторити (схема 1.1.). Отже, дія фасцинації інфлюенсера заснована на сильному емоційному враженні. Перше враження є емоційною, а не раціональною реакцією, саме тому воно глибоке й сильне [7, с. 66]. У момент сприйняття фасцинативного сигналу й утворення домінанти мозок вмикає так званий сто-

хастичний резонанс, який утворює шум – фільтр, що пропускає вплив фасцинації: людина нічого не бачить і не чує, крім сигналу фасцинації.

Характерною рисою вербальних і невербальних дій інфлюенсера є те, що інформація передається та сприймається лише завдяки фасцинації. Вони вибудовують атрактивність свого повідомлення, що суттєво впливає на зміст інформації, особистісне сприйняття, глибоке усвідомлення змісту повідомлення та викликає зміну поведінки адресата, підштовхує до певного вибору. У разі комунікації інфлюенсера з аудиторією інформаційна комунікація зводиться до мінімуму, відкриваючи простір для фасцинації. Передача інформації, яка супроводжується порціями фасцинації, ефективніша та, як правило, досягає поставленої мети. Тому інфлюенсери вдаються до фасцинації. Чим оригінальніше виражена фасцинація, тим сильніший ефект від неї. І навпаки, повідомлення, позбавлене фасцинації, недостатньо сприймається адресатом. Для успішного здійснення впливу важлива наявність у повідомленні достатньо сильної фасцинації. Тобто повідомлення несе адресатові не лише інформацію, а й фасцинацію.

Фасцинація перебуває в площині інтенсивних емоцій (загострення уваги, здивування, відчуття задоволення та радості, побоювання та страху тощо) і тим самим викликає сильний емоційний відгук. На нашу думку, фасцинація поєднується з інформацією, утворюючи єдине ціле, і впливає на адресата паралельно з інформацією. Вони не вступають у протиріччя, а перебувають в єдності, сприяючи оптимізації комунікативного процесу. Можна стверджувати, що комбінування інформації та фасцинації зумовлює більшу ефективність інформаційно-фасцинативного впливу. Спільно з інформацією фасцинація створює цілісну систему комунікації.

Отже, спробуємо схарактеризувати модель спілкування інфлюенсера з аудиторією. Фасцинатор, тобто суб'єкт фасцинації (інфлюенсер), надсилає фасцинаторів, тобто об'єктів фасцинації (аудиторії), атрактивне повідомлення, що приваблює фасцината й змінює його емоційний стан. Фасцинативні цілі інфлюенсера мають забезпечити контакт, привернути увагу, утримати увагу, розважити.

Під мовленнєвими діями у структурі фасцинативного контакту розуміємо засоби його здійснення (вербальні й невербальні). Результат фасцинації або її кінцевий ефект полягає в змінах у свідомості фасцината, його емоційному стані, думках, почуттях (перцепція). Таким чином, інтерактивність фасцинативної комунікації інфлюенсера з аудиторією здійснюється за допомогою засобів вербального й невербального впливу взаємодії [8, с. 11]: з боку зворотного зв'язку змісту – думки й почуття, з боку форми – вплив і взаємодія, що приводить до зміни емоційного стану фасцината.

У такому контексті варто розглянути функції фасцинації:

1. Функція мобілізації на активну дію.

Фасцинація в такому аспекті виступає як збудний стимул, сильна мотивація до отримання задоволення. Фасцинативний сигнал не просто хвилює та збуджує, а й мобілізує на досягнення мети зачарувати.

2. Функція емоційного захоплення.

У процесі впливу фасцинативного сигналу в мозку блискучо формується домінанта, що скеровує роботу нервових центрів. Домінанта накопичує імпульси в центральній нервовій системі, одночасно гальмуючи активність інших центрів.

3. Функція емоційного тону.

4. Функція переключення уваги.

Сигнали фасцинації, такі як захоплення, здивування, інтерес, здатні створити нову домінуючу уваги, перемикнути психіку.

Отже, глобальна стратегія фасцинації інфлюенсера полягає в активізації уваги адресата. Комунікація інфлюенсера з аудиторією – це взаємодія, у ході якої один передає інформацію, а інший (інші) сприймає її. Управління сприйняттям партнера відбувається шляхом привернення його уваги, що «запускає» відповідні механізми емоційного резонансу. Інфлюенсер як мовна особистість опиняється перед цілим комплексом потреб: він має завоювати увагу партнера, змусити його слухати й добитися розуміння та правильної реакції. За кожною думкою стоїть мотив, який є «первинною інстанцією» в процесі породження мовлення. Учасники комунікативного процесу спілкуються на рівні розуміння чи нерозуміння.

Дослідники стверджують про дотримання двох основних прийомів структурування інформації: правила рамки й правила ланцюга [9, с. 55]. Сутність правила рамки полягає в тому, що початок і кінець (цілі, наміри, перспективи, результати й висновки) будь-якої розмови слід чітко наголошувати, тоді вони в інформаційному плані запам'ятовуються найкраще. Правило ланцюга визначає «внутрішню» структурування комунікативного процесу. Йдеться про те, що необхідна для аналізу проблеми інформація має утворювати ланцюг, в якому повідомлення поєднані за певними ознаками. Не менш важливою є логічна послідовність викладу всієї інформації в цілому. Під таким кутом зору недостатня увага з боку адресата є наслідком неправильної організації повідомлення. Уважається, що повідомлення сприймається краще, якщо воно побудоване шляхом переходу від уваги до інтересу [10, с. 33].

Крім того, враховуються психофізіологічні особливості людського сприйняття, які полягають у такому: зміст фраз, які перевищують 13 слів, свідомість зазвичай не сприймає, тому немає сенсу їх використовувати; швидкість мовлення не перевищує 2,5 слова за секунду; фраза, яка вимовляється без паузи й триває понад 5–6 секунд, не усвідомлюється; для більшості людей існують певні критичні слова, які впливають на їхню психіку; людина висловлює 80% із того, що хоче повідомити, тоді як слухачі сприймають лише 70%, розуміють – 60%, а в пам'яті в них лишається від 10 до 25%; краще запам'ятовується остання частина інформації, за нею – перша, а середня – найчастіше забувається; людина здатна зберегти в пам'яті до 90% із того, що людина робить, 50% того, що вона бачить, і 10% того, що вона чує; значний обсяг інформації перешкоджає її обробці; під час імпульсивного, емоційного реагування людина спроможна зрозуміти не більше чверті інформації, оскільки стрес активізує інші механізми сприйняття [11, с. 27].

Цілком зрозуміло головне: щоб активізувати увагу, необхідно застосовувати фасцинацію. Від того, в який спосіб відбуваються процеси прийому й обробки інформації, великою мірою залежить успішність комунікативної віртуальної взаємодії [12, с. 6]. Успішному підтриманню комунікації сприяють дії з привернення уваги адресата до повідомлення та інтенсифікації його зацікавленості в ньому; залучення слухача в процес передачі повідомлення та персоналізація такого процесу; набуття ступеня довіри. Ігнорування чинника інтересу й уваги співрозмовника, його реакцій може призвести до зниження якості комунікації, послаблення зворотного зв'язку [13, с. 28].

Таким чином, є переконливі підстави, щоб уважати, що фасцинація виступає прийомом оптимізації подачі інформації. Вона налаштовує на сприйняття інформації, робить її для слухача атрактивною та релевантною, створює відповідну установку, зумовлює рефлексію та відповідний резонанс. Навпаки, невдале продукування або неадекватне сприйняття чи помилкове розуміння інформації спричиняє комунікативну невдачу [14, с. 11]. Фасцинація допомагає пройти крізь фільтри партнера, апелювати до його почуттів, долати бар'єр недовіри. Повідомлення, сповнене фасцинативних сигналів, змушують адресата налаштуватися на прийом. Тому призначення фасцинації полягає в оптимізації інформації інфлюенсера. Сукупність вербальних і невербальних засобів становить інструментарій фасцинації. Вони слугують для супроводу інформації з метою зменшення її втрат під час сприйняття реципієнтом, підвищення її вірогідності. Досліджуючи дискурс інфлюенсерів, нам вдалося виокремити вербальний інструментарій:

1. Слова, що закликають до дії: *Suddenly, Now, Announcing, Introducing, Improvement, Amazing, Sensational, Remarkable, Revolutionary, Startling, Miracle, Magic, Offer, Quick, Easy, Wanted, Challenge, Compare, Bargain, Hurry, etc.*

2. Слова, що захоплюють увагу: *Post, Comment, Take, Submit, Would, When, Where, Tell us, Should, Discount, Only, Because, Now, etc.*

3. Модні слова: *hangry, binge watching, dumped, the cloud, unfriend, chillax, game changer, no biggie, digital detox, digital nutrition, green swan, digital republic, smasual, etc.*

Психологи виокремлюють шість процесів, що у своїй сукупності визначають особливості сприйняття людиною:

1. Увага. Вона характеризує початковий етап: увагу привертають елементи поведінки людини, але насамперед її зовнішній вигляд.

2. Оцінка. Як правило, люди прагнуть оцінювати малознайому особу виглядом і поведінкою, що в результаті дозволяє відчувати до неї атракцію (симпатію) або ж антипатію.

3. Атрибуція. Під таким терміном розуміється приписування людині певних особистісних якостей.

4. Заглиблення у внутрішній світ. Як наслідок, формується уявлення про систему характерних рис конкретної людини.

5. Формування враження. Виходячи з рис особистості, складається загальне враження про людину.

6. Прогнозування поведінкової реакції. На основі отриманої інформації про людину можна передбачати її поведінку в різних життєвих ситуаціях [15, с. 22].

Особистість наділена системою фільтрування сприймань, що охоплює як «фізичні», так і «психологічні» фільтри. Розглянемо їх застосування, почавши з того, що людина робить з отриманою інформацією. Спочатку вона пропускає її через фільтри сприйняття. Водночас треба відзначити, що фільтри кожної людини налаштовані по-різному. Наступним кроком є інтерпретація, яка зіставляє реальний факт із власною картиною світу. Інтерпретацію супроводить оцінка. Далі настає пора емоційної реакції, водночас «вмикається тіло», особа переживає гнів, радість, щастя, подив, спокій тощо. І лише тоді людина починає діяти. Отже, такий процес виглядає так: факт – інтерпретація – емоція – дія.

Дослідники з'ясували, що більшості людей притаманне сприймання на рівні почуттів і відчуттів і лише в окремих

випадках – на рівні свідомості. 80% сприйнятого визначається нашою свідомістю та лише 20% – здоровим глуздом [16, с. 39]. Сприйняття один одного пов'язане з фундаментальними потребами, наприклад, усмішка свідчить про безпеку; відкрита поза, обійми, рукостискання промовляють: «Я не нападиму, я нічого не приховую». До того ж усмішка провокує відповідну реакцію. Усмішка у відповідь на привітний усміх знаменує перший етап зближення, є першим знаком симпатії.

Емоції діють як «фільтри» в процесі сприйняття: ми бачимо й чуємо передусім те, на що емоційно «налаштовані» [17, с. 11] – фактично нашими комунікаціями керують наші очікування, почуття та ставлення. Ефективність комунікації підвищується, якщо почуття відправника й одержувача достатньо близькі [18, с. 18]. І навпаки, віддалені почуття, неоднаковий емоційний стан призводять до невдалої фасцинації. Фільтри працюють гнучко: пропускають одне, узагальнюють інше, відсікають третє. Прихильники нейролінгвістичного програмування (далі – НЛП) вважають фільтрами сприйняття «унікальні ідеї, досвід, переконання та мову, які формують нашу модель світу» [19, с. 76]. Залежно від того, який спосіб переробки інформації домінують, репрезентативна система людини поділяється на три підтипи: візуальна (оптична) представляє сприйняття через зорові образи, аудіальна (акустична) – сприйняття через слухові враження, кінестетична (рухово-емоційна) – сприйняття через відчуття. Утім, фахівці останні три сенсорні канали схильні об'єднувати під загальним поняттям – кінестетики, а натомість виділяють додатковий канал фільтрування, заснований на логічних відношеннях, який називають дигітальним (позамодальним) [20, с. 27]. Терміном «модальність» у психології позначають належність інформації до однієї із сенсорних систем: зору (візуальна модальність), слуху (аудіальна модальність), відчуттів (кінестетична модальність). Модальність – один із фільтрів сприйняття, які в НЛП розглядаються як метапрограми [21, с. 31].

Отримувач повідомлення майже завжди підходить до інформації вибірково. Вітчизняна дослідниця Т.Ю. Ковалевська сформулювала основні критерії вибіркової інформації, а саме: люди сприймають інформацію через фільтр власних інтересів і потреб; приділяють увагу лише окремим аспектам інформації, яка їх цікавить; часто бачать і чують те, що очікують побачити або почути, а не те, що є насправді [21, с. 224].

Фільтрування інформації є невід'ємною частиною діяльності вищої нервової системи й безпосередньо пов'язане із системою мислення. Практично прозорим бар'єром є уникання. Ухилитися від небажаної інформації та її впливу можливо як фізично (адже уникання не передбачає безпосереднього контакту з носієм інформації), так і психологічно (шляхом заглиблення в себе, у власні думки під час слухання). Інший бар'єр – авторитетність – діє таким чином: інформація надходить у свідомість, але поступово суттєво знецінюється внаслідок суб'єктивного зниження авторитетності її джерела у свідомості реципієнта, тобто врешті-решт сприймається як ненадійна. Засоби фасцинації відіграють роль додаткового фону, підсилювача інформації, що сприяє подоланню фільтрів сприйняття.

Стратегія фасцинації встановлення та підтримання комунікативного контакту. У моделі віртуального комунікативного акту контакт є складним поєднанням фізичного каналу й психологічних зв'язків між адресантом та адресатом. У такому сенсі фасцинація слугує встановленню комунікативного контакту.

Учений О.С. Войскунський співвідносить контакт із фасцинацією – мовленнєвими засобами захоплення, привертання та утримання уваги реципієнта [22, с. 129]. Відповідно, фасцинація слугує встановленню та підтриманню комунікативного контакту. Вона здатна нейтралізувати небажання вступати в контакт, налаштувати на партнера. Установлення контакту впливає на весь хід спілкування. Тому важливими є кроки, спрямовані на привертання до себе уваги. Чарівливий образ зацікавлює людей, він їм подобається, тому вони психологічно налаштовуються на нього. Уміння подобатися людям завжди привертає увагу до того, хто справляє враження неординарної особистості. Як наслідок, виникає інтерес до такої людини.

Фасцинативний вплив розпочинається зі встановлення контакту, який проходить 5 рівнів:

- 1) стадія вибору аудиторії для взаємодії, яка характеризується атракцією (зародження контакту);
- 2) стадія прояву себе для партнера (встановлення взаємозв'язку);
- 3) стадія виявлення зустрічної зацікавленості (взаємопізнання партнерів);
- 4) стадія обміну уявленнями, думками, почуттями, емоціями;
- 5) стадія встановлення взаємостосунків.

Одним з елементів установлення контакту є фасцинація. Початок інтеракції є найважливішим етапом, успіх якого визначає подальший перебіг комунікації. Метакомунікативне завдання привертання уваги адресата є першим і надзвичайно важливим під час встановлення контакту.

Висновки. У дискурсі інфлюенсерів фасцинація виступає маніпулятивною стратегією для того, щоб активізувати увагу адресата, подолати комунікативні бар'єри, підтримати й установити контакт. Своєрідний фасцинативний тип Інтернет-комунікації утворюється унікальною системою, яка складається з фасцинатора, фасцината, мети й фасцинативних дій, що приводять до фасцинативного ефекту. Фасцинативні засоби, які застосовуються інфлюенсером, здатні реалізувати стратегії. Фасцинація, безперечно, віднаходить свій дискурсивний взаємозв'язок із маніпуляцією. Різниця між ними полягає в тому, що механізм маніпуляції базується на свідомому ошуканстві, а фасцинація передбачає уміння та здатність дарувати людині те, що їй потрібно.

Література:

1. Фадеева Л.А. Сетевая идентичность. *Политическая идентичность и политика идентичности* : словарь терминов и понятий : в 2 т. / отв. ред. И.С. Семенов. Москва : РОССПЭН, 2012. Т. 1. 208 с.
2. Школовая М.С. Лингвистические и семиотические аспекты конструирования идентичности в электронной коммуникации : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Тверь, 2005. 174 с.
3. Сидорова И.Г. Коммуникативно-прагматические характеристики жанров персонального интернет-дискурса (сайт, блог, социальная сеть, комментарий) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Волгоград, 2014. 212 с.
4. Шапошников В.А. Преодоление коммуникативного вакуума в блогосфере. *Ярославский педагогический вестник*. 2014. № 1. С. 141–144.
5. Соколова-Сербская Л.А. Технология имиджа и самопрезентации : учебно-методический комплекс. Москва : Московский городской университет управления Правительства Москвы, 2007. 75 с.
6. Соковнин В.М. Что такое фасцинация. Екатеринбург : Издательство Авторской Академии фасцинологии (АФА), 2009. 66 с.
7. Хофф Р. Я вижу вас голыми. Как подготовиться к презентации и с блеском ее провести. Москва : Класс, 2005. 224 с. URL: <http://litresp.ru/chitat/ru/%D0%A5/hoff-ron/ya-vizhu-vas-golimi>.
8. Myers G. *The Dynamics of Human Communication: A Laboratory*. New York : McGraw-Hill, 1972. 127 p.
9. Бурнару Ф. Тренинг межличностных взаимодействий. Санкт-Петербург : Питер, 2001. 304 с.
10. Бэндлер Р., Гриндлер Дж. Структура магии. Санкт-Петербург : Белый кролик, 1996. 496 с.
11. Гозман Л.Я. Психология эмоциональных отношений. Москва : МГУ, 1987. 175 с.
12. Полетаева Т.В. Речевые манипуляции в современной англоязычной рекламе : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Санкт-Петербург, 2001. 203 с.
13. Костикова И.В. Введение в гендерные исследования : классический университетский учебник. Москва : Аспект Пресс : Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова, 2005. 255 с.
14. Якушева М.В. Особенности невербальной презентации доверия и недоверия в межличностном общении : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Ростов-на-Дону, 2008. 177 с.
15. Roloff M. *Interpersonal Communication: The Social Exchange Approach* National Textbook Company. San Francisco, 1981. 156 p.
16. Schwab V. *How To write a good advertisement*. New York, 1982. 87 p.
17. Brown G., Yule G. *Discourse Analysis*. Cambridge : Cambridge University Press, 1996. 288 p.
18. Berger C.R., Calabrese R.J. Some explorations in initial interaction and beyond: Toward a developmental theory of interpersonal communication. *Human Communication Research*. № 1. P. 99–112.
19. Омельченко Е.В. Фасцинативные средства в сократическом диалоге. *Вестник Челябинского государственного университета. Серия «Филология. Искусствоведение»*. 2012. № 13 (267). Вып. 65. С. 80–84.
20. Хэскелл П. Язык флирта. Флирт как универсальный ключ к успеху в любой жизненной ситуации. Москва : Эксмо, 2007. 320 с.
21. Ковалевська Т.Ю. Елементи НЛП у дослідженнях особистісної лінгвоментальності. *Філологічні науки*. Суми : Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, 1999. С. 58–66.
22. Войскунский А.Е. Я говорю, мы говорим: Очерки о человеческом общении. Москва : Знание, 1990. 240 с.

Koziarevych-Zozulya L. The fascinating discourse of English-speaking influencers

Summary. The rapid and active development of virtual communication constantly changes the types and ways of communication. The emergence of a large number of thought leaders in the Internet space that form the attitudes of their audience, led to a radical transition from traditional forms of communication to blogs, forums, webinars, etc. Accordingly, this process has raised changes in communicative behavior, communicative strategies. The virtual communication format gave impetus to the development of modern Internet-Linguistics and neology. Currently, the language is modified at the expense of the latest trends in Internet communications, which has become an integral reality of modern life. This study is devoted to consideration of the discourse of English-language influencers, which is fascinating. The influencer is a person whose view affects their target audience. Fascination is interpreted as a verbal or non-verbal action that instantly captures attention and mobilizes the psyche, causes different emotions: surprise, fear, pleasure or danger, instantly causes psychological comfort / discomfort and pleasure / dissatisfaction. The article deals with a psycholinguistic mecha-

nisms for launching the emotions of the audience that begins with a verbal or non-verbal signal. The verbal means used by influencers have been singled out. They are to call for action; capture attention. In the discourse of influencers, fascination serves as a strategy: to activate the attention of the addressee; to overcome barriers; to establish and maintain the contact. Consequently, the main purpose of fascination is to optimize

the information. The relevance of the topic of the work is connected to the need to describe the functioning of the lingual personality of the influencer in the communicative space, to determine the main means of implementing fascination and strategies to carry out manipulative influence.

Key words: discourse, influencer, internet-communication, fascination, manipulation, strategy.

Кравченко Е. О.

доктор філологічних наук,

завідувач навчально-наукової лабораторії

«Лінгвоперсонологія та ономастика»,

доцент кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології
Донецького національного університету імені Василя Стуса

УЗУАЛЬНІ ТА ОКАЗІОНАЛЬНІ КОНОТОНІМИ У ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ ВАСИЛЯ СТУСА

Анотація. Проаналізовано конотативні оніми (відконотонімі поетоніми), вжиті в поетичних збірках Василя Стуса «Круговерть», «Зимові дерева», «Веселий цвинтар» та інших. Подано дефініції термінів *конотонім*, *конотонімізація в тексті*, *конотонімна модель*. Твірну базу досліджуваних одиниць розмежовано з урахуванням статусу протоонімів: реальне / вигадане ім'я, інтерлінгвальний / інтралінгвальний конотонім.

З'ясовано, що реалізацію конотативного значення оніма в художньому творі аргументує необхідний і достатній контекст, який доводить непряму референтну співвіднесеність конотоніма. Визначено змістову структуру й функційне навантаження відконотонімічних поетонімів (антропонімів, міфонімів, топонімів тощо) поетичних текстів Василя Стуса. Серед образотвірних і текстотворювальних функцій відконотонімічних поетонімів актуалізовані такі: зображувально-характеризувальна, іронічна, метафорична, оцінювальна, порівняльна, саркастична, характеризувальна й деякі інші.

Доведено, що okazіональні конотоніми (відконотонімі поетоніми) якнайкраще віддзеркалюють особистісний складник лінгвоперсона автора, оскільки перевтілення оніма відбувається в самому тексті, який формує переносне значення. Функційне навантаження, образотвірне й/або текстотвірне призначення відконотонімічних поетонімів залежить від зв'язків і відношень з іншими онімічними одиницями (ідея поетонімосфери), найближчого контекстного оточення, позиції у строфі тощо. З'ясовано, що оригінальна смислова сув'язь імені-контексту виникає завдяки формальній подібності імені-апелятива (-ів) або складників поетонімосфери. Виявлено й проаналізовано індивідуально-авторські перифрази з конотонімами, які «спрацьовують» на смисл цілісності. Зазначено перспективи дослідження відконотонімічних поетонімів: з'ясування мотивів конотонімізації; перехід моноконотонімічних одиниць у поліконотонімічні, okazіональних – в узувальні, непохідні – у похідні; специфіка конотоніма художнього – публіцистичного тексту; розмежування процесів конотонімізації та символізації.

Ключові слова: конотонім, поетонім, протоонім, узувальний – okazіональний, семантика, текст, функція.

Постановка проблеми. Питання щодо розпізнавання переносного значення та уналежнення мовної одиниці до класу конотонімів залишається остаточно не вирішеним у сучасному мовознавстві [1; 2]. Актуальність теми зумовлена, по-перше, ростом зацікавленості до встановлення специфіки «вторинного» власного імені художнього тексту, по-друге, недостатньою вивченістю конотативної сфери інтерлінгвальних

та інтралінгвальних онімічних одиниць, а також мінливістю змістової інформації конотативних онімів у межах окремого літературного твору. Необхідність системного вивчення та розмежування інтерлінгвальних – інтралінгвальних, узувальних – okazіональних конотонімів, виявлення участі відомих власних імен, вжитих у переносному значенні, у формуванні націєтвірної картини світу Василя Стуса підтверджує своєчасність і нагальність наукової праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Г.П. Лукаш слушно зауважує, що процес конотонімізації передбачає «зв'язок двох фактів (або осіб, географічних об'єктів, подій, культурних явищ тощо), усвідомлення такого зв'язку автором і декодування його читачем» [3, с. 6]. Процес конотонімізації відбувається «за умови накопичення достатньої сили конотативного компонента, здатною переважити денотативний» [1, с. 301]. Передумовою конотонімізації названо:

- 1) певну відомість власного імені в соціумі;
- 2) наявність яскравих конотем, що можуть представляти й заступити поняттєвий денотат загальної назви;
- 3) стереотипність і повторюваність ситуацій, здатних «розбудити» таку конотему;
- 4) можливість орієнтуватися на попередньо задіювану модель творення подібної семантичної структури [1, с. 301].

Очевидними формальними показниками переносного значення є такі: написання власного імені з малої літери, в лапках, уживання у формі множини. Реалізацію конотативного значення оніма в художньому творі аргументує необхідний і достатній контекст, який доводить непряму референтну співвіднесеність конотоніма. Такий контекст підтверджує, що переносне значення імені «відбулося» та частина семантики первинного оніма предикована іншому об'єкту (-ам). У нашому дослідженні послуговуємося такими дефініціями термінів: **конотонім** – «вторинна (похідна) пропріальна одиниця, що вживається в переносному значенні й характеризується поліденотатністю»; **конотонімізація в тексті** – «процес перевтілення поетоніма в okazіональне конотативне ім'я, викликаний і уможливлений поетонімогенезом»; **конотонімна модель** – «необхідний і достатній контекст упізнавання переносного значення та уналежнення пропріальної одиниці до класу конотонімів» [4, с. 474].

Формулювання цілей статті. Мета й завдання дослідження полягають у встановленні значеннєвої сутності й функційного навантаження конотативних онімів поетичних текстів Василя Стуса. Для досягнення мети необхідно:

- 1) виявити в текстах досліджуваних збірок конотоніми з узувальним / okazіональним значенням;

- 2) установити твірну базу конотонімів;
- 3) з опертям на словники конотативних власних імен з'ясувати семантичне наповнення конотативних одиниць;
- 4) визначити необхідний і достатній контекст конотоніма (конотонімна модель);
- 5) з'ясувати його роль у продукуванні цілісності (тексту).

Об'єктом дослідження стали конотативні оніми різних розрядів (антропоніми, міфоантропоніми, топоніми, міфотопоніми, поетоніми й інші), вилучені з поетичних збірок Василя Стуса. Предмет – змістове й функційне навантаження конотонімів, виявлюване шляхом з'ясування контекстної семантики досліджуваних одиниць.

Виклад основного матеріалу. Суцільна вибірка конотонімів зі збірок Василя Стуса «Зимові дерева», «Круговерть», «Веселий цвинтар» [5], творів періоду 1956–1971 рр., що не ввійшли до збірок [6], засвідчує, що протоіменами конотативних одиниць частіше виступають широковідомі історико-культурні одиниці – вигадані імена міфологічних героїв, літературних персонажів, інших об'єктів давньогрецької та біблійної міфології, реальні імена історичних осіб (*Афродіта, альфонс, атланти, антей, Вавилонська вежа, Голгофа, Едем, Іуда, Крезі*), топоніми (*Африка, Рубікон*). Пор.: *Ми сиділи за пляшкою шампанського / в тихенькому прокуреному кафе, / і вона відчувала себе царицею, / Афродітою <...>* [5, с. 191]; *<...> як жінка, поневажена якимось альфонсом, / гордо витинає важкий живіт* [5, с. 128]; *<...> розлуки рвав, як обривають жили / атланти териконів і тачок, / назбираного вугілья окулки <...>* [5, с. 221]; *І як між кабінетів, між антейів / Я підійду і словом прохоплюсь?* [6, с. 49]; *І хто б прорік, / що вертикаль таких самоподовжесь / у Вавилонську вежу перейде, / стійку, як вічність?* [6, с. 155]; *Тобі одвіку лиш Голгофа зичиться, / Немов це не розплата, а мета* [6, с. 193]; *Коли Холодний свині пас / і пах від смороду і поту, / цей поетичний ловелас / вкраїнську оббрехав Голготу* [6, с. 57]; *Старі гріхи епоха душить / і людство душиться, в Едем / даремне прагнучи...* [5, с. 80]; *Світ – «здох старий Іуда, / новий Іуда йде»* [6, с. 210]; *Німі – багаті. / Коли ж вони / Ще й не бачать – / То наче Крезі* [6, с. 187]; *<...> наповнені, наче амфори, / піщаним повітрям морозним / української Африки* [5, с. 108]; *Перейти Рубікон – / це пройти через людні проспекти. / Володимирська. // Рубікон – не важкий. / Рубікон – як мета* [6, с. 116].

Висока репутація історико-культурних імен, що стали твірною основою досліджуваних одиниць, і усталені у світовій культурі конотеми засвідчують інтерлінгвальний характер конотонімів, хоча дані в словниках конотонімної лексики дещо відрізняються. Пор.: узуальний інтерлінгвальний конотативний міфоантропонім *Афродіта* – «цариця краси», «красива жінка» [3, с. 60]; узуальний конотативний літературний антропонім, відомий у ряді мов, *Альфонс* – «1. Чоловік, що живе коштом жінки, знаходиться на утриманні в коханки; <...> 3. Дармод» [7, с. 51]; узуальні конотативні інтерлінгвальні міфоантропоніми *Атлант* – «Людина, сповнена відповідальності за свою справу» [3, с. 53–54], *Антей* – «Герой, що живиться силою рідної землі» [3, с. 44]; узуальні інтерлінгвальні конотативні топоніми *Вавилонська вежа* – «1. Сучасне безладдя, роз'єднаність», 2. «Нагромадження чогось» [3, с. 96], *Голгофа* – «місце страждань, мук, старт» [7, с. 130]; узуальний конотативний міфотопонім із широкою відомістю *Едем* – «квітучий сад, «земний рай» [7, с. 420]; узуальний інтерлінгвальний / інтра-

лінгвальний міфоантропонім *Іуда* – «зрадник» або «лицемір, ханжа, фарисей» [7, с. 198–199]; узуальний конотативний антропонім з інтерлінгвальною конотацією *Крез* – «багач» [7, с. 222]; узуальний інтралінгвальний конотативний топонім із широкою відомістю *Африка* – «спека» [7, с. 71]; узуальний інтерлінгвальний конотативний топонім *Рубікон* – «остання межа, кордон, перехід якого призводить до серйозних наслідків, змін» [7, с. 324].

Певну кількість конотативних онімів текстів В. Стуса уналежноємо до інтралінгвальних мовних одиниць, пов'язаних за походженням:

1) із реальними особовими іменами, загальноприйнятими або відомими в тому чи іншому культурному середовищі (*Абрам, Іван, дантеси*);

2) із топонімами звуженого простору або біографічного контексту Стуса (*Коліма, Сибір / сибіри, Ташкент, магадани, соловки*). Пор.: *На привалі – Цінандалі, / і на тактиці – як сван, / порятуєш, генацвале, / чи Абрам, ачи Іван* [6, с. 108]; *В золотубій золотій Одесі / На хаджибейських протягах сухих / Спились мій крок і перевівся дих, / Затихли постріли нацькованих дантесів <...>* [6, с. 88]; *По довгих роках я добивсь до хати / Від всякої такої Коліми. / І забував про тебе. Гірко, мамо...* [6, с. 162]; *А то – це й хворим підберуть – і на Сибір відправлять маршем* [5, с. 109]; *Йому приємно й боляче. / Під однією сорочкою Коліма і Ташкент* [5, с. 180]; *Ти вже не згинеш, ти двожилава, / земля, рабована віками, / і не скарать тебе душителю / сибірами і соловками* [5, с. 90]; *О краю мій, коли тобі проститься / крик передсмертний і важка сльоза / розстріляних, замучених, забитих / по соловках, сибірах, магаданах?* [6, с. 46].

Сучасні словники конотонімної лексики фіксують такі значення та сферу вживання номінативних одиниць: узуальні конотативні антропоніми з інтралінгвальною конотацією та широким діапазоном вжитку *Абрам* – «Єврей (ірон., нерідко зневажливо)» [7, с. 35], *Іван* – «російська людина взагалі; зі збірним значенням *російський народ*» [7, с. 166], «Проста людина, чоловік із народу» [3, с. 172]; узуальний конотативний антропонім з інтерлінгвальною конотацією *Дантес* – 1. «Убивця поета», 2. «Убивця» [3, с. 136]; узуальні інтерлінгвальні конотативні топоніми *Коліма* – «місце заслання» [3, с. 199], *Соловки* – 1. «Місце заслання»; 2. «Покарання» [3, с. 322], *Магадан* – «місце заслання» [3, с. 215]; узуальні інтралінгвальні конотативні топоніми із широкою відомістю *Сибір* – «заслання, каторга, суворе покарання» [7, с. 332], *Ташкент* – «нестерпна спека, задуха» [7, с. 350], *Соловки* – «заслання» [7, с. 343].

Для відтворення індивідуально-авторської мовної картини світу й установлення експресивно-образного змісту власних імен важливо, що поряд з узуальними конотонімними одиницями у творах Василя Стуса активно використовуються індивідуальні неологізми, які наповнюють новим змістом узуальні конотативні одиниці. Так, наприклад, узуальний конотативний топонім *Коліма* втрачає повторювальну інтегральну сему «місце заслання» та набуває нового переносного значення «пронизливий холод», «мороз» у контексті *Йому приємно й боляче. / Під однією сорочкою Коліма і Ташкент* [5, с. 180], перетворюючись на оказіональний конотонім. Унікальний зміст надається імені *Робінзон*, опосередковано пов'язаному зі значенням конотативного літературного антропоніма, відомого

в ряді мов: «відлюдник; людина, яка добровільно зважилася на відхід від людей, суспільного життя, пов'язаних із ним стресів» [7, с. 320], «відлюдник, самотня людина» [3, с. 302]. Зіставлення чорнових редакцій вірша В. Стуса «Безсонної ночі» з правками: а) *Робінзоном. Їй богу. Ліжко*. б) *Ти ж як палець самотній. Ліжко* [5, с. 231] з остаточним варіантом *Емігрантом. Їй-богу. Ліжко. / І на ковдрі – од вікон – грати. / І подушка моя скуйовджена, / і скуйовджена голова* [6, с. 49] засвідчує реалізацію інтегральної семи імені Робінзон – «емігрант», зумовленої оказіональним значенням відповідного конотоніма, до складу якого входять усталені конотеми «самотність», «відчуження» тощо. Узуальний конотативний антропонім Адам традиційно потрактовується як «першопоселенець» [7, с. 37] або «людина, яка усвідомлює свій зв'язок із Богом» [3, с. 28]. У контексті *Ти – Адам. Журба – твоя коханка, / а земне тяжіння – то любов* [5, с. 72] заактуалізовано оказіональне значення «першовідкривач (Весівту)», «носії неспотвореного погляду на природу, любові тощо».

Естетичний зміст поетичних текстів увиразнюють оказіональні конотоніми, не зафіксовані словниками. Такі онімні одиниці якнайкраще віддзеркалюють індивідуальний, особистісний складник лінгвоперсони автора, оскільки перевтілення оніма в оказіональне конотативне ім'я відбувається в самому тексті, який формує переносне значення. Пор.: *Аустерліц* – «чужий (для України) світ» (*Коли земля повертається від сонця, / ховаючись у тінь капіталістичної сутності тамбережнього материка, / високе небо Аустерліца / чорніє, голубіє, синіє, зеленіє, / а людські очі / виловлюють з цілого спектра, / ніби рибу, втіману на гачок, окремі кольори* [5, с. 221]); *Ікар* – «безстрашна людина», «поборник правди», «пристраснений захисник» (*Хоч-не-хоч – сійся, / поки в краплях зійдеши, / поки синє / обтече Ікарів крило, / поки видним / стане все, що є, що було* [6, с. 233]); *мезозой* – «бездуховність, духовна відсталість», «застій духовного життя» (*І хай нова доба гряде – / в ній мезозою темні душі... [5, с. 80]*); *Нагасакі* – «вселюдська трагедія» (<...> *Наростає грибом над епохою, / Нагасакі й гетто початком* [6, с. 78]); *Святошин* – «Батьківщина, своя країна, свій край» (*Зазираю в завтра – тьма і тьмуца, / тьма. І тьмуца тьма. І тьмуца тьма. / Тільки чорна вода. І чорна пуца. / А твого Святошина – нема* [5, с. 196]); *Туреччини* – «культурна відсталість; країни з відсталими поглядами на культуру, поезію тощо» (*Тремтять, Туреччини. Поети не кроти, / але й тоді, як роблять їх кротами, / їм все видніше з моря і землі* [6, с. 88]).

Суттєво, що узуальні й оказіональні конотативні одиниці функціонують у художньому тексті, тому позначають фіктивні (віртуальні) денотати вигаданого часопростору, співвідносні з реальними / вигаданими об'єктами глобального культурного контексту. Цілком коректною вважаємо думку В.М. Калінкіна щодо терміна **відконотонічний поетонім**, оскільки «конотонім (навіть такий, що належить до міжнародного, інтерлінгвального фонду конотонімії) в літературному творі – це поетонім, який зберіг <...> узуальні чи оказіональні конотеми, але – поетонім» [8, с. 201].

Функційне навантаження, образотвірне й/або текстотвірне призначення відконотонічних поетонімів залежить від зв'язків і відношень з іншими онімними одиницями (ідея поетонімосфери як «ієрархічної системи елементів (поетонімів) завершеного літературного тексту, інтегрованих у різномірні й різ-

норівневі множини, що підпорядковується закону художньої цілісності» [4, с. 478–479]), найближчого контекстного оточення, позиції у строфі тощо).

Так, наприклад, онімна пара **Абрам – Іван** утворює окрему мікросистему поетонімосфери вірша «Грузинському другові» шляхом протиставних відношень **Абрам** («єврей») – **Іван** («російська людина взагалі») і спільної оцінювально-характеризувальної функції. На протиставленні ґрунтується опозиція з відконотонічними поетонімами **Едем** («рай, щасливе місце») – **мезозой** («бездуховність, духовна відсталість»), угрупованими в мікросистему поеми «Потоки». У поетонімосфері вірша «О краю мій, коли тобі проститься...» еквівалентні відношення характерні для «тріади» відконотонічних поетонімів *соловки – сибіри – магадани* через наявність інтегральної ядерної семи «місце заслання» та спільну негативно-характеризувальну функцію.

Реалізація текстотвірної функції відконотонічних поетонімів та актуалізація ідейно-змістової образності художнього цілого відбувається внаслідок співдіяльності імені або низки імен із найближчим – розширеним – контекстом. Зазвичай оригінальна смислова сув'язь виникає завдяки формальній подібності імені – апелятива (-ів). Так, у вірші «Зимові дерева» (*Спочили до дна у роздумах, / наповнені, наче амфори, / піщаним повітрям морозним / української Африки* [5, с. 108]) риманти *амфори – Африки* знаходяться в позиції перехресної рими, закріпленої анафорою та звукоподібністю *фр – фр*. Смислові зв'язки мають опертям означальне, що спричиняє розмаїття відношень між складниками поетонімосфери. У поезії «Ти бачиш – попід часом, попід віком...» смисловий зв'язок імен-римантів *Одесі – дантесів* (сильна звучність) зміцнюється в контекстах рядків: алітеративний повтор *злтз – злт – дс* (*В золотозубій золотій Одесі*) – *зт(х)л – ст(р)л – вн – днтсв* (*Затихли постріли нацькованих дантесів*). Контекст вірша, налаштований на звукоподібність, закріплює смислові відношення перетину між топопоетонімом *Одеса* й відконотонічним поетонімом *дантеси*, забезпечуючи їхню спільну зображувальну, оцінювально-характеризувальну роль у створенні ідейно-художньої образності.

Однією з основних проблем, що впливають із матеріалу дослідження, стає розмежування конотоніма й перифрази. Г.П. Лукаш порівнює перифразу й «конотонімію одного імені»: *козацький Кромвель* – Богдан Хмельницький, *український Сократ* – Григорій Сковорода [1, с. 380–381]. Ймовірно, стабільна (регулярна) співвіднесеність з одним референтом породжує перифразу, до складу якої входить конотонім, тобто конкретний епітет-прикметник / словосполучення з певним (обраним) конотативним онімом → онімна перифраза. Закріпленість за одиничним об'єктом перешкоджає присвоювати образну номінацію іншому референтові, в той час, як конотонім залишається поліденотатним і має право корелювати з безліччю об'єктів.

У досліджених текстах вживається незначна кількість онімних перифраз, в яких реалізоване переносне значення, але всі вони стають надзвичайно виразним засобом поетики імені – тексту. Так, у поемі «Потоки» узуальний інтерлінгвальний конотативний антропонім **Атлант** – «Людина, сповнена відповідальності за свою справу» [3, с. 53–54] – входить до структури індивідуально-авторської перифрази на позначення шахтарів: <...> *розлуки рвав, як обривають жили / атланти*

териконів і тачок, / назбираного вугілля оклунки, – / щось рвало груди ... (окраї землі – / тамтого світу в пекло провисання – / призналися відверто до душі) [5, с. 221]. У вірші «Здалося, я живу в країні мертвих...» онімна перифраза вміщує не зафіксований словниками okazіonalний конотативний агонім **Христос** зі значенням «новий Спаситель». Індивідуально-авторська перифраза виконує зображувально-характеризувальну функцію та «спрацьовує» на іронічно-саркастичний смисл цілісності: *Здалося, я живу в країні мертвих. / Христос з зорею жовтня на сорочці / спішить до комендантської години / позамітати всю міську панель* [6, с. 72]. У комплексному тексті В. Стуса вживається повторювальний відконотонімний поетонім **ловелас** («І кулі свист, і рота зашморг...», «Літа! Між вас...»). Традиційне переносне значення узуального конотативного літературного антропоніма (відконотонімного апелятива), відомого в ряді мов, **Ловелас / ловелас** – «франт-спокусник» [7, с. 229], «спокусник, залицяльник, баламут» [3, с. 212]. У поезіях В. Стуса відконотонімний поетонім **ловелас** пересмислюється в метафоричному контексті через ототожнення (уподібнення) з поетичним визначенням часу поета-творця: *Мій ловелас, мій час, мій жадібний, / пожежний мій, запраглий орґій, / диктаторе словес і рим, / диктаторе ума і серця!* [6, с. 44, 131]. Відомі широкому колу осіб носії імені, з іншого боку, типові конотонімні моделі передбачають несуперечливе потрактування значення конотонімної одиниці й правильну інтерпретацію перифрази.

Висновки й перспективи. Проведений аналіз поетонімів відконотонімного походження засвідчує:

- 1) високу культурну репутацію імен, що стали джерелами конотонімів;
- 2) переважно усталені у світовій культурі конотеми;
- 3) інтерлінгвальний / інтралінгвальний характер конотонімних одиниць;
- 4) уживання узуальних та okazіonalних конотонімів;
- 5) наявність зв'язків і відношень між досліджуваними одиницями як компонентами поетонімосфери;
- 6) високу працездатність імен у створенні образності й цілісності (тексту).

Окрему теоретичну проблему становить дослідження специфіки конотоніма художнього – публіцистичного тексту Василя Стуса, здатність історико-культурного імені підлягати конотонімізації в тексті.

Ще належить з'ясувати складні питання метафоризації, конотонімізації, символізації, узуального / okazіonalного вживання конотонімів, виявити причини й умови поширення (інтерлінгвальні / інтралінгвальні) онімів та інше. Окремо слід спинитися на проблемах вивчення «знакових» конотонімних одиниць, що формують ядерну зону мовної картини світу, відбиваючи її динаміку. Потенційна здатність імен розвивати переносні значення не припиняється. Динамічні процеси характеризують перехід моноконотемних одиниць у поліконотемні, okazіonalних – в узуальні, непохідних – у похідні. Багато теоретичних питань такої ономастичної універсалії, властивої словниковому складу більшості мов світу, залишаються дискусійними.

Література:

1. Лукаш Г.П. Актуальні питання української конотоніміки : монографія. Донецьк : ТОВ «Видавничо-поліграфічне підприємство «ПРОМІНЬ», 2011. 448 с.
2. Кравченко Е.О. Словник власних імен поетичних текстів Василя Стуса. Т. 1. Вінниця : Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2020. 288 с.
3. Лукаш Г.П. Словник конотативних власних назв. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 392 с.
4. Кравченко Е.О. Поетика зв'язків і відношень імені – тексту – поетонімосфери : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.15. Київ : Київський національний університет імені Т. Шевченка, 2017. 560 с.
5. Стус В.С. Твори. Т. 1. Кн. 1 : Зимові дерева. Веселий цвинтар. Круговерть. Львів : ВС «Просвіта», 1994. 431 с.
6. Стус В.С. Твори. Т. 1. Кн. 2 : Поетичні твори, що не ввійшли до збірок (1958–1971). Львів : ВС «Просвіта», 1994. 302 с.
7. Отин Е.С. Словарь коннотативных собственных имен. Москва : ООО «А Темп», 2006. 440 с.
8. Калинин В.М. Поэтика онима. Донецк : Юго-Восток, 1999. 408 с.

Kravchenko E. Usual and occasional connotonyms in the poetry texts of Vasyl' Stus

Summary. The analyzed connotonyms (deconnotational poetonims) were used in the poetry collections of Vasyl' Stus “Kruhovert” (“Turnover”), “Zymovi dereva” (“Winter Trees”), “Veselyi tsvyntar” (“The Merry Cemetery”). The definitions of terms *connotonym*, *connotonymization in text*, *connotonym's model* were presented. The formative background of proper names in literary texts was differentiated considering the status of protoonyms: real names / made-up names, interlinguistic / interlinguistic connotonym.

It has been found that realization of connotative meaning in the literary text argues for the necessary and sufficient context which proves the indirect referential correlation of the connotonym. The semantic structure, functional load of the deconnotational poetonims (antroponyms, mythonyms, toponyms, etc.) in the poetry of Vasyl' Stus are clarified.

It has been proved that the occasional connotonyms (deconnotational poetonims) reflect the individual component of the author's linguistic personality since the transformation of the onym occurs in the text itself that forms a metaphorical meaning. The functional load, figurative, actualization of text, text-building destination of the deconnotational poetonims depends on connections and relationships with other onymic units (the idea of the poetonimosphere), the closest context, position in the strophe, etc. It has been found that the original semantic connection of the name – the context arises due to the formal similarity of the name – the appellative (appellatives) or components of the poetonimosphere. The individual author's paraphrases with connotonyms that “work” for the meaning of integrity were analyzed. Prospects for the study of deconnotational poetonims (explication of the motives of connotonymization, the transition of monoconnotem units to polyconnotem ones, usual ones – to occasional ones, non-derivatives – to derivatives, the specificity of the connotonym of literary texts – public texts, the delimitation of the processes of connotonymization and symbolization) are indicated.

Key words: connotonym, poetonym, protoonym, usual – occasional, semantics, text, function.

Красівський О. М.,

аспірант кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Львівського національного університету імені Івана ФранкаКАТЕГОРІЙНО-ПОНЯТТЄВИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ
ТЕРМІНА МАСМЕДІЙНОЇ СФЕРИ

Анотація. Статтю присвячено опису категорійно-поняттєвого апарату дослідження терміна масмедійної сфери. Мета означеної статті – описати семний склад масмедійного терміна на основі спільних семантичних компонентів, виокремлених із дефініцій словникових статей і спеціальних текстів. Зазначено, що значення в словниках, як правило, описуються так різноманітно, що, на перший погляд, дуже важко, а то й зовсім неможливо зауважити якийсь семантичний компонент, спільний для всіх або більшості різних змістів того самого терміна. Стверджується, що в поглядах учених не пояснюються закономірності переходу від одного смислу вживання до іншого, тобто не розкривається механізм творення смислів. З огляду на це важливим завданням окресленої статті є виокремлення в терміні медіадискурсу його стабільного інваріантного значення та різних смислів. Виявлено, що диференційні смисли масмедійного терміна складають його інваріантні значення, які тісно взаємопов'язані, тобто кожна наступна сема виникає на основі попередньої. Доведено, що об'єктивно появою нової семи є нейтралізація попередньої ознаки, а отже, втрата ознакою своєї смислорозмежовуючої функції на зовсім іншій основі семантичної опозиції. Для семного аналізу терміна залучено методика «значення – смисл», яка передбачає експлікацію спільної ознаки шляхом послідовного протиставлення тотожних понять, одне з яких відрізняється тою самою ознакою. Зроблено висновок, що виокремлення загального інваріантного семантичного компонента відбувається у вертикальних позиціях через протиставлення маркованого елемента іншим елементам того самого класу. Аргументовано, що поєднання інваріантного значення в парадигматиці мови зі змінним компонентом у синтагматиці мовлення породжує однозначний смисл вживання терміна як ключ до його розуміння в масмедійному контексті. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в концептуальному потенціалі терміна медіадискурсу, його смислового й конотативного наповнення, а також укладенні галузевого, термінологічного словника медійних термінів нового покоління.

Ключові слова: термін масмедійної сфери, спільний семантичний компонент, інваріантне значення, смисли, семантична опозиція, механізм творення смислі, методика «значення – смисл», семантичний диференціал.

Постановка проблеми. У процесі мислення людина виокремлює, абстрагує та фіксує в словах лише ті ознаки, які найбільше відповідають потребам мовного спілкування конкретного колективу. Натепер у мовознавстві ustalеним є твердження, згідно з яким значення слова-терміна триєдине, оскільки поєднує в собі денотативний, конотативний і прагматичний компоненти. Саме денотативний елемент (або макрокомпонент) може бути диференційований на мікрокомпоненти, що виражають окремі ознаки денотата [1].

Традиційно такі мінімальні елементарні компоненти, як найменші диференційні ознаки, називають семами. Сему тлумачать як елементарний смисл, що є відтворенням у свідомості носіїв мови певної ознаки, об'єктивно притаманної денотату, або приписуваної йому певним мовним середовищем, а отже, такою, що є об'єктивною щодо кожного мовця [2, с. 105]. У мовознавчій науці є низка термінів для інтерпретації найменшого чи найелементарнішого компонента значення слова, запропонованих різними дослідниками, як-от «диференційний елемент» (Ф. де Соссюр) [3], «семантичний компонент» (Дж. Лайонз) [4], «диференційна ознака» (І.В. Арнольд [1], «семантична ознака» (А.А. Уфимцева) [5], «стабільний інваріантний семантичний компонент» (S. Goursky) [6].

Власне, на аналізі останнього – «стабільний інваріантний семантичний компонент» – зупинимося детальніше в нашій статті, адже він менше досліджений у наукових розвідках дослідників. Інваріантне значення як узагальнені, стабільні, абстрактні компоненти різних значень дають змогу збагнути механізм «породження» різних смислів одного й того самого слова, зокрема терміна масмедійної сфери, у фаховому мовленні чи контексті. Важливим в інваріантному значенні слова є виокремлення його структурних семантичних компонентів, які в конкретній мовленнєвій ситуації експлікуються як комунікативно-релевантні й структурно організовані. Суттєвим вважаємо додати, що в стабільному інваріантному значенні різні смисли того самого слова відрізняються лише за тотожною, а не диференційною семантичною ознакою. Зазначимо, що традиційний компонентний аналіз, який передбачає розкладання семної структури слова-терміна, не виявляє механізму породження його смислових нюансів, що є ключовим завданням означеної статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Семантична структура терміна медіадискурсу, його методи дослідження частково викладені в працях лінгвістів, психолінгвістів, теоретиків масмедіа, як-от: С.І. Бернштейна, Т.А. Ван Дейка, Т.Г. Добросклонської, В.Г. Костомарової, Г.Я. Солганика, А. Белла, М. Монтгомері, Р. Фаулера й інших. У вітчизняному мовознавстві над проблемою працювали такі науковці, як О.П. Поліщук, Ф.С. Бацевич, Н.І. Лютянська, О.І. Свінцицька, Є.С. Коваленко й багато інших. Однак питань комплексного дослідження категорійно-поняттєвого апарату масмедійної сфери науковці не торкалися, у чому й полягає новизна нашого дослідження.

Нині твердження про те, що значення терміна являє собою певну структуру, наповнену семантикою та конотацією, і принципово членоване на більш елементарні складові частини, визнане практично всіма лінгвістами. Так, А. Вежицька, один із провідних теоретиків когнітивної семантики, вважає, що пізнання

людського мислення, значення терміна пролягає через пошук елементарних частинок концептів (сислів), закодованих у тій чи іншій одиниці будь-якої мови у вигляді елементарних сислів-сем, котрі семантично неподільні й універсальні [7, с. 59].

Своєю чергою авторитетний вчений Дж. Лайонз теж зауважує, що здебільшого слово має певне центральне значення, від якого утворюються інші, і ми можемо розпізнати або уявити собі зв'язки між кожним із цих значень і прозорим центральним значенням [4]. Слушною є думка В.Г. Гака, який вважає, що мовне явище треба розглядати як у середині мовної одиниці, так і в загальній системі мови з метою визначити природу фактів, бо те, що вважалося омонімією, виявиться багатозначністю, а те, в чому вбачали полісемію, буде виступати як одиниця значення слова [2].

Безперечно, структурно-семантичні й когнітивні аспекти дослідження тяжіють до процесів терміноутворення, оскільки сама термінологія є лінгвокогнітивним інструментом, за яким будуються концептуальні системи у нашій свідомості. Отже, вважаємо, що смисловий згусток як одиниця знання є організованою множинністю конкретних глибинних елементарних сислів, актуалізація яких у фаховій мові й мовленні зумовлює **актуальність статті**.

Мета статті – шляхом абстрагування мислення та детального аналізу словникових дефініцій термінів масмедійної сфери виокремити спільні семантичні компоненти-семи, розглянути найдрібніші компоненти значення смислу, які залишаються за межами традиційного компонентного аналізу терміна й генеруються ним. Залучена методика «значення – смисл» для виокремлення стабільного семантичного компонента передбачає протиставлення абсолютно тотожних понять, де семантико-диференційна ознака виконує роль утворення нового смислу слова-терміна.

Виклад основного матеріалу. Те, що в традиційній лінгвістиці вважають різними значеннями слова, є лише різними позамовними об'єктами, позначеними одним і тим самим словом. Розмежування двох компонентів у полісемантичному слові мінімального інваріантного змісту – значення в мові й змінного (смислу) у конкретному текстовому формативі – доводить безпідставність розмежування полісемантичних слів.

Інваріантні значення як елементи лексико-семантичної системи володіють системотвірним потенціалом у терміносполученні медіадискурсу. У функціонуванні вони утворюють різні смисли, які наділяють їх новими системонабутими властивостями. На наше переконання, слово-термін у системі знаків вже має закодовані системотвірні смислові властивості, яких не має елемент за межами мовної системи.

За нашим міркуванням, у свідомості носія мови слово-термін має інваріантний узагальнений образ, тобто в пам'яті зберігається не сам матеріальний знак, а узагальнений ідеальний образ знака, його абстрактна форма. Виявлення інваріантного компонента значення як *семантичного диференціала* приводить до розуміння численних смислових утворень. Тому практично кожне слово-термін за своїм визначенням має власне інтралінгвальне значення, визначене лексико-семантичною системою мови. Причому семантичний диференціал не позначає чогось окремого, індивідуального, а лише відмежовує назване поняття від тотожного поняття в тій самій системі мови, як-от: *trolling-the act of leaving an insulting message on the internet in order to annoy someone* – дія оприлюднення обра-

зливом повідомлення в інтернеті, щоб когось дратувати; the act of searching among a large number or many different places in order to find people or information you want – дія пошуку серед великої кількості багатьох різних місць, щоб знайти людей чи потрібну інформацію [8].

Важливими для вивчення інваріантного значення досліджуваної терміносфери медіадискурсу є принципові положення методики «значення – смисл» С. Гурського, розробленої та апробованої в численних дослідженнях ученого. У форматі окресленої статті зазначимо, що така методика ґрунтується на двох основних принципах:

- на розмежуванні двох різнопланових компонентів інваріантного значення в мові й змінного компонента в мовленні;
- на відношеннях опозицій, тотожних понять за певними диференційними ознаками як основи протиставлення [6].

Саме дослідження сутності значення в термінах сем за вказаною методикою виявилися і продуктивними, і перспективними в сенсі встановлення семантичної сутності кожної семи й закономірності її функціонування у фаховому тексті.

За нашим розумінням, поняття *інваріантності* як наслідок узагальненості різних значень в одне уможлиблює в процесі фахової комунікації осягнення мовного механізму «*породження*» різних сислів одного й того самого слова-терміна. Тому досить важливим в інваріантному значенні слова є виокремлення його семантичних компонентів, які в конкретній мовленнєвій ситуації виявляються *комунікативно-релевантними* й структурно організованими.

Розвиваючи нашу думку, зазначимо, що інваріантні структурні елементи, абстрагуючись, залишаються значеннєво відносно незмінними й формують семантичну суть слова, оскільки за стабільного інваріантного значення різні смисли того самого слова-терміна відрізняються лише своєю диференційною ознакою, а смисли групуються в узагальнені типи за спільною стабільною семантичною ознакою.

Традиційно дослідники, диференціюючи слова-полісеманти, розглядають по суті одне й те саме мовне явище в різних планах мовлення та мови, що фактично позбавляє термін його узагальненої природи. У зв'язку із цим нерозкритим залишається процес утворення різних значень, бо констатується лише наявність багатьох сислів у різних типових дистрибуціях слова. Звідси незрозумілим і нез'ясованим постає питання, як саме узагальнене абстраговане слово-термін співвідноситься з необмеженою кількістю конкретних сислів у мовленні? У контексті запропонованої статті спробуємо відповісти на поставлене запитання, беручи до уваги вище викладені теоретичні викладки й базові категорії методики значення смислу.

Передовсім стверджуємо, що значення як компонент лексико-семантичної системи мови ґрунтується на узагальненні високоабстрактних понять, які трактуємо як інваріантні значення у вигляді семантико-диференційних ознак, що вживаються для розрізнення понять і «*породження*» необмеженої кількості окремих сислів.

Другим принциповим постулатом є залучення методу компонентного аналізу [9], але в сполученні з методом семантичних опозицій і методикою «значення – смисл» (С. Гурського), яка передбачає розмежування різних сислів полісемантичних слів-термінів на два різнопланові компоненти: стабільні інваріантні, що належать до парадигматичної системи мови, тобто складають його інваріантне значення, і змінні, що долучаються

до синтагматики мовлення та складають основу смислу вживання слова в момент його актуалізації. Саме шляхом послідовного поєднання стабільних інваріантних компонентів зі змінними реалізується семантичний механізм «породження» та, відповідно, функціонування різних смислів у фаховому медіапросторі. Важливо тут акцентувати читача на тому, що значення – це стабільний компонент мовної структури, тоді як смисл – це змінна властивість плану мовлення. Із цього постулату випливає, що кількість значень обмежена для кожного окремого етапу розвитку мови, в той час, як кількість смислів практично необмежена у своєму творенні. Для прикладу, «фейк» (від англ. *fake*) словники описують як *спеціально створену новину, подію чи журналістський матеріал, який містить неправдиву або перекручену інформацію, що дискримінує певну людину чи групу осіб в очах аудиторії*. Нагадаємо, що цей масмедійний термін спочатку позначає *to pretend, to make (something) seem genuine* – *шахраювати, підробляти, обдурювати*.

Таким чином, спільний змістовий компонент *not genuine*, функціонуючи як семантичний диференціал, виконує смислорозмежувальну роль у позначенні численних об'єктів / понять. Саме семантико-диференційні ознаки дають можливість «розпізнавати» позначуваний предмет, тобто відмежувати в процесі спілкування конкретне слово-термін від інших, близьких йому за семантикою.

Уважаємо, що контекстуальний підхід до пояснення загальних законів зміни значення слова приводить лише до поверхневого інтерпретування його вживання, тоді як виявлення інваріантного значення веде до глибинного розуміння численних смислів. На наш погляд, у процесі тлумачення значення слова важливо розглядати його як суто внутрішньомовне поняття, низку елементарних одиниць змісту сем / семантичних компонентів. Значення як семантичний внутрішньомовний елемент у системі мови й смисл як позамовний компонент у мовленні виконують роль семантичних зв'язків у структурі слова як його базові категорії. Певну складність у процесі аналізу англословної масмедійної термінології викликають варіативні релевантності, тобто коли одному слову англійської мови відповідають кілька значень рідною мовою, скажімо, згаданий вище *Fake – an object that is made to look real or valuable in order to deceive people – предмет, що виглядає як справжній чи цінний із метою ввести в оману людей; someone who is not what or who they claim to be – дехто, хто утверджує себе тим, ким не є; not real, but made to look or seem real – несправжній, але виглядає цілком реальним; showing or pretending to feel emotions that are not sincere – демонстрація чи прикидання почуттів, які не є щирими* [8].

У таких випадках дослідники традиційно вдаються до контекстуального пояснення, тобто семантику одного слова в більшості випадків визначають семантикою сполучуваних із ним інших слів, іншими словами, лінгвісти, як правило, детально пояснюють типові смисли вживання слова, але не пояснюють закономірностей переходу від одного смислу вживання до іншого, не розкриваючи самого механізму породження різних смислів. Зазначимо, що тлумачення значення як елемента системи мови лише за допомогою контексту не приводить до його повного трактування. Як відомо, у контекстах описуються лише екстралінгвальні поняття, тобто слово-термін пояснюється через сполучване з ним сусіднє слово, звідки випливає запитання, яке ж значення має слово-термін індивідуально, автономно без контексту як виключно інтралінгвальне поняття?

Тут важливо знову наголосити, що значення слова-терміна має у своїй семантичній структурі *семантичний інваріант*, про наявність якого йшлося в наукових пошуках із давніх давен. Саме семантичний інваріант є основою та причиною *породження* різних смислів і використовується як диференційна ознака маркованого поняття для протиставлення його іншим поняттям того самого класу, а не різних в такій опозиції: *fake news – news not fake – тобто новини правдиві, інформація не перекручена, істинна тощо*. Отже, у таких опозиціях виникають різні смисли масмедійного терміна як марковані члени семантичного протиставлення з урахуванням інваріантного значення як елемента лексико-семантичної системи мови.

Беручи до уваги проаналізований теоретично-прикладний матеріал статті, можемо дійти висновку, що внаслідок взаємодії двох планів – парадигматичного в системі мови й синтагматичного в системі мовлення, тобто узагальнення та диференціації – експлікується семантична варіативність смислів слова-терміна чи зміна його інтенсіоналу значення.

Висновки.

1. Для розуміння імпліцитного наповнення терміна медійної сфери, як і будь-якої іншої, необхідно враховувати узагальнене інваріантне значення слова й визначити систему спеціальних понять, в яких вживається слово – термін як семантична диференційна ознака (СДО), причому протиставляючи тотожні поняття такої ж системи понять, а не різних.

2. Розкриття семантичних особливостей слова-терміна сприяє адекватному розумінню спеціального терміна, а залучення методики «значення – смисли» експлікує стабільні інваріантні компоненти (семи) і диференційні семи терміна в новому контексті, тобто розкриває його в новому смислі.

3. Залучення в перспективі семантичного механізму, який провокує генерацію в слові-терміні глибинних смислів, породження конотацій, які не завжди можна пояснити з позицій класичних методів аналізу значення, є важливим науково-методичним підходом.

4. Значення досліджуваного терміна медіадискурсу трактуємо як низку семантичних компонентів, як *семантичний диференціал*, який уможливує комунікантам однозначне розуміння спеціальної мови. Як підсумок, в означеній статті викладено, як значення терміна *працює* в системі мови й мовленні, де носій мови виокремлює, абстрагує найнеобхідніші для комунікації ознаки, як семантичний механізм *породжує* різні численні смисли одного й того самого терміна.

5. Аргументовано, що такий підхід передбачає перспективи подальшого поглибленого аналізу семантики фахового терміна, його концептуального наповнення та укладення нового типу галузевого термінологічного словника масмедійної сфери.

Література:

1. Арнольд И.В. Семантическая структура слова в современном английском языке и методы исследования : дисс. ... д-ра филол. наук. Ленинград, 1966. 392 с.
2. Гак В.Г. Лексическое значение слова. *Лингвистический энциклопедический словарь*. Москва, 1990. 463 с.
3. Соссюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики. Київ, 1998. 324 с.
4. Лайонз Дж. Лингвистическая семантика. Москва, 2000. 294 с.
5. Уфимцева А.А. Принципы семиологического описания лексики. Москва, 1986. 240 с.
6. Goursky S. The Idiomatic heart of the English language. L'viv : "VishchaShkola", 1975. 179 p.

7. Wierzbicka A. *Semantics: Primes and Universals*. Oxford, 1996. 260 p.
8. Terry Ellmore R. *Ntc's Mass Media Dictionary*. New York : National Textbook Company, 1995. 608 p.
9. Goodenough W.H. Componential analysis and the study of meaning. *Language*. 1956. V. 32. No. 1. P. 195–216.

Krasivsky O. Category and conceptual mechanism of the term research in the mass media sphere

Summary. The article is devoted to the description of the category and conceptual mechanism of the term researching the mass media sphere. The purpose of this article is to describe the semantic composition of the mass media term on the basis of common semantic components, chosen from the dictionary articles' definitions and special texts. It is noted that the meanings in dictionaries are usually so varied that at first glance it is very difficult, if not possible, to notice any semantic component common to all or most of the different sense in the same term. It is argued that the views of scientists do not explain and reveal the patterns of transition from one sense to another, i.e. does not reveal the mechanism of creation senses. In view of this, an important task of this article is to distinguish in the term of media discourse its stable invariant

meaning and different senses. It was found that the differential meanings of the mass media term are inherent in its invariant meanings, which are closely interrelated, i.e. each subsequent sema rises on the basis of the previous one. It has been proved that the objective appearance of the new sema is the neutralization of the previous feature, and thus the loss of the feature of its semantic function on a completely different basis of semantic opposition. For the semantic analysis of the term, the method of "meaning-sense" is involved, which foresees the explication of a common feature by consistently contrasting identical concepts, one of which differs by the same feature. It is concluded that the separation of the general invariant semantic component occurs in vertical positions due to the opposition of the marked element to other elements of the same class. It is argued that the combination of invariant meaning in the paradigm of language with a variable component in the syntagmatics of speech creates a clear meaning of using the term as a key to understanding it in the media context.

Key words: term of mass media sphere, common semantic component, invariant value, senses, semantic opposition, mechanism of creating senses, "meaning-sense" methodology, semantic differential.

*Кулікова Т. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології та гуманітарних дисциплін
Кременчуцького педагогічного коледжу імені А. С. Макаренка*

СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ФРАЗЕМ ІЗ КОМПОНЕНТОМ ТВАРИННОГО СВІТУ УКРАЇНСЬКОЇ ТА КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЇ МОВ

Анотація. У статті розкрито мотиваційне підґрунтя фразем із компонентами тваринного світу на етнолінгвістичному рівні; розглянуто спільні й відмінні риси фразеологічних одиниць в обох мовах; проаналізовано інтерпретації тваринного світу в українських і кримськотатарських фраземах.

Як відомо, фразеологія будь-якого народу історично формується під впливом етнічних і фольклорних традицій, що відбивають життя населення, передусім сільського. Сільське господарство було основним заняттям населення степової України й Криму, де землеробством по-справжньому почали займатися тільки у XVIII столітті, а перевага скотарства довгий час була історично зумовлена потребою постійного захисту жителів степу від кочовиків. Селянська тематика завжди була домінуючою в літературі й фольклорі, що закономірно знайшло своє відтворення в мові як українського, так і кримськотатарського народів, в їх лексико-семантичних системах.

З давніх часів селяни утримували домашніх тварин. Вони особливу увагу приділяли тим тваринам, від яких залежало успішне ведення господарства (коні, велика рогата худоба, свині). Фразеологізми про свійських тварин викладають ставлення людини до тварин узагалі.

Отже, у фразеологізмах про свійських тварин закріплена здобута досвідом система знань народу про різноманітну діяльність людини на основі своєрідного національного світогляду з елементами міфологічного мислення, віри, заборони й передбачення [1, с. 110].

Словосполучення зі знаками тваринного світу є одними з показових в аспекті відбиття життя та культури етносу за допомогою фразеологічних одиниць, оскільки вони часто використовуються на позначення ще й інших культурних кодів, переважно антропного.

Культурно-національна семантика закована насамперед у нереляційних мовних одиницях – словах, фразеологізмах, в яких сам зміст культури відбивається більш чи менш безпосередньо. У складі загальномовної фразеології вирізняються фразеотематичні групи й належні до них одиниці з компонентом тваринного й рослинного світу. Такі словосполучення використовуються на позначення інших культурних кодів, переважно антропного.

Тваринний світ завжди був водночас близьким і загадковим для людини, він збагачував спектр найменувань власних ознак, якостей, дій, станів шляхом знакових ресурсів тваринного світу з огляду на свої уявлення, оцінки, стереотипи світу.

Ключові слова: фразеологізм, семантика, етнолінгвістика, родові назви, зоофразеологізм, тваринний світ.

Постановка проблеми. Серед фразеотематичних груп, які досить повно й концептуально представляють різні сфери духовного й матеріального життя народу, чільне місце посідають зоофразеологізми. Таким чином, у фразеології закована інформація про своєрідну мовну картину світу, яка постає в процесі розгляду національно-культурних особливостей семантики українських і кримськотатарських ідіом із компонентами тваринного світу.

У сучасному мовознавстві цікавим і водночас малодослідженим є порівняльно-зіставний аспект з'ясування впливу специфічних етнічних ознак на етимологію та семантику фразеологічних одиниць слов'янських і тюркських мов індоєвропейської сім'ї. У такому й полягає **актуальність** статті.

Аналіз досліджень проблеми. Різномасштабні проблеми фразеології відбиті в дослідженнях вітчизняних лінгвістів: Я. Барана («Фразеологія у системі мови») [2]; М. Демського («Українські фраземи й особливості їх творення») [3]; А. Емірової («Російсько-кримськотатарський учбовий фразеологічний словник») [4]; О. Селіванової («Нариси з української фразеології», «Когнитивна ономазіологія») [5]; Ю. Прадіди («Структурно-граматичні типи фразеологізмів та їх різновиди») [6]; В. Ужченка й Д. Ужченка («Зоофразеологія як об'єкт дослідження і як частина загальномовної фразеології») [7]; «Семантика українських зоофразеологізмів в етнокультурному висвітленні») [8]; А. Івченка («Українська народна фразеологія: ареали, етимологія») [9] та інших.

Мета статті. Розглянути семантику фразеологічних одиниць із компонентом тваринного світу в українській і кримськотатарській мовах і з'ясувати їх мотиваційне підґрунтя на етнолінгвістичному рівні.

Виклад основного матеріалу.

Спостереження за різними тваринами, їхньою поведінкою та взаємодією з людиною формували у свідомості народу певні стереотипи. Такі стереотипи тваринного світу переносилися на риси людської вдачі, поведінку, дії людини. Перенесення стереотипів тваринного світу на риси й поведінку людини має метафоричну природу. Однак стереотипізація ознак тварин і закріплення їх за певним типом людей є подвійною, зворотною метафорою. Спочатку людські якості приписувалися тваринам (собаці – відданість, зайцю – боязливність, бджолі – працьовитість, змії – підступність, курці – нерозумність, свині – нахабство, баранові – упертість і дурість, риби – мовчазність і таке інше), а далі такі фіксовані ознаки, можливо, підкріплені фольклором як символи, усталювалися за певним видом тварин, знаки яких використовувались на позначення людини на

підставі наведених стереотипів [5, с. 147]. Наприклад: *курачий мозок – розумово обмежена людина* [10, с. 280]; *глуха тетеря – людина, яка не дочуває* [10, с. 139].

На позначення людини у зворотах використовуються й родові назви тварин, що не відбиваються у свідомості як конкретні зорові образи. Вибір таких назв визначений семантикою супровідників, що зумовлюють мотивацію фразем [11, с. 176]: *як птиця – ні від кого не залежний, вільний* [12, с. 280]; *обстріляний птах – бувала людина* [12, с. 95]; *ні риба ні м'ясо – щось посереднє, невиразне; нічим не виділяється* [12, с. 86] // *эки аякълы тувар (эшек, айван) (двонога тварина) – дурень, телепень, бовдур* [4, с. 44].

Стереотипні уявлення про тварин можуть виникати шляхом складного асоціювання зі сприйняттям дій таких тварин зоровими, слуховими, тактильними органами відчуття. Так, сорока представляє стереотип балакучості та асоціюється з джерелом інформації на підставі слухових відчуттів звуків, що видає цей птах: *сорока на хвості принесла – вісті, повідомлення, які невідомо звідки взято, одержано* [13, с. 210].

Найбільша кількість фразем із зоонімічним компонентом в українській мові репрезентує сценарні структури поведінки тварин, що використовуються як стереотипні на позначення різних сфер людської діяльності. Результатом спостережень людини за поведінкою тварин стали звороти фразеологічного типу: *вовком дивитися – неприязно, вороже* [10, с. 115]; *(бігти) в собачу ристь – дуже швидко* [10, с. 54]; *наче корова язиком злизала – раптово безслідне зникнення* [12, с. 45]. Натомість у кримськотатарській мові лєвова частка ідіом із тваринним компонентом сформована на підставі стереотипів оцінки тварин: *деведен къулакъ (як вуха від верблюда) – дуже мало чого-небудь порівняно з іншим* [4, с. 55]; *эки аякълы тувар (эшек, айван) (двонога тварина, скотина) – про людину: тупий, дурень, бовдур, телепень* [4, с. 44].

В основу сценаріїв взаємодії людини й тварини покладені й наївні уявлення етносу про стереотипи дій тварин. Фраземи-порівняння такого типу відбивають не дійсний стан справ, а розуміння його людиною, часом викривлене: *як риба у воді – дуже добре, вільно, невимушено* [12, с. 281]; *мов кіт наплакав – дуже мало* [10, с. 297]; *мов муха в окропі – про моторну, вертку людину* [10, с. 298]. Аналогічне явище характерне й для кримськотатарської мови: *копекнен мышыкъ кибѝ яшамакъ (як кішка із собакою) – у постійній ворожнечі* [4, с. 55]; *деве минареге чыкъкъанда (коли верблюд залізе на мінарет) – невідомо коли, у невизначеному майбутньому, ніколи* [4, с. 58].

Отже, фразеологія зберігає та репродукує буття етносу, тому аналіз фразеологічних одиниць сприяє поглибленню знань про семантику мови в цілому, їх зв'язку з етносвідомістю та культурою. Одними з показових у такому аспекті ідіом є словосполучення зі знаками тваринного світу. У фразеологічному фонді української та кримськотатарської мов звороти із зоонімічним компонентом репрезентують тенденцію до інтеграції концептів «людина» й «тварина» як переміщення фізіологічних «психоемоційних станів і різних характеристик із тварини на людину.

У межах українських і кримськотатарських фразеологізмів із компонентами тваринного світу виділяємо такі основні фразеосемантичні групи:

1) *фраземи на позначення характеристики людини (її психічного й фізичного стану, зовнішнього вигляду тощо): і мухи не вбити – про кого-небудь винятково доброзичливого, гуманного*

[10, с. 249] // *козу кибѝ юваши олмакъ (бути тихим, як ягня) – тихий, слухняний* [4, с. 56];

2) *ідіоми на позначення певної дії людини: комарика при- давити – заснути, поспати* [10, с. 271] // *ат ойнамакъ (керувати конем) – розпоряджатися на свій розсуд чим-небудь, керувати, господарювати* [4, с. 89];

3) *фразеологічні одиниці на позначення темпоральності, міри, місця: у свинячий голос – дуже пізно, невчасно* [12, с. 237] // *деве минареге чыкъкъанда (коли верблюд залізе на мінарет) – невідомо коли, у невизначеному майбутньому, ніколи* [4, с. 58];

4) *фраземи з експресивно-емоційним забарвленням: цоб вовки тебе з'їли – виражає почуття обурення, вираження гніву* [10, с. 283] // *иште копек кошиольген ер (якого собачого місця) – виражає почуття невдоволення, обурення, гніву* [16, с. 185].

В українській мові, як і в кримськотатарській, уживається досить велика кількість зоофразеологізмів на позначення характеристики особи: *погляд лисячий – про людину лицемірну, підступну* [12, с. 138]; *псу вільно й на пона брехати – про кого-небудь, хто любить пускати плітки* [12, с. 171]; *чортова тетеря – ледачий або такий, що нашкодив* [12, с. 257]; // *козу кибѝ юваши олмакъ (бути тихим, як ягня) – тихий, слухняний* [4, с. 56]; *эки аякълы тувар (эшек, айван) (двонога тварина) – дурень, телепень, бовдур* [4, с. 44]; *Аланынъ тувары (тварина Божя) – тупа, безглузда й вперта людина; дурень* [4, с. 64].

Особливо поширеною в обох мовах є підгрупа зоофразеологізмів на позначення загальної характеристики особи: *покірне телятко дві матки ссе – про людину безпринципно покірливу, лагідну, доброзичливу* [12, с. 143]; *блудна вівця – людина, яка збилася з правильного життєвого шляху, відбилася від свого оточення, зрадила* [10, с. 58] // *ер тюбюнде йьлан йьлышкъаныны дуймакъ (відчувати як по землі змія рухається) – про людину, що відрізняється великою проникливістю* [4, с. 27]; *копекке берсен ашаймаджакъ нени (ї собака його не їсть) – дрібний, незначний, невартий уваги* [4, с. 33]; *бакъышындан – тилькидир, къокъусындан – къашкъырдыр (дивиться лисом, а пахне – вовком) – хитра, підступна людина, яку слід остерігатися* [14, с. 4]; *юваши атнынъ тепмеси къатты ола (сумирний кінь брикається боляче) – про людину, яка ззовні здається тихою, але може за себе постояти* [15, с. 2].

У системі ідіом із компонентами тваринного світу окрім загальної характеристики особи можна виділити підгрупу фразеологічних одиниць (далі – ФО) на позначення вікових особливостей, наявності або відсутності життєвого досвіду. Наприклад: *старий кінь борозни не зіпсує – про досвідчену людину, яка своїм досвідом не може зашкодити справі* [12, с. 214]; *курча жовтороте – малодосвідчений, дуже молодий* [10, с. 280]. Під час характеристики старої, бувалої людини назви тварин у фраземах не виконують мотиваційної функції, що й зумовлює їхню варіативність: *старий кінь, старий горобець, обстріляний птах*. Це ілюструє сценарій уникання смерті, іноді – асоціацію з досвідом і витривалістю. Однак поруч із фраземами, в яких позитивно оцінюється старість і досвідченість людини, в українській мові наявні фраземи, що підкреслюють неминучість і важкість старіння: *був кінь та з'їздився – про когось, хто постарів, утратив сили* [10, с. 71]. Слід зауважити, що в кримськотатарській мові таких фразеологізмів не виявлено.

Окремою підгрупою також представлені зоонімічні фразеологізми на позначення фізичної сили людини (сила / слабкість, спритність / неспритність): *бикові роги скрутити – бути*

фізично міцною людиною [10, с. 50]; *мов муха в окропі* – про моторну, вертку людину [10, с. 298] // *буз устюнде сыгыр киби* (як корова на льоду) – про незграбну, неповоротку людину [16, с. 175]; *джюйрюк ат* (швидкий кінь) – швидка, моторна, спритна людина [16, с. 178]; *домуз [аюв] киби* (як свиня [ведмідь]) – про сильну, кремену, дужу людину [16, с. 181]; *къарынджа* – *къарарынджа* (маленький як мураха) – невелика, слабенька людина [16, с. 181].

Досить об'ємно в українській мові й вкрай обмежено в кримськотатарській мові представлені фраземи з компонентом тваринного світу на позначення психічного й фізичного стану людини: *ідають його мухи* – виражає почуття образи, здивування [10, с. 254]; *черв'ячок точить* – непокоять тяжкі, гнітючі роздуми [12, с. 252]; *під мухою* – *напідпитку*, в нетверезому стані [12, с. 124]; *джмелі гудуть у голові* – *бути в стані запаморочення*; *бути напідпитку*, *неврівноваженим* [10, с. 164]; *хоч вовком вий* – про тяжке, виключно скрутне становище [12, с. 244]; *на серці коти шкребуть* – *досадувати, перебувати в стані внутрішнього незадоволення, тривоги* [12, с. 38] // *копек киби* (як собака) – *дуже сильно, неймовірно замерз, зголоднів, втомився тощо* [4, с. 56].

Слід зауважити, що в українській мові поширені фразеологічні одиниці на позначення саме психічного стану людини, зокрема гнітючого. Також варто виокремити синонімічні фразеологізми на позначення нетверезого стану людини: *під мухою* та *джмелі гудуть в голові*. Фраза *під мухою* вважається запозиченою із жаргону гравців у карти, моделлю до якої могла бути форма *під чаркою*, а вислови *під джмелем*, *джмелі гудуть у голові* могли одержати вторинну номінацію та створилися за аналогією до значення мухи як комахи. Щодо фразем *муха вкусила* – про того, хто в поганому настрої, *гнівається, нервує*; *про незрозумілу, дивну, невірноважену поведінку кого-небудь* [10, с. 303]; *джмелі гудуть* – *бути невірноваженим* [10, с. 164], то варто припустити, що піддруктям для формування стереотипу поганого настрою, пов'язаного із цими комахами, є больові відчуття від укусів мухи й джмеля, тобто стереотипне уявлення про цих тварин виникло шляхом складного асоціювання зі сприйняттям дій комах зоровими, слуховими, тактильними органами відчуття [4, с. 150].

Психічні стани людини фіксуються у фразеозворотах із такими зоонімами, які негативно сприймаються людиною, що й зумовлює локалізацію таких станів: *черв'ячок*, *вовк*, *коти*, *змії*, *мурахи*, *мухи*, *жаби* тощо з притаманними їм предикатами (*коти шкребуть*, *вовком вить*, *черв'ячок точить*).

На відміну від кримськотатарської в українській фразеології зустрічаються фраземи на позначення зовнішнього вигляду, портретної характеристики особи. Більшість із них – це асоціативні перенесення зовнішніх ознак тварини на людину: *біла ворона* – про людину, яка різко виділяється серед інших *чим-небудь* (зовнішнім виглядом, поведінкою) [10, с. 55]; *погляд вовчий* (а душа янгольська) – про людину із суворим зовнішнім виглядом, але доброзичливою вдачею [12, с. 138]; *червоний як рак* – *базровий* (від гніву, сорому тощо) [12, с. 252].

Найбільшу фразеосемантичну групу як в українській, так і в кримськотатарській мовах складають фразеологізми на позначення дії людини: *вовків боятися* (в ліс не ходити) – *ризикувати, відважуватися на рішучий крок* [10, с. 115]; *вішати всіх собак* – *обмовляти, звинувачувати когось у чому-небудь* [10, с. 110]; *жаба цицьки дасть* – *пропасти, заги-*

нути [10, с. 185]; *комарика придавити* – *заснути, поспати* [10, с. 271] // *ат ойнармак* (керувати конем) – *розпоряджатися на свій розсуд чим-небудь, керувати, господарювати* [4, с. 89]; *турнанынъ къонгъан ерини косьтермек* (показати, де журавель ночує) – *провчити жорстоко, покарати кого-небудь* [4, с. 87]; *копекнен мышыкъ киби яшамакъ* (жити як кішка із собакою) – *у постійній сварці, ворожнечі* [4, с. 55]; *пиреден деве ялмакъ* (робити з блохи верблюда) – *надавати чомусь незначному великого значення* [4, с. 41]; *агъзынен къуш тутмакъ* (ротом птаха ввіймати) – *зробити щось нездійснене, неможливе* [4, с. 114].

Дієслова-супровідники є асоціатами концепту «людина», утворюючи (іноді разом із порівняльним зворотом, що відтворює сценарій поведінки тварини) цілісний знак ситуації, пов'язаної з діями, заняттями, поведінкою людини. Фразеологізми з дієсловами широко представлені і в українській, і в кримськотатарській мовах, що зумовлює явище синонімії серед поданих фразеологічних одиниць. Так, у цих мовах наявні однакові або семантично близькі фраземи, порівняймо: *в каламутній воді ловити рибу* – *здобувати вигоду із чийх-небудь труднощів*, *використовувати непевну ситуацію* [10, с. 110] і *буланыкъ сувда балыкъ тутмакъ* (дослівний переклад ідентичний до українського фразеологізму) – *здобувати вигоду з чийх-небудь труднощів, корисливо користуватися яким-небудь безладом* [4, с. 62]; *показати, де раки зимують* – *провчити, у будь-який спосіб покарати* [12, с. 141] і *турнанынъ къонгъан ерини косьтермек* (показати, де журавель ночує) – *провчити жорстоко, покарати кого-небудь* [4, с. 87]; *жити як кішка із собакою* – *постійно сварячись, не мирячись* [4, с. 274] і *копекнен мышыкъ киби яшамакъ* (жити як кішка із собакою) – *у постійній сварці, ворожнечі* [4, с. 55]; *із мухи слона (бугая) робити* – *дуже перебільшувати що-небудь, надавати чомусь незначному великого значення* [10, с. 230] і *пиреден деве ялмакъ* (робити з блохи верблюда) – *надавати чомусь незначному великого значення* [4, с. 41].

Взаємини людини й тварини, які не мають певної мети, у народі сприймається як байдкування. В українських і кримськотатарських ФО також зафіксовані значення даремного марнування часу, неувважності, забави: *собак ганяти* – *ледарювати* [12, с. 209] і *копек суварып юрьмек* [о бутюн кунъ копек суварып юре] (цілий день собак поливати) – *марно проводити час, байдкувати* [4, с. 20]. Як бачимо, в обох зоофразеологізмах вживається зоонім собака, а дієслова на позначення дії різні, що не впливає суттєво на семантику фразеологізмів.

Окремою фразеосемантичною групою представлені фраземи на позначення часу, кількісної характеристики (міри) предметів, сприйняття відстані в просторі, місця або напрямі дії. Просторові покажчики здебільшого визначають міру розміру когось або чогось на підставі порівняння зі стереотипами розміру тварин і метафоричної гіперболізації, кількісні ж показники позначаються як розмірами тварин, так і в порівняльних зворотах та їх чисельністю: *хоч конем грай* – *просторо, про велику площу в житловому будинку* [12, с. 246]; *як кіт наплакав* – *дуже, жалюгідно мало* [12, с. 274]; *жабі по коліна* – *дуже мілко* [10, с. 185]; *треті півні* – *вживається на позначення світланку* [10, с. 230]; *кури не клюють* – *дуже багато чого-небудь (переважно грошей)* [10, с. 279]; *у свинячий голос* – *дуже пізно, невчасно* [12, с. 237] // *деведен къулак* (як від верблюда вуха) – *нікчемно мало чого-небудь порівняно з іншим* [4, с. 57]; *домуздан къыл* (як зі свині волосся) – *дуже мало чого-небудь*;

ніякого зиску [16, с. 180]; *деве минареге чыкъкъанда (коли верблюд залізе на мінарет)* – невідомо коли, у невизначеному майбутньому, ніколи [16, с. 58].

Отже, в українській мові такі фразеологізми представлені дуже яскраво й об'ємно. Чого не скажеш про кримськотатарську: у нашій роботі представлені лише вищезазначені приклади із цієї фразеосемантичної групи. Однак фразема *деве минареге чыкъкъанда (коли верблюд залізе на мінарет)* має досить широкий синонімічний ряд: *аювлар кыркыльгъанда (коли підстрижуться ведмеді)* [4, с. 59]; *зшек ольгенде, арты куйгенде, ондан да бизе бир пай тийгенде (коли віслук помере, хвіст згорить, а нам щось від нього залишиться)* [4, с. 89].

Слід зазначити, що явища синонімії наявні й в українській фразеології: *де козам роги правлять, де Макар телят (не) пас, де Сидір козам роги править, куди ворон кісток не заносить – дуже далеко*. Прослідковується також і антонімія: *як кіт наплакав – дуже мало* [12, с. 274] – *кури не клюють – дуже багато* [10, с. 279]; *хоч конем грай – просторо* [12, с. 246] – *ніде курці клюнути – тісно* [12, с. 292].

Часові значення більшості зворотів із зоонімічним компонентом мотивовані моментом крику тварин: *до других півнів – дуже довго, до пізнього часу, коли починають вдруге співати півні* [10, с. 173]; *у свинячий голос – дуже пізно, невчасно* [12, с. 237]. Як відомо, свині прокидаються пізніше від інших свійських тварин, тому про того, хто любить довго спати, кажуть, що він лягає з курми, а прокидається зі свинями. Газдиня звичайно доглядає свиней після того, як управиться біля печі, тому голодні свині подають голос [13, с. 164].

Отже, знаковий код тваринного світу використовується у фраземах із метою позначення місця, часу й міри на підставі порівняння зі стереотипами розміру тварин і метафоричної гіперболізації.

Невеликою групою представлені зооніми на позначення емоційності. Варто зауважити, що в українській мові такі фраземи в основному виражають негативні емоції: *до свиней – виражає почуття невдоволення чи удаваного невдоволення* [10, с. 276]; *сукин кіт – виражає почуття задоволення, захоплення або обурення* [12, с. 219].

У кримськотатарській мові ми зафіксували тільки одну фразеологічну одиницю із цієї лексико-семантичної групи: *иште копек кошоульген ер (якого собачого місця) – виражає почуття невдоволення, обурення, гніву* [16, с. 185].

Висновки. З давніх часів і кримські татари, і українські селяни утримували домашніх тварин. Вони особливу увагу приділяли тим тваринам, від яких залежало успішне ведення господарства (коні, віслюки – у кримських татар, велика рогата худоба, свині – в українців). Фразеологізми про свійських тварин викладають ставлення людини до тварин узагалі.

Порівняльний аналіз семантичної структури фразеологічних одиниць із компонентом тваринного світу української та кримськотатарської мов дозволив нам зробити такі висновки: і в українській, і в кримськотатарській мовах ідіоми з компонентом тваринного світу можуть позначати: характеристику людини, її фізичний і психічний стан, зовнішній вигляд тощо, певну дію людини, кількісні, просторові, часові характеристики, емоційну забарвленість.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в аналізі українських і кримськотатарських фразеологізмів із компонентом рослинного світу, гастрономічного компонента, «кольороназви».

Література:

1. Дмитренко М.К. Народні повір'я. Київ : Народознавство, 1997. 168 с.
2. Баран Я.А. Фразеологія у системі мови : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.15. Київ, 1999. 32 с.
3. Демський М.Т. Українська фраземіка (дериваційна база, семантико-граматичні особливості) : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Ужгород, 1994. 46 с.
4. Російсько-кримськотатарський учбовий фразеологічний словник / Уклад. А.М. Емірова. Сімферополь : Доля, 2004. 178 с.
5. Селіванова О.О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти) : монографія. Київ – Черкаси : Брама, 2004. 276 с.
6. Прадід Ю.Ф. Структурно-граматичні типи фразеологізмів та їх різновиди. *Українське мовознавство*. Київ : Вища школа, 1989. Вип. 16. С. 28–35.
7. Ужченко Д.В. Зоофразеологія як об'єкт дослідження і як частина загальномовної фразеології. *Лінгвістичні дослідження : Науковий вісник*. Харків : Харківський державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди, 1999. № 2. С. 112–117.
8. Ужченко Д.В. Семантика українських зоофразеологізмів в етнокультурному висвітленні : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2000. 18 с.
9. Івченко А.О. Українська народна фразеологія: ареали, етимологія. Харків : Основи, 1996. 58 с.
10. Удовиченко Г.М. Фразеологічний словник української мови : у 2 т. Т. 1. Київ : Вища школа, 1984. 304 с.
11. Лакофф Дж. Когнітивна семантика. *Язык и интеллект / сост. В.В. Петров*. Москва : Прогресс, 1995. С. 143–184.
12. Удовиченко Г.М. Фразеологічний словник української мови : у 2 т. Т. 2. Київ : Вища школа, 1984. 384 с.
13. Селіванова Е.А. Когнітивна ономазіологія. Київ : Фітосоціоцентр, 2000. 248 с.
14. Маариф ишлери (Справи просвіти) : щомісячне періодичне видання. Сімферополь. № 5. 2006.
15. Маариф ишлери (Справи просвіти) : щомісячне періодичне видання. Сімферополь. № 10. 2008.
16. Усеїнов К., Ганієва Е.С., Сейдаметова Н.С. Кримськотатарська мова: Фонетика. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія : Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Сімферополь : КРП «Видавництво «Кримнавчпеддержвидав», 2008. 208 с.

Kulikova T. Semantical structure of phrases with the component of the animal world of Ukrainian and Crimean Tatarian languages

Summary. The article reveals the motivational basis of phrases with components of the animal world at the ethnolinguistic level; common and distinctive features of phraseological units in both languages are considered; interpretations of the animal world in Ukrainian and Crimean Tatar phrasemes are analyzed.

As you know, the phraseology of any nation is historically formed under the influence of ethnic and folklore traditions that reflect the life of the population, especially rural. Agriculture was the main occupation of the steppe population of Ukraine and the Crimea, where agriculture really began only in the eighteenth century, and the predominance of livestock has long been historically due to the need for constant protection of steppe dwellers from nomads. Peasant themes have always been dominant in literature and folklore, which is naturally reflected in the language of both Ukrainian and Crimean Tatar peoples, in their lexical and semantic systems.

From ancient times the peasants kept domestic animals. They paid special attention to those animals on which the successful management of the farm (horses, cattle, pigs) depend-

ed. Phraseologisms about domestic animals highlight the attitude of man to animals in general.

Thus, the phraseology of domestic animals enshrines the experience of the people's knowledge of various human activities based on a kind of national worldview with elements of mythological thinking, faith, prohibition and foresight [1, p. 110].

Phrases with signs of the animal world are one of the most significant in terms of reflecting the life and culture of the ethnos with the help of phraseological units, as they are often used to denote other cultural codes, mostly anthropic.

Cultural and national semantics is encoded primarily in non-relational linguistic units such as words and phraseology,

in which the content of culture is reflected more or less directly. In the composition of common phraseology there are phraseothematic groups and their units with a component of fauna and flora. Such phrases are used to denote other cultural codes, mostly anthropic.

The animal world has always been both close and mysterious to man, it enriched the range of names of their own characteristics, qualities, actions, states at the expense of symbolic resources of the animal world in view of their ideas, assessments, stereotypes of this world.

Key words: phraseology, semantics, ethnolinguistics, generic names, zoophraseology, fauna.

*Kulish A. R.,**PhD Student of Borys Grinchenko Kyiv University,
Senior Lecturer at the Department of Philology
Translation and Strategic Communication
National Academy of the National Guard of Ukraine*

SPEECH PERSONALITY: COMMUNICATIVE TYPE (THE CASE OF SPEECH BEHAVIOUR OF SHERLOCK HOLMES)

Summary. The article discusses the speech personality of Sherlock Holmes in a communicative aspect. The aim of the article is to identify the main speech characteristics of Sherlock Holmes through the analysis of his communicative types. The subject matter of this article is the typology of communicative types of Sherlock Holmes's utterances. Respectively, the object is locution of the utterances, indicating the communicative type of Sherlock Holmes. The material of the research is video recordings and scripts of the TV episodes "Sherlock". In each episode we find and focus on certain set of lexical and grammatical features that help identify Sherlock Holmes's communicative type. To achieve the aim of the article, we chose a typology, where communicative types are divided into dominant type, mobile type, rigid type and introverted type. Each of the presented types possesses certain lexicogrammatical features, intentions that are reflected in Sherlock Holmes's speech. Being the dominant type, Sherlock Holmes intends to take the lead in the communication: he uses imperative sentences with intention to change, avoid or terminate the conversation; he applies the imperative phrasal verbs such as "get out", "go away", "shut up", "move on", imperative auxiliary verb "don't", "stop". Being the mobile type, Sherlock Holmes uses interrogative sentences in order to continue communication and for clarification; he also uses markers of agreement. As a rigid type, Sherlock Holmes makes use of short sentences that do not carry an informative load. As an introverted type Sherlock Holmes uses denial phrases "dull", "No, not really my area", he ignores his interlocutor and "switches" to another topic of conversation. It is important to note that speech personality of Sherlock Holmes owns all communicative types, however, one type can be dominant in a certain interaction with a specific interlocutor.

Key words: speech personality, communicative type, speech characteristics, linguistic features, dominant type, mobile type, rigid type, introverted type.

Introduction. The main tendencies of modern linguistics are based on the detailed development of human factor in speech activity. In the new linguistic paradigm, the speech personality is brought to the fore. It is the object of research where the interests of linguists, culturologists, sociologists, and psychologists collide. In the theory of communicative linguistics, speech personality is interpreted as an immanent feature of personality – a native speaker and communicator, which characterizes speech and communicative competence and their implementation in the processes of production, perception, understanding and interpretation of communicative interaction. The components of a speech personality are speech ability, communicative competence, worldview, which is reflected in the individual speech worldview, and fixed in the cognitive worldview.

The aim of the article is to identify the main speech characteristics of Sherlock Holmes through the analysis of his communicative types. Despite the interest of researchers to speech personality, there is a noticeable lag in the formation of speech portraits of TV characters in communicative linguistics. Generally, the study of a speech personality starts from studying the level of communicative competence, discourse analysis, linguistic features of real representatives of a particular nation with the whole spectrum of speech manifestation. However, when it comes to a TV character or a fiction protagonist, the spectrum of speech manifestation is narrowed and restricted to a certain communicative situation (discourse). This article focuses on interpretation of Sherlock Holmes, thus, the material of our research is the TV series "Sherlock". The chosen material determines the relevance of the presented topic and thereby defines the issue of the article.

The subject matter of this article is the typology of communicative types of Sherlock Holmes's utterances. Respectively, the object is locution of the utterances, indicating the communicative type of Sherlock Holmes. The material of the research is video recordings and scripts of the TV series "Sherlock" [1; 2]. The series have 4 seasons, each includes 3 episodes, so a total of 12 episodes are under our scrutiny. In each episode we find and focus on certain set of lexical and grammatical features that help identify Sherlock Holmes's communicative type.

To achieve the aim, the following methods were used: method of analysis was applied to study the theoretical basis of the concepts of speech personality in the area of communicative linguistics; method of synthesis was used to summarize the main principles and conclusions of the article; descriptive and structural methods made it possible to describe the speech characteristics of Sherlock Holmes's speech taking into account the communicative types.

Theoretical Background. The tradition of studying the speech personality originates in the works of V. Vinogradov, Yu. Karaulov, O. Leontiev, G. Bogin, A. Zahnitko, O. Potebnia, O. Selivanova, F. Batsevych and others. The ways of speech personality formation are laid in the theory of linguistic personality by Yu. Karaulov, A. Zahnitko, Yu. Prokhorov, V. Krasnykh, L. Klobukova, V. Maslova etc. Speech personality of a writer and characters of works of art is studied by Ya. Bondarenko, I. Moriakina, L. Churylina etc.

According to Yu. Prokhorov [3] speech personality is a set of elements of linguistic personality, the realization of which is connected with all extralinguistic and linguistic characteristics of a certain communicative situation, its communicative goals and objectives, its theme, norm and usage, its ethnocultural, social and psychological parameters. L. Klobukova considers the speech personality from the standpoint linguodidactics and concludes

that “linguistic personality is a multilayered and multicomponent paradigm of speech personalities that are differentiated, on the one hand, taking into account different levels of language, on the other – taking into account the main types of language activities, on the third – taking into account the spheres and situations within communication takes place” [4, p. 70]. M. Vashulenko gives the following definition: “speech personality is a person who is considered in terms of readiness to perform speech activities; it is a person who appropriates language, for whom language is speech. Speech personality is characterized not only by “what person knows about the language”, but also “how person can use it” [5, p. 12]. V. Krasnykh suggests to consider the speech personality, focusing on the speech activity of the language personality. Therefore, V. Krasnykh notes that “speech personality is a person who realizes himself/herself in communication, choosing a particular tactic and strategy of communication, using a particular repertoire of both linguistic and non-linguistic means” [6, p. 44]. O. Puzyr'ov believes that a person first receives the status of linguistic personality and becomes the bearer of the national code, the next level is the speech personality, which provides effective verbal communication and the upper communicative level, as the emotional part, which includes verbal and nonverbal components [7, p. 25]. Based on the work of ukrainian and foreign researchers in the field of linguo personology we propose the following definition of speech personality: “Speech personality is a person who manifests in speech behaviour based on certain intentions in the communicative interaction”.

Considering the communicative types of speech personality, it is necessary to determine their typology. The study of communicative types' typology was carried out by many scientists as T.A. van Dijk and W. Kintsch, F. Batevych, O. Selivanova, Ye. Kluev, S. Ivanova etc. To achieve the aim of the article, we have chosen a typology of S. Ivanova [8], where she divides communicative types based on the predominance of the following speech characteristics as dominance, mobility, rigidity, introversion. Thus, she distinguishes the dominant type, mobile type, rigid type and introverted type of communication. Each of the presented types possesses certain lexico-grammatical features, intentions that are reflected in speech. It is important to note that a speech personality owns all communicative types, however, one type can be dominant in a certain interaction with a specific interlocutor.

Main results. The dominant type of speech personality seeks to seize the initiative in speech communication, does not like to be interrupted. Person is often strict, speaks louder than others, occasionally uses negatively marked lexemes to humiliate the interlocutor. In his speech Sherlock Holmes evokes a dominant type of communication in the case of interactions with people that irritate him, hinder him, who do not intellectually correspond to him. Sherlock Holmes often manifests itself as a dominant type in communication with Dr. Watson, Mrs. Hudson, police, participants of the crime.

*“No, sorry, Doctor Mortimer wins. Childhood trauma masked by an invented memory. **Boring!** Goodbye, Mr. Knight. Thank you for smoking”.*

*“**Shut up, everybody, shut up! Don't move, don't speak, don't breathe**”.*

*“Very nice, yes, good. **Get out**”.*

“HENRY: It's an amazing place. It's like nowhere else. It's sort of ... bleak but beautiful.

*SHERLOCK: Mmm, **not interested. Move on**”.*

*“MRS HUDSON: Isn't the doorbell working? Your taxi's here. SHERLOCK: I didn't order a taxi. **Go away**” [1; 2].*

Examining Sherlock Holmes's speech characteristics, we confirm that he intends to take the lead in the communication: he uses imperative sentences with intention to change, avoid or terminate the conversation; he applies the imperative phrasal verbs such as “get out”, “go away”, “shut up”, “move on”, imperative auxiliary verb “don't”, “stop”. The use of the imperative mood in Sherlock Holmes' speech indicates his dominance in communication. The adverb “boring” encourage Sherlock Holmes' interlocutors to obey his orders and prohibitions. Sherlock Holmes is prone to control the situation, the decisive word is always behind him [9, p. 38].

*“I dislike being outnumbered. It makes for too much **stupid** in the room”.*

*“Lestrade. We've had a break-in at Baker Street. Send your **least irritating officers and an ambulance**”.*

“Anderson, don't talk out loud. You lower the I.Q. of the whole street”.

*“Miss Mackenzie, you're in charge of pupil welfare, yet you left this place wide open last night. What are you: **an idiot, a drunk or a criminal?**”*

“SHERLOCK: Brilliant, Anderson.

ANDERSON: Really?

*SHERLOCK: Yes. Brilliant impression of an **idiot**” [1; 2].*

Based on the analysis of the Sherlock Holmes' speech characteristics given above, the use of negatively marked lexemes like “stupid”, “idiot”, “drunk”, “criminal” and adjective “irritating” demonstrates the intention of Sherlock Holmes to point out the dominance during a conversation.

In order to change the topic of communication, Sherlock Holmes resorts to infraction of the logical development of the conversation. This is an indicator of Sherlock Holmes's dominance over his interlocutor in a conversation [9, p. 39].

“JOHN: So, she's alive then. How are we feeling about that?

SHERLOCK: Happy New Year, John”.

“JOHN: Okay, this is too much. We need to be more careful.

SHERLOCK: It's got flaps ... ear flaps. It's an ear hat, John”.

“SHERLOCK: Four people are dead. There isn't time to talk to the police.

JOHN: So why are you talking to me?

SHERLOCK: Mrs Hudson took my skull”.

“SHERLOCK: Might need some food.

MRS HUDSON: I'm your landlady, dear, not your housekeeper.

SHERLOCK: Something cold will do. John, have a cup of tea, make yourself at home. Don't wait up!”

“SHERLOCK: 'Scuse me.

JOHN: What, what's up, Sherlock?

SHERLOCK: I said excuse me” [1; 2].

The mobile type of speech personality does not experience difficulties in verbal communication. This communicative type easily enters the conversation, speaks a lot, often interestingly, often jumps from topic to topic, does not get lost in an unfamiliar topic of conversation. Sherlock Holmes often manifests itself as a mobile type in communication with Dr. Watson and Mycroft Holmes. This is explained by the fact that Sherlock Holmes positions Mycroft Holmes as an equal to him in terms of the intellectual level and he is interested in communicating with both him and Dr. Watson.

“MYCROFT: Yes, looks very... fully functioning.

SHERLOCK: Is that the best you can do?

MYCROFT: *Sorry, I've never been very good with them.*

SHERLOCK: *Babies?*

MYCROFT: *Humans”.*

“SHERLOCK: *Where would you suggest?*

MYCROFT: *Well, I supposed there is a heart somewhere inside me. I don't imagine it's much of a target, but why don't we try for that.*

“MYCROFT: *If you seem slow to me, Sherlock, can you imagine what real people are like? I'm living in a world of goldfish.*

SHERLOCK: *Yes, but I've been away for two years.*

MYCROFT: *So?*

SHERLOCK: *Oh, I don't know. I thought, perhaps, you might have found yourself a... goldfish?”*

“MYCROFT: *Don't be smart.*

SHERLOCK: *“Don't be smart, Sherlock, I'm the smart one.”*

MYCROFT: *I am the smart one.*

SHERLOCK: *I used to think I was an idiot.*

MYCROFT: *Both of us thought you were an idiot, Sherlock. We had nothing else to go on, till we met other children.*

SHERLOCK: *Oh, yes, that was a mistake” [1; 2].*

During interaction, as a mobile type, Sherlock Holmes uses interrogative sentences in order to continue communication “Is that the best you can do?”, “Where would you suggest?”: for clarification “Babies?”, “I don't know. I thought, perhaps, you might have found..?”. He also uses markers of agreement “oh, yes, that was a mistake”, “Yes, but I've been away for two years”.

The rigid type of speech personality usually experience difficulties when entering into verbal communication. When the introduction stage is over, the rigid interlocutor clearly formulates his/her position, speech is logical and reasonable. Speech personality of Sherlock Holmes usually resorts to rigid communication during the interaction with Jim Moriarty.

“SHERLOCK: **Who are you?**

MORIARTY: *I gave you my number. I thought you might call. Is that a British Army Browning L9A1 in your pocket? Or are you just pleased to see me?*

SHERLOCK: **Both”.**

“SHERLOCK: *Consulting criminal. Brilliant.*

MORIARTY: *Isn't it? No one ever gets to me. And no one ever will.*

SHERLOCK: **I did.**

MORIARTY: *You've come the closest. Now you're in my way.*

SHERLOCK: **Thank you.**

MORIARTY: *Didn't mean it as a compliment.*

SHERLOCK: **Yes you did.”**

“MORIARTY: *Westwood. Do you know what happens if you don't leave me alone, Sherlock? To you.*

SHERLOCK: **Oh let me guess, I get killed?**

MORIARTY: *Kill you? Eh, no. Don't be obvious. I mean I'm going to kill you anyway someday. I don't want to rush it though. I'm saving it up for something special. No no no no. If you don't stop prying I will burn you. I will burn the heart out of you.*

SHERLOCK: **I have been reliably informed that I don't have one.**

MORIARTY: *But we both know that's not quite true. Well. I'd better be off. So nice to have had a proper chat.*

SHERLOCK: **What if I was to shoot you now?**

MORIARTY: *Then you could cherish the look of surprise on my face. Because I'd be surprised, Sherlock. Really I would. And just a teensy bit disappointed. And of course you wouldn't be able to cherish it for very long. Ciao, Sherlock Holmes.*

SHERLOCK: **Catch you... later.**

MORIARTY: *No you won't!” [1; 2].*

Examining Sherlock Holmes's speech characteristics, we confirm that he makes to use short sentences that do not carry an informative load, for example “Both”, “I did”, “Thank you”, “Catch you... later”. In the presented example there is a reluctance to develop the topic of conversation, but Sherlock Holmes “plays this game” because his interlocutor manages to conversational pressure using interrogative sentences. Despite the fact that Sherlock Holmes does not show interest in the conversation, he still continues to interact in order to get information. In this case, he uses interrogative sentences “What if I was to shoot you now?”, “Oh let me guess, I get killed?”

The introverted type of speech personality does not seek to own the initiative in communication and is ready to give it up without much objection. He is often shy, modest, inclined to belittle his/her capabilities, does not like conversations on an intimate topic. Speech personality of Sherlock Holmes usually resorts to introverted communication during the interaction with Iren Adler and John Watson (in the case when the doctor raises the issue of relationships).

“JOHN: *Why do you need to be alone?*

SHERLOCK: *If you are referring to romantic entanglement, Watson – which I rather fear you are – as I have often explained before, all emotion is abhorrent to me. It is the grit in a sensitive instrument, the crack in the lens”.*

“JOHN: *In real life. There are no arch-enemies in real life. Doesn't happen.*

SHERLOCK: *Doesn't it? Sounds a bit dull. What do real people have, then, in their «real lives»?*

JOHN: *Friends, people they know, people they like, people they don't like ... Girlfriends, boyfriends ...*

SHERLOCK: *Yes, well, as I was saying – dull.*

JOHN: *You don't have a girlfriend, then?*

SHERLOCK: *Girlfriend? No, not really my area.*

JOHN: *Mm. Oh, right. D'you have a boyfriend? Which is fine, by the way.*

SHERLOCK: *I know it's fine. No.*

JOHN: *Right, okay. You're unattached, just like me. Fine. Good.*

SHERLOCK: **I consider myself married to my work and while I'm flattered by your interest, I'm really not looking for anyone”.**

“IRENE: *Why? Are you feeling exposed?*

SHERLOCK: *I don't think John knows where to look.*

IRENE: *No, I think he knows exactly where. I'm not sure about you.*

SHERLOCK: **If I were to look at naked women, I'd borrow John's laptop.**

WATSON: *You do borrow my laptop?*

SHERLOCK: *I confiscate it”.*

“IRENE: *I would have you right here, on this desk, until you begged for mercy twice.*

SHERLOCK: *[long pause] John, please can you check those flight schedules, see if I'm right?” [1; 2].*

Examining Sherlock Holmes's speech characteristics, we confirm that he intends to avoid topics associated with relationships, thereby he uses the appropriate speech techniques: Sherlock Holmes uses denial phrases “No, not really my area”, “I'm really not looking for anyone”, “If I were to look at naked women, I'd borrow John's laptop”; he negatively describes romantic relationship and emotions

in order to show a negative attitude towards them “All emotion is abhorrent to me”, “It is the grit in a sensitive instrument, the crack in the lens”, “I consider myself married to my work”; in order to avoid an intimate topic, Sherlock ignores his interlocutor and “switches” to another topic of conversation.

To summarize we investigated the communicative types of Sherlock Holmes on the basis of his speech characteristics. It was revealed that with different interlocutors Sherlock Holmes appeals to a certain type: dominant, mobile, rigid and introverted.

Conclusions. In this article we have outlined and described Sherlock Holmes as a speech personality in a communicative aspect. Sherlock Holmes’s speech characteristics were analyzed and systematized on the basis of typology of communicative types. To achieve the aim of the article, we have chosen a typology, where communicative types are divided into dominant type, mobile type, rigid type and introverted type. Each of the presented types possesses certain lexico-grammatical features, intentions that are reflected in Sherlock Holmes’s speech. The prospect of further study of the speech personality of Sherlock Holmes will be considered in terms of communicative competence. The level of communicative competence of Sherlock Holmes will be studied on the base of four communicative competence areas: linguistic, sociolinguistic, discourse and strategic.

References:

1. In-English online. Sherlock in the original version. URL: <https://watch.in-english.online/sherlock/>.
2. Sherlock Transcripts (1–4 seasons). *Forever Dreaming Transcripts* : web-site. URL: <https://transcripts.foreverdreaming.org/viewforum.php?f=51>.
3. Прохоров Ю.Е. Действительность. Текст. Дискурс : учебное пособие. Москва : Флинта ; Наука, 2004. 224 с.
4. Клобукова Л.П. Структура языковой личности на разных этапах ее формирования. *Язык, сознание, коммуникация* : сборник статей. Москва : Издательство Московского государственного университета, 1997. С. 70–77.
5. Вашуленко М.С. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання. *Початкова школа*. 2001. № 1. С. 11–14.
6. Красных В.В. Свой среди чужих: миф или реальность? Москва : Гнозис, 2003. 375 с.
7. Пузырёв А.В. Опыт целостно-системных подходов к языковой и неязыковой реальности. Пенза : Пензенский государственный педагогический университет имени В.Г. Белинского, 2002. 163 с.
8. Иванова С.Ф. Специфика публичной речи. Москва : «Знание», 1978. 128 с.
9. Куліш А.Р. Мовленнєва особистість: психолінгвістичний аспект (на матеріалі мовленнєвої поведінки Шерлока Холмса). *Філологічні студії. Збірник наукових праць Київського університету імені Бориса Грінченка*. Київ, 2020. Випуск 15. С. 37–42.

Куліш А. Мовленнєва особистість: комунікативний тип (на матеріалі мовленнєвої поведінки Шерлока Холмса)

Анотація. У статті розглядається мовленнєва особистість Шерлока Холмса в комунікативному аспекті. Метою роботи є визначення основних мовленнєвих характеристик Шерлока Холмса шляхом аналізу його комунікативних типів. Предметом дослідження було обрано типологію комунікативних типів, за якими було схарактеризовано висловлювання Шерлока Холмса. Відповідно, об’єктом є локуція висловлювань, що вказує на комунікативний тип Шерлока Холмса. Матеріалом статті є відеозаписи й скрипти епізодів серіалу «Шерлок». У кожному епізоді ми знаходимо й зосереджуємось на певному наборі лексичних і граматичних ознак, які допомагають визначити комунікативний тип Шерлока Холмса. Для досягнення мети ми обрали типологію, де комунікативні типи поділяють на домінуючий, мобільний, ригідний та інтровертний. Кожен із представлених типів володіє певними лексико-граматичними особливостями, інтенціями, які відтворені у висловлюваннях Шерлока Холмса. Будучи домінуючим типом, Шерлок Холмс має задум взяти на себе провідну роль у комунікації: він використовує наказові речення з наміром змінити, уникнути чи припинити розмову; він застосовує наказові фразові дієслова, такі як “get out”, “go away”, “shut up”, “move on”, наказові допоміжні дієслова “don’t”, “stop”. Будучи мобільним типом, Шерлок Холмс використовує питальні речення, щоб продовжити спілкування та внести ясність; він також використовує маркери згоди. Як ригідний тип Шерлок Холмс використовує короткі речення, які не мають інформаційного навантаження. Як інтровертний тип Шерлок Холмс використовує фрази заперечення “dull”, “No, not really my area”, він ігнорує співрозмовника й «перемикається» на іншу тему розмови. Важливо відзначити, що мовленнєва особистість Шерлока Холмса володіє всіма комунікативними типами, проте один тип може бути домінуючим у певній комунікативній ситуації з конкретним співрозмовником.

Ключові слова: мовленнєва особистість, комунікативний тип, мовленнєві характеристики, мовні особливості, домінуючий тип, мобільний тип, ригідний тип, інтровертний тип.

*Кухарева-Рожко В. І.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та загального мовознавства
Черкаського державного технологічного університету*

*Дядюра Г. М.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та загального мовознавства
Черкаського державного технологічного університету*

КОМУНІКАТИВНА РОЛЬ ЕЛІПТИЧНИХ СТРУКТУР У НАУКОВО-ТЕХНІЧНОМУ ТЕКСТІ

Анотація. У статті викладено комунікативну роль еліптичних структур у науковому тексті. Ґрунтовно проаналізовано стан вивчення неповних речень у сучасній синтаксичній науці. Зазначено, що механізм комунікативної організації речення зрозумілий в умовах реальної комунікативної діяльності. Передача інформації, як правило, не обмежується лише елементарним повідомленням, а реалізується комунікативним блоком, унаслідок чого кожна елементарна смислова одиниця є лише фрагментом у загальному ланцюгові спілкування.

Проведений аналіз сучасних українських науково-технічних текстів свідчить про те, що в науковому стилі комунікативно навантаженими є еліптичні речення. Отже, у статті проблему комунікативної потенційності розглянуто на прикладах еліптичних структур. Визначено, що еліптичні речення – це особливий структурний різновид неповних речень. Вони власне діалогічному, так і монологічному мовленню.

Основним підґрунтям для утворення більшої частини еліптичних структур є ситуативна закріпленість самого процесу мовлення, який віддзеркалює явища, факти, процеси реальної дійсності, що знаходять своє відтворення в окремих словах і становлять їх внутрішній зміст. Моделі таких словосполучень настільки закріплюються в мовленнєвій практиці носіїв конкретної мови, що значення одного компонента проєктується на інший і сприймається як його імпліцитне значення, яке функціонує паралельно з власною лексичною характеристикою такої словоформи.

У роботі з'ясовано, що на логіко-граматичному рівні у функціональному стилі наукової та технічної літератури будь-яке речення будь-якої мови завжди складається з двох компонентів:

- 1) логіко-граматичного предиката, який передає основну інформацію;
- 2) логіко-граматичного суб'єкта, який містить допоміжну інформацію.

У дослідженні показано монолінгвістичне відновлення логіко-граматичного суб'єкта під час редагування українських науково-технічних текстів.

Доведено, що механізм відновлення логіко-граматичного еліпсису забезпечує високу якість редагування наукових текстів. Латентні компоненти допоміжної інформації відновлюються з лінгвального контексту або екстралінгвального макроконтексту (суми наукових і технічних знань редактора).

Ключові слова: еліптичні речення, неповні речення, комунікативна роль, науково-технічний текст, логіко-граматичний еліпсис, суб'єктні слова.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Комунікативний підхід до мови та її основної синтаксичної одиниці – речення, – активно опрацьований за останні десятиріччя, виявив недостатню обґрунтованість багатьох постулатів, традиційно прийнятих у лінгвістиці. Зокрема, критичному переосмисленню підлягають питання внутрішньої організації компонентного складу речення з огляду на те, що спосіб мовленнєвої діяльності суттєво впливає на вибір і вербалізацію мовних засобів вираження семантичних компонентів у процесі комунікації.

У комунікативній функції мова виявляє свою знакову сутність. Включений у мовленнєву діяльність, кожен мовленнєвий акт в усній формі є розгортанням інформації в часі, у ситуації безпосереднього спілкування з адресатом. У комунікативному акті бере участь увесь комплекс позамовних чинників, що забезпечують організацію мовлення в структурі, відповідній прагматичній настанові мовлення. У писемному ж тексті «виявляється ієрархічна система цілей, що координує формальну організацію дискурсу, визначає характер зв'язку між висловленнями» [1, с. 10]. Необхідність виявлення семантичних і граматичних характеристик неповного речення впливає з багатоаспектної природи самої синтаксичної одиниці. Формально-синтаксичну неповноту речення варто розглядати як структурно-смислову мовну категорію на рівні функціонування в процесах мовлення.

Механізм комунікативної організації речення зрозумілий в умовах реальної комунікативної діяльності. Передача інформації, як правило, не обмежується лише елементарним повідомленням, а реалізується комунікативним блоком, унаслідок чого кожна елементарна смислова одиниця є лише фрагментом у загальному ланцюгові спілкування. Окремі речення як частини складнішого мовленнєвого комплексу поєднуються певними відношеннями одне з одним. З одного боку, це відношення суто граматичні, в основі яких лежать різноманітні зв'язки, а з іншого, – суто смислові відношення, які виникають із самої інформації повідомлення.

Мовна одиниця – текст – характеризується єдністю його значення, зовнішньої та внутрішньої форми. Фіксує відтворений у свідомості фрагмент дійсності, текст завжди пов'язаний із множиною структур такого фрагмента, які представляють його в процесі пізнання [2, с. 5]. З погляду на мову як систему систем текст визначається як максимальна одиниця

мови найвищого рівня мовної ієрархії. Він становить продукт мовлення та має розглядатися як сама комунікація [3, с. 10]. Однак такий підхід до тлумачення тексту виправданий лише стосовно монологічного мовлення, що є одностороннім актом індивідуальної творчості. Продуктом такого комунікативного акту виступає об'єднана смисловим зв'язком послідовність мовних одиниць, яка в лінгвістиці визначається як текст.

Дещо іншу картину спостерігаємо в діалогічному мовленні, суть якого полягає в комунікативній взаємодії партнерів. У такому випадку комунікація представлена не як окремий комунікативний акт, а як мовленнєвий контакт, у результаті якого кожен учасник (адресант та адресат) формує своє повідомлення [4, с. 98]. Воно може бути реалізоване лише одним реченням чи їх послідовністю (своєрідним мікротекстом). Смислова єдність таких повідомлень забезпечується дією принципу кооперації. Його суть полягає в тому, що комунікативний внесок учасників спілкування на кожному етапі діалогу має бути таким, якого потребує спільно поставлена мета діалогу, тобто висловлення одного партнера повинні сприяти рухові в загальному напрямі висловлень іншого. Продуктом діалогічної взаємодії є об'єднана смисловим зв'язком послідовність окремих повідомлень – реплік учасників спілкування, що становить діалогічну єдність.

Розгляд функціонування неповних (еліптичних) речень у науковому тексті видається досить цікавим саме в комунікативному аспекті. З формально-граматичного погляду неповні конструкції – явище рідкісне й у цілому не притаманне науковому стилю. Завданням же представленого – функціонального – дослідження є викладення комунікативного потенціалу еліптичних речень на основі логіко-граматичного критерію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з теми, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.

Поняття синтаксичної неповноти в граматичних описах сучасної української мови ще не знайшло ні теоретичного, ні функціонального пояснення, воно не диференційоване. Дискусії навколо визначення неповноти речень як мовної ознаки – один із напрямів встановлення власне граматичного статусу таких речень і введення їх у загальну класифікацію синтаксичних одиниць мови.

Вагомий внесок у розвиток теорії неповного речення зробив П.С. Дудик, віднісши такі структури до розмовної стихії мовлення, якому більшою мірою притаманні явища синтаксичної конденсації, компресії (ущільнення). Неповні речення він розглядає насамперед як своєрідні засоби вираження думок і почуттів, в яких відсутня ланка не висловлюється, але водночас фіксується свідомістю, зрозуміла. «Пропуск таких частин не тільки узгоджується з комунікативною метою речення, а й вагомо допомагає досягнути її найбільш природним, доцільним і зручним способом» [5, с. 136]. Основна заслуга дослідника полягає у намаганні розв'язати проблему неповних речень не лише на формальному, а й на функціональному рівні.

Розгляд неповних речень на ґрунті розмовного мовлення продовжив Є.М. Ширяєв. У своєму дослідженні він намагається вивести об'єкт дослідження з рівня речення на якісно новий – комунікативний – рівень, класифікуючи його (об'єкт дослідження) як конситуативні висловлення [6, с. 192].

В україністиці останніх років була висловлена думка, яка спричинює не до звуження еліптичних структур, а навпаки, до їх розширення. І.Р. Вихованець називає еліптичними тільки

такі конструкції, в яких не вжито підмета або присудка. До того ж він зауважує, що еліптичні речення стосуються тільки двоскладного речення [7, с. 105], в яких нульовими виступають лише головні члени.

Розглянуті концепції становлять традиційний погляд на проблематику неповних речень. У них неповнота синтаксичних одиниць виявляється насамперед на основі зіставлення з відповідними повними двоскладними чи односкладними реченнями.

Вивченню комунікативних аспектів наукового тексту присвячено низку наукових студій Н.Ф. Непійводи [8], П.О. Селігея [9], Г.М. Дядюри, В.І. Кухареві-Рожко [10].

П.О. Селігей у своїй дисертаційній роботі досліджує мовно-виражальні засоби, які впливають на комунікативну повноцінність і стильову досконалість сучасних українських наукових текстів. Науковець обґрунтовує теоретичні засади аналізу наукового мовлення в нормативному аспекті.

У науковій розвідці В.В. Богатко розглянуто функціонування неповних речень у мові сучасної української періодики [11].

Уважаємо, що найвагомішою працею в галузі синтаксису є монографія А.П. Загнітка «Теорія сучасного синтаксису» [12]. У роботі науковець розглядає основні сучасні синтаксичні теорії, значну увагу приділяє аналізу особливостей когнітивного й комунікативного синтаксису, а також визначає специфіку функціонального синтаксису.

Формулювання мети статті.

Мета пропонованої статті – з'ясувати комунікативну роль еліптичних структур у науково-технічному тексті й показати механізм монолінгвістичного відновлення логіко-граматичного суб'єкта під час редагування текстів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Основним підґрунтям для утворення більшої частини еліптичних структур є ситуативна закріпленість самого процесу мовлення, який віддзеркалює явища, факти, процеси реальної дійсності, що знаходять своє відбиття в окремих словах і становлять їх внутрішній зміст. Проте окремі об'єкти – предмети, особи, явища – в природі чи суспільстві зазвичай не існують самі по собі, а взаємодіють між собою, так само як лексичні одиниці, що, відтворюючи основні закони об'єктивної дійсності, вступають у взаємозв'язок одна з одною [13, с. 130]. Причому ступінь поєднання їх у реченні визначає семантичну сполучуваність окремих словоформ, які утворюють парадигматичні ряди з характерними для них системними відношеннями [14, с. 22–34].

В.З. Панфілов вважає, що можуть існувати речення без логіко-граматичного суб'єкта й що в такому випадку ми маємо справу не із судженням, а з деякою іншою формою мислення, яка досі не виявлена логікою та не має свого найменування [15, с. 155–159]. Головним для В.З. Панфілова є положення про те, що мова й мислення утворюють таку діалектично протилежну єдність, в якій мова за визначальної ролі мислення є відносно самостійним явищем, яке передусім виявляє певну зворотню дію на мислення. Відзначивши неправомірність протиставлення синтаксичного й актуального членування речення (В. Матезіус та інші) і помилковість віднесення актуального членування речення до синтаксичної категорії предикативності (К.Г. Крушельницька й інші), В.З. Панфілов пише: «Проте вже один той факт, що комунікативне навантаження, яке виявляється в актуальному членуванні речення на наявне й нове, може бути прив'язане до будь-якого члена речення, не змінюючи яко-

сті такого члена речення на рівні синтаксичного членування, свідчить про те, що актуальне членування речення виходить за межі синтаксичного членування. Очевидно, що насправді ми маємо справу не з явищем того ж синтаксичного членування речення, а з вищим рівнем, у зв'язку із чим усі явища, пов'язані з актуальним членуванням, не можуть одержати пояснення в межах традиційного аналізу за членами речення» [16, с. 38–39].

Отже, речення поряд із синтаксичним рівнем має ще один рівень, зумовлений його актуальним членуванням. Оскільки на такому рівні суб'єктивно-предикатна структура відповідної думки виражається особливими граматичними засобами, можна було б назвати його на відміну від синтаксичного рівня логіко-граматичним рівнем, а логічний суб'єкт і предикат висловлюваної думки – логіко-граматичним суб'єктом і логіко-граматичним предикатом [16, с. 39]. Стосовно цього В.З. Панфілов зазначає, що на кожному з описаних рівнів ми маємо справу з елементами різних структур: якщо на синтаксичному рівні виділяються члени речення, в тому числі підмет і присудок, то на логіко-граматичному рівні – логіко-граматичний суб'єкт і логіко-граматичний предикат. Значення членів речення, включених на логіко-граматичному рівні в логіко-граматичний суб'єкт і предикат, містяться на логіко-граматичному рівні речення вже ніби в знятому вигляді, внаслідок чого й логічний суб'єкт, і логічний предикат можуть бути виражені будь-яким членом речення або групою членів речення. Водночас відношення членів актуального членування не обов'язково відповідають типові синтаксичних відношень членів речення, мало того, вони можуть їм суперечити [16, с. 40]. У монографії на тему взаємовідношення мови й мислення В.З. Панфілов розвиває та уточнює свою теорію [15].

Зазначимо три принципові положення, що відрізняють теорію В.З. Панфілова про логіко-граматичне членування речення від теорії актуального членування останніх років. По-перше, логіко-граматичне членування оперує членами речення, значення яких містяться ніби в знятому вигляді, іншими словами, логіко-граматичне членування речення є не просто функцією мовлення, а й функцією всієї мови.

По-друге, наявність суперечності між синтаксичними й логіко-граматичними відношеннями членів речення свідчить не про розрив між такими категоріями, а навпаки, підтверджує їх відносно незалежне існування, що є яскравим виявом основної тези автора про діалектично протилежну єдність мови й мислення.

Третє положення В.З. Панфілова, яке закономірно впливає з перших двох, має принципове значення для білінгвістичного дослідження порядку слів у будь-якій парі мов. Оскільки синтаксична структура речення, яке виражає одну й ту саму думку, може мати відмінності в різних мовах, а на логіко-граматичному рівні характер граматичних засобів, що використовуються, не має значення, то речення різних мов, що виражають однакову думку (передають однакову інформацію), на логіко-граматичному рівні мають однакову структуру [15, с. 229].

Отже, В.З. Панфілов, по-перше, включає модальні слова в категорію логіко-граматичного предиката, і по-друге, вважає, що існують речення, які не мають суб'єктно-предикативної структури. Дослідження комунікативної ролі еліптичних речень у науково-технічних текстах спирається на такі теоретичні положення:

1) модальні слова на логіко-граматичному рівні полісемічні (поліфункціональні);

2) будь-яке речення в науковій і технічній літературі має логіко-граматичний предикат і логіко-граматичний суб'єкт.

Ми також виходимо з того, що на логіко-граматичному рівні у функціональному стилі наукової та технічної літератури будь-яке речення будь-якої мови завжди складається з двох компонентів:

1) логіко-граматичного предиката, який передає основну інформацію;

2) логіко-граматичного суб'єкта, який містить допоміжну інформацію.

В основу такого твердження покладене положення про логіко-граматичний еліпсис допоміжної інформації та механізм її відновлення під час редагування науково-технічної літератури.

Теоретично завдання побудови будь-якого досконалого науково-технічного тексту полягає в тому, щоб виразити в мовній, експліцитній формі всі відтинки наукового й технічного висловлення. Однак на практиці така вимога часто не виконується, оскільки в тексті нерідко наводиться лише основна інформація про роботу автора, а допоміжна інформація уточнювального характеру є в латентному, прихованому вигляді й часто вимагає відновлення під час перекладу й редагування.

Характерною особливістю мови сучасної науково-технічної літератури є її формально-логічний (колективний) стиль, зумовлений жорсткою, майже математично строгою логікою опису, роз'яснення та доведення наукових і технічних об'єктів дослідження та наведених фактів. У зв'язку із цим під час відновлення елементів логіко-граматичного суб'єкта не можна виходити з одного ізольованого речення, необхідно розглядати кожне речення як невіддільну частину складного синтаксичного цілого, в якому всі речення пояснюють, підтверджують, спростовують або розвивають думки, висловлені в попередньому контексті [17, с. 176].

Механізм відновлення логіко-граматичного еліпсису, як відомо з нашого редакторського досвіду, забезпечує високу якість редагування наукових текстів (під час монолінгвістичної мовленнєвої діяльності). Латентні компоненти допоміжної інформації відновлюються з лінгвального контексту або екстралінгвального макроконтексту (суми наукових і технічних знань редактора).

Дію механізму відновлення еліптичних елементів покажемо на прикладі науково-технічних текстів.

Монолінгвістичне відновлення логіко-граматичного суб'єкта під час редагування наукових і технічних текстів (прикладі взято з редагованих авторами навчально-методичних видань) полягає в експлікації суб'єктних слів різних типів:

1. Відновлюються суб'єктні слова, які вводять логічний контекст: «**Разом із тим** при подовженському й поперечному армуванні повинні дотримуватись конструктивні вимоги» (МВК, с. 20); «**Крім того**, розрізняють повний, ізотермічний і неповний відпали» (ПМТ, с. 77); «**Отже**, запропоновано алгоритм розрахунку похибки вимірювання оригінальної двоканальної координатно-вимірювальної машини <...>» (МВЕП, с. 20).

2. Відновлюються суб'єктні слова, які вводять обставинний контекст місця, часу, мети, причини, способу дії, умови (суб'єктні обставини): «**Тут** потрібно використати приклади переходу від натурних об'єктів до моделей» (МВПЦБ, с. 13); «**Для цього** опустить у колбу до дна паровідвідну трубку від склянки

й пропустить CO_2 з апарата Кінпа протягом 3–4 хвилин» (МВЗНХ, с. 32); «Водночас дверцята печі необхідно швидко закрити, щоб уникнути охолодження» (ПМТ, с. 86); «З такою метою до епюри опорних моментів додають із протилежним знаком надопорні ординати трикутних епюр» (МВК, с. 40).

3. Відновлюються модальні суб'єктні слова, що характеризують ступінь об'єктивності науково-технічного висловлення: «Відомо, що зі збільшенням площі контакту круга з деталлю повинна зменшуватися твердість ШК» (МВТІВ, с. 15); «Як правило, тут застосовують двопрогнові балки <...>» (МВК, с. 9); «Очевидно, такий же результат отримаємо й для моменту інерції тонкої циліндричної оболонки масою M і радіусом R стосовно її осі симетрії <...>» (КЛТМ, с. 25).

Висновки з дослідження та перспективи подальших пошуків у науковому напрямі.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що механізм монолінгвістичного відновлення логіко-граматичного суб'єкта під час редагування науково-технічних текстів істотно підвищує надійність розуміння їхнього змісту, а отже, є одним із чинників комунікативного вдосконалення наукового викладу. Варто зазначити, що різні види проаналізованого механізму на практиці використовуються з неоднаковою частотністю. Найпоширенішими є суб'єктні слова, які вводять обставинний контекст місця, часу, мети, причини, способу дії, умови (суб'єктні обставини). Трохи рідше використовуються суб'єктні слова, які вводять логічний контекст. Стосовно ж модальних суб'єктних слів, які характеризують ступінь об'єктивності науково-технічного висловлення, то їх у досліджених джерелах виявлено поодинокі випадки. Це, очевидно, пояснюється різною пізнавально-комунікативною спроможністю проаналізованих засобів.

Репрезентоване дослідження не вичерпує всього кола питань, пов'язаних із вивченням еліптичних структур у науково-технічному тексті. Перспективою нашого дослідження є подальше вивчення синтаксичних конструкцій наукового стилю з комунікативного погляду.

Література:

- Бубнова Г.И., Гарбовский Н.К. Письменная и устная коммуникация. Синтаксис и просодия. Москва : Издательство Московского университета, 1991. 272 с.
- Попович М.В. Структура и смысл (формальные методы анализа в современной науке). Киев : Наук. думка, 1989. 230 с.
- Колшанский Г.В. Коммуникативная функция и структура языка. Москва : Наука, 1984. 175 с.
- Богушевич Л.Г. Единица, функция, уровень: к проблеме классификации языка. Минск : Вышэйшая школа, 1985. 116 с.
- Дудик П.С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення : (Просте речення: еквіваленти речення). Київ : Наукова думка, 1973. 288 с.
- Ширяев Е.Н. Синтаксис. Русская разговорная речь. Общие вопросы. Словообразование. Синтаксис / Е.А. Земская, М.В. Китайгородская, Е.Н. Ширяев. Москва : Наука, 1981. С. 191–224.
- Вихованець І.Р. Граматика української мови: Синтаксис : Підручник для студентів філологічних факультетів вишів. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
- Непийвода Н.Ф. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект). Київ : ТОВ «Міжнародна фінансова агенція», 1997. 303 с.
- Селігей П.О. Український науковий текст: проблеми комунікативної повноцінності та стильової досконалості : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 2016. 427 с.
- Дядюра Г.М., Кухарева-Рожко В.І., Ракшанова Г.Ф. Когнітивно-комунікативні аспекти наукового тексту : монографія. Черкаси : видавець Чабаненко Ю.А., 2013. 226 с.
- Богатько В.В. Синтаксис і стилістика неповних речень у мові сучасної української періодики : навчальний посібник для спецкурсу. Вінниця : Нова книга, 2010. 176 с.
- Загнітко А.П. Теорія сучасного синтаксису : монографія. Вид. 2-ге, виправл. і доп. Донецьк : Донецький національний університет, 2007. 294 с.
- Панфилов В.З. Философские проблемы языкознания. Москва : Наука, 1977. 288 с.
- Факторович А.Л. Выражение смысловых различий посредством эллипсиса. Харьков : Око, 1991. 88 с.
- Панфилов В.З. Взаимоотношение языка и мышления. Москва : Наука, 1971. 232 с.
- Панфилов В.З. Грамматика и логика (грамматическое и логико-грамматическое членение простого предложения). Москва – Ленинград : Издательство Академии наук, 1963. 79 с. 1963. 79 с.
- Веденина Л.Г. О взаимодействии лингвистических и экстралингвистических факторов (Опыт стилистического анализа предложения). Методы сравнительно-сопоставительного изучения современных романских языков. Москва : Наука, 1966. С. 171–186.

Джерела ілюстративного матеріалу:

МВК – Методичні вказівки до курсового проекту № 1 з курсу «Залізобетонні та кам'яні конструкції» для студентів спеціальності «Промислове і цивільне будівництво» всіх форм навчання / Укл. М.М. Битько, В.М. Величко. Черкаси : ЧПТ, 1996. 52 с.

МВЕП – Методичні вказівки до виконання лабораторних робіт з курсу «Електроперетворюючі пристрої» для студентів спеціальності 7.090701 «Радіотехніка» усіх форм навчання / Укл. М.І. Ярославцев. Черкаси : ЧПТ, 2001. 24 с.

МВЗНХ – Методичні вказівки до лабораторних робіт з курсу «Загальна і неорганічна хімія» для студентів інженерно-технологічних спеціальностей. Частина II / Г.О. Дейкало, В.І. Унрод, І.І. Лиженкова, Г.С. Сегеда. Черкаси : ЧПТ, 1996. 86 с.

МВТІВ – Методичні вказівки до лабораторних робіт з курсу «Технологія інструментального виробництва» для студентів спеціальності 1202 всіх форм навчання / Укл. О.М. Пилипенко, В.С. Шевцов. Черкаси : ЧПТ, 1996. 24 с.

МВЩБ – Методичні вказівки до вивчення спеціальних дисциплін для магістрантів спеціальності «Промислове та цивільне будівництво» всіх форм навчання / укл. Є.С. Ленартович, П.А. Донченко. 1997. 16 с.

КЛТМ – Веретільник Т.І., Мисник Л.Д. Конспект лекцій з теоретичної механіки для студентів механічних та будівельних спеціальностей. Частина III «Динаміка». Черкаси : ЧДТУ, 2014. 125 с.

ПМТ – Губар Є.Я., Фенько І.І. Практикум з матеріалознавства : навчальний посібник / Міністерство освіти і науки України ; Черкаський державний технологічний університет. Вид. 2-ге, доп. Черкаси : ЧДТУ, 2021. 235 с.

Kukhareva-Rozhko V., Diadiura G. Communicative role of elliptic structures in scientific and technical text

Summary. The communicative role of elliptical structures in a scientific text is highlighted in the article. The state of studying incomplete sentences in modern syntactic science is thoroughly analyzed. It is noted that the mechanism of communicative

organization of the sentence is clear in the conditions of real communicative activity. The transfer of information, as a rule, is not limited to the elementary message, but is realized by the communicative block, due to which each elementary semantic unit is only a fragment in the general chain of communication.

The analysis of modern Ukrainian scientific and technical texts shows that elliptical sentences are communicatively loaded in the scientific style. Thus, the article considers the problem of communicative potentiality on the examples of elliptical structures. It is determined that elliptical sentences are a special structural variety of incomplete sentences. They are inherent in both dialogic and monologue speech.

The main basis for the formation of most elliptical structures is the situational fixation of the speech process itself, which reflects the phenomena, facts, processes of reality, which are reflected in individual words and constitute their internal meaning. Models of such phrases are so fixed in the speech practice of native speakers of a particular language that the meaning of one component is projected on another

and perceived as its implicit meaning, which operates in parallel with its own lexical characteristics of this word form.

The article finds that at the logical-grammatical level in the functional style of scientific and technical literature, any sentence of any language always consists of two components:

1) logical-grammatical predicate, which conveys basic information;

2) logical-grammatical sub object that contains supporting information.

The study shows the monolingual restoration of the logical-grammatical subject during the editing of Ukrainian scientific and technical texts.

It is proved that the mechanism of restoration of the logical-grammatical ellipse provides high quality editing of scientific texts. Latent components of supporting information are recovered from the linguistic context or extralingual macrocontext (sum of scientific and technical knowledge of the editor).

Key words: elliptical sentences, incomplete sentences, communicative role, scientific and technical text, logical-grammatical ellipse, subjective words.

Куца В. А.,

*асистент кафедри іноземної філології та перекладу
Вінницького торговельно-економічного інституту**Київського національного торговельно-економічного університету*

ЕКОЛІНГВІСТИКА ЯК НОВІТНІЙ НАПРЯМ ДОСЛІДЖЕНЬ У СУЧАСНІЙ НАУКОВІЙ ПАРАДИГМІ

Анотація. Зважаючи на активний процес глобалізації, сучасна лінгвістика, як і решта наук, характеризується принципом, який передбачає впровадження до лінгвістики теоретичного доробку інших наук. Результатом такого процесу є виникнення багатьох суміжних наук, таких як соціолінгвістика, психолінгвістика, лінгвокультурологія тощо. На перетині лінгвістики й екології виникає нова галузь мовознавства – еколінгвістика, що набуває значного розвитку в контексті сучасної парадигми мовознавчих досліджень. Однак еколінгвістика не має чітко визначеного термінологічного апарату й самостійних методик дослідження. Тому в царині лінгвістичних студій така проблема актуальна для перегляду.

Метою статті є відстеження еволюції еколінгвістичної думки в сучасній науковій парадигмі й визначення факторів, які впливали на її подальший розвиток. Об'єктом дослідження слугує феномен еколінгвістики. Предметом аналізу є розгляд еколінгвістики як новітнього напрямку досліджень у сучасній науковій парадигмі.

У роботі представлено огляд становлення еколінгвістики як новітнього напрямку досліджень. Описано підходи різних учених до трактування терміну «еколінгвістика». Виявлено, що серед вітчизняних науковців немає чіткого розмежування між поняттями «еколінгвістика», «екологія мови» й «лінгвоекотологія». Крім того, стаття викладає завдання та основні напрями еколінгвістичних досліджень.

У висновках зазначено, що виникнення еколінгвістики зумовлене необхідністю розв'язання проблем взаємодії між мовою та людиною, які відбивають важливість екологічної проблематики в суспільстві. Зазначено, що майбутнє еколінгвістики як однієї з галузей мовознавства може зосереджуватись на вивченні типології жанрів екологічного дискурсу, визначенні основних концептів, притаманних екологічному дискурсу, і проведенні порівняльного аналізу особливостей оформлення екологічного дискурсу в науковій і масовій комунікації.

Ключові слова: лінгвістика, глобалізація, еколінгвістика, екологія мови, лінгвоекотологія, еколінгвістична парадигма, екокритичний аналіз дискурсу.

Постановка проблеми. Особливістю розвитку сучасної науки є те, що нині з'являється багато дисциплін, які містять одночасно кілька різних напрямів і виникають на стику вже наявних наукових парадигм. Це можна пояснити тим, що людське суспільство продовжує розвиватися та ускладнюватися [1, с. 66]. Але для того, щоб продовжувати робити нові відкриття, необхідно розвивати дослідження в суміжних галузях. Зокрема, лінгвістика у ХХ–ХХІ століттях виявляє множинну парадигмальність, а її відкритість до активної кооперації з іншими науками у свій час уможливила появу й стрімкий розвиток соціолінгві-

стики, психолінгвістики, когнітивної лінгвістики, комунікативної лінгвістики, комп'ютерної лінгвістики й інших. Одним із таких молодих напрямів є еколінгвістика. Але така нова наука ще не сформувала достатню кількість теоретичних і практичних напрацювань і потребує подальшого вивчення. Тому тема актуальна в сучасних умовах стрімкої глобалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень показав, що, починаючи від 70-х рр. ХХ століття та дотепер діапазон еколінгвістичних пошуків розвивається як кількісно, так і якісно. Багато зарубіжних учених присвятили свої праці дослідженню проблем еколінгвістики й заклали теоретичне підґрунтя для подальшого вивчення сфери. Американський лінгвіст Ейнар Хауген ще в 70-х рр. ХХ століття в роботі «Екологія мови» виділив аспект взаємодії лінгвістики з іншими науками. Р. Харре, І. Брокмайер, П. Мюльхойслер також займалися вивченням методологічних положень еколінгвістики. Їхня основна ідея була сформульована таким чином: мовні структури й мова розглядаються не як замкнуті системи, а як система одиничних структур, що взаємодіють із навколишнім світом; неможливо вивчати мову у відриві від її природного й культурного оточення. Серед вітчизняних лінгвістів важливо відзначити О. Селіванову, В. Жуковську, А. Радю, О. Семенець, які досліджували реалізацію лінгвоекотологічного підходу до аналізу процесів мовного вираження суспільних цінностей у матеріалах засобів масової інформації та еколінгвістичних аспектах риторики, стилістики й культури мовлення.

Метою статті є відстеження еволюції еколінгвістичної думки в сучасній науковій парадигмі й визначення факторів, які вплинуть на її подальший розвиток.

Виклад основного матеріалу. Еколінгвістика є порівняно новим науковим напрямом, що виник у другій половині ХХ століття та за останні роки отримав стрімкий розвиток. Сучасні інтерпретації еколінгвістики досить різноманітні. Багато лінгвістів пов'язують термін «екологія» з контекстом або мовним середовищем, щоб описати проблеми, пов'язані з мовою, яка вбудована в соціолінгвістичні, освітні, економічні чи політичні обставини.

Найбільшого поширення в мовознавстві термін «екологія» набув завдяки відомому представнику американської гілки соціолінгвістики Ейнару Хаугену. Після публікації книги «Екологія мови» в 1972 р. спостерігається бурхливий розвиток напрямку. Е. Хауген вважав, що предметом екології є дослідження наслідків психологічної та соціальної ситуації та її вплив на мову. Також він уперше сформулював проблеми екології мови як окремого спрямування шляхом метафоризації поняття традиційної екології. Одне зі сформованих ним положень свідчить, що мови подібно до біологічних видів зароджуються, ростуть,

змінюються, живуть і помирають у взаємозв'язку з іншими мовами й своїм оточенням. Подібно до біологічних видів, які знаходяться на межі вимирання, мови також наражаються на таку небезпеку, тому екологія мови, розв'язуючи таку проблему, повинна пропонувати шляхи її вирішення та запобігання смерті мов [2, с. 24].

Завдяки ідеям Е. Хаугена почався бурхливий розвиток еколінгвістики в різних напрямках. Слідом за ним поняття еколінгвістики почало розроблятися та уточнюватися науковцями. Німецький лінгвіст, культуролог Х. Хаарман виділив 7 «екологічних змінних» або факторів, які визначають, на його думку, мовну поведінку як мовних груп, так і окремих осіб: демографічні, соціальні, політичні, культурні, психічні, інтеракційні й лінгвістичні. Такі змінні неможливо розглядати ізольовано, оскільки вони пов'язані й взаємодіють одна з одною та самі утворюють «екологічну систему» [3, с. 30].

Як термін поняття «еколінгвістика» було введено сучасним французьким лінгвістом Клодом Ажежем у 1985 р. Відтоді термін «еколінгвістика» використовується як поняття, яке охоплює «всі наукові області, що пов'язують екологію з лінгвістикою».

Основу екологічного мислення становить розуміння системних взаємозв'язків. Система складається з кількох частин, безлічі елементів, що перебувають у певних відносинах між собою. Це стосується й екології, основним об'єктом якої є будь-яке об'єднання живих істот разом із середовищем їх проживання, пов'язане з внутрішнім і зовнішнім світом складною системою взаємин [4, с. 8].

У вітчизняній літературі визначення завдань і предмета еколінгвістики варіюються в деяких аспектах, але загалом підтримують загальну ідею, запропоновану Е. Хаугеном. Наприклад, Є. Іванова визначає еколінгвістику як науку, що «вивчає взаємодію між мовою, людиною як мовною особистістю та її навколишнім середовищем. Мова за такої умови розглядається як невіддільний компонент ланцюга взаємовідносин між людиною, суспільством і природою». Водночас О. Селіванова характеризує еколінгвістику як напрям, який «вивчає сферу проживання людини й суспільства, опосередковану мовою, і концентрується на виявленні закономірностей, загальних для екології та мовної системи» [5, с. 50].

Крім того, серед вітчизняних науковців немає чіткого розмежування між поняттями «еколінгвістика», «екологія мови» й «лінгвоеккологія». Але австрійський дослідник Алвін Філл розробив чітку термінологію для різних галузей еколінгвістики, виділяючи власне еколінгвістику, екологію мови, екологічну лінгвістику й лінгвістичну екологію. У його розумінні еколінгвістика – це загальний термін для всіх галузей дослідження, які об'єднують екологію та лінгвістику; екологія мови досліджує взаємозв'язок між мовами; екологічна лінгвістика переносить терміни й принципи екології на мову; лінгвістична екологія вивчає взаємозв'язок між мовою та питаннями екології [6, с. 68].

У такому тлумаченні еколінгвістика поєднує два методи. Перший метод розглядає таке поняття як соціолінгвістичний предмет, який має на меті забезпечити гармонійний і сталий розвиток мови в контексті двомовного й багатомовного розвитку. Другий метод своєю чергою визначає мовну й культурну складові частини мовної екології, керує теоретичними й практичними дослідженнями щодо розвитку й збереження мови й мовної культури. Отже, беручи до уваги вище зазначену інформацію, еколінгвістику можна схарактеризувати як новий

розділ мовознавства, створений за принципом дзеркального відбиття поняття екології в біології, початковим значенням якого є дослідження взаємовідносин організмів між собою та навколишнім середовищем.

В еколінгвістиці прийнято виділяти два рівні: макроеколінгвістику й мікроеколінгвістику. Мікроеколінгвістика вивчає структуру мовних систем. На такому рівні структура системи, включаючи фонологію, морфологію та синтаксис, визначається, описується та пояснюється. Метою мікроеколінгвістики є мовний аналіз з особливою увагою до структури мовних систем. Макроеколінгвістика зосереджується на проблемах суспільного, національного й світового значення (лінгвістичний геноцид, мовна політика, мовне планування) [7, с. 175].

Проблематика еколінгвістики пов'язана із широким спектром питань мовної екології. Сюди можна віднести кореляцію концептуальної сфери комунікації між представниками різних лінгвокультур; уніфікацію термінології наукової та фахової комунікації з урахуванням змін у глобалізованому суспільстві й свідомості людей; визначення зв'язків мовних і немовних компонентів, їхнього співфункціонування в умовах письмової та усної комунікації; формування лінгвістичної культури спілкування тощо [8, с. 193].

Крім цього, завданнями еколінгвістики є:

- 1) вивчати лінгвістичну різноманітність (її причини, форми, функції та наслідки);
- 2) вивчати, документувати й захищати зникаючі мови;
- 3) досліджувати екологічні й неекологічні елементи в мовній системі (граматика), процеси глибинної екологізації;
- 4) досліджувати екологічний дискурс: тексти екологічної тематики, ідеологію, поверхневу екологізацію в текстах;
- 5) навчати екологічної грамотності;
- 6) створювати теорії мови, що базуються на принципах екології [1, с. 69].

О. Селіванова відзначає, що в сучасній еколінгвістичній думці важливо:

- 1) дослідити глобальну мовну ситуацію у світі;
- 2) установити причини, форми, функції та наслідки мовної різноманітності;
- 3) аналізувати чинники зникнення мов;
- 4) систематизувати екологічні й неекологічні елементи мовних систем;
- 5) аналізувати тексти, які торкаються теми охорони навколишнього середовища;
- 6) досліджувати екодискурси, тексти навчальної спрямованості, що забезпечують виховання екограмотності тощо;
- 7) аналізувати психологічні, соціальні, гендерні чинники екокомунікації;
- 8) розглядати співвідношення екограмотності й мовної грамотності з огляду на боротьбу за чистоту мови тощо [5, с. 120].

У рамках сучасної перспективи еколінгвістичних досліджень вирізняють два види наукових тактик: екокритичний аналіз дискурсу й екологія мови.

Як гілка еколінгвістичної парадигми аналіз екокритичного дискурсу має на меті показати кореляцію в дискурсі між мовою та екологічними явищами. Екокритичний аналіз дискурсу містить застосування критичного аналізу дискурсу до текстів про навколишнє середовище. Предметом такого дослідження є не лише природні екологічні явища, такі як землетруси, повені, урагани, а також технологічні новаторства, економічне

зростання, політичні рішення та все, що характеризує сучасне життя в епоху глобалізації. Метою такого аналізу є виявлення основних ідеологій у дискурсі [9, с. 167].

Поняття «екологія мови» характеризує дослідження взаємодії між будь-якою мовою та її середовищем». Для Е. Хаугена мову можна краще зрозуміти в її соціальному контексті. Такий контекст незамінний для визначення умов, за яких немовля вивчає свою рідну мову. Таке дослідження екології мови визначає відносини між сказаним або написаним та обставинами, за яких створюється дискурс. Використовуючи таке поняття, Е. Хауген підкреслює, що мовну поведінку можна зрозуміти краще в її соціальному контексті [2, с. 140].

Говорячи про екологію мови, в ній можна виділити три аспекти:

1) *інтралінгвальний*, пов'язаний із культурою мови, стилістикою, риторикою. Він містить дослідження порушень правильності, ясності, логічності, виразності й інших комунікативних якостей мови. Це зусилля лінгвістів, спрямовані на плановий вплив чи послаблення негативних тенденцій у використанні мови й недопущення регресу мови в контексті збіднення виразних засобів;

2) *інтерлінгвальний*, пов'язаний із багатомовністю як середовищем існування окремої етнічної мови й проблемами зникнення мов і зменшення лінгвістичної різноманітності на Землі;

3) *транслінгвальний*, пов'язаний із використанням одиниць, засобів, реалій однієї мови, культури в контексті іншої мови, що належить до іншої культури в художній літературі, фольклорі, публіцистиці. Сюди відносимо цитування іноземних мікротекстів, практику перекладу. Безперечно, саме мова служить засобом трансляції культури. Різні форми інтеграції, мирне співіснування в цілому в сучасному світі повинно базуватися на діалозі культур і міжкультурній комунікації [7, с. 175].

У порівнянні з прагматикою, для якої мова є засобом обміну знаннями чи здійснення впливу на інших людей, еколінгвістика вивчає функції мови, які не вичерпуються простим обміном мовними актами. Еколінгвістика вивчає роль мови як інструменту підтримки спільності, його функціонування в конкретних ситуаціях спілкування.

Висновки. Підсумовуючи результати дослідження, можемо підкреслити, що виникнення еколінгвістики зумовлене необхідністю розв'язання проблем взаємодії між мовою, людиною та природою. Вона охоплює надзвичайно різноманітні дослідження та відбиває важливість екологічних проблем у суспільстві. Робота представляє спробу проаналізувати розвиток еколінгвістики від її становлення до сьогодення.

Говорячи про майбутнє еколінгвістики як однієї з галузей мовознавства, слід зазначити, що подальше дослідження може спиратися на вивчення типології жанрів екологічного дискурсу, опис і систематизацію його стратегій і тактик, визначення основних концептів, притаманних екологічному дискурсу, і проведення порівняльного аналізу особливостей оформлення екологічного дискурсу в науковій і масовій комунікації.

Проведення досліджень у зазначених напрямках перспективні не лише для розв'язання лінгвістичних питань, а й для екологічної проблематики, адже розумне людське слово може багато чого досягти, виправити й змінити на користь всього людства.

Література:

1. Жуковська В.В., Деркач Н.О. Еколінгвістика: становлення та основні напрями досліджень. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Серія «Філологічні науки»*. 2011. Ч. 1 (2). С. 66–70.
2. Haugen E. *The Ecology of Language*. Stanford, 1972. 211 p.
3. Naarmann H. *Language in ethnicity: a view of basic ecological relations*. Berlin, 1986. 286 p.
4. Бондар О.І. Синергетичний підхід як підґрунтя лінгвістичної екології. *Затиски з українського мовознавства*. 2013. Вип. 20. С. 4–15.
5. Селіванова О.О. *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
6. Fill A. *The ecolinguistics reader: language, ecology, and environment*. New York, 2001. 291 p.
7. Семенець О.О. Лінгвоекотологія та проблеми мовного вираження суспільних цінностей. *Нова філологія: збірник наукових праць*. Запоріжжя: Видавництво Запорізького національного університету, 2013. № 58. С. 174–177.
8. Раду А.І. Мовна екологія: напрями та проблеми дослідження. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2013. № 27. С. 191–197.
9. Harre R. *Greenspeak. A Study of Environmental Discourse*. London; New Delhi: Thousand Oaks, 1999. 224 p.

Kutsa V. Ecolinguistics as a Modern Direction of Research in the Contemporary Scientific Paradigm

Summary. Due to the active process of globalization, modern linguistics, like other sciences, is characterized by the principle of expansion, which is introduced into the linguistics of the theoretical achievements of other sciences. The result of this process is the emergence of many related sciences, such as sociolinguistics, psycholinguistics, linguoculturology etc. At the junction of linguistics and ecology appears a new branch of linguistics – ecolinguistics, which is developing significantly in the context of the modern paradigm of linguistic research. However, ecolinguistics does not have a clearly defined terminological apparatus and independent research methods. Therefore, in the field of linguistic and cultural studies, this problem is topical for review.

The aim of the article is to trace the evolution of ecolinguistic thought in the modern scientific paradigm and to determine the factors that influence its further development. The object of research is the phenomenon of ecolinguistics. The subject of analysis is the consideration of ecolinguistics as a modern direction of research in the contemporary scientific paradigm.

The article presents an overview of the formation of ecolinguistics as a new field of research. The approaches of different scientists to the interpretation of the term “ecolinguistics” are described. It was found that among Ukrainian scientists there is no clear distinction between the concepts of “eco-linguistics”, “language ecology” and “linguistic ecology”. In addition, the article presents an analysis of recent research in the field of ecolinguistics identifying objectives and main directions of ecolinguistic research.

The conclusions state that the emergence of ecolinguistics is due to the need to address the problems of interaction between language and a human-being, which reflect the importance of environmental issues in society. It is noted that the future of ecolinguistics as one of the branches of linguistics may focus on studying the typology of ecological discourse genres, defining basic concepts inherent in ecological discourse and conducting a comparative analysis of ecological discourse in scientific and mass communication.

Key words: linguistics, globalization, ecolinguistics, language ecology, linguistic ecology, ecolinguistic paradigm, eco-critical discourse analysis.

*Левчин І. Д.,**кандидат філологічних наук,
асистент кафедри мов і літератур Близького та Середнього Сходу
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка**Неізнана В. І.**студентка магістратури
Навчально-наукового інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

КЛАСИФІКАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ-ФРОЛОНІМІВ ІЗ КОМПОНЕНТОМ «КВІТКА» (gol) У СУЧАСНІЙ ПЕРСЬКІЙ МОВІ

Анотація. Статтю присвячено вивченню фразеологічних одиниць зі складовою частиною «квітка» (gol) у перському фразеологічному фонді. У перській мові об'єктована велика кількість фразеологізмів зі словом «квітка», яка становила й становить для іранців порівняно велику частину культурної спадщини. Національно-культурна семантика особливо виразна у фразеологічних одиницях, зокрема з рослинними номінаціями, в яких якості людини оцінюються за допомогою порівнянь її з об'єктами флори й виражають як негативні, так і позитивні властивості. Семантичний зміст проаналізованих фразеологізмів тісно пов'язаний із мовною картиною іранців, їх традиціями й культурою. Важливість рослинного світу для людини, той факт, що людина давно проводить аналогії між собою та рослинами, постійно відтворюється в мові. Фітоніми характеризуються стійким кількісним складом, вони відбивають життєвий досвід людини, її спостереження за навколишнім світом, тому вони репрезентують особливі риси характеру, культурні й історичні традиції та обряди народу. Насамперед фразеологічні одиниці з рослинним компонентом класифікуються за критерієм тематики. Найбільш частотними у вживанні в мові є фразеологічні одиниці, що характеризують зовнішність людини, характер людини, відносини людини з навколишнім світом, ставлення людини до праці, занять різного роду тощо. Крім характеристики зовнішності людини, фразеологічні одиниці з назвами рослин також передають стан здоров'я, настрою, характер. У статті проведено порівняння значення фразеологізмів зі складовою частиною «квітка» (gol) і здійснена спроба знайти відповідні фразеологічні одиниці в українській мові. У роботі досліджені наявні класифікації фразеологічних одиниць із компонентом-флоронімом і зроблене намагання класифікувати обрані фразеологізми за семантичними особливостями, оскільки можна сказати, що тема не розкрита у вітчизняній і перській фразеології в дослідженнях вітчизняних науковців. За семантичними особливостями такі фразеологізми-флороніми можна поділити на три групи: з негативною, позитивною та нейтральною конотацією.

Ключові слова: фразеологічні одиниці, квітка, фразеологізм, фітонім, флоронім, культура, мовна картина світу.

Постановка проблеми. Ознайомлення з фразеологізмами під час вивчення нової мови, зокрема перської, є невід'єм-

ною частиною процесу навчання. Якщо брати до уваги, що Іран є мусульманською країною з культурою та традиціями, що різко відрізняються від українських, то заглиблення до перської фразеології є обов'язковою складовою частиною для розуміння мови й культури.

Вивчення перських фразеологізмів із рослинним компонентом є складовою частиною перської фразеології в цілому, тому вбачаємо необхідність окремо її вивчати під час ознайомлення з мовою.

Аналіз останніх досліджень. В останні десятиліття тему фразеологізмів досліджувало багато науковців, як українських, так і закордонних. Серед них можемо виділити таких: М. Охріменко, О. Мазепова, Г. Голева, Ю. Рубінчик, В. Іванов. Серед сучасних іранських мовознавців фразеологією займаються С.М. Абтахі й Х. Агаї.

Хоча безліч мовознавців займалися дослідженням галузі, фразеологія все ще не повністю досліджена, особливо якщо брати фразеологічні одиниці (далі – ФО) з компонентом-флоронімом. Тому розгляд таких лексичних одиниць є проблемою перської фразеології.

Мета статті – аналіз фразеологізмів-флоронімів із компонентом «квітка» (gol) у сучасній перській мові та їх класифікація.

Матеріалом слугували ФО з рослинними компонентами (загальна кількість – 46), які було дібрано з фарсі-російського фразеологічного словника Г. Голевої [1]. У ході дослідження було виявлено, що найчастотнішу групу становлять ФО з компонентом «квітка» (gol) – 21 фразеологізм, тобто 45,7% від загальної виокремленої кількості. Тому ці ФО і є об'єктом нашого дослідження.

Основний матеріал дослідження. Система фразеологізмів становить значущу частину мовної картини світу – картини світу фразеологічної, яку вербально представляють конкретні фразеологічні одиниці. Вони відбивають у своїй семантиці важливі етапи розвитку національної культури, зберігають і транслюють у поколіннях культурні традиції, стереотипи, архетипи й ритуали [2].

Кожен фразеологічний фонд може містити в собі національно-специфічні (характерні лише для певної мови) та універсальні (характерні для декількох мов) компоненти. Першими

є ті компоненти, що відтворюють у собі мовні й культурно-історичні традиції, особливості побуту, природи й інше. Другими називають зазвичай ті, що є загальноприйнятими й мають загальне значення.

Важливість рослинного світу для людини, той факт, що людина давно проводить аналогії між собою та рослинами, постійно відбивається в мові. Метафора «рослина-людина» належить до основних метафор. Вибір властивостей певної рослини як прототипу переосмислення зумовлений двома причинами: з одного боку, особливостями мислення людини, що призводить до формування образів, подібних у різних культурах; з іншого боку, такий вибір може залежати від культурно-історичного розвитку країни, її географічного положення, політичної системи. Ось чому особливо важливо встановити універсальні й унікальні риси в рослинній символіці, які можуть «пролити світло» на механізми формування фразеологічного фонду мови.

Люди відтворюють свою картину світу насамперед саме словами, тобто слова мають прямий зв'язок із предметним світом людини.

Саме через це особливу роль у створенні мовної картини світу відіграють лексеми з предметно-речовим значенням. До таких безпосередньо можемо віднести й численні найменування рослинного світу, тобто найменування дерев, кущів, трав, квітів, овочевих, ягідних та інших культур. Такого типу фразеологічні одиниці дістали назву фітоніми.

Фітоніми характеризуються стійким кількісним складом, вони відтворюють життєвий досвід людини, її спостереження за навколишнім світом, тому вони репрезентують особливі риси характеру, культурні й історичні традиції та обряди народу.

Отже, лексема, що використовується на позначення назв дерев, кущів, квітів, трав, овочів, фруктів і понять, які позначають форму рослинності, – це флоронім або одиниця мови з компонентом-фітонімом.

Так, серед дерев і плодів, які набули символіки у світовій культурі, Дж. Тресіддер називає акацію, амарант, апельсин, березу, бузину, вербу, вишню, глід, гранат, грушу, дуб, кедр, кипарис, лавр, липу, мигдаль, оливу, пальму, персик, сливу, сосну, тамарикс, тис, тополь, фігове дерево, яблуко, ялину, ясен тощо [3].

Що стосується терміну «флоронім», то він є відносно новим у лінгвістиці. Наприкінці ХХ століття в науковій літературі активно використовувалося синонімічне йому поняття «фітон», утворене від грецького поєднання *phyton* – «рослина» й *опута* – «ім'я». Тому, незважаючи на достатню популярність терміна «флоронім» у сучасних лінгвістичних дослідженнях, на тепер ще не вироблено його однозначного визначення.

Ширше тлумачення флоронімів можна зустріти в роботі В. Маслової та М. Піменової. Описуючи рослинний код культури, вони виділяють три групи флористичної лексики:

- морфологічні ознаки рослин, тобто ознаки частин рослин: коріння, гілки, листя, стебла, стовбури, квіти, плоди;
- ознаки видів рослин, тобто квіти, злаки, дерева, трава;
- ознаки рослинного масиву, такі як ліс, бор, хащі, сад, поле, луг [4, с. 98–99].

Національно-культурна семантика особливо виразна у фразеологічних одиницях, зокрема з рослинними номінаціями, в яких якості людини оцінюються за допомогою порівнянь її з об'єктами флори й виражають як негативні, так і позитивні

властивості. Переноснообразне значення парадигми рослина-людина – це невід'ємний елемент національної картини світу, що сформувалася впродовж століть [5].

Більшість фразеологізмів із флористичним компонентом мають емоційне забарвлення та часто чітко виражений національний характер, тобто їм притаманна етнокультурна специфіка окремого народу. Таким чином, одна й та сама рослина (її вид, група, родина, частина тощо) може мати різне фразеологічне значення в різних мовах.

За приклад можемо взяти український фразеологізм «як огірок». В українській мові ФО має значення, що людина свіжа, сповнена енергії, огірок у такому випадку має позитивне значення. У перській мові існує такий самий вираз “*mesl-e xiyār*” («неначе огірок»), проте таким виразом позначають людину, яка нічого не робить, байдкує. Таке явище відбувається через різноманітність міфологічних уявлень про одну й ту саму рослину, що породжує безліч варіантів значення одного й того самого флороніму.

Варто зазначити, що в мовній картині світу фітоніми, як правило, виконують роль еталонів зовнішніх і внутрішніх якостей людини, а також національно-патріотичних символів.

ФО з рослинним компонентом класифікуються насамперед за критерієм тематики. Найбільш частотними у вживанні є ФО, що характеризують зовнішність людини, характер людини, відносини людини з навколишнім світом, ставлення людини до праці, занять різного роду тощо.

Крім характеристики зовнішності людини ФО з назвами рослин передають стан здоров'я, настрою, характер.

Дослідник А. Шестаков розподіляє фразеологізми з флористичним компонентом на три групи [6]:

- стійкі сполучення слів, до складу яких входить елемент, що називає певну рослину загалом (квітка, ягода, фрукт тощо);
- фразеологізми, до складу яких входить елемент, що називає частину рослини (листова пластина, стебло, коріння тощо.);
- фразеологізми, в яких названо вид рослини (дерево, кущ, трава).

З боку граматичної структури ФО можна класифікувати за тим самим принципом, що й лексичні одиниці. Відповідно до класифікації О. Куніна можна виокремити такі види флористичних фразеологічних одиниць:

- 1) субстантивні;
- 2) дієслівні;
- 3) ад'єктивні;
- 4) адвербіальні;
- 5) вигуківі;
- 6) прислів'я.

М. Моторіна у своїх працях поділяє ФО з рослинним компонентом на такі групи [7]:

1. Символи дерев і кущів.
2. Символи квітів, трав, бур'янів.

До першої групи належать такі символи: дуб, горіх, береза, груша, верба, бузина, осика, терен та інші. У багатьох народів здавна існувало поклоніння деревам. В основі вірувань лежали уявлення про дерева й рослини як живі істоти. Пізніше дерева розглядалися як вмістища надприродних сил.

Дослідниці Т. Філіппова й Е. Кукарнікова у своїй роботі «К вопросам об аксиологическом аспекте функционирования фразеологических единиц с фитокомпонентом в испанском и русском языках» зацікавилися аксіологічною складовою частиною

фразеологізмів із фітокомпонентами. Відібрані ними фразеологізми були класифіковані за ознакою позитивного / негативного / нейтрального й контекстуально зумовленого оцінного значення [8].

Дослідниця В. Куковська у своїй праці класифікує флороніми за такими ознаками:

- за залежністю компонентів у пареміях (наявність еквівалентів у мові, на яку перекладаються прислів'я та приказки). Відповідно до ступеня залежності компонентів у пареміях розрізняють паремії з константною залежною компонентів (ті, які мають абсолютні відповідники в українській мові) та паремії із константно-варіантною залежністю компонентів (ті, яким відповідають українські еквіваленти);

- за синтаксичною структурою паремій;

- за оцінюванням рис характеру – фітоніми передають певні риси характеру людини [9].

Дослідивши всі варіації позначення терміну «флоронім» і класифікації ФО за флоронімічною ознакою, можемо зробити висновки, що дослідники галузі не мають єдиної думки щодо класифікації фразеологізмів із рослинним компонентом. Провівши аналіз, можна сказати, що тема не розкрита у вітчизняній і перській фразеології в дослідженнях вітчизняних науковців.

До недослідженої галузі належать і фразеологізми з компонентом-флоронімом. Таким чином, доцільним вбачаємо розглянути деякі з прикладів ФО з рослинним компонентом і спробувати створити власну класифікацію таких ФО.

Для аналізу фразеологізмів зі словника Г. Голєвої [1] було виокремлено 46 фразеологічних одиниць із рослинним компонентом. У ході дослідження було виявлено, що найчастотнішу групу становлять ФО з компонентом «квітка» (gol) – 21 фразеологізм, тобто 45,7% від загальної виокремленої кількості. Розглянемо їх нижче.

“Gol az golaš šekoftan” – він став радісним, засвітився. Такий вираз вживають, коли людина чомусь зраділа, коли в неї піднявся настрій. Словник також надає еквівалент виразу – **“mesl-e gol šekoftan”** – зрадіти, посміхнутися. Таким чином, можемо провести паралель з українським фразеологізмом «розцвів неначе квітка», що також має схоже лексичне значення.

“Gol bud be sabze niz ārāste šod” у перській мові має значення: «був квіткою та й же прикрасився зеленню», тобто «було гарно, а стало ще краще».

“Gol be bustān bordan” – дослівно вираз перекладається як «нести квітку до саду», тобто робити якусь працю або дію, в якій немає сенсу. Аналогом виразу в українській мові може виступати «воду решетом носити» (даремно витрачати сили), проте він не має ніякого рослинного компонента, а тільки таке саме значення.

Коли людина хоче сказати, що вона не така проста, як здається, що її не так просто обвести навколо пальця (обдурити), тоді використовуємо **“man az zir-e gol birun nayāmadam”**. Дослівно фразеологізм перекладається зовсім відмінно від його значення – «я вийшов не з-під квітки».

“Gol bi xār nist” є еквівалентом «немає рози без шипів». Тобто вираз має значення, що навіть у найпривабливішої речі можуть бути свої недоліки. Схоже значення має вираз **“Gol-e bi' eib xodā-st”**, який дослівно перекладається як «тільки Бог – ідеальна квітка». Таке саме забарвлення й у **“har jā ke goli ast, xār-eš āst”**, що є приказкою «там, де рози, там є і колючки».

“Gol-e sar-e sabad” – найкращий представник суспільства. Дослівно має переклад «найкраща квітка покладена зверху кошика». Ідентичним за значенням в українській мові виступає фразеологізм «сіль землі», проте знову ж таки він не має жодного компоненту-флороніму.

“Gol kard” – такий вираз вживають, коли хочуть наголосити, що щось стало жвавішим, активнішим, кращим (бесіда, дружба тощо). Дослівно можемо перекласти як «розквітло». В українській мові ФО «розквітло» має схоже значення, проте вона більше вживається на позначення людських характеристик, тобто коли дівчина / хлопець стали кращими, красивішими. Щодо бесіди або дружби можемо вжити слово «оживитися» як схожу за значенням ФО з української мови до ФО з перської.

Наступний вираз є приказкою і в перській, і в українській мовах, проте перший – із компонентом фітонімом, другий – із компонентом-зоонімом. Перський – **“Az yek gol bahār nemišavad”**, в українському варіанті – «одна ластівка не робить весни». Дослівний переклад перського виразу: одна квітка не приносить весни.

“Gol goftan va gol šenidan” – вести цікаву бесіду або використовувати свій гострий розум. Як аналог українською мовою можна взяти «влучно сказав», проте вираз стосується лише одного значення перської лексеми. Схоже значення має вираз **“gol gofti”**, ним висловлюють визнання того, що людина сказала щось доречно, влучне.

“Gol-e nubar” використовують, коли кажуть про щось свіже, нове. Дослівно перекладається як «перші, ранні квіти».

“Goli bejamālat” – саркастичний, іронічний вираз, який використовується на відповідь якогось неправильного вчинку з боку мовця. В українській мові використовуються звичайні слова на кшталт «Ну, дякую!», «Чудово!» тощо, тільки із саркастичним забарвленням.

Коли розмовляємо з кимось дуже ввічливо, з повагою, то кажемо: **“Az goli nāzoktar kasi nagoftan”**, дослівно – «говорити ніжніше за квітку». В українській мові еквівалента такої ФО немає.

Фразеологізм **“Agar goli nisti xār ham mabāš”** можна перекласти як «якщо ти не квітка, то не будь хоча б колючкою». Таким чином, можемо надати значення, що, навіть якщо ти не ідеальний, не обов'язково ставати найгіршою версією себе.

“Har goli bu-yi dārad” і **“har goli rā rang va bu-ye digar āst”** позначає, що кожна людина має власну індивідуальність, і дослівно перекладається як «у кожній квітки свій власний аромат» або «в кожній квітки різний аромат і колір» відповідно. Інша перська приказка **“har goli rang va har morq navāyi”** схожа за семантичним значенням і має в собі одразу два коди культури: рослинний і тваринний, оскільки дослівно: «кожна квітка має свій колір, а кожен птах – свій спів».

Останньою досліджуваною ФО буде **“hič goli tā āxar tāze nemimānad”**, що перекладається як «жодна квітка не буває вічно свіжою», тобто нічого в нашому світі не вічне, все мінливе.

Висновок. У ході дослідження ФО з компонентом-флоронімом «квітка» (gol) було взято 21 лексему, які були класифіковані нами за ознакою позитивного / негативного / нейтрального й контекстуально зумовленого оцінного значення відповідно до класифікації Т. Філіппової та Е. Кукарнікової [8]. Дослідивши ФО, можемо зробити такі висновки:

1. Більшість фразеологізмів описують характер, стан або зовнішність людини, частіше за все з позитивного боку.

2. За емоційним забарвленням доцільно поділити вибрані фразеологізми на три групи: з позитивним забарвленням – 9 (43%), із нейтральним забарвленням – 7 (34%), із негативним забарвленням – 5 (23%).

Розглянувши всі варіації позначення терміну «флоронім» і класифікації ФО за флоронімічною ознакою, було зроблено висновки, що дослідники галузі не мають єдиної думки щодо класифікації фразеологізмів із рослинним компонентом. Провівши аналіз, можна сказати, що тема не розкрита у вітчизняній і перській фразеології в дослідженнях вітчизняних науковців.

Визначивши фразеологізми з рослинним компонентом «квітка» (gol) у сучасній перській мові й класифікувавши їх за емоційним забарвленням, зроблено висновок, що в більшості своїй вони вживаються для позначення гарних якостей людини або певних загальних явищ. А також виявлено, що рослинний компонент «квітка» може мати різне фразеологічне значення в різних мовах. Представлені результати дослідження надалі можуть бути використані для курсу лекцій із фразеології сучасної перської мови й лінгвокультурології перської мови.

Література:

1. Голева Г.С. Фарси-русский фразеологический словарь. Москва : Грааль, 2000. 554 с.
2. Загнітко А.П., Богданова І.В. Лінгвокультурологія : навчальний посібник. 3-тє вид., перероб. і доп. Вінниця : Нілан-ЛТД 2017. 288 с.
3. Тресиддер Дж. Словарь символов. Москва : Фаир-Пресс, 1999. 448 с.
4. Маслова В.А., Пименова М.В. Коды лингвокультуры : учебное пособие. Москва : Флинта, 2016. 180 с.
5. Філь Г.О. Фразеологічні одиниці української мови з рослинними компонентами-символами: етнонаціональний аспект. *Проблеми гуманітарних наук*. Серія «Філологія». 2015. Вип. 36. С. 116–126.
6. Слободяник О.О. Семантико-структурні особливості українських фразеологічних одиниць із флористичним компонентом. Матеріали XLVII науково-технічної конференції підрозділів Вінницького національного технічного університету, м. Вінниця, 14–23 березня 2018 р. 2018. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2018/paper/view/3952> (дата звернення: 12.10.2021).
7. Моторіна М.С. Етносимволи у складі українських фразеологізмів з компонентами-назвами рослин: семантичний аспект. *Культура народів Причорномор'я*. 2012. № 248. С. 173–175.
8. Кхонг Тху Хиен. Русские фразеологизмы с названиями растений в лингвокультурологическом аспекте : дисс. ... канд. филол. наук :

10.02.01 ; Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования «Воронежский государственный университет». Воронеж, 2018. 200 с.

9. Куковська В.І Дослідження синтаксичних та якісних характеристик фітонімічних метафор у комунікативних фразеологічних одиницях англійської мови. *Чернівецький гуманітарний національний університет*. 2011. С. 77–84.

Levchyn I., Neizvestna V. Classification of phraseological units with a floronym component “flower” (gol) in Persian language

Summary. The article is devoted to the study of phraseological units with the constituent part “flower” (gol) in the Persian phraseological fund. National-cultural semantics is especially pronounced in phraseological units, in particular with plant nominations, in which human qualities are evaluated by comparing it with objects of flora and expressing both negative and positive properties. The semantic content of the analyzed phraseologies is closely connected with the linguistic picture of the Iranians, their traditions and culture. The importance of the plant world for people, the fact that man has long drawn analogies between themselves and plants, is constantly reflected in language. Phytonyms are characterized by a stable quantitative composition, they reflect the life experience of a person, their observation of the world around them, so they represent special character traits, cultural and historical traditions and rituals of the people. First of all, phraseological units with a plant component are classified according to the criterion of subject matter. The most frequent in use in the language are phraseological units that characterize a person's appearance, human character, human relations with the outside world, human attitude to work, various occupations and more. In addition to characterizing a person's appearance, phraseological units with the names of plants also convey the state of health, mood, character. The article also compares the meaning of phraseology with the component “flower” (gol) and attempts to find the appropriate phraseological units in the Ukrainian language. The existing classifications of phraseological units with a floronym component are studied in this article, and an attempt was made to classify selected phraseological units by semantic features, as it can be said that this topic is not disclosed in domestic phraseology and Persian phraseology in studies of domestic scholars. According to semantic features, such phraseologies with floronyms can be divided into three groups: with negative, positive and neutral connotations.

Key words: phraseological units, flower, phraseology, phytonym, floronym, culture, linguistic picture of the world.

*Махачашвілі Р. К.,**доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри романської філології та порівняльно-типологічного мовознавства
Київського університету імені Бориса Грінченка
ORCID 0000-0002-4806-6434**Семеніст І. В.,**кандидат історичних наук,
завідувач кафедри східних мов та перекладу
Київського університету імені Бориса Грінченка
ORCID 0000-0002-0847-8856*

МОДЕЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ (НА МАТЕРІАЛІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТА АЗІЙСЬКИХ ВАРІАНТІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

Анотація. Актуальність роботи зумовлена значною цільністю інноваційної вербалізації поняттєво-змістової сфери глобалізованої лінгвокультури у царині цифрового буття та комунікативною релевантністю цієї поняттєво-змістової сфери для глобальної спільноти. Застосований лінгвофеноменологічний підхід до вивчення об'єкта дослідження сприяє вирішенню наукової проблеми цілісного моделювання процесів та результатів оновлення моделей та механізмів високодинамічної системи комунікації у галузі отримання нових знань у цифровому середовищі загалом, її окремих форматів на початку XXI століття та в умовах карантинної цифровізації зокрема. Об'єктом дослідження виступає інноваційна комунікація у глобальному цифровому середовищі. Предмет аналізу – інноваційні мовно-технологічні моделі, засоби та механізми комунікації у галузі отримання нових знань у цифровому середовищі. Матеріалом дослідження слугують практики інноваційної комунікації у галузі отримання нових знань – інновації європейських та азійських варіантів англійської мови глобального спілкування, що співвідносяться з різносубстратними сферами, об'єктами та феноменами отримання нових знань у цифровому середовищі.

Наукова новизна роботи випливає з висновків та узагальнень та полягає в тому, що в ній у межах запропонованого напрямку вперше визначено та параметризовано *інноваційну комунікацію* в галузі отримання нових знань у глобальному цифровому середовищі як консолідований на макро- та мікрорівні об'єкт аналізу, що кваліфікується специфічними феноменологічними та динамічними ознаками, властивостями та інструментами реалізації. Зокрема, у роботі вперше: визначено інтегративні теоретико-методологічні засади дослідження комунікації у галузі отримання нових знань; параметризовано інноваційну комунікацію в умовах глобальних карантинних обмежень; запропоновано методологічну рамку моделювання інноваційної комунікації у галузі отримання нових знань у цифровому середовищі в онтологічній, мовній та когнітивній площинах; ідентифіковано макроструктуру інноваційної комунікації у галузі отримання нових знань як сукупний загал лінгвокомунікативних та інструментальних новотворів

у системній змістовій єдності їх референтної співвіднесеності із субстантними (онтологічними, епістемічними, антропологічними, технологічними) вимірами та елементами глобального цифрового середовища та цифрового дискурсу, вичерпна, надщільна інноваційна маніфестованість яких визначає феноменологічну своєрідність досліджуваної лінгвокомунікативної сфери; визначено та інвентаризовано типологію лінгвокогнітивних сценаріїв інноваційної комунікації у галузі отримання нових знань у цифровому середовищі.

Ключові слова: інноваційна мовна комунікація, цифрове середовище, тезаурус цифрової комунікації, моделювання, мови глобального спілкування.

Постановка проблеми. Актуальність роботи зумовлена: по-перше, значною цільністю інноваційної англійськомовної вербалізації поняттєво-змістової сфери глобалізованої лінгвокультури у царині цифрового середовища; по-друге, комунікативною релевантністю цієї поняттєво-змістової сфери для глобальної спільноти; по-третє, орієнтацією роботи на дослідження інноваційної комунікації у галузі отримання нових знань у світлі визначення лінгвістичної наукової проблематики філогенезу, соціогенезу та техногенезу глобалізованих мовних спільнот, що зумовлює ідентифікацію цієї комунікативної сфери як інтегративної побудови, що визначається внутрішньою єдністю її компонентів на макро- та мікрорівнях і у площині знакового субстрату (формальних та змістових елементів, локутивних та пресупозиційних структур) синтезує ознаки буттєвої, когнітивної, технологічної та антропологічної субстанції. Застосований лінгвофеноменологічний підхід до вивчення об'єкта дослідження сприяє вирішенню наукової проблеми цілісного моделювання процесів та результатів оновлення моделей та механізмів високодинамічної системи інноваційної англійськомовної комунікації у галузі отримання нових знань у цифровому середовищі загалом та її окремих форматів на початку XXI століття та в умовах карантинної цифровізації 2020–2021 рр. зокрема.

На новітньому етапі розвитку людства мова (як суспільний феномен) здебільшого являє собою індикатор тих технологіч-

них змін, що відбуваються у суспільстві. Особливим чином це стосується сучасної англійської, яка на зламі тисячоліть набула функції своєрідної «метамови» цифрового середовища для різних культур [1; 2; 3]. Це, безперечно, сприяє процесам глобалізації та всесвітньої інтеграції [4; 5; 6; 7; 8; 9], що приводить до зміцнення позиції англійської мови як мови інтернаціональної комунікації [10; 11] та становить основи процесів англомовної гібридизації європейських та східних мов глобального спілкування у цифровому середовищі.

Саме тому в останні роки значною мірою зросли темпи збагачення словникового складу англійської мови та, як наслідок, інших мов міжнародного спілкування у цифровому просторі (іспанська, французька, німецька, китайська тощо). Як ніколи актуального змісту набуло поняття «неологізму» як рушійної сили прогресу мови [12; 13]. Слід зазначити також, що особливо бурхливого розвитку в умовах всесвітніх карантинних обмежень 2020–2021 років набуває та сфера лінгво-комунікативних новоутворень мов глобального міжнародного спілкування, яка безпосередньо співвідноситься з науково-технічним прогресом та застосуванням цифрових технологій у сфері освіти.

Проблема теоретико-методологічного обґрунтування *наскрізних* принципів, напрямів, механізмів та результатів якісної динаміки макро- й мікроструктур словникового складу у царині цифрового середовища як консолідованого лінгвального об'єкта ще чекає на всебічне вивчення. Аналіз цього питання потребує залучення феноменологічного ракурсу [14; 15; 16; 17; 18] дослідження комплексних мовних об'єктів з огляду на магістральне завдання феноменологічної епістемології – пізнання повної системи фактів свідомості (термін Мераба Мамардашвілі – [19]), що конституують дійсність. У межах окресленого методологічного виміру «*феноменологічність*» мовної одиниці визначається як її *кодифікативна спроможність до фіксації результатів пізнавального досвіду та вияву в ній субстантних характеристик пізнаваних об'єктів та явищ*. Запропонована у нашому доробку лінгвістична адаптація феноменологічного підходу до теоретико-методологічного осмислення динаміки словникового складу сучасних мов глобального спілкування в комп'ютерному бутті спирається на поняття *глобальної логосфери*, синтетично усвідомленої як 1) множинність мовних одиниць, які є умовно вичерпними феноменологічними реалізаціями абстрактних та емпіричних елементів різних сфер буття [20; 21]; 2) зона інтеграції мисленнєво-мовленнєвих континуумів (лінгво)культур [22].

Робоча гіпотеза дослідження полягає у тому, що: 1) феноменологічна природа інноваційної комунікації у галузі отримання нових знань у цифровому середовищі передбачає нерозривне, обопільне поєднання її лінгвального та субстантного (онтологічного, епістемічного та антропологічного) аспектів у вертикальній площині взаємовиявлення категорій «сутність :: явище»; 2) інноваційна природа англійськомовної комунікації у галузі отримання нових знань у глобальному цифровому середовищі визначається феноменологічною консолідованістю субстантних (онтологічних, пресупозиційних) характеристик макроструктури комунікації у статиці та наскрізної взаємодії формально-змістових конститuentів і технологічних (цифрових) інструментів її мікроструктури у динаміці.

Об'єктом дослідження виступає інноваційна комунікація у глобальному цифровому середовищі. **Предмет** аналізу –

лінгво-технологічні моделі, засоби та механізми інноваційної мовної комунікації у цифровому середовищі. **Метою** статті є визначення та огляд основоположних засад моделювання інноваційної освітньої комунікації в глобальному цифровому середовищі.

Виклад основних матеріалів та результатів. Мовна комунікація у галузі отримання нових знань у цифровому середовищі кваліфікується феноменологічною природою поєднання лінгвального та субстантного (онтологічного, епістемічного та антропологічного) аспектів у вертикальній площині взаємовиявлення діади «явище :: сутність». Відповідно, на рівні макроструктури комунікації у галузі отримання нових знань у цифровому середовищі виявляє ключові характеристики таких складних лінгвокогнітивних та епістемічних об'єктів, як, зокрема, *логосфера* – в аспекті інтеграції мисленнєво-мовленнєвих континуумів (лінгво)культур та множинність мовних одиниць, які є умовно вичерпними феноменологічними реалізаціями абстрактних та емпіричних елементів різних сфер буття; *ноосфера* – в аспекті множинності інтегральних інтелектуальних смислів та комунікативних практик, породжених функціональним синтезом культури, людської діяльності та технології.

Інноваційна природа англійськомовної комунікації у галузі отримання нових знань у глобальному цифровому середовищі визначається феноменологічною консолідованістю субстантних (онтологічних, пресупозиційних) характеристик макроструктури комунікації у статиці та наскрізної взаємодії формально-змістових конститuentів і технологічних (цифрових) інструментів її мікроструктури у динаміці (у процесі реалізації комунікативних пізнавальних/навчальних практик). Відповідно, інноваційна комунікація в глобальному цифровому середовищі у галузі отримання нових знань розуміється як вертикально інтегрована на макро- та мікрорівні множинність узувальних мовних інновацій та інноваційних комунікативних практик і технологій, що за своєю типологічною специфікою є умовно вичерпними феноменологічними корелятами різносубстратних елементів цифрового середовища. Як *мовна макроструктура*, інноваційна англійськомовна комунікація в цифровому середовищі моделюється інтеперабельністю мовних, когнітивних (пресупозиційних) та комунікативно-діяльнісних параметрів. Як *структурний макрокомпонент цифрового середовища* інноваційна англійськомовна комунікація в галузі отримання нових знань моделюється інтеперабельністю та синтезом технологічних та комунікативно-діяльнісних параметрів.

Тезаурус інноваційної комунікації в галузі отримання нових знань у цифровому середовищі як пресупозиційна та локутивна структура складається з таких груп компонентів та їх мовного втілення (інформаційно-комунікативні технології, цифрові інструменти, цифрові формати пізнання/навчання, цифрові компетенції). Тезаурус структурований для визначення та категоризації ключових компонентів інноваційної кібертермінології, що сприяють побудові та функціонуванню середовища електронного пізнання/отримання нових знань. Запропоновано моделювання макро-, мікро- та супраструктур інноваційної комунікації у галузі отримання нових знань та їх цифрову обробку в координатах трьох основних вимірів:

- 1) інтранет-евристична антропосфера отримання нових знань (антропне комунікативне цифрове середовище);
- 2) екстранет-евристична антропосфера отримання нових знань (компоненти цифрової реальності, що функціонують

у комунікативному середовищі поза контекстом цифрової комунікації);

3) техногенна антропосфера отримання нових знань (переорієнтовані компоненти антропогенного комунікативного середовища із заміщеним онтологічним параметром на відповідний антропний).

Моделювання епістемічної основи інноваційної комунікативної діяльності та трансформації когнітивного досвіду отримання нових знань у цифровий формат, таким чином, можливе за допомогою комбінації та синтезу такого набору параметрів, як: час; простір; комунікативна дистанція; залежність від цифрових інструментів комунікації та цифрової інфраструктури; рівень складності. Відповідно, інвентар універсального фреймового сценарію перетворення інноваційної англійськомовної комунікації у галузі отримання нових знань у цифровий формат за допомогою інформаційно-комунікативних засобів складається з таких окремих когнітивних схем, як:

- 1) агентивна схема;
- 2) схема локалізації;
- 3) інструментальна схема;
- 4) об'єктна схема.

Відповідно, ключові концепти, тематично висвітлені у корпусному зрізі, які визначають індивідуальний досвід суб'єктів інноваційної комунікації у галузі отримання нових знань в цифровому середовищі, визначаються як: TIME; WORK; TASK; FREEDOM; SCHEDULE; COMMUNICATION; STRESS. Лінійна дистрибуція та системне підпорядкування відповідних концептуальних одиниць залежить від комунікативної ролі суб'єкта інноваційної комунікації у галузі отримання нових знань у цифровому середовищі.

Домінантні елементи лінгвістичної пресупозиції та локуції, необхідні для цифрової комунікації, метрично визначаються таким чином:

1) стратегічна компетентність як доміантна для участі у групових цифрових ініціативах;

2) лінгвістична (семіотична) компетентність та стратегічна компетентність для створення змісту електронного знання/пізнання/навчання;

3) соціолінгвістична компетентність та стратегічна компетентність як доміантна для системного використання цифрових технологій;

4) дискурсивна компетентність як доміантна для представлення спільноті результатів своєї діяльності за допомогою цифрових технологій.

Ключові виміри пресупозиції та комбінації комунікативних тактик, ефективних для здійснення різних типів мовленнєвої (локутивної) діяльності на основі глобалізованих варіантів англійської мови у галузі отримання нових знань, визначаються таким чином:

1) для усної мовленнєвої діяльності доміантними цифровими вимірами пресупозиції та комунікативними тактиками є інформаційна та цифрова грамотність, спілкування та співпраця;

2) у сфері письмового мовлення доміантними цифровими вимірами пресупозиції та комунікативними тактиками є спілкування та колаборація, створення цифрового контенту, цифрова комунікативна безпека;

3) для діяльності аудіювання доміантними цифровими вимірами пресупозиції та комунікативними тактиками є інформаційна грамотність та передача даних, спілкування та колаборація, створення цифрового контенту;

4) для використання інноваційного вокабуляру доміантними цифровими вимірами пресупозиції та комунікативними тактиками є спілкування та колаборація, створення цифрового контенту;

5) для застосування риторичних та стилістичних фігур доміантними цифровими вимірами пресупозиції та комунікативними тактиками є спілкування та колаборація, створення цифрового контенту, подолання комунікативних перешкод.

Запроваджена методика та інструменти емпіричної вимірюваності ефективності інноваційної комунікації у галузі отримання нових знань у цифровому середовищі дозволяє реалізувати експериментальну верифікацію перлокутивної ефективності досліджуваного типу комунікації та квантитативно систематизувати інструментальні механізми реалізації інноваційної комунікації у галузі отримання нових знань у цифровому середовищі. Визначені інтерфейси цифрових інструментів як техногенні локутивні компоненти для інноваційних сценаріїв комунікації у галузі отримання нових знань підлягають розробленій системній метричній оцінці комунікативної ефективності, де головним критерієм є перлокутивна ефективність використання засобів ІКТ для кожного типу інноваційної лінгвокомунікативної дії у галузі отримання нових знань на основі глобалізованих варіантів англійської мови.

Висновки. У роботі визначено та параметризовано *інноваційну комунікацію* в галузі отримання нових знань у глобальному цифровому середовищі як консолідований на макрота мікрорівні об'єкт аналізу, що кваліфікується специфічними феноменологічними та динамічними ознаками, властивостями та інструментами реалізації. Зокрема, у роботі вперше: визначено інтегративні теоретико-методологічні засади дослідження комунікації у галузі отримання нових знань; параметризовано інноваційну комунікацію в умовах глобальних карантинних обмежень; запропоновано методологічну рамку моделювання інноваційної комунікації у галузі отримання нових знань у цифровому середовищі в онтологічній, мовній та когнітивній площинах; ідентифіковано макроструктуру інноваційної комунікації у галузі отримання нових знань як сукупний загальний лінгвокомунікативних та інструментальних новотворів у системній змістовій єдності їх референтної співвіднесеності із субстантивними (онтологічними, епістемічними, антропологічними, технологічними) вимірами та елементами глобального цифрового середовища та цифрового дискурсу, вичерпна, надщільна інноваційна маніфестованість яких визначає феноменологічну своєрідність досліджуваної лінгвокомунікативної сфери; визначено та інвентаризовано типологію лінгвокогнітивних сценаріїв інноваційної комунікації у галузі отримання нових знань у цифровому середовищі; здійснено лінгвопрагматичне профілювання інноваційної комунікації у галузі отримання нових знань у глобальному цифровому середовищі; параметризовано статичні та динамічні якісні характеристики різнорівневих та різносубстратних елементів структури плану змісту одиниць інноваційної комунікації у галузі отримання нових знань у цифровому середовищі; запроваджено методику та інструменти емпіричної вимірюваності ефективності інноваційної комунікації у галузі отримання нових знань у цифровому середовищі; реалізовано експериментальну верифікацію ефективності інноваційної комунікації у галузі отримання нових знань у глобальному цифровому середовищі в період надзвичайних карантинних обмежень; ідентифіковано принципи універсальності міждисциплінарного моделювання комунікації у галузі

отримання нових знань у цифровому середовищі; визначено антропоцентричні засади інновативності комунікації у галузі отримання нових знань у глобальному цифровому середовищі; систематизовано інструментальні механізми реалізації інноваційної комунікації у галузі отримання нових знань у цифровому середовищі.

Обґрунтування поняття інноваційної мовної комунікації в глобальному цифровому середовищі як консолідованого, макрота мікроінтегрованого лінгвокогнітивного об'єкта, зокрема окреслення субстантивних, денотативних, сигніфікативних меж зазначеного поняття, формування моделей, з'ясування джерел, механізмів та інструментів динаміки її побудови й успішної ефективної реалізації, визначення та параметризація одиниці мікроструктури інноваційної комунікації у галузі отримання нових знань становлять суттєвий внесок у розбудову теоретичних платформ *теорії комунікації, комунікативної лінгвістики та неології сучасної англійської мови глобального спілкування*.

Одержані результати визначення знакової природи інноваційної комунікації у галузі отримання нових знань, ідентифікований принцип надщільної маніфестації цього лінгвокомунікативного сегменту глобального цифрового середовища в умовах надзвичайних карантинних обмежень мають суттєву значущість для подальшої теоретичної розбудови *лінгвокогнітивістики*, уточнення ідентифікаційних механізмів та індексаційного інвентарю мовної категоризації та мапування дійсності шляхом її феноменологізації інноваційними мовними засобами. Здобутки роботи, що стосуються моделювання конфігурації та з'ясування засад динамічної взаємодії змістових та інструментальних елементів інноваційної комунікації у галузі отримання нових знань у цифровому середовищі є внеском у сучасний стан розроблення теорій *семантики, ономастології та словотвору*.

Перспективи. Перспективи дослідження полягають у розширенні дослідження щодо оцінки параметрів розвитку цифрової грамотності як пресупозиційної складової частини інноваційної комунікації для окремих груп мов, для різних типів засобів електронного навчання, що використовуються для засвоєння та застосування мов глобальної комунікації, а також для діагностики міждисциплінарних тенденцій оцифрування пізнавальних комунікативних форматів в країнах Азії, Північної та Південної Америки та країнах Європи.

Література:

- Davis E. *Techgnosis: Myth, Magic and Mysticism in the Age of Information*. NY: New York Publishers, Inc., 2001. 377 p.
- Hausser R. *Foundations of Computational Linguistics*. Springer : Verlag Berlin Heidelberg, 1999. 534 p.
- Makhachashvili R., Semenist I. *ICT Thesaurus Modelling Recommendations (based on innovations of European and Oriental languages)*. *Studia Filologicae*, 7, 2020, pp. 117–128.
- Nyce J. M. *From Memex to Hypertext*. NY: Kahn Publications, 1994. 472 p.
- Bell D. *Social Framework of the Information Society*. Oxford : Oxford U. Press, 1987. 315 p.
- Dobson H., Kürschne B. *An Introduction to Responsible Technology*. Retrieved from: <https://tech2impact.com/an-introduction-to-responsible-technology/>. 2021.
- Johnson F. Shall I Compare Thee to a Swarm of Insects? Searching for the Essence of the World Wide Web. *The New York Times*. 2003. pp. 10–12.
- Monnin A. *Humanity and Digital Characters in Virtual Worlds: Crossing the Fictional Boundaries*. *Posthumanity : Merger and Embodiment*. Oxford, UK : Inter-Disciplinary Press, 2010, pp. 126–131.
- Камша В.П., Камша Л.С., Камша Ю.В. Про кібернетику другого етапу НТР. *Складні системи і процеси*. 2010. 1 (17). С. 25–41.
- Кутирєв В.А. Культура и технология: борьба миров. М., Прогресс-Традиция, 2001. 336 с.
- Makhachashvili R., Models and Digital Diagnostics Tools for the Innovative Polylingual Logosphere of Computer Being Dynamics. *Italian-Ukrainian Contrastive Studies: Linguistics, Literature, Translation*. Peter Lang GmbH Internationaler Verlag der Wissenschaften, Berlin, 2020. pp. 99–124.
- Зацний Ю.А. Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття : англо-український словник. *Вінниця : Нова Книга*. 2008. 360 с.
- Makhachashvili, Rusudan and Semenist, Ivan. Phenomenological principles of global innovative logosphere of computer being construction (based on European and oriental languages). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2021. № 32(71) (1). Pp. 195–202.
- Zahavi D. *Husserl's Phenomenology*. Palo Alto : Stanford University Press, 2003. 312 p.
- Бабушкин В.У. Феноменологическая философия науки – критический анализ. М. : Наука, 1985. 246 с.
- Гуссерль Э. *Картезианские размышления*. СПб.: Наука, 2001. 516 с.
- Ингарден Р. *Введение в феноменологию Эдмунда Гуссерля*. М.: Дом интеллектуальной книги, 1999. 267 с.
- Шпет Г. *Явление и смысл (Феноменология как основная наука и ее проблемы)*. М.: Наука, 2001. 219 с.
- Мамардашвили М.К., Пятигорский А.М. *Символ и сознание. Метафизические рассуждения о сознании, символическом и языке*. М. : Школа, 1997. 216 с.
- Барт Р. *Избранные работы: Семиотика: Поэтика*. М.: Прогресс, 1989. 616 с.
- Лосев А.Ф. *Вещь и имя. Бытие. Имя. Космос*. М.: Мысль, 1993. С. 805–872.
- Бахтин М.М. *Эстетика словесного творчества*. М.: Искусство, 1979. 424 с.

Makhachashvili R., Semenist I. Modelling of innovative communication in the digital environment (based on European and Asian Englishmen)

Summary. The topicality of the study is due to: firstly, the significant density of innovative verbalization of the conceptual and semantic sphere of globalized linguistic culture in the digital realm; secondly, the communicative relevance of this conceptual and semantic sphere for the global epistemic and educational community; thirdly, the focus of research on innovative communication in the field of obtaining new knowledge in the light of determining the linguistic scientific issues of phylogeny, sociogenesis and technogenesis of language communities, which determines the identification of this communicative sphere as an integrative structure determined by the internal unity of its micro- and macro-structures, which in the plane of the sign substrate (formal and semantic elements and structures) synthesizes the features of existential, cognitive, anthropological and technological substance.

Applied linguophenomenological approach to the study of the object of inquiry contributes to solving the scientific problem of holistic modeling of processes and results of updating models and mechanisms of highly dynamic communication system in the field of acquiring new knowledge in the digital environment as a whole and its individual formats at the begin-

ning of the XXI century in particular. The object of research is innovative communication in the global digital environment. The subject of analysis – innovative language and technology models, tools and mechanisms of communication in the field of acquiring new knowledge in the digital environment. The material of the research is the practices of innovative communication in the field of acquiring new knowledge – innovations of European English and Asian English in global communication, related to different substrates, objects and phenomena of acquiring new knowledge in the digital environment, procured from digital social networking and educational platforms, respondent surveys, lexicographic sources of modern languages, four automated digital lexicographic registers of language innovations for the 2018–2021 period.

The scientific novelty of the inquiry is derived from the conclusions and generalizations and is that it identified and parame-

terized innovative communication in the field of acquiring new knowledge in the global digital environment as a consolidated macro- and micro-level object of analysis, which is qualified by specific phenomenological and dynamic features, properties and tools of implementation. In particular, for the first time in the study: the integrative theoretical and methodological bases of research of communication in the field of acquisition of new knowledge are defined; the innovative communication in the digital realm is parametrized in the conditions of global quarantine restrictions; the methodological framework of modeling of innovative communication in the field of obtaining new knowledge in the digital environment in the ontological, linguistic and cognitive planes is introduced.

Key words: innovative verbal communication, digital realm, thesaurus of digital communication, modeling, globalized languages.

*Мельникович Г. Г.,**старший викладач кафедри суспільно-гуманітарної освіти
Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СЛОВЕСНОГО ПОРТРЕТА В ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ

Анотація. Висвітлено проблему особливостей застосування словесного портрета для створення художнього образу. Наголошується, що словесний портрет персонажа відіграє важливу роль у художньому творі. Тому цілеспрямоване й ефективне застосування мовних засобів для передачі зовнішності персонажа сприяють точному розумінню ідеї твору і стилю автора.

Вивчення експресивного, емоційного, оцінного потенціалу мовних маркерів пояснює лінгвістичну природу словесного портрета і його концептуальну значущість. Визначальна особливість портрета у художній літературі як одного із засобів конкретизації художньої розповіді, індивідуалізації героя.

Портрет у літературному творі – це вид художнього опису, в якому зображується зовнішній вигляд персонажа з тих сторін, які найбільш яскраво представляють його в авторському баченні. Портрет є одним із найважливіших засобів характеристики літературного героя. Термін «портрет» визначається як один із трьох видів композиційно-мовленнєвої форми «опис», предметом зображення в якому виступає персонаж, його зовнішній вигляд, манера поведінки, мовної в тому числі, психоемоційні реакції на навколишній світ.

Дослідження структурно-позиційних типів композиційно-мовленнєвої форм «портретний опис» зосереджено на розгляді текстових стиків між портретом та іншим видом композиційно-мовленнєвої форми або іншим типом викладу (діалогом, невласно-прямою мовою). Композиційно-мовленнєві форми як певні схеми повторюваних формально-структурних ознак не створені художньою літературою, вони вироблені у практиці мовного спілкування і застосовуються в текстах різних функціональних стилів.

Наголошено, що портрет персонажу є суттєвим елементом всієї образотворчої системи художнього твору не тому, що в ньому взаємодіють різноманітні аспекти зовнішнього вираження, а тому, що ця взаємодія забезпечує головне завдання – виявлення сутнього в тому чи іншому літературному образі через зовнішні моменти. Тобто портрет персонажа як зовнішня характеристика дійових осіб глибоко і наочно відображає особливості внутрішнього світу людини, її характеристику, її соціальні зв'язки. Зазначено, що поряд із зовнішньою схожістю у внутрішніх характеристиках героя художнього твору має відобразитися його духовна зацікавленість, соціальний стан, типові риси тієї епохи, в якій він жив.

Ключові слова: словесний портрет, художній твір, лексико-семантичні групи, портретний опис, композиційно-мовленнєві форми, вид художнього опису, портретистика.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Актуальність теми зумовлена такими факторами: 1) вагомістю портретизації у структурі художнього твору; 2) необ-

хідністю визначення функціонального навантаження портрету персонажу для художнього твору; 3) значущістю мовознавчого аналізу особливостей застосування словесного портрету у художньому творі; 4) незначною кількістю досліджень, у яких аналізуються згадані мовно-лексичні особливості.

Сучасна лінгвістика дає змогу глибшого обґрунтування сутності і специфіки художньої портретистики. Однак така вагома мовознавча проблема особливостей застосування словесного портрету в художньому творі ще не набула достатнього наукового вивчення. Вивчення творчого доробку письменників у цій царині є необхідним у теоретичному і практичному контекстах. Адже за умови творчого застосування багатого спектру засобів словесної портретистики в художньому творі здійснюється органічне поєднання композиційно-словесних форм і типів мовлення із формами загальнонаціональної мови, що додає йому нової якісної питомої вагомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із цієї теми, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема застосування словесно-художнього портрета, його ролі у структурі художнього твору повсякчас була у фокусі наукового інтересу багатьох учених. Значна кількість наукових робіт лінгвістів і літературознавців присвячена проблемі створення художнього образу. Зважаючи на широкий обсяг згаданої проблематики, дослідники вирізняють різні типи портрета, класифікації портретних описів, інші аспекти. Зокрема, науковці розглядають питання портретних характеристик у процесі створення художнього образу (Б. Галанов, Г. Сириця), лінгвістичні характеристики портрета (Є. Гончарова, В. Жирмунський, О. Мальцева), проблему типологізації портретного опису (О. Белецький, О. Беспалов, Н. Родіонова, К. Сизова). Ціла низка вчених у минулі десятиліття займалася дослідженнями портретних характеристик з урахуванням структури та лексичного наповнення портретів героїв. Одним із важливих завдань у цьому аспекті є типологія портретів.

Зокрема, науковець І. Бикова [1], досліджуючи численність і різноманітність портретних характеристик у художній прозі А.П. Чехова, створила доцільну, на нашу думку, типологію словесного живопису письменника з урахуванням таких підстав: кількості описуваних осіб; співвідношення внутрішніх якостей із зовнішніми рисами персонажа; повноти опису; структури [1, с. 11].

Так, під кутом зору кількості персонажів, описуваних відповідно до традиції у прозі А.П. Чехова, автор вирізняє такі типи портретів:

- а) одиничний портрет, що представляє зовнішність одного персонажа;
- б) здвоєний портрет, у якому дається опис двох персонажів;

в) груповий портрет, що передає зовнішність трьох і більше персонажів.

Здвосні портрети А.П. Чехов будує, використовуючи, як правило, протиставлення. У груповому ж портреті поряд із прийомом протиставлення широко застосовується прийом опису персонажів за подібністю [1, с. 12].

Значний інтерес для нас становить і те, що метою портретного опису зазвичай є конструювання образу, де окремі риси вказують на суттєві характеристики. «Портрет виступає одним із засобів персонажа, до портрета включаються відомості про його зачіску, одягу, манери, аксесуари, тобто про те, що відображає смаки, пристрасті, звички – індивідуальність героя. Портрет, на відміну від пейзажу, визначає соціальну приналежність персонажа і входить до темпорального континууму тексту, бо в костюмі знаходить своє відображення і епоха, і пора року, і час доби» [1, с. 13].

Отже, вищевикладене дає змогу констатувати, що словесний портретний опис у художньому творі передбачає такі особливі компоненти, як: 1) зображення зовнішності: обличчя, волосся, статури тощо; 2) опис міміки, голосу й динаміки дихання, пантоміміки і манер; 3) опис одягу та аксесуарів.

В означеному контексті мовознавиця О. Мальцева [2], вивчаючи проблеми лексики словесного портрета, стверджує, що найбільш активними частинами мови, що формують поле зовнішності людини, є іменники, прикметники, дієслова і прислівники. Авторка виокремлює особливу роль прикметника у побудові словесного портрета. На спеціальну увагу, на думку дослідниці, заслуговують прикметники зі значенням кольору [2, с. 44].

З огляду на все вищенаведене, ще раз наголосимо, що суголосність науковців у тому, що вибір письменником лексики завжди значущий, на нашу думку, зумовлена такими двома особливостями. По-перше, тому що словесна характеристика у портреті героя художнього твору таких ознак, як зовнішність, одяг і манера триматися, може додати безліч відтінків колоритності персонажа, його характеру. По-друге, вибрана письменником лексика допоможе читачеві правильно інтерпретувати образ, усвідомивши оцінку, що дається письменником персонажу.

Формування мети статті. Метою статті є теоретичний аналіз проблеми особливостей застосування словесного портрета в художньому творі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Портрет (французькою мовою означає «зображувати») – зображення зовнішності героя (рис обличчя, фігури, міміки, жестів, одягу) як один із засобів його характеристики [3].

Під поняттям «літературний портрет» традиційно розуміється зображення в художньому творі всієї зовнішності людини, що включає і статуру, і одяг, і манеру поведінки, і жестикуляцію, і міміку. Тому, створюючи образ-персонаж, багато письменників описують його зовнішність. Роблять вони це по-різному: одні детально зображують портрет героя в одному місці; інші в різних місцях твору відзначають окремі елементи портрета персонажа, в результаті чого читач врешті-решт отримує чітке уявлення про зовнішність цього персонажа [4].

На наш погляд, словесний портрет як системно-структурне утворення і як елемент образної системи художнього твору підпорядковується завданням не лише відображення зовнішності героя з метою його ідентифікації й характеристики, а й передачі

авторського ставлення до героя. Відповідно до індивідуальної авторської манери художника, жанру твору, інших аспектів письменник, описуючи зовнішність дійової особи, прагне виокремити такі деталі, що дають змогу читачеві скласти чітке уявлення не лише про зовнішню, а й про внутрішню сутність образу героя. Тим самим в уяві читача створюється живий образ і виявляються найістотніші риси характеру персонажа художнього твору.

Означена особливість застосування словесного портрета постає як характерологічно визначальна у художньому творі. За зовнішніми рисами читач може із деякою мірою ймовірності скласти власне судження про характер героя і спрямованість його вчинків. При цьому одним із вагомих аспектів є також і те, що словесний портрет образу героя у художньому творі має супроводжуватися авторським баченням письменника, у якому відображається зв'язок портрета і характеру персонажа.

У вищезначеному контексті наголосимо, що на сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки набуває особливого значення вивчення таких двох аспектів застосування портрета, як: засоби його створення, використовувані автором, і механізми їх застосування в художньому творі. Такий підхід властивий багатьом дослідникам цієї проблеми.

Зокрема, дослідниця О. Ахманова під мовною характеристикою персонажа художнього твору розуміє підбір слів, виразів та зворотів, які виступають засобом художнього зображення дійових осіб [4].

Аналогічну думку знаходимо й у працях науковця І. Кочана [5]. Автор цілком слушно, на наш погляд, наголошує, що в одних випадках для зображення героя застосовуються слова і синтаксичні конструкції книжкової мови, в інших – необроблений синтаксис тощо, а також улюблені «слівця» і мовні звороти, пристрасть до яких характеризує літературного персонажа з тієї чи іншої сторони (загальнокультурної, соціальної, професійної тощо) [5, с. 7].

Отже, образ героя художнього твору складається з безлічі факторів, таких як: характер, зовнішність, професія, захоплення, коло знайомств, ставлення до себе й оточення. Особливістю застосування словесного портрета в художньому творі постає мовлення персонажа, яке повною мірою розкриває і його внутрішній світ, і спосіб життя.

Адже відомо, що характер людини проявляється насамперед у її мовленні. Мову художнього твору відрізняє її типовий характер. Кожен письменник намагається через мовлення героїв художнього твору висвітлити їхню індивідуальну колоритність і самобутність. На цьому акцентує увагу й науковець І. Кочан [5], стверджуючи, що вчинки і дії є найважливішими показниками характеру персонажа, його світогляду, всього духовного світу. Саме за вчинками персонажів постає характер, що яскраво проявляється у скрутних життєвих ситуаціях. Та й для характеристики повсякденної поведінки письменник застосовує усі можливості для словесної портретизації героїв художнього твору [5, с. 7].

Отже, мовлення персонажа завжди постає маркером його походження, соціального статусу, відображає його характер, думки, переживання, а також ставлення до описуваних подій. З іншого боку, мовна характеристика дає змогу побачити ставлення автора до героя [6].

Нині вирізняються два підходи до вивчення мовних характеристик персонажів художніх творів: літературознавчий

і лінгвістичний. За першого підходу мова героя цікава як засіб для розкриття його особистості.

Так, дослідниця М. Чижевська [6] розробила літературознавчий метод вивчення мовного портрета на основі таких особливостей, як:

1. Соціолінгвістична зумовленість, яка послуговується головним постулатом про те, що мова персонажа завжди соціально зумовлена, вербально чи через манеру мовлення, вимови, акценту, передає його соціальний статус, вік, освіту.

2. Тематичний зміст полягає у відображенні кола ідей і інтересів персонажа, його світогляду, що визначає вибір лексики і способи синтаксичних побудов.

3. Наявність здатності чи нездатності героя залежно від ситуації спілкування користуватися двома різновидами однієї і тієї ж мови [6, с. 33].

У центрі уваги лінгвістичного підходу до аналізу мовлення персонажа перебуває відповідність мовної характеристики героя реальним формам існування мови, принцип відбору і комбінування мовних засобів автором твору для створення певного образу.

У статті ми спираємося на літературознавчий підхід до вивчення мовних характеристик персонажа. Мова персонажа може бути представлена діалогічною чи прямою мовою (репліки і висловлювання в діалогах) або внутрішньою (думки і роздуми). Пряма мова, з одного боку, сприяє типізації особливостей мовного портрета персонажа, з іншого – спрямована на індивідуалізацію його мовного портрета. Внутрішня мова, як правило, представлена у вигляді внутрішнього монологу.

Людина у художньому творі є центральним об'єктом зображення, а всі описувані в тексті ситуації є засобом її всебічної характеристики. У художніх творах портрет не тільки стає одним із найвиразніших елементів у структурі художнього образу, але й нерідко ототожнюється в нашому уявленні з художнім образом.

Тому чіткої межі між художнім образом і портретом персонажа не існує, оскільки хороший портретист «ніколи не задовольняється рабським копіюванням зовнішності. У рисах обличчя, костюмі, манерах художник свідомо чи несвідомо відображає соціальні зв'язки своєї епохи» [6].

Таким чином, портрет – зовнішня характеристика дійових осіб, що є однією із граней художнього образу; він нерозривно пов'язаний з усією системою художнього мислення письменника. Ставлення автора до дійової особи як до відповідної у своїх проявах єдності робить портрет стійким і цілісним. Це дає нам можливість припустити, що той чи інший портретний фрагмент має не випадковий характер, він слугує цілям створення закінченого художнього образу. В описі зовнішності героя відображається мислення письменника, його позиція щодо описуваного героя.

До особливостей словесного портрета можна віднести також і те, що він ніколи не буває вичерпним. Портрет може бути коротким і докладним. Іноді для створення портрета дійової особи достатньо одного порівняння, одного епітета, тільки цей один епітет повинен бути правильним, яскравим і значним.

Портрет героя може передавати моменти поступового росту людини через зовнішню вираженість образів молодості, зрілості чи старості, може охоплювати ціле людське життя з усіма його змінами.

У кожного талановитого письменника є своя манера зображення портретів героїв. Портрет залежить не тільки

від авторської манери, а й від середовища, яке зображує письменник, тобто вказує на соціальну приналежність персонажа. Портрет допомагає розкрити інтелектуальні можливості, моральні якості, психологічний стан персонажа [7]. Портрет як засіб створення образу персонажа присутній не в кожному творі. Але навіть окрема портретна деталь допомагає створити образ.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у цьому науковому напрямі. Таким чином, портрет героя є суттєвим елементом всієї зображувальної системи художнього твору не тому, що в ньому взаємодіють різні аспекти зовнішньої виразності, а тому, що ця взаємодія забезпечує головне завдання – виявлення суттєвих моментів в тому чи іншому літературному образі через зовнішні моменти. Портрет героя як зовнішня характеристика дійових осіб глибоко і наочно відображає особливості внутрішнього світу людини, її характер, соціальні зв'язки.

Залежно від авторської цільової настанови структура словесного портрета в художньому творі може бути концентрованою і деконцентрованою.

Конструктивною особливістю словесного портрета є те, що він може бути реалізований за допомогою різних мовних одиниць, таких як: слово, словосполучення, речення.

Портрет героя в художньому творі відбиває не тільки логіку самого героя, але й авторське ставлення до нього, він має особливості, такі як: цілісність, експресивність, самодостатність, асоціативність, конкретність, наочність, метафоричність, максимальна ємність і багатозначність, типові значення.

Словесний портрет – це елемент структури художнього твору, частина його образної системи, яка вирішує завдання всебічного розкриття образу літературного героя, а інколи – ідейного замислу твору загалом. Особливість портретів сучасних романів також проявляється у запозиченні деяких прийомів з інших видів мистецької діяльності, наприклад із кінематографії, що надає опису об'ємність, наочність і динамічність.

Перспективними аспектами подальших досліджень цієї проблеми є аналіз смислової цілісності портрета героя, засобів його зображення, композиційних особливостей портретного опису.

Література:

1. Бикова І.А. Портрет у прозі А.П. Чехова /Лінгвістичний аналіз. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних вишів. Харків, 1997. С. 12–21.
2. Мальцева О.А. Лингвистические особенности словесного художественного портрета в современном английском романе // дис. канд. филол. наук. Л.: 1986. 56 с.
3. Словник тропів і стилістичних фігур / автор-укладач В.Ф. Святовец. К.: ВЦ «Академія», 2011. 176 с.
4. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. URL: <https://www.twirpx.com/file>
5. Кочан І.М. Лінгвістичний аналіз тексту: Навч. посібн. Київ: Знання, 2008. 423 с.
6. Чижевская М.И. Язык, речь и речевая характеристика (Вопросы изучения речи персонажа). М.: Изд-во МГУ, 1986. 71 с.
7. Бохун Н.В. Методика лінгвістичного аналізу портретних описів // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: зб. наук. праць / Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. К.: 2015. Вип. 27. С. 21–22.

Melnikovich G. Features of the use of verbal portrait in a work of art

Summary. The problem of peculiarities of using verbal portrait to create an artistic image is highlighted. The main common language functions of the verbal portrait in the work of art are the functions of identification (recognition) and characterization of the protagonists.

Portrait description is combined with other compositional elements of the literary text, resulting in the convergence of two language forms – story and description. The movements of the character, his gestures, facial expressions play an extremely important role and in most cases are mentioned quite often, so in modern research, even when considering a predominantly static portrait, it becomes necessary to periodically refer to the dynamic portrait.

The principles of portraiture, semantic richness of components and completeness of the description are directly dependent on the place of a particular character in the work, and are determined by the individual style of the author, his verbal and artistic setting in the work and genre affiliation of the text.

The portrait of a character is an essential element of the whole visual system of a work of art, not because it interacts with various aspects of external expression, but because this interaction provides the main task – the task of discovering the essence of a literary image through external moments. can perform a variety of functions: descriptive, aesthetic, characterological and evaluative.

Thus, in the analysis of the use of linguistic means of expression used in the description of the characters of the stories One of the most important points in the linguistic characteristics of the literary hero is the fixation of the most striking elements. Accordingly, the description of all levels of language is not mandatory, but the main characteristic is the characteristics of language features and language behavior.

When describing the speech portrait of a literary character, attention should be paid to commenting on remarks by both the author and the character, as well as features of language units of different levels, features of language behavior and linguistic and cultural features.

Key words: verbal portrait, work of art, lexical-semantic groups, portrait description, compositional-speech forms, type of artistic description, portraistics.

*Овсянко О. Л.,**кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри германської філології
Сумського державного університету**Зінченко А. В.,**кандидат філологічних наук,
асистент кафедри германської філології
Сумського державного університету**Золотова С. Г.,**старший викладач кафедри іноземних мов
Сумського державного університету*

ЛІНГВІСТИЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ АНГЛОМОВНИХ ПРИСЛІВ'ІВ У СВІТЛІ СИНЕРГЕТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ

Анотація. У статті комплексно вивчаються структурно-семантичні модифікації англійських прислів'їв на матеріалах фразеологічних джерел, фрагментів художнього та публіцистичного дискурсів. Дослідження має міждисциплінарний характер, поєднуючи вивчення матеріалів лінгвістики та лінгвосинергетики, що є методологічною основою сучасної парадигми наукових розвідок для складних нерівноважних відкритих систем. У роботі описано дослідження поверхневої та глибинної структур англійських прислів'їв, аналіз структурних змін та семантичних девіацій у їх модифікованих варіантах. Виокремлено найхарактерніші типи трансформацій прислів'їв, верифіковано їх частотність. Серед структурних змін найтиповішою виявилася зміна на розширення складу прислів'я завдяки розгортанню. Найбільш частотною семантичною зміною у прислів'ях виявилася апеляція до власної назви. У дослідженні розкрито основні поняття та концепції синергетики, такі як: відкритість системи, її нелінійність, нерівноважність, точки біфуркації, атрактор, репелер. Екстраполяція ідей та принципів лінгвосинергетичного підходу дала змогу встановити, що прислів'я є складною відкритою динамічною системою, здатною до модифікацій у різних дискурсах. Сконструйована лінгвосинергетична модель еволюції та самоорганізації англійських прислів'їв підтвердила гіпотезу про їх тяжіння до динамічних процесів та дієвість атракторів і репелерів у плані їх розвитку. Продемонстровано динаміку поверхневої та глибинної структур, тема-релевантну членованість прислів'їв. Встановлено, що канонізовані прислів'я, виявлені в англійському публіцистичному та художньому дискурсах, тяжіють до різних варіантів розгалуженого розвитку. Відхилення, розгалуження у процесі еволюції прислів'їв, перехід від початкової форми до модифікованої акумулюються в точках біфуркації, де відбувається вибір одного з можливих шляхів їх розвитку. Дослідження виконано в межах аналізу вживання номінацій Good – Evil у модифікованих англійських прислів'ях у художньому та публіцистичному дискурсах. Виявлено істотне превалювання позитивної оцінки досліджених дихотомій (86%) над негативною (14%).

Ключові слова: англійські прислів'я, дискурс, еволюція, модифікація, лінгвосинергетика, атрактор, репелер.

Постановка проблеми. Прислів'я, хоча й належать до сталого пласту мови, все одно набувають змін форми та ситуацій уживання, через що постають об'єктом дослідження цілої низки галузей науки. Так, у руслі синергетичних досліджень прислів'я визначаються як складноорганізовані синергетичні системи, а їх ситуаційними девіаціями постають нові тексти, жанри, дискурси. Оскільки з часом прислів'я набувають змін та вживаються на позначення інших ситуацій, їх призначення у модифікованому образі також змінюється. Аналогічно до термінів, які змінюють свої пареміологічні позиції та розширюють семантичну навантаженість, прислів'я також набувають нових форм, ознак та контекстів уживання, а тому потребують ґрунтовного вивчення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Лінгвосинергетичний напрям активно розробляється такими вітчизняними науковцями, як: Т.В. Домброван, С.М. Єнікєєва, Л.С. Піхтовнікова, О.О. Семенець, Н.В. Таценко. Зокрема, вчені досліджують зміни англійської мови з позиції синергетики (Т.І. Домброван), систему словотвору сучасної англійської мови (С.М. Єнікєєва), дискурс байки у синергетичному аспекті (Л.С. Піхтовнікова), різні аспекти організації поетичного дискурсу (О.О. Семенець), лінгвокогнітивні особливості емпатії як багатовимірною синергетичного концепту (Н.В. Таценко).

Дослідження еволюцій, модифікації англійських прислів'їв у художньому та публіцистичному дискурсах із синергетичного погляду не потрапляли до фокусу уваги науковців. Розгляд цієї проблематики уможливило розроблення сучасного підходу щодо дослідження модифікованих англійських прислів'їв.

Актуальність пропонованого дослідження зумовлена низкою факторів: важливою роллю англійських прислів'їв, які є відображенням культурного життя відповідної національної спільноти; відсутністю фундаментальних праць із використанням понять та інструментарію лінгвосинергетики як методологічної основи сучасної парадигми наукових досліджень, що вивчає складні нерівноважні відкриті системи, якими і є прислів'я.

Об'єктом дослідження є англійські прислів'я, а предметом – особливості їх структурно-семантичних модифікацій.

Матеріалом дослідження слугує корпус англійських прислів'їв, дібраних із фразеологічних словників, художнього та публіцистичного дискурсу. Мета роботи полягає в розгляді структурно-семантичних модифікацій прислів'їв у лінгво-синергетичному вимірі. Завдання наукової розвідки полягає у встановленні еволюційних змін англійських прислів'їв, визначенні основних лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників цих змін, осмисленні характеру дії атракторів та репелерів у процесі їхнього розвитку.

Нині екстраполяція ідей та принципів лінгво-синергетики до дослідження мовних змін вважається найбільш універсальним способом їх вивчення. Ключова відмінність синергетичної парадигми полягає в тому, що об'єкти дослідження розглядаються не як статичні, а в постійній динаміці, в їх детермінованості з іншими системами зовнішнього середовища, зі збереженням самого об'єкта шляхом самоорганізації та послаблення деструктивних зв'язків. Міждисциплінарний підхід до вивчення динамічної природи англійських прислів'їв об'єктивував застосування лінгво-синергетичного підходу для встановлення основних тенденцій еволюції, визначення механізмів модифікацій прислів'їв.

Виклад основного матеріалу. Прислів'я – це найкоротші фольклорні нелітературні твори, які верифікуються їх формою та змістом; це безфабульні тексти, без заголовку, без імені автора, без згадки про адресата. Іntenція цих текстів полягає в настановах, побажаннях, рекомендаціях адресату стосовно норм соціалізації його поведінки. Ущільнення, компресія, пропуски, субституція є валідними прийомами подачі прислів'їв як семіотичних знаків. Серед останніх виокремлюються номінативні та комунікативні одиниці [1, с. 180].

На нашу думку, прислів'я – це комунікативні автономні одиниці, які мають форму невеликого тематичного тексту, що не містить заголовка, є конденсацією спостереження та в яких домінує синкретична (інформативно-впливова) функція. Прислів'я характеризуються давністю походження, належністю до різних типів дискурсу, специфікою їх поверхневої та глибинної структур [2, с. 62].

Прислів'я є відкритою системою, вилучення, додавання чи заміна слів приводить до появи нових форм. Інформативно-когнітивний аспект прислів'їв полягає у процесах їх самоорганізації та саморегуляції, що репрезентуються корпусом атракторів і репелерів. Завдяки структурній і семантичній варіативності прислів'я легко адаптуються до потреб комунікативної системи.

Згідно з дослідженнями Л.С. Піхтовнікової, єдність атракторів та репелерів є концептуальною метафорою цілей та обмежень того чи іншого дискурсу [3].

Прислів'я мають форму та наповнення, що відповідають атракторам тексту. Атрактори вербалізовані в базових ознаках прислів'їв, їх критеріях: художній представленості (образності, експресивності), влучності, чіткості, загальній значущості, інформативній щільності тощо. Головне завдання атракторів полягає у створенні для прислів'їв зони тяжіння до нового рівноважного стану; атрактори націлені на акумуляцію, відбір необхідної інформації. Реалізація цілей системи керується саме змістом атракторів. У зонах репелерів простежуються структурно-семантичні зміни прислів'їв, їх контролюють характерні ознаки цих комунікативних одиниць (малий обсяг, уживання в розмовно-побутовій лексиці, стис-

лість, лаконічність тощо). Для досягнення нової цілі, нової рівноваги, до якої спрямовує систему атрактор, ця система, включаючи її інтелектуальний елемент – автора прислів'я, змушена використовувати єдиний можливий свій параметр (або групу параметрів), який відносно рухливий, здатний до змін та мало залежить від вимог репелера, не суперечить цілям системи, тобто узгоджений з атрактором, – це параметр порядку системи, що самоорганізується.

Параметри порядку вирізняються кількісними та якісними ознаками; під їх впливом відбувається перехід до нової рівноваги системи. У межах нашого дослідження це поява модифікованих прислів'їв. Усвідомлення дії атракторів та репелерів забезпечує розпізнавання самодобудови та самоконтролю прислів'їв як складних синергетичних систем. Їх суперечність – основний двигун самоорганізації цієї відкритої динамічної системи.

Аналіз корпусу прикладів щодо виявлення параметрів порядку системи, що самоорганізується (модифікованих англійських прислів'їв у художньому і публіцистичному дискурсах), став окремим фрагментом виконаної роботи. За результатами проведеного дослідження встановлено дві групи змін та взаємопов'язаних із ними параметрів системи – структурні та семантичні. Серед структурних змін найхарактернішою виявилася зміна на розширення складу прислів'я розгортанням. Семантичні зміни характеризуються доповненням прислів'їв новим змістом відповідно до сучасних реалій. Найбільш частотною семантичною зміною у прислів'ях стала апеляція до власної назви. Тому цю зміну вважаємо параметром порядку зазначеної групи.

Розглянемо приклад трансформації традиційного прислів'я: *Good men are hard to find* → *Good friends are hard to find – and even harder to keep* [4]. Наведений фрагмент характеризується заміною лексичних одиниць *men* → *friends*, що виступає уточнювальним елементом. Автор статті застосовує такий тип модифікації, як розгортання, вводячи зворот *and even harder to keep*, що інтенсифікує зміст утвореного варіанта, роблячи акцент на ідеї прислів'я. Зазначений приклад характеризується трансформацією прислів'я розгортанням із залученням нових лексичних одиниць.

Розглянемо такий приклад: *Love is blind* → *Rihanna on Chris Brown: Love is blind* [4]. Фіксуємо розширення складу прислів'я розгортанням. Щодо семантичних змін можемо зазначити такі, як: вживання розділових знаків, що конкретизують смисл висловлювання, апеляція до власної назви, модернізація метазнаків прислів'я. Розглянутий корпус ілюстративного матеріалу свідчить про те, що параметр на розширення прислів'я з додаванням лексичних одиниць чи їх груп є досить рухливим та уживаним. Це дає підстави вважати його параметром порядку в модифікованих англійських прислів'ях.

Опрацювання джерельної бази засвідчує, що традиційні прислів'я, вживані в англійському публіцистичному та художньому дискурсах, тяжіють до різних варіантів розгалуженого розвитку (декількох варіантів модифікацій). Відхилення, розгалуження у процесі еволюції прислів'їв, перехід від початкової форми до модифікованої акумулюються в точках біфуркації, де відбувається вибір одного з можливих шляхів їх розвитку.

Наведемо приклад еволюції традиційного прислів'я з газетного тексту (рис. 1) [4; 5]. Канонізоване прислів'я *Live and learn* модифікувалося таким чином:

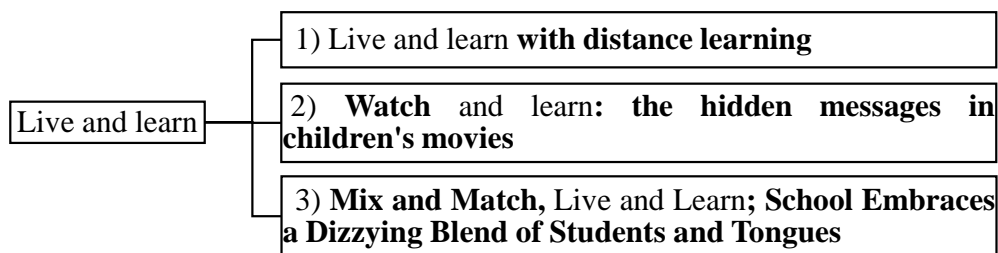

Рис. 1. Схема модифікації традиційного прислів'я

У першому прикладі простежується розширення структури прислів'я шляхом розгортання, модернізуються та уточнюються метазнаки. Другий приклад характеризується лексичною заміною першого слова *live* → *watch*, а також розгортанням структурної форми прислів'я додаванням смислової групи. Зазначений приклад виступає заголовком у статті, що демонструє інтенцію автора, щоби привернути увагу реципієнтів із першого погляду на текст. Третє модернізоване прислів'я визначається продовженням структурної форми завдяки вставці (*Mix and Match*) на початку речення, а потім відбувається розгортання ситуативного блоку (*School Embraces a Dizzying Blend of Students and Tongues*), що підтверджує завершену рамкову конструкцію.

Комплексний аналіз модифікацій прислів'їв в англомовних дискурсах, встановлення основних чинників змін надав можливість сконструювати модель їх розвитку (рис. 2). Наведена модель демонструє, як у процесі еволюції традиційні прислів'я переходять до нової модифікованої форми.

Як видно з рисунка, атрактор спрямовує прислів'я до нової цілі, використовуючи параметр (чи групу параметрів) розвитку. Він є відносно рухливим, доступним до змін, мало залежить від вимог реперера і не суперечить цілям системи. Також цей параметр узгоджується з атрактором – це параметр порядку (ПП) системи, що самоорганізується.

У процесі нашого дослідження встановлено, що поверхнева та глибинна структури у прислів'ях перебувають у взаємному зв'язку. Ознаками поверхневої структури прислів'їв є типи/підтипи речень, кількість блоків, частиномовне представлення ключових слів, парадигматичні групи (синоніми, антоніми, омоніми). Виникнення нових модифікованих варіантів прислів'їв об'єктивуються поверхневою структурою, що корелює із глибинною (підтекстовою інформацією та прагматичними настановами). Глибинна структура прислів'їв відзначається наявністю двох блоків – тематичного і рематичного. Тематичний блок пов'язаний із тематикою, тоді як рематичний – із прагматичною метою автора вплинути на читача, спрямування його в авторському режимі бачення референта. Можемо резюмувати, що у прислів'ях виокремлюється тема, що слугує вихідним пунктом, базою для передачі ядра висловлювання – реми [2, с. 129].

У результаті дослідження встановлено, що головними темами англомовних прислів'їв у художніх текстах є совість, доброта, впевненість, щирість, розум, терпіння. У публіцистичі прислів'я найчастіше трапляються в економічних, політичних, спортивних, творчих рубриках.

Вищезазначене положення можна підтвердити такими прикладами: *Never is a long time* → *A week is a long time in politics – and this one may take a long time to fix* [4]; *Make hay while the sun shines* → *Time to make hay while sun shines on the markets* [4].

Спираючись на наведену модель розвитку прислів'їв (рис. 2), можемо сформулювати такі висновки: досить часто модифіковані прислів'я оформлені як прості речення (60%), рідше – як складні (38%), зовсім рідко – як еліптичні (2%). Зазвичай модифіковані прислів'я складаються із двох блоків, хоча в публіцистичному дискурсі є й одноблокові: *Honesty is the best policy* → *Is honesty the best policy?* [4]; *Where there's a will, there's a way* → *Where there's a Will Smith there's a way to a sequel* [4]; *Paddle your own canoe* → *Paddle your canoe of Love* [6, с. 92].

Наведені приклади позначені розширенням структури прислів'я, доповненням її смисловою групою чи лексичними одиницями, зміною граматичної форми, введенням заперечення чи протиставлення, субституцією розповідних речень на питальні чи окличні. Модифікації прислів'їв детермінуються модернізацією метазнаків прислів'я, розширенням структури, запровадженням протиставлення, уточненням хронотопу, конкретизацією ситуації, вживанням розділових знаків для конкретизації семантики.

Тематична спрямованість прислів'їв здебільшого спрямована на огляд життя суспільства, висвітлення моральних понять, національний погляд на речі, добро та зло. Протилежні явища, як-от *життя – смерть, любов – ненависть, дружба – ворожнеча, добро – зло*, є маркерами прислів'їв.

У нашій роботі розглянуто вживання протилежних понять *Good – Evil* англомовних прислів'їв. Встановлено домінуючі та периферійні слова до ядерних лексем *Good – Evil*. Базуючись на проведеному аналізі з ідентифікації канонізованих та модифікованих прислів'їв у художньому та публіцистичному дискурсах, одержано частотні показники щодо актуалізації оцінних компонентів *Good – Evil*. Кількісні підрахунки аналізованих лексем продемонстрували значне домінування позитивної оцінки (86%). Представленість негативно забарвленої лексики значно нижча (14%) в межах корпусу аналізованих прислів'їв.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує відкритість паремійної системи англійської мови та здатність прислів'їв до модифікацій. Реконструкція пареміологічних одиниць у різних дискурсах вказує на перехід прислів'я з мови у мовлення. Трансформації прислів'їв спричинені прагненням авторів здійснити вплив на читачів, а саме: привернути його увагу, створити стилістичний ефект для підвищення експресивності, емоційності, індивідуально-авторського стилю тощо. Створення трансформованих прислів'їв продиктоване прагненням урізноманітнити та осучаснити мовний матеріал, підлаштувати до викликів сьогодення. Динамічна нелінійна природа прислів'їв уможливує їх уживання в різних контекстах, при цьому створюються нові конотації, які деталізуються й уточнюються.

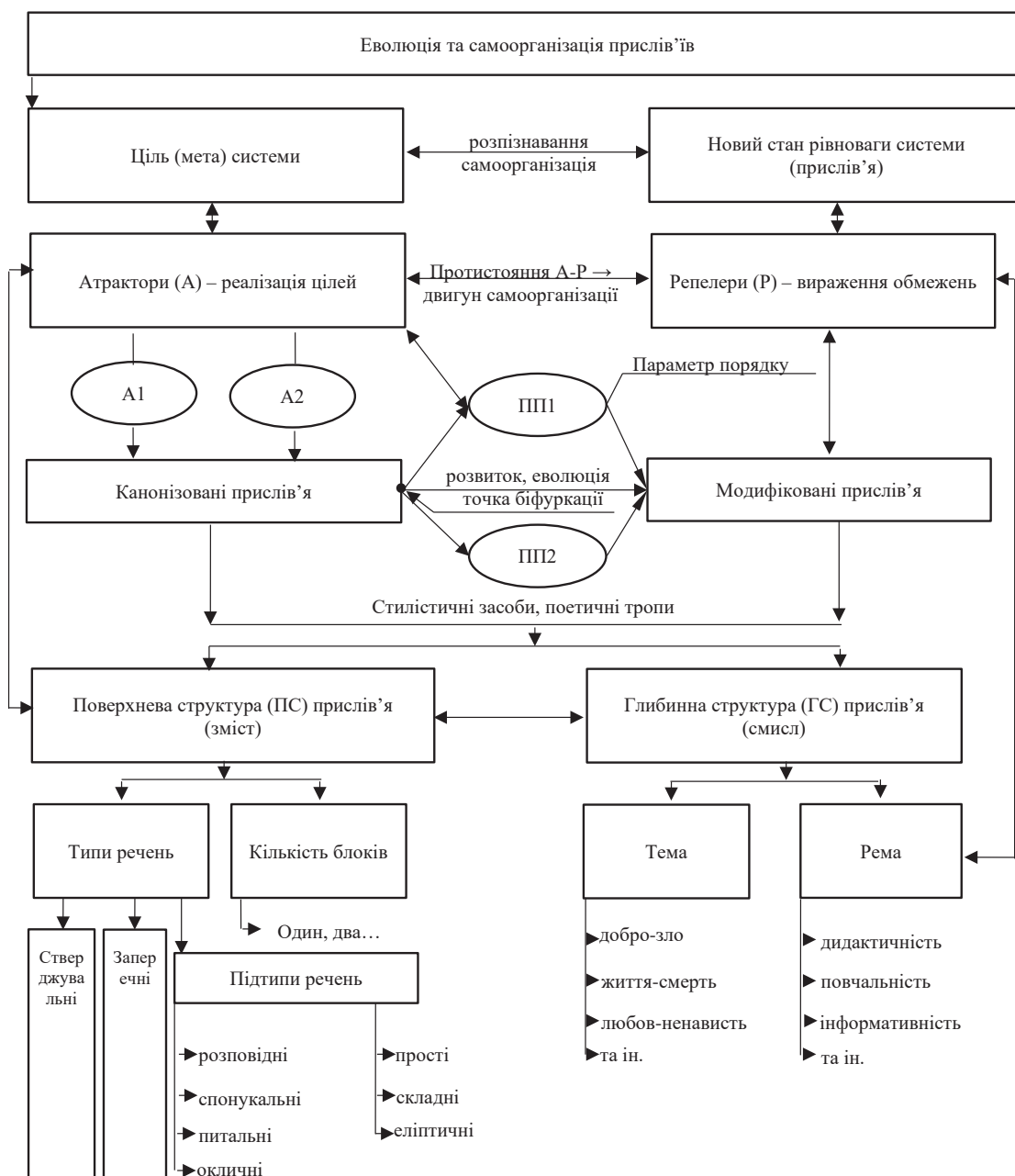

Рис. 2. Лінгвосинергетична модель розвитку англійських прислів'їв

Інтернет та ЗМІ відіграють важливу роль у процесі креативного використання мовних одиниць взагалі та прислів'їв зокрема. Завдяки ЗМІ повідомлення потрапляють до фокусу уваги читачів дуже оперативно, і здебільшого форма та зміст цих повідомлень спрямована на передачу нестандартного бачення, погляду, думки. Бажання авторів вживати народні вирази, сентенції, сталі фрази у трансформованому, креативному варіанті є не випадковим, а цілеспрямованим прагненням зробити мову яскравішою, виразною, надати особливого забарвлення.

Проведене дослідження окреслює чіткі вектори для подальших ґрунтовних наукових розвідок із релевантних питань. Зокрема, перспективним напрямом вбачаємо розгляд інших текстів малого жанру у процесі їхнього розвитку, реконструкції та самоорганізації.

Література:

1. Швачко С.О. Прислів'я англійського дискурсу: онто-гносеологічна синкрета. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»*. 2016. Вип. 84. С. 177–188.
2. Овсянко О.Л. Структурно-семантичні модифікації англійських прислів'їв у художньому та публіцистичному дискурсах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Суми ; Запоріжжя, 2017. 270 с.
3. Піхтовнікова Л.С., Доброван Т.І., Єнікєєва С.М., Семенець О.О. Лінгвосинергетика : підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів ; за заг. ред. проф. Л.С. Піхтовнікової. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2018. 296 с.
4. The Guardian. URL : <https://www.theguardian.com/international> (дата звернення: 12.12.2021).
5. The New York Times. URL : <https://www.nytimes.com/> (дата звернення: 12.12.2021).
6. Liking Werewere, Marjolijn De Jager. *The Amputated Memory: A Song-novel*. Feminist Press at CUNY, 2007. 445 p.

Ovsianko O., Zinchenko A., Zolotova S. Linguistic reconstruction of English proverbs from the standpoint of synergetic paradigm

Summary. This article presents the complex analysis of structural-semantic modifications of English proverbs, which were taken from phraseological sources and heterogeneous discourses (literary and journalistic). Special attention has been focused upon the notion of modification and typology of studied proverbs. The work is interdisciplinary and based on fundamental concepts of linguistics and linguosynergetics, which is the methodological pattern of the modern scientific paradigm of scientific research for complex open systems. The main content of the work is based on the study of the superficial and deep structures of English proverbs, the analysis of structural changes and semantic deviations in their modified variants. It was both distinguished and verified the frequency of the most typical types of proverb transformations. Among the structural changes, the most notable was an attempt to extend the structure of the proverb by adding new words or phrases. The most frequent semantic change in proverbs was appealing to one's name. The significant attention is focused upon such basic concepts and ideas of synergetics as open-

ness of the system, its nonlinearity, nonequilibrium, bifurcation points, attractor, repeller. Extrapolation of the ideas and principles of the linguosynergetic approach has made it possible to state that the proverb is a complex open dynamic system that has the ability to modify in different types of discourses. The constructed lingo-synergetic model of evolution and self-organization of English proverbs verifies the idea that they tend to dynamic processes. The influential factors of their development are the content of attractors and repellers. Proverbs as folklore units have their outer and inner structures that are considered as integrated syncretical constructions. The examples showed the dynamics of outer- and inner- structures and the theme-rheumatic division of proverbs. The study determined that traditional proverbs used in literary and journalistic discourses tend different variations. Deviations, divisions that occur in proverbs' evolution, the transition from initial to modified accumulate in bifurcation points. English modified proverbs in the opposition Good – Evil has been studied, and it has shown that proverbs reflecting positive meaning (86%) predominate over the negative (14%).

Key words: English proverb, discourse, evolution, modification, linguosynergetics, attractor, repeller.

Окулова Л. О.,

доцент кафедри «Філологія»

Одеського національного морського університету

ОГЛЯД ЛІНГВІСТИЧНИХ НАПРЯМІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню лінгвістично орієнтованих напрямів вивчення політичного дискурсу. Поняття «*політичний дискурс*» є дискусійним. Відсутність єдиного його визначення пояснюється розмаїттям критеріїв, на які спираються лінгвісти у спробі його дефініціювати. Тим не менше вчені, спираючись на лінгвопрагматичний критерій, визначають політичний дискурс як мовленнєве утворення, суб'єкт, адресат чи зміст яких стосується сфери політики. Головна мета політичного дискурсу – боротьба за владу. А оскільки ця боротьба реалізується за допомогою мови, остання є значущою ланкою між зовнішнім світом та людиною, її існування лінгвістичних досліджень у межах політичної науки є неминучим. Тому ретельне вивчення лінгвістичних напрямів дослідження політичного дискурсу є *актуальним* для наведеної праці. Аналіз лінгвістичної літератури показує, що існують такі лінгвістично орієнтовані підходи до вивчення політичного дискурсу, як: *критичний дискурс-аналіз*, *лінгвокогнітивний*, *описовий*, *кількісний підходи*, *інтен-аналіз*. **Критичний дискурс-аналіз** спрямований на вивчення лінгвальних засобів, за допомогою яких соціальна влада здійснює своє панування у суспільстві. **Лінгвокогнітивний аналіз** політичного дискурсу допомагає з'ясувати, як у лінгвістичних структурах проявляються знання людини про світ, а також політичні уявлення однієї людини, соціальної групи чи суспільства загалом. Когнітивна спрямованість цього підходу складається з метафоричного моделювання, лінгвоідеологічного аналізу, моделювання політичного процесу, операційного коду та когнітивного картування. У межах *описового методу* найповніше представлено риторичний підхід до вивчення політичного дискурсу, що зумовлено головною функцією політичного дискурсу – мовленнєвим впливом. **Кількісний підхід**, або **контент-аналіз**, передбачає дослідження політичного дискурсу шляхом аналізу великих корпусів текстів з використанням методів комп'ютерної обробки матеріалу, що дає змогу вченим встановити якісні характеристики політичної комунікації й виявити її семантичні особливості. **Інтен-аналіз** дає змогу виявити прихований підтекст у політичному дискурсі та експлікувати приховані наміри політиків, розкриваючи таким чином маніпулятивний потенціал політичного дискурсу. Розглянуті підходи до вивчення політичного дискурсу спрямовані на виявлення змістовного зв'язку між політикою та мовою, а також демонструють тенденцію до міждисциплінарного дослідження політичного дискурсу.

Ключові слова: інтен-аналіз, кількісний підхід, контент-аналіз, критичний дискурс-аналіз, лінгвокогнітивний аналіз, описовий метод, політичний дискурс.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На межі тисячоліть унаслідок розвитку та зростання ролі комунікативних

технологій, глобалізації комунікативного простору в суспільстві дослідження проблем комунікативного впливу на масову свідомість і свідомість особистості вийшли на передній план. Сферами, де постійно реалізується спрямований комунікативний вплив, можна вважати сферу ЗМІ, рекламу товарів і послуг і, безумовно, політику [1]. Механізм впливу на масову свідомість у політиці можливо простежити шляхом вивчення політичного дискурсу, що в останні десятиліття вибирається об'єктом численних досліджень як у лінгвістиці, так і в соціології, психології тощо. У наш час усе більшого значення набувають механізми політичного маніпулювання, тому мова, яка є безпосереднім «учасником» цього процесу, стає ще більш вагомим у політичному житті суспільства. Вивчення здатності політичного дискурсу переконувати і спонукати реципієнта до дій вважається найбільш актуальним серед сучасних дослідників. Адже таким чином політики здійснюють свою боротьбу за владу. Боротьба за владу є основною метою та рушійним мотивом політичної сфери спілкування. А оскільки ця боротьба реалізується за допомогою мови, остання є значущою ланкою між зовнішнім світом та людиною, її існування лінгвістичних досліджень у межах політичної науки є неминучим. Тому ретельне вивчення лінгвістичних напрямів дослідження політичного дискурсу є *актуальним* для цієї праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із цієї теми, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Теоретичну базу наведеного дослідження становлять праці українських (Ф.С. Бацевич, Т.М. Вашук, Т.Ю. Ковалевська, Н.В. Петлюченко, Л.Л. Славова тощо) та зарубіжних (О.В. Будаєв, М.В. Гаврилова, О.С. Іссерс, О.П. Чудінов, О.Й. Шейгал тощо) дослідників у галузі політичної комунікації. До актуальних проблем сучасної політичної лінгвістики належать розроблення та диференціація базової терміносистеми, висвітлення специфіки структурування і функціонування жанрових різновидів політичних текстів, з'ясування особливостей функціонування лексичних і граматичних засобів у політичному дискурсі тощо. Особлива увага приділяється вивченню політичного дискурсу як семіотичної системи. Кожен аспект дослідження політичної комунікації потребує відповідних підходів та методів вивчення, аналіз яких є важливим для проведення подальших лінгвістичних розвідок у царину політичного спілкування.

Формування мети статті. *Об'єктом* цього дослідження слугують лінгвістично орієнтовані напрями дослідження політичного дискурсу, *предметом* – завдання і методи різних лінгвістично орієнтованих напрямів вивчення політичного дискурсу.

Мета статті полягає у проведенні аналізу лінгвістично орієнтованих напрямів дослідження політичного дискурсу: *критичного*, *лінгвокогнітивного*, *описового*, *кількісного*, *інтен-аналізу*. Із поставленої мети витікають такі *завдання*:

- охарактеризувати поняття *політичний дискурс*;
- розглянути напрям критичного дискурс-аналізу;
- описати когнітивну спрямованість лінгвокогнітивного напрямку;
- окреслити методи описового напрямку дослідження політичного дискурсу;
- виявити сутність контент-аналізу (чи кількісного напрямку) політичного дискурсу;
- встановити сутність інтент-аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження із повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Проблема визначення політичного дискурсу в сучасній лінгвістиці є дискусійною через певні протиріччя й різні критерії, якими керуються вчені, намагаючись вивести єдину дефініцію.

Загалом у працях багатьох науковців політичний дискурс визначено як інституційний різновид дискурсивної діяльності людини [2; 3].

Як правило, політичний дискурс вивчається в межах політичної комунікації. У дослідженнях О.Й. Шейгал запропоновано широке розуміння політичної комунікації, яка охоплює мовленнєві утворення, суб'єкт, адресат чи зміст яких стосуються сфери політики [4, с. 12]. Всі елементи поля політики так чи інакше опосередковані дискурсом, відображені в дискурсі, реалізовані через дискурс: вони або становлять предмет спілкування, або виступають як елементи прагматичного аспекту, зокрема і прагматичних пресупозицій [там само, с. 24].

На думку Н.В. Кондратенко, політичний дискурс являє собою вияв політичної комунікації, який передбачає актуалізацію політичного тексту в комунікативному акті взаємодії політичного суб'єкта та об'єкта [5, с. 12].

Л.Л. Славова визначає політичний дискурс як сукупність усіх мовленнєвих актів і правил публічної політики, що функціонують згідно з наявними традиціями та перевірені досвідом [6, с. 67].

Проаналізувавши дефініції політичного дискурсу, можна стверджувати, що найголовнішим критерієм для його визначення є лінгвопрагматичний, відповідно до якого наголошується на інтенційності, специфіці мовленнєвих актів та жанрів політичної комунікації. Вивчення політичного дискурсу в межах політичної комунікації вбачається доцільним, тому неможливо не погодитися із твердженням О.Й. Шейгал, що головним критерієм для визначення саме політичної комунікації є її зміст та мета, які полягають у боротьбі за владу [4].

Отже, ми охарактеризували політичний дискурс, далі розглянемо лінгвістично орієнтовані підходи до вивчення політичного дискурсу.

Загалом підходи до вивчення будь-якого виду дискурсу можна охарактеризувати як комунікативні та когнітивно-орієнтовані, при цьому кожен із них має власні теоретичні та методологічні основи й об'єднує декілька парадигм та напрямів дослідження [7].

Зазначимо, що в сучасній лінгвістичній літературі виділяється багато підходів до вивчення політичного дискурсу [8; 4]. О.Й. Шейгал зводить наявні лінгвістичні підходи вивчення політичного дискурсу до трьох головних видів, а саме:

- дескриптивного (або описового), мета якого полягає у проведеному риторичного аналізу мовленнєвої поведінки політиків;
- критичного, що передбачає виявлення соціальної нерівності, вираженої в дискурсі;

– когнітивного, в межах якого здійснюється аналіз фреймів і концептів політичного дискурсу [4].

Дещо розгорнутий опис лінгвістичного дослідження політичного дискурсу наведено у праці М.В. Гаврилової. Вчена виділяє чотири підходи, в межах яких здійснюється аналіз політичного дискурсу: критичний, лінгвокогнітивний, описовий, кількісний [8]. Саме ці підходи ми розглянемо в нашому дослідженні, розширивши перелік ученої ще одним методом дослідження політичного дискурсу – *інтент-аналізом*.

Критичний дискурс-аналіз вважається відносно новим напрямом у зарубіжній лінгвістиці. На думку «критичних лінгвістів» (Дж. Бломмаерт, Т. ван Лейвен, М.В. Гаврилова, Г. Віддоусон, К. О'Халлоран тощо), особливість сучасного суспільства полягає в тому, що домінування однієї соціальної групи відбувається не через примушення, а через згоду, ідеологію, мову. Іншими словами, критичний дискурс-аналіз спрямовано на вивчення засобів, за допомогою яких соціальна влада здійснює своє панування у суспільстві [9, с. 18]. Дискурс є невід'ємною частиною суспільних відносин, адже формує ці відносини і формується ними.

Представники критичного дискурс-аналізу дотримуються активної соціальної позиції та шукають шляхи попередження соціальних конфліктів. Вони вбачають свою мету у виявленні комунікативної природи соціальної нерівності (гендерної чи етнічної) та виробленні способів мовного супротиву [10, с. 23].

Лінгвокогнітивний аналіз політичного дискурсу спрямований на те, щоб з'ясувати, як у лінгвістичних структурах проявляються знання людини про світ, а також політичні уявлення однієї людини, соціальної групи чи суспільства загалом. Когнітивна спрямованість підходу складається з метафоричного моделювання, лінгвоідеологічного аналізу, моделювання політичного процесу, операційного коду та когнітивного картування.

Становлення теорії політичної метафори ґрунтується на концепції когнітивної метафори, що освітлена у працях О.М. Баранова, Ю.М. Караулова, О.П. Чудінова тощо. *Метафора* у когнітивній лінгвістиці постає як засіб пізнання дійсності. Метафори відіграють особливу роль у прийнятті політичних рішень, тому що сприяють появі альтернатив, завдяки яким потім здійснюється вибір.

Лінгвоідеологічний аналіз політичного дискурсу, як правило, проводиться на матеріалі індивідуального дискурсу, тому вважаємо очевидним, що в дискурсі політика можна виявити вплив різних ідеологій. У межах когнітивного моделювання політики лінгвістами запропоновано два варіанти когнітивного підходу до аналізу політичного тексту: операційне кодування та когнітивне картування. *Операційний код* висвітлює питання, що відображають підхід політика до оцінки певної події, тобто чи є світ політики конфліктним чи гармонічним, чи є цілі діяльності певного політика всебічними чи обмеженими, чи є ставлення лідера до досягнення згоди оптимістичним чи песимістичним. *Когнітивне картування* дає змогу виявити казуальну, причинну структуру політичного тексту, що необхідно для аналізу кризових політичних ситуацій, а також для моделювання мислення політиків.

У межах *описового методу* найповніше представлено риторичний підхід до вивчення політичного дискурсу, що зумовлено головною функцією політичного дискурсу – мовленнєвим впливом. Увага лінгвістів зосереджена не стільки на риторичних

прийомах та фігурах, скільки на здатності політичного тексту формувати очікування та норми суспільства, впливати на культурні стереотипи, актуалізувати ідеологію та інтенції політиків за допомогою лінгвальних засобів, що використовуються політиками для нав'язування певних політичних уявлень і контролю за свідомістю людей [11, с. 35]. Як правило, об'єктами наукових досліджень слугують публічні промови політиків та їхні риторичні складники, пов'язані із впливовим ефектом.

Проводячи лінгвістичні дослідження виступів політичних лідерів у межах *лінгвопрагматики*, вчені описують мовленнєву поведінку політика, вивчають риторичні стратегії у політичній діяльності, реконструюють мовну особистість політика. Традиційно виділяють *психолінгвістичний, лінгвостилістичний та семантичний напрями дослідження, лінгвістичну теорію аргументування, лінгвістичну теорію управління істиною* тощо.

Лінгвостилістичний напрям вивчає стилістично марковані елементи мовної системи, а саме просторіччя, вузькоспеціальні терміни науки, техніки, мистецтва, тобто такі слова, що вживаються в певному стилі літературного мовлення і притаманні їм емоційні та експресивні компоненти змісту, конотації та асоціації з погляду їх співвідношення.

Семантичний напрям орієнтовано на виявлення того, як проявляються політичні уявлення у повсякденних і нейтральних лінгвальних засобах. В ідеологічній та політичній літературі вибір слів і виразів є надзвичайно важливим інструментом влади для структурування тієї «дійсності», про яку йдеться [8].

Слід зазначити, що вибір граматичної форми – активної чи пасивної форми дієслова – може бути політично значущим, адже вони не тільки мають неявний вплив на сприйняття причинних відносин слухачем, але і приводять до переосмислення ситуації щодо того, хто є головною діючою особою. Вибір послідовності слів у переліку також впливає на осмислення ситуації отримувачем інформації. Змінюючи порядок слідування характеристик, можна змінити справлене враження. Більше того, порядок переліку впливає на запам'ятовування.

Лінгвістична теорія аргументування вивчає засоби мовленнєвого впливу, мета яких полягає у зміні принципів вибору, що використовуються людиною у процесі прийняття рішення. Політичне мовлення як мовленнєва дія значною мірою проявляється через систему вживаної аргументації. Згідно з Й. Коппершмідту, є ціла низка передумов, необхідних для ефективного функціонування аргументації у суспільних та політичних сферах. До таких передумов лінгвіст відносить:

- 1) індивідуальну здатність аргументувати;
- 2) індивідуальну готовність аргументувати;
- 3) соціокультурну необхідність аргументування;
- 4) ситуативну потребу в аргументації [цит. за 12].

Політична аргументація являє собою і форму проведення політики, що вже само по собі є політичною дією, і поєднання політичної та мовленнєвої дій.

Лінгвістична теорія управління істиною виявляє, за допомогою яких конкретних лінгвальних засобів здійснюються процеси управління розумінням. У межах цього напрямку також описують закладені в мові можливості маніпулювання свідомістю і тим самим здійснювати соціальну владу.

Методики *психолінгвістичного напрямку* дають змогу оцінити ступінь розходження емоційного та раціонального сприйняття політичних явищ і таким чином прогнозувати соціальну поведінку, зокрема готовність людей брати участь у політичних

акціях різного роду та ступінь сприйнятливості до певної системи аргументації.

Появу *кількісного методу* (або *методу контент-аналізу*) передумовили праці У. Ліппмана, П. Лазарсфельда, Г. Лассвела, Н. Лейтеса. У. Ліппман вперше обґрунтував поняття стереотипу і запропонував методіку контент-аналізу для дослідження політичної картини світу. П. Лазарсфельд вивчав вплив інформації радіомовлення на аудиторію і вперше використав контент-аналіз, досліджуючи залежність електоральної поведінки від передвибірної агітації у засобах масової інформації [13, с. 249]. Вчений запровадив поняття «лідери громадської думки» (opinion leaders) та розробив модель дворівневої комунікації. Г. Лассвел за допомогою контент-аналізу продемонстрував зв'язок між стилем політичної мови та політичним режимом, у якому ця мова вживається [там само].

Контент-аналіз передбачає дослідження політичного дискурсу шляхом аналізу великих корпусів текстів із використанням методів комп'ютерної обробки матеріалу, що дає змогу вченим встановити якісні характеристики політичної комунікації [9, с. 20] та виявити її семантичні особливості. За зовнішніми кількісними характеристиками тексту на рівні слів та словосполучень можливо прогнозувати правдоподібні припущення про план його змісту і, як наслідок, зробити висновки про особливості мислення і свідомість автора тексту – його наміри, установки, ціннісні орієнтації [8]. Об'єктами для контент-аналізу слугують як великі корпуси текстів, так і окремі мовленнєві жанри, поширені в політичному дискурсі, комунікативні стратегії і тактики, репрезентовані в політичних промовах (У. Бенуа, Л. Бразеаль, А. Ключовскі, В. МакХейл, П. Пір, В. Уеллс, А. Харткок) [цит. 10, с. 24].

Інтент-аналіз спрямовано на виявлення прихованого підтексту в політичному дискурсі та експлікацію прихованих намірів політиків (Ю.М. Іванова, О.С. Іссерс, О.М. Паршина, Т.С. Скопинцева). Цей напрям орієнтовано на розкриття маніпулятивного потенціалу політичного дискурсу і розроблення специфічної методики встановлення інтенцій у політичній комунікації [9, с. 22].

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у цьому науковому напрямі. Отже, поняття *«політичний дискурс»* є дискусійним, немає єдиного його визначення через розмаїття критеріїв, на які спираються лінгвісти у спробі його дефініціювати. Тим не менше аналіз лінгвістичної літератури показує, що більшість учених керуються лінгвопрагматичним критерієм, відповідно до якого наголошується на інтенційності, специфіці мовленнєвих актів та жанрів політичної комунікації. Тому вони погоджуються, що політичний дискурс, який вивчається у межах політичної комунікації, являє собою мовленнєві утворення, суб'єкт, адресат чи зміст яких стосується сфери політики.

Щодо лінгвістично орієнтованих підходів дослідження політичного дискурсу, то виділяють такі: *критичний дискурс-аналіз, лінгвокогнітивний, описовий, кількісний підходи, інтент-аналіз*. Кожен із них має свою мету. *Критичний дискурс-аналіз* спрямовано на вивчення лінгвальних засобів, за допомогою яких соціальна влада здійснює своє панування в суспільстві. *Лінгвокогнітивний аналіз* політичного дискурсу допомагає з'ясувати, як у лінгвістичних структурах проявляються знання людини про світ, а також політичні уявлення однієї людини, соціальної групи чи суспільства загалом. Когнітивна спрямованість цього підходу складається з метафоричного

моделювання, лінгвоідеологічного аналізу, моделювання політичного процесу, операційного коду та когнітивного картування. У межах *описового методу* найповніше представлено риторичний підхід до вивчення політичного дискурсу, що зумовлено головною функцією політичного дискурсу – мовленнєвим впливом. Увага лінгвістів зосереджена на здатності політичного тексту формувати очікування та норми суспільства, впливати на культурні стереотипи, актуалізувати ідеологію та інтенції політиків за допомогою лінгвальних засобів, що використовуються політиками для нав'язування певних політичних уявлень і контролю за свідомістю людей. **Кількісний підхід**, або **контент-аналіз**, передбачає дослідження політичного дискурсу шляхом аналізу великих корпусів текстів із використанням методів комп'ютерної обробки матеріалу, що дає змогу вченим встановити якісні характеристики політичної комунікації і виявити її семантичні особливості. **Інтент-аналіз** дозволяє виявити прихований підтекст у політичному дискурсі та експлікувати приховані наміри політиків, розкриваючи таким чином маніпулятивний потенціал політичного дискурсу.

Однак розглянуті та проаналізовані підходи до вивчення політичного дискурсу спрямовані на виявлення змістовного зв'язку між політикою та мовою, а також демонструють тенденцію до міждисциплінарного дослідження політичного дискурсу.

Література:

1. Романюк А.Б., Заяць А.В. Аналіз досліджень політичного дискурсу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2012. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/19841/1/21-Romanuk-200-209.pdf> (дата звернення: 13.12.2020).
2. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. М.: Гнозис, 2004. 281 с.
3. Макаров М.Л. Основы теории дискурса. М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. 280 с.
4. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса. М.: Гнозис, 2004. 326 с.
5. Кондратенко Н.В. Український політичний дискурс : текстуалізація реальності. Одеса : Чорномор'я, 2007. 156 с.
6. Славова Л.Л. Мовна особистість політика: когнітивно-дискурсивний аспект. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. 358 с.
7. Милевская Т.В. Грамматика дискурса. Ростов-на-Дону, 2003. 180 с.
8. Гаврилова М.В. Лингвистический анализ политического дискурса. URL: https://www.academia.edu/10309239/Лингвистический_анализ_политического_дискурса (дата звернення: 20.01.2021).
9. Будаев Э.В., Чудинов А.П. Современная политическая лингвистика. Екатеринбург: УрГПУ, 2006. 267 с.
10. Стрій Л.І. Ритуальні жанри українського політичного дискурсу: структурно-семантичний і лінгвопрагматичний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2015. 190 с.
11. Гаврилова М.В. Методы и методики исследования политической коммуникации. СПб.: Изд-во Невского института языка и культуры, 2008. 91 с.
12. Юдина Т.В. Дискурсивное пространство политической речи. *Актуальные проблемы теории коммуникации*. СПб.: Изд-во СПб-ГПУ, 2004. С. 172–185.
13. Алексієвць О.М. Історія та сучасність політичної лінгвістики. *Україна-Європа-Світ: міжнародний збірник наукових праць: присвячується Євро-2012*. Тернопіль: ТНПУ, 2012. Вип. 9. С. 248–255.

Okulova L. Survey on linguistic approaches to the political discourse studies

Summary. The given research is devoted to the study of linguistically oriented approaches to the political discourse investigations. The notion *political discourse* is still open to question. Lack of its single definition can be explained by different criteria that linguists focus on in attempt to define it. Nevertheless, scientists, choosing the linguistic pragmatic criterion as the basic one, define *political discourse* as a speech formation, the subject / addresser / content of which concerns policy. The major purpose of the political discourse is struggle for power. As this struggle is realized by means of language, the latter turns out to be a significant link between the outer world and human, that is why existence of linguistic investigations within political science is inevitable. So, thorough research of linguistic approaches to the political discourse study seems **topical** for the present paper. Analysis of the linguistic literature shows that there are several linguistically oriented approaches to study the political discourse. They are as follow: *critical discourse analysis, linguistic-cognitive approach, descriptive method, quantitative approach, intent analysis*. **Critical discourse analysis** is aimed at investigating lingual means, with the help of which social authorities rule in society. **Linguistic-cognitive analysis** of the political discourse helps to find out how a human's knowledge about the world as well as political views of an individual, a social group or the whole society manifest in linguistic structures. The cognitive part of this approach include metaphoric modelling, linguistic-ideological analysis, modelling of the political process, operational code, cognitive mapping. Within **the descriptive method** the rhetorical approach is fully represented which is explained by the main function of the political discourse – speech influence. The quantitative approach, or content analysis, implies the study of the political discourse by analyzing large corpora of texts via computer methods. In such a way scientists establish qualitative characteristics of political communication and reveal its semantic peculiarities. **Intent analysis** allows to elicit the hidden implications in the political discourse and explicate politicians' concealed intentions, thus, the manipulative potential of the political discourse is revealed. The analyzed approaches to study the political discourse are aimed at finding out the content-related association between policy and language. They show tendency to cross-disciplinary investigations of the political discourse.

Key words: content analysis, critical discourse analysis, descriptive method, intent analysis, linguistic-cognitive analysis, political discourse, quantitative approach.

*Ординська І. Я.,**кандидат філологічних наук,**старший викладач кафедри іноземних мов**Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького**orcid.org/0000-0001-9673-8576*

МОТИВАЦІЙНІ ВІДНОШЕННЯ ОЙКОНІМІВ ПІВНІЧНОЇ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

Анотація. У статті охарактеризовано мотиваційні відношення ойконімів Північної Хмельниччини. Звернено увагу на дві групи назв: із простою та комбінованою мотивацією. З'ясовано, що у структурі найменувань із простою семантикою можна виділити такі різновиди: посесивні, квалітативні, асоціативні, патронімічні, локативні, сутнісні, меморіальні, номінальні, емоційно-експресивні, ідеологічні (символічні). Особливої уваги потребують складні та складені найменування поселень із комбінованою мотивацією, компоненти яких вказують на різні ознаки, що лягли в їхню основу. Тут було виділено дванадцять груп, репрезентованих різною кількістю найменувань: локативно-квалітативні ойконіми (35; 6,05%) поєднують вказівку на місце розташування поселення і якусь ознаку – найбільш часто на його розмір, рідше – на етнічний склад, рослинний світ, колір ґрунтів або інші особливості; квалітативно-сутнісні назви (21; 3,64%), вказуючи на денотат і його ознаку, переважно об'єднують квалітативні прикметникові основи й адміністративно-господарські терміни; квалітативно-посесивні ойконіми (16; 2,77%) поєднують інформацію про власника поселення і певну характерну ознаку денотата; квалітативно-асоціативні номінації (6; 1,04%) творяться за аналогією до інших назв або реалій і паралельно вказують на ознаку; квалітативно-патронімічні назви поселень (5; 0,86%) містять інформацію про якусь ознаку денотата і пов'язують її з іменами предків; локативно-сутнісні ойконіми (4; 0,69%) дають просторову характеристику і вказують на тип денотата або його функції; сутнісно-посесивні (4; 0,69%) і локативно-посесивні (2; 0,34%) найменування, в яких поєднано вказівку на власника та іншу особливість (денотат або його локацію). Підтверджуємо дані досліджень, проведених свого часу науковцями стосовно мотиваційної характеристики ойконімів Хмельницької області, що найбільшу частку становлять посесивні назви: північна Хмельниччина – 21,7%, південна – 16,9%, у досліджуваних районах – 30,4%. Значну групу становлять назви комбінованої мотивації, проте порівняти з регіонами неможливо, оскільки такі дані відсутні. У семантичній структурі відапелятивних назв поселень зафіксовано географічні терміни, що вказують на тип і особливості населених пунктів, та флоролексеми, що репрезентують рослинний світ. В ойконімах із комбінованою семантикою знайдено поєднання усіх зазначених вище аспектів.

Ключові слова: мікротопонім, мікротопонімія, ойконім, мікроойконім, ойконіміком, денотат, власна назва дрібного географічного об'єкта.

Будь-яка ойконімійна система характеризує життя певної епохи, світоглядну психологію мовного колективу, його

суспільні відносини і традиції. Це зумовлює необхідність з'ясувати мотив номінації, тобто виявити причину, «яка зумовила з-поміж багатьох варіантів можливих найменувань вибір лише одного, який і став власною назвою» [1, с. 21]. Ойконіми окремих регіонів Хмельницької області ставали об'єктом зацікавлень науковців та красназців, зокрема К.С. Баченко, Д.Г. Бучка, Н.Я. Грипас, С.М. Єсюніна, М.І. Коваль, А.О. Коханської, А. Пасішук, І.Д. Сидоренко, Н.М. Торчинської, М.М. Торчинського, Я.В. Янчишиної, однак Північна Хмельниччина у цьому плані не характеризувалася. Комплексний аналіз мотиваційних відношень ойконімів Північної Хмельниччини відсутній, що й визначає **актуальність** нашої статті. На появу найменування можуть впливати різні позамовні фактори, такі як місцезнаходження поселення, його особливості, враження від об'єкта, його призначення тощо. Усі ойконіми в період їхньої появи обов'язково мали певну мотивацію, проте сьогодні часто її встановити досить важко, що пояснюється низкою факторів, з-поміж яких і мала кількість писемних пам'яток, які би фіксували перші найменування. Особливо вагомим є аналіз мотиваційних відношень ойконімів Північної Хмельниччини.

Мета дослідження – охарактеризувати мотиваційні відношення ойконімів, зафіксованих у північних районах Хмельницької області.

Реалізація вказаної мети передбачає виконання таких **завдань**:

- 1) зібрати і систематизувати ойконіми Північної Хмельниччини;
- 2) надати комплексний аналіз мотиваційних відношень ойконімів Північної Хмельниччини;
- 3) проаналізувати екстралінгвальні фактори, які впливають на формування власних назв Північної Хмельниччини.

Об'єкт дослідження – ойконіми північних районів Хмельницької області.

Предмет дослідження – мотиваційні відношення ойконімів Північної Хмельниччини.

Джерельною базою дослідження є матеріал, зібраний шляхом експедицій та анкетування респондентів за допомогою різних програм-питальників, а також опрацювання низки історичних документів, словників, карт, наукових і довідкових видань та численних Інтернет-сайтів.

Відповідно до мети і низки поставлених завдань у процесі дослідження використано такі **методи і прийоми**, як *польові дослідження* (анкетування, інтерв'ювання та спостереження), *описовий* (для інвентаризації, класифікації та інтерпретації ойконімів), *структурний* (для опису структурно-словотвірної організації найменувань), *порівняльно-історичний* (для

з'ясування особливостей номінацій різних типів денотатів) і *кількісних підрахунків* (для встановлення продуктивності окремих типів номінацій).

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше у сферу наукового вивчення включено ойконімію Північної Хмельниччини, аналіз якої допоможе уточнити мотиваційні відношення власних назв географічних об'єктів і як окремого регіону, і як складника цілісної топонімної системи України.

На появу найменування можуть впливати різні позамовні фактори, зокрема місцезнаходження поселення, його особливості, враження від об'єкта, його призначення тощо. Усі ойконіми в період їхньої появи обов'язково мали певну мотивацію, проте сьогодні часто її встановити досить важко, що пояснюється низкою факторів, із-поміж яких і мала кількість писемних пам'яток, які би фіксували перші найменування.

Ойконімікон північних районів Хмельниччини, як свідчить дослідження, є досить прозорим, тому розмежовуємо усі назви на дві групи: із простою мотивацією (479; 82,73%): Дерманка (Дуб), Жилинці (Жил), Лотівка (Лот); із комбінованою мотивацією (98; 16,93%): Малий Правутин (Мпр), Скнит Павловичів (Вск), Чеські Головлі (Нгл).

У структурі найменувань із простою семантикою виділяємо такі різновиди (характеризувати їх будемо у спадному порядку відповідно до кількості):

– посесивні (176; 30,4%): Війтівці (Зар), Войцехівка (Клс), Микулин (Мик), які вказують, що «номінований об'єкт належить конкретній особі, найменування якої представлене в основі ойконіма»; утворені вони з допомогою різних формантів: -ів, -ин, -івк-а, -к-, -івц-і, приєднаних до імен, прізвищ або прізвиськ власників. «Посесивні ойконіми найкраще репрезентують антропонімікон найдавнішого періоду через те, що саме з цього пласту онімів можемо виокремити ті власні назви, які не засвідчені ніякими іншими пам'ятками культури» [2, с. 174];

– квалітативні (89; 15,37%): Волиця (Вол), Двірець (Двр), Кутки (Кут), у яких відображено певні ознаки населеного пункту, такі як вказівка на рослинний світ (Березне (Брз), Калинівка (Клн), Липівка (Лип)) або особливості ґрунтового покриття (Кам'янка (Кам), Круглик (Крг), Поляна (Пол), причому фіксуємо по декілька однакових назв, що свідчить про спільні процеси у назвотворенні;

– асоціативні (75; 12,96%): Зубарі (Збр), Михайлівка (Мхв), Пильки (Плк), які, на думку М.М. Торчинського, «виникають за аналогією до інших власних назв або реалій, подібність до яких є переважно індивідуальною, як і ті асоціації, які встановлюються або можуть бути встановлені у кожному конкретному випадку» [1, с. 454–455]. На нашу думку, як асоціативні можна кваліфікувати дві підгрупи номінацій – асоціативно-родові ойконіми (43; 7,43%): Жолудки (Жол), Пашуки (Пшк), Пиляї (Пил), які переважно мають форму множини і мотивуються прізвищевими назвами, та асоціативно-першопоселенські (32; 5,53%): Антонівка (Ант), Гаврилівка (Грг), Іванівка (Івн), похідні від особових імен або прізвищ, утворених від слов'янських автохтонних чи церковних власних імен за допомогою суфікса -івк-а або ж власне семантизацією (трансонімізацією). Безперечно, сьогодні важко достовірно з'ясувати мотив номінацій таких поселень;

– патронімічні (65; 11,23%): Кіндратовичі (Кін), Ногачівці (Ног), Путринці (Пут), які, зважаючи на їхні словотвірні афікси (-івц-і, -инц-і, -ич-і), стосуються предків, іменування яких стали основою для створення ойконіма [1, с. 447];

– локативні (46; 7,94%): Поліське (Плс), Понора (Пнр), Цмівка (Цмв), які, хоч і виникали на первісному етапі створення поселень, позаяк основним мотивом для їхньої появи стало місцезнаходження денотатів [1, с. 445], проте на досліджуваній території не мають значної продуктивності. В основі локалізації іменованих об'єктів – назви окремих географічних об'єктів (Забрид (Заб), Заріччя (Зар), Піддубці (Під)), гідроніми (Корчик (Крч), Прислuch (Прс), Цвітоха (Цвх), інші ойконіми (Більчинка (Блк), Вовківчики (Ввч), Щурівчики (Щрч)), найменування мікротериторій (Троєщина (Трш), Юровщина (Юрв)) тощо;

– сутнісні (9; 1,55%): Гута (Гут), Слобідка (Рил), Хутори (Вшк), тобто трансформовані одиничні апелютиви або словосполучення, що безпосередньо вказують на тип денотата;

– меморіальні (9; 1,55%): Ворошилівка (Злс), Ульяновка (Улн), Шевченко, (Швч), які раніше увічнювали переважно діячів комуністичної партії і радянської влади, а нині – лише відомого українського поета Т.Г. Шевченка;

– номінальні (5; 0,86%): Клубівка (Клб), Колосівка (Клс), Орлинці (Орл), тобто найменування без очевидної мотивації;

– емоційно-експресивні (3; 0,52%): Веселинівка (Вес), Мирне (Мир), Радісне Рдс), які відбивають певні емоції;

– ідеологічні (символічні) (2; 0,35%): Жовтневе (Дкв), Червоне (Чрв), мотивація яких раніше базувалася на радянській ідеології, тому сьогодні такі назви замінюють або колишніми, або емоційно нейтральними.

Окремої уваги потребують складні та складені найменування поселень із комбінованою мотивацією, компоненти яких вказують на різні ознаки, що лягли в їхню основу [1, с. 458]. Тут виокремлюємо дванадцять груп, репрезентованих різною кількістю найменувань:

– локативно-квалітативні ойконіми (35; 6,05%): Мала Більчинка (Блн), Мала Гнійниця (Діб), Малі Піддубці (Під), що поєднують вказівку на місце розташування поселення і якусь ознаку – найбільш часто на його розмір (Мала Більчинка (Блн), Малий Корчик (Крч), Малі Топірки (Тпр), рідше – на етнічний склад (Чеські Головлі (Нгл)), рослинний світ (Дубовий Гай (Дбг)), колір ґрунтів (Білопіль (Блп)) або інші особливості (Красностав (Кст), Майдан-Городнявка (Грн), Майдан-Лодзянівка (Лод));

– квалітативно-сутнісні назви (21; 3,64%): Білогородка (Блг), Нове Село (Нвс), Велика Новоселиця), вказуючи на денотат і його ознаку, переважно об'єднують квалітативні прикметникові основи й адміністративно-господарські терміни;

– квалітативно-посесивні ойконіми (16; 2,77%): Дідова Гора (Ддг), Півнева Гора (Пвг), Тадеушпіль (Фад) поєднують інформацію про власника поселення і певну характерну ознаку денотата;

– квалітативно-асоціативні номінації (6; 1,04%): Великі Пузирки (Впз), Коса Рішнівка (Кср), Друга Шкарівка (Мшк), творяться за аналогією до інших назв або реалій і паралельно вказують на ознаку;

– квалітативно-патронімічні назви поселень (5; 0,86%): Велика Медведівка (Вмв), Великі Каленичі (Вкл), Великі Щурівці (Щрц), містять інформацію про якусь ознаку денотата і пов'язують її з іменами предків;

– локативно-сутнісні ойконіми (4; 0,69%): Бражинський Цвіт (Брж), Новоселицький бурякорадгосп (Дбг), Сульжинські Хутори (Вшк), дають просторову характеристику і вказують на тип денотата або його функції.

Сутнісно-посесивні (4; 0,69%): Бачманове селище (Бач), Ганнопіль (Гнп), Скнит Павловичів (Вск); локативно-посесивні (2; 0,34%): Баранне-Улашанівка (Улш), Дятлів Став (Дят) найменування, в яких поєднано вказівку на власника та іншу особливість (денотат або його локацію), ми зафіксували лише в Славутському районі; у Шепетівському – квалітативно-ідеологічну (0,17%: Червоний Цвіт (Чцв)) та локативно-ідеологічну (0,17%: Червоний Корчик (Крч)) пропріативи, у яких прикметник має ідеологічне забарвлення, а іменник вказує на ознаку або місцезнаходження денотата; в Ізяславському районі – меморіально-сутнісну (0,17%: Хутір Шевченка (Шев)) номінацію, яка поєднує адміністративно-географічний термін та прізвище).

Два ойконіми мають потрійну комбіновану мотивацію – локативно-квалітативно-сутнісну (0,34%: Велика Новоселиця Полонська (Нвц), Новоселиця-Лабунська (Орл)).

Мотивацію двох найменувань (0,34%: Городовець (Хор), Хоросток (Хрт)) встановити не вдалося, можливо, через діалектний вплив у процесі фіксації: В інших регіонах спостерігаємо таку ситуацію: Південно-Західне Поділля – 1,9% [3, с. 204], південно-східна Волинь – 0,5% [4, с. 131], Буковина – 3% [5, с. 19].

Отже, підтверджуємо дані досліджень, проведених свого часу науковцями стосовно мотиваційної характеристики ойконімії Хмельницької області, що найбільшу частку становлять посесивні назви: північна Хмельниччина – 21,7% [4, с. 123], південна – 16,9% [3, с. 197] і в досліджуваних районах – 30,4%; квалітативні ойконіми: відповідно – 13,6% [4, с. 115], 14,7% [3, с. 197] і 15,3%; патронімічні: відповідно 13,9% [4, с. 127], 13% [3, с. 201] і 11,23%; локативні: відповідно 15,1% [4, с. 111], 22,4% [3, с. 192] і 7,94%. Приблизно однаковим є відсоток першопоселенських назв у Хмельницькій області: північна Хмельниччина – 8,3% [4, с. 129], південна – 6,1% [3, с. 197] і в досліджуваних районах – 5,5% та емоційно-експресивних: відповідно: 2,5% [4, с. 130], 2,8% [3, с. 200] і 0,52%. Певні відмінності виявили щодо кількості родових назв у Західному регіоні (наприклад, на території Південно-Західного Поділля вони становлять 1–2% [6, с. 16], Буковини – 1% [5, с. 19], тоді як на Львівщині – 23,6% [7, с. 9]. На території всієї Північної Хмельниччини – 10,5% [4, с. 128], в Ізяславському, Полонському, Славутському і Шепетівському районах – 7,43%, що зумовлено низкою суспільно-політичних та історичних факторів. Значну групу становлять назви комбінованої мотивації, проте порівняти з регіонами неможливо, оскільки такі дані відсутні.

Література:

1. Торчинський М.М. Структура онімного простору української мови: монографія. Хмельницький : Авіст, 2008. 550 с.
2. Купчинська З. Ожидів, Оглядів... і подібні. *Вісник Львівського університету*. Серія філол. 2004. Вип. 34. Ч. II. С. 174–179.
3. Торчинський М.М. Ойконімія Південно-Західного Поділля: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова. Київ, 1993. 234 с.

4. Герета Н.М. Ойконімія північної Хмельниччини: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – укр. мова. Умань, 2004. 209 с.
5. Карпенко Ю.А. Топонімія Буковини : автореф. дисс. ... д-ра філол. наук : 10.661 – язики народів мира (укр. язык). Київ, 1967. 20 с.
6. Торчинський М.М. Ойконімія Південно-Західного Поділля : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02 – укр. мова. Київ, 1993. 20 с.
7. Черняховская Е.И. Топонімія Львовщини: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Львов, 1966. 20 с.

Ordynska I. Motivative relations of oikonyms of the Northern Khmelnytskyi region

Summary. The article describes the motivational relations of oikonyms of the Northern Khmelnytskyi region. Attention is paid to two groups of names: with simple and combined motivation. It was found that the structure of names with simple semantics can be divided into the following varieties: possessive, qualitative, associative, patronymic, locative, essential, memorial, nominal, emotionally expressive, ideological (symbolic). Special attention needs to be paid to complex and compound names of settlements with combined motivation, the components of which indicate the various features that underlie them. Twelve groups were represented here by different numbers of names: locative-qualitative oikonyms (35; 6.05%) combine an indication of the location of a settlement and most often its size, ethnic composition, flora, soil color or other features; qualitative-essential names (21; 3.64%), pointing to the denotation and its feature, mainly combine qualitative adjective bases and administrative-economic terms; qualitative-possessive oikonyms (16; 2.77%) combine information about the owner of a settlement and a certain characteristic feature of the denotation; qualitative-associative nominations (6; 1.04%) are created by analogy with other names or realities and in parallel indicate the feature; qualitative and patronymic names of settlements (5; 0.86%) contain information about an indication of denotation and connect it with the names of ancestors; locative-essential oikonyms (4; 0.69%) give a spatial characteristic and indicate the type of denotation or its function; essential-possessive (4; 0.69%) and locative-possessive (2; 0.34%) names, which combine an indication of the owner and another feature (denotation or its location). We confirm the data of research conducted by scientists on the motivational characteristics of oikonyms of the Khmelnytskyi region, that possessive names set the largest part: northern Khmelnytsky – 21.7%, southern – 16.9% and in the study areas – 30.4%. A significant group consists of the names of combined motivation, but it is impossible to compare with the regions, as such data are not available. In the semantic structure of the appellation names of settlements, geographical terms indicating the type and features of settlements and florolexemes representing the plant world are recorded. A combination of all the above aspects was found in the oikonyms with combined semantics.

Key words: microtoponym, microtoponymy, oikonym, microoikonym, oikonomikom, denotation, proper name of a small geographical object.

*Писаренко Н. Д.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри романської філології**Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара**Ковальчук М. С.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри української мови**Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

ВОКАТИВИ В ЕПІСТОЛЯРІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Анотація. У статті розглянуто епістолярні структурні елементи, зокрема вокативи (слова вітання і прощання), з метою вивчення структурної організації епістолярних текстів Григорія Сковороди: словесних формул вітання і прощання; індивідуальних етикетних комунікативних засобів. Досліджено структурно-семантичні особливості авторських вокативів, виявлено способи авторської комунікації в епістолярних текстах; схарактеризовано вокативи в листах Г. Сковороди. **Наукова новизна** полягає в тому, що у запропонованій статті вперше розглянуто авторські вокативи як засоби епістолярної комунікації мандрівного філософа. Упродовж останніх десятиліть торкалися у своїх дослідженнях вокативу: І. Вихованець, К. Городенська, П. Дудик, А. Загнітко, І. Кучеренко, К. Шульжук та інші (граматичний аспект); І. Бойко, І. Вихованець, М. Каранська, О. Межов, М. Скаб та інші (семантико-синтаксичний аспект); П. Дудик, С. Єрмоленко, А. Каратаєва, Л. Мацько, Т. Сіроштан та інші (лінгвостилістичний аспект); В. Олійников, М. Скаб та інші (комунікативний аспект).

Авторський епістолярний текст виявляє різний склад рамкових елементів структурної організації листа: мінімальний, коли філософ має одну мету – передати емоції, враження, активізувати до дії тощо, як правило, це вокативи (слова-вітання, звертання, слова-прощання), постскриптами; розширений – дата, епіграф до тексту листа, вокативи, постскриптам.

Авторські вокативи – маркери комунікативного процесу в епістолярії Г. Сковороди – представлені унікальними авторськими варіаціями: 1) нульовий, 2) ситуативний, 3) прогнозований, 4) контекстуальний, 5) реально виражений із детермінантами і без них. Звертання із детермінантами, характерні для епістол Г. Сковороди, виконують різні комунікативні функції: указують на ставлення адресанта до адресата протягом тривалого часу, характеризують здібності, уміння, риси характеру, етапи навчання адресата. Різноманітність унікальних авторських комунікативних епістолярних засобів Григорія Сковороди демонструє глибину і неординарність його природи, зумовлює необхідність продовжувати вивчення особливостей творчої індивідуальності мандрівного філософа, складання його портрета – alter ego.

Ключові слова: компоненти структурної організації листа, вокатив, слова вітання і прощання, нульовий вокатив, прогнозований вокатив, ситуативний вокатив, контекстуальний вокатив, опосередкований вокатив, вокатив з детермінантами.

Постановка проблеми. Дослідження творчої спадщини Григорія Сковороди здійснюються понад два століття, почи-

наючи з листа – особистісного портрета мандрівного філософа, запропонованого М. Ковалінським, і ґрунтовних робіт Д. Баглая. Проте «повністю оцінити їх наукове значення вельми складна справа... таке тут багатство і розмаїття думок, зауважень, напучень, застережень, інформації» [1, 259].

У наш час науковці прагнуть розглянути епістолярний текст не лише як мовне середовище функціонування різних лінгвістичних фігур, джерело інформації біографічного характеру про його автора або форми художньої оповіді, а й як засіб та канал комунікації, вивчення якого допомагає з'ясувати закономірності і способи міжособистісної взаємодії та способи ефективного мовного впливу на адресата [2].

Дослідження епістолярних структурних елементів, зокрема, вокативів-слів вітання і прощання, в листах Г. Сковороди, де реально проявляється оригінальність, нестандартність мислення філософа, а способи авторської комунікації зумовлені ментальними виявами й ступенем зрілості його особистості, – це реальна можливість зрозуміти ество Г. Сковороди, своєрідність авторських комунікативних засобів. У цьому вбачаємо актуальність нашої наукової розвідки.

Метою статті є вивчення компонентів структурної організації епістолярних текстів Григорія Сковороди: 1) словесних формул вітання і прощання; 2) дослідження індивідуальних етикетних комунікативних засобів.

Основними завданнями наукової розвідки є: 1) дослідити структурно-семантичні особливості авторських слів вітання і прощання, виявити способи авторської комунікації в епістолярних текстах; 2) визначити і схарактеризувати компоненти структурної організації листа, з-поміж них слова вітання і прощання в листах Г. Сковороди.

Наукова новизна полягає в тому, що у запропонованій статті вперше розглянуто авторські вокативи як засоби епістолярної комунікації мандрівного філософа.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Компоненти структурної організації листа є тими чинниками, важливими елементами, що впливають на адресата, спонукаючи його до комунікації, активізують дію, вказуючи на рівень стосунків між адресантом і адресатом. Структура їх достатньо різноманітна, як правило, відповідає моделі, прийнятій суспільством сучасного для автора листів часу. Нині існує значний досвід дослідницької діяльності лінгвістів у цьому напрямі. Компоненти структурної організації листа вивчають у різних аспектах – зіставному (І. Стрілець), діахронічному (Т. Акімова, О. Пазинич, О. Куварова).

Наукові розвідки Т. Акімової [3], яка ґрунтовно дослідила значущі конструктивні параметри листа, зокрема, характер вітання, вхід і вихід із ситуації письмового спілкування, формули ввічливості, підпис, звертання, лінгвісти все ще вважають актуальними. Проте не всі питання, пов'язані з поняттям звертання, сьогодні вирішені. «Мовознавці трактують звертання по-різному, неусталеними є терміни («звертання», «вокатив», «кличний відмінок»), не визначено зміст, методи, прийоми, що мають лінгвістичне спрямування для вивчення звертань. Проблема є також у виявленні семантичної пов'язаності звертання з реченням та в одночасно інтонаційному відділенні його від речення. Звертання – складна семантична та комунікативна одиниця» [4, с. 225]. Такої ж думки й О. Куварова, авторка монографії «Типологія русского эпистолярного вокатива», яка вважає, що «перспективи вивчення листів у рамках епістоляріки, пов'язані з наявністю цілої низки невирішених проблем у цій сфері, до яких належить і дослідження структури листа як мовного твору» [5, с. 19].

Однією з характерних ознак листа є епістолярна контактність – явище складне й неоднозначне. В. Кузьменко акцентує на тому, що «взаєморецепція автора з адресатом – це завжди до певної міри компроміс між тим, хто пише, і тим, до кого адресант звертається» [6, с. 58]. Цієї думки дотримується і М. Коцюбинська, зазначаючи, що у листуванні «маємо неявний, непрямий внутрішній діалог як наслідок певного «компромісу» між тим, хто пише, і тим, до кого пишуть» [7, с. 61]. Безсумнівно, лист передусім – це звернення до адресата, заклик або відповідь, підтримка або осуд тощо. «Відповідність чи невідповідність звертання слід оцінювати не лише з позицій адресанта, для якого будь-які дібрані лексеми переважно видаються адекватними, а й із позицій адресата мовлення, який може по-різному інтерпретувати цей апелютив» [8, с. 2]. Слова звертання і прощання у листах є тими особливими маркерами, що не лише відповідають за подальшу комунікацію з адресатом (чи навіть про її можливість), але й зберігають уявлення про особу-адресанта.

Звертання – це не лише мовний знак, а й багатоаспектна категорія, багатофункційна одиниця, яку в лінгвістичній науці досліджують також із погляду морфологічного оформлення. У лінгвостилістичних дослідженнях термін «вокатив», як правило, вживають як синонім терміна «звертання» з вільною їх взаємозаміною. Нерідко науковці, визначаючи поняття «звертання», «вокатив», отожднюють вокатив і кличний відмінок. У традиційній граматиці указано, що звертання переважно виражені називним або кличним відмінками іменника, особовим займенником у називному відмінку або певними формами прислівників, сполуками і навіть підрядними словосполученнями: «Український вокатив у сучасному граматичному ладі, постаючи поновленою у своїх правах морфологічною формою, є одним із найбільш функційно закріплених форм і позиційно, й семантично, й комунікативно» [10, с. 139]. Проте, на думку О. Межова, «традиційна граMATика належно не висвітлює цієї проблеми, не розчленовуючи звертання (вокатив, кличний відмінок) на функційні різновиди» [11, с. 177].

В українській лінгвістиці існують численні різноаспектні наукові розвідки розуміння вокативу: граматичне (І. Вихованець, К. Городенська, П. Дудик, А. Загнітко, І. Кучеренко, К. Шульжук та ін.), семантико-синтаксичне (І. Бойко, І. Вихованець, М. Каранська, О. Межов, М. Скаб, та ін.), лінгвісти-

лістичне (П. Дудик, С. Єрмоленко, А. Каратаєва, Л. Мацько, Т. Сіроштан та ін.), комунікативне (В. Олійников, М. Скаб та ін.). Зауважимо, що М. Скаб уперше найповніше представив комунікативно-прагматичний аспект аналізу звертань в українській лінгвістиці [12, с. 19].

Звертання передусім сигналізує про соціальні відносини, що встановлюються в межах комунікативного акту. Слушною є думка К. Шульжука про те, що у художньому мовленні вокатив виражає не лише звернення до адресата, а й ставлення з боку мовця до нього [13, с. 175]. Тому головним чинником, що впливає на вибір того чи того звертання, на думку В. Кушнірюка, є особові характеристики, соціальний статус комунікантів, ситуація спілкування тощо [14, с. 24].

Мовна креативність, нестандартність звертань, що проявляються у мовній грі адресанта і до адресата, безумовно, з одного боку, вказують на їхні соціальні стосунки, а з іншого – на оригінальний спосіб комунікації, неординарність автора листа.

Значну роль у розумінні комунікативних стосунків адресанта й адресата відіграє позиція звертань у реченні. Так, на думку А. Загнітка і Г. Миронової, розміщення вокатива в реченевій постпозиції сприяє його експресивному увиразненню [15, с. 91].

Виклад основного матеріалу. Вибір адресантом структурних компонентів приватного листа, зокрема слів-вітань і звертань, слів прощань, їхнє місце у тексті листа та семантика, безперечно, орієнтують на комунікацію, позитивну чи негативну. Крім того, їх вибір значно залежить від інтелекту адресанта, його освіти, настрою на момент написання листа, розуміння чи бажання зрозуміти адресата.

Зауважимо, що «вокативна синтаксема із семантико-синтаксичного погляду належить до складних, адже виникла в результаті об'єднання елементарних синтаксем» [2, с. 193], тому звертання, як правило, вживаються із словами-привітаннями, цього вимагає й епістолярний етикет. Проте у деяких листах Григорій Сковорода, людина вихована, чемна, звертається до адресата:

1) без слів «вітання»: *Михайле! Найжаданіший брате в Христі!* [лист № 18]. Так може звернутися старша людина до родича, до близької людини, не дотримуючись певного політесу;

2) заміняє звичне вітання *здраслуй на радій в господі: Мій Михайле, радій в господі!* [лист № 3]; або навіть на ширше побажання здоров'я і ласки Божої – *молюся про ласку для тебе в господа нашого!* [лист № 42]. Ці вітання були прийняті у високодуховному суспільстві часу Г. Сковороди до дуже дорогої, близької людини. Такі вітання за своєю семантикою значно ширші, ніж *здраслуй* – побажання здоров'я. Автор вишукує такі слова, у яких звучить більше тепла, опіки до друга, ніж у щоденних, звичайних, буденних вітаннях, тим самим висловлює своє ставлення до юнака, не говорячи про це прямо.

Відзначимо, що деякі листи філософа взагалі не мають загальноприйнятих слів-вітань і звертань. На особливу увагу заслуговують листи-повчання:

1) де Сковорода говорить від імені давньоримських чи давньогрецьких мудреців: *оскільки тепер мені нічого тобі сказати, то через моє посередництво з тобою буде розмовляти наш Плутарх* [лист № 27];

2) лист у вигляді тез філософської праці з авторським аналізом і рекомендаціями, що починається висловлюваннями Аристотеля: *«Коли ми хочемо когось назвати справжнім дру-*

гом, говоримо, що наша душа і його душа – одне» [лист № 29]. Вважаємо, що усе це вказує на особливу форму комунікації, яку обирає адресант і наполегливо пропонує адресатові. Вона зрозуміла його співрозмовникові і продовжується тривалий час: перервана розмова в письмовій формі (в листі) продовжується у віртуальному мисленнєвому спілкуванні: *я прагну твоєї найприсмішної бесіди, коли душа з душею безмолвно і безтілесно розмовляє* [лист № 49], а потім адресант продовжує свою незавершену думку у наступному листі. Беремо до уваги, що це листи філософа, старця, учителя слова Божого. Кілька окремих листів, об'єднаних спільною темою, – це одна бесіда співрозмовників, тому, привітавшись у попередньому листі, Г. Сковорода продовжує незакінчену розмову у наступному листі. Цікавою комунікативною знахідкою Г. Сковороди, на нашу думку, є те, що філософ відразу переключує увагу співрозмовника на головне, про що йдеться у листі далі: тут немає місця (а може, й часу) вітанням, бо «*Плутарх говорить*». Отже, філософ наближає епістолярний стиль до розмовного, захоплюючись реальною бесідою, він продовжує її з уявним співрозмовником. Це *нульова, еліптична* форма вітання.

Спостерігаємо у листах Григорія Сковороди звертання без називання імені співрозмовника, коли автор уживає:

1) загальноприйняті звертання, характерні для суспільства того часу: *Милостливий государ!* [лист № 102],

2) загальноприйняті звертання до соратників у вірі: *Шановний во Христі мій отче! Мир тобі в нашому бозі!* [лист № 80], *Отче, и брате, и друже!* [лист № 87],

3) до знайомих, яких поєднує віра: *Любезный израильтянин! Мир ти! (До Наемана Петровича)* [лист № 120].

Зазначимо, що листи філософа до друзів являють собою аркуш, складений учетверо, де написано адресу та ім'я адресата, якому призначено лист: *Господину моему отцу Якову Правницкому, в Бабах. Из Маначиновки 1785 года, окт.3-го дня* [лист № 81]. Ймовірно, тому Григорій Сковорода не називає ім'я адресанта безпосередньо у листі, бо воно написано на титульному аркуші. Такі листи до Іова (Базилевича) [лист № 98], до Василя Степановича Томари – у них немає слів-привітань, звертань, текст розпочинається відразу відповіддю-поясненням: *Не поѣду к Вам, потому что меня любите: луна издала свѣтъле, музыка – вкуснѣе, а прятель - прятнѣе* [лист № 99]. У листі до Якова Долганського 1772 початок такий: *Скажите мнѣ, что значит Ваше сіе: «Силно Вы меня [принудили]...»* [лист № 100]. Ці листи побутово-ділового спрямування схожі на записки-відповіді: коли деякі питання філософу необхідно було вирішувати швидко, відповідно до ситуації, що склалася, філософ розпочинає лист з конкретної відповіді адресатові. Вважаємо такі вокативи *ситуативними*.

У кількох листах спостерігаємо *прогнозоване* звертання. Так, у листі № 16 філософ звертається до адресата, не називаючи його імені, є вітання *дорогий*, проте воно не використано як загальноприйняте: *Радій, тричі дорогой!* Семантика компонентів речень листа дозволяє зрозуміти, кому призначався лист: *Це день верховного полководця Михайла...То по-ангельському відсвяткуй цей день*. У листі №4: *Бувай здоров, найдорожчий!* Автор звертається до адресата *найдорожчий*, не називаючи його імені. Найдорожчою людиною для Григорія Сковороди був лише Михайло Ковалинський: *Найдорожчий з найдорожчих*,

Турбото і втіхо моя,
Юначе, відданий музам!
Здрастуй, товаришу,
Дорожчий мені з усіх найдорожчих,
Михайле, друже з Аттики! [лист № 14].

У листах до Михайла Ковалинського Г. Сковорода, як правило, звертається до товариша по імені, проте знайдено один лист із загальноприйнятим звертанням: *Salve, amice! Здрастуй, друже!* [лист № 19]. Далі у тексті листа фіксуємо низку звертань, де адресант називає ім'я М. Ковалинського неодноразово. Звертання займає нетипову позицію (не на початку листа), контекст листа вилучає її: маємо нульове звертання з контекстуальним поясненням – *контекстуальний вокатив*.

Отже, специфічними комунікативними засобами філософа є листи з: 1) нульовим вокативом, 2) ситуативним вокативом, 3) прогнозованим вокативом, 4) контекстуальним вокативом.

Щодо реально виражених вокативів, то, як показав практичний матеріал, вони можуть бути:

а) прями: *Здрастуй, найдорожчий друже, мій Михайле!* [лист № 13];

б) опосередковані: *Григорій Савич Бажає своєму Михайлові радуватися в господі!* [лист № 17].

Найбільш поширеними в епістолярії Сковороди є вокативи з детермінантами. Хоч ми і зафіксували кілька вокативів без детермінантів, наприклад: *Здрастуй, друже!* [лист № 19]. Інколи автор використовує слово *здоров*. Воно зустрічається як у словах-привітаннях, так і словах-прощаннях, причому в останніх частіше: *Бувай здоров, моя душе!* [лист № 1] – у привітанні; *Бувай здоров, о дорогой, і відплачуї мені за любов'ю* – у прощанні [лист № 42].

Вокативи з детермінантами є типовими для епістол мандрівного філософа: *Здрастуй, найприсмішній з усіх юначе, мій дорогоцінний Михайле!* [лист № 1]. Детермінанти у листах Г. Сковороди являють собою, як правило, кілька компонентів – від одного до семи, якщо це стосується М. Ковалинського, до інших знайомих – один-два. Детермінанти, зазвичай, виражені присвійним займенником *мій* у різних його формах (*моя душе! мій найжаданіший, мій Михайле! мій дорогой, найдорожчий мій Михайле*), прикметниками у найвищому ступені порівняння (*найдорогоцінніший, найжаданіший* тощо).

Звертання *Дорожчий мені з усіх найдорожчих* найяскравіше пояснює стосунки між адресантом і адресатом: М. Ковалинський був для мандрівного філософа не просто талановитим учнем, а утіхою серця, його надією і гордістю.

Зауважимо, що Г. Сковорода вживає звертання, як правило, зі словами вітання, що починають цей етикетний комплекс (вітання + звертання), але можуть і завершувати його (звертання + вітання): *Здрастуй, найприсмішній з усіх юначе, мій дорогоцінний Михайле!* [лист № 1], *Мій найжаданіший Михайле, здрастуй!* [лист № 8]. Зміна місця слів-вітання, безумовно, не випадкова: актуалізуючи звертання, учитель-друг-адресант показує велику значущість учня для нього особисто (на першому місці присвійний займенник *мій* (лише мій, для мене), ступінь важливості *найжаданіший, Михайле* .

В епістолярії Г. Сковороди спостерігаємо, що вокатив займає:

1) різні позиції в тексті листа: а) на початку листа, б) всередині;

2) різні позиції у реченні: а) розпочинає фразу: *Здрастуй, мій скарге! Найдорогоцінний Михайле!*; б) може бути у середині речення: *Але як не вболівати, мій друже, коли від мене*

відірвали того, хто був однією з найбільших моїх відрод і втіх [лист № 74].

Вокативи, актуалізовані на початку листа, – це кодові слова, що виконують психологічно-комунікаційну функцію, вони важливі для будь-якого адресанта: правильний вибір слів, як правило, – це безпомилковий контакт із необхідним для адресанта результатом. У звертаннях Г. Сковороди до М. Ковалинського звучать теплі почуття, гармонія схожих душ, радість від того, що філософ знайшов духовно близьку людину. Вокативи, використані в середині листа, підсилюють увагу адресата, зосереджують на певних думках, міркуваннях, рекомендаціях, що їх філософ-учитель радить учневі, прямо чи опосередковано.

За нашими спостереженнями, детермінанти у вокативах Г. Сковороди виконують різні комунікативні функції:

1. Указують на ставлення Г. Сковороди до М. Ковалинського, що змінюється з розвитком тривалих стосунків – спочатку Григорій Іванович звертається до юнака: *Найжаданіший друже, Михайле!* [лист № 2], пізніше: *Здрастуй, мій жаданий! Турбото і втіхо душі моєї, найдорогоцінніший Михайле!* [лист № 49]. Про розвиток стосунків свідчать і слова прощання. Так, у перших листах філософ підписується *Твій новий друг Григорій Сковорода* Липня 9, 1762 [лист № 2], а в останніх листах – *Бувай здоров, найдорожчий товаришу! Твій Григорій Савич* [лист № 57], *Тобі єдиному найбільший друг Григорій* [лист № 31] тощо.

2. Характеризують здібності, уміння, риси характеру, етапи навчання адресата: а) так, детермінанти *друже елінів і любителю муз!* (*Здрастуй, Михайле, друже елінів і любителю муз!* [лист № 9]) указують на захоплення юнака грецькою мовою і літературою; б) *Найщасливіший філолог! Михайле здрастуй!* [лист № 46] – успішну перекладацьку практику з латинської і грецької мов; в) *Михайле! Найжаданіший брате в Христі!* [лист № 18] – глибоке вивчення християнської літератури і спільні релігійні погляди з Григорієм Сковородою; г) про зміни, що відбуваються у процесі навчання М. Ковалинського: *Здрастуй, найхоробріший новобранцю Христового війства! Найулюбленіший Михайле!* [лист № 37]. Юнак на той час закінчував філософський клас і стояв на порозі класу богослов'я, філософ високо оцінив цей його крок на сходинці знань: *Я пізнаю, що ти не з породи шулік, але від крові благородних орлів* [лист № 31].

3. Містять у собі суть того, про що йдеться далі у листі: *Здоров, любима моя цикадо і найдорожча мурашко! Михайле, любителю муз!* [лист № 57].

Зауважимо, що не випадково Г. Сковорода називає М. Ковалинського *цикадою* і *мурашкою*. У тексті листа автор сам пояснює це, говорячи, що цикади живляться рососою, а поет-творча людина опікується музами, живиться із найчистішого джерела – духовності. Мурашка, бджола – улюблені герої-комахи Григорія Сковороди, про яких філософ нерідко згадує у своїх творах. Що ж до мурашки, то вона, як відомо, працьовита, наполеглива, завжди у постійному пошуку, але автор-адресант розуміє мурах і як таких, хто вчиться справжньої мудрості, християнської мудрості. Згадуючи про золотоносних мурашок, що тягли золото з гірських печер у Північній Індії, він бажає, щоб і його юний друг був мурашкою, яка б несла людям християнську духовність.

Зрозуміло, що вокативи є початком і кінцем структурної рамки листа. Автор часто дотримується семантичної логічності: і в семантичному колі спостерігаємо їх тематико-семан-

тичну єдність – на початку листа слова-вітання в епіграфі: *Блаженні ваші очі, що бачать, і вуха, що чують (Матфей, гл.13). Тебе ж я вважаю Авраамовим нащадком і прагну і бажаю, щоб ти був моїм союзником.* Завершує словами-прощання: *Бувай здоров, нащадку Ісаака!* [лист № 21]. Філософ спеціально акцентує свою думку, тому починає з головного, а в кінці листа нагадує про це. Очевидно, що відповідну комунікативну функцію виконують і слова-прощання: *Бувай здоров, мій найкращий любителю муз!* (у листі йдеться про поетичні спроби юнака) [лист № 22].

Використовуючи метафоризовані означення, виражені поширеними прикметниками найвищого ступеня у словах вітання та прощання, зокрема до М. Ковалинського, Г. Сковорода виявляє щире батьківську турботу, опікуючись талановитим юнаком. Звернімо увагу на демократичність, рівність у стосунках учня й учителя, який визнає високий рівень знань у Михайла, тому й називає себе: *Твій товариш по навчанню* [лист № 52]. Іноді митець уживає складені дискурсиви на позначення вокативів, посилені простим дискурсивом, що мають викликати в адресата посмішку: *Бувай здоров альфо софістів! Осел серед софістів Григорій* [лист № 53].

Спостерігаємо короткі, стримані етикетні формули прощання до інших друзів, добрих знайомих: *Ваш сын, и брат, и друг Григорій Сковорода* [лист № 87]; *Григорий, сын Саввы, Сковорода* [лист № 107]; що свідчить про ділові, побутові стосунки з адресатом, але з безумовними елементами ввічливості, щирими і реалістичними. Пізніше у листах до Г. Ковалинського, С. Урюпіна з'являється підпис Григорія Сковороди: *Старець Григорій Варсава Сковорода* [лист № 117].

У листі до Наемана Петровича філософ розширює свій підпис: *Старець, учитель закона божія Григорій Варсава Сковорода* [лист № 120]. У такий спосіб Григорій Савич підкреслює, що в основі його настанов-повчань є Боже слово – чим зафіксував свій соціальний статус: *Григорій Сковорода – Старець Варсава / Григорій Варсава Сковорода – Старець, учитель закона божія Григорій Варсава Сковорода*. У листі до Наемана Петровича Григорій Сковорода пояснює свій підпис – це своєрідний лінгвістичний аналіз власного підпису: «Что значит *Варсава?* Вар еврейски сын; Сава сирски мир. Итак, *Вар-Иона – сын голубицы; Вар-Сава – сын мира*, т.е. *сын Савы* [лист № 120]. Проте для Михайла Ковалинського він залишився, як і часто підписувався *Твій справжній друг Григорій Савич* [лист № 16].

Висновки. Отже, дослідження виявило, що Григорій Сковорода, як правило, редагуючи або навмисно зберігаючи певні елементи структурної організації епістоли, надає листу певної суб'єктивності, креативності, наповнюючи його індивідуальною лексикою, чим, з одного боку, стверджує своє авторство, а з іншого, вибудовує свій комунікативний шлях. Відсутність сталої структурної організації листа, її багатоваріантність – характерна ознака особистих листів Г. Сковороди. Елементи структурної організації листа – це не просто рамка, що окреслює лист, це своєрідні посилювачі комунікації, що активізують дію або ж, навпаки, припиняють її залежно від мети, яку ставить адресант, свідомо чи інтуїтивно, та їх семантичного наповнення. Дотримання філософом-адресантом чіткої, зазвичай, повної структурної рамки у приватно-ділових листах вимагає і від адресата відповідного реагування – «сухого» ділового сприйняття тексту – чого і прагне адресант. Авторський епістолярний текст виявляє різний склад рамкових

елементів структурної організації листа: мінімальний, коли філософ має одну мету – передати емоції, враження, активізувати до дії тощо, як правило, це вокативи (слова-вітання, звертання, слова-прощання), постскриптуми; розширений – дата, епіграф до тексту листа, вокативи, постскриптум.

Авторські вокативи – маркери комунікативного процесу в епістолярії Г. Сковороди – представлені унікальними авторськими варіаціями: 1) нульовий, 2) ситуативний, 3) прогнозований, 3) контекстуальний, 4) реально виражений з детермінантами і без них. Звертання із детермінантами, характерні для епістол Г. Сковороди, виконують різні комунікативні функції: указують на ставлення адресанта до адресата протягом тривалого часу, характеризують здібності, уміння, риси характеру, етапи навчання адресата. Різноманітність унікальних авторських комунікативних епістолярних засобів Григорія Сковороди демонструють глибину і неординарність його натури, зумовлюють необхідність продовжувати вивчення особливостей творчої індивідуальності мандрівного філософа, складання його портрета – alter ego.

Література:

- Манженко В.П. Листи Харківські. 2011, С. 257–266. URL: <http://dSPACE.khntusg.com.ua/bitstream/123456789/1469/1/pdf>.
- Невська Ю.В. Дискурсиви в епістолярії М. Куліша: комунікативно-прагматичний вимір : монографія. Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2019. 229 с.
- Акімова Т. П. Лингвокультурологические характеристики эпистолярного текста: на материале писем классиков русской литературы XIX-XX вв.: дис. ... д-ра филол. Наук: 10.02.01 – русский язык / Гос. соц.-пед. ун-т. Волгоград, 2016. 441 с. URL: https://vspu.ru/sites/default/files/disfiles/dissertations/dissertaciya_akimovoy_t.p.pdf
- Сучасна українська літературна мова: синтаксис. / за ред. І.К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1972. 516 с.
- Куварова Е.К. Типология русского эпистолярного вокатива: монография. Днепропетровск: Новая идеология, 2014. 380 с.
- Кузьменко В. Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20–50-х років ХХ ст. *Слово і час*. 1999. № 2. С. 57–60.
- Коцюбинська М. Зафіксоване й нетлінне. Роздуми про епістолярну творчість. Київ: Дух і літера, 2001. 299 с.
- Межов О. Функційне навантаження вокативів у поетичних творах Василя Стуса. Наукові записки НаУОА. Острог : НаУОА, 2014. Вип. 44. С. 178–181. (Серія «Філологічна»).
- Межов О. Сучасні підходи до вивчення категорії звертання в курсі «Синтаксис української мови» для студентів-філологів. 2019. С. 170-184. URL: <https://orcid.org/0000-0002-5299-417X/lcmp.ukma.edu.ua/article/download/197086/197264>
- Загнітко А. Типологія формальних, семантичних і функційно-формальних виявів вокатива. *ACTA UNIVERSITATIS WRATISLAVIENSIS* № 3985 Slavica Wratislaviensia CLXXII Wrocław 2020. С. 131-142. <https://doi.org/10.19195/0137-1150.172.12> . URL: <https://wuwr.pl/swr/article/download/11840/10765/>
- Скаб М.С. Функціональна сфера апеляції в українській мові (семантика, граматики, прагматика, стилістика): автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Чернівці, 2002. 28 с.
- Шульжук К. Синтаксис української мови : підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 408 с.
- Кушнірюк В. Комунікативний етикет державного службовця. К.: ТОВ «СІК ГРУП Україна», 2013. 184с.
- Загнітко А., Миронова Г. Синтаксис української мови. Теоретико-прикладний аспект. Вроно : Masarykova univerzita, 2013. 223 с
- Сковорода Г. Твори в двох томах. / Упор. І. А. Табачников, І. В. Іваньо. Київ: видавництво Академії наук Української РСР, 1961. Т. 2. 623 с.

Pysarenko N., Kovalchuk M. Vocatives in H. Skovoroda's epistolary

Summary. The article deals with the epistolary structural elements, in particular, words of greeting and farewell, and is aimed to study the peculiarities of the organization of epistolary texts of H. Skovoroda: verbal formulas of greeting and farewell; individual etiquette communication tools. The structural and semantic features of the author's vocatives are studied, the ways of the author's communication in epistolary texts are revealed; the originality of vocatives in H. Skovoroda's letters is identified. **The scientific novelty** lies in the fact that the present article for the first time considers the author's vocatives as a means of epistolary communication of the wandering philosopher. During the last decades the problems related to the vocative have been touched upon in the research carried out by:

I. Vykhovanets, K. Horodenska, P. Dudyk, A. Zagnitko, I. Kucherenko, K. Shulzhuk, M. Karanska, O. Mezhov, M. Skab, A. Karatayeva, L. Matsko, T. Siroshant and others.

The author's epistolary text reveals the various composition of the framework elements of the structural organization of the letter: minimal, when the philosopher has one goal which is to convey emotions, impressions, to inspire action, etc., usually these are vocatives (words of greeting, address, farewell), postscripts; and extended – the date, epigraph to the text of the letter, vocatives, postscript.

The author's vocatives – the markers of the communicative process in H. Skovoroda's epistolary – are represented by unique author's variations: 1) null, 2) situational, 3) predicted, 3) contextual, 4) actually expressed with and without the determinants. The addresses with the determinants, which are a distinctive feature of H. Skovoroda's epistle, perform various communicative functions: indicate the attitude of the sender to the addressee for a long time, characterize the abilities, skills, character traits, stages of the addressee's studying. The variety of the authorial communicative epistolary means used by H. Skovoroda demonstrates the depth and unusualness of his nature, predetermines the need to continue studying the peculiarities of the creative personality of the wandering philosopher, the reproduction of his portrait – alter ego.

Key words: components of the structural organization of the letter, vocative, words of greeting and farewell, null vocative, predicted vocative, situational vocative, contextual vocative, indirect vocative, vocative with determinants.

*Rakhimova O. K.,**Deutschlehrerin**Lehrstuhl für Germanistik und Übersetzung
Nationale Universität Khmelnytskyj*

SPRACHLICHE REALISATION VON EUFEMISMEN

Анотація. Стаття присвячена вивченню евфемії як актуальної лінгвістичної проблеми, адже останнім часом процеси утворення евфемізмів відбуваються надзвичайно інтенсивно.

Евфемізми – слова і звороти, які пом'якшують, завуальовують дійсність і її реалії, надаючи неприємним реаліям приємних асоціацій і уможливаючи таким чином комунікацію на табуовану тему.

У статті виокремлюються різні сфери застосування евфемізмів, починаючи з дипломатичного дискурсу і до приватних оголошень у газетах про знайомства. Авторка наводить приклади використання евфемізмів у політичній, економічній, офіційно-діловій сфері, у художній літературі.

Усі приклади утворення евфемізмів можна розділити, на думку автора, на дві групи: з одого боку, табуовані факти можна відобразити по-новому, підібравши нове значення, яке виводить на передній план більш невинний та привабливий аспект. Евфемізми першої групи знаходять реалізацію, наприклад, через метафори, які становлять більшу частину евфемізмів сучасної німецької мови, літоти. Другий тип полягає у зміні форми табуованого слова або виразу. Засобами мовної реалізації цієї групи евфемізмів виступають, за словами авторки, скорочення, вилучення слів (нульові евфемізми) або додавання їх, узагальнення тощо.

Іноколи ми самі не помічаємо, як підкреслює авторка, що користуємося евфемізмами, підсвідомо вибираючи той варіант, який звучить милозвучніше. Можемо стверджувати, що навіть за теперішніх часів гарантованої свободи слова та думки у суспільстві продовжують функціонувати мовні табу. Таким чином, використання евфемізмів є необхідністю. Вони слугують для встановлення меж табуованих зон і допомагають уникнути небажаного ефекту від прямолінійного висловлювання. Перспективи подальших пошуків у згаданому науковому напрямі авторка вбачає у ґрунтовному аналізі вживання явища евфемії в німецькому політичному дискурсі.

Ключові слова: табуовані факти, скорочення, вилучення слів (нульові евфемізми), узагальнення, метафоричні евфемізми, літоти.

Einleitung. Der Euphemismus ist ein rhetorisches Stilmittel – die beschönigende oder verharmlosende Umschreibung eines Begriffs, den man vermeiden will. Der Euphemismus ist ein Stilmittel, das zu den Tropen gehört. Er soll einen Gegenstand oder eine Person, einen Sachverhalt oder eine Aussage beschönigend oder mildern umschreiben, durch sprachliche Verhüllung eines Begriffs sollen unangenehme Wahrheiten positiver klingen. Euphemismen findet man deshalb sowohl in der Literatur als auch im Alltag, in der Werbung, in Wirtschaft und Politik.

Nach einiger Zeit nehmen viele Euphemismen den als negativ empfundenen Sinngehalt der Bezeichnung an, die sie ersetzen. Oder

sie verlieren zumindest die beschönigende Wirkung und werden zu neutralen Begriffen. So ist heute zum Beispiel der ursprünglich eher scherzhaft verwendete Euphemismus „Raumpflegerin“ so gebräuchlich, dass er als normale Berufsbezeichnung empfunden wird. Damit wurde der Begriff „Putzfrau“ fast vollständig aus der Sprache verdrängt. Für die „Raumpflegerin“ sind bereits neue Euphemismen im Umlauf. Heute noch fast ausschließlich scherzhaft gemeint ist der Euphemismus „Parkettkosmetikerin“.

Analyse der letzten Forschungsarbeiten, Bestimmung der im Artikel zu besprechenden Probleme. Im täglichen Sprachgebrauch gibt es auffallend viele Euphemismen in Lebensbereichen, über die zahlreiche Menschen nicht gern offen sprechen. Neben Krankheit und Tod sind dies beispielsweise Sexualität, Körperfunktionen und bestimmte Körperteile. So werden etwa für Geschlechtsteile immer wieder neue Bezeichnungen erfunden. Nur wenige Menschen verwenden in privaten Zusammenhängen die medizinisch korrekten Bezeichnungen. Euphemismen in der Alltagssprache sollen auch häufig bestimmte Dinge, Tätigkeiten und Menschen aufwerten. Dies geschieht etwa, wenn sich ein Friseur als „Coiffeur“ bezeichnet.

Euphemismen charakterisieren vor allem denjenigen, der sie benutzt. Daher findet man sie in der Literatur vorrangig in Dialogen. In Texten mit einem auktorialen Erzähler kommen sie eher selten vor. Indem eine literarische Figur Euphemismen verwendet, können ihre Tabus deutlich gemacht werden. Ein offener Mensch nennt die Dinge eher beim Namen als eine gehemmte Persönlichkeit. Auch Rücksichtnahme, spöttische Einstellungen oder die ironische Sichtweise bestimmter Themen lassen sich in Dialogen an den entsprechenden Euphemismen erkennen. Euphemismen im literarischen Dialog machen auch negative Charaktermerkmale deutlich. Dies können Schmeichelei, Unehrllichkeit oder Versuche, andere Personen zu manipulieren, sein. Außerhalb von Dialogen charakterisieren Euphemismen Figuren dann, wenn Szenen aus ihrer Sicht geschildert werden. In literarischen Texten mit Ich-Erzählern sind Euphemismen durchgängig ein Mittel zur Charakterzeichnung des Ich-Erzählers oder der Ich-Erzählerin.

Ebenso wie im Alltag, spielt in Politik und Wirtschaft die positivere Darstellung eigentlich negativer Sachverhalte eine wichtige Rolle. Mithilfe von Rhetorik gelingt es den Verantwortlichen, besser dazustehen. Angstbesetzte Themen und Tabus werden durch Euphemismen angenehmer gemacht. Unangenehme Tatsachen werden mithilfe von Euphemismen beschönigend dargestellt. In der Wirtschaft werden anstehende Entlassungen gern als „Freisetzung von Personal“ bezeichnet.

Werbetexte vermeiden naturgemäß angstbesetzte Themen und Tabuthemen und beschreiben die Ware positiv. Deshalb ist das Stilmittel Euphemismus hier besonders verbreitet. So ist in der Sprache der Werbung für Deodorant grundsätzlich von „*Transpiration*“ die Rede und nicht davon, dass jemand schwitzt.

Der Hauptteil des Artikels. Grundsätzlich gilt, dass jeder Satz euphemistische Wirkung haben kann, wenn der entsprechende sprachliche und außersprachliche Kontext vorliegt. Die meisten Wörter, die den Satz bilden, sind zunächst neutrale Elemente, die erst in den entsprechenden Situationen zu Euphemismen werden. Deswegen ist es so kompliziert, alle Bildungsweisen von Euphemismen aufzuzeigen. Dennoch ist es sinnvoll, nach der Bildungsweise von Euphemismen zu fragen, denn es lassen sich bestimmte Kriterien aufzeigen, die für die Bildung von Euphemismen vorwiegend benutzt werden: Mit anderen Worten könnte in geeignetem Kontext nahezu jedes Wort euphemistischen Sinn erhalten, jedoch eignen sich bestimmte Bildungsweisen in besonderem Maße zu Euphemismen [1,128].

Man unterteilt alle Bildungsmuster in zwei Arten: zum einen können tabuisierte Sachverhalte neu bezeichnet werden, indem ein Ersatzausdruck gefunden wird, der einen harmlosen Aspekt hervorhebt. Diese Art kann zum Beispiel durch Metaphern und Litotes realisiert werden. Die zweite Art besteht in der Veränderung der Gestalt des tabuisierten Wortes oder Ausdrucks. Dies geschieht mit Hilfe von Abkürzungen, Auslassungen u. a. m.

Ein großer Teil der Euphemismen in der deutschen Gegenwartssprache sind Metaphern. Die Metapher beruht also auf Sinnähnlichkeit. Sie wird aus Wörtern gebildet, die unterschiedlichen Wortfeldern angehören, aber durch mindestens ein gemeinsames semantisches Merkmal in eine Ähnlichkeitsrelation gesetzt werden können. Diese Ähnlichkeitsbeziehungen, die zum Beispiel in der äußeren Gestalt, der Eigenschaft, der Funktion oder der Verwendung begründet sein können, ermöglichen die Übertragung von Bedeutungen und Bezeichnungen [2,133]. Bei dieser Art von Euphemismen handelt es sich um solche Ausdrücke wie *Eiserner Vorhang*, *der Dollar wurde schwach*, *Feld der Ehre*, *Kristallnacht* usw. Ein weiteres Beispiel für Metaphereuphemismen ist das Wort *liquidieren*. Es stammt aus der Sprache des Kaufmannes, bedeutet dort dasselbe wie abrechnen, meist aber, dass man ein Geschäft auflöst. In der politischen Sprache wurde das Wort als Synonym zu *töten* verwendet. Metaphereuphemismen stellen jedoch nicht die primäre Weise dar, in der die politischen Euphemismen gebildet werden, sondern dort sind allgemeine Formulierungen, vage Aussagen, und Aspektbetonung häufiger.

Man verwendet in der politischen Rede vage oder mehrdeutige Ausdrücke, um eine euphemistische Wirkung zu erzielen. Solche Ausdrücke sind dadurch gekennzeichnet, dass ihnen mehrere kontextuale Bedeutungen zukommen. Die Voraussetzung dafür ist die Mehrsinnigkeit (Polysemie) einiger politischen Begriffe. S. Luchtenberg unterscheidet aber zwei Arten der Polysemie: (...) so hat etwa Demokratie unterschiedliche aber miteinander verbundene Bedeutungen, was eine Eigenschaft der lexikalischen Bedeutung sei und im Kontext verschwinde. Davon wird Mehrdeutigkeit unterschieden, die Auswirkungen auf die Verständigung im Kommunikationsakt haben kann: Polysemie, die durch den Kontext nicht beseitigt wird, führt zur Mehrdeutigkeit der Meinung [1,132]. Die Verwendung von allgemeinen Wörtern, die inhaltslos geworden sind und deswegen sehr viele weitere Bedeutungen annehmen können, ist mit der Gefahr des Missverständnisses in besonders hohem Maße verbunden. Als Beispiele dafür dienen solche Wörter wie *Sonderbehandlung* und *betreuen*. Im Prozess gegen Göring findet sich in den Akten eine Stelle, die den euphemistischen Charakter des Wortes *Sonderbehandlung* zeigt: ...Als Beauftragter unterzeichnete Göring eine Weisung an den SD über die

Behandlung polnischer Arbeiter in Deutschland – einschließlich der „Sonderbehandlung“ (Tötung) [3,82]. *Betreuen* wurde in vielen verschiedenen Situationen verwendet: die Kinder wurden im Kindergarten und Schule betreut, die industriellen Betriebe vom Betreuungsausschuß. Selbst im politischen Bereich hatte das Wort eine Bedeutung, die Juden in Prag wurden von der Betreuleiste „betreut“. M. Adler schreibt über *betreuen*: „In letzter Konsequenz ein Euphemismus für morden und Mord.“ [3,82]

Unangenehme oder unanständige Wörter können außerdem durch Auslassungen in Euphemismen verwandelt werden. Das bekannteste Beispiel dafür entstammt der Sprache des Nationalismus. Es handelt sich um das Wort *Endlösung*. Bei diesem Euphemismus fehlen zwei die tatsächliche Bedeutung spezifizierende Einheiten. Das vollständige Syntagma heißt die Endlösung der Judenfrage durch Tötung [3,89]. Im politischen Bereich ist die Auslassung ein wichtiges Mittel zur Bildung von Euphemismen. Zu dieser Gruppe sind auch sogenannte Nulleuphemismen zu zählen. Von einigen Sprachforschern werden die Nulleuphemismen als Grenzfall der Auslassungen aufgefasst [3,90]. Der Euphemismus wird dabei durch die Abwesenheit von Sprachzeichen gebildet. In vielen Grenzfällen ist es schwierig zu entscheiden, ob man noch von einem Euphemismus sprechen kann oder vielmehr von Lüge oder Verschweigen reden sollte. In bestimmten Situationen kann Verschweigen als euphemistisch gewertet werden. Ein Beispiel dafür führt E. Leinfellner an: Die amerikanische Botschaft in Laos druckte und verteilte von einiger Zeit Exemplare des Genfer Abkommens, und zwar denjenigen Teil, der die Neutralität von Laos betrifft. Die Botschaft ließ jedoch einen Teil des Abkommens aus, und zwar gerade den, den die USA mit dem Eindringen ihrer Truppen in Laos verletzt hatte. Da in diesem und ähnlichen Fällen schwer nachzuweisen ist, dass die Auslassung mit Absicht erfolgte, setzt E. Leinfellner hinzu: „Und wenn das nicht ein politischer Nulleuphemismus war, dann war es wenigstens ein ausgesucht schönes Exemplar einer Fehlleistung“ [3, 91].

Man kann auch durch Hinzufügen bestimmter Wörter eine euphemistische Wirkung erzielen. Die Beispiele für politische Euphemismen sind hier relativ selten. E. Leinfellner nennt aber in diesem Zusammenhang solche Wörter wie *sogenannt* und *moralisch*. Durch das Hinzufügen von *sogenannt* reduzierte man „Deutsche Demokratische Republik“ zu einer uneigentlichen Redeweise. Denn das ist eine Meta-Aussage, d.h. ein Ausdruck, der über die Sprache spricht. Man wollte damit andeuten, dass es eigentlich von der UdSSR besetzte Teil Deutschlands, der in Wirklichkeit zu Deutschland gehört, heißen müsste. Für *moralisch* erwähnt E. Leinfellner die allgemein bekannte Verbindung *moralischer Sieg*. Einen *moralischen Wahlsieg* erringt man, wenn man die tatsächliche Wahl verloren hat.

Euphemistische Wirkung lässt sich leicht dadurch erzielen, dass etwas ungenau mit verallgemeinernden Ausdrücken formuliert wird, wie z.B. *Sache*, *Ding*, *etwas*, *Angelegenheit* usw. *Angelegenheit* kann in diplomatischen Texten wie *Sache* für die verschiedensten Ereignisse und Anlässe stehen, z.B.: die *Angelegenheit* muss mit großer Verschwiegenheit behandelt werden [1, 131]. Hier ist auch an die häufige Verwendung von *es* zu denken: *es machen*, *es nicht aussprechen* usw. Sehr allgemeine und vage Ausdrücke kann man auch in politischen und anderen öffentlichen Texten finden, wie sich etwa im Wortschatz des III. Reichs deutlich zeigt: *Anschluß* (im Sinne „Annexion“), *betreuen*, *durchführen*, *Einsatz*, *Endlösung*. Die Verwendung allgemeiner Euphemismen im politischen

Wortschatz ist jedoch nicht auf die Sprache des Nationalsozialismus beschränkt. So verdeckt etwa das in politischen Reden sehr häufige begrüßen oft tatsächliche Einstellung zu dem, was begrüßt wird. Verallgemeinerungen finden sich auch oft in den kurzen Statements, die etwa von Politikern in der Tagesschau zu einem Ereignis abgegeben werden. Es wird dabei mittels sehr allgemein gehaltener Aussagen das Gemeinte verschleiert, die Tatsache verschwiegen, dass zum gegebenen Zeitpunkt noch keine Aussagen gemacht werden können. Nach dem ersten Treffen mit der israelischen Regierungsspitze bezeichnete der Sprecher des amerikanischen Außenministeriums Robert McClaskey, die Atmosphäre als „bewegt“ [1, 132]. Hier wurde das vage Wort bewegt von der Redaktion gekennzeichnet, was aber in der gesprochenen Sprache – z.B. Tagesschau – nicht möglich ist. Außerdem folgt im Text der Nachsatz: gab aber keine Einzelheiten an. Zu solchen allgemeinen nichtssagenden Floskeln zählen auch *Herzlichkeit, Offenheit, Sachlichkeit, nützlich, freundschaftlich, volle Übereinstimmung* u.ä., die in der politischen Sprache üblich sind. Hierzu wird auch der Gebrauch von *echt, mit echter Besorgnis* u.ä. gezählt. Ihr geringer Informationswert erlaubt die Verwendung von verallgemeinernden Wörtern wie Problem, Anliegen als Euphemismen. Euphemismen, die aus allgemeinen vagen und dementsprechend inhaltsweisen Wörtern gebildet sind, können nur okkasionell verwendet werden. Es erweist sich als gewöhnlich erst im Kontext, ob ein solches allgemeines Wort euphemistisch gebraucht ist oder nicht.

In der politischen Rede sind Leerformeln eines der wichtigsten rhetorischen Mittel, das nicht bedeutungs-, sondern inhaltslos ist. Wegen ihrer Vieldeutigkeit sind solche Leerformeln wie *Freiheit, Menschenwürde* u.a. in der politischen Rede sehr nützlich, da sie eine emotionale Übereinstimmung zwischen Sprecher und Hörer erzeugen. Leerformeln können die subjektive Ansicht des Sprechers mit dem Anschein objektiver Glaubwürdigkeit umgeben. Wegen der Vieldeutigkeit solcher Wörter braucht sich der Sprecher nicht festzulegen, die Hörer werden ihre subjektive die vom Sprecher gemeinte ansehen. Leerformeln können demnach der Verschleierung in politischer Sprache dienen, da der Sprecher sich nicht auf einen Inhalt festlegen muss. Die Unschärfe von Wendungen wie *mutig / feige, reaktionär / konservativ / liberal / radikal, Ordnung / Despotie* ist objektiver Natur. Ihr Bedeutungsbereich ist bestimmbar, doch seine Grenzen bleiben offen. Zugleich bezeichnen *frei / unfrei* usw. relative Vorstellungen, die nicht nur Randzonen besitzen, sondern je nach Vergleichspunkt auf der Skala verschiebbar ist. Solche Wörter haben für die politische Propaganda große Bedeutung, wenn sich auch inhaltliche Unterschiede in der Anwendung ergeben. Die Verwendung von sehr allgemeinen Wörtern, die inhaltsleer geworden sind und gerade deswegen sehr viele weitere Bedeutungen annehmen können, birgt die Gefahr des Missverständnisses in besonders hohem Maße in sich. In ihrer Allgemeinheit liegt auch ihr in sprachökonomischer Hinsicht wichtiger Vorteil: jedes dieser Wörter kann zur euphemistischen Umschreibung verschiedener Ereignisse oder Dinge dienen. Es zeigt sich, dass die Grenzen zwischen Auslassungen, Verallgemeinerungen und Leerformeln unscharf sind.

Die Litotes umgeht die direkte Bezeichnung durch die Negation des Gegenteils und erzielt auf solche Weise eine Abschwächung. Vielleicht der berühmteste aller Euphemismen in Litotes-Form im Rahmen der deutschen politischen Sprache ist im Felde *unbesiegt* [3,99]. Ein anderes Beispiel liefert eine Meldung aus dem Pentagon, dass vier Waffenexperten nach Südvietnam unterwegs seien, um die

Wirksamkeit neuer Waffen zu prüfen, die nichts mit atomaren oder nuklearen Systemen zu tun haben. [3,100]. Hier wird der Eindruck erweckt, als ob es sich um Waffen im Aktionsbereich der bisher verwendeten handle. Das Pentagon hielt zwar geheim, welche Waffen gemeint seien, aber es wurde bekannt, dass ihre Sprengkraft herkömmlicher Munition weit übertrifft und sogar an die Zerstörungsgewalt kleiner Atomwaffen heranreicht. Das Pentagon wählte offensichtlich diese Formulierung, um zu unterstreichen, dass die USA nicht verpönte Atomwaffen testen würde. Den eventuell Betroffenen allerdings wird es gleichgültig sein, ob der Krieg gegen sie mit Waffen A mit der Wirkung der Waffen B, oder mit Waffen B mit der Wirkung der Waffen A geführt wird.

Fremdwörter und seltene Wörter erreichen Nach Zöllner [2] in zweierlei Hinsicht eine euphemistische Wirkung: zum einen, weil sich der Hörer (und manchmal auch der Sprecher) über ihre Bedeutung nicht immer im klaren ist; auf diese Weise wird eine künstliche Vagheit erzeugt. Zum anderen, weil entlehnte Wörter häufig als elegante, höfliche Variante des entsprechenden Ausdrucks in der Muttersprache gelten. Das Fremdwort gilt als vornehm und erhöht den Status des Sprechers. Aus diesem Grund kann es eine soziale Sprachgrenze erzeugen und wirkt dadurch ausgrenzend. Gleichzeitig ermöglicht das Fremdwort – vor allem dann, wenn es in der euphemistischen Funktion verwendet wird – aber auch die Verhüllung von Tabubereichen [2,146]. Aus dem Vokabular des Nationalismus kann man nennen: *Protektorat* (Böhmen und Mähren), *Aktion* (jiddisch *akcije*), das zu einem Euphemismus für Massenmord wurde, *evakuieren* anstelle von deportieren. Euphemistische Fremdwörter finden sich auch im Bereich der öffentlichen Sprache wie etwa: *Rezession, Pazifikation, Inflation*. Auch viele aufwertende Bezeichnungen aus dem Berufs- und Sozialleben bedienen sich des Fremdworts wie z.B. *Senioren, Apartments Haus* (Bordell).

Eine ähnliche Wirkung haben auch seltene Wörter. Ein Beispiel dafür ist ein Euphemismus *Weiterung*, der ein seltenes Wort ist. Nach M.K. Adler kam das Wort hauptsächlich in Dokumenten vor und war ein Bestandteil euphemistischer, verhüllender Drohungen: man hat „mit Weiterungen zu rechnen“ war eine Strafanzeige [4].

Euphemistische Wirkung kann auch durch Abweichung vom übrigen Stil erreicht werden. Die stilistische Inkongruenz arbeitet mit dem Kontrast. Ein legerer Ausdruck in einem ansonsten gehobenen Stil sowie auch ein gehobener Ausdruck in einem ansonsten umgangssprachlichen Stil können euphemistisch verstanden werden. Die zuletzt genannte Form der stilistischen Inkongruenz ist jedoch häufiger. Sie erfüllt eine überwiegend verhüllende Funktion während die zuerst genannte Form zwar mildernd, aber auch auflockernd wirkt [2, 147]. Verschleiernd wirkt die Verwendung von Fachausdrücken, die von der allgemeinen Öffentlichkeit nicht verstanden werden. Der Sprecher versucht den Hörer zu verblüffen, bei ihm den Eindruck zu erwecken, dass das womit er sich beschäftigt, eine tiefe Kenntnis der Materie voraussetzt. Es wird versucht mit Hilfe komplizierter Wörter und überlanger Sätze, etwas schwieriger erscheinen zu lassen als es in der Wirklichkeit ist, so wenig Informationen wie möglich zu geben.

Auch Oxymora können unter geeigneten pragmatischen Umständen als Euphemismen gelten. Logisch betrachtet ist Oxymoron eine widersprüchliche Aussage. Zwei im Widerspruch zueinander stehende Ausdrücke können das Gemeinte verschleiern, denn entweder ist nur einer von ihnen richtig oder sind die beiden falsch, so dass eine ganz andere Bezeichnung erst korrekt

wäre [1, 140]. Als Beispiel dafür gilt im Rahmen der deutschen politischen Sprache der Ausdruck *soziale Marktwirtschaft*. Diese Wortverbindung wurde anfänglich als widerspruchsvoll empfunden, da sozial das Gegenteil von Marktwirtschaft im Sinne von freie Marktwirtschaft ist. Der vollständige Widerspruch sollte sein soziale freie Marktwirtschaft. Wir erhalten zwei widersprüchliche Aussagen, nämlich sozial und nicht-sozial, und freie Marktwirtschaft und nicht-freie Marktwirtschaft. Das Wort sozial sollte die finanziell schlechter gestellten Teile der Bevölkerung beruhigen. Der Unternehmer assoziiert mit dem Wort Marktwirtschaft das Wort frei und ist ebenfalls beruhigt [3, 102]. Derartige Euphemismen haben den unschätzbaren Vorteil, dass sie es allen Bevölkerungsgruppen recht machen.

Die einfache Form der Gestaltveränderung eines Wortes zur Erreichung euphemistischer Wirkung ist die Abkürzung, wie etwa bei WC, BH, SBZ, H-Bombe, ABC-Waffen. Abkürzungen können auf verschiedene Art euphemistisch wirken: der abgekürzte Name kann in Vollschrift als anstößig empfunden werden oder Angstgefühle hervorrufen, was durch die Abkürzung umgangen wird, d.h. in diesen Fällen wird der Euphemismus zur Schonung der Gefühle des Hörers verwandt bzw. die Gefahr wird verschleiert.

Die Kennzeichnung ist weitgehend als ein Mittel der geschriebenen Sprache anzusehen, wobei mittels Intonation Annäherungen auch in der gesprochenen Sprache möglich sind. Gekennzeichnete Euphemismen finden sich vorwiegend in Zeitungsartikeln, in denen eine Rede oder Mitteilung gegeben wird. Mit der Kennzeichnung des Euphemismus gibt der Redakteur einmal einen Kommentar, denn er beurteilt und wertet dadurch, zum anderen erfüllt er dadurch auch eine aufklärende Aufgabe, da die Leser den Euphemismus sonst wohl kaum immer erkennen würden. Als Mittel der Kennzeichnung dienen fast immer Anführungszeichen, in selteneren Fällen wird der Euphemismus durch Strichsetzung oder Unterstreichung herausgehoben. Jedoch findet man die meisten Beispiele für gekennzeichnete Euphemismen in politischen oder wirtschaftlichen Texten, z. B.: ... 47 Prozent sagten jedoch, die Notwendigkeit, „empfindliche“ Dokumente der Regierung geheimzuhalten, sei wichtiger als die Pressefreiheit [1,136]. Wie festgestellt wurde, werden die Bedingungen für Euphemismen im Kontext festgelegt, d. h. die pragmatischen Umstände bestimmen, was als Euphemismus zu gelten hat, so dass unter geeigneten Umständen nahezu jede Äußerung zum Euphemismus werden kann. Unter diesen Verhältnissen kann das Aufstellen von Bildungsmustern von Euphemismen nur als Zusammenfassung der wichtigsten Erscheinungsformen verstanden werden. Die aufgezeigten Bildungsmuster gehören jedoch zu den quantitativ herausragenden.

Zusammenfassung. Schliesslich kann man behaupten, dass jeder Satz euphemistische Wirkung haben kann, wenn der entsprechende sprachliche und außersprachliche Kontext vorliegt. Deswegen ist es so kompliziert, alle Bildungsweisen von Euphemismen aufzuzeigen. Dennoch ist es sinnvoll, nach der Bildungsweise von Euphemismen zu fragen, denn es lassen sich bestimmte Verfahren aufzeigen, die für die Euphemismenbildung vorwiegend benutzt werden. Für Bildung der politischen Euphemismen sind vor allem folgende

Möglichkeiten von Bedeutung: Metaphern, vage und mehrdeutige Ausdrücke, Auslassungen und Nulleuphemismen, Hinzufügen von Wörtern, Verallgemeinerungen, Leerformeln, Litotes, Fremdwörter, seltene Wörter, stilistische Inkongruenz, Oxymora, Abkürzungen, Kennzeichnungen.

Literatur:

1. Luchtenberg S. Euphemismen im heutigen Deutsch. / S. Luchtenberg. – Frankfurt/Main: Lang., 1985. 299 S.
2. Zöllner N. Der Euphemismus im alltäglichen und politischen Sprachgebrauch des Englischen. / N. Zöllner. Frankfurt/ Main: Lang, 1997. 444 S.
3. Leinfellner E. Der Euphemismus in der politischen Sprache. / Leinfellner E. Berlin, 1971. 107 S.
4. Adler M.K. Naming and Addressing. / M.K. Adler. Hamburg: Buske, 1978. 281 S.
5. Гончар О.С. Функції евфемізмів у політичному дискурсі / О.С. Гончар // Новітня філологія. 2015. № 16(36). С. 35–41.
6. Снегірьова Є. Евфемізи як витончена форма мовленнєвого мистецтва / Є. Снегірьова // Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи. К.: Логос, 2016. С. 261–266.

Rakhimova O. Means of Linguistic Realization of Euphemisms in German Political Language

Summary. The article is devoted to the study of euphemism as a topical linguistic problem, because recently the processes of euphemism formation are extremely intense.

Euphemisms are words and phrases that soften, obscure reality and its realities, giving unpleasant realities pleasant associations and thus enabling communication on a taboo subject.

This article identifies various areas of application of euphemisms, from diplomatic discourse to private announcements in dating newspapers. The author gives examples of the use of euphemisms in the political, economic, official and business spheres, in fiction.

According to the author, all examples of euphemisms can be divided into two groups: on the one hand, taboo facts can be displayed in a new way, choosing a new meaning that brings to the fore a more innocent and attractive aspect. The euphemisms of the first group are realized, for example, through metaphors, which make up most of the euphemisms of the modern German language, litotes. The second type is to change the form of a taboo word or expression. According to the author, the means of linguistic realization of this group of euphemisms are abbreviations, deletion of words (zero euphemisms) or their addition, generalization, etc.

Sometimes we ourselves do not notice, as the author emphasizes, how we use euphemisms, subconsciously choosing the option that sounds more melodious. We can say that even in the current times of guaranteed freedom of speech and thought in society, language taboos continue to function. Thus, the use of euphemisms is a necessity. They serve to establish the boundaries of taboo areas and help to avoid the undesirable effect of a straightforward statement. The author sees prospects for further research in this scientific direction in a thorough analysis of the use of the phenomenon of euphemism in German political discourse.

Key words: taboo words, abbreviations, deletion of words (zero euphemisms), generalization metaphors, litotes.

*Різванли Н. С.,**викладач кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови,
факультету лінгвістики**Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ОСНОВНІ СЕМАНТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО НАУКОВОГО ДИСКУРСУ

Анотація. У статті виявлено та описано комплекс семантичних властивостей сучасного англомовного наукового дискурсу, що реалізують його комунікативну спрямованість як загальнонаукового явища. Здійснений аналітичний огляд досліджень різних видів наукового дискурсу та узагальнені конститутивні параметри англомовного наукового дискурсу. Визначено, що особливістю наукового дискурсу в англійській мові є виявлення, опис та інтерпретація наукових даних, закономірностей, оцінка результатів дослідження, вираження наукових понять, категорій та гіпотез, формулювання висновків, рекомендацій, положень, підходів тощо. Науковий дискурс спрямований на епістеміку задля вираження автором персональної відповідальності за доведеність позицій, положень, тверджень, представлений власний погляд на різні речі та явища, що досліджуються. Ідентифіковано специфічні семантичні характеристики сучасного англомовного наукового дискурсу, окреслено основні типи смислових груп дієслів залежно від виду наукової активності (дослідження та пізнання, перевірка та обґрунтування результатів, висновки та рекомендації, представлення та обговорення результатів). Встановлено зростання ролі модальних дієслів задля реалізації комунікативної функції наукового дискурсу, що пов'язано зі зміною соціально-лінгвістичної поведінки учасників наукового процесу, оскільки важливим є дослідження динамічності та експресивності наукової мови як відображення ментальності її автора. Модальність як семантична категорія наукового дискурсу розкриває ставлення учасників спілкування до змісту тематики дискурсу, а змісту до дійсності, стратегії та цільової настанови спілкування. Модальність може мати значення припущення, наказовості, ствердження, бажаності, достовірності, реальності чи нереальності. Функція модальності у науковому дискурсі реалізується за допомогою слів, намірів, почуттів, зокрема: «замовляти», «розглядати», «припускати», «замовляти», «просити», «відчувати», «любити», «мати», «бути вірним», «здаватися». Ці дієслова різні за своїм значенням, проте за змістом коментарю вони однакові та переважно розрізняються за ступенем впевненості автора. До модальних дієслів в англійській мові належать: *can (could), may (might), must, should, would, ought, shall, will, be able, need, dare*, а до модальних структур – *to be + Infinitive, to have + Infinitive*. Класифікують англійські модальні дієслова як лексичні, лексико-граматичні, граматичні та фонетичні категорії. Семантичним особливостям мовленнєвої реалізації в науковому дискурсі словесних засобів за допомогою смислових груп дієслів та модальних дієслів, їх характеристик та основним ознакам як співвідносним поняттям присвячена ця стаття.

Ключові слова: науковий дискурс, семантичні категорії наукової англійської мови, диктум, модус, смислові та модальні дієслова.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку науки про мову поняття «дискурс» стає основним об'єктом у теоретичних та прикладних дослідженнях. Становлення теорії дискурсу у мовознавстві пов'язане із французьким ученим Емілем Бенвеніста, який вперше запропонував його дефініцію як будь-яке висловлювання, що зумовлює наявність комунікантів та їх наміри певним чином впливати один на одного [1, с. 296]. Дискурс із позицій прагматичної та когнітивної лінгвістики має безліч вимірів, що розуміється як текст, усний текст (промова, діалог), як інтерактивна діяльність учасників спілкування з обміну інформацією з використанням певних комунікативних стратегій. Такий підхід до визначення дискурсу як складної комунікативної події запропонував видатний дослідник мови Т.А. ван Дейк [2, с. 121].

Сучасна лінгвістика представлення розмаїттям поглядів і підходів до такого складного лінгвістичного та екстралінгвістичного явища, як дискурс. Ключовими проблемами у дослідженні дискурсу досі залишаються мовленнєва структура та жанрова стратифікація дискурсу, встановлення його ознак, одиниць, категорій, типів, а також продукування інструментів для аналізу й опису дискурсів.

Аналіз наукового дискурсу як комплексного прагматично-когнітивного феномену особливого типу має порівняно коротку історію. Різні вчені розглядають науковий дискурс як особливий тип взаємодії, зумовлений науковою сферою його реалізації, якому притаманні як загальні типологічні, так і етноспецифічні властивості [3, с. 7]. Більшість робіт із сучасного мовознавства присвячені загальній спрямованості щодо типізації наукового дискурсу, аналізу жанрової стратифікації та видів його модусу.

А отже, постає потреба поглиблення наявного знання про структурно-мовленнєві характеристики наукового дискурсу, з'ясування комунікативно-прагматичних та мовно-стилістичних особливостей науково дискурсу як важливої складової частини науково-професійної комунікації і суспільної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню різних видів наукового дискурсу, виявленню конститутивних параметрів англомовного наукового дискурсу, розкриттю його жанрової стратифікації з урахуванням видів модусу (каналів комунікації) присвячені праці різних вітчизняних та зарубіжних учених, таких як О.І. Багрій [4], О.М. Гнізdechko [5], С.В. Голик [6] О.М. Ільченко [3], Т.Б. Маслова [7], М.В. Томашів [8], І.Є. Фролова [9], С.В. Шепітько [10], J. Ahmad [11], V.K. Bhatia [12], P. Bizzell [13], J.P. Gee [14], J. Hartley [15], K. Hyland [16], J.M. Swales [17].

Проте дещо поза фокусом дослідження залишилася специфіка реалізації семантичними засобами комунікативної

функції в англomовному науковому дискурсі. Необхідно встановити основні семантичні особливості англomовного наукового дискурсу загальнонаукового спрямування шляхом характеристики вживання спеціалізованих типів смислових груп дієслів та модальних дієслів.

Мета статті полягає у виявленні та концептуалізації комплексу специфічних семантичних властивостей, що реалізують комунікативну спрямованість сучасного англomовного наукового дискурсу загальнонаукового характеру.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сучасне мовознавство характеризується зростанням інтересу до комунікативно-прагматичної функції наукової англійської мови. Саме тому у центрі уваги науковців-лінгвістів опинилася категорія наукового дискурсу, що спрямувала дослідження в напрямі комплексного вивчення мовленнєвої комунікації.

Про перше введення у використання терміна «науковий дискурс» у 1999 році П. Бізеллом, його визначення та обґрунтування зазначає у своїй роботі Джаміль Ахмад [11, с. 7].

Науковому дискурсу, що визначений багатьма вченими як вид інституційного дискурсу, властиві як універсальні дискурсивні ознаки, так і специфічні. Саме специфічні властивості наукового дискурсу зумовлені функціями суб'єктів комунікації, які відносяться до наукової спільноти, мають ознаки регламентованості за змістом і формою [3, 4, 7, 8].

Вчені відзначають, що головною метою наукового дискурсу є продукування і передача інформації про результати наукових досліджень, їх обговорення із науковою спільнотою, а також донесення знань до зацікавлених осіб соціальної комунікації [6, 7, 8, 10].

Специфіка наукового дискурсу, на думку багатьох учених, полягає у керованості законами логіки і прагматики, а також прагненні до об'єктивності та узагальнення. Узагальнюючи дослідження різних учених, до специфічних ознак наукового дискурсу можна віднести: логічність, точність, лаконічність, абстрактність, доказовість, ясність, об'єктивність, узагальненість, креативність, професійну спрямованість, зв'язок з адресатом, антропоцентризм тощо [5, 6, 8, 9].

Отже науковий дискурс – це складне комунікативне явище, яке, крім лінгвістичних ознак, містить і екстралінгвістичні причини продукування дискурсу (знання про світ, розуміння явищ та порядку речей, думки, установки та стратегії спілкування тощо).

Фахівці сучасної англо-американської лінгвістики розглядають науковий дискурс як специфічну, предметну мову у використанні (language in use), що охоплює певну сукупність норм, переваг та очікувань. Останні дають змогу створювати та інтерпретувати одиниці мови у дискурсі та співвідносять мову з контекстом її практичного вживання [11–17]. Серед основних конститутивних ознак наукового дискурсу ці науковці визначають цілеспрямовану орієнтацію, інтертекстуальність, діалогічність, прагматичність та багатожанрову стратифікацію.

Жанрова стратифікація наукового дискурсу з урахуванням наявних видів модусу (канали комунікації, способи представлення) – письмова, усна, електронна, може охоплювати: статті, монографії, дисертації, рецензії, реферати, анотації, тези доповідей, навчальну та навчально-методичну літературу, обговорення, конференції, вебінари, семінари, звичайну й електронну кореспонденцію [6, 8, 10].

Сучасний науковий дискурс є динамічним процесом і зазнає постійних змін. Насамперед це стосується зарегульованості цього виду дискурсу: обумовленості висловлювань, стан-

дартизації лексики, вживання традиційного набору фреймів, широкого вживання емоційних засобів, пов'язаних зі зміною соціально-лінгвістичної поведінки людей.

Розглянемо сукупність комунікативно-прагматичних та мовленнєвих особливостей англomовного наукового стилю, а саме вокабуляр наукового дискурсу у розрізі основних групи смислових та модальних дієслів.

Смислові дієслова (Notional Verbs) в англійській мові поділяються на безліч груп за призначенням (залежно від того, яке значення виражає дієслово). До них відносяться дієслова почуттів, сприйняття, бажань, оповіщень, спонукання і багато інших. Але основним є поділ смислових дієслів на дві групи: дієслова дії (Action Verbs) і дієслова стану (State Verbs).

У науковому дискурсі смислові групи дієслів виділяються відповідно до стратегій та активностей реалізації наукового процесу, незалежно від його жанрової стратифікації та наявних видів модусу. Так, для загальнонаукового дискурсу можна виділити такі смислові групи дієслів:

- дієслова, які використовуються для опису підходу з розумовою діяльністю в дослідженні (зокрема, suppose, consider, expect, postulate, believe, imagine тощо);

- дієслова, що виражають пізнавальний процес та отримання знань (зокрема, study, investigate, examine, to research, discover, develop тощо);

- дієслова, що вказують на здобуті знання та їх систематизацію (зокрема, specify, define, determine, classify, compare, match, establish, connect тощо);

- дієслова, які використовуються для позначення перевірки отриманих даних і результатів дослідження (зокрема, control, verify, test, consider, mismatch, correspond, determine, define тощо);

- дієслова, які використовуються для формулювання позиції, висновків, рекомендацій (зокрема, analyze, estimate, characterize, summarize, conclude тощо);

- дієслова, пов'язані з публікацією та розповсюдженням досягнутих результатів (зокрема, discuss, describe, demonstrate, explain, illustrate тощо).

Важливим є також дослідження модальних дієслів як реалізації динамічності та експресивності наукового дискурсу для відображення ментальності та висловлювань автора. Модальні дієслова (Modal Verbs) висловлюють не саму дію, а ставлення мовця до висловлювання. Модальними дієсловами є can/could, should/ought to, may/might, have to, must, to be able to, will/would, need, shall/should, to be to. Саме модальним дієсловам властиві прагматичні характеристики наукового дискурсу, що поєднує лінгвістичні та екстралінгвістичні фактори у процесі реалізації наукового дискурсу як складного комунікативного явища у спілкуванні. Залежно від виду самого наукового дискурсу йому переважно властива реальна (дійсна об'єктивна, фактуальна) модальність.

Проте науковий дискурс неоднорідний, у кожного з його вищезазначеного виду є свої особливості, де можна виявити різні співвідношення використання модальних дієслів. Таким чином, модальність як семантична категорія англійської мови виражає різне ставлення учасників наукового дискурсу до дійсності, а також має різні види суб'єктивної модальності як кваліфікації такого ставлення.

Отже, об'єктивна модальність виражає безпосередній зв'язок представленої інформації (повідомлення) з реальністю

(дійсністю, фактом) або уявною формою такої реальності, тобто є або можливим, або бажаним. Реалізація суб'єктивної модальності у науковому дискурсі розкриває ставлення його учасників до змісту висловлювання [18, 19].

Модальність в англійській мові розкривається на таких рівнях: фонетичному, лексичному, лексико-граматичному та граматичному. Так, на граматичному та лексико-граматичному рівні засобом вираження модальності є модальні дієслова як службові частини мови, які не вживаються як окремі члени речення [18, 19]. На граматичному рівні модальність виражається способом дієслова (дійсний, наказовий, умовний), які відповідно розкриваються у розповідних, спонукальних та заперечних реченнях [18, 19].

На лексико-граматичному рівні вираженням модальності є також модальні дієслова, а саме: *can/could, may/might, should/ought to, must, need, will/would*. Вони виражають ставлення автора до дії (можливість, здатність, імовірність, необхідність здійснення дії), що виражається основним дієсловом [18, 19].

На лексичному рівні значення модальності виражаються модальними словами, до яких належать *maybe, perhaps, possibly, probably* та інші. Вони розкривають впевненість чи сумніви автора та його суб'єктивну оцінку повідомлюваного. Синтаксично вони виконують функцію вставного слова, яке зазвичай відноситься до всього речення. Модальні слова можуть знаходитися на початку, у середині або в кінці речення [18, 19].

На фонетичному рівні значення модальності виражаються наголосом та інтонацією, а саме: припущення, застереження, сумнів, впевненість тощо [18, 19].

Проведене нами дослідження вживання модальних дієслів у науковому дискурсі дало змогу встановити такі залежності.

Представлення реальних фактів і перевірених даних, опис різних явищ – це інформативна та об'єктивна частина дискурсу, що розкриває різноманітні комунікативні цілі, для реалізації яких вживаються різні модальні дієслова. Особливо такі модальні дієслова, як *can* та *will*, що використовуються для опису властивих ознак та характеристик процесів, опису законів, принципів, підходів. У разі визначення цілей, функцій, понять, явищ, подій, як правило, вживається модальне дієслово *can*, особливо у таких словоформах, як *can allow, can be operated, can be used, can provide, etc.* Для опису потенційної можливості переважними модальними дієсловами є *can, could*, іноді *may* та *will* у емпіричному значенні.

Вибір модального дієслова у науковому дискурсі залежить і від ступеня очікуваності та передбачуваності результату, а саме від низького рівня можливості до повної впевненості.

Коли учасник наукового дискурсу хоче бути достатньо категоричним, він застосовує модальне дієслово *will*. У разі визнання власної відповідальності за результати учасник дискурсу зменшує свою категоричність за рахунок використання модальних дієслів *could, should*. У разі існування альтернативних теорій, методів, підходів, критеріїв, рішень тощо для встановлення способу вибору між різними варіантами застосовуються модальні дієслова *may, could*.

Для опису результатів, наслідків, що мають бути отримані в результаті дослідження, вживаються модальні дієслова *can, may*. Так, для вираження певної можливості, що є результатом наявних умов або відсутності перешкоджаючих дій для її реалізації, вживається модальне дієслово *can* у поєднанні із застосованим смисловим дієсловом.

Висновки

Таким чином, встановлено та описано специфіку і провідні особливості сучасного англомовного наукового дискурсу у розмаїтті його контекстуальних реалізацій. Виділені семантичні властивості англійської мови щодо характеристик вживання спеціалізованих типів смислових груп дієслів для опису стратегій та активностей реалізації наукового процесу незалежно від жанрової стратифікації та наявних видів модусу наукового дискурсу. Визначені типові модальні конструкції, що використовуються у науковому дискурсі, та надана їх характеристика.

До найближчих перспектив дослідження семантики англомовного наукового дискурсу відносимо детальне вивчення специфіки реалізації соціально-комунікативної функції глобального наукового середовища.

Література:

1. Бенвенист, Э. Общая лингвистика. 2-е изд., пер. с фр. Ю.Н. Караулова и др.; общ. ред., вступ. ст. и коммент. Ю. С. Степанова. 2-е изд., стереотипное. Москва: Едиториал УРСС, 2002. 444, 1 с. (Лингвистическое наследие XX века).
2. Dijk. T.A. Van. Discourse as structure and process. London: Sage, 1997. Vol. 1. 358 p.
3. Ільченко О.М. Етикет англомовного наукового дискурсу : монографія. Київ : Політехніка, 2002. 288 с.
4. Багрій О.І. Наукова дискусія: дискурсивні та прагматичні характеристики (на матеріалі англомовних статей середини ХХ – початку ХХІ сторіч.): автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2010. 20 с.
5. Гніздечко О.В. Авторизація наукового дискурсу: комунікативно-прагматичний аспект (на матеріалі англомовних статей сучасних європейських та американських лінгвістів): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2005. 20 с.
6. Голик С.В. Науковий дискурс: основні напрями дослідження. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2016. Вип. 14. С. 45–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sdzif_2016_14_9 (дата звернення: 15.12.2021).
7. Маслова Т.Б. Типологія наукового дискурсу в сучасній мовознавчій парадигм. *Англїстика та американїстика*. Д.: Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2012. Вип. 10. С. 39–43.
8. Томахів М.В. Англомовний науковий дискурс: сучасний стан та перспективи подальших досліджень. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2015. Вип. 5(2). С. 154–157. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/oliniv_2015_5\(2\)_38](http://nbuv.gov.ua/UJRN/oliniv_2015_5(2)_38) (дата звернення: 15.12.2021).
9. Фролова І.Є. Стратегія конфронтації в англомовному дискурсі: монографія. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. 344 с.
10. Шепітько С.В. Науковий дискурс: історичний, соціолінгвістичний та лінгвокогнітивний аспекти. *Вісник Маріупольського державного гуманітарного університету. Серія Філологія*. 2010. Вип. 3. С. 75–80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_2010_3_16 (дата звернення: 15.12.2021).
11. Ahmad J. Stylistic Features of Scientific English: A Study of Scientific Research Articles. *English Language and Literature Studies*. 2012. Vol. 2. № 1. P.47–55. URL: <https://doi.org/10.5539/ells.v2n1p47> (дата звернення: 15.12.2021).
12. Bhatia V.K. Worlds of Written Discourse: A Genre-Based View. London; New York: Continuum, 2004.
13. Bizzell P. Hybrid Academic Discourses: What, Why, How. *Composition Studies*. 27, 1999. P. 7–21.
14. Gee J.P. An Introduction to Discourse Analysis. 2 nd ed. L., N. Y.: Routledge, 2005. 209 p.
15. Hartley J. Academic Writing and Publishing: A Practical Handbook. Abingdon: Routledge, 2008.
16. Hyland K. Disciplinary Discourses. *Social Interactions in Academic Writing*. Michigan: The University of Michigan, 2004. 211 p.
17. Swales J.M. Genre analysis: English in academic and research settings. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
18. Webster's Desk Dictionary of the English Language. N.Y.: Portland House, 1990. 1078 p.
19. Palmer F.R. Mood and Modality. Cambridge University Press, 2001. 236 p.

Rizvanli N. Basic semantic features of English scientific discourse

Summary. In this article a complex of semantic properties of modern English scientific discourse is identified and described, that realize its communicative orientation as a general scientific phenomenon. An analytical review of research on various types of scientific discourse is carried out and the constitutive parameters of English-language scientific discourse are generalized. It is determined that the features of scientific discourse in English are the identification, description and interpretation of scientific data, patterns, evaluation of research results, expression of scientific concepts, categories and hypotheses, formulation of conclusions, recommendations, provisions, approaches, etc. Scientific discourse is targeted at epistemics to express the author's personal responsibility for proving positions, propositions, statements, and present his own view on various things and phenomena that are being studied. Specific semantic characteristics of modern English-language scientific discourse are identified, and the main types of semantic groups of verbs are outlined depending on the type of scientific activity (research and recognition, verification and justification of results, conclusions and recommendations, presentation and discussion of results). The growth of the role of modal verbs for the implementation of the communicative function of scientific discourse is established, that is associated with changes in the socio-linguistic

behavior of participants in the scientific process. Since it is important to study the dynamism and expressiveness of scientific speech as a reflection of the mentality of its author. Modality as a semantic category of scientific discourse reveals the attitude of participants in communication to the content of the topic of discourse, and the content to reality, strategy and target attitude of communication. Modality can have the meaning of assumption, order, statement, desirability, validity, reality, or unreality. The function of modality in scientific discourse is realized with the help of words of speech, intentions, feelings, in particular: to order, to consider, to assume, to order, to ask, to feel, to love, to have, to be faithful to appear. These verbs differ in their meaning, but they are the same in the content of the commentary and mostly differ in the degree of confidence of the author. Modal verbs in English include: can (could), may (might), must, should, would, ought, shall, will, be able, need, dare. According to modal structures there are: to be + Infinitive, to have + Infinitive. The English modal verbs are classified into lexical, lexical-grammatical, grammatical and phonetic categories. This article is devoted to the semantic features of speech implementation in the scientific discourse of verbal means using semantic groups of verbs and modal verbs, their characteristics and main features as correlated concepts.

Key words: scientific discourse, semantic categories of scientific English, dictum, modus, semantic and modal verbs.

Світліковська О. А.,

кандидат філологічних наук,

асистент кафедри іноземних мов гуманітарних спеціальностей
Волинського національного університету імені Лесі Українки

ВЕРБАЛІЗАТОРИ КОНЦЕПТУ “VALUES” У БРИТАНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

Анотація. У статті досліджено британську лінгвокультурну систему цінностей через концепт ЦІННОСТІ / VALUES. Створено номінативне поле концепту VALUES на основі мовних засобів, які його репрезентують. Структура номінативного поля концепту представлена у вигляді ядра, периферії та навколоядерної зони. Для встановлення ядра номінативного поля концепту VALUES були опрацьовані дефініції ключової лексики, а також пов'язаних із нею лексем у словниках і тезаурусах та встановлено їх синонімічне розширення.

Встановлено, що до ядра британського концепту VALUES належать такі складові частини, як *Family values, Work, Science, Public institutions*. Навколоядерна зона містить такі одиниці, як *Private property, Collaboration, Democracy, Success, Money, Consumerism, Rights and duties, Community*. Периферія концепту VALUES є найбільшою за кількістю складових частин, до неї належать такі компоненти, як *Respect / pride, Freedom, Health, Value(s), Rule of law, Happiness, Market economy, Wealth, Tolerance, Justice, Honesty*.

Виокремлено низку соціокультурних цінностей британського суспільства, зокрема *Tolerance, Honesty, Freedom, Justice, Rule of law, Rights and Duties, Family, Health, Work, Democracy, Happiness, Success, Community, Consumerism, Patriotism, Respect and Pride for the country, Private property, Money, Public institutions, Market economy, Wealth, Science, Collaboration* тощо.

У дослідженні виокремлено понад 210 000 слововживань, які вербалізують британський концепт VALUES та входять до його номінативного поля. Здійснено аналіз ієрархії цінностей, що визначають національну ідентичність, пронизують культуру та включають культурні універсалії. Цінності ранжовані відповідно до частотності – від найбільш частотних до найменш частотних у відсотках від загальної кількості слововживань для побудови ядра, навколоядерної зони та периферії концепту VALUES у британській лінгвокультурі.

Ключові слова: система цінностей, номінативне поле, вербалізатори концепту, ядерна зона, навколоядерна зона, периферійна зона.

Постановка наукової проблеми. XX століття характеризується активним розвитком когнітивної лінгвістики, у центрі уваги якої знаходиться мисленнева діяльність людини (когніція), структура мовної свідомості, способи репрезентації знань та поняття концепту. Інтерпретаційне різноманіття цього терміна свідчить про його потужний науковий потенціал, що викликає жваві дискусії протягом століття [1, с. 26].

Лінгвокультурологічні дослідження мовних картин світу та систем цінностей дають змогу розглядати ЦІННОСТІ / VALUES як британський лінгвокультурний концепт, аналізу

якого присвячено чимало вітчизняних та зарубіжних праць. Унікальність нашої розвідки полягає в комплексному аналізі системи цінностей британського суспільства та її відображення у національних символах Великої Британії.

Аналіз досліджень та публікацій. Втілення у мові культурних цінностей через культурні концепти дає змогу глибше і повніше представити картину світу носія мови. Цим питанням цікавляться як вітчизняні, так і зарубіжні лінгвісти, зокрема Н.Д. Арутюнова, С.Г. Воркачов, В.І. Карасик, Дж. Лакофф, В.А. Маслова, А.М. Приходько, Ю.С. Степанов, J.A. Fodor та інші.

Лінгвокультурологічним дослідженням, аналізу мовних картин світу загалом та системі цінностей зокрема також присвячено чимало праць як вітчизняних, так і зарубіжних учених, серед яких можна виокремити таких дослідників, як І.О. Голубовська, С.А. Жаботинська, В.В. Красних, О.С. Кубрякова, В.А. Маслова, О.О. Селіванова, Ю.С. Степанов, В.М. Телія, W. Bilsky, R. Gakendoff, R. M. Keesing, G. Lakoff та інші.

Велика частина цих досліджень присвячена аналізу ієрархії цінностей, оскільки спільні цінності визначають національну ідентичність, пронизують усю культуру, включають усі культурні універсалії. До британських культурних ціннісних універсалій віднесемо найтиповіші риси характеру, які ідентифікують представників нації: чесність, стриманість, ввічливість, стоїцизм, гордовитість, працелюбність (*honesty, self-restraint, politeness, stoicism, honour, diligence*). Саме ці лексичні одиниці входять до синонімічних розширень ключових лексем, що називають ці цінності як складники номінативного поля концепту VALUES. [1, с. 73]

Метою нашої статті є виокремлення та аналіз мовних засобів, які репрезентують концепт VALUES у британській лінгвокультурі, опис номінативного поля досліджуваного концепту та аналіз лексико-семантичних груп, які складають його ядро та периферійну зону.

Виклад основного матеріалу. Цінністю вважається будь-яке матеріальне або ідеальне явище, яке має значення для людини чи суспільства, заради якого вона діє, витрачає сили, заради якого вона живе. Також цінності – соціально схвалювані уявлення більшості людей про те, що таке добро, справедливість, патріотизм, любов, дружба тощо [2, с. 576]. Цим поняттям оперують філософи для означення об'єктів, явищ, а також абстрактних ідей, які втілюють суспільні ідеали і сприймаються завдяки цьому як еталон належного. Цінності мають об'єктивний і трансцендентний характер. Вони є продуктом життєдіяльності соціальних груп і спільнот, людства загалом. Історичний досвід людства передається та привласнюється конкретними індивідами через систему встановлених цінностей. У цінностях акумулюється те, що має практичну значущість як для певної особистості, так і для суспільства [3, с. 46].

Важливість цінностей різниться як для кожного окремого індивіда, так і для певного суспільства загалом, оскільки вони відрізняються змістом мотивацій, що реалізуються через них. Цінності організовані у динамічні системи, тому будь-яке суспільство можна описати як певну ієрархію цінностей. Кожна нація має свої традиційні цінності, для яких характерні стабільність і певний консерватизм [4, с. 179]. Традиційні цінності відіграють особливу роль у житті кожного народу, оскільки вони беруть активну участь у формуванні того нерозчленованого осереддя, що притаманне кожній національній культурі, яке передає специфіку конкретного етносу, його ментальність, психологію, культуру [5, с. 24].

Структура концепту VALUES, таким чином, містить певну частину складників, які можна назвати універсальними, та частину складників, які є культурно маркованими [1, с. 72].

Основними складниками концепту VALUES у британській лінгвокультурі, що були виокремлені на основі аналізу *British National Corpus*, вважаємо: ядро концепту – *Family values, Work, Science, Public institutions*; навіколоядерну зону – *Private property, Collaboration, Democracy, Success, Money, Consumerism, Rights and duties, Community*; периферію – *Respect / pride, Freedom, Health, Value(s), Rule of law, Happiness, Market economy, Wealth, Tolerance, Justice, Honesty*.

Ми здійснили аналіз частотності вживання ключових лексем, якими репрезентовані вказані цінності, разом із ключовою лексемою *value(s)*, що репрезентує концепт VALUES, та їх синонімічних розширень, які ми називаємо вербалізаторами концепту VALUES у *British National Corpus* [6]. Було виокремлено понад 2 100 000 слововживань. Цінності ранжовані відповідно до частотності – від найбільш частотних до найменш частотних у відсотках від загальної кількості слововживань. Таким чином можна побудувати ядро концепту, навіколоядерну зону та периферію. Отримані результати наведені у таблиці (див. табл. 1).

Таблиця 1

Вербалізатори концепту VALUES у британській лінгвокультурі

Вербалізатори концепту VALUES	Частотність (%)
Family values	17%
Work	13%
Science	9%
Public institutions	8,2%
Private property	5,3%
Collaboration	5,3%
Democracy	4,6%
Success	4,6%
Money	4,3%
Consumerism	4,2%
Rights and duties	3,9%
Community	3,8%
Respect / pride	2,7%
Freedom	2,5%
Health	2,2%
Value(s)	2%
Rule of law	1,3%
Happiness	1,3%
Patriotism	1,2%
Market economy	1,1%
Wealth	0,9%
Tolerance	0,8%
Justice	0,5%
Honesty	0,3%

Результати, одержані у процесі аналізу емпіричного матеріалу, дають змогу зробити такі висновки щодо структури концепту VALUES у британській мовній картині світу. До ядра ми включили чотири складники, частотність яких є значно вищою порівняно із іншими компонентами, а саме: *Family values* (17%), *Work* (13%), *Science* (9%), *Public institutions* (8,2%). Навколоядерна зона містить такі одиниці, як *Private property* (5,3%), *Collaboration* (5,3%), *Democracy* (4,6%), *Success* (4,6%), *Money* (4,3%), *Consumerism* (4,2%), *Rights and duties* (3,9%), *Community* (3,8%). Периферія концепту VALUES є найбільшою за кількістю складників, до неї ми віднесли такі компоненти, як *Respect / pride* (2,7%), *Freedom* (2,5%), *Health* (2,2%), *Value(s)* (2%), *Rule of law* (1,3%), *Happiness* (1,3%), *Market economy* (1,1%), *Wealth* (0,9%), *Tolerance* (0,8%), *Justice* (0,5%), *Honesty* (0,3%).

Найвищу частотність має цінність *Family values* (17%), яка репрезентована ключовою лексемою *family* та одиницями, що входять до її семантичного поля. Британці вважають, що ключовими передумовами для щастя є міцна сім'я і хороші діти. Незважаючи на те, що Великої Британії також торкнулися поширені у західному світі процеси часткової втрати цінності традиційної сім'ї заради досягнення певних цілей у професійному житті, попри високий рівень розлучень (за даними останніх опитувань, він найвищий в Європі), інститут родини не втрачає важливості. Незважаючи на те, що під загрозою деякого занепаду і фундаментальні цінності та ідеали на різних рівнях зазнають певної руйнації, сім'я залишається на найвищому щаблі в ієрархії цінностей британського суспільства і все ще є найважливішою для щасливого успішного життя. Для більшості британців наявність батьків відіграє значно більшу роль, ніж офіційні інституції. Більшість вважає, що шлюб не вийшов із моди, і мріє про нормальну повноцінну сім'ю.

На наступному щаблі в ієрархії перебуває цінність *Work* (13%), що представлена ключовою лексемою *work* та великою кількістю одиниць, що входять до семантичного поля цієї лексеми чи до її синонімічного розширення. Ця складова частина, як і багато інших в ієрархії, актуалізується у британських масмедійних текстах через обов'язковість, тобто як «обов'язок працювати», саме тому права та обов'язки є окремою цінністю в системі. Складник *Rights and duties* (3,9%) за частотністю входить до навіколоядерної зони концепту VALUES. Працю британці розуміють як інструментальний засіб матеріального забезпечення життя. Для них це – нормальний та природний для людини спосіб та сфера для індивідуальної творчості, самовираження та конкурентних досягнень [4, с. 181].

Висока частотність складника *Science* (9%) дала змогу включити його до ядра концепту VALUES. Йдеться про розуміння того, що конкурентоспроможне суспільство у сучасному світі повинне базуватися на новітніх розробках, відкриттях, досягненнях, особливо у сфері інноваційних технологій, медицини, освоєння космосу, розроблення штучного інтелекту тощо. Наявність такої складової частини в ядрі концепту доводить, що британці усвідомлюють, чим потрібно керуватися, щоб утриматися на достатньо високих позиціях серед світових лідерів, і наскільки важливим є становище країни у світі для кожного громадянина.

Попри те, що рівень загальної поваги до суспільних інституцій значно знизився [4, с. 185], складник *Public institutions* (8,2%) все ще має дуже високу частотність і входить до ядра концепту VALUES. Важливість цієї цінності зумовлена особли-

востями британської історії, пріоритетами та вибором британців. Показовим є те, що високу частотність у семантичному полі складника *Public institutions* мають одиниці *church* і *hospital* – 24 тисячі та 17 тисяч слововживань відповідно [1, с. 76].

Навколоядерна зона містить такі одиниці, як *Private property* (5,3%), *Collaboration* (5,3%), *Democracy* (4,6%), *Success* (4,6%), *Money* (4,3%), *Consumerism* (4,2%), *Rights and duties* (3,9%), *Community* (3,8%). Висока частотність складника *Private property* (5,3%) зумовлена традиційно шанобливим ставленням британців до приватної власності, повагою до приватних кордонів. Пріоритет приватної власності, прав людини є умовою економічного процвітання країни, якщо держава не втручається в приватне та особисте життя людини, а захищає його.

Цінність праці, як уже говорилось вище, є однією із найважливіших для британського суспільства. Проте, попри важливість особистих досягнень, британці готові й уміють співпрацювати. Це доведено високою частотністю складника *Collaboration* (5,3%), що входить до навколоядерної зони концепту VALUES. Для громадян Великої Британії, попри її багатонаціональність, важливою є приналежність до спільноти, визнання власних досягнень спільнотою, що відображено у частотності складника *Community* (3,8%). Британці характеризують себе як націю, що має сильний дух спільноти та почуття спільноти (*togetherness*) [4, с. 183].

Наявність у навколоядерній зоні концепту VALUES складників *Money* (4,3%) та *Consumerism* (4,2%) є доволі показовою. В останні десятиліття прем'єр-міністри Великої Британії, починаючи з Тоні Блера, висловлюють занепокоєння трансформаціями, що їх зазнають традиційні британські цінності, та змінами у британському суспільстві. Вони зазначають, що споживачтво та гонитва за грошима стають рушійними силами, головними факторами успіху, особливо для молоді. Проте для багатьох британців гроші означають якість життя, вони потрібні для того, щоб купити хороший будинок і автомобіль, дати належну освіту дітям, оплатити відпочинок, дозволити собі трохи розкоші, а головне – піклуватися про здоров'я [1, с. 77].

Цікавим є той факт, що лексема *health* входить також до семантичного поля цінності *Success* (4,6%), що за частотністю включена до навколоядерної зони концепту. Таким чином, здоров'я вважають мірилом успіху в особистісній сфері. Добре здоров'я, фінансова свобода, щаслива сім'я забезпечують високу якість життя, що є необхідною умовою для успіху.

Успіх у британців асоціюється із досягненнями і є результатом особистісних якостей. Амбітна, наполеглива, рішуча, енергійна, працьовита, чесна і творча людина здатна на звершення, незалежно від етнічної чи расової приналежності. У публічній сфері успіх асоціюється з видатними досягненнями (багатство, слава, лідерство у владі і позитивний внесок у розвиток суспільства) [4, с. 183]. Лише наполегливість та готовність докласти зусилля можуть забезпечити успіх, його не можна досягнути миттєво. Ні національна чи расова приналежність, ні привілеї при народженні не здатні забезпечити успіх. Потенційно будь-хто може стати успішним, тобто підкреслюється індивідуалістична позиція, якої притримується більшість британців.

Периферія концепту VALUES є найбільшою за кількістю складників. До неї ми віднесли такі компоненти, як *Respect / pride* (2,7%), *Freedom* (2,5%), *Health* (2,2%), *Value(s)* (2%), *Rule of law* (1,3%), *Happiness* (1,3%), *Market economy* (1,1%), *Wealth* (0,9%), *Tolerance* (0,8%), *Justice* (0,5%), *Honesty* (0,3%). У периферії концепту VALUES перебувають цінності, ключові лексеми яких входять також до семантичних полів інших складників концепту. У лінгвокультурі британців цінності тісно переплетені між собою, наявність однієї складової частини передбачає чи впливає із наявності іншої чи інших. Лексема *health*, наприклад, що є ключовою для цінності *Health* (2,2%), також включена до семантичного поля цінностей *Family values* та *Success*, що підкреслює надзвичайну важливість здоров'я для британців. Міцне здоров'я не лише асоціюється з особистим успіхом та щасливим сімейним життям, а є окремою цінністю, що має доволі високу частотність.

Складник *Respect / pride* (2,7%), що знаходиться у периферії концепту VALUES, відображає одні з найхарактерніших рис британського характеру – гордість за себе, за свою країну і повагу у найширшому розумінні цього поняття – до себе, оточення, суспільних інституцій, общини, Бога. Ці цінності належать до традиційних у британському суспільстві. Вони тісно пов'язані з такою особливою складовою частиною, як *honour*, яка входить до семантичного поля названих одиниць. Цінності британського суспільства передбачають, що всі його члени демонструють повагу один до одного, при цьому не посягаючи на особистий простір інших і намагаючись не привертати до себе увагу. Одним із найуживаніших слів англійської мови у Британії є *sorry / вибачте*, хоча насправді, вимовляючи його, британці рідко демонструють якесь розкаяння, оскільки найчастіше це вибачення не має жодного стосунку до того, що вони зробили, а є просто формальним. Якщо британці не вибачаються перед незнайомою людиною, перш ніж звернутись до неї чи, наприклад, сісти біля неї, то це для них буде виявом неповаги і втручанням в особистий простір цієї людини. Повага пронизує всі сфери життя у Великій Британії. Для британської бізнес-культури, скажімо, характерним є пошановування рангу, віку та авторитету. Повага до минулого країни і її теперішнього, до монарха є обов'язковими складниками виховання патріотизму. Гордість та гордовитість є стереотипними рисами британського характеру, які не втратили важливості й досі.

Складники *Freedom* (2,5%) та *Market economy* (1,1%) відображають важливість свободи для британського суспільства. Права і свободи людини традиційно були найвищими цінностями для британців. Ринкова економіка пов'язана зі свободою, оскільки передбачає рівні можливості для усіх, вільну конкуренцію тощо. Якщо держава втручається у свободу особистості, то для британців це є неприйнятним. Такі фундаментальні поняття, як права людини, свобода, демократія є необхідними для виховання патріотизму та прищеплення любові до країни, гордості за неї.

Складовою частиною *Wealth* (0,9%), яка знаходиться у периферії концепту VALUES, тісно пов'язана із такими цінностями, як *Money*, *Consumerism*, *Success* із навколоядерної зони концепту, що підкреслює важливість грошей, матеріальних благ, багатства для успішного і щасливого життя. Цікавим є той факт, що серед вербалізаторів цієї цінності найчастотнішою є саме ключова лексема *wealth* із похідними, тобто ця цінність найчастіше актуалізується через пряме найменування, підкреслюючи, таким чином, що британці насправді прагнуть саме до матеріального благополуччя, вираженого в певному грошовому еквіваленті. Споживання та вибір стали ключовими складниками сучасного британського суспільства. Персональний достаток та індивідуальний вибір стали пріоритетними і багато в чому

замінюють традиційні моральні цінності, такі як, наприклад, чесність чи вірність у шлюбі [1, с. 78].

У периферії концепту VALUES перебувають також такі одиниці, як *Rule of law* (1,3%) та *Justice* (0,5%). Вони відображають традиційні цінності британського суспільства – верховенство права, справедливість, повагу до суспільних інституцій. Згідно з опитуванням 2005 року, проведеним YouGov, 90% британців вважають справедливість та чесну гру дуже важливими складниками британства. Ідея верховенства права має глибоке коріння у Великій Британії і є доктриною загального англосаксонського права. Розвинена культура верховенства права у британському суспільстві полягає у повазі людей до законів країни та до рішень судів. Традиційною вважається повага до прав кожного громадянина, не визнається пріоритет жодного із фундаментальних прав над іншими, оскільки межею для дії одного права є дія іншого або дія закону. У британській культурі всі розуміють важливість індивідуальних прав та безпеку, яка може виникнути, якщо держава буде їх порушувати. В такому разі британці готові захищати свої права, але знову ж таки правовими, законними методами.

У периферії концепту VALUES виокремлено також таку цінність, як *Tolerance* (0,8%). Толерантність у розумінні британців – це соціальна цінність, що забезпечує права людини, її свободу та безпеку. Ставлення до толерантності відрізняється залежно від віку. Як свідчать результати останніх опитувань, більшість британців вважає, що вони повинні бути толерантним суспільством, у якому всі мають рівні права. Проте молоді люди є значно толерантнішими порівняно із людьми старшого віку [4, с. 185]. Британці вважають, що у сучасному світі немає абсолютних істин, і виділяють толерантність як найважливішу моральну цінність, яка означає не терпиме прийняття ідей чи поглядів, які є неприйнятними для них, а можливість співіснування з тими, хто сповідує інші ідеї чи погляди. Адже всі люди мають рівні права, незалежно від етнічної, расової чи іншої приналежності.

Хоча лексема *honesty* входить до семантичних полів інших цінностей, наприклад синонімічне розширення ключової лексеми концепту, семантичне поле складників *Rights and duties*, *Family values*, у британській лінгвокультурі чесність виокремлюється як окрема складова частина у системі цінностей – *Honesty* (0,3%), що за частотністю включена до периферії концепту VALUES. Проведені нещодавно опитування свідчать, що більшість британців вважає чесність найважливішою моральною цінністю. Вони керуються правилом, що з іншим потрібно поводитися так, як ти хочеш, щоб поводитися з тобою [4, с. 184]. Проте погляди на чесність як моральну цінність теж мають вікові відмінності – молодь є доволі амбівалентною у цьому питанні.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Одиниці, що репрезентують культурні вияви народу, належать національній мовній свідомості та об'єктивуються у мові елементами, визначеними етнокультурними особливостями тієї картини світу, частиною якої вони є. Зміст британського концепту VALUES зумовлений специфікою британської лінгвокультури, а засоби його вербалізації віддзеркалюють світогляд та етнокультурні традиції носіїв культури. Модель номінативного поля досліджуваного концепту є ядерно-периферійною структурою. Значущість когнітивного і лінгвокультурологічного напрямів сучасної концептології дала змогу зробити

висновок, що до ядерної та периферійної зон номінативного поля концепту VALUES входять ключова лексема *value(s)*, пов'язані з нею одиниці, а також їх синонімічне розширення.

Результати підрахунку співвідношення кількості одиниць-вербалізаторів концепту VALUES у різних сегментах його номінативного поля показали, що у структурі лінгвокультурного концепту VALUES найчисленнішими є лексеми *Family values*, *Work*, *Science*, *Public institutions*, що входять до ядра і частотність яких є значно вищою порівняно із іншими компонентами. Навколоядерна зона номінативного поля VALUES включає компоненти *Private property*, *Collaboration*, *Democracy*, *Success*, *Money*, *Consumerism*, *Rights and duties*, *Community*. Складовими частинами периферії концепту VALUES є: *Respect / pride*, *Freedom*, *Health*, *Value(s)*, *Rule of law*, *Happiness*, *Market economy*, *Wealth*, *Tolerance*, *Justice*, *Honesty*.

Підрахунок лексем-вербалізаторів концептів дав змогу окреслити розподіл концептуальних ознак і їх концентрацію у певних сегментах номінативних полів.

Література:

1. Світліковська О.А. Вербальні та невербальні засоби актуалізації соціокультурних цінностей британців та американців (на матеріалі масмедійних текстів) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2021. 294 с.
2. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. Москва : Энциклопедия, 2010. 685 с.
3. Пирог Г.В. Ціннісна природа релігії (аксіологічний аналіз християнства) : дис. ... канд. філол. наук : 09.00.11. Київ, 2005. 181 с.
4. Чернишенко І.А. Ключові цінності британської картини світу та їх вербалізація у суспільно-політичному дискурсі. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. "Філологічні науки". 2009. Вип. 81 (3). С. 179–188.
5. Кошарная С.А. Языковая личность как объект лингвокультурологии. Мова і культура. Київ : Видавн. Дім Дмитра Бураго, 2007. Вип. 9, Т. I (89) : Філософія мови і культури. С. 12–17.
6. British National Corpus. URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/> (дата звернення: 05.02.2020).

Svitlikovska O. Verbalizers of the Concept "VALUES" in the British Linguoculture

Summary. The article investigates the system of values in the British linguoculture through the concept of VALUES. The nominative field of the concept VALUES has been created on the basis of the linguistic means that represent it. The structure of the nominative field of the concept consists of the nucleus, periphery and perinuclear zone. To establish the nuclear of the concept VALUES nominative field in the British media discourse the definitions of a key lexeme and its synonymic expansion, as well as related lexemes were traced in dictionaries and thesauruses.

It has been established that the nucleus of the VALUES concept includes the following components: *Family values*, *Work*, *Science*, *Public institutions*. The perinuclear zone includes: *Private property*, *Collaboration*, *Democracy*, *Success*, *Money*, *Consumerism*, *Rights and duties*, *Community* etc. The periphery of the VALUES concept is: *Respect / pride*, *Freedom*, *Health*, *Value(s)*, *Rule of law*, *Happiness*, *Market economy*, *Wealth*, *Tolerance*, *Justice*, *Honesty*, etc.

The research has made it possible to highlight the values pertaining to modern cultures of the citizens of Great Britain : *Tolerance*, *Honesty*, *Freedom*, *Justice*, *Rule of law*, *Rights and Duties*, *Family*, *Health*, *Work*, *Democracy*, *Happiness*, *Suc-*

cess, Community, Consumerism, Patriotism, Respect and Pride for the country, Private property, Money, Public institutions, Market economy, Wealth, Science, Collaboration, etc.

One of the sections of the research is concentrated on the analysis of 210000 lexemes which verbalize a British concept VALUES and form a part of its nominative field. An analysis of the British values that define national identity, culture and customs has been made.

British values are ranked in relation to the frequency of the identified verbalizers. The ranking of the values is carried out in relation to frequency: from the most to the least frequent, in percentage of the total number of lexemes necessary to generate a nuclear, perinuclear and peripheral zone within the concept VALUES characteristic of British linguoculture.

Key words: value system, nominative field, concept verbalizers, nuclear area, perinuclear area, peripheral area.

Сінна Л. Ю.,

доцент кафедри філології, перекладу та стратегічних комунікацій
Національної академії Національної гвардії України

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ДУША» В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ АНГЛІЙЦІВ

Анотація. Статтю присвячено виявленню особливостей вербалізації концепту «Душа» в мовній картині світу англійців. Як відомо, мова і слово функціонують тільки у соціумі, мова є засобом не тільки спілкування, а й акумуляції знань і досвіду, а це означає, що слово репрезентує фрагмент когнітивного досвіду людини. Важливою складовою частиною кожного народу є етнічно-культурне відображення того чи іншого феномену, явища через призму лексичного або вербального. Людина пронизана культурою, а згустками культурного середовища в уяві людини є концепти. Отже, аналізуючи концепт, необхідно аналізувати історію, культурні особливості, менталітет нації, з одного боку, а з іншого, – засоби відображення концепту в мові, асоціативні зв'язки з іншими концептами, словами у складі зворотів. Концепт у роботі розглядається як ментальний аналог фрагментів об'єктивного світу, в якому закріплюються одиниці свідомості (поняття, образи, уявлення). Концептуальні уявлення соціуму здійснюються за декількома аспектами (номінація об'єктів реального світу, вираження почуттів до них за допомогою мови, поєднання названих аспектів із преференцією одного з них або без неї), і їх відтворення у мові потребує ретельного осмислення та аналізу. З'ясовано, що для того, щоб розкрити різні компоненти змісту певного концепту та зробити висновок про структуру цього концепту як одиниці мислення певного соціуму, необхідно дослідити специфіку мовної свідомості нації, а також усі вербальні засоби репрезентації цього концепту у мові. Виявлено, що концепт «Душа» реалізується в англійській мові за допомогою слів, фразеологічних одиниць та текстів. Для англійців цей концепт представляє передусім релігійно-духовну сферу життя людини, а також її настрій, характер, реакцію на ситуацію тощо. Окрім цього, цей концепт для англійців має декілька конотацій, таких як: моральні якості; матеріальний стан; настрої і переживання; людина як матеріальна субстанція; вчинки. Аналізуючи англійські фразеологізми з компонентом «Душа», виявлено, що для них характерне розуміння душі як певної сутності, пов'язаної з Богом і дияволом. Душа також є внутрішнім осередком почуттів і емоцій, яке можна відкрити, вилити, на яке можна впливати. Цікавим є факт, що вербалізація англійських концептуальних уявлень про *душу* на матеріалі фразеологічних одиниць представлена не лише з компонентом *soul*, але і з *heart*.

Ключові слова: концепт, душа, вербалізація, мовна картина світу, культура, етнокультура.

Постановка проблеми. Дослідження процесів взаємодії мови і культури, впливу культурних, соціальних та психічних чинників на мовні процеси відкривають додаткові можливості для наукового проникнення у сферу мовної свідомості, співвідношень мови і особистості, особистості і національної культури.

У кожній культурі формується спеціальний категоріальний устрій свідомості, світоглядна парадигма, що фіксується за посередництвом міфологем, символів, притч, поетичних образів. Людина певної національної культури мислить, діє, відчуває так, як це прийнято у відповідній нації. Вона бачить світ через призму менталітету свого народу, в традиційних образах культури, в якій ця людина виросла. Аналіз окремих концептів сприяє створенню цілісних уявлень про взаємодію мовних і позамовних чинників, когнітивних, семантичних та прагматичних ознак. Дослідження питання про концепт «Душа» у мовній картині світу англійців належить саме до тих невивчених феноменів, що потребують поглиблення та деталізації, а також сприятимуть виявленню когнітивно-прагматичних чинників створення мовної картини світу певної нації (на прикладі англійців).

Аналіз останніх досліджень. Як відомо, в лінгвістичній літературі активно досліджуються питання, що стосуються особливостей відображення картини світу в кожній із мов. У роботах Дж. Лакоффа [1], Н.Д. Арутюнової [2], О.С. Кубрякової [3], С.А. Жаботинської [4] та інших учених переконливо доведена необхідність вивчення мови з опорою на когнітивне підґрунтя. Розглядаючи національні уявлення про світ, систему національних цінностей народів, можна знайти багато спільного й відмінного, що відбивається і в мові.

Метою розвідки є виявлення особливостей відтворення концептуальних уявлень англійців про душу різними мовними одиницями.

Виклад основного матеріалу. Під час дослідження будь-якого концепту потрібно розуміти, що існує низка специфічних термінів, які потребують розгляду, а саме: «концепт», «домен», «концептосфера», «концептуальна картина світу», «мовна картина світу».

Існує чимало визначень поняття «концепт», але ми надамо власне тлумачення аналізованого поняття: концепт – це ментальний аналог фрагментів об'єктивного світу. У концепті закріплюються чинники різних одиниць оперативної свідомості: поняття, образи, уявлення.

Спільна частина інформації двох чи більше концептів у мовознавстві називається «домен». Під доменом розуміють галузь знань, яка відмежована від інших галузей знань. Сукупність різних доменів утворюють концептосфери. Термін «концептуальна область, сфера», або «концептосфера», означає окремі частини концептуальної картини світу (ККС) та, відповідно, мовної картини світу (МКС) [5]. У когнітивній науці глобальний образ світу, який є результатом усієї духовної активності людини, прийнято називати ККС. Людина, накопичуючи досвід, трансформує його в певні концепти, які утворюють ККС. Та частина ККС, яка виражається мовою, відома як

МКС. МКС – це історично сформована і відображена у мові сукупність уявлень про світ окремого мовного колективу, спосіб концептуалізації дійсності. Кожна мова відображає певний спосіб сприйняття та організації (концептуалізації) світу. Значення, що відображаються у мові, складають єдину систему поглядів, свого роду колективну філософію носіїв мови. Причому відповідній мові спосіб концептуалізації дійсності деякою мірою є універсальним, в деякою – національно специфічним, тобто носії різних мов бачать світ дещо по-різному, через призму своїх мов.

Картина світу лежить в основі індивідуальної та суспільної свідомості. Мова задовольняє вимоги пізнавального процесу. ККС можуть бути різними у представників різних епох, соціальних, вікових груп тощо. Люди, що спілкуються різними мовами, можуть мати схожі ККС, а ті, що однією, – різні. Причина полягає в тому, що в ККС взаємодіють три фактори: загальнолюдський, національний та індивідуальний. Отже, у мові вербалізується культура народу, саме мова акумулює ключові концепти культури та вербалізує їх.

Концептуальна картина світу, а отже, і її фрагменти є явищем динамічним. Мовні одиниці, що її відображають, зазнають усіляких перетворень і набувають концептуальних значень, які розширюють семантичне поле того чи іншого мовного знака. У результаті останній функціонує часто не просто як слово-номінація з одним чи кількома лінгвістичними значеннями, а як слово – культурний концепт [6].

Особливо виразними є концепти історико-культурної свідомості народу, про які говорить, зокрема, Ю.С. Степанов [7]. Вони пов'язані передусім із народними звичаями, переказами, традиціями – явищами, що підтримують історичну спадковість, тим самим зміцнюючи людську етноспільноту. Це мовні одиниці, наповнені етнокультурним змістом, які здебільшого функціонують у культурних контекстах. Такі слова у мові мають національно-культурний підтекст.

Реконструкція МКС є одним із найважливіших завдань сучасної лінгвістичної семантики. Дослідження МКС проводяться у двох напрямках. З одного боку, на основі системного семантичного аналізу лексики певної мови проводиться реконструкція цілісної системи уявлень, що відображена у цій мові. З іншого боку, досліджуються окремі характерні для певної мови (лінгвоспецифічні) концепти, які дають ключ для розуміння відповідної культури. Нині в семантиці активно розвивається напрям, що інтегрує обидва підходи. Його метою є відтворення МКС на основі комплексного (лінгвістичного, культурологічного, семіотичного) аналізу лінгвоспецифічних концептів у міжкультурній перспективі (праці Ю.Д. Апресяна, Н.Д. Арутюнової, А. Вежицької, А.Д. Шмелева та інших).

Не потребує доказів той факт, що різні мовні одиниці по-різному відтворюють концептуальні уявлення соціуму. Очевидним є те, що відтворення здійснюється за декількома аспектами: як номінація об'єктів реального світу, як вираження почуттів до них з допомогою мови, як поєднання названих аспектів із преференцією одного з них або без неї. Саме тому особливості відтворення концептуальних уявлень різними мовними одиницями потребують аналізу й осмислення.

Розглянемо більш детально способи вербалізації концепту «Душа» в англійській мовній свідомості.

Концепт *душа* є поняттям універсальним та важливим для багатьох народів. Але слід зазначити, що цей концепт в англо-

мовній картині світу не відіграє такої ролі, як в українській. І зазвичай деякі функції "*soul*" виконуються іншими частинами тіла – серцем, розумом. Така особливість є наслідком того, що англійці не так активно виражають свої почуття та емоційний стан, вони більш стримані та закриті [8].

Концепт реалізується у мові за допомогою слів, фразеологічних одиниць, текстів. Оскільки неможливо детально проаналізувати весь спектр реалізації концепту, у роботі увага буде зосереджена на реалізації концепту за допомогою лексикографічних значень та фразеологічних зворотів (ФО з компонентами *душа*).

Для того, щоб розкрити різні компоненти змісту певного концепту та зробити висновок про структуру цього концепту як одиниці мислення певного соціуму, необхідно дослідити специфіку мовної свідомості нації, а також усі вербальні засоби репрезентації цього концепту у мові.

Слово «душа» має декілька перекладів, а саме: *soul, spirit, heart, mind, psyche, inside, breast, bosom* [9].

Розглянемо словарну вербалізацію концептуальних уявлень англійського етносу про *душу*.

Soul. 1. A person's soul is spiritual part of them which is believed to continue existing after their body is dead. *They said a prayer for the souls of the man who had been drowned.* Це значення вербалізує основну сферу у структурі англійського концепту *душа* – «Ідеальне на відміну від матеріального».

2. Your soul is also your mind, character, thoughts and feelings. *His soul was in turmoil.* Це значення апелює до сфер «Моральні якості людини» та «Настрій та переживання».

3. The soul of a nation or a political movement is the special quality that it has that represent its basic character. *...the soul of the American people.* Це значення вербалізує сферу «Моральні якості».

4. A person can be referred to as a particular kind of soul; an old-fashioned use. *She was a kind of soul... Poor soul!*

5. You use soul in negative statements to mean nobody at all. *When I first went there I didn't know a single soul... I swear I will never tell a soul.* Це значення апелює до сфери «Фізіологічний стан».

Необхідно звернути увагу на те, що решта уявлень англійського світу про душу вербалізуються за допомогою компонента *heart*. Причина більшого поширення фразеологізмів із компонентом *heart*, очевидно, полягає в тому, що носії англійської мови сприймають навколишній світ більш раціонально. Почуття та переживання отожднюються із психофізичним станом людини, за який відповідають насамперед органи, наприклад серце, яке прискорено б'ється під час переживання, почуття страху тощо, а не душа, яка в англійців сприймається як абстрактна субстанція, протилежна тілу.

Концепт *soul* для представників англійського світу насамперед асоціюється з релігійними уявленнями людини. *Душа* здатна викупити гріхи через божественну благодать. *They said a prayer for the souls of the men.*

Душа – це також характер, думки, почуття людини: *his soul was in turmoil.*

Душа як темперамент людини: *a man of great soul and courage.*

Концепт *soul* може позначати людину як особу, індивідуальність: *There was not a soul to be seen in the park.*

Під словом «*душа*» розуміють щось улюблене: *soul food.*

Також мають на увазі особу, яку вважають типізацією якоїсь характеристики чи якості: *the soul of discretion.*

В англійській мові існує досить багато висловів та фразеологізмів зі словом *soul*, деякі з них схожі із фразеологізмами в нашій мові, а деякі не мають аналогів в українській мові, нижче наведено декілька прикладів із поясненнями.

be the life and soul of the party – використовується для опису людини, яка насолоджується соціальними заходами, а також робить їх більш приємними для людей за рахунок своєї комунікабельності та почуття гумору, тобто є як би духовним осередком компанії.

sell your soul (to the devil) – сталий вираз, вживається для опису ситуації, в якій людина робить щось погане для отримання грошей, влади або вигоди загалом, або для опису аморальної поведінки з метою досягнення успіху.

keep body and soul together – це означає, що у людини дуже мало грошей, достатньо тільки для того, щоб вижити.

brevity is the soul of wit – цей фразеологізм означає «бути коротким, викладати тільки суть справи».

bare one's soul, pour out one's soul – ці фразеологізми синонімічні й означають вираження найпотемніших думок і почуттів з приводу кого-небудь або чого-небудь, тобто розкриття свого внутрішнього світу.

put your heart and soul into something – означає робити будь-яку справу з великим інтересом, вкладати багато сил.

gripe one's soul – цей фразеологізм англійські люди використовують у ситуації, коли щось або хтось дратує або набридає їм.

do not tell a soul – цей фразеологізм означає прохання нікому не говорити про що-небудь.

punctuality is the soul of business – цей вислів означає, що потрібно приходити вчасно на ділові зустрічі, щоби бути успішним [10].

Необхідно звернути увагу на те, що решта уявлень англійського світу про душу вербалізуються за допомогою компонента *heart*. Причина більшого поширення фразеологізмів із компонентом *heart*, очевидно, полягає в тому, що носії англійської мови сприймають навколишній світ більш раціонально. Почуття та переживання ототожнюються із психофізичним станом людини, за який відповідають насамперед органи, наприклад серце, яке прискорено б'ється під час переживання, почуття страху тощо, а не душа, яка в англійців сприймається як абстрактна субстанція, протилежна тілу.

Підсумовуючи, можна зазначити, що концепт «душа» в англійській мові відображає такі поняття, як: «моральні якості»; «матеріальний стан»; «настрій і переживання»; «людина як матеріальна субстанція»; «вчинки». Також концепт «Soul» представляє передусім релігійно-духовну сферу життя людини, а також її настрої, характер, реакцію на ситуацію тощо.

Аналізуючи англійські фразеологізми з компонентом «Душа», можна зробити висновок, що для них характерне розуміння душі як певної сутності, пов'язаної з Богом і дияволом. Душа також є внутрішнім осередком почуттів і емоцій, який можна відкрити, вилити, на який можна впливати. Сили і енергія, що знаходяться в душі, можуть бути вкладені в будь-яку справу. Крім того, душа ототожнюється з людиною. Сфери, які репрезентують людину як матеріальну субстанцію та її матеріальний стан, також мають відображення у концепті «Soul». В англійській концептуальній картині світу основна складова частина структури концепту «Soul» – ідеальне на відміну від матеріального.

Перспективно дослідження вважаємо виявлення особливостей відтворення концептуальних уявлень англійців про душу в аспекті перекладу творів художнього стилю.

Література:

1. Лакофф Дж. Когнитивная семантика (Из книги „Женщины, огонь и опасные предметы“). Язык и интеллект. М., 1996. 227с.
2. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. Москва. 1999. 896 с.
3. Кубрякова Е.С. Краткий словарь когнитивных терминов. М: Филологический ф-т МГУ им. М.В. Ломоносова, 1997. 245 с.
4. Жаботинская С.А. Концептуальный анализ: типы фреймов. *Вісник Черкаського університету*. Сер. Філологічні науки. 1999. Вип. 11. С. 12–25
5. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка. Известия РАН. Сер. лит. и яз. М., 1993. Т. 52, № 1. С. 3–9.
6. Лисиченко Л.А. Структура мовної картини світу. *Мовознавство*. 2004. № 5–6. С. 36–41.
7. Степанов Ю.С. Номинация, семантика, семасиология. *Языковая номинация (Общие вопросы)*. М.: Наука, 1977. С. 294 – 358.
8. Голубовська І.О. Душа і серце в національно-мовних картинах світу. *Мовознавство*. 2002. № 4–5. С. 40–47.
9. Cambridge Dictionary URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/> (дата звернення: 20.12.2021).
10. Collins Online Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/soul> (дата звернення: 16.12.2021).

Sinna L. Verbalization of the concept "Soul" in the linguistic picture of the British

Summary. The article is devoted to revealing the peculiarities of verbalization of the concept "Soul" in the linguistic picture of the English. As you know, language and word function only in society, language is a means not only of communication but also the accumulation of knowledge and experience, which means that the word represents a fragment of human cognitive experience. An important component of each nation is the ethnic and cultural reflection of a phenomenon, phenomenon through the prism of the lexical or verbal aspect. A person is imbued with culture, and the clumps of the cultural environment in the human imagination are concepts. Therefore, during the analyses of any concept, it is necessary to analyze the history, cultural features, mentality of the nation, on the one hand, and on the other – the means of reflecting the concept in language, associative connections with other concepts, words in the appeals. The concept in this research is considered as a mental analogue of the fragments of the objective world, in which units of consciousness (concepts, images, ideas) are fixed. Conceptual representations of society are based on several aspects (nomination of real-world objects, expression of feelings to them through language, combination of these aspects with or without the preference of one of them) and their reproduction in language requires careful understanding and analysis. It was found that in order to reveal the various components of the content of the concept and draw a conclusion about the structure of this concept as a unit of thinking of a society, it is necessary to explore the specifics of linguistic consciousness, as well as all verbal means of representation in language. It was found that the concept "Soul" is implemented in English through words, phraseological units and texts. For the British this concept represents primarily the religious and spiritual sphere of human life, as well as mood, character, reaction to the situation and so on. In addition, for English people this concept has several connotations, namely: moral qualities; material condition; mood and experience; man as a material substance; behavior. Analyzing English phraseology with the component "Soul", it was found that it is characterized by an understanding of the soul as a certain entity associated with God and the devil. The soul is also an inner center of feelings and emotions that can be opened, poured out, and influenced. It is interesting to note that the verbalization of English conceptual ideas about the soul on the basis of phraseological units is presented not only with the component soul, but also heart.

Key words: concept, soul, verbalization, linguistic picture of the world, culture, phraseology.

*Слободцова І. В.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри германських мов та перекладу**Одеського національного університету «Одеська політехніка»**Дімірова О. П.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри германських мов та перекладу**Одеського національного університету «Одеська політехніка»*

ОДНОВОКАЛЬНІ СТРУКТУРИ КОРЕНЯ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Анотація. Постановка та вирішення нових лінгвістичних проблем у галузі діакронії мов стала можливою завдяки накопиченню численної мовної інформації, отриманої в результаті порівняльних досліджень на стику мовознавства з іншими галузями знань. Нині стало можливим вивчення міжрівневих зв'язків в окремих мовах у їхньому історичному розвитку, зокрема вивчення фонетичної структури морфемних одиниць та особливостей її розвитку. У статті розглядається структура кореневої морфеми, її розвиток та особливості зміни на сучасному етапі розвитку німецької мови. Вивчення кореневої структури слова здійснюється на двох рівнях – фонетичному та морфологічному, оскільки фонетична структура забезпечує стійкість слова як одиниці побудови мови. Фонетичні зміни в межах кореня під час розвитку німецької мови свідчать про дію двох протилежно спрямованих процесів: збільшення артикуляторної напруги на кореневій гласній та ослаблення сили вимови на периферійних приголосних, особливо в поствокальній частині слова.

Дослідження включає фонетичний аналіз та опис структури кореня на матеріалі нововерхньонімецьких текстів, дослідження фонотактики початку та кінця кореня та динаміки її зміни, аналіз відносин між коренем та іншими морфемами слова, що виявляються у процесі розвитку мови, розгляд кореневої структури з позицій складового членування у слові.

Коренева морфема як носій основного лексичного значення характеризується головним чином початковою позицією у слові, що є фонетично найбільш сильною в акцентній структурі слова. Виявлення закономірностей у розвитку структури кореня дає можливість реконструювати фонетичну систему дописемного періоду розвитку мови і прогнозувати загальні тенденції розвитку структури кореня і слова.

У роботі використовувалися такі методи, як: порівняльно-історичний, метод реконструкції, структурно-статистичний, дескриптивний.

Ключові слова: фонема, корінь, морфема, частота вживання, сучасна мова.

Постановка проблеми. У структурному оформленні слова важливе місце займає його звукова, тобто матеріальна, сторона. Фонетична структура слова – це дуже складне утворення, окремі частини якого вивчені не однаковою мірою у деяких мовах. Найбільш вивчені окремі звуки мови, що утворюють лише певну частину фонемної структури слова. Інші компоненти фонетичної структури слова, зокрема складова

та акцентно-ритмічна будова слова, співвідношення слова зі складом та морфемою, вивчені недостатньо. Ще В. Матезіус зазначав, що для фонологічної характеристики мови необхідно не тільки встановити її фонемний склад, але й досліджувати вживання фонологічних одиниць у системі, у структурах слів та словосполучень, а також у потоці актуальної мови [1].

Якщо розглянути літературу про морфологічну структуру слова, можна зазначити, що узагальнюючі дослідження у цій галузі також нечисленні. Не становлять винятку і германські мови, де велика кількість робіт присвячена детальному та глибокому дослідженню окремих звуків та поєднань, фонетичних змін та чергувань. А звукові одиниці, такі як склад чи слово, вивчені також недостатньо. Водночас проблема специфіки побудови слова привертає до себе дедалі більше уваги. Із кращих робіт цього напрямку у сфері германістики слід виділити насамперед дослідження В.М. Жирмунського, Э.Я. Макаєва, М.М. Гухман, В.Н.Ярцева, В.Г.Адмоні, В.Я. Плоткіна та інших. За словами Є.С. Кубрякова [2], у структурі слова, як у своєрідному фокусі всієї системи мови, відображаються його найбільш суттєві закономірності.

Детальне дослідження та аналіз особливостей структури слова як на морфологічному, так і на фонетичному рівні дають нам повніше уявлення про функціонування мови.

Наукова цінність подібних досліджень полягає також у можливості екстраполювати виявлені тенденції структурно-фонетичного розвитку окремих морфем та слова загалом на дописемний період мови і тим самим реконструювати форму та граматичну значущість слів великої діакронічної глибини. Вищезазначене визначає актуальність цієї роботи.

Метою роботи є дослідження кореневих структур, їх звукового наповнення, зміни та функціонування у сучасній німецькій мові порівняно з відповідними структурами у попередні періоди існування мови. Актуальність роботи полягає в тому, що коренева морфема вперше піддана дослідженню в діакронічному плані, визначено частоту її вживання у текстах у різні періоди існування німецької мови, отримано діакронічні ознаки німецького кореня, вивчені його фонотактики та відносини з іншими морфемами у слові.

Виклад матеріалу. Матеріалом для дослідження послугували вибірки з текстів давнього, середнього та сучасного періодів мови. Вибірка з текстів художньої літератури нововерхньонімецького періоду [3, 4, 5, 6] становить 5053 слововживання.

Розглянемо кореневі структури з початковим та кінцевим голосним у сучасній німецькій мові порівняно з відповідними структурами у попередні періоди існування мови.

а) Структури з початковим голосним

Коренева структура VC трапляється у текстах сучасної німецької мови у 2,65 випадку. Її частка у давнину існування мови помітно вища: у давнину – 4,0%, у сучасності – 3,3%. На місці голосного виступають різні фонемі: довгі та короткі, монофтонги та дифтонги. Наприклад, Aff-en, ge-eh-t, ein-mal, Ohr, Uf-er. У поствокальній частині структури VC реалізують шумні приголосні (глухі і дзвінкі) та сонорні. У тому разі, коли складова межа проходить після спостережуваного –C¹, цей консонант займає відносно слабку кінцеву частину складу. І тому тут трапляються лише глухі шумні, дзвінкий же має місце в тих словоформах, коли він починає склад і, отже, склад проходить усередині структури V-C. Наприклад, üb [-p-]lich, Au-ge [g-], Er-eig [k]-nis, Ü-bung [b-].

У позиції приголосного історично відбулися деякі зміни звуків. До них слід віднести зникнення гемінованих звуків, які до середньонімецького періоду стягнулися в один приголосний (пор.: [двн.] e33-en > essen [-s-], affo > Affe > [-f-]). У цьому фонетичному процесі відбулися зміни кореневої структури VCC → VC. В останній структурі приголосний артикуляторно посилюється. Подібне посилення в цій позиції виявилось на місці колишнього сполучення [ng], яке перетворилося на [ŋ]). Цей приголосний посів місце колишнього [n], отже, щодо останнього звук [ŋ] є артикуляторно більш напруженим. Наприклад (двн.) eng-i > eng [ŋ]), ang-ul > Ang-el [ŋ]. Посилився приголосний і словоформах, у яких –sk перейшло в [-s]. Порівн. (двн.) Asc-a > Asch-e [S], на місці колишнього [s] з'явився більш напружений [S].

Перехід більш складних структур у прості має місце в перетвореннях (давн.) VCCVC --- > VCC, VCVC --- > VCC. Наприклад: einlif > eilif > elf, eril-a > erl-e > Erl-e. Спрощення стародавньої кореневої структури відбулося в результаті артикуляторного ослаблення в позиції ненаголошеного голосного та зникнення окремих звуків. Колишні двокальні структури кореня спростилися і стягнулися до першого наголошеного голосного.

Аналіз показав, що в результаті різноманітних фонетичних змін у процесі розвитку німецької мови артикуляторно посилюється приголосний у VC-, посилення напруги стосується також і кореневого голосного. Загалом історично істотно змінилася напруженість комплексу VC-. Більша сила вимови VC- (і подібних неприкритих структур) спричинила, мабуть, появу особливої ознаки артикуляції наголошеного голосного, зокрема «твердого приступу». Внаслідок цього стає зрозумілою реалізація такого голосового клацання лише в наголошених голосних [7]. У зв'язку з вищезазначеним виникає також питання про час появи твердого приступу в німецьких голосних. Якщо виходити з того, що найбільше посилення кореневої структури (і насамперед її голосного) припадає на час ранньонімецького періоду, то, відповідно, твердий приступ у голосних виник не пізніше цього періоду, тобто на початку XVII ст.

Структура VC використовується у повнозначних та службових частинах мови. Стародавні прикметники, префікси типу VCV спростилися до VC (ana > an, aba > ab, umbi > um). Фонетично вони завжди відокремлюються від кореня слова.

Структура VCC

Ця структура кореня в сучасних німецьких текстах трапляється частіше, ніж у ранні часи (порівн.: 2,8% і 1,9%, 1,8%). Як і у прикладах з VC, на місці голосного реалізуються різні фонематичні ознаки, у тому числі нові опозиції як передньоязикові огублені (умляютні) та неогублені, відкриті та закриті голосні.

У поствокальній позиції представлені такі сполучення: -ks, -st, -dl, -lt, -mt, -nd, -rg, -ŋs_ -rts, -çt, -tm, -fr, -nk, -rd, -fn, -Ft, -st. Наприклад: Acht, Adl-er, alt-en, Art, Enk-el, Erd-e, Ost-en, end-lich, Arm. На місці -C1 реалізуються сонорні та шумні (глухі). В -C2 – ті ж, включаючи дзвінкі приголосні. Дзвінкі мають місце лише тоді, коли вони починають склад (пор. En-de [d-], end [-t]-lich). Тому наявність дзвінкого шумного у структурі може бути ознакою початку складу і одним із правил складоподілу. Наприклад: A-dler [d-], ü-brig [b-]. У загальному вигляді в поєднаннях представлені такі типи утворень: -ST, -SR, -TR, -DR (з висхідною артикуляторною напруженістю), -TS, -RT, -RD, -RS, -R_RR_N (низхідна напруженість). Різні типи сполучень приголосних пояснюються тим, що вони здебільшого перебувають на стику складів і закривають склад. Реалізується структура VCC головним чином у повнозначних частинах мови (іменниках, дієсловах, прислівниках тощо) у тих випадках, коли поствокальна частина артикуляторно слабшала і зникав інтерконсонантний голосний, структура стягувалася до вигляду VCC (пор.: Atem і atm-en, Eifer та eifr-ig). Отже, у сполученні -CC імпліцитно присутній складоподіл і етимологічно реконструюється голосний звук. Загалом нині структура VCC реалізується в одному і двох (разом із суфіксом чи флексією) складах.

Структура VCCCC

Ця структура з'явилася лише у сучасних німецьких текстах, її частота – 0,1%. Вона представлена в окремих словоформах, проте реалізована у вигляді ernst-. За своїм походженням значений корінь бере початок від сполучення «корінь + суфікс», яке у процесі розвитку мови стягнулося до вигляду: VCCCC: ernust > earnest > ernst. Отже, колишнє двокальне утворення постало в однокальній структурі. Скорочення мовленнєвого ланцюжка відбулося у напрямі наголошеного голосного. У результаті дві колишні морфемні знайшли свою реалізацію в одній складовій одиниці та постали у досить компресованому вигляді.

Сполучення приголосних VCCCC має низхідно-висхідний напрямок артикуляторної напруженості. Такий тип фонетичної орієнтації приголосних у німецькій мові є характерним для кінцевої частини складу (слова).

Структура V

Ця структура використовується дуже рідко. Вона траплялася у сучасних німецьких текстах лише в окремих словоформах (0,1%). Наприклад, Eh-e, Au-e, eh-er. Форма eh-er виникла з давнього ê, яке відсутнє у сучасній німецькій мові. Певний розвиток пройшла словоформа Eh-e: давн. êw-a > êw-e > Eh-e, в якій зник поствокальний [w], як і у вищезазначених структурах кореня. Аналогічний розвиток мала словоформа Au-e: (давн.) ouwia > ouwe > Aue. Тут також зник поствокальний [w]. Можна припустити, що [w] зник не безслідно, а у зв'язку з історичним посиленням кореневого голосного (як це було отримано вище) наступний за ним приголосний [w] приєднався до цього голосного і в ньому розчинився. Про велику напруженість у вимові голосного свідчить також наявність твердого приступу на абсолютному початку його артикуляції.

б) Структури з кінцевим голосним

Структура CV

Структури кореня CV в сучасних німецьких текстах трапляються у 2,7%, що помітно відрізняється від попередніх періодів (/давн./ 5,4%, /сучасн./ 4,2%). Зменшення частки кореня CV з розвитком мови безпосередньо пов'язано зі зміною структури складу в мові загалом. Дослідження показують, що в німецькій мові в історичний час відбулося перетворення складів у мовленнєвому ланцюзі, тенденція до відкритого складу поступово змінилася, і зараз у німецькій мові переважають закриті склади [8, 9, 10]. Корінь CV реалізується у повнозначних та службових словах. Незалежно від ступеня виділення слова у фразі, кінцевий голосний як наголошений завжди зберігається у процесі розвитку німецької мови. У ньому відбувалися лише якісні зміни, такі як дифтонгізація (bú > bau) або монофтонгізація (suo > so, nie > nie [i:], або фонетичне стягнення в напрямі голосного. В останньому разі більш складна коренева структура перетворилася на просту. Наприклад: /давн./ fih-u > Vieh [fi:], zioh-an > zieh-en [ts:-], houw-an > hau-en, hew-e > Heu, ruow-a > Ruhe, hreuw-a > riuw-e > Reu-e, sciuh-an > schau-en.

Зміна виду CVC – CV сталася в результаті поступового ослаблення та зникнення поствокального -C¹ у стародавньому корені CVC. На час ранньовісньонімецького періоду у зазначеній позиції [w] або вокалізувався і приєднався до голосного кореня, змінивши його в дифтонг, або випав, а голосний [h] у середині слова зник повністю. У наведених вище прикладах показано перетворення CCVC, CVC --- > CV, в якому відбулися зміни в пре- та поствокальній частинах кореня. У початковій частині два приголосні [sk-] утворили в середньонімецький період нову приголосну форму [S], а в поєднаннях "h + Konsonant" відпав початковий [h]. Загалом аналіз показав, що голосний у корені слова змінився у напрямі посилення артикуляторної напруженості, водночас приголосні з обох боків від голосного артикуляторно послабшали.

Структура CCV

Ця структура кореня належить до низькочастотних, хоча її частка в текстах поступово збільшується, починаючи з давньонімецького періоду (пор. відповідно до трьох періодів: 1,4% – 1,6% – 2,6%). Реалізується структура CCV у повнозначних частинах мови – іменнику, прикметнику, прислівнику, числівнику, дієслові. Наприклад, drei, frei, Schnee, treu, blau-en, glüh-en, steh-en. Перед голосними були такі сполучення приголосних: bl-, dr-, fl-, gl-, kn-, fr-, gr-, Sl-, Sm-, Sn-, Sp-, St-, tr-, tsv-. У позиції C□ реалізуються лише шумні звуки (глухі та дзвінкі), у C□ – сонорні, в окремих випадках – зімкненні (глухі). У загальному вигляді тут подано комбінації приголосних: ST-, TR-, SR-, DR-, SZ-, що утворюють висхідну зміну артикуляторної напруженості. Останнє з названих є новоутворенням, поєднання глухого щільного із дзвінким виникло в результаті переходу сонорного приголосного [w] у ранньонімецькому періоді у губно-зубний [v] (/давн./ zwei [w] > zwei [v]). У розглянутій превокальній позиції структури CCV історично відбулися відомі в німецькому мовознавстві зміни, до яких належить перетворення «s + Konsonant» у сполучення виду «S + Konsonant» (snêo. snîo > Schnee, stan > steh-en [St-]). Оскільки ця зміна вторинна порівняно з перетворенням sk > S, то є підстави припустити, що перехід s > S перед приголосним кореня відбувся за аналогією. [S], що виникло у цих випадках, є більш напруженим, ніж попереднє [s]. Артикуляторне підсилення

могло бути тільки в превокальній, відносно сильній позиції кореня. Водночас сполучення «s + Konsonant» в кінцевій, слабкій позиції історично залишилося без зміни.

На місці голосного реалізуються різні фонематичні протиставлення. У процесі розвитку мови у цій фонетично сильній позиції відбувалися різні зміни в межах існуючої системи або виникали нові фонемі (умляутні).

Збільшення частки CCV у сучасних текстах пояснюється переходом в окремих випадках більш складних структур до виду CCV, у яких CCVC-- > CCV. Поствокальні голосні [w, h], як уже зазначалося вище, зникли повністю, або в окремих випадках [w] вокалізувався і злився з коренем.

У всіх розглянутих випадках CCV- утворює самостійний склад і тим самим відокремлюється від наступної морфемі (суфікса або флексії). Таким чином, тут морфемна та фонетична межі у слові збігаються.

Структура CCCV

Порівняно зі структурами CV-, CCV- утворення CCCV- є найменш уживаним у текстах. Це стосується як давніх німецьких текстів (0,18%), так і сучасних (0, 2%). Цікаво відзначити, що ускладнення початкових консонантних комбінацій прямо корелює зі зменшенням їхньої частки в текстах. Однак це пояснюється не «труднощами» у вимові сполучень, а тим, що вони історично є досить пізніми і цьому не сприяла акцентна структура слова. Закріплення наголосу в прагерманській епосі на корені «перешкоджало» накопиченню приголосних у превокальній позиції.

Префікси рідко втрачали голосний і приєднувались до кореня, а службові слова – прийменники, сполучники – завжди зберігали голосний і ніколи не зливалися з коренем (у цьому сенсі – повна протилежність слов'янським мовам, порівн.: прийменники «в, с, к» тощо, котрі вийшли з вь, съ, къ).

У поодиноких прикладах кореня CCCV представлено сполучення str-, у загальному вигляді STR- з висхідною напруженістю (Stroh, streu-en). У цих словах у давньонімецькому на місці початкового [S] був [s]. Перетворення [str -] > [Str -] свідчить про посилення кореневого анляута у процесі розвитку мови.

Висновки.

Дослідження структури кореня, що функціонує в середньо- та нововісньонімецькій мові, дає змогу зробити такий висновок: розглянуті кореневі структури складаються з одного або двох голосних, серед яких найбільш частотні одновокальні (свн. – 92,1%, нвн. – 93,1%). В обидва періоди розвитку мови перші ранги в частоті вживання займають CVC, CVCC, CCVC.

Література:

1. Mathesius V. Zum Problem der Belastungs- und Kombinationsfähigkeit der Phoneme// TCLP (Travaux du Cercle Linguistique de Prague). 1931. № 4 S. 148–151.
2. Кубрякова Е.С. Основы морфологического анализа. На материале германских языков. М.: Наука, 1974. 219 с.
3. Feuchtwanger L Die Füchse im Weinberg. Aufbau-Verlag Berlin u. Weimar 3. Auflage. Berlin: 1982. B. 6. 953 S.
4. Kellermann B. Yester und Li. Das Meer. Berlin: Verlag Volk u. Welt. 1984. 383 S.
5. Rilke R.M. Gedichte. М.: Прорпеец, 1981. 517 с.
6. Wallraff G. Ganz unten. Köln: Verlag Kiepenheuer u. Witsch. 1985. 254 S.
7. Jespersen O. Lehrbuch der Phonetik. Leipzig-Berlin: Druck u. Verlag von B.G. Teubner. 1904. 285 S.

8. Армаш Н.В. Сопоставительный анализ структуры слога в современном немецком и украинском языках. Автореф. дис. канд. филол. наук. Одесса: 1991. 18 с.
9. Таранец В.Г. Диахрония и текст// Исследования целого текста. Тезисы докладов и сообщений совещания. М.: Наука, 1986. С. 133.
10. Таранец В.Г. Энергетическая теория речи. Киев: Одесса: Вища школа, 1981. 146 с.

Slobodtsova I., Dimirova O. Single-vocal root structures in modern german language

Summary. The formulation and solution of new linguistic problems in the field of diachrony of languages became possible due to the accumulation of numerous speech information obtained as a result of comparative studies at the junction of linguistics with other areas of knowledge. Currently, it has become possible to study inter-level relationships in individual languages in their historical development, in particular, the study of the phonetic structure of morpheme units and the features of its development. The article considers the structure of the root morpheme, its development and peculiarities of changes in modern German period of German language development.

The study of the root structure of a word is carried out at two levels - phonetic and morphological, since the phonetic structure ensures the stability of the word as a unit of language construction. The study includes a phonetic analysis and description of the structure of the root based on the material of New High Germanic texts, a study of the phonotactics of the beginning and end of the root and the dynamics of its change, an analysis of the relationship between the root and other morphemes of the word, identified during the development of speech, consideration of the root structure from the standpoint of syllabic division in the word.

Root morpheme as a carrier of the main lexical meaning is mainly characterized by its primary position in the word, and is phonetically the strongest and the most accented in the word structure.

Patterns specification in the development of root structure enables to reconstruct the phonetic system of the pre writing period of the language development and forecast general tendencies of the development of root and word structure.

The work used the methods of comparative-historical, reconstruction method, structural-statistical, descriptive.

Key words: phoneme, root, morpheme, frequency of use.

*Соляненко О. Л.,**старший викладач кафедри іноземних мов
Запорізького державного медичного університету*

АБРЕВІАЦІЯ ЯК ЛІНГВІСТИЧНА ОСОБЛИВІСТЬ МЕДИЧНОГО ДИСКУРСУ (НА ПРИКЛАДІ АНГЛОМОВНИХ ІСТОРІЙ ХВОРОБ)

Анотація. Статтю присвячено аналізу абрєвіації як лінгвістичної особливості писемного медичного дискурсу, який є одним із типів інституційного та має певні характеристики. Ця розвідка наголошує, що історія виникнення та функціонування абрєвіатур у різних мовах досить давня, акцентується увага на існуванні абрєвіатур у різноманітних сферах людської діяльності. У роботі надано огляд досліджень лінгвістів щодо особливостей спілкування працівників певних фахових галузей. Наукові праці світових та вітчизняних мовознавців свідчать про активне вживання абрєвіації у будь-яких професійних дискурсах. Актуальність широкого вживання абрєвіатур пояснюється економією місця та часу у спілкуванні, що є вкрай необхідним у сучасних реаліях. Це відбувається у зв'язку з гострою необхідністю писемної онлайн-комунікації та появою нових реалій у медичній галузі, бо дає можливість сприйняття максимуму інформації за мінімальних зусиль. У дослідженні підкреслено стрімкий розвиток медичної сфери, що є підґрунтям появи нових скорочень, звернено увагу на вживання абрєвіатур у писемному медичному дискурсі. Матеріалом дослідження стали 247 сучасних англomовних історій хвороб. Аналіз здійснено методом суцільної вибірки, який дав змогу виявити абрєвіатури, що позначають різноманітні аспекти функціонування сучасної медичної галузі. Ця розвідка дає змогу розглядати будь-яку абрєвіатуру як невід'ємний елемент та лінгвістичну особливість писемного медичного дискурсу. З'ясовано, що семантика скорочень досить різноманітна. У роботі висвітлюється питання лексичного тлумачення медичних абрєвіатур та наводяться приклади, які позначають аспекти медичної галузі: хвороби та патології, збудники захворювань, методи діагностики та лікування, інструменти, матеріали, прилади, лікарські засоби тощо. Розвідка дає змогу стверджувати, що найбільш численними є абрєвіатури, які позначають хвороби, показники життєдіяльності, анатомічні терміни, методи діагностики.

Ключові слова: абрєвіація, лінгвістична особливість, медичний дискурс, англomовні історії хвороб, семантика.

Постановка проблеми. Поява нових реалій нашого часу приводить до змін у комунікації, що привертає увагу науковців до галузі мовознавства. Формується та стрімко розвивається такий напрям досліджень, як дискурсивна лінгвістика, що розглядає як власне лінгвістичні, так і екстралінгвістичні явища в їх взаємодії [1, с. 767]. Внаслідок цього виникла нагальна необхідність дослідити явище абрєвіації як характерну рису писемного медичного дискурсу на прикладі сучасних англomовних історій хвороб.

Аналіз наукових досліджень. Багатьох лінгвістів цікавить питання комунікації різних соціальних груп, працівників певної професійної сфери. Ю.С. Пашиніна досліджує семантичну

класифікацію абрєвіатур будівельного дискурсу, Г.А. Сосунова фокусує увагу на особливостях передачі інформації у митному дискурсі за допомогою таких мовних засобів, як антропоніми. Ю.В. Косенко наголошує на насиченості скороченнями комп'ютерного дискурсу. І.О. Велика розглядає гендерні стереотипи у рекламному дискурсі. О.М. Алексєвич аналізує політичний дискурс із погляду його функціональності. [2]. Але за наявності чималої кількості наукових праць про природу дискурсу немає остаточного трактування самого терміна. Теоретиками дискурсу вважаються П. Серіо, Т.А. ван Дейк, В.І. Карасик, О.О. Селиванова [3; 4]. Їхні погляди знаходять відображення в роботах сучасних вітчизняних та зарубіжних лінгвістів, які пропонують багато власних наукових напрацювань із цього питання (Ф.С. Бацевич, В.Є. Чернявська, Л.Н. Лунькова, К.С. Серажим, Г.М. Яворська, В.Г. Костомаров та інші) [5; 6]. Науковці доходять висновку щодо необхідності систематизації різних трактувань поняття «дискурс» та їх уніфікації.

У роботі взято за основу думку В.І. Карасика, який виділяє два типи дискурсу: персональний та інституційний. Останній розглядається як комунікація в певних галузях людської діяльності [3]. Таким чином, професійне спілкування медичних працівників досліджується як різновид інституційного дискурсу, а саме медичного.

Необхідним і важливим аспектом роботи працівника медичної галузі є ведення документації, в якій за допомогою спеціальної галузевої термінології відображені сучасні досягнення у сфері цієї професійної діяльності. У зв'язку з цим дослідження мовних особливостей писемних медичних документів, а саме історій хвороб, є актуальним у дискурсивній лінгвістиці.

Доцільно зауважити, що дослідники С.І. Маджаєва, М.К. Юріна та інші наголошують, що для кожного типу дискурсу характерні свої лінгвістичні особливості використання певних мовних засобів (професійних термінів) [7].

Аналіз вживання абрєвіатур як лінгвістичної особливості сучасного англomовного писемного медичного дискурсу є вкрай важливим, тому що відбувається постійне поповнення мови значною кількістю різноманітних скорочень, які потребують детального дослідження.

Лінгвісти зазначають, що скорочення використовувалися всіма давніми народами, що мали свою писемність, з метою швидкості написання часто повторюваної інформації та економії місця на папірусі, пергаменті, глиняних табличках, монетах тощо, а дослідниця О.О. Бірюкова вважає, що історія скорочень «бере свій початок з писемності шумерів (4 ст. до н. е.)» [8].

Більш докладно вивчала історію лінгвістичних досліджень абрєвіатури А.Д. Кукаріна. Науковиця дійшла висновку, що «раніше для позначення скорочень-абрєвіацій використовували певний знак», який «виник в латинській писемності як елемент

системи скорочень, винайдений Тіроном (1 століття до н. е.)» [9]. Рукописи Середніх віків також містять багато скорочень. В англійській писемній мові появу аббревіатур відносять до 15-го ст. [10]. Сьогодні ж писемний дискурс неможливо увести без аббревіацій, які сприяють оптимізації будь-якого галузевого спілкування. Прискорення ритму життя, великий потік інформації, стрімкий розвиток медицини стали рушійною силою збільшення використання скорочень, особливо в XXI столітті.

Більшість аббревіатур учені (В.І. Карасик, А.Д. Кукаріна, Ф.С. Бацевич та інші) розглядають як лексичні одиниці, у структурі яких закладено інформативність, економність та лаконізм.

Використання аббревіації – це необхідність оперативного обміну та передачі інформації з метою підвищення ефективності спілкування. У медичному дискурсі аббревіатури обслуговують значну частину цієї галузі, тому доцільно проаналізувати їх із погляду семантики, в якій відображені різноманітні площини сучасної фахової діяльності.

Мета дослідження – проаналізувати питання аббревіації як лінгвістичної особливості англійської писемної медичної дискурсу. Матеріалом цієї наукової розвідки стали сучасні аутентичні історії хвороб. Об'єкт дослідження – семантичні особливості англійських графічних скорочень у медичному дискурсі.

Виклад основного матеріалу. У сучасному розвитку англійської писемної медичної дискурсу аббревіація займає одне із провідних місць, адже вона дозволяє збільшити швидкість та обсяг передачі інформації, водночас виконуючи декілька функцій, таких як:

- номінативна (аббревіатури репрезентують та номінують нові явища в медицині);
- функція оптимізації тексту (великий за обсягом текст передається значно компактніше шляхом скорочення складних багатослівних термінів);
- стилістична (наявність значної кількості аббревіатур стилістично маркує текст як фаховий);
- комунікативна (аббревіація забезпечує передачу максимальної кількості інформації за одну одиницю часу, підвищуючи комунікативну інтенсивність висловлення, що іноді може врятувати життя пацієнта).

Під час наукової розвідки було досліджено 247 історій хвороб, в яких виявлено значну кількість аббревіатур, що позначають різноманітні елементи, складники та напрями функціонування сучасної медичної галузі. Виявлено, що структурно серед типів лексичних скорочень у медичних фахових текстах переважають ініціальні аббревіатури. Коло трактувань цих скорочень досить широке. Аналіз дав змогу систематизувати їх за певними семантичними класами, які характеризують окремі аспекти медицини:

1. Хвороби та патології:

DI – *diabetes insipidus*: “The results of tests performed during the initial admission at the tertiary health center revealed hypernatremia, hypopituitarism and DI”.

COPD – *chronic obstructive pulmonary disease*: “Medical history revealed moderate COPD without a history of recent exacerbation”.

COVID-19 – *Coronavirus disease 2019*: “He had COVID-19 antibodies checked at that time, which showed high titers”.

2. Збудники захворювань:

C. burnetii – *Coxiella burnetii*: “PCR was negative for the detection of *C. burnetii* in the blood sample.”

VZV – *Varicella-Zoster virus*: “Meningitis and encephalitis PCR panel was positive for VZV”.

MRSA – *Staphylococcus aureus*: “Concomitant blood and urine cultures and rest of the MRSA screening were negative”.

3. Анатомічні терміни:

LLPV – *left lower pulmonary vein*: “The axial images reveal a thrombus in the LLPV that was partly dissolved as demonstrated by the disappearance of the dark imagings, as viewed as a defect of contrast enhancement”.

TMJ – *temporomandibular joint; trapezio metacarpal joint*: “The 21-year-old patient was referred to the Department of Prosthodontics because of pain in front and in the right TMJ, which increased during mandibular movements”.

U – *urethra*: “No evidence of contrast leakage from the bladder, U, or rectum was noted”.

BL – *bilateral lung*; **AD** – *adrenal gland*: “It was finally concluded that the patient has Stage 4 adenocarcinoma lung with metastases to ischioanal F, BL, and AD” [11].

LE – *left eye*: “A 22-year-old man complains on blurred vision in his LE with night blindness and difficulty in driving”.

4. Показники життєдіяльності:

ABI – *ankle-brachial index*: “After the procedure, the value of his ABI was normalized and his symptoms completely disappeared”.

GCS – *Glasgow coma scale*: “At emergency room, her GCS score was 11/15(E4V1M6)” [12].

DRS – *Disability Rating Scale*: “DRS measured at this time revealed a score of 8/30, corresponding to moderately severe disability”.

5. Методи діагностики та лікування:

HSG – *hysterosalpingogram*, **3D US** – *three-dimensional ultrasound*: “She underwent HSG, 3D US, and diagnostic laparoscopy, which proved the diagnosis”.

AEEG – *amplitude-integrated electroencephalography*: “AEEG did not report any comital activity and sedation was weaned 24 hours after admission”.

ECG – *electrocardiogram*: “His baseline ECG was reported normal including the QT interval”.

CSI – *craniospinal irradiation*: “CSI treatment was planned divided into three parts: brain, upper spine, and lower spine”.

TAH/BSO – *total abdominal hysterectomy/bilateral salpingo-oophorectomy*: “The patient underwent a prophylactic TAH/BSO a few months after completion of therapy, and the pathology was found to be benign”.

6. Медичні інструменти, матеріали, прилади:

ADO II – *Amplatzer Duct Occluder II*: “Positioning of the ADO II into the aortic root and LVOT was guided by transesophageal echocardiography and fluoroscopy”.

AGV – *Ahmed glaucoma valve*: “Ocular pain was due to a giant bleb that bulged anteriorly from the AGV plate” [13].

ICDs – *implantable cardioverter-defibrillators*: “The function of the patient’s ICD was checked daily, and no change was observed during radiotherapy”.

AGB – *adjustable gastric banding*: “In 2019 he underwent laparoscopic AGB surgery and had an uncomplicated postoperative course”.

OVD – *ophthalmic viscosurgical device*: “Anterior chamber stability was ensured with OVD”.

7. Лікарські засоби:

FOLFIRINOX – *folinic acid, fluorouracil, irinotecan, and oxaliplatin*: "She received FOLFIRINOX 2 weekly for 12 cycles as adjuvant chemotherapy".

HCQ – *hydroxychloroquine*, **ETA** – *etanercept*: "Since HCQ became ineffective, ETA 50 mg weekly was added".

OCPs – *oral contraceptive pills*: "The patient had also received oral contraceptive pills (OCPs) for two months, but none of the medications had been significantly effective".

8. Медичні підрозділи, відділення:

ED – *emergency department*; **ICU** – *Intensive Care Unit*: "The patient was hemodynamically stable upon leaving ED for ICU". "The patient returned to the ICU and continued on vasopressors, ECMO, and IABP". "The patient was admitted to ICU for cardiopulmonary support".

ITU – *intensive therapy unit*: "He received psychiatric assessment on ITU soon after his first trip to theatre, and was assessed as being low risk for a repeat attempt".

CVICU – *Cardiovascular Intensive Care Unit*: "She was then transported to CVICU for treatment and monitoring during VV-ECMO therapy".

NICU – *Neonatal Intensive Care Unit*: "The baby was admitted to the NICU secondary to prematurity and discharged home in stable condition at 19 days of life".

9. Медичні установи, організації тощо:

FDA – *Food and Drug Administration*: "Daptomycin is a cyclic lipopeptide antibiotic approved by the FDA in 2013".

FIGO – *International Federation of Gynecology and Obstetrics*: "The histoprogностич grade was classified as FIGO stage IB, corresponding to pT1N0M0" [14].

Розвиток письмової комунікації медичної сфери сприяє широкому розповсюдженню графічних скорочень, про що і свідчать наведені приклади цієї розвідки.

Висновки. Отже, дослідження сучасних англомовних історій хвороб дало змогу зробити такі висновки:

– явище аббревіації, яке виникло ще в давні часи, не втрачає своєї актуальності і в наші дні. Писемний дискурс галузі медицини ілюструє зростаюче використання значної кількості скорочень в її різноманітних площинах;

– частота вживань скорочень залежить значною мірою від економії мовних засобів у зв'язку з масовим характером процесу комунікації і пояснюється наявністю нових багатокомпонентних медичних термінів;

– семантика досліджених аббревіатур позначає широке коло явищ та понять медичного дискурсу, серед яких найбільш численними є назви хвороб, показники життєдіяльності, анатомічні терміни та методи діагностики і лікування.

Таким чином, наведені висновки дають змогу трактувати аббревіатуру як лінгвістичну особливість сучасного англомовного писемного медичного дискурсу. Очевидна тенденція поповнення словникового запасу термінології медичної галузі за рахунок появи нових скорочень зумовлює необхідність подальшого всебічного лінгвістичного дослідження явища аббревіації.

Література:

1. Касымова О.П., Линник Л. А. Медицинский дискурс в современной лингвистике. *Вестник Башкирского университета. Филология и искусствоведение*. 2017. Т. 22, № 3. С. 767–773.
2. Алексієвцев О.М. Англомовний політичний дискурс: особливості просодичної організації. Україна-Європа-Світ. Серія: Історія, між-

- народні відносини. Тернопіль: Вид-во ТНПУ, 2015. С. 308–312.
3. Карасик В.И. О типах дискурса. Языковая личность: институциональный и персональный дискурс. Волгоград, 2000. С. 5–20.
4. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля. Київ, 2006. 716 с.
5. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: [підручник]. Київ: «Академія», 2004. 344 с.
6. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність: [на матеріалах суч. газетн. публіцистики]: монографія. Київ, 2002. 392 с.
7. Маджаева С.И. Медицинские терминосистемы: становление, развитие, функционирование: дис. ... д-ра филол. наук 10.02.19 / Волгогр. гос. соц.-пед. ун-т. Волгоград, 2012. 357 с.
8. Бирюкова Е. А. Функционирование аббревиатур в современной речи: дис. ... канд. филол. наук. Москва: МГПУ, 2007. 309 с. URL: <https://docplayer.ru/28604930-1638-moskovskiy-pedagogicheskij-gosudarstvennyy-universitet-biryukova-elena-aleksandrovna-funkcionirovanie-abbreviatur-v-sovremennoy-rechi.html>
9. Кукаріна А.Д. Історія виникнення та функціонування терміна аббревіатура. *Вісник Донецького національного університету. Сер. Б: Гуманітарні науки*. 2014. № 1-2. С. 147–152.
10. Кочарян Ю.Г. Аббревиация в английской военной лексике: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. Москва, 2007. 22 с.
11. Case Reports in Pulmonology [Electronic resource] // *Hindawi*. URL: <https://www.hindawi.com/journals/crigm/>
12. Case reports in Neurological Medicine [Electronic resource] // *Hindawi*. URL: <https://www.hindawi.com/journals/crinm/contents/>
13. Case Reports in Vascular Medicine [Electronic resource] // *Hindawi*. URL: <https://www.hindawi.com/journals/cripv/>
14. Case Reports in Gastrointestinal Medicine [Electronic resource] // *Hindawi*. URL: <https://www.hindawi.com/journals/crivam/>

Solianenko O. Abbreviation as a linguistic feature of medical discourse (on the example of English case histories)

Summary. The article is devoted to the analysis of abbreviation as a linguistic feature of a written medical discourse, which is one of the types of the institutional discourse and has certain characteristics. This investigation emphasizes that the history of the origin and functioning of abbreviations in different languages is quite old, the emphasis being on the existence of abbreviations in various spheres of human activities. The paper provides an overview of linguists' research on the peculiarities of communication between workers in certain industries. Scientific works of both world and domestic linguists testify the active use of the abbreviation in any professional discourses. The relevance of the widespread use of abbreviations is explained by the saving of space and time in communication, which is now extremely necessary in modern reality. This is due to the urgent need for written online communication and the emergence of new reality in the medical field, as it allows the perception of maximum information with minimal effort. The study emphasizes the rapid development of the medical field, which is the basis for the emergence of new abbreviations; it draws attention to the use of abbreviations in the written medical discourse. The study was based on 247 modern English-language case histories. The analysis was carried out by the method of continuous sampling, which allowed us to identify abbreviations denoting various aspects of the functioning of the modern medical field. This investigation allows us to consider any abbreviation as an integral element and linguistic feature of the written medical discourse. The semantics of abbreviations have been found to be quite diverse. The paper covers the issue of lexical interpretation of the medical abbreviations and provides the examples that denote aspects of the medical field: diseases and pathologies, pathogens, methods of diagnosis and treatment, tools, materials, devices, medicines, etc. Intelligence suggests that the most numerous are abbreviations that denote diseases, vital signs, anatomical terms, diagnostic methods.

Key words: abbreviation, linguistic feature, medical discourse, English case histories, semantics.

*Soroka T. V.,
PhD (in Philology),
Associate Professor of the Department of English Philology
Izmail State University of Humanities*

WAYS OF FORMING TRANSLATOR'S LINGUOCULTURAL COMPETENCE IN THE SPHERE OF BUSINESS COMMUNICATION

Summary. An important component of the competence sphere of the translator's linguistic personality is a linguocultural competence, manifested in the translator's ability to perform one of the most important professional functions – to convey culturally-specific meanings in the process of intercultural business communication. The creation of a didactic model of the linguocultural competence of a translator in the sphere of business communication is of primary necessity. The analysis and critical comprehension of the conceptual statements of linguocultural studies, translation studies, cognitology, psycholinguistics, discourse theory, the theory of intercultural communications, linguodidactics allowed to present the translator's LCC in the field of business communication in a static plan as the ability to transmit culturally-marked information of the translation process, in a dynamic plan – as the functioning of a complex mental mechanism that ensures the allocation of culturally-labeled information contained in business discourse, with its subsequent interpretation through the cognitive structures existing in consciousness, and its further transmission to the parties of the translation process. The organization of the pedagogical process for the formation of the competence sphere of the participant of intercultural communication assumes the requirement of structural development of the simulated object, in accordance with which, in the structural plan, the translator's LCC is presented as a synchronously functioning synergetic mechanism consisting of discursive, strategic and rhetorical competencies that are in constant interaction. Each of the mentioned competencies includes informational (as an arsenal of linguistic and extralinguistic knowledge) block. The expediency of allocating an operational component is due to the need to determine a set of skills and abilities. The operational block contributes to the implementation of translation activities for the transformation of culturally-marked linguistic units of the source text by adequate means of the target language.

Key words: translator's linguistic personality, discursive competence, strategic competence, rhetorical competence, business communication.

Problem statement. Entering into intercultural communication, an individual manifests oneself in accordance with the national-cultural specifics of the system of values characteristic of a given community, and respectively, the linguistic personality as a participant in intercultural communication, acting as a carrier of a nationally-determined linguistic consciousness, is a "nationally-specific type of communicant". When considering the key competencies of a translator's linguistic personality, the emphasis is often placed on professional competence and its components: linguistic, speech, socio-cultural, discursive, translation competencies.

Recognition of the importance of translation of culturally-marked information in the business translation procedure leads to the idea of the need for purposeful formation in the learning process of one of the most important aspects of the translator's linguistic personality – linguocultural competence (LCC). In this study, the translator's LCC in the field of business communication is defined as the ability to solve the tasks of conveying culturally-labeled information in situations of intercultural business communication based on a certain set of knowledge and communicative skills that ensure the extraction of culturally specific meanings from the verbal and nonverbal means of communicative behaviour of the parties involved in business interaction, and subsequent transmission of culturally-marked information to the other side of the translation process.

Analysis of recent research and publications. The process of forming a LCC in the field of business communication among future translators involves the creation of its model which should give an idea of what results must be achieved in the educational process. The modeling method is one of the most popular in modern research literature. In particular, it is widely used in pedagogy, manifesting itself in the development of various teaching models in a particular pedagogical field. As Yu.D. Desheriev notes, the essence of the modeling method is that a certain sequence of abstract schemes is created. They are designed to reflect one or another side of the object under study. The model characterizes the main features of this object, the most important laws of its functioning and development. At the same time, it is important to emphasize that the model is not a copy of the modeled object [1, p. 129]. It schematically presents the main features and properties. Models are the working images of the future system; they are normative in nature and play the role of a standard, a sample. In the process of cognitive activity there is a deepening, development of the model; the function of modeling as a process of generating a new reality is clearly revealed [2]. Thus, the model, on the one hand, is a "cast" of the original, on the other one – the transformation of reality. We add that the model should reflect the characteristics of the object under study, which are the most relevant in terms of solving research problems, within the framework of which this or that model is created.

The purpose of the article. The aim of the study is to use linguistic (descriptive) modeling. According to the nature of the original object, the model of translator's linguocultural competence in the sphere of business communication will be presented in the description of its components from the viewpoint of their structure and content [3]. The LCC model developed in this study is represented by an ideal (mental) object that gives an idea

of the professional qualities of the translator's linguistic personality that are necessary for adequate translation of cultural-specific meanings in the process of intercultural business communication. The LCC model developed in this study is represented by an ideal (mental) object that gives an idea of those professional qualities of a translator's linguistic personality that are necessary for an adequate conveying culturally-specific meanings in the process of intercultural business communication [4].

Research course. The translator's LCC model in the sphere of business communication was built taking into account the basic requirements put forward for it. The starting point was the main characteristics of the model identified by the researchers, namely: coherence, that is, compliance with the environment in which it has to function; simplicity of the structure, which allows operating freely with it; adequacy, that is, to be sufficiently complete and accurate and ensure the achievement of the result. The content of the translator's LCC model was built on the basis of a number of theoretical concepts in accordance with which the knowledge and skills were highlighted. They underlie the translator's abilities to broadcast culturally-marked information of intercultural business communication. The content of the translator's LCC was selected on the basis of the theoretical statements of linguocultural studies, translation studies, cognitology, psycholinguistics, discourse theory, the theory of intercultural communications, linguodidactics. When selecting the content of the translator's LCC, the normative requirements for the source text traditionally allocated in translation studies were taken into account: the standard of translation equivalence; genre and stylistic norm; the norm of translation speech; pragmatic translation norm; conventional translation norm. In the structure of the LCC, three main components are identified: *discourse*, *strategic* and *rhetorical* competence, the interpretation of which is built in accordance with their understanding in linguodidactic literature [5]. In the content of the *discourse competence*, researchers distinguish the following components: knowledge of ways to combine grammatical forms and semantic content in order to create a coherent oral or written text; verbal and paralinguistic knowledge underlying the ability to properly organize the semantic content of an oral and written text; the ability to combine sentences into fragments of discourse and to structure a semantic whole from a series of statements. Researchers assign an important role in the discourse competence to the knowledge of sociolinguistic conditions that help to understand the meaning of linguistic forms. These conditions include the conceptual universe of communication participants, their socio-cultural characteristics and interactive strategies. *Strategic competence* is defined as the ability to convey a certain semantic content by manipulating linguistic means in order to achieve communicative goals. This involves the skills of paraphrase, language guessing, repetition, register shifts and style. The basis of the *rhetorical component* of the LCC is the pragmatic aspect of linguistic competence highlighted by researchers. At the same time, communication is considered as a combination of communicative acts designed to produce a certain effect both in understanding and in producing an utterance, respectively, the illocutionary power of the used linguistic means is emphasized.

In terms of content, the components of a translator's LCC in the sphere of business communication can be defined as follows: *discourse competence* is a set of knowledge, speech and communication skills underlying the ability to structure

a semantic whole from individual utterances, providing compositional and semantic organization of the translation text; *strategic competence* includes knowledge, speech and communication skills that make up the ability to variable usage of language tools to ensure the structural and semantic organization of the translation text; rhetorical competence includes knowledge, speech and communication skills that form the basis of the ability to use linguistic means for constructing speech acts in order to achieve the necessary effect of utterance.

Each of the designated competencies (discourse, strategic and rhetorical) has informational and operational blocks in its structure. The informational component of the competencies highlighted in the LCC structure is a set of concepts, the meaning of which reflects the complex of knowledge of the culturally marked layer of business discourse [6].

The informational block of the discourse competence includes the following varieties of knowledge: knowledge of the specifics of genre forms of business discourse; knowledge of features of the logico-compositional construction of the business discourse of contacting linguocultures in the translation process (ways of ensuring the logicity and consistency of introduction, development and completion of the main topic of the statement; ways of deploying macro and micro themes; ways of developing the thought of the key sentence in a series of follow-up sentences); knowledge of formal means of ensuring coherence of discourse (words and phrases expressing sequence, spatial, temporal, causative-consecutive coordinations); knowledge of lexical (repetitions, variable substitutions, paraphrase, etc.); grammatical (conjunctions, conjunctive words, syntactic structures); stylistic (parallelisms, metaphorical and metonymic reinterpretation, etc.) means of cohesion.

The informational block of the strategic competence includes: knowledge of the culturally-marked layer of terminological and special vocabulary of the business lexicon (vocabulary with emotive/evaluative connotation; vocabulary formed on the basis of imaginative reinterpretation; "euphemized" terminological units; abbreviated terms; professional jargon; phraseological units of various types); knowledge of the main ways of transmitting culturally-marked terminological business lexicon in the translation language; knowledge of regular correspondences of the terminological and special vocabulary of the business lexicon in the translation language; knowledge of the main types of business terms correspondences in the translation language (translation transcription and transliteration; calques; semi-calques; cross-cultural analogues; lexical substitutions; descriptive translation); knowledge of the international transcription system; knowledge of culturally-marked grammatical units of English business discourse (word-formation models; compatibility of nouns with verbs in singular and plural; syntactic structures with formal subject; attributive structures; theme and rheme organization of utterance, etc.); knowledge of grammatical translation transformations on the morphological level (functional substitution, null translation, antonymic translation, conversion, etc.) and syntactic level (addition, reduction, rearrangement of elements, functional substitution on the level of phrases and unification, sentence division, rearrangement of sentence members, etc.).

The informational block of rhetorical competence includes: knowledge of the specifics of the most frequent speech tactics and communication strategies used in the business discourse

of linguocultures which are in contact in business communication; knowledge of speech acts implementing communicative strategies of business discourse in English and native languages; knowledge of textual stylistic features of professional, academic and public business discourse in English and target languages; knowledge of stylistic transformations (emphatization, neutralization, replacement or modification of the image, rejection of stylistic techniques, etc.); knowledge of the national and cultural specifics of communicative and speech etiquette (topics, etiquette formulas, time frames, communication priorities, etc.).

Along with the knowledge listed above, reflecting the verbal side of communication, the informational block of discourse, strategic and rhetorical competencies also include knowledge of non-verbal communicative behaviour of participants of intercultural business communication. However, it is not possible to attribute this knowledge to any one of the competencies, even exclusively for research purposes, since the same knowledge of nonverbal behaviour is included simultaneously in the content of all three competencies. Making up the nonverbal background of speech communication, this knowledge can contribute to the interpretation of any aspect of verbal communicative behaviour.

Nonverbal means of communication included in the informational block of discursive, strategic and rhetorical competencies constitute knowledge of the national and cultural specifics of etiquette norms of business communication: knowledge of the specifics of artifacts that formalize the space of business communication; knowledge of cultural traditions in wearing clothes and jewelry; knowledge of the specifics of spatial and temporal relations in high- and low-contextual cultures; knowledge of distance zones in situations of official and unofficial business communication; knowledge of the rules for exchanging business cards, gifts, souvenirs; knowledge of the specifics of greetings, gestures, national symbolism, colour symbols, external manifestations of feelings and emotions, gender relations.

Along with the informational blocks, there are also operational blocks of discursive, strategic and rhetorical competencies, the functioning of which is necessary in order to "make work" all the varieties of knowledge forming the content of informational blocks, and thus to generate necessary translator's abilities for conveying culturally-marked information of the translation process in situations of intercultural business communication.

The content of the operational blocks of the three competencies is a cognitive mechanism through which professional translation skills and abilities function. They allow a translator to carry out an adequate translation of culturally-specific word-meanings of intercultural business communication on the basis of possession of a certain set of knowledge.

From a cognitive point of view, the process of transferring the meaning of a culturally-marked language unit takes place in several stages. At the first stage, the concept verbalized through a certain language unit is isolated in the speech stream. At the next stage, further mental processing of this unit takes place – there are two ways: either the correlation of the perceived language unit with the concept already existing in the mental sphere by the similarity of some characteristics, or the formation of a new concept, if such a correlation is not possible due to the lack of similar characteristics of mental structures. Next, there is a verbalization of the concept that has undergone cognitive processing by means of the target language. Here again, two ways are possible: either a combination

of elements already existing in the native language to explicate the meaning of an "external cultural" language unit (calque translation, functional replacement, semantic development, etc.), or the formation of a new language unit based on the use of phonetic or graphical means of the source language, as a rule, with adaptation to the norms of the target language. During the passage of all these cognitive operations, a whole complex of specific translation skills and abilities is involved. It provides the ability to translate culturally-marked meanings expressed with the help of verbal means of communication. The register of speech skills and abilities included in the content of operational blocks is presented in the form of a hierarchically organized multicomponential complex, in which each of the main components branches into constituents, which, in turn, is a combination of a number of sub-components. The possession of the translator's LCC in the field of business communication presupposes the formation of the following abilities: the ability to correctly interpret and transmit by means of the translation language the compositionally-notional organization of the source text, taking into account the rhetorical traditions of the target linguoculture; ability to correctly interpret and transmit the structurally-semantic organization of the source text by means of the source language; the ability to rhetorically-correct organizing business discourse.

Each of these abilities is based on a set of speech skills. *The compositionally-notional correctness* of the discourse is achieved by mastering the following communicative skills: to build a clear logically-compositional text structure; to ensure the coherence of the text; to correctly introduce, develop and complete textual micro- and macro-themes. *The structurally-semantic correctness* of the discourse is ensured on the basis of possession of the following communicative skills: to ensure the correct choice of adequate means of transmitting the cultural semantics of lexical units; to ensure the correct choice of adequate means of transmitting cultural semantics of grammatical units of morphological and syntactic levels; to ensure the choice of adequate means for the correct thematic organization of the target text. *The rhetorical correctness* of the discourse is achieved on the basis of possession of the following communicative skills: to choose the correct speech act for the implementation of the communicative strategy of business discourse; to construct correctly speech tactics and communication strategies; to convey adequately the stylistic characteristics of the texts of business communication [7].

Each of the designated communicative skills ensuring the formation of abilities to achieve compositionally-notional, structural-semantic and rhetorical correctness of discourse in business communication situations is based on a private skills cluster. In this regard, when constructing a translator's LCC model it is advisable to present a set of skills as a hierarchically-organized structure consisting of basic and particular skills. For example, the ability of conveying cultural semantics of lexical units, which is a basic skill and one of the main components of structural-semantic discourse correctness, provides for the following particular skills: the ability to distinguish in the flow of information a cultural concept verbalized by a definite lexical unit; the ability to correlate the selected cultural concept with a similar mental structure designated by the unit of the target language; the ability to interpret the cultural semantics of the concept; the ability to determine which component of the semantic structure contains cultural information – in denotative or connotative; the ability to analyze

the extralinguistic context by means of background knowledge; the ability to analyze the linguistic context with the lexical units, through which this concept is verbalized; the ability to choose a translation transformation; the ability to build a synonymous series of lexical correspondences to a given unit of the source text by means of the target language; the ability to make a choice between synonymous correspondences; the ability to variatively use synonymous correspondences.

Concluding remarks. The conducted research allows to formulate the following conclusions. An important component of the competence sphere of the translator's linguistic personality is a linguocultural competence, manifested in the translator's ability to perform one of the most important professional functions – to convey culturally-specific meanings in the process of intercultural business communication. The creation of a didactic model of the linguocultural competence of a translator in the sphere of business communication is of primary necessity. The analysis and critical comprehension of the conceptual statements of linguocultural studies, translation studies, cognitology, psycholinguistics, discourse theory, the theory of intercultural communications, linguodidactics allowed to present the translator's LCC in the field of business communication in a static plan as the ability to transmit culturally-marked information of the translation process, in a dynamic plan – as the functioning of a complex mental mechanism that ensures the allocation of culturally-labeled information contained in business discourse, with its subsequent interpretation through the cognitive structures existing in consciousness, and its further transmission to the parties of the translation process. The organization of the pedagogical process for the formation of the competence sphere of the participant of intercultural communication assumes the requirement of structural development of the simulated object, in accordance with which, in the structural plan, the translator's LCC is presented as a synchronously functioning synergetic mechanism consisting of discursive, strategic and rhetorical competencies that are in constant interaction. Each of the mentioned competencies includes informational (as an arsenal of linguistic and extralinguistic knowledge) block. The expediency of allocating an operational component is due to the need to determine a set of skills and abilities. The operational block contributes to the implementation of translation activities for the transformation of culturally-marked linguistic units of the source text by adequate means of the translation language.

Further research. The prospect of research is to investigate the creative cognition approach to the formation of translator's linguocultural competence in the sphere of business communication.

References:

1. Дешериев Ю.Д. О моделировании отражения культуры в языке. К.: УМК ВО, 1988. 104 с.
2. Бахрушин В. Компетентності і результати навчання у нових стандартах вищої освіти. URL: <http://education-ua.org/ua/>
3. Байденко В.И., Оскарссон Б. Базовые навыки (ключевые компетенции) как интегрирующий фактор образовательного процесса. Профессиональное образование и формирование личности специалиста : науч. метод. сборник. Москва, 2002. С. 22–46.

4. Долинський С.В. Модель формування комунікативної компетентності майбутніх перекладачів в процесі дистанційного навчання. Вісник Національного університету оборони України : зб. наук. праць. 2011. № 6 (25). С. 34–39.
5. Задорожна О.І. Сутність поняття стратегічної компетентності в сучасній лінгводидактиці. Науковий вісник Ужгородського університету. 2017. Вип. 2 (41). Серія «Педагогіка. Соціальна робота». С. 105–109.
6. Компетентнісний підхід у вищій освіті: світовий досвід / Антонюк Л.Л. та ін. Київ : Ін-т вищої освіти КНЕУ ім. Вадима Гетьмана, 2016. 66 с
7. Hymes D. Vers la competence de communication. Paris: Hetier, 1984. 219 p

Сорока Т. Шляхи формування лінгвокультурологічної компетентності перекладача у сфері ділового спілкування

Анотація. Важливою складовою частиною компетентнісної сфери мовної особистості перекладача є лінгвокультурна компетентність (ЛКК), що виявляється у здатності перекладача виконувати одну з найважливіших професійних функцій – передавати культурно-специфічні смисли у процесі міжкультурного ділового спілкування. Створення дидактичної моделі лінгвокультурної компетентності перекладача у сфері ділового спілкування є першорядною необхідністю. Аналіз і критичне осмислення концептуальних положень лінгвокультурології, перекладознавства, когнітології, психолінгвістики, теорії дискурсу, теорії міжкультурних комунікацій, лінгводидактики дали змогу представити ЛКК перекладача у сфері ділового спілкування у статичному плані як здатність передавати культурно-марковану інформацію процесу перекладу, у динамічному плані – як функціонування складного ментального механізму, що забезпечує виділення культурно-маркованої інформації, що міститься у діловому дискурсі, з подальшою її інтерпретацією через наявні у свідомості когнітивні структури і її передачу учасникам процесу перекладу. Організація педагогічного процесу формування компетентнісної сфери учасника міжкультурного спілкування вимагає структурного розвитку модельованого об'єкта, відповідно до якого ЛКК перекладача представляється як синхронно функціонуючий синергетичний механізм, що складається з дискурсивної, стратегічної і риторичної компетенцій, які знаходяться у постійній взаємодії. Кожна із зазначених компетенцій включає інформаційний блок як арсенал лінгвістичних та екстралінгвістичних знань. Доцільність виділення операційного компонента зумовлена необхідністю визначення набору умінь і навичок. Операційний блок сприяє здійсненню перекладацької діяльності щодо перетворення культурно-маркованих мовних одиниць вихідного тексту адекватними засобами мови перекладу. Оскільки трансляція культурно-специфічних смислів стає можливою за наявності достатнього когнітивного досвіду і здатності до нестандартних творчих рішень, передбачається побудова навчання з метою формування ЛКК перекладача на основі креативно-когнітивного підходу.

Ключові слова: мовна особистість перекладача, дискурсивна компетенція, стратегічна компетенція, риторична компетенція, ділова комунікація.

*Стовбур Л. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Запорізького національного університету*

СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТРАНСПОНОВАНИХ ПОЕТОНІМІВ У ДОРОБКУ ЛІНИ КОСТЕНКО

Анотація. Ім'я в художньому творі є індикатором так званої антропонімної норми, що віддзеркалює суспільні смаки, проте популярність чи непопулярність певного імені певною мірою стихійна. Ім'я виконує в мові твору, окрім номінативної, характеризувальну, стилістичну й ідеологічну функції та зазвичай належить до категорії вигаданих імен, але часто письменник використовує реально наявні імена або комбінації тих і тих. Поетонімами, як правило, позначаються не реальні об'єкти, а ті ідеальні образи вигаданих або реальних об'єктів, що названо власним іменем і які існують в уяві автора та (через текст твору) в уяві читачів. Навіть у тих випадках, коли поетонім називає особу, який-небудь топографічний або інший реально існуючий чи той, що існував у минулому, об'єкт, ореол художнього твору переносить його в умови вигадки та гри. Відмінність між поетонімами і власними назвами полягає також у тому, що перші відрізняються принциповою динамічністю змісту, нестійкістю відносно належності до ономастичної або апеллятивної лексики. Використання поетонімів залежить від майстерності письменника, від його стилю, а також від жанрових особливостей твору. У поетичній палітрі художнього тексту Ліни Костенко особливе місце належить поетонімам, що допомагають авторці втілити її ідейний задум, передати особливості її авторського таланту.

У поетичному тексті Ліни Костенко емоційно-експресивні варіанти імені персонажа є своєрідним засобом компресії, що дає змогу передати внутрішнє через зовнішнє, психологічний стан через форму імені. Неабиякого ефекту авторка досягає тоді, коли в межах одного вірша використовує повну, офіційну форму імені та розмовну або стилістично знижену, що підкреслює авторську оцінку героя, передає високий ступінь захоплення чи зневаги. Іншомовні антропоніми у ролі фреймів не тільки підкреслюють національність персони, але й виконують певну стилістичну роль. Також у поетичних текстах типізувальне значення форми множини антропоніма реалізується у численних варіаціях, утворюючи фактично цілу групу різних значень. Конотативне значення теонімів, уживаних у множині, залежить від ореолу первинного образу, оскільки в цьому разі в уявленні мовців існують певні стереотипи, автор переосмислює відомий образ, виявляє в ньому нові асоціативно-психологічні характеристики.

Ключові слова: транспозиція, конотація, модифікація, поетонім, антропонім, міфоантропоніми, теоніми, хрононіми.

Постановка проблеми. Попри доволі велику кількість ономастичних публікацій, граматичні транспозиції поетонімів відкривають широкі дослідницькі перспективи, адже поетоніми, ґрунтуючись на прийомі перенесення, виражають абстрактні, узагальнювальні відношення між грамами, що приводить до

утворення нових асоціативних полів, зміни ідейно-змістових настанов висловлювання і фактів реальної дійсності. Тому за умови високого рівня оцінюваності транспозити можуть слугувати стилістичним засобом. Поетоніми є тим вагомим елементом авторського мовного засобу, що дає змогу об'єктивно оцінити поетичне бачення тексту, персонажів, дійсності, мовну картину світу та смисловий рівень твору.

Мета роботи: дослідити граматичну транспозицію поетонімів, що побутують у творчості Ліни Костенко, через призму їх функціонально-стилістичних можливостей.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань:** окреслити проблематику граматичної транспозиції в сучасній лінгвістиці; дослідити граматичні транспозити зі значенням дистрибутивності у творчості Ліни Костенко; описати функціонально-стилістичні транспозиційні зміни поетонімів у творах Ліни Костенко.

Актуальність розвідки визначається комплексним характером дослідження транспозиційних модифікацій іменних частин мови, зокрема транспозитних поетонімів, їх функціонально-семантичним аналізом, встановленням стильових особливостей їх реалізації. Комплексний аналіз поетонімиї в поетичних циклах Ліни Костенко через призму транспозиції слугуватиме певним внеском до теорії поетоніматики.

У сучасній українській лінгвістиці динамічно розвивається наукове опрацювання особливостей онімотворчості відомих письменників. Зростання зацікавлення авторськими поетонімами пояснюється тим, що їх вибір, використання та внутрішня форма належать до характеризуючих, стрижневих елементів творчості митців. Численні поетичні новації автора – яскрава ознака його ідіостилу. Структура поетонімів, їх варіативність та характерні особливості дають підстави говорити про індивідуальний стиль автора та особливості його онімотворчості.

Вітчизняні лінгвісти [1, с. 12–16], [2], [3, с. 7–14], [4] розглядають широке коло проблем, пов'язаних із семантикою, функціонуванням, стилістичним навантаженням поетонімів. Проте поза увагою мовознавців залишаються можливості іменних категорій поетонімів у площині транспозиції. У традиційній граматиці вивчення транспозиції здебільшого зосереджується на показниках парадигматичних зв'язків, але не враховується такий важливий чинник, як контекстуальне оточення мовного знака.

Поетонім, крім номінативної, виконує ще й характеризувальну, стилістичну та ідеологічну функції. Цей складовий елемент авторського художнього ономастикону виступає номінацією суб'єкта, об'єкта або часового відрізка художньої оповіді. Використання поетонімів залежить від майстерності письменника, від його стилю, а також від жанрових особливостей твору. У поетичній палітрі художнього тексту Ліни Костенко особливе

місце належить поетонімам, що допомагають авторці втілити її ідейний задум, передати особливості її авторського таланту.

Поетонім у контексті концентрує смислові відтінки й асоціації, є одним із засобів створення художньо-образної моделі твору, оскільки власне ім'я долучається до різноманітних зв'язків основного тексту, де воно функціонує не самостійно, а в тісній взаємодії із найближчим і загальним контекстом. Тому закономірним з боку автора буде використання транспозиції задля найменування окремих осіб та споріднених груп людей:

Оце ж мої Волинці й Пінчуки.

Мої Драчі, Немиринці і Гнівань!..

Прудису. Плачинди. Одчайдухи ... [5, с. 149].

Власні імена, що є лінгвістичною категорією, не лише виступають як невід'ємний складник мікротексту, але й утворюють у ньому у всій своїй сукупності певну систему з властивими їй специфічними рисами і закономірностями функціонування. Найяскравіше це явище простежується на словотвірному рівні завдяки деривації і подальшому функціонуванню демінутивних форм від популярного жіночого імені *Марія*:

– Знайшлась у вас Марієчка... [5, с. 12];

– Лиш не заплаче свої карі очі

та Марусенька, як було колись... [6, с. 43].

Поетоніми в різних контекстах мають різний ступінь смислових інтерпретацій і граматичних транспозицій, зокрема категорії числа, коли форма множини сигналізує про негативну конотацію того чи того імені, характеризуючи таким способом зображуваного персонажа. Саме це ми спостерігаємо в поетичному доробку Ліни Костенко, де фіксується схрещування індивідуального та читацького дискурсів, не зумовлених архетипними формами:

Тепер твої всі Гальки й всі Маруськи,

бо хлопець ти, нівроку, показний [7, с. 43].

Частина розглянутих поетонімів-антропонімів має своєрідну семантичну парадигму, оформлену за допомогою стилістично-словотворчих засобів, зокрема пейоративних суфіксів, використання яких для найменування коронованої особи зводить нанівець усю пафосність її соціального стану, оскільки подібним чином називались простолюдини, а не представники царського роду. Спостерігаємо тут і низхідну градацію – від офіціозу до просторіччя, що мотивується соціальними, емоційно-експресивними та ідеологічними чинниками:

– Як любив він ту Єкатерину! [8, с. 270];

– ...ти пиши їм, Катько, ти не бійся [8, с. 271].

Транспоновані поетоніми у творах поетеси становлять собою особливим чином організований мікротекст, що відображає менталітет народу, його культурно-історичне минуле. Ось чому в певній частині поетонімів закладено потужний заряд сарказму, відверто знущальної тональності щодо псевдоіншомовних прізвиськ, прототипи носіїв яких могли гнобити українців упродовж тривалого історичного періоду. Найбільш показовим у цьому плані є роман «Маруся Чурай», де авторка вводить у тканину твору власні оказіональні деривативи, що стилізовані під польські антропоніми:

– Які шляхетні прізвиська тут панські! –

Бидловські, Козобродські, Себастьянські.

Яка в них гідність чується велика! –

Рох Яблоновський і Тадеуш Пика [7, с. 155].

Ще більшого остракізму заслуговують запроданці, які, з певних міркувань, ополячувались, зрікаючись свого коріння.

Саме до таких належить особа на прізвисько *Птимченко-Заглобська* [7, с. 178].

Справжня функціонально-стилістична гра транспонованою поетонімною множиною-одиною як найвагомішим мовним засобом, на наш погляд, розгортається у поемі «Фото у далекий вирій». Спочатку з'являється роздільна множинність, виражена одною:

– Тут що не двір, то квітне по Наталці.

І кожна хоче у кіно й на танці [9, с. 198].

Потім узагальнена множина:

Наталки шепотіли до Катрусі:

– Він, може, має в городі котрусь? [9, с. 198].

У наступному уривку – узагальнена одина, з підкресленою інверсією поетоніма:

– А може, справді Катря угадала

і вже якась його залободала [9, с. 199], хоч то шепотіли Наталки, а не Катрусі.

А у фіналі поеми Л. Костенко використовує одну, індивідуальність – конкретну людину з її конкретним життям:

Ярину вб'ють, Наталка вийде заміж,

Катруся десь в Ельзасі пропаде [9, с. 201].

Отже, у поетичних текстах типізувальне значення форми множини поетоніма транспонується, щоб реалізуватись у численних варіаціях, утворюючи фактично цілу групу різних значень.

Простежуємо в ліриці Л. Костенко й античні теми, що розкриваються за принципом надання старій проблемі нового звучання. Зокрема, в поезії «Вітри гули віолончеллю, писали пальми акварель» лірична героїня веде мову з міфічним Прометеем про те, чи його подвиг був доцільним в умовах повного непорозуміння з тими, заради кого здійснювався, й отримує однозначну відповідь:

О Прометею! Варто?! –

«Варто!» –

так він сказав мені з-за хмар [8, с. 49].

У вірші «Криши, ламай, трохи стереотипи!» доля набирає вигляду ганебної звички, персоніфікованої в образі істеричної і сварливої дружини Сократа, наприклад:

Хоч давня звичка з профілем Ксантіни

благає, плаче, просить: «Не займай!» [8, с. 49].

Задля висвітлення філософських узагальнень і спостережень над сутністю буття поетеса використовує транспонований поетонім – власну назву чудовиська-людобика з острова Крит:

... Життя – страшна корида.

На сотню Мінотаврів – один тореадор [8, с. 212].

Досліджуючи творчий доробок Ліни Костенко, виявляємо такий феномен, як стилістична лексикалізація міфу, тобто вербалізація відповідного елемента міфологічної когнітивної парадигми, його втілення в поетонімі. Результатом цього процесу стає міфопоетонім, що репрезентує сегмент міфологічної картини світу, принатуреної до українських національних реалій:

щоб... на всі віки були преславні наші козаки – як ті Ахілли і як ті Геракли [5, с. 119].

Міфонім у неміфологічному контексті завжди метафоризований, адже порівняно з будь-якою іншою лексичною одиницею цей розряд онімів не обмежується функцією інформування – він репрезентує не лише образ, але й конкретну ситуацію, певні світоглядні узагальнення, психологічні спостереження, морально-етичні настанови, оскільки міф – це витвір віри, який складає філософсько-естетичний комплекс

давньої епохи. Ці одиниці сприймаються як спадок міфологізованого мислення, після розпаду якого міф набирає літературної форми. Саме тому транспоновані міфоніми у формі множини поширені у поетичному слові Л. Костенко, наприклад:

Убоге поле, ми з тобою Креси

десь наше зерно – гори золоті [5, с. 39].

Потужний стилістичний ефект справляють і транспоновані теоніми, що зазнають несподіваної семантичної оказіональної трансформації, характерної для світобачення мисткині, відомої руйнівниці стереотипів:

Підтоптани пари такі непаристі,

як Януси дивляться в різні боки [8, с. 349].

Як бачимо, у цьому контексті йдеться не про стереотипну конотацію дволикості, закладену в теонімі *Янус*, а про дещо інше – психоемоційну відчуженість немолодого подружжя.

Система поетонімів, створених Ліною Костенко, – це складний конгломерат різних за походженням і семантичним наповненням онімів, що належать до глибинних періодів історичного розвитку українського народу, зокрема до язичництва. Архаїчні форми наповнюються реалістичним змістом, на денотативне значення накладається оцінне чи характеризувальне. Показовими в цьому плані є множинні хрононіми, у яких чітко простежується, крім граматичної, ще й семантична транспозиція. Крім того, подеколи вони можуть втрачати статус власних назв і переходити до розряду апелювативів:

– *Зелені коси русальних великоднів*
верби порозвішували на сонці [8, с. 132];

– *Минулих літ великодні мертвецькі*
тебе густим мовчанням облягли;

– *... перетлілі мої канати в не мої Великодні*
не співає жоден дзвонар [5, с. 26].

Незначну групу становлять власні назви релігійних свят, які вживаються для підкреслення емоційної забарвленості, для детермінації часу, наприклад:

– *...і поженились десь у одночассі.*

На Дмитра десь. А вже десь на Варвари
прийшов Бобренко, похиливши гребінь [5, с. 58].

– *Той наткнувся на того, а інша упала,*
той вогонь перескочив, як на Йвана Купала [9, с. 141].

Отже, проведене дослідження дає підстави зробити висновки про потужний стилістичний потенціал транспонованих поетонімів у творчому доробку Ліни Костенко. Спостережено, що певна частина аналізованих одиниць функціонує без істотних змін, проте більшість транспонованих онімів зазнала значних семантичних зрушень, що приводить до кардинально нового сприйняття, здавалося б, загальновідомих подій, явищ, процесів. Вважаємо, що стилевжиток транспонованих поетонімів різного штибу у творах Ліни Костенко цілком виправданий і є своєрідним маркером її концептуальної картини світу.

Перспектива подальших розвідок лежить у площині дослідження глибинних пластів ідіостилію Ліни Костенко через призму мовностилістичних засобів вираження авторського світобачення.

Література:

1. Безпояско О.К. Зони перехідності в граматичній категорії числа іменника. *Мовознавство*. 1995. № 2–3. С. 12–16.

2. Вихованець І.Р., Городенська К.Г. *Теоретична морфологія української мови: академічна граматики української мови*. Київ : Універ. вид-во «Пулсари», 2004. 400 с.
3. Загнітко А.П. Основи еволюції граматичних категорій. *Мовознавство*. 1991. № 5. С. 7–14.
4. Карпенко О.Ю. Проблематика когнітивної ономастики: монографія. Одеса : Астропринт, 2006. 378 с.
5. Костенко Л. Берестечко. Історичний роман. Київ : Укр. письменник, 1999. 158 с.
6. Костенко Л. ТРИСТА ПОЕЗІЙ. Вибрані вірші. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. 420 с.
7. Костенко Л. Маруся Чурай: Історичний роман у віршах. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2018. 224 с.
8. Костенко Л. Вибране. Київ : Дніпро, 1989. 560 с.
9. Костенко Л. Неповторність. Вірші. Поеми. Київ : Молодь, 1980. 222 с.

Stovbur L. Stylistic potential of translated poetonims in works by Lina Kostenko

Summary. The name in the work of art is an indicator of the so-called anthroponymic norm that reflects social tastes, but the popularity or unpopularity of a particular name is to a certain degree spontaneous. The use of poetonims depends on the skill of the writer, on his style, as well as on the genre features of the work. In the poetic palette of artistic text Lina Kostenko a special place belongs to poetonims which help the author to translate his ideological plan to transfer the features of his author's talent. The author's choice in this regard is balanced somewhat biased although secondary.

In the poetic text by Lina Kostenko the emotionally-expressive variants of the character's name are a kind of compression that allows the internal transmission through the external, psychological state through the form of a name. The author achieves a remarkable effect when, within a single verse, he uses the full, official form of the name and spoken or stylistically reduced, emphasizing the author's assessment of the hero, conveys a high degree of admiration or neglect. Foreign-language anthroponymy in the role of frames not only emphasize the nationality of the person, but also perform a certain stylistic role. Also in poetic texts the typing value of the form of anthroponymy set is realized in numerous variations, forming in fact a whole group of different values. The connotative significance of the theories used in the set depends on the halo of the original image, since in this case there are certain stereotypes in the presentation of the speakers, the author rethinks the known image, reveals new associative-psychological characteristics in it for example: The trampled pairs are not partisan, how Janus looks in different directions. In modern perception the god Janus represents duality and although L. Kostenko interprets this image in another direction it speaks of incompatibility, the inner distance of spouses, the general emotional and appraisal meaning of the word Janus is negative. Often mytho-anthroponyms pass into the category of appearances and the grammatical form of the set contributes to such a modification of the onymies more than one.

L. Kostenko's works are deeply metaphorical. The writer creates a world of harmonious relationships, establishes emotional contact with the outside world, between the author and the reader. The metaphor of L. Kostenko as a way to subtext and the idea of a work helps to understand the work to decipher it.

Key words: transposition, connotation, modification, anthroponym, mythoanthroponyms, theonyms.

Суїма І. П.,*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара***Шевчик К. Ю.,***кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара***Новікова О. В.,***кандидат філологічних наук,
доцент кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

МЕТАФОРИЧНА ОБ'ЄКТИВАЦІЯ АНГЛІЙСЬКОГО КОНЦЕПТУ DOG

Анотація. Статтю присвячено дослідженню мовної вербалізації концепту DOG за допомогою метафор англійської мови. Студіювання концептів як основних конструювальних одиниць картини світу дає змогу отримати інформацію про світосприйняття народу – носія мови. Концепти як ментальні сутності, що відбивають знання про світ і корелюють із предметами, процесами та явищами дійсності, маркують фрагменти національної мовної картини світу.

Сьогодні спостерігаємо появу чималої кількості праць, присвячених вивченню різних концептів у сучасній мовознавчій науці, тобто цей напрям стає перспективним. Водночас це є поштовхом для того, щоб замислитися над причинами такої уваги до сфери концептології й оцінити позитивні та негативні аспекти науки про концепти.

Сучасна когнітивна лінгвістика націлена на опис і моделювання структури концептів як глобальних ментальних одиниць національної концептосфери через аналіз мовних одиниць, що об'єктивують їхній зміст. Дослідження специфіки вербалізації концептів уможливило спробу виявити особливості світосприйняття певного етносу.

Концептуальна метафора розглядається науковцями як концептуальний механізм мислення, що базується на встановленні асоціативних зв'язків, подібностей і відмінностей між явищами світу і створює на цій основі нові особистісні смисли, які представляють суб'єктивне ставлення індивіда до світу, його бачення, його трактування певного фрагмента дійсності. Концептуальна метафора являє собою смисловий стрижень, організувальний семантичний простір тексту, який розглядається як цілісний комплекс мовних, мовленевих і інтелектуальних чинників у їх зв'язку і взаємодії.

Більшість тваринних метафор з елементом DOG побудовано за аналогією до концептуальних вимірів зовнішності, поведінки або характеру відповідних тварин. Концептуальний вимір «Зовнішність / Фізичні характеристики» відіграє помітну роль у зоосемічному розширенні семантики слів. Інша група пов'язана з атрибутивними цінностями, специфічними для такого концептуального виміру, як «Поведінка / Характер». Функціонує низка лексем, які характеризуються відповідно до параметру «Когнітивно-емоційні характеристики» тощо.

Ключові слова: концепт, концептосфера, лінгвокультура, вербалізація, концептуальна картина світу, мовна картина світу, метафора.

Постановка проблеми. Сучасна когнітивна лінгвістика націлена на опис і моделювання структури концептів як глобальних ментальних одиниць національної концептосфери через аналіз мовних одиниць, що об'єктивують їх зміст. Дослідження специфіки вербалізації концептів дає змогу виявити особливості світосприйняття певного етносу.

Актуальність вибраної теми зумовлена її відповідністю загальним спрямуванням сучасних лінгвістичних досліджень на виявлення особливостей об'єктивності концептів, котрі займають пріоритетне місце у сучасній англійській лінгвокультурі.

Метою статті є виявлення особливостей метафоричної об'єктивності концепту DOG в англійській мові.

У когнітивній лінгвістиці метафору трактують як перенесення когнітивної структури, прототипно пов'язаної з певним мовним утіленням, з однієї ділянки, до якої вона уналежнена, на іншу [1, с. 315]. Структурування одного концепту в термінах іншого в межах когнітивної лінгвістики вважають процесом метафоризації. У цьому разі метафора не лише формує уявлення про об'єкт, а й зумовлює спосіб та стиль мислення про нього [2, с. 75].

Метафора за своєю сутністю антропометрична, порівнює різні сутності, утворює на їх основі новий гносеологічний образ, синтезує в ньому ознаки гетерогенних сутностей. Метафора є важливим способом впливу на інтелект, почуття та волю адресата. Це своєрідний міст від знайомого до незнайомого, від очевидного до менш явного [3].

У когнітивній лінгвістиці існують переконання, що лінгвістичні метафори є власне концептуальними. Однак, на думку Дж. Стіна, саме лінгвістичні метафори слугують базою для концептуальних [4, с. 58]. Лінгвістична метафора, або дискурсивна метафора (термін уперше введений Й. Жінкеном), стосується мовної фігури, вона (мовна фігура) передбачає порівняння двох відмінних речей, які насправді мають дещо спільне [5, с. 131].

З іншого боку, концептуальна метафора є формою концептуального проектування за участю перенесень або відповідностей, які наявні між різними концептуальними царинами.

Найціннішим джерелом інформації про особливості бачення світу тим чи тим етносом є корпус метафор, зокрема зоометафор. Він є яскравим прикладом образності людського мислення, що і визначає нескінченні асоціативні зв'язки між явищами навколишнього середовища.

Процес зоометафоризації відбувається тоді, коли номінації конкретного елемента дійсності передують винесення судження про нього, що базується на приписуванні йому конкретних якостей та ознак тварин. «Основною причиною виникнення та відтворення зоометафори, як і будь-якої іншої образно-оцінної метафори, є потреба людського мислення в образному вираженні, картуванні світу, що знаходить своє відбиття в експресивних засобах мови» [5, с. 132].

Зооморфізм ілюструє антропоцентричну тенденцію метафоризації, якій протиставлена інша – антропоморфна – перенос найменувань, пов'язаних із людиною, на явища та предмети природи. Для порівняльної семасіології антропоцентрична тенденція – істотна, оскільки досить потужно виявляється специфіка лексичних систем мови.

Інтерес до концепту DOG має досить далеке від лінгвістики походження, оскільки виник він у зв'язку з активізацією руху щодо захисту прав тварин, зокрема собак, а також завдяки тиражуванню ЗМІ образам собак – відданих і веселих друзів, надійних охоронців, собак-рятувальників, поводитирів, няньок.

Представники англійської лінгвокультури знають, що собаці властива певна поведінка. Собака гавкає, гарчить, подеколи навіть кусається. Нерідко собака не слухається чи схильна до бродячого життя: «*The most common reason why so many families come to such a harsh decision is because their dog has behavior problems they can't control*» [6]; «*You should make sure that you are adequately covered from the start, because the likelihood of a dog running away from home is probably greatest during the first few months of ownership*» [6]. Носіями англійської мови помічено, що, маючи навіть деякі негативні якості (неслухняність, агресивність), собака все одно є відданим другом і надійним захисником: *Now I am up early, full of energy and have a new outlook on life all because of Rags, my wonderful dog* [6].

ЛО *dog* має високу репрезентативність у корпусах англійської мови. Наприклад, почасти під час використання зоонімі *dog* можна виявити негативні конотації, які приписуються людині. Наприклад, із лексемою *dog* в англійській культурі переважно асоціюються пейоративні концептуальні оцінні кластери «жорстка людина», «людина з поганим характером або неслухняна дитина», «безсоромна людина», «нікчемна, зарозуміла, балакуча людина». Менш репрезентативне використання лексеми *dog* у нейтральних або позитивних контекстах – переважно у словосполученнях із препозитивними модифікаторами.

Словниково-дефініційні дані лексеми *dog*, свідчать про те, що, крім двох лексико-семантичних варіантів, у яких слово визначається в первинному значенні як м'ясоїдний савець, що має зовнішню та генетичну схожість із собакою, яку сприймають як домашню тварину, а також залучають до полювання, інші лексико-семантичні варіанти фіксують вживання лексеми *dog* у метафоричному форматі. Наприклад, такий лексико-семантичний варіант маркує пейоративну оцінку – «недостойна

поваги людина, якій не можна довіряти». Значення іншого лексико-семантичного варіанту сформовано на амбівалентних характеристиках собаки як представника тваринного світу, оскільки, будучи вірним та відданим своєму господареві, собака може становити небезпеку для інших людей, і його поведінка, заснована на інстинктах, є непередбачуваною. Ще один лексико-семантичний варіант означає людину, індивіда загалом. Крім наведених прикладів лексико-семантичних варіантів, ЛО *dog* визначає непривабливу жінку і може слугувати засобом образи. Лексемою *dog* трактують що-небудь погане чи низької якості, вживають щодо неживих предметів і абстрактних понять.

Для виявлення метафоричного потенціалу концепту DOG розглянемо кілька прикладів метафоричних моделей. Найпоширенішою когнітивною метафорою спеціального рівня з концептом DOG, як і у разі з концептом CAT, є HUMAN BEING IS A DOG, яка розділена на підкласи MAN IS A DOG та WOMAN IS A DOG. Метафора людини конкретизується у словосполученнях: *a dirty dog – підла людина, a surly dog – людина з нелегкою, похмурою вдачею, як похмура собака, a dog in one's doublet – невірний друг, a dog in a doublet – сміливий, рішучий хлопець*. Метафора *a dead dog* означає людину, від якої немає ніякої користі. Очевидно, модифікатори лексеми *dog* можуть змінити вектор оцінки під час метафоричної ідентифікації людини. Атрибути, що визначають лексеми *dog* у значенні «людина» або «непримирний індивід, якому не можна довіряти», мають негативну оцінну семантику. Вони передають додаткову інформацію не лише про особу, яку характеризують, а також можуть сигналізувати про причини, через які індивіда називають ЛО «dog». Наприклад: 1) *Dustin has been meeting with original director Mike Nichols hatching plans for a table-turning sequel which will feature the ageing Hoffman having an affair with his son's 16-year-old girlfriend. The dirty dog;* 2) *Alistair: Or maybe Paloma's paramour was a little too hot for Paloma to handle. Now, you could relate to that, can't you, Katherine? Katherine: You filthy dog, Alistair* [6]. Цікаво зазначити, що атрибути також використовують у вторинній номінації та вживають для передавання негативних властивостей характеру чи поведінки індивіда. У своїх буквальних значеннях прикметники *dirty* і *filthy* є кваліфікаторами зовнішнього вигляду.

Метафоричне перенесення «людина – це тварина/звір» відзначене не просто регулярністю в мовному застосуванні, але і прагненням створити єдиний спосіб світосприйняття. У центрі аспектуалізації аналогічної метафори завжди простежується тенденція протиставити тварину людині.

Якщо порівняємо собаку з людиною, перенесемо деякі характеристики із собаки на людину, то виявимо такі особливості: 1) собака означає підлу, мерзенну людину, низьке положення людини (*собача зрада – dog's betrayal, собача посада – dog's post, that's a godforsaken job!*); 2) під час характеристики несприятливих і комфортних умов життя: важкі, нестерпні умови (*собаче життя – dog's life, собачі умови – dog's conditions, собача втома – dog's tiredness*); 3) виявлена властивість (здатність відчувати що-небудь), яка виражається у просторіччя «собачий нюх» (*dog's nose*) у значенні, що у кого-небудь заострене чуття на що-небудь.

Інтерпретація людини у метафорі MAN IS A DOG має кілька значень: 1) хлопець, чоловік; 2) переслідувач; 3) страж; 4) недостойна людина; 5) нікчемна, підла людина.

big dog – важлива персона, шишка; *graveyard*, у якого немає шансів виграти; *jolly dog* – веселун; гуляка; *lucky dog* – щасливчик; *vezunchik*; *lazy dog* – ледар; *a lame dog* – неводаха; *dirty dog* – підла людина; *брудний тип, погань*; *sly dog* – хитрун, спритна людина, лукава людина. Ідіома *sly dog* описує хитру та лукаву людину, яка будь-якими способами, найчастіше нечесними, досягне поставленої мети. Незважаючи на своє значення, вираз використовують як вираження захоплення. Вираз *a bottom dog* – людина низького положення, невисокого статусу; *a dog is made fat in two meals* – цей метафоричний вислів застосовують щодо людини, яка вихваляється та пишається своїм багатством.

Концепт DOG відіграє помітну роль в англійській лінгвокультурі, про що свідчать, наприклад, фразеологічні вислови з позитивною конотацією, що характеризують людину за її чудові навички та вміння: *a clever dog* – розумна людина; *a gay dog* – весела людина; *sea dog* – морський вовк; *an old dog barks not in vain* – досвідчена людина не помиляється; *старий пес не буде марно гавкати*; *war dog* – солдат, ветеран війни. Метафоричними прикладами з негативною конотацією є такі: *dead dog* – ні на що не придатний, нікому не потрібна людина; *не мати ніякої ціни, непотрібна річ*; *sad dog* – похмура людина; *sly dog* – людина, що приховує свої гріхи; *yellow dog* – неважлива особистість; *підла людина*; *паршивий пес*; *the under dog* – підлегла, переможена сторона; *похмура людина*.

Вираз *dog in the manger* означає жадібну людину, тобто *a person who has no need of, or ability to use, a possession that would be of use or value to others, but who prevents others from having it*. Йдеться про ситуацію, коли будь-хто не дає змоги кому-небудь скористатися предметом, річчю, можливостями, які йому зовсім не потрібні. Цей метафоричний вираз зазвичай уживають із несхвальним відтінком щодо особистості. Однак її можна застосовувати, говорячи про групу людей, соціальний колектив і навіть про цілу державу. Наприклад, коли перелічені суб'єкти чим-небудь володіють, але не використовують, не дають змоги зробити це іншим.

Метафоричного переосмислення набуває образ *watch dog* (сторожовий пес), який використовують для позначення видів діяльності, пов'язаних із контролем, аудитом, моніторингом щодо різних організацій: *Westminster's watchdog committee was last night formally asked to set up an inquiry into his finances during his 14 years as an MP* [6].

Прикладами концептуальної метафори є *top dog* – *господар становища*; людина, яка перемогла та займає панівне становище; *attack dog* – *лютій критик*, людина, яка досягла певного стану, вимагає і від людей прагнути високих результатів. В англійській мові мовчазний суб'єкт також порівнюють із собакою, *dumb dog* (*мовчазний хлопець*). У цьому разі асоціативним фоном постає безсловесність собаки, коли вона поглядом передає своє повне розуміння, але словами або іншими типовими для неї звуками висловити своє відчуття не може.

Проаналізувавши метафоричне втілення концепту DOG із лексемою *dog* у метафоричній моделі HUMAN BEING IS A DOG, зауважимо, що наявні випадки, коли концепт DOG представлений лексемою *hound* у складі зазначеної метафоричної моделі.

Під час утворення розмовних фразеологічних одиниць, сформованих на основі лексеми *hound*, спостерігаємо процес асоціативного перенесення і, як наслідок, виокремлюємо кілька елементів, які виступають підґрунтям для метафоризації зна-

чення. У фразеологізмах із цією лексемою домінують компонентами є «переслідування», «вишукування». Такі вирази здебільшого своїми значеннями вербалізують несхвальну та навіть негативну оцінку. В англійській мові компонент *hound* має на увазі прихильника або любителя чого-небудь.

Компонент «любитель» зазвичай представлений у виразах, що корелюють із гастрономічною тематикою, саме тому спостерігаємо в них наявність елементів, безпосередньо пов'язаних із їжею та напоями. Наприклад, вираз *candy hound* описує людину з маніакальною любов'ю до солодкого або просто ласуна. Цікавим є вираз *tea-hound*, оскільки має кілька значень. Первинне значення характеризує постійного відвідувача світських заходів. Вторинним значенням є застаріла назва для чоловіка, що користується великою популярністю у жінок.

Ідіома *grog hound* з її синонімічними варіаціями *hooch* / *boozehound* в англійській культурі характеризують завзятого любителя спиртних напоїв. Лексеми *grog*, *booze* і *hooch* – це різновиди алкогольних напоїв. Ідіоматичний вираз *chow hound* описує пристрасного шанувальника їжі і характеризує таку рису, як обжерливість.

Асоціативні компоненти «вишукування» й «завзяття» реалізуються в сленгових виразах *publicity hound* і *news hound*, які функціонують у мові завдяки сучасній культурі, зокрема під впливом засобів масової інформації, тому що представлені одиниці характерні для цієї сфери людської діяльності. *Publicity hound* (також *media hound*) визначає людину хвалькувату, яка вперто шукає загальної уваги та прагне розрекламувати себе за допомогою друкованих видань. У засобах масової інформації розмовною ідіомою *newshound* інтерпретують журналіста, що відрізняється надмірною ретельністю і навіть прискіпливістю, яка характерна для детективу, тобто ця ідіома описує репортера, що буквально вишукує новини.

Ідіома *sleuthhound* (також *bloodhound*) використовують для опису людини, що займається приватним розшуком. Отже, ці ідіоми описують професію детектива. Зазначені одиниці уналежнені до застарілого сегменту словникового складу англійської мови, тому що в розмовній мові їх вживають рідко. Зауважимо, що схожі терміни експлікують негативне забарвлення, характеризуючи представників професії не з позитивного боку. Професія вміщує риси, які характерні для собак, оскільки в цих метафоричних одиницях актуалізовано одну з найосновніших якостей собаки – гострий нюх. Вважаємо, що поняття «винюхувати» реалізує явну негативну конотацію. З наведених прикладів зрозуміло, що вирази з лексемою *hound* представлені у вигляді атрибутивних конструкцій, в яких зазначена лексема постає як одиниця, що передає основний зміст виразу та змінює значення залежно від сполучуваного з ним компонента.

Отже, аналіз метафоричних виразів дав змогу виявити основні образні ознаки концепту DOG та виокремити найпродуктивніші метафоричні моделі в англійській мові. Найтиповішими концептуальними метафорами, у яких залучений концепт DOG, є MAN IS A DOG, WOMAN IS A DOG.

Література:

1. Lakoff G. *Women, Fire and Dangerous things*. Chicago : University of Chicago Press, 1987. 614 p.
2. Будянская О.О. Сопоставительные средства описания эмоций в английском и русском языках // *Язык, коммуникация и социальная среда*. Воронеж, 2002. Вып. 2. С. 70–87.

3. Рикер П. Метафорический процесс как познание, воображение и ощущение // Теория метафоры. М. : Прогресс, 1990. 389 с.
4. Steen G. From linguistic to conceptual metaphor in five steps // Metaphor in Cognitive Linguistics : Selected papers from the 5th International Cognitive Linguistics Conference. Amsterdam : John Benjamins, 1999. P. 57–79.
5. Bartminski J. Aspects of Cognitive Ethnolinguistics. Sheffield : Equinox, 2012. 272 p.
6. British National Corpus (BNC). URL: <http://corpus.byu.edu/>

Suima I., Shevchyk K., Novikova O. Metaphoric objectivation of the English concept DOG

Summary. The article deals with the study of linguistic verbalization of the DOG concept with the help of English metaphors. The study of concepts as the main constructive units of the picture of the world makes it possible to obtain information about the worldview of the native speakers. Concepts as mental entities that reflect knowledge about the world and correlate with objects, processes and phenomena of reality, mark fragments of the national linguistic picture of the world.

Today we see the emergence of a large number of works devoted to the study of various concepts in modern linguistics. Modern cognitive linguistics aims to describe and model the structure of concepts as global mental units of the nation-

al conceptosphere through the analysis of language units that objectify their content.

The study of the specifics of verbalization of concepts makes it possible to try to identify the peculiarities of the worldview of a particular ethnic group. Conceptual metaphor is considered by scientists as a conceptual mechanism of thinking based on the establishment of associative connections, similarities and differences between world phenomena, and on this basis creates new personal meanings that represent the individual's subjective attitude to the world, vision, interpretation of a certain fragment of reality. Conceptual metaphor is a semantic core, organizing the semantic space of the text, which is considered as a set of linguistic, speech and intellectual factors, in their connection and interaction. Most animal metaphors with the DOG element are constructed by analogy with the conceptual dimensions of the appearance, behavior, or character of the animals. The conceptual dimension «Appearance / Physical characteristics» plays a significant role in the zoosemic expansion of word semantics. Another group is related to attributive values and is specific to a conceptual dimension Behavior / Character. There are a number of tokens that are characterized according to «Cognitive-emotional characteristics».

Key words: concept, conceptosphere, linguoculture, verbalization, conceptual picture of the world, linguistic picture of the world, metaphor.

*Tomasevich N. P.,**Candidate of Philological Sciences, PhD,
Head of the Foreign Languages Department
Odessa State University "Odessa Polytechnic"**Shapa L. N.,**Candidate of Philological Sciences, PhD,
Associated Professor of the Foreign Languages Department
Odessa State University "Odessa Polytechnic"*

FUNCTIONING OF LEXIC PARALLELS IN THE TECHNICAL DISCOURSE TEXTS (ON THE MATERIAL OF THE TEXT CORPUS "ELECTRICAL ENGINEERING")

Summary. The article considers the terminologization of adjectives with common (general scientific) meanings occurred in the texts of technical discourse, i.e. the units that function simultaneously in both common (general scientific) meanings and terminological ones. They are included in several lexical layers of the studied list of adjectives. As the material one of the areas of technical discourse – "Electrical Engineering" – has been chosen. The text corpus is based on scientific articles taken from the journals *Electrical Engineering*, *IEEE Transactions on Power Apparatus and Systems* and other foreign English-language publications on the subject "Electrical Engineering". They were processed by the method of continuous sampling. The total volume of the text corpus is 200 thousand tokens. On the basis of this corpus a probabilistic-statistical model of this technical sublanguage was formed from which the list of adjectives analyzed in the work was extracted. When distinguishing the lexical layers in the corpus of adjectives, the specific features of this part of speech are taken into account whose meaning is largely determined by the semantics of the noun combined with it. The regularity of the combination of adjective and nouns is the presence of a common "seme" in both components of the combination. First of all, this concerns such meanings as abstractness/concreteness. The cases were noted when the semantic and functional dependence of adjectives on nouns combined with them is realized in the form of parallel units found in different lexical layers. For example, the cases have been distinguished when adjectives are used as units with a common (general scientific) meaning joining only nouns with a common (general scientific) meaning, and simultaneously they join the noun-terms, forming combinations, in which their basic (primary) meaning is transformed (terminologized) and they become terms. In the latter case the common "seme" disappears, and the whole combination acquired a more abstract meaning. It should be noted that when forming the inventory list of adjectives, lexemes that are used in the text corpus "Electrical Engineering" simultaneously in common (general scientific) and terminological meanings, both meanings were taken into account. This was especially important when calculating the percentage of units of different lexical layers.

Key words: frequency dictionary, lexical layer, seme, statistical method, term, parallel lexemes.

Problem Statement

It is known that the lexis of the language of science has a feature that significantly differs it from the one of other types of discourse,

for example, fiction, documentation, etc. It consists in a certain heterogeneity, stratification of the lexical composition which has been distinguished by many theoretical linguists [1; 2; 3; 4]. This parameter follows, first of all, from the specifics of this style, which is characterized by the authors' desire for a generalized abstract presentation of the material, for the accurate definition of concepts, phenomena and processes in production [5; 3]. The accuracy and objectivity of scientific estimations and definitions are achieved by the correct selection of lexical characteristic inherent exclusively to scientific-technical discourse.

Quite recently in the works of linguists the corpus of lexemes was divided into two stratification layers – terminological which usually includes words denoting scientific concepts of a certain technical specialty, and common. However, the emergence of specific frequency dictionaries (belonging to some industrial or technical field), analysis and comparison of their lexical structures and contents promoted the identification of one more layer – the general scientific one. It includes units common to all scientific and technical texts and can be found in almost any scientific work. The research has demonstrated that this lexical layer contains the units common for the text corpora of almost all specialties, they are first of all terms referred to base subjects – mathematics, physics and chemistry.

In linguistics the development of methods for lexical stratification of frequency dictionary lists is carried out in two directions: 1) based on the choice of a lexical-semantic variant from the semantic structure of a word which is dictated by the context; 2) based on statistical methods.

One of the methods of linguistic statistics – the rank correlation method compares several frequency dictionaries in order to determine the difference in ranks, the other compares the statistics of the distribution of text units over microsamples with the normal distribution or Poisson's law. The usage of statistical methods in linguistics provides the lexical layers with other units except for terms mentioned above which are also common for texts of practically all fields of science.

However, it seems that the most productive way of lexical characteristics of a word which makes it possible to attribute it to a particular layer is to study its (word) semantic structure and its implementation in text corpus, to identify the degree

of polysemanticity of a word. A further description of the presented problem will show that the choice of this exact method turned out to be the most appropriate for stratification of the list of lexemes.

The latest research analysis

The stratification of the content of specific frequency dictionaries into lexical layers has received wide recognition among linguistic researchers, and is used in almost any work that is carried out on the material of such frequency lists [6; 7; 8; 9]. In most of them, lexical layers are distinguished using linguistic-statistical methods, for example, according to the formula used for rank correlation. Usually a correlation is made between the analyzed technical sublanguage and a dictionary based on units from works of fiction. Such kind of dictionary is usually the dictionary by E. Thorndike and J. Lorge [10]. The difference in ranks can affect the assignment of a word to a particular lexical layer. Often, and in especially difficult cases, linguists resort to the opinion of specialists in the researched areas of technology that are reflected in text corpora, using the method of expert assessment [7; 11].

The study of stratification layers gradually led to the discovery of such a phenomenon as the functioning of the same units in different lexical layers or in other words – terminologization of commonly used (general scientific) lexemes and the determinologization of terms. This was noticed by many linguists [12; 13; 14; 16]. However, if some of them describe this phenomenon as existing in the English language in general [12; 14; 15] then for others the basis of analysis is specific linguistic objects in the form of text corpora of certain areas of scientific or newspaper-journalistic discourses [13; 16; 17].

Despite a fairly detailed study of the problem some issues have not yet received their development. These include the lack of more detailed studies that relate to exact parts of speech.

The present paper aims to fill this gap by offering a description of such kind of research.

Goal of the article

The goal of the article is to consider the results of the process of terminologization of adjectives with common (general scientific) meanings used in the texts of technical discourse, i.e. the units that function in the text corpus simultaneously in both common (general scientific) and terminological meanings and are included in several lexical layers of the studied list of adjectives.

Basic results of the research

The main reason why adjectives have been chosen as an object of research in this article was the special ability of units of this part of speech for lexical transformation, which they possess to a much greater extent than any other part of speech, due, first of all, to their lack of independence, and semantic dependence on nouns combined with them.

The analysis of adjective-terms has been carried out at the lexical level, i.e. identification of the initial lexical layer to which the terminological adjective belongs was performed.

Since linguists note that “neither in the form nor in the content can we find a significant difference between the word of common, nonspecific vocabulary and the word of terminological vocabulary” [18], for differentiating a term and a non-term, the most significant parameter is the sphere of the use of words, i.e. not a logical but a purely functional criterion”.

As the material one of the areas of technical discourse – “Electrical Engineering” – has been chosen. The text corpus is based on scientific articles taken from the journals *Electrical Engineering*,

IEEE Transactions on Power Apparatus and Systems and other foreign English-language publications on the subject “Electrical Engineering”. They were processed by the method of continuous sampling. The total volume of the text corpus is 200 thousand tokens. Such a volume is quite representative according to the standards of linguistic statistics. On the basis of this corpus a probabilistic-statistical model of this technical sublanguage was formed from which the list of adjectives analyzed in this work was extracted.

When distinguishing the lexical layers in the corpus of adjectives, the specific features of this part of speech are taken into account whose meaning is largely determined by the semantics of the noun combined with it. The regularity of the combination of adjective and nouns is the presence of a common “seme” in both components of the combination. First of all, this concerns such meanings as abstractness/concreteness, condition, etc.

For example, if the adjective *short*, denoting size, is combined with a noun denoting an object that can be characterized from the side of size, for example, *wire*, then it (adjective) retains its basic, commonly used meaning. Wherein as can be seen from the example such lexemes possessing common meanings can be combined with nouns having the “seme” common with them, regardless of which lexical layer this noun may be referred to.

If the same adjective is combined with a noun denoting an object that cannot be characterized from the side of size, then in this case the seme “size” is eliminated, the adjective is rethought and acquires a more abstract meaning. Thus a combination is often created that has a terminological characteristic since it has become a concept denoting some electrical phenomenon and so is included in the terminology system of the scientific field “Electrical Engineering”, for example, *short circuit*.

The cases should be noted when the semantic and functional dependence of adjectives on nouns combined with them is realized in the form of parallel units found in different lexical layers. So the cases have been distinguished when adjectives are used as units with a common (general scientific) meaning joining only nouns with a common (general scientific) meaning. And simultaneously they join the noun-terms, forming combinations in which their basic (primary) meaning is transformed (terminologized) and they become terms. In the latter case, as already mentioned, the common “seme” disappears, and the whole combination acquired a more abstract meaning. Here are some examples.

1. *characteristic*

Common meaning: *Characteristic data are given in the Table 1.*

Terminological meaning: *This may be done by considering characteristic impedance, or more easily, by checking capacitive reactance as described above.*

characteristic impedance is an impedance, the very value of which determines (characterizes) the properties of a quadrupole or a line, i.e. the adjective *characteristic* in combination with the term *impedance* certainly realizes its terminological meaning.

2. *transient*

Common meaning: *Excluding magnetising inrush effect of transformers and failures within the HV DC convertors themselves, most transient events in HV DC system ...*

Terminological meaning: *To avoid this operation during transient resistance protection is designed so that it only operates...*

transient resistance denotes the ratio of the voltage at the input of the circuit to its current in the transient mode (the resistance value is determined by the ratio of voltage to current). Has the dimension

of resistance, which explains this name. In this electrical concept, there is no direct indication of resistance, but only the ratio of voltage to current, as a result of which a sharply increasing active resistance is obtained. That is, one adjective-term *transient* denotes a whole electrical process for the formation of an electrical concept of resistance of a certain type. In this combination it is the adjective that contribute to the formation of scientific concept included in the system of concepts of Electrical Engineering, because they point to hidden, implicit processes or objects.

3. practical

Common meaning: *However, more practical considerations impose more severe restrictions on the length of the rod.*

Terminological meaning: *As the circuit in which the high frequency current flows at reignition, that is, the cable at both ends of the vacuum switch, capacitor and source inductance, are important for the 3-phase simultaneous interruption, it was thought that if the study is made by making them contrast with the practical circuit...*

practical circuit (real circuit) – actually existing, “real” circuit as opposed to “ideal” circuit, which contains “idealized” elements necessary to simplify the analysis, i.e. in this adjective, attached to the noun-term, the synonymous meaning is realized, taken into account in its (adjective) semantic structure.

4. critical

Common meaning: *It can be seen that under the most critical conditions of heavy contaminations and rain the power frequency withstand voltage of the new semiconductive insulator.*

Terminological meaning: *The critical flashover voltage is usually measured on typical power gaps.*

critical flashover (voltage) is the maximum possible voltage for a circuit, above which, as a rule, something burns out in the circuit, thus the general categorical-lexical seme “condition” is preserved.

5. short

Common meaning: *Some of the results can be seen to have application to other conditions and longer lines but the main emphasis has been on short lines length, typically up to 8 km.*

Terminological meaning: *From a circuit-breaker viewpoint, the effect of semiconductors touching due to attraction under short circuit shown to be significant, since it increases the rate of rise of transient recovery voltage.*

Although the adjective *short* is used both in everyday speech and in terminological combinations (*short circuit*) its terminological meaning does not seem to be so one-sided. The fact is that the phenomenon of short circuit (known to everyone for its destructive properties) is explained by electricians as a rather complex process in which the adjective *short* carries the main semantic load. It (adjective) denotes a short path for the action of the current, i.e. in the event of a short circuit, the current flows along the shortest path through the least resistance, which is dictated by physical laws. Thus, it is the adjective-term that includes the entire explanation of this electrical phenomenon.

From the examples given one can see that adjectives have a terminological meaning only if they are combined with noun-terms, for example, *impedance, current, circuit, voltage*, etc. By joining units that are parts of the commonly used or general scientific layers, such as *data, event, consideration, condition*, etc., they retain their basic commonly used meaning.

Here it is obvious that the dependent nature of adjectives predetermines their functioning in parallel in two or more lexical layers, which is demonstrated by the examples.

It should be noted that when forming the inventory list of adjectives, lexemes that are used in the text corpus “Electrical Engineering” simultaneously in common (general scientific) and terminological meanings, both meanings were taken into account. This is especially important when calculating the percentage of units of different lexical layers.

Conclusions.

All of the above allows us to draw the following conclusions.

1. The results of the study of the text corpus of the technical specialty “Electrical Engineering” have showed that in the texts of this specialty there are adjectives capable of simultaneously realizing their meanings of both common (general scientific) and terminological nature.

2. The process of terminologization of an adjective depends, first of all, on the presence or absence of a common “seme” in both elements of the combination “adjective + noun”. If such a “seme” exists then the adjective does not become a term, even if it is attached to a terminological unit.

3. At the same time there are cases when the attribution of adjectives to a particular lexical layer depends on the lexical layer, which the nouns, with which they (adjectives) are combined to form a combination, belong to. If the noun belongs to the commonly used (general scientific) layer of the dictionary, then in this case the adjective realizes its commonly used (general scientific) meaning and creates a combination with the commonly used (general scientific) meaning. If the adjective is attached to the term, then in this case the adjective acquires a terminological meaning and creates a combination that is included in the terminology system of the specialty “Electrical Engineering”.

4. When creating lexical layers of adjectives and calculating the frequency of their occurrence in the text corpus the facts are taken into account when the same adjective can be both a term and a commonly used (general scientific) lexeme.

Further research involves the study of other text corpora related to technical discourse in order to find similar lexical units and study the nature of their occurrence and usage. The presence of several text corpora of such kind will make it possible to compare the characteristics of the terminologization process in lexemes that are usually implemented in texts of different types of discourses with a commonly used (general scientific) meanings.

References:

- Щерба Л.В. О тройном аспекте языковых явлений и об эксперименте в языкознании. *Языковая система и речевая деятельность: сборник*. Ленинград, 1974. С. 313–318.
- Гальперин И.Р. Очерки по стилистике английского языка. Москва, 1958. 458 с.
- Даниленко В.П. Лексико-семантические и грамматические особенности слов-терминов. *Исследования по русской терминологии*. Москва, 1971. С. 53–57.
- Митрофанова О.Д. Язык научно-технической литературы. Москва, 1973. 147 с.
- Глушко М.М. Стратификация лексики языка научной литературы. Функциональный стиль общенаучного языка и методы его исследования. Москва, 1974. С. 77–93.
- Tsinovaya M.V. The interaction between grammatical and lexical features of the constituents of modal constructions with the verb *с а n* (on the material of sublanguages of scientific-technical discourse). *Молодой ученый*. 2015. № 2 (17). ч. V. С. 132–136.
- Трофимова Г.С., Дьяченко Г.Ф., Циновья М.В. Взаимосвязь статистического, лексического и морфологического аспектов двухкомпонентных атрибутивных конструкций в судебно-

- процесуальному дискурсу. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2014. № 4. С. 269–272.
8. Dyachenko G.F., Mykhailiuk S.L., Duvanskaya I.F, Ershova Yu. A. Types of verbs-terms in the texts of scientific technical discourse (on the basis of text corpus “Acoustics and ultrasonic technique”). *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2019. № 7. С. 78–83.
  9. Почтарук Г.Я., Лебедева Е.В., Гвоздь О.В. Семантическая структура существительного temperature в текстовых корпусах научно-технического дискурса. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2018. Вип. 5. С. 101–105.
  10. The Teacher's Word Book of 30 000 words / E. Thorndike, J. Lordge. New York: Columbia University Teacher's college press, 1968. 274 p.
  11. Tsinova M.V. Lexical component of the second constituent of modal verb constructions in the texts of scientific-technical communication. *Вісник Харківського національного університету ім В.Н. Каразіна. Серія “Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов*. 2014. № 1102. С. 155–159.
  12. Лубожєва Л.Н. Процессы терминологизации и детерминологизации специальной лексики. Челябинский гос.Ун-т. URL: <http://www.rusnauka.com> (дата звернення: 19.03.2015)
  13. Мартемьянова М.А. Особенности формирования современных научных технических терминологических систем (на примере терминов нанотехнологий): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Ижевск, 2011. 22 с.
  14. Милетова Е.В. Англоязычный искусствоведческий дискурс: природа и лексическое наполнение. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов, 2013. № 4. Ч. 2. С. 114–119.
  15. Чистюхина С. Н. Межотраслевая полисемия в терминологической системе современного английского языка: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Москва, 2011. 22 с.
  16. Худинша Е.А. Особенности становления и развития английских базовых терминов в подязыке экономики: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Омск, 2011. 22 с.
  17. Мистюк Т.Л. Особенности современной терминологизации в языке газетной публицистики. *Филологические науки. Вопросы теории и практики. Научно-теоретический и прикладной журнал*. 2013. N 12. Ч. 2. С. 127–130.
  18. Рожнова И. А. Неологизмы в английской терминологии полиграфического производства: автореф. дис. ...канд. филол. наук: 10.02.04. Омск, 2005. 24 с.

Томасевич Н., Шапа Л. Функціонування лексичних паралелей у текстах технічного дискурсу (за матеріалом текстового корпусу «Електротехніка»)

Анотація. У статті розглянуто термінологізацію прикметників із загальноновживаними (загальнонауковими) зна-

ченнями, які зустрічаються у текстах технічного дискурсу, тобто одиниць, які функціонують одночасно як у загальноновживаних (загальнонаукових) значеннях, так і в термінологічних. Вони включені до кількох лексичних шарів досліджуваного переліку прикметники. У якості матеріалу обрано один із напрямів технічного дискурсу – «Електротехніка». Текстовий корпус базується на наукових статтях, взятих із журналів *Electrical Engineering*, *IEEE Transactions on Power Apparatus and Systems* та інших іноземних англійських публікацій на тему «Electrical Engineering». Вони були оброблені методом безперервної вибірки. Загальний обсяг текстового корпусу становить 200 тис. лексем. На основі цього корпусу була сформована імовірнісно-статистична модель цієї технічної підмови, з якої витягнуто перелік аналізованих у роботі прикметників. При розмежуванні лексичних шарів у корпусі прикметників враховуються специфічні особливості цієї частини мови, значення якої багато в чому визначається семантикою іменника, якій поєднується з ним. Закономірність сполучення прикметника та іменника полягає у наявності спільної «семи» в обох компонентах сполучення. Насамперед це стосується таких значень, як абстрактність/конкретність. Відзначено випадки, коли семантична та функціональна залежність прикметників від поєднаних з ними іменників реалізується у вигляді паралельних одиниць, що зустрічаються в різних лексичних шарах. Наприклад, виділено випадки, коли прикметники вживаються як одиниці загальноновживаного (загальнонаукового) значення, які приєднуються лише до іменників з загальноновживаним (загальнонаукового) значенням, і водночас вони приєднуються до термінів-іменників, утворюючи сполучення, в яких їх основні (первинні) значення трансформуються (термінологізується) і вони стають термінами. В останньому випадку загальна «сема» зникає, а все сполучення набуває більш абстрактного значення. Слід зазначити, що під час формування інвентарного переліку прикметників, лексеми, які вживаються в текстовому корпусі «Електротехніка» одночасно в загальнонауковому та термінологічному значеннях, враховувалися обидва значення. Це було особливо важливо під час обчислення відсотка одиниць різних лексичних шарів.

Ключові слова: частотний словник, лексичний шар, сема, статистичний метод, термін, паралельні лексеми.

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

<i>Алиєва А. Д.</i> ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МОРФОЛОГІЧНИХ ОЗНАК ПРИКМЕТНИКІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	4
<i>Бережна М. В.</i> ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АРХЕТИП «ПРОБЛЕМНА ЮНАЧКА»	8
<i>Бойчук В. М., Бойчук М. В.</i> ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ ВНУТРІШНЬОЇ ФОРМИ СЛОВА В ЗІСТАВНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ (НА МАТЕРІАЛІ ІМЕННИКІВ-ДЕСУБСТАНТИВІВ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)	12
<i>Borys D. P.</i> ELLIPSIS IN THE 21ST CENTURY ENGLISH SLANG	16
<i>Vysotska R. R.</i> LA QUESTION DE LA NORME DE LA LANGUE ÉCRITE FRANÇAISE DURANT LA PÉRIODE DU SIÈCLE DES LUMIÈRES	20
<i>Vlasenko I. V.</i> “NONCE-SPELLS” AS A CONSTITUENT OF PHANTASTIC ONOMASTICON	24
<i>Havrylenko K. M.</i> LINGUISTIC FEATURES OF THE INTERNET LANGUAGE	28
<i>Гарбар А. І.</i> ГЕНДЕРНА ЛІНГВІСТИКА: ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК	32
<i>Hlavatska Yu. L.</i> THE LINGUISTIC NATURE OF PHRASAL VERBS: SOME SCIENTIFIC VECTORS OF THEIR STUDYING	36
<i>Гнезділова С. П.</i> ТЕРМІНОЛОГІЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ В ОНЛАЙН-ПРОСТОРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЯК ФІКСАЦІЯ І ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНИХ УСТАНОВОК СУСПІЛЬСТВА	40
<i>Грималюк А. М.</i> ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ «СТРАХ» ЕКСПЛІЦИТНО-ЛЕКСЕМНИМИ ТА ІМПЛІЦИТНО-СЕМАНТИЧНИМИ КОНОТОВАНИМИ ФРАЗЕОЛОГІЗМАМИ	46
<i>Hromovenko V. V.</i> MAIN TYPES OF DATABASES IN LINGUISTIC RESEARCH OF THE XXI CENTURY: FEATURES AND FUNCTIONAL PURPOSE	50
<i>Доронкіна Н. Є.</i> СТРУКТУРИ КОМПОЗИЦІЙНО-МОВЛЕННСВИХ ФОРМ В АНГЛОМОВНІЙ ЛІТЕРАТУРІ АБСУРДУ	54
<i>Zabotnova M. V.</i> DISCOURSE PECULIARITIES OF INTERNET MEMES	58
<i>Іванова Н. Г.</i> ГЕМІНОВАНІ ДВОЛІТЕРНІ КОМПЛЕКСИ У ФРАНКОМОВНОМУ МАНУСКРИПТІ XVIII СТОЛІТТЯ (ГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ)	62
<i>Ільченко І. І., Ткаченко Н. В.</i> ВЛАСНІ ІМЕНА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ХУДОЖНЬОГО В НАРИСІ К. СУШКА «У ЗГОНАХ»	68
<i>Іщенко І. В.</i> ЛІНГВОКУЛЬТУРНА МАРКОВАНІСТЬ ФРАЗЕМ ІЗ ГЛЮТОНІЙНИМ КОМПОНЕНТОМ СЛЮ	72

<i>Kalinichenko T. M.</i> ANNOTATION DES NOMS DANS “LE DICTIONNAIRE FONDAMENTAL DE L’ENVIRONNEMENT <i>DICOENVIRO</i> ” COMME EXEMPLE DE CERTAINS ASPECTS DE LA LEXICOGRAPHIE ÉLECTRONIQUE MODERNE.....	76
<i>Kachmar O. Yu., Laver M. V.</i> BUSINESS IDIOMS IN MEDIA DISCOURSE.....	80
<i>Ковальчук І. В., Гончарова О. О.</i> МОВНА ОСОБИСТІТЬ МАРГАРЕТ МАРЧ В РОМАНІ ЛУЇЗИ М. ОЛКОТТ «МАЛЕНЬКІ ЖІНКИ»: ВЕРБАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИЙ РІВЕНЬ.....	85
<i>Козловський В. В.</i> СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ МОДЕЛІ З КОН’ЮНКТИВОМ І МОДАЛЬНИМ ЗНАЧЕННЯМ «ІРРЕАЛЬНІСТЬ» (НА МАТЕРІАЛІ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ).....	89
<i>Козяревич-Зозуля Л. В.</i> ФАСЦИНАТИВНИЙ ДИСКУРС АНГЛОМОВНИХ ІНФЛЮЕНСЕРІВ.....	93
<i>Кравченко Е. О.</i> УЗУАЛЬНІ ТА ОКАЗИОНАЛЬНІ КОНОТОНІМИ У ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ ВАСИЛЯ СТУСА.....	98
<i>Красівський О. М.</i> КАТЕГОРІЙНО-ПОНЯТТЄВИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРМІНА МАСМЕДІЙНОЇ СФЕРИ.....	102
<i>Кулікова Т. В.</i> СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ФРАЗЕМ ІЗ КОМПОНЕНТОМ ТВАРИННОГО СВІТУ УКРАЇНСЬКОЇ ТА КРИМСЬКОТАТАРСЬКОЇ МОВ.....	106
<i>Kulish A. R.</i> SPEECH PERSONALITY: COMMUNICATIVE TYPE (THE CASE OF SPEECH BEHAVIOUR OF SHERLOCK HOLMES).....	111
<i>Кухарева-Рожко В. І.</i> КОМУНІКАТИВНА РОЛЬ ЕЛІПТИЧНИХ СТРУКТУР У НАУКОВО-ТЕХНІЧНОМУ ТЕКСТІ.....	115
<i>Куца В. А.</i> ЕКОЛІНГВІСТИКА ЯК НОВІТНИЙ НАПРЯМ ДОСЛІДЖЕНЬ У СУЧАСНІЙ НАУКОВІЙ ПАРАДИГМІ.....	120
<i>Левчин І. Д., Неізвестна В. І.</i> КЛАСИФІКАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ-ФРОЛОНІМІВ ІЗ КОМПОНЕНТОМ «КВІТКА» (GOL) У СУЧАСНІЙ ПЕРСЬКІЙ МОВІ.....	123
<i>Махачашивілі Р. К., Семеніст І. В.</i> МОДЕЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ (НА МАТЕРІАЛІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТА АЗІЙСЬКИХ ВАРІАНТІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ).....	127
<i>Мельникович Г. Г.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СЛОВЕСНОГО ПОРТРЕТА В ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ.....	132
<i>Овсянко О. Л., Зінченко А. В., Золотова С. Г.</i> ЛІНГВІСТИЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ АНГЛОМОВНИХ ПРИСЛІВ’ІВ У СВІТЛІ СИНЕРГЕТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ.....	136
<i>Окулова Л. О.</i> ОГЛЯД ЛІНГВІСТИЧНИХ НАПРЯМІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ.....	141
<i>Ординська І. Я.</i> МОТИВАЦІЙНІ ВІДНОШЕННЯ ОЙКОНІМІВ ПІВНІЧНОЇ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ.....	145
<i>Писаренко Н. Д., Ковальчук М. С.</i> ВОКАТИВИ В ЕПІСТОЛЯРІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ.....	148
<i>Rakhimova O. K.</i> SPRACHLICHE REALISATION VON EUFEMISMEN.....	153
<i>Різванлі Н. С.</i> ОСНОВНІ СЕМАНТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО НАУКОВОГО ДИСКУРСУ.....	157

<i>Світліковська О. А.</i> ВЕРБАЛІЗАТОРИ КОНЦЕПТУ “VALUES” У БРИТАНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ	161
<i>Сінна Л. Ю.</i> ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ДУША» В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ АНГЛІЙЦІВ	166
<i>Слободцова І. В., Дімірова О. П.</i> ОДНОВОКАЛЬНІ СТРУКТУРИ КОРЕНЯ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ	169
<i>Соляненко О. Л.</i> АБРЕВІАЦІЯ ЯК ЛІНГВІСТИЧНА ОСОБЛИВІСТЬ МЕДИЧНОГО ДИСКУРСУ (НА ПРИКЛАДІ АНГЛОМОВНИХ ІСТОРІЙ ХВОРОБ)	173
<i>Soroka T. V.</i> WAYS OF FORMING TRANSLATOR’S LINGUOCULTURAL COMPETENCE IN THE SPHERE OF BUSINESS COMMUNICATION	176
<i>Стовбур Л. М.</i> СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТРАНСПОНОВАНИХ ПОЕТОНІМІВ У ДОРОБКУ ЛІНИ КОСТЕНКО	180
<i>Суїма І. П., Шевчик К. Ю., Новікова О. В.</i> МЕТАФОРИЧНА ОБ’ЄКТИВАЦІЯ АНГЛІЙСЬКОГО КОНЦЕПТУ DOG	183
<i>Tomasevich N. P., Shapa L. N.</i> FUNCTIONING OF LEXIC PARALLELS IN THE TECHNICAL DISCOURSE TEXTS (ON THE MATERIAL OF THE TEXT CORPUS “ELECTRICAL ENGINEERING”)	187

CONTENTS

LINGUISTICS

<i>Alyieva A.</i> COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF MORPHOLOGICAL SIGNS OF ADJECTIVES IN ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES.....	4
<i>Berezhna M.</i> THE TROUBLED TEEN PSYCHOLINGUISTIC ARCHETYPE.....	8
<i>Boichuk V., Boichuk M.</i> APPLIED ASPECT OF THE INNER FORM OF THE WORD IN COMPARATIVE STUDIES (ON THE MATERIAL OF NOUNS-DESUBSTANTIVES OF UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES).....	12
<i>Borys D. P.</i> ELLIPSIS IN THE 21 ST CENTURY ENGLISH SLANG.....	16
<i>Vysotska R. R.</i> LA QUESTION DE LA NORME DE LA LANGUE ÉCRITE FRANÇAISE DURANT LA PÉRIODE DU SIÈCLE DES LUMIÈRES....	20
<i>Vlasenko I. V.</i> “NONCE-SPELLS” AS A CONSTITUENT OF PHANTASTIC ONOMASTICON.....	24
<i>Havrylenko K. M.</i> LINGUISTIC FEATURES OF THE INTERNET LANGUAGE.....	28
<i>Garbar A.</i> GENDER LINGUISTICS : HISTORY AND CON TEMPORARY STAGE OF DEVELOPMENT.....	32
<i>Hlavatska Yu. L.</i> THE LINGUISTIC NATURE OF PHRASAL VERBS: SOME SCIENTIFIC VECTORS OF THEIR STUDYING.....	36
<i>Gniezdiłova S.</i> TERMINOLOGICAL REPRESENTATION IN THE ONLINE SPACE OF PUBLIC ADMINISTRATION AS THE FIXATION AND FORMATION OF WORLDVIEWS OF SOCIETY.....	40
<i>Hrymaliuk A.</i> EXPRESSION OF CONCEPT “FEAR” WITH EXPLICITLY LEXEME AND IMPLICITLY SEMANTIC CONNOTATIVE PHRASEOLOGICAL UNITS.....	46
<i>Hromovenko V. V.</i> MAIN TYPES OF DATABASES IN LINGUISTIC RESEARCH OF THE XXI CENTURY: FEATURES AND FUNCTIONAL PURPOSE....	50
<i>Doronkina N.</i> STRUCTURES OF COMPOSITIONAL SPEECH FORMS IN ENGLISH-LANGUAGE NONSENSE LITERATURE	54
<i>Zabotnova M. V.</i> DISCOURSE PECULIARITIES OF INTERNET MEMES.....	58
<i>Ivanova N.</i> GEMINATED TWO-LETTER COMPLEXES IN THE FRENCH-LANGUAGE MANUSCRIPT OF THE 18 TH CENTURY (GRAPHIC FEATURES).....	62
<i>Ilchenko I., Tkachenko N.</i> PROPER NAMES THROUGH THE PRISM OF THE ARTIST IN K. SUSHKO’S ESSAY “U ZGHONAKH”.....	68
<i>Ishchenko I.</i> LINGOCULTURAL MARKING OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH THE GLUTONIC COMPONENT <i>FAT (SALO)</i>	72

<i>Kalinichenko T.</i> ANNOTATION OF NOUNS IN “THE FUNDAMENTAL DICTIONARY OF THE ENVIRONMENT <i>DICOENVIRO</i> ” AS AN EXAMPLE OF SOME ASPECTS OF MODERN ELECTRONIC LEXICOGRAPHY.....	76
<i>Kachmar O. Yu., Laver M. V.</i> BUSINESS IDIOMS IN MEDIA DISCOURSE.....	80
<i>Kovalchuk I., Honcharova O.</i> MARGARET MARCH’S LANGUAGE PERSONALITY IN “LITTLE WOMEN” BY LOUISA MAY ALCOTT: VERBAL-SEMANTIC LEVEL.....	85
<i>Kozlovskiy V.</i> STRUCTURAL-SEMANTIC MODELS WITH CONJUNCTIVE AND MODAL MEANING “UNREALITY” (ON THE MATERIAL OF A SIMPLE SENTENCE OF MODERN GERMAN).....	89
<i>Koziarevych-Zozulya L.</i> THE FASCINATIVE DISCOURSE OF ENGLISH-SPEAKING INFLUENCERS.....	93
<i>Kravchenko E.</i> USUAL AND OCCASIONAL CONNOTONYS IN THE POETRY TEXTS OF VASYL’ STUS.....	98
<i>Krasivsky O.</i> CATEGORY AND CONCEPTUAL MECHANISM OF THE TERM RESEARCH IN THE MASS MEDIA SPHERE.....	102
<i>Kulikova T.</i> SEMANTICAL STRUCTURE OF PHRASES WITH THE COMPONENT OF THE ANIMAL WORLD OF UKRAINIAN AND CRIMEAN TATARIAN LANGUAGES.....	106
<i>Kulish A. R.</i> SPEECH PERSONALITY: COMMUNICATIVE TYPE (THE CASE OF SPEECH BEHAVIOUR OF SHERLOCK HOLMES).....	111
<i>Kukhareva-Rozhko V., Diadiura G.</i> COMMUNICATIVE ROLE OF ELLIPTIC STRUCTURES IN SCIENTIFIC AND TECHNICAL TEXT.....	115
<i>Kutsa V.</i> ECOLINGUISTICS AS A MODERN DIRECTION OF RESEARCH IN THE CONTEMPORARY SCIENTIFIC PARADIGM.....	120
<i>Levchyn I., Neizvestna V.</i> CLASSIFICATION OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH A FLORONYM COMPONENT “FLOWER” (GOL) IN PERSIAN LANGUAGE.....	123
<i>Makhachashvili R., Semenist I.</i> MODELLING OF INNOVATIVE COMMUNICATION IN THE DIGITAL ENVIRONMENT (BASED ON EUROPEAN AND ASIAN ENGLISHMEN).....	127
<i>Melnikovich G.</i> FEATURES OF THE USE OF VERBAL PORTRAIT IN A WORK OF ART.....	132
<i>Ovsianko O., Zinchenko A., Zolotova S.</i> LINGUISTIC RECONSTRUCTION OF ENGLISH PROVERBS FROM THE STANDPOINT OF SYNERGETIC PARADIGM.....	136
<i>Okulova L.</i> SURVEY ON LINGUISTIC APPROACHES TO THE POLITICAL DISCOURSE STUDIES.....	141
<i>Ordynska I.</i> MOTIVATIVE RELATIONS OF OIKONYMS OF THE NORTHEN KHMELNYTSKYI REGION.....	145
<i>Pysarenko N., Kovalchuk M.</i> VOCATIVES IN H. SKOVORODA’S EPYSTOLARY.....	148
<i>Rakhimova O.</i> MEANS OF LINGUISTIC REALIZATION OF EUPHEMISMS IN GERMAN POLITICAL LANGUAGE	153
<i>Rizvanli N.</i> BASIC SEMANTIC FEATURES OF ENGLISH SCIENTIFIC DISCOURSE.....	157

<i>Svitlikovska O.</i> VERBALIZERS OF THE CONCEPT “VALUES” IN THE BRITISH LINGUOCULTURE	161
<i>Sinna L.</i> VERBALIZATION OF THE CONCEPT "SOUL" IN THE LINGUISTIC PICTURE OF THE BRITISH.....	166
<i>Slobodtsova I., Dimirova O.</i> SINGLE-VOCAL ROOT STRUCTURES IN MODERN GERMAN LANGUAGE.....	169
<i>Solianenko O.</i> ABBREVIATION AS A LINGUISTIC FEATURE OF MEDICAL DISCOURSE (ON THE EXAMPLE OF ENGLISH CASE HISTORIES).....	173
<i>Soroka T. V.</i> WAYS OF FORMING TRANSLATOR’S LINGUOCULTURAL COMPETENCE IN THE SPHERE OF BUSINESS COMMUNICATION.....	176
<i>Stovbur L.</i> STYLISTIC POTENTIAL OF TRANSLATED POETONYMS IN WORKS BY LINA KOSTENKO	180
<i>Suima I., Shevchyk K., Novikova O.</i> METAPHORIC OBJECTIVATION OF THE ENGLISH CONCEPT DOG.....	183
<i>Tomasevich N. P., Shapa L. N.</i> FUNCTIONING OF LEXIC PARALLELS IN THE TECHNICAL DISCOURSE TEXTS (ON THE MATERIAL OF THE TEXT CORPUS “ELECTRICAL ENGINEERING”).....	187

НОТАТКИ

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 52 том 1, 2021

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Вишнякова Я.І.

Комп'ютерна верстка – Кузнєцова Н.С.

Підписано до друку 30.12.2021 р. Формат 60x84/8. Обл.-вид. арк. 20,88, ум. друк. арк. 27,31.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 0322/087.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6424 від 04.10.2018 р.)

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Тел. +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua